T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

16. YÜZYIL AHLÂKÎ MESNEVÎLERİ VE ŞEMSEDDÎN-İ SİVÂSÎ'NİN İBRET-NÜMÂ ADLI MESNEVÎSİ (İNCELEME-METİN)

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Emine YENİTERZİ

HAZIRLAYAN
Erol ÇÖM

KONYA - 2007

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

16. YÜZYIL AHLÂKÎ MESNEVÎLERİ VE ŞEMSEDDÎN-İ SİVÂSÎ'NİN İBRET-NÜMÂ ADLI MESNEVÎSİ (İNCELEME-METİN)

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN
Erol ÇÖM

Bu tez, 11.09.2007 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Emine YENİTERZİ
Danışman

Prof. Dr. Gönül AYAN
Üye

Prof. Dr. Ahmet SEVGİ
Üye

Prof. Dr. Çetin DERDİYOK
Üye

Yrd. Doç Dr. Semra TUNÇ
Üye

İÇİNDEKİLER

Ön Söz..... IX
Kısaltmalar..... XIII

GİRİŞ

16. YÜZYIL AHLÂKÎ MESNEVÎLERİ..... XV

I. BÖLÜM

ŞEMSEDDÎN-İ SİVÂSÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE ŞAHSİYETİ

A. HAYATI..... 1
B. ESERLERİ..... 9
C. ŞAHSİYETİ..... 17

II. BÖLÜM

İBRET-NÜMÂ

A. ESERİN TANITILMASI..... 19
1. Adı..... 19
2. Türü..... 20
3. Yazılış Sebebi..... 21
4. Yazılış Tarihi..... 23
5. Beyit Sayısı..... 24
B. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ
1. Tertibi 25
2. Eserde Yer Alan Bölümler ve Hikâyeler 35
2.1. Giriş..... 35
2.2. Āġāz-ı Kitāb..... 40
2.2.1. Su'āl-i Püser-i Evvel Ez-Peder..... 40
2.2.1.1. Cevāb-dāden-i Peder Püser-rā..... 40

2..2..2. Ḥikāyet-i İbtilā-yı Ān Bānū-yı Pākīze- Dāmen Bā-Merdān-ı Ālūdegān-ı Şehvet ü Mübtelā-şüden-i Îşān u Necāt-ı Ān Bi-Berekāt-ı Terk-i Şehvet..... 41
2..2.3. Püser Ḳanāʿat İtmeyüp Yine Bu Maʿnādan Suʿāl İtdügidür..... 45
2.2.3.1 Cevāb-ı Peder Püser-rā..... 45
2..2.4. Ḥikāyet-i Şeh-zāde Be-Ān-Zen-i Pākīze..... 46
2..2.5. Ḥikāyet-i Seyyid ü Dānişmend ü Muḫanneṯ Der-Ḥabs-i Küffār..... 46
2..2.6. Ḥikāyet-i Süleymān Nebī ʿAleyhi's-Selām Ol Mūr ile Ki İni Öñinde Depe Ṭaşımaġa ʿAzm İtmişdi..... 47
2..2.7. Ḥikāyet-i Emīrü'l-Mü'minīn Şīr-i Ḫudā ʿAliyyü'l-Murteżā Kerrema'llāhu Vecheh Bā-Mūr-ı Şikeste-Pā..... 47
2..2.8. Ḥikāyet-i Nūşīrevān Bā-Pīr-i Dıraḫt-Nişān..... 48
2..2.9. Ḥikāyet-i Şeyḫ Ḫˇāce Zengī Raḥimehu'llāhi Bā-Seg..... 49
2..2.10. Ḥikāyet-i Maʿşūḳ-ı Ṭūsī..... 49
2..2.11. Ḥikāyet-i Ṣōfī Bā-Seg..... 50
2..2.12. Ḥiḳāyet-i Ebū'l-Fażl Ḥasan..... 51
2..2.13. Püserüñ Pedere Yine Bu Maʿnādan Su'āl İtdügidür..... 52
2..2.13.1 Cevāb-ı Peder Püser-rā..... 52
2..2.14. Ḥikāyet-i İbrāhīm Bin Edhem..... 52
2..2.15. Ḥikāyet-i Şeyḫ Bā-Gürbe..... 52
2..2.16. Ḥikāyet-i İslām-ı Naṣrānī ki Püsereş Mürde-būd..... 53
2..217. Ḥikāyet-i Pīr ki Püsereş Mürde-būd..... 54
2..2.18. Ḥikāyet-i Yaʿḳūb u Yūsuf ʿAleyhime'ṣ-Ṣalātü ve's-Selām..... 54
2..2.19. Ḥikāyet-i Yūsuf ʿAleyhi's-Selām Bā-İbn-i Yāmīn..... 54
2..2.20. Ḥikāyet-i Ān-Civān ki O-rā ʿAvn-i Ḫudā Āşināyī-nemūd Der- Rūz-ı Ḳıyāmet.... 56
2..2.21. Ḥikāyet-i Dervīş Bā-Mecnūn 56
2..2.22. Yine Bu Maʿnādan Püserüñ Pedere Su'ālidür..... 57
2..2.22.1 Cevāb-ı Peder (Periler Şahının Kızına Âşık Gencin Hikâyesi)..... 57
2..2.23. Ḥikāyet-i Püser-i Vezīr Bā-Ṣōfī..... 58
2..2.24. Ḥikāyet-i Ol Pādişāh ki Üzerine Aʿdāsı Gelüp Ḫufye-küned ü Āḫar Şehre Ḳaçdı... 59
2..2.25. Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Pīr-i Heyzüm-keş..... 59
2.3.1. Maḳāle-i Düvüm İkinci Oġlınuñ Pādişāha ʿArż-ı Merām İtdügidür..... 60
2.3.2. Pederüñ Püsere Cevābıdur..... 60
2.3.3. Şeyḫ Şiblī Birle Etmekçi Ḥikāyetidür..... 60
2.3.4. Ḥikāyet-i ʿĀbid Bā-Seg..... 61

2.3.6. Ḥikāyet-i ʿĪsā ʿAleyhi's-Selām Bā-Dünyā..... 62
2.3.7. Ḥikāyet-i Rāhib Bā-Ebu'l-Ḳāsım-ı Hemedānī..... 63
2.3.8. Ḥikāyet-i Ān Naṣrānī ki Müselmān-şüd..... 63
2.3.9. Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Gebr..... 64
2.3.10. Ḥikāyet-i Dervīş Bā-Caʿfer-i Ṣādıḳ Raḥimehu'llāh..... 64
2.3.11. Su'āl-kerden-i Püser Ez-Peder Der-īn-Bāb..... 65
2.3.11.1. Cevāb-ı Peder..... 65
2.3.12. Ḥikāyet-i Civān Bā-ʿAzrā'īl ʿAleyhi's-Selām..... 65
2.3.13. Ḥikāyet-i Civān Bā-Refīḳ-ı Şefīḳ..... 66
2.3.14. Ḥiḳāyet-i Dīvāne-i Mışrī..... 66
2.3.15. Ḥikāyet-i Manṣūr-ı Ḥallāc..... 67
2.3.16. Hiḳāyet-i Mecnūn..... 67
2.3.17. Ḥikāyet-i Civān u Dervīş..... 68
2.3.18. Ḥiḳāyet-i Şeyḫ Nūrī ʿAleyhi's-Selām..... 68
2.3.19. Ḥikāyet-i Ebu'l-Ḳāsım-ı Hemedānī Bā-Büt-Perest..... 69
2.3.20. Püserüñ Pedere Yine Bu Maʿnādan Su'āl İtdügidür..... 70
2.3.20.1. Cevāb-ı Peder..... 70
2.3.21. Ḥikāyet-i ʿĪsā ʿAlā –Nebiyyinā ve ʿAleyhi's-Selām Bā-Merd..... 70
2.3.22. Ḥikāyet-i Ḥażret-i İbrāhīm ʿAlā Nebiyyinā ve ʿAleyhi's-Selām Bā-Nemrūd-ı-Merdūd..... 71
2.3.23. Ḥikāyet-i Bā-Yezīd Bā-Tersā..... 71
2.3.24. Ḥikāyet-i Dīvāne..... 72
2.3.25. Ḥikāyet-i Eyyūb ʿAlā-Nebiyyinā veʿAleyhi's-Selām..... 72
2.3.26. Ḥikāyet-i Yūsuf ʿAlā-Nebiyyinā Aleyhi'ṣ-Ṣalātü ve's-Selām..... 73
2.3.27. Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Dīvāne..... 73
2.3.28. Ḥikāyet..... 74
2.3.29. Ḥikāyet-i Dīvāne..... 74
2.3.30. Ḥikāyet-i Mecnūn 75
2.3.31. Ḥikāyet-i Sulṭān Ebū-Saʿīd Bā-Pīr..... 75
2.3.32. Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Ayāz..... 76
2.3.33. Su'āl-Kerden-i Püser Ez-Peder Hem Der-īn-Maʿnā..... 76
2.3.33.1. Cevāb-ı Peder (Hz. Âdem, Hz. Havva ve Şeytan)..... 76
2.3.35. Ḥikāyet 77
2.3.36. Ḥikāyet 78
2.3.37. Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Ayāz 78

2.3.38. Ḥikāyet-i ʿĀşıḳ u Maʿşūḳ..... 79
2.3.39. Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Der-Ḥāl-i Vefāt Be-Ayāz..... 79
2.3.40. Ḥikāyet-i Şeyḫ Şiblī..... 80
2.4.1 Maḳāle-i Süvüm Pādişāhuñ Üçünci Oġlı Gelüp Şāha ʿArż-ı Merām İtdügidür..... 80
2.4.1.1 Cevāb-ı Peder..... 80
2.4.2. Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Pīre Zen..... 81
2.4.3. Ḥikāyet-i Behlūl..... 81
2.4.4. Ḥikāyet-i Şeyḫ Şaḳīḳ-ı Belḫī Raḥimehu'llāh..... 82
2.4.5. Ḥikāyet-i Dīvāne..... 82
2.4.6. Ḥikāyet-i Şeyḫ Vāsıṭī Raḥimehu'llāhi ʿAleyh..... 83
2.4.7. Ḥikāyet-i Pīre Zāl-i Baġdādī..... 83
2.4.8. Ḥikāyet-i Merd-i İlāhī Der-Rūz-ı Ḳıyāmet..... 84
2.4.9. Ḥikāyet-i Günehkār Der-Rūz-ı Maḥşer..... 84
2.4.10..Ḥikāyet-i Mūsā ʿAleyhi's-Selām Bā-Yegī Ez-Ehlu'llāh..... 85
2.4.11. Ḥikāyet..... 86
2.4.12. Ḥikāyet-i Ümmühātü'l-Mü'minīn Ezvācü'n-Nebī Ṣalla'llāhu ʿAleyhi ve Sellem..... 86
2.4.13. Ḥikāyet-i Rābiʿa Raḥimeha'llāh..... 86
2.4.14. Ḥikāyet-i Behlūl Bā-Kūdegān Der-Şehr-i Baġdād..... 87
2.4.15. Ḥikāyet-i ʿĀbid..... 88
2.4.16. Ḥikāyet-i Merd-i Rāh..... 88
2.4.17. Ḥikāyet-i Ḥasan-ı Baṣrī ve Ḥabīb-i ʿAcemī 19
2.4.18. Ḥikāyet-i Bā-Yezīd-i Besṭāmī Bā-Merd-i Ḳallāş..... 89
2.4.19. Ḥikāyet-i İbnü'l-Mübārek Bā-Ġulām-ı Hindū..... 90
2.5.1. Maḳāle-i Çārüm Pādişāhuñ Dördünci Oġlı Gelüp ʿArż-ı Ḥāl Ḳılduġıdur..... 90
2.5.1.1. Cevāb-ı Peder..... 91
2.5.2. Ḥikāyet-i İskender-i Ẕü'l-Ḳarneyn..... 91
2.5.3. Ḥikāyet-i Ḥarīṣ..... 91
2.5.4. Ḥikāyet-i Büzürcmihr Bā-Nūşirevān..... 92
2.5.5. Ḥikāyet-i Murġ-ı Şāmī..... 93
2.5.6. Ḥikāyet-i Ṣaʿve..... 93
2.5.7. Ḥikāyet-i Zenbūr Bā-Mūr..... 94
2.5.8. Ḥikāyet-i Resūlu'llāh Ṣalla'llāhu ʿAleyhi ve-Sellem 95
2.5.9. Ḥikāyet-i Faẓl-ı Rebīʿ..... 95
2.5.10. Püserüñ Pedere Yine Āb-ı Ḥayātdan Su'āl İtdügidür..... 96

2.5.10.1. Cevāb-ı Peder (İskender'in Ölümü) 96
2.5.11. Ḥikāyet-i Dīvāne..... 97
2.5.12. Ḥikāyet-i Civān-ı Gāzür Bā-Pīr-i ʿĀşıḳ..... 98
2.5.13. Ḥikāyet-i Mecnūn 98
2.5.14. Ḥikāyet-i Rūbāh 99
2.5.15. Ḥikāyet-i Muḥammed Bin ʿĪsā..... 99
2.6.1. Maḳāle-i Pençüm Beşinci Ferzend..... 100
2.6.1.1. Cevāb-ı Peder..... 100
2.6.2. Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd..... 100
2.6.3. Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd..... 101
2.6.4. Ḥikāyet-i İbrāhīm-i Edhem Bā-Ḫıżr ʿAleyhi's-Selām..... 102
2.6.5. Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Pīre Zen..... 102
2.6.6. Ḥikāyet-i Ferzend-i Hārūnu'r-Reşīd Ez-Zübeyde..... 103
2.6.7. Ḥikāyet-i Hārūnu'r-Reşīd 104
2.6.8. Ḥikāyet-i Süleymān ʿAlā-Nebiyyinā veʿAleyhi's-Selām 105
2.6.9. Ḥikāyet-i Merd-i Ṣāḥīb-Keşf..... 105
2.6.10. Ḥikāyet-i Dīvāne..... 106
2.6.11. Ḥikāyet-i ʿArūs-ı Fāṭıma Raḍıya'llāhu ʿAnhā..... 106
2.7.1. Maḳāle-i Şeşüm Pādişāhuñ Altıncı Oġlı Gelüp ʿArż-ı Merām Ḳıldugıdur..... 107
2.7.1.1. Cevāb-ı Peder..... 107
2.7.2. Ḥikāyet-i Ebū Bekr-i Varrāḳ..... 108
2.7.3. Ḥikāyet-i Süfyān-ı Ṣevrī..... 108
2.7.4. Ḥikāyet-i Pīr-i Yahūdī ki Be-ʿAvn-i Ḥaḳ Müslim-Şüde 109
2.8. Ḫātime-i Kitāb-ı İştiyāḳ Ḥikāyet-i Şemsü'd-dīn-i Mü'ellif-i Īn Evrāḳ..... 110
2.8.1. Faṣl..... 110

3. Âyet ve Hadisler..... 110
4. Hikâyeler Üzerine Genel Bir Değerlendirme..... 126
5. İlâhî-nâme ile Mukayese..... 136
C. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ
1. Vezin..... 166
2. Kafiye..... 168
3. Dil ve Üslûp..... 173

III. BÖLÜM
METİN

1. Eserin Nüshaları 181
2. Tenkitli Metnin Kuruluşuna Dair Açıklamalar..... 185
3. Tenkitli Metin..... 187

Sonuç..... 685
Bibliyografya..... 689
Metnin Özel İsimler Dizini..... 701
Nüshaların İlk Varak Fotoğrafları..... 707

ÖN SÖZ

Cihânda var ise ger âb-ı hayvân
Meger ol olısardur ʿilm ü ʿirfân[*]

Hayatın, kimine göre "acı gerçek"i kimine göre "vuslat gecesi" telakkî edilen "ölüm", insanoğlunun büyük "mes'ele"lerinden olagelmiştir. Hayata bağlı, dünya zevklerine düşkün insan, ölümle baş edebilme çareleri aramaktan usanmamış, ebediyet arayışını "âb-ı hayât" adıyla sembolize etmiştir. Bu uğurda, "ömür ülkesi"nin başından sonuna gitmiş, ölümsüzlük suyu yerine, kabrin karanlığında ecel şerbetini içmiştir. O paha biçilmez ömründen yadigâr olarak da "abesle iştigal"inin destanını bırakmıştır.

Ölümü, hayatın tabiî seyrinin neticesi gören ve bu gerçeği bir "yok oluş" olarak kabul etmeyenler, kaçmaya çalışmak yerine ölümsüzlüğün farklı bir biçimine ulaşmaya çalışmışlar, "cismen" ölümsüzlük hevesini bırakıp "ismen" ölümsüzlük gayretine kemer bağlamışlardır.

Son nefesinin üzerinden asırlar geçmesine rağmen bıraktıkları eserleriyle hâlâ yaşayan "ölümsüz" insanlardan biri de XVI. yüzyıl mutasavvıf, âlim ve şairi Şemseddîn-i Sivâsî'dir. Şiirlerinde "Şemsî" mahlâsını kullanan Şemseddîn-i Sivâsî, gösterişten uzak, açık ve anlaşılır dille yazdığı , günümüzde dahi yeni baskıları yapılan eserleriyle sevilen ve rağbet edilen örnek bir şahsiyettir.

Şemseddîn-i Sivâsî, manzum veya mensur pek çok eser kaleme almıştır. Sultan II. Selim devrinde başlanıp Sultan III. Murad devrinde H. 984 tarihinde Sivas'ta tamamlanan ve doktora tez çalışmamızın konusu olan İbret-nümâ adlı mesnevi de şairin hacimli eserlerindendir. Mesnevi, Ferideddîn-i Attâr'ın İlâhî-nâme'sinden seçilip tercüme edilen hikâyeler ve hikâyelerin sonuna eklenen "İbret" adlı kıssadan hisse bölümlerinden oluşur. Eser hakkında, Şemseddîn-i Sivâsî ve İlâhî-nâme hakkındaki çeşitli makale ve ansiklopedi maddelerinde kısa, bir kısmı da yanlış bilgiler bulunur. Mesnevi üzerinde bir de yüksek lisans

[*] Tenkitli metnimizin 3968. beyti.

çalışması yapılmıştır.[1] Bu yüksek lisans çalışması YÖK kayıtlarında bulunamamıştır. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü internet sitesindeki tez özetleri bölümünden[2] edinilen bilgiye göre Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki iki nüsha karşılaştırılmış ve 4791 beyit tespit edilmiş, Şemseddîn-i Sivâsî'nin hayatı ve eserleri üzerinde durulmuş, eserin şekil ve muhteva yönünden incelemesi yapılmış, tezin sonuna da özel isimleri indeksi ile bibliyografya eklenmiştir. Tez 306 sayfadan oluşmaktadır.

Aradan makul bir süre geçmesine rağmen eser hakkında detaylı bilgi veren bir yayın yapılmamış olması, eserin farklı nüshalarının bulunması ve tez özetinde sözü edilen çalışmaların 306 sayfaya sığmasının zor görünmesi[3] bizi İbret-nümâ üzerine doktora çalışması yapmaya yöneltmiştir.

Çalışmamız dört ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, konuyla ilgili kaynaklar taranarak mesnevilerin tasnifi ve 16. yüzyıl ahlâkî mesnevileriyle ilgili bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümümüz Şemseddîn-i Sivâsî'ye ayrılmış, müellifin hayatı, eserleri ve şahsiyeti üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümümüz İbretnümâ'ya tahsis edilmiştir. Önce İbretnümâ'nın adı, türü, yazılış sebebi, yazılış tarihi, beyit sayısı hakkında bilgi verilmiş, İlâhî-nâme'yle şekil ve muhtevâ yönünden karşılaştırılmıştır. Eser muhteva yönünden de incelenmiş, plânı ortaya çıkarılmış, eserdeki bütün kısımlar ve hikâyeler özetlenmiş, hikâyelerin İlâhî-nâme'deki yerleri belirtilmiştir. İbret bölümlerinde ifade edilen düşünceler, hüküm cümlesi şekline getirilerek maddeler hâlinde sıralanmış, metinde geçen âyet ve hâdisleri gösterilmiştir. Hikâyelerin genel bir değerlendirmesi ve eserin İlâhî-nâme'yle mukayesesinden sonra şekil özelliklerine geçilmiş, ve vezin, kafiye, dil ve üslûp hususiyetleri incelenmiştir.

---

1 Burhan Enginoğlu , Şemseddîn Sivâsî'nin İbret-nümâ Mesnevîsi (İnceleme-Edisyon Kritikli Metin), Sivas 1997.

2 www.cumhuriyet.edu.tr/akademik/ens_sosyal/tezler/tdiliytez.htm

3 Sadece transkripsiyonlu metin yazılmış olsa dahi bir sayfada 15 (4791/306) beyit olması gerekir. Tenkitli metne dair dipnotlarını ve enstitülerin istediği yazım kurallarını düşündüğümüzde bir sayfaya 15 beyit sığması zor görünmektedir. Sayfa sayısına inceleme kısmının da dahil olduğunu unutmamak gerekir.

Çalışmamızın üçüncü bölümü tenkitli metin kısmıdır. Burada önce eserin nüshaları tanıtılmış, tenkitli metnin nasıl kurulduğuna dair izahlarda bulunulmuş ve dört nüshanın karşılaştırılmasıyla elde edilen transkripsiyonlu metin verilmiştir.

Tezimiz sonuç, bibliyografya, metinde geçen özel isimler indeksi ve nüshaların ilk varaklarına ait fotoğrafların eklenmesiyle tamamlanmıştır.

"Ön Söz"e son vermeden önce, yazdıkları makaleler, neşrettikleri kitaplar, hazırladıkları göz nuru sözlüklerle bilgiyi "pişmiş aş" olarak önümüze koyan, ismini bibliyografyada saydığım veya sayamadığım araştırmacı ve "Hoca"larımızdan hayatta olanlara minnettarlığım arz ediyor, ebediyete kavuşanları da rahmetle anmayı vefa borcu olarak görüyorum.

İbret-nümâ'nın Erzurum nüshasının temininde yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Mehmet KIRBIYIK'a, Ankara nüshasının elde edilmesinde gayret gösteren doktora ders arkadaşım Sait OKUMUŞ'a, Farsçayla ilgili hususlarda vaktini aldığım Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü araştırma görevlisi Sinan TAŞDELEN'e ve nüsha karşılaştırması aşamasında yeni harfli bilgisayar çıktılarını "dilinin döndüğünce" okuyarak büyük katkı sağlayan eşime de teşekkür ederim.

Lisans, yüksek lisans ve doktorada 1994 yılından bu güne kadar derslerine devam ettiğim, öğrencileri olmaktan "Hocam" demekten gurur duyduğum; anlayış, zarafet ve hoşgörü timsalleri Prof. Dr. Ahmet SEVGİ ve Yrd. Doç. Dr. Semra TUNÇ'a, bilgilerini, değerli vakitlerini, kütüphanelerini esirgemedikleri ve daha da önemlisi yanlarında yetişen bir "öğrenci" bir "asistan"dan ziyade bir "meslektaş" gibi davranıp "çalışma imkânı" tanıdıkları için teşekkür ediyor, hürmetlerimi sunuyorum.

1994 yılında Bölümü kazanmış ve dönemin açıldığı gün "ilk ders" için henüz bir öğrencinin bile bulunmadığı koskoca A2-102 numaralı derslikte beklemeye başlamıştım. Ders vakti gelince mavi önlüğü, Osmanlıca I kitabı ve kara tahtayı silmede kullandığı nemli süngeriyle sınıfa bir "Hanımefendi" girmişti. O, üniversite hayatımda karşılaştığım, ayağa kalkıp selam verip selamını aldığım ilk "Hocam"dı; ben de "O"nun 1994-1995 öğretim yılında karşılaştığı muhtemelen "ilk" öğrencisiydim. Kısmetmiş "ilk asistanı" olmak imtiyazına da eriştim. Mesleğin hatta hayatın "zor zamanlar"ında desteğini hiç esirgemeyip

sevinç ve kederimde hep yanı başımda olan, varlığıyla gücüme güç katan, kariyer basamaklarını birer birer çıktıkça "çalışma şevki" artıp bizden çok çalışan ama hiç dinlenmeyen "Hocam"a hangi kelimelerle "nasıl" teşekkür edebilirim bilmiyorum. Bölümde çeşitli görevler yerine getirdim, pek çok sınavdan geçtim ama hiçbir sınav, hiçbir görev "Hocama layık olabilme mes'uliyeti"nden ağır değildi. Bu sorumluluğun ağırlığı altında ezildiğimde de elimden tutup kaldıran yine "Hocam"dı. Gün gelir de "Muhterem Hocam Prof. Dr. Emine YENİTERZİ'ye" diye ithaf edebileceğim kıymette bir eser vücûda getirebilirsem kendimi bahtiyar addedeceğim...

Tezimde, dalgınlıktan, yanlış yorumlamadan, bilgi noksanlığından kaynaklanan hataların olacağını biliyorum. Olması kuvvetle muhtemel bu hata ve eksiklikler için affınızı diliyor, yapıcı tenkitlerinizi ümit ediyor ve Şemseddîn-i Sivâsî'nin beytiyle sözlerimi tamamlıyorum:

Ki kimdür k'ola anuñ ʿaybı nā-būd
Bu besdür ki ʿuyūbı ola maʿdūd *

Erol ÇÖM
Konya, 2007

* Tenkitli metnimizin 4858. beyti.

KISALTMALAR

agm.	:	Adı geçen madde, makale
b.	:	Beyit
bkz.	:	Bakınız
Böl.	:	Bölümü
bsk.	:	Baskı
C.	:	Cilt
çev.	:	Çeviren
DTCF	:	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
dzl.	:	Düzenleyen, düzenleyenler
H.	:	Hicrî
Hz.	:	Hazret-i
hzl.	:	Hazırlayan, hazırlayanlar
İA	:	İslâm Ansiklopedisi
Ktp.	:	Kütüphanesi
M.	:	Milâdî
MEB	:	Millî Eğitim Bakanlığı
mm.	:	Milimetre
Nu.	:	Numara, numarası.
S.	:	Sayı
s.	:	Sayfa
SBE	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
st.	:	Satır
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
Ü.	:	Üniversitesi
vb.	:	Ve benzeri
vd.	:	Ve diğerleri
vr.	:	Varak
B	:	İbret-nümâ, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Nu. 3315.
D	:	İbret-nümâ, Ankara Ü. DTCF Ktp., Muzaffer Ozak Kitapları Nu. 1373.
E	:	İbret-nümâ, Atatürk Ü. Ktp., Agah Sırrı Levend Kitapları Nu. 146.
F	:	İbret-nümâ, Süleymaniye Ktp., H. Şemsi – F. Güneren Böl., Nu. 16
G	:	İbret-nümâ, Süleymaniye Ktp., H. Şemsi – F. Güneren Böl., Nu. 17.
HH	:	İbret-nümâ, Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa Böl., Nu. 1038.
HM	:	İbret-nümâ, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Böl., Nu. 3623/2.
P	:	İbret-nümâ, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa Böl., Nu. 498.
S	:	İbret-nümâ, Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan Böl., Nu. 248.
YÖK	:	Yükseköğretim Kurulu
BA	:	Beyit adedi
BN	:	Beyit numarası
DT	:	Doktora tezi
YLT	:	Yüksek lisans tezi

GİRİŞ

XVI. YÜZYIL MESNEVÎLERİ

Arapça "ş n y" üçlü kökünden türeyen mesnevî, "kendi arasında kafiyeli mısralardan oluşmuş nazım şekli" anlamında ilk olarak İran edebiyatında kullanılmıştır. Mesnevi terimi ve nazım şekli Türk edebiyatına İran edebiyatından geçmiş 11.-19. yüzyıllar arasında pek çok mesnevi yazılmıştır.[4]

Mesnevi nazım şeklinin, şaire kafiye yönünden sağladığı rahatlıkla ihtiyaç duyulan her konuda mesneviler yazılmış, metin tespiti çalışmaları yanında bu mesnevilerin ilmî tasnifi de araştırmacılarımızın ilgi duyduğu, fikir beyan ettiği alanlardan biri olmuştur.

Agah Sırrı Levend mesnevileri çeşitli hususiyetlerine göre sınıflandırmıştır: [5]

Konularının menşeleri bakımından:

1. Konuları kutsal kitaplardan ya da Arap ve Fars Edebiyatlarından alınmış anonim hikâyeler
2. Konuları ulusal hayatımızdan alınmış yerli hikâyeler

Hikâyelerin konularına ve niteliklerine göre:

1. Dinî konular, enbiya evliya menkıbeleri
2. Aşk hikâyeleri
3. Kahramanları tarihten alınmış hikâyeler
4. Temsilî hikâyeler
5. Tasavvufî hikâyeler
4. Serüven hikâyeleri
5. Sergüzeşt-nâme ve hasbihal yollu hikâyeler

Yapısı ve kahramanlarının durumuna göre:

4. Çift kahramanlı aşk hikâyeleri
5. Tek kahramanı eksen yapan hikâyeler

[4] İsmail Ünver, "Mesnevî", Türk Dili Türk Şiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), S. 415-417, Temmuz, Ağustos, Eylül 1986, s. 430.
[5] A. Sırrı Levend, "Divan Edebiyatında Hikâye", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Beleten 1967, Ankara 1989, s. 71-117.

Âmil Çelebioğlu "Manzum Eser Olarak Mesnevilerin Tasnifi" başlığı altında iki esas gruba ayırır:[6]

1. Tevhid, münacat, na't , mehdiye terkib veya tercî-bendler (hane kısımları) gibi daha çok kaside tarzında görülen türlerde divanlarda, şiir mecmualarında, bazı mensur eserlerin başında, içinde veya sonunda mevcut olan mesnevî şeklinde yazılmış , umumiyetle hacimsiz şiirler.
2. Eski Türk Edebiyatının bir çeşit manzum hikâye ve romanları diyebileceğimiz veya bir tahkiye yönü olan eserler.

Harun Tolasa yedi esas gruba ayırır:[7]

1. Dinî, tasavvufî, ahlâkî
2. Aşk konulu
3. Tarihî ve menkabevî
4. Sergüzeşt-nâme ve hasbihaller
5. Şehrengizler
6. Serüven hikâyeleri
7. İlmî ve genel kültüre ait mesneviler

İsmail Ünver dört esas grupta değerlendirir:[8]

1. Okuyucuya bilgi vermek, onu eğitmek amacı güden mesneviler
    a. Dinî mesnevîler
    b. Tasavvufî mesnevîler
    c. Ahlâkî mesnevîler
    d. Ansiklopedi niteliği taşıyan ya da belli alanlarda bilgi veren mesnevîler
2. Okuyucunun kahramanlık duygusuna hitap eden, konusunu menkabelerden ya da tarihten alan mesnevîler.
    a. Konusunu menkabelerden alanlar
    b. Konusunu tarihten alan mesnevîler
3. Sanat yönü ön plânda olan okuyucunun edebî zevkine hitap eden, ana çizgisi aşk ve macera olan mesnevîler

[6] Amil Çelebioğlu, Türk Edebiyatı'nda Mesnevi (XV. yy.'a kadar), İstanbul 1999, s. 22-23.
[7] Harun Tolasa, "15. Yüzyıl Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevileri " Ege Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, S.1, İzmir 1982, s. 1-13.
[8] İsmail Ünver, agm, s. 438-443

4. Şairlerin gördükleri yaşadıkları olayları anlatan. topum hayatından kesitler veren; kişileri, meslekleri, düğünleri ve belli yöreleri tasvir eden mesnevîler

Numan Külekçi beş ana başlıkta inceler:[9]

1. A. Dinî mesnevîler
   a. Allah'ın 99 ismi Hakkındaki (Esmâ-i Hüsnâ) Mesneviler
   b. Sûre, âyet ve hadis açıklamalarıyla şerhleri
   c. Hz. Muhammed ve din büyüklerinin hilyeleri
   d. Mevlidler
   e. Bi'set-nâme
   f. Mi'râciyyeler
   g. Hicret-nâme

   B. Tasavvufî Mesnevîler
   a. Genel olarak İslâmî ve tasavvufî prensiplerden bahsedenler
   b. Sembollerle tasavvufî aşkı işleyenler
   c. Evliyâ menkibeleri
   d. Ahlâkî ve Öğretici Mesnevîler
      da. Mahzenü'l-Esrâr geleneğine bağlı olarak meydana getirilenler
      db. Diğer ahlâki ve öğretici mesneviler
2. Bir konuda bilgi veren mesneviler
3. Çift kahramanlı aşk mesnevileri
   a. Temsilî kahramanlı aşk mesnevileri
   b. Kahramanları insan olan aşk mesnevileri
4. Gaza ve fetihleri, seferleri konu alan mesneviler
5. Şehir ve toplum hayatıyla ilgili mesneviler
   a. Şairlerin geçip gördükleri şehirlerle ilgili mesneviler
   b. Meslekler ve toplum hayatı ile ilgili mesneviler
   c. Timsallerle meydana getirilen hiciv ve mizah yollu mesneviler

Genel olarak yukarıdaki gibi tasnif edilen mesnevilerimizden güzel ahlâka dair yazılanlar, kendi aralarında da çeşitli şekillerde sınıflandırılmışlardır.

[9] Numan Külekçi, XI-XX, Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özetleriyle Mesnevî Edebiyatı Antolojisi, 1 ve 2. C., Erzurum 1999.

Agâh Sırrı Levend:[10]

1. Genel ahlâk
2. Siyaset-nâmeler
3. Nasihat-nâmeler
4. Mevıza yollu eserler
5. Ahlâkî güzel sözler
6. Fütüvvet-nâmeler
7. Kabus-nâme çevirileri
8. Kelile ve Dinme çevirileri
9. Hikâyelerle süslenmiş ahlâkî eserler
10. Ahlâkî fıkralar ve hikâyeler
11. Atasözleri
12. Türlü eserler

Mahmut Kaplan:[11]

1. Konularına göre nasihat-nâmeler
   a. Dinî tasavvufî nasihat-nâmeler
   b. Sosyal muhtevalı nasihat-nâmeler
   c. Çeşitli ilimlerle ilgili nasihat- nasihat-nâmeler
2. Nazım şekillerine göre nasihat-nâmeler
   a. Mesnevî şekliyle yazılan nasihat-nâmeler
   b. Kaside şekliyle yazılan nasihat-nâmeler
   c. Gazel şekliyle yazılan nasihat-nâmeler
   d. Terci-i bend şekliyle yazılan nasihat-nâmeler
3. Te'lîf veya tercüme oluşlarına göre nasihat-nâmeler

Mesneviler üzerinde çalışma yapanların ortak görüşü, mesnevilerin keskin hatlarla birbirinden ayrılmadığı, bir mesnevinin yukarıda sayılan birden fazla gruba dahil edilebileceğidir. Bu görüş bizzat tasnif sahipleri tarafından da dile getirilir. Ahlâkî mesneviler üzerine çeşitli çalışmaları olan Emine Yeniterzi de tasnifteki bu sıkıntıyı dile getirmiş,[12]

[10] Agâh Sırrı Levend, "Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1963, S. 234, Ankara 1964, s. 96-97."
[11] Mahmut Kaplan, Hayriyye-i Nâbî (İnceleme –Metin), Ankara 1995, s. 2.
[12]Emine Yeniterzi, "Anadolu Sahası Türk Edebiyatında Ahlakî Mesnevîler " Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (Eski Türk Edebiyatı Tarihi II), S. 10, 2007.s.433-434,

Anadolu sahasında yazılan ahlâkî mesnevilerden tespit ettiği seksen ikisini telif "telif veya tercüme tarihi, beyit sayısı, türü, tertibi ve muhtevası ile tanıt"mış, "üzerlerinde yapılmış tez, kitap, makale veya bildiri bibliyografyası"nı da ilâve etmiştir. Hakkında herhangi bir çalışma tespit edilemeyen mesnevîler için de "yazma nüshaları veya bilgi kaynağı verilmiştir." [13] Bu çalışmada tespit edilen ve hakkında bilgi verilen on altıncı yüzyıl mesnevileri şunlardır:

1. Ahmed Rıdvan, Mahzenü'l-Esrâr,

II. Bayezid adına yazılmıştır (H. 911-918 M. 1505-1512) . 2023 beyitten müteşekkildir. 20 "makâle" ve 20 hikayeden oluşur. Şair tarafından orijinal olduğu iddia edilse de, baştan sona Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*'ının birebir tercümesidir. "Makâle"lerde şu konular işlenmektedir:

1. Adem'in yaratılışı
2. Padişahların âdil ve iyiliksever olmaları
3. Dünyanın insanları değiştirmesi ve vefasızlığı
4. Hükümdarların zulmü terk etmeleri
5. İnsanın güçsüzlüğü
6. Varlıklardan ibret alma
7. İnsanın eşref-i mahlukat olması
8. Yaratılışın yüceliği
9. Dünya işlerinden uzaklaşma
10. Kıyamet alâmetleri
11. Dünyanın özellikleri
12. Dünyayı terk etme
13. Dünya malına değer vermeme
14. Gafletten uyanmanın şartları
15. İnsanların takva ile birbirinden üstün olması
16. İnsanlığı uyarıcı öğütler
17. Gaflet ve gurura yergi
18. Dostluk
19. Ahirete hazırlık
20. Dünyanın vefasızlığı. [14]

[13] Yeniterzi, agm, s.436.
[14] Yeniterzi, agm s. 446-447; Hayrullah Acar, Nizâmî-i Gencevî`nin Mahzenü`l-Esrâr Mesnevîsine Osmanlı Sahasında Yazılmış Türkçe Nazîreler, Diyarbakır 2002.

2. Ahmed Rıdvan, Rıdvâniyye

Dinî, ahlakî konulu mesnevîdir. H.914 (M.1508-9) tarihinde yazılmış olup 1743 beyittir. "Eserdeki öğütler; tövbe, padişahların adaletli olması, kulların padişaha karşı görevleri, bencilliğin yergisi, edebi terk etmemek, günahları gözyaşıyla yıkamak, dünya nimetlerine düşkün olmamak, ecele boyun eğmek, dünya nimetlerinden uzaklaşmak, dört halifenin ahlakî özellikleri, velilerin kerametleri, bilginlere saygı göstermek, dört imam, nefs-i emmâre, nefs-i levvâme, nefs-i mutmainne ve Tanrı aşkı konusundadır." [15]

3. Şemsî, Deh-Murg

H. 914 (M. 1513) tarihinde yazılmıştır. 1138 beyitten müteşekkildir. "On kuş (baykuş, karga, tûtî, kerkes, bülbül, hüdhüd, kırlaguç, tâvûs, keklik ve legleg) arasındaki münazaradan oluşan temsilî ve dinî-tasavvufî bir nasihat-nâmedir. Yavuz Sultan Selim döneminde kaleme alınmış mesnevîde, bazı meslek erbabına ve tarikat müntesiplerine dair eleştiriler dikkat çeken bir özelliktir." [16] Eser tercüme veya uyarlama olmayıp orijinal bir mesnevidir. [17] Eser üzerinde muhtelif çalışmalar yapılmıştır. [18]

4. Fütûhî Hüseyin Çelebi, Tuhfetü'l-Mecâlis

H. 932 (M 1525) civarında yazılmıştır. 2183 beyittir. Dinî, ahlakî nasihat-nâme türünde bir mesnevîdir. On beş bölümden oluşur. "Eserde; ilim ve ilim sahibi olmanın önemi, cimriliğin zararları, kul hakkına riayet etmek, nefse kapılmamak, cahil meclislerinden uzak durmak, Allah'ın rızasını kazanabilmek için bütün yaratılmışlara iyi davranmak, kanaat, komşu hakkı, temizlik, yemek adabı, kibir, sabır, misafire ikram, iyilik yapmanın önemi, Muharrem ayının ve aşure gününün fazileti, dünyada kazanılan malın insana hiçbir yarar sağlamadığı, mahşer günü hiç kimsenin birbirine yardım edemediği, Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak dünyaya fazla bağlanmamak gibi konular hadisler ve hikâyelerle ele alınmaktadır." [19] Eser üzerinde yüksek lisans çalışması yapılmıştır. [20]

---

[15] Yeniterzi, agm, s. 447; İsmail Ünver,"Ahmed-i Rıdvan", TTK Belleten, C. L, S. 196, s. 73-125.
[16] Yeniterzi, agm s. 447.
[17] Mahmut Kaplan, Deh-Murg-ı Şemsî, İnceleme Metin Sözlük, Manisa 2003, s. 14.
[18] Güven Kaya, Derviş Şemseddin ve Deh-Murg Mesnevîsi, İnceleme, Tenkidli Metin ve Tıpkıbasım, Harvard Üniversitesi 1997; Hasan Aksoy, *Derviş Şemseddin-Kuşların Münazarası-Deh Murg*, İstanbul 1998, Sıddık Karadüz, Derviş Şemsî'nin Deh-Murg'unun Karşılaştırmalı Metni ve Benzeri Eserlerle Genel Bir Mukayesesi", Atatürk Üniversitesi SBE Yayımlanmamış YLT, Erzurum 2000; Mahmut Kaplan, age.
[19] Yeniterzi, agm, s.447.
[20] Sema Ateş, Fütûhî Hüseyin Çelebi'nin Tuhfetü'l-Mecâlis Mesnevîsi Üzerinde Gramer İncelemesi Metin-Gramer-Sözlük, Cumhuriyet Ü. SBE Yayımlanmamış YLT, Sivas 1999.

5. Güvâhî, Pend-nâme

H. 933 (M. 1526) 'te tamamlanmıştır. 2133 beyitten oluşur. "Genel ahlaka dair, hikâyelerle zenginleştirilmiş bir mesnevîdir. Eserin en büyük özelliği atasözleriyle örülü olmasıdır. 60 hikâye ve 450 atasözü ile millî kültürümüzü aksettiren önemli bir eserdir. Mesnevîdeki hayvan hikâyeleri dikkati çeken bir diğer yönüdür. Ele alınan konular; dürüstlük, ikiyüzlülükten uzak olmak, rüşvet yememek, kanaatkâr olmak, insanların haklarına riayet etmek, evlilik, çocuk eğitimi, dostluk, komşuluk, konuşma adabı, başkalarının kusurlarıyla uğraşmamak, davet edilmeden gitmemek, misafirperverlik, sadaka, sabır ve iyilikseverliğe dairdir." [21] Eser yayımlanmıştır.[22]

6. Hızrî (Amasyalı) , Âb-ı Hayât

2318 beyitten müteşekkil dinî, ahlakî mahiyette bir nasihat-nâmedir. H. 938 (M. 1531) tarihinde tamamlanmıştır. "Mesnevîde; dünyanın faniliği, dünya malına mağrur olmanın yanlışlığı, hırsın kötülüğü, ilim ve ibadetin önemi, kibrin zararı, insanın değeri ve ibadet için yaratıldığı, nefsini yenen insanın melekten üstün, aksi takdirde hayvandan aşağı olacağı, beş duyguyu haram yollarda kullanmama, şükretme, ölüme ve ahirete hazırlık yapma öğütlenir. Ayrıca Allah'ın emirlerini tutmak, farzları yerine getirmek, Hz. Peygamber'in sünnetine uymak, yasakladıklarından kaçmak, ilim öğrenmeyi sevmek, nasihatlere kulak vermek, dedikodu dinlememek, günahkârlarla arkadaş olmamak, aklı nefse galip kılmak, içkiden uzak durmak, şöhretten kaçınmak, gurura kapılmamak, kul hakkını gözetmek tavsiye edilir." [23] Eser üzerinde yüksek lisans çalışması yapılmıştır. [24]

7. İbrâhîm Gülşenî, Pend-nâme

Dinî muhtevalı küçük bir nasihat-nâmedir. 196 beyitten oluşur. "Dünyanın geçiciliği, kaza ve kadere razı olmak, dünya malına düşkün olmamak, ölüme hazırlanmak, Allah sevgisi, dünya ve ahiret dengesi, kötülüğe iyilikle karşılık vermek, çalışmanın gerekliliği, gönül ehli ile sohbet etmek, başa gelene sabretmek, verilen söze sadık olmak, başkalarının kusurlarını gizlemek, ibadeti cennete girmek veya cehennemden kurtulmak için değil Allah rızası ve sevgisi ile yapmak gibi konular ele alınmıştır." [25]

---

[21] Yeniterzi, agm, s.448.
[22] Mehmet Hengirmen (hzl.), Güvâhî, Pend-Nâme (Öğütler ve Atasözleri), Ankara 1983.
[23] Yeniterzi, agm, s. 448.
[24] Maksut Belen, Hızrî'nin Âb-ı Hayât Mesnevîsi, Celal Bayar Ü. SBE Yayımlanmamış YLT, Manisa 1997.
[25] Yeniterzi, agm, s. 448; Alim Yıldız, "İbrahim Gülşenî'nin 'Pendnâme'si", Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. XVI, İzmir 2002, s. 57-95.

8. Ârif, Ravzatü't-Tevhîd

Dinî ve tasavvufî muhtevalı 6143 beyitten müteşekkil bir nasihat-nâmedir. H. 943 (M. 1536) tarihinde tamamlanmıştır. "Eserde; bâd-ı sabâ, bârân, çemen, jâle, lâle, benefşe, nergis, sünbül-i Hindî, zerrîn kadeh, reyhân, şeb-bûy, zanbak, gül, gonca, bülbül, tâvûs, tûtî, kumrî, bâz, kerkes, bûm, laklak, gurâb, hümâ ve mîr-i âşıkân gibi çoğunluğunu çiçeklerin ve kuşların oluşturduğu yirmi beş kahramanın hikâyesi ve her hikâyenin ardından 'Kelimât-ı İlâhiye' ve 'Matla' başlıkları altında Ârif'in dinî, tasavvufî ve ahlakî mahiyetteki nasihatleri bulunmaktadır." [26] Eser üzerinde doktora çalışması yapılmıştır. [27]

9. Taşlıcalı Yahyâ, Gencîne-i Râz

H. 947 (M.1540) tarihinde tamamlanmıştır. Molla Câmî'nin *Sübhatü'l-Ebrâr*'ına naziredir. Hikâyelerle zenginleştirilmiş, dinî-ahlakî muhtevalı 3051 beyitlik bir mesnevîdir. "Eser 'makale' başlığı altında kırk bölümden ve her bölümdeki 'hikâyet'lerden oluşur. Nasihat telkin eden ve tamamen öğretici olan eserde; (1) aşkın mertebeleri, (2) namazın hakikat ve incelikleri, (3) gizli zikrin üstünlüğü, (4) taklidî namaz yerine hakikî namazın gerekliliği, (5) şeytan ve sahtekâr dervişin sapıklığa düşürmesi, (6) tevazu ve kibir, (7) yüce marifete rağbet edenin üstün oluşu, (8) bilgi ile gururlanmanın gereksizliği, (9) insanın üstünlüğü ve iyi amel, (10) insanın marifet ve az bir sanatla zafere ulaştığı, (11) uzletin güzel bir haslet oluşu, (12) rızkın az veya çok, sahibine ulaşacağı, (13) kanaat etmenin lüzumu, (14) sabır, (15) fakirlerin özellikleri, (16) iman eden kâmil insanın saygıya layık olduğu, (17) dostların gönlünü kırmaktan sakınma, (18) velilere ve peygamberlerin mağfiretine sığınma; mal, mülk, makam peşinde koşmanın idrak aynasının pası olduğu, (19) mal, mülk hastalığına kapılanın korkudan uzak olmayacağı, (20) pehlivanların şerefli özellikleri, (21) salihlerin vücutları ve Hak'tan sapan abidden uzak durmak gerektiği, (22) takva ehli, (23) adaletli olmak gerektiği, (24) günahkâr zalimler, (25) şehitliğin saadeti, (26) salih ve sadık kişiler, (27) zarar veren Rafizî'nin cesareti, (28) 'Suçlular simalarından belli olur' sözüne dair, (29) rüşvetin devleti yıkacağı, (30) dünyaya fazla ehemmiyet vermemek gerektiği, (31) cömertliğin salih kişilerin alameti olduğu, (32) içki içenin lanetlenmesi, (33) geçici, dünyevî aşka kapılanların akıbetleri, (34) sükut etmenin faydaları, (35) fasih konuşan ediplerin izzetle anılacağı, (36) Kabe ziyaretinin ümmet için rahmet olduğu, (37) iyilik yapan, tatlı dilli olanların hoşgörülü oldukları, (38) salih kişilerin

[26] Yeniterzi, agm S.449.
[27] Kezban Gündüz, Ârif'in Ravzatü't-Tevhîd Adlı Mesnevîsi (İnceleme-Metin), Selçuk Ü. SBE Yayımlanmamış DT, Konya 2006.

cennete, salih olmayanların cehenneme gideceği, (39) bazı günahkar müminlerin cehennemde azap çekecekleri, (40) iman ehlinin cenneti mekan edinecekleri konuları işlenmiştir."[28] Eser üzerinde muhtelif çalışmalar mevcuttur. [29]

10. Za'îfî Pîr Mehmed bin Evrenos bin Nureddin, Bostân-ı Nasâyıh

H. 950 (M. 1543) tarihinde tamamlanan 1570 beyitlik bir mesnevidir. "Ferîdüddîn-i Attâr'ın *Pend-Nâme*'sinden tercümedir. Dinî ve ahlakî mahiyettedir. Mesnevîde 'hikmet' ve 'pend' başlıkları altında ele alınan konular şunlardır: Kimseyi incitmemek; az konuşmak; yalan, kıskançlık, gıybet ve haramdan sakınmak, sultanların adil olması; ilme değer vermek; dünyaya aldanmamak; ahirete hazırlanmak; dervişlerin özellikleri; cimrilik; iyilere kötülük, kötülere iyilik etmemek; kötülerin özellikleri; şükrün fazileti; nefis ve şeytanla cihat; beylerin dostluğuna güvenmemek; kimsenin ayıbını yüzüne vurmamak; daima dürüst olmak; misafire hürmet etmek; kanaatin gereği; şeytanın sıfatları; kibirden kaçınmak; belalara sabretmek; akrabalık ilişkilerine önem vermek; gerçek erlerin özellikleri; yapılan iyiliği başa vurmamak; ilimle amel etmek; sır saklamak; düşmanlara karşı tedbirli olmak; öfkeye hâkim olmak; kötülerle dost olmamak; öğütlere kulak vermek." [30] Eser üzerinde çeşitli çalışmalar mevcuttur. [31]

11. Za'îfî Pîr Mehmed bin Evrenos bin Nureddin, Bâğ-ı Behişt

H. 956 (M. 1549) tarihinde tamamlanan 5040 beyitten müteşekkil bir mesnevidir. Sa'dî'nin *Bostân* adlı eserinin tercümesidir. Mesnevi on "bâb"dan meydana gelir. Bu "bâb"ların konuları; (1) adalet, (2) ihsan, (3) aşk, (4) alçak gönüllülük, (5) rıza, (6) kanaat, (7) terbiye, (8) şükür, (9) tövbe ve (10) münacattır. [32] Eser üzerinde yüksek lisans çalışması yapılmıştır. [33]

---

[28] Yeniterzi, agm, s 449.
[29] Ramazan Sarıçiçek, Yahyâ Bey-Gencîne-i Râz, İnönü Ü. SBE Yayımlanmamış YLT, Malatya 1991; Bekir Çınar, Taşlıcalı Yahyâ, Gencîne-i Râz (İnceleme-Metin), Erciyes Üniversitesi SBE Yayımlanmamış YLT, Kayseri 1995.
[30] Yeniterzi, agm, s. 450.
[31] Abdulhakim Koçin, Zaîfî ve Bustân-ı Nasâyıh'ı (İnceleme-Tenkitli Metin), Gazi Ü. SBE Yayımlanmamış YLT, Ankara 1991, Ümit Tokatlı (hzl.), Pîr Mehmed b. Evrenos b. Nûreddîn Zaîfî, Bostân-ı Nasâyih, Kayseri 1996. Abdulhakim Koçin, "Feridüddin Attâr'ın Pendnâme'sinin Türk Edebiyatına Etkisi ve Zaîfî'nin Bustân-ı Nasâyıh'ı İle Karşılaştırılması", Bilig, S. 10, (Yaz 1999), s. 93-102.
[32] Yeniterzi, agm, s. 450.
[33] Mehmet Emin İnan, 16. Asır Şairlerinden Za`îfî ve Bâğ-ı Behişt Mesnevîsi, Erciyes Ü. SBE Yayımlanmamış YLT, Kayseri 1998.

12. Taşlıcalı Yahyâ, Kitâb-ı Usûl

M. 1551'den önce nazmedilmiştir. 3237 beyitten oluşur. Hikemî ve didaktik bir mesnevîdir. On iki "makâm" ve yedi "şu'be"ye ayrılmıştır. "Eserde yüzden fazla hikâye ve temsil yer alır. 'Makam'larda; (1) Keykubâd'ın oğluna vasiyeti, (2) zalim yöneticilerin akıbeti, (3) uzletin fazileti, (4) velilerin özellikleri, (5) doğruluğun önemi, (6) konuşma adabı, (7) hikmet, (8) askerlerin cesareti, (9) âşıkların hâlleri, (10) evlenmenin gereği, (11) erkeklerin eşlerini yabancılardan sakınması, (12 kötülerin hileleri; 'şu'be'lerde; (1) musiki ile uğraşanlar, (2) Rafızîlerin fesadı, (3) gemi yolculuğunun tehlikesi, (4) köle ve cariye seçerken dikkat edilecek hususlar, (5) yedi çeşit insan, (6) kötü insanların ahmaklığı ve (7) ölümden kurtuluşun olmadığı konuları işlenir."[34] Mesnevi üzerinde yüksek lisans çalışması yapılmıştır. [35]

13. Taşlıcalı Yahyâ, Gülşen-i Envâr

M. 1551'de tamamlanmış olup 2914 beyitten müteşekkildir. "Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*'ına naziredir. Ancak tertip ve ele alınan konular yönünden *Mahzenü'l-Esrâr* ile hiçbir ortak yön bulmayan mesnevî "fasl"lardan oluşmaktadır. Sultanların özellikleri, nefse uymanın kötülüğü, dünya sevgisinin ahiret meşakkatine sebep olduğu, kanaatin fazileti, salih rüyalar, dört kısım veli, dört unsurun karşılığı olan dört halife ve evliyanın yedi mertebesi gibi konular dinî ahlakî öğütlerle ve hikâyelerle işlenir."[36] Eser üzerinde yüksek lisans çalışmaları mevcuttur. [37]

14. Behiştî (Vizeli Ramazan) , Heşt Behişt

H. 964 (M.1556) yılında tamamlanmıştır. 1124 beyitten oluşan "dinî ve tasavvufî muhtevalı bir nasihat-nâmedir. Adına uygun olarak sekiz bölümden oluşur. Bu bölümlerde; (1) ihlâs, (2) edep, (3) cömertlik, (4) dünya hayatına önem vermemek, (5) sabır, (6) ölümden sonra dirilmek, (7) dünyevî isteklerden el çekmek ve (8) peygamber sevgisi konuları ele alınır." [38] Eser yayımlanmıştır. [39]

---

[34] Yeniterzi, agm, s. 450.
[35] Mehmet Akif Alkaya, Taşlıcalı Yahyâ-Kitâb-ı Usûl, İnönü Ü. SBE Yayımlanmamış YLT, Malatya 1996.
[36] Yeniterzi, agm, s. 451
[37] Bekir Kayabaşı, Taşlıcalı Yahyâ Bey ve Gülşen-i Envar (İnceleme-Metin), İnönü Ü. SBE Yayımlanmamış YLT, Malatya 1991; İbrahim Doğanyiğit, Yahyâ Bey (Taşlıcalı), Gülşen-i Envâr, Erciyes Üniversitesi SBE Yayımlanmamış YLT, Kayseri 1992.
[38] Yeniterzi, agm, s.451
[39] Emine Yeniterzi, Behiştî'nin Heşt Behişt Mesnevîsi (İnceleme-Metin), İstanbul 2001.

15. Emre, Terceme-i Pend-Nâme-i Attâr

H. 964 (M. 1556) tarihinde tamamlanmıştır. 957 beyitten oluşur. "Ferîdüddîn-i Attâr'ın *Pend-Nâme*'sinden tercümedir. Nefs-i emmâreyi kınamak ve doğruluk, gıybet ve sükûtun faydaları, salih amel, hükümdarların huyları, büyüklük ve güzel ahlak, sakınılması gereken sıfatlar, mutlu insanların özellikleri, afiyet için gereken hususlar, dünyanın tehlikeleri, alçak gönüllülük, bedbahtlığın alametleri, riyazet, Cenab-ı Hakk'ı zikretmek, insanın kendisini beğenmesinin afeti, ahmaklığın işareti, beladan kurtuluşun yolları, kötü ahlak, talihsizlik, düşmanı küçük görmemek, inatçılık, olgunluğun açıklanması, ömrü uzatan ve kısaltan şeyler, itibarı artıran hasletler, kalp temizliği, öfkeyi yenmek, dostlarda olması gereken özellikler, insanlara hizmet, misafire hürmet, kanaat, şeytanî fiiller, cennet ehlinin alameti, sadakanın fazileti ve zalimlerin hâli gibi Attâr'ın eserindeki konular ele alınır. [40] Eser üzerinde muhtelif çalışmalar yapılmıştır. [41]

16. Edirneli Nazmî, Pend-Nâme

H. 967 (M.1559) tarihinde nazmedilmiştir. 3000 beyitten oluşur. "Ferîdüddîn-i Attâr'ın *Pend-Nâme*'sinden tercümedir. Dinî, tasavvufî ve ahlakî muhtevalı, nasihat-nâme türünde bir mesnevîdir. Eserde; nefs-i emmâre, şükür, halis amel, sultanların davranışları, büyüklük alametleri, sakınılması gereken tehlikeler, talihli olmanın işaretleri, sağlıklı olmak için dikkat edilecek hususlar, alçak gönüllülük, talihsizlik, nefsin terbiyesi, fakr, ikiyüzlülük, kibir, ahmaklık, dünyaya değer vermemek, akıllı insanların özellikleri, Allah'ı zikretmenin fazileti, rintlik, kötü duruma düşmemek için dikkat edilmesi gereken hususlar, öfkeye hâkim olmak, bekası olmayan şeyler, konuşma adabı, iyi bir ömre sahip olmak için dikkat edilmesi gerekenler, düşmanın sıfatları, ömrü uzatan ve azaltan nesneler, yalanın zararları, insanın itibarını arttıran hasletler, marifet, haramlardan sakınmak, takva, misafire hürmet, fasıklık, eşkiyalık, şeytanın sıfatları, nifak ehli, takva ehli, cennet ehli, sadaka vermenin fazileti, sabrın faydası, dostluk, fakirlik ve gaflet gibi konular ele alınır." [42] Eser yayımlanmıştır. [43]

---

[40] Yeniterzi, agm, s 451.
[41] Azmi Bilgin, "Türk Edebiyatında Nasihatnâme ve Emre'nin Tercüme-i Pendnâme-i Attâr'ı", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S. 93, Y. 1994, s. 197-208; Azmi Bilgin (hzl.), Emre, Terceme-i Pendnâme-i Attâr, İstanbul 1998.
[42] Yeniterzi, agm, s. 451.
[43] Kudret Altun (hzl.), Pend-nâme-i Nazmî (Tercüme-i Pend-nâme-i Attâr) İnceleme-Metin-Sözlük, Kayseri 2004.

17. Gelibolulu Mustafa Âlî, Tuhfetü'l-Uşşâk

H. 969 (M. 1562) yılında tamamlanan 3029 beyitten müteşekkil bir mesnevidir. "Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*, Husrev-i Dihlevî'nin *Matla'u'l-Envâr* ve Molla Câmî'nin *Tuhfetü'l-Ahrâr*'ına naziredir. Adı geçen eserler gibi yirmi makaleden oluşur. Aşk ahlakına dair mesnevîde; hakikî aşk, mecâzî aşk, Allah'ın bağışlayıcılığı, aşkın müşkülleri, aşkın iradî değil zarurî olduğu, aşk menzillerini aşmak isteyenin bir mürşide bağlanması, hakikî aşka ulaşmak için dikkat edilmesi gereken hususlar, aşığın ağladıkça aşkının artacağı, maşukun âşığın hâlinden haberdar oluşu, aşkın gerekleri, âşıkta kanaatin yokluğu, âşığın sabretmesinin gereği, âşıkların duasının kabulü, maşukun âşığa iltifatı, âşıkla maşukun vücudunun bir olduğu, âşığın maşuka tâbi olduğu, ayrılık derdi, hasetçilerin ayıplanması, kavuşma sevinci ve aşkın son bulması konuları işlenir." [44] Eser yayımlanmıştır. [45]

18. Şemseddîn-i Sivâsî, İrşâdü'l-Avâm

Eser hakkında "I. Bölüm"de bilgi verilmiştir.

19. Bursalı Rahmî, Gül-i Sad Berg

H. 974(M. 1567) 'te tamamlanmış, 1550 beyitlik bir mesnevi olup "Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*'ına naziredir. Dinî ve ahlakî muhtevadadır. Yedi 'ravza' ve yedi hikâyeden oluşur. 'Ravza'ların konuları; (1) Hz. Peygamber'in miraç mucizesi, (2) söz ve kalemin önemi, (3) insan tabiatının Allah'ın zatının aynası olduğu, (4) dünya ile ilgili her şeyden el çekerek himmet ehli bir kimseden himmet isteyen âşığın gönlünden perdenin kalkması, (5) sultanların adaletli olması ve dünya malına güvenmemek gerektiği, (6) aşk ve âşığın hâlleri, (7) sonbahar şeklindedir. Eserin sonunda 'mev'ize' başlığıyla şu nasihatler yer alır: Güler yüzlü olmak, herkese tatlı dille hitap etmek, bilgisizlerle konuşmamak, keder ehli ile görüşmeyip safa ehline yakın olmak, insanlara tevazu ile yaklaşıp fakir, düşkün ve yetimlere yardım etmek ve bencillikten vazgeçmenin gerekliliği. [46] Eser üzerinde yüksek lisans çalışması yapılmıştır. [47]

---

[44] Yeniterzi, agm, s. 452.
[45] İ. Hakkı Aksoyak, Gelibolulu Mustafa Ali Tuhfetü'l-Uşşak, İstanbul 2003.
[46] Yeniterzi, agm, s. 452.
[47] Gülgün Erişen, "Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-Berg'i", Ankara Üniversitesi SBE Yayımlanmamış YLT, Ankara 1990.

20. Şemseddin-i Sivasî, İbret-Nümâ

Eser hakkında "II. Bölüm"de bilgi verilmiştir.

21. Şemseddîn-i Sivasî, Gülşen-Âbâd

Eser hakkında "I. Bölüm"de bilgi verilmiştir.

22. Cinânî, Riyâzü'l-Cinân

H. 986 (M.1579) tarihinde tamamlanmıştır. 3334 beyitten müteşekkildir. "Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*'ına naziredir. Yirmi 'ravza'dan oluşur. Her ravzanın sonunda, 'dâstân' başlığı altında konuya uygun bir hikâye anlatılır. Mesnevîdeki ravzaların konuları: (1) sultanlara öğüt, (2) vezirlere öğüt, (3) devlet adamlarında olması gereken özellikler, (4) kadılara öğüt, (5) dünya malına önem vermemek, (6) öfke ve düşmanlığı terk etmek, (7) sabırlı olmak, (8) cömertlik, (9) dostluk ve sohbet adabı, (10) tevekkül, (11) uzlet, (12) aç gözlülüğün kötülüğü ve kanaatin üstünlüğü, (13) kavgayı terk edip cahillerle dost ya da düşman olmamak, (14) verilen söze sadık olmak, (15) gıybet ve iftiranın kötülüğü, (16) haramlardan sakınmak, (17) konuşma adabı, (18) salih insanların meziyetleri ve bu kişileri sevmenin fazileti, (19) ilmin önemi ve (20) aşkın değeri tarzındadır. Mesnevînin ilk bölümleri siyaset-nâme, devamı ise dinî, ahlakî nasihat-nâme muhtevasındadır." [48] Eser üzerinde doktora çalışması yapılmıştır. [49]

23. Âzerî İbrâhîm Çelebi, Nakş-ı Hayâl

H. 987 (M. 1579) yılında tamamlanmıştır. 3155 beyitten oluşur. "Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*'ına naziredir. Yirmi altı 'makale'den oluşur. İlk altı makale; münâcât, tevhid, na't, hasb-i hâl, sebeb-i te'lif, II. Selim'e methiye gibi klasik mesnevî tertibinde yer alan konulara ayrılmıştır. Kalan yirmi makalede; (7) tefekkür, (8) tevekkül ve kanaat, (9) uzlet, (10) sabır, (11) aşk, (12) ilim tahsili, (13) kibir, (14) cömertlik, (15) dünya malına düşkünlük, (16) konuşma adabı, (17) Cenab-ı Hakk'ın her işte fâil-i mutlak olduğu, (18) adalet, (19) doğruluğun fazileti ve yalan söylemenin kötülüğü, (20) nefsinin isteklerine uyanlar ve onları bilgi ve Allah yoluna yönelten mürşitler, (21) şükrün nimeti artıracağı, (22) çok yemenin zararları, (23) çok uyumanın zararları, (24) dünyevî istekler için çalışırken

[48] Yeniterzi, agm,s. 454.
[49] Mahmut Şarlı, Cinânî'nin Riyâzu'l-Cinân'ı (İnceleme), Erciyes Ü. SBE Yayımlanmamış DT, Kayseri 1994.

ibadeti ihmal etmenin yanlışlığı, (25) tembelliği tevekkül zanneden cahillerin durumu ve (26) dünyaya aldananların pişmanlığı konu edilir." [50] Eser üzerinde doktora çalışması yapılmıştır. [51]

24. Pîr Mehmed Azmî, Pend-nâme

Yazılış tarihi tam olarak belli değildir. Ferîdüddîn-i Attâr'ın *Pend-nâme*'sinin bir bölümünün kırk dokuz beyitlik bir tercümesidir. "Genel ahlak yanında sağlık, temizlik, ibadet, görgü kuralları gibi günlük hayata dair öğütlerin yer aldığı; halk tarafından beğenilmiş, çok sayıda nüshaları olan küçük bir mesnevîdir." [52] Eser üzerinde çeşitli çalışmalar mevcuttur. [53]

25. Defterdâr-zâde Cemâlî, Risâle-i Durûb-ı Emsâl

383 beyitlik bir nasihat-nâmedir. Yazılış tarihi belli değildir. Cemâlî H. 991'de (M. 1583) vefat ettiğinden eserini 16 yüzyılın ikinci yarısında yazdığı söylenebilir. "Güvâhî'nin *Pend-nâme*'sine benzeyen, atasözleriyle bezenmiş bir nasihat-nâmedir. İkiyüzlülük, sultanlardan uzak durmak, kanaat, kötülerin şerrinden sakınmak, düşmanlara karşı tedbirli olmak, münafıkların davranışlarına sabretmek, akrabaları ziyaret, az yemek, yemekte az konuşmak, komşuluk ilişkileri, kötü insanlardan uzak durmak, misafire hürmet, fakirlere yardım etmek, mazlumları kollamak, tevazu, haramlardan sakınmak, tembellik, hayâ, nasihatlere uymak, edepli olmak, istişare etmek, kibir-tevazu, zulüm, açgözlülük, cömertlik, sabır, düşmanlık-dostluk, konuşma adabı ve uzlet gibi konular ele alınır." [54]

26. Şemseddin-i Sivasî, Heşt Behişt

Eser hakkında "I. Bölüm"de bilgi verilmiştir.

27. Şemseddîn-i Sivasî, Mir'âtü'l-Ahlak ve Mirkâtü'l-Eşvâk

Eser hakkında "I. Bölüm"de bilgi verilmiştir.

---

[50] Yeniterzi, agm, s.454.
[51] Remzi Baykaldı, Âzerî İbrâhîm Çelebi ve Nakş-ı Hayâl Mesnevîsi (İnceleme-Metin), Erciyes Ü. SBE Yayımlanmamış DT, Kayseri 1994.
[52] Yeniterzi, agm, s. 454.
[53] Adem Ceyhan, "Âlim ve Şair Bir Osmanlı Müderrisi: Pîr Mehmed Azmî Bey ve Eserleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 1, İstanbul 1999, s. 243-286; Adem Ceyhan, *On Altıncı Asır Osmanlı Âlimlerinden Azmî Pîr Mehmed Bey ve Dîvânı*, Manisa 2006.
[54] Yeniterzi, agm, s. 455.

28. Gelibolulu Mustafa Âlî, Riyâzü's-Sâlikîn

H. 998 (M.1590) yılında tamamlanmıştır ve 2834 beyitten oluşur. "Dinî, tasavvufî, didaktik bir mesnevîdir. Üç ana bölüm (ravza) olarak tertip edilmiştir. Her ravza kendi içinde on ara bölüme (devha) ayrılmıştır. "Birinci ravza, "tarîk-i ahyâr"ı anlatır; (1) salât, (2) savm, (3) zekât, (4) tilâvet-i Kuran, (5) hac, (6) cihâd, (7) tasadduk, (8) tehlîl, (9) ihyâ-yı leyâl ve (10) hıfz-ı lisan konuları ele alınır. İkinci ravza, "tarîk-i ebrâr"a ayrılmış; (1) kalb, (2) keyfiyyet-i sülûk, (3) tebdîl-i ahlak, (4) tezkiye-i nefs, (5) tasfiye-i kalb, (6) tahliye-i rûh, (7) riyâzet, (8) mücâhede, (9) müşâhede ve (10) mahabbet-i İlâhiyye başlıklı devhalara yer verilmiştir. Üçüncü ravzada ise "tarîk-i şuttâr"; (1) tevbe, (2) zühd, (3) tevekkül, (4) kanâat, (5) uzlet, (6) mülâzemet-i zikr, (7) teveccüh, (8) sabr, (9) murâkabe ve (10) rızâ başlıkları altında işlenmiştir. Mesnevî, tarikat müntesiplerine öğütler mahiyetinde bir eserdir." [55] Eser yayımlanmıştır. [56]

29. Hüseyin bin Ahmed Sirozî, Câmi'ü'n-Nasâyıh

Yaklaşık 8000 beyitlik bir mesnevi olup 16. yüzyılın sonlarında tamamlanmıştır. (H. 1000, M. 1591 civarı). *Muhammediye* tarzındadır. "Mesnevî 'fasl'lardan oluşmaktadır. Bazı 'fasl'ların sonunda 'Kasîde vü Nasîhat' başlığı altında, kaside nazım şeklinde manzumeler bulunmaktadır. Yasin Suresinin fazileti, sebeb-i nüzulü, kalp, gökler, melekler, dört unsur, dünyanın yaratılışı, Allah'ın birliği, cennet ve cehennem, kıyamet günü, aşk, şeyh-i kâmilin ve müridin özellikleri, Hz. Peygamber'in mevlidi, mucizeleri, vefatı, ahlak-ı hamîde ve ahlak-ı zemîme gibi konulara yer verilen mesnevîde Hz. Peygamber, dört halife, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve bazı İslam büyüklerine dair hikâyeler anlatılır." [57] Kütüphanelerde yazma nüshaları mevcuttur. [58]

---

[55] Yeniterzi, agm, s. 456.
[56] Mehmet Arslan - İ. Hakkı Aksoyak, (Gelibolulu Âlî) Riyâzü's-Sâlikîn, Sivas 1998.
[57] Yeniterzi, agm, s. 456.
[58] Hüseyin bin Ahmed Sirozî, Câmi'ü'n-Nasâyıh, Süleymaniye Kütüphanesi Serez Bölümü, Nu:1744; Hacı Mahmud Efendi Bölümü, Nu: 1604; İstanbul Ü. Kütüphanesi TY, Nu: 567.

30. Emîrî, Gülşen-i Ebrâr

1032 beyittten oluşan eser, "Fî-Sıfati'l-Emmâre, Fî-Sıfati'l-ʿUcb, Der-Mezemmet-i Riyâ, Fî-Sıfat-i ʿÂlim-i Mensūbü'l-Ümerâ, Fî-Sıfati'l-Buhl, Fî-Maʿrifeti'l-Emel, Fî-Sıfati Kevnü'l-ʿAşki ve'l-ʿAkli ve'r-Rūhi ve'l-Kalb, Fî-Maʿrifeti'l-Kalb, Fî-Sıfati Kevnü'l-ʿAşki ve Âṣâruhu, Fî-Sıfati'l-İnsân, Fî-İrşâdi'l-ʿAkl" bölüm başlıkları altında, zaman zaman hikâyelere de yer verilerek "kâmil insan" olma yolunu öğütleyen dinî-tasavvufî içerikli bir mesnevidir. Klâsik mesnevi tertibine göre düzenlenmiştir. Aruzun *Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Mesnevinin 360 beyti Farsçadır.[59] Eserin tarih mısraı H. 1001 tarihini vermektedir ve H.1003'te tahta geçen III. Mehmed'e sunulmuştur. Bilinen tek yazma nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır. [60]

31. Emîrî, Mir'âtü'l-Ebrâr

"Bâb-ı Evvel Der-Tarîk-ı ʿÂşıkî, Bâb-ı Sânî Der-Sohbet-i Nigeh Dâşten, Bâbu's-Sâlis, Der-ʿUcb Gûyed, Bâb-ı Râbiʿ Şâmil-i ʿİzzet Bûd, Bâbu'l-Ḫâmis Der-Nigûyî Bâ-Heme Bâb-ı Sâdis Der-Güzeşten Ez-Bedî, Bâb-ı Sâbiʿ Der-Kanâʿat-Dostî, Bâb-ı Sâmin Hest, Çün Bâġ-ı Safâ, Bâb-ı Tâsiʿ Der-Seyr-i Sûy-ı Hak, Bâb-ı ʿÂşir Terk Kerden Be-Külli Mâ-Sivâ" bölüm başlıkları altında hikâyelere de yer verilerek iyi huylar teşvik edilir, kötü huylar yerilir. Tasavvufî yönü ağır basan bir nasihat-nâmedir. Aruzun *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. 1374 beyitlik eserin 321 beyti Farsçadır. Eserin bilinen tek nüshası Emîrî'nin diğer mesnevisi Gülşen-i Ebrâr'la aynı yazmadadır ve tarih mısraı yazıldığı tarihi yansıtmamaktadır. [61]

32. Cinânî, Cilâü'l-Kulûb

H. 1003 (M. 1594) tarihinde tamamlanmış 3316 beyitlik bir mesnevidir. Genel ahlak konularını ihtiva eder. Klâsik mesnevi tertibine göre bulunması gereken bölümlerden sonra "ıkd" adı verilen bölümler yer alır. "Her 'ıkd'da önce nasihat, sonra konuya uygun bir hikâye, en sonda da 'sâkî-nâme-i meclis' başlığıyla üç dört beyit yer almaktadır. Mesnevîde; (1) sultanlara nasihat, (2) vezirlere öğüt, (3) hükümdarın hizmetinde olanların nitelikleri, (4)

[59] Erol Çöm, Emîrî'nin Gülşen-i Ebrâr ve Mir'âtü'l-Ebrâr Mesnevîleri (İnceleme-Metin), SBE Yayımlanmamış YLT, Konya 2001, s. 15-33.
[60] Emîrî, Gülşen-i Ebrâr, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nu. 2584.
[61] Çöm, age. s. 33-61.

zenginlerin cimriliği, (5) kanaatin fazileti, (6) cömertlik, (7) yalanın kötülüğü ve doğru sözlü olmanın faydaları, (8) hilmin övgüsü ve öfkenin zararı, (9) sabır ve tahammül, (10) kardeşlik ve yardımlaşma, (11) verilen sözlere bağlılık, (12) yüksek binalar yapmanın gereksizliği, (13) şarap içmenin haram oluşu, (14) kadın düşkünlüğünün tenkidi, (15) erkeklerin erkeklerle ilişkilerinin zemmi, (16) namazı terk etmenin kötü sonuçları, (17) haram kazancın kötülüğü ve helal kazancın önemi, (18) çok konuşmanın zararı ve diline sahip olmanın fazileti, (19) ilmin önemi ve (20) aşk konusu ele alınır.” [62] Eser yayımlanmıştır. [63]

[62] Yeniterzi, agm, s. 456.
[63] Mustafa Özkan, Cinânî-Cilâü’l-Kulûb(Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük) , İstanbul 1990.

I. BÖLÜM
ŞEMSEDDÎN-İ SİVÂSÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE ŞAHSİYETİ

A. HAYATI

Şiirlerinde "Şemsî" mahlasını kullanan Ahmed Şemseddîn Ebu's-Senâ bin Muhammed Ebu'l-Berekât bin Ârif bin Hasan ez-Zilî es-Sivâsî H. 926 (M. 1520) yılında Tokat'ın Zile kasabasında doğmuştur.[1] Binlerce beyitten müteşekkil mesnevileri ve divanı olmasına rağmen şuarâ tezkirelerinde ismi geçmez, şair kimliğinden çok mutasavvıf kişiliğiyle tanınır. Safâyî Tezkiresi'nde ismi dolaylı yollarla geçmiş, Abdulahad Nûrî'den bahsedilirken "Evâ'il-i ḥālinde nūr-ı şems-i dīvān-ı maʿrifet şemse-i eyvān-ı kerāmet Şemsī-i Sivāsī nām ḳuṭb-ı zamāndan inābet ve ol ʿazīze nice zāmān ḫıdmet ve himmet-i pīr ile taḥṣīl-i ʿilm-i maʿrifet ve tekmīl-i merāsim-i ṭarīḳatdan ṣoñra..."[2] denilerek Şemseddîn-i Sivâsî'ye değinilmiştir. Biyografik kaynaklarımızdan Mecelletü'n-Nisâb[3], Osmanlı Müellifleri[4], Sicil-i Osmânî[5], ve Tuhfe-i Nâilî'de[6] hakkında bilgi bulunmakta, Kâmûsü'l-A'lâm'da[7] da kısaca bahsedilmektedir. Sayılan kaynaklarda en geniş bilgi Osmanlı Müellifleri'nde mevcuttur.

Şemseddîn-i Sivâsî'nin babası Ebu'l-Berekât Muhammed ez-Zilî, Amasyada Şeyh Habîb-i Karamânî halifelerinden olan Hacı Hızır'ın halifesidir. Şemseddîn'den başka Muharrem, İbrahim ve İsmail adında üç oğlu daha vardır. Şemseddîn, ailenin üçüncü çocuğudur. [8]

Şemseddîn-i Sivâsî yedi yaşlarında iken babası tarafından duasını almak üzere Amasya şeyhi Hızır Efendi'ye götürülür. Dönüşünde Zile'deki âlimlerden öğrenimine başlar. Ardından Tokat'a gönderilir, Arakiyeci-zâde Şemseddîn Efendi'nin derslerine devam eder, aklî ve naklî ilimlerde ilerler. [9]

Şemseddîn-i Sivâsî hakkında en değerli bilgiler, yeğeni (ağabeyi İbrahim'in oğlu) ve damadı Recebü's-Sivâsî'nin Arapça olarak kaleme aldığı Necmü'l-Hüdâ'da bulunur. Eser,

---

[1] Hasan Aksoy, "Şemseddin Sivâsî, Hayatı, Şahsiyeti, Tarikatı, Eserleri", Cumhuriyet Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi, C.9, Sivas 2005, S.2. s. 4.
[2] Pervin Çapan, Mustafa Safâyî Efendi Tezkire-i Safâyi (Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idi'l-Eş'ar) İnceleme-Metin-İndeks, Ankara 2005, s. 564.
[3] Müstakîm-zâde Süleyman Sa'deddin Efendi, Mecelletü'n-Nisâb, Ankara 2000, vr. 278a.
[4] Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri I-II-III, Ankara 2000, C.1, s. 95-96.
[5] Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniye, hzl.: Ali Aktan vd., C.3, İstanbul 1996, s. 184.
[6] M. Nâil Tuman, Tuhfe-i Na'ilî Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri, hzl., Cemal Kurnaz – Mustafa Tatcı, Ankara 2001, C.2, s. 498-499.
[7] Şemsettin Samî, Kâmûsü'l-A'lâm, Ankara 1996, C.4., s. 2799.
[8] Aksoy, agm., s. 2-3.
[9] Aksoy, agm., s.4.

yine Şemseddîn-i Sivâsî'nin şeceresinden gelen Hüseyin Şemsi Güneren tarafından tercüme edilmiş, oğlu M. Fatih Güneren tarafından da neşredilmiştir.[10] Bu eserde Şemseddîn-i Sivâsî kendi ağzından, İstanbul'daki tahsil hayatını, Sahn-ı Semân'da müderris oluşu ve sonrasını şöyle anlatır: "Tahsîle devam ile ilimden hayli zevk alınca Dârü's-saltanaya gittim. Medreselerde usûlü vechile hareketle akran ve emsalime tefevvuk ve aralarında temayüz ve iştihar ettim. Ve medâris-i semandan birine vasıl oldum. Medresedeki arkadaşlarımın çoğunu, Allah'ın emrini tutmaz, azgın ve taşkın görüyordum. Murat ve gayeleri ilim ve irfan değil, zevahiri süsleyip geçinmekti. Sevap ve ecir şöyle dursun, vakit namazlarını te'hirde Cuma ve cemaati terk etmekte dahi beis görmez, aldırış etmezlerdi. Bir gün Kadıasker Divanı'na gitmiştim. Oraya devam eden kadı ve müderrisleri gördüm ki, ipekli elbiseler giymişler, büyük büyük sarıklar sarmışlar, geniş sof kumaştan hırkalarını çeke çeke dolaşıyorlar ve onlara kimse iltifat etmiyor, hatta selamlarını bile reddetmiyorlardı (=karşılık vermiyorlardı). Bu hâli görünce oradan hemen geri döndüm. "[11]

Şemseddîn-i Sivâsî alıntının devamında abdest alıp Sultan Mehmed Camii'ne girdiğini, kimseye muhtaç etmemesi ve doğru yoldan ayırmaması için Allah'a dua ettiğini belirtir. Duasının kabul olup bir arkadaşıyla birlikte Şam'a gitmenin nasip olduğunu, orada bir sene kaldıktan sonra hacca gittiğini ve Zile'ye döndüğünü anlatır. Kasaba halkının kendisine hürmet gösterdiğini, oraya yerleşmeye karar verip evlendiğini söyler. Bu arada Ezine Pazarı adlı kasabada babasının şeyhi Muslihuddîn Halife'ye de bey'at eder. Şeyhi çok geçmeden ölür, Zile'de iki şeyh daha vardır fakat bu şeyhler ümmî oldukları için "ilim rüûneti ve kalem karası (bilginlik gururu) bunlara gitme"sine[12] engel olur. Tokat'ta Şeyh Mustafa Kirbâsî adlı yaşlı bir şeyh vardır. Bu şeyhe intisap etmek ister fakat şeyh yaşlılığı sebebiyle kabul etmeyip "Allah seni bir kâmilin hizmetine ulaştıracak veyahut bir kâmili altı aya kadar senin terbiye ve irşadın için gönderecektir."[13] der. Şemseddîn-i Sivâsî tekrar Zile'ye dönüp işlerine devam eder. Altı ay kadar sonra bir iş için Tokat'a gittiğinde hocası Arakiyeci-zâde Şemseddîn Efendi'nin yanına uğrar. Hocası, şehre yeni biri geldiğini vaaz ve nasihatlerini kimsenin anlayamadığını söyler. Birlikte Abdülmecîd-i Şirvânî'yi ziyarete giderler. Sohbetin sonunda Şirvânî, Şemseddîn-i Sivâsî'ye hitaben "Vatanımı ve emvâlimi terk ile, dağlarda vadilerde bunca meşakkati senin ahvâlin ve senin terbiyyetin için ihtiyar

[10] Recebü's-Sivâsî, Hidâyet Yıldızı, çev.: H. Şemsi Güneren, hzl.: M. Fatih Güneren (yayın yeri ve yılı yok).
[11] Recebü's-Sivâsî, age. s. 14-15.
[12] Recebü's-Sivâsî, age. s. 20.
[13] Recebü's-Sivâsî, age., s. 20.

ettim."[14] deyince altı ay önceki müjdeyi hatırlayıp şeyhe bey'at eder. Şemsî, hayatının buraya kadarki kısmını İbret-nümâ'da şöyle özetler:

Ḳaçan kim ben de bu dünyāya geldüm
Ḳoyup aʿlāyı bu ednāya geldüm

Perīşān oldı ʿaḳlum bu ʿanādan
Anuñçün bī-ḫıred ṭoġdum anadan

Büyüdüm çün ki ʿaḳlum başa geldi
Ṭayındum anda başum ṭaşa geldi

Bu şehr içre birez bī-hūde gezdüm
Hevesden niçe olmaz nesne düzdüm

Çü gördüm her kişi bir işe peyvend
Anuñla göñlin egler şöyle dil-bend

Ṭarīḳ-ı ʿilme oldum ben de meşġūl
Birez kesb eyledüm maʿḳūl u menḳūl

Çü ḥāṣıl oldı andan mā-teyesser
Bu dem taʿlīm ü taṣnīfe ḳodum ser

Birez yildüm yöpürdüm bu hevāda
Vücūd olmış arada istifāde

Gehī itdüm bu ḫalḳa vaʿẓ u tefsīr
Velī bu nefsüme itmedi teʾṯīr

Görürem bed-ter itmişem vücūdum
Vücud ile idem mi hīç sücūdum

[14] Recebü's-Sivâsî, age., s. 21.

Ḥicābum bir iken ṣad güne olmış
Bu işler ser-be-ser efsāne olmış

Ṭaleb itdüm bu dem bes ʿilm-i ḥāli
Ḳoyam ḳāli bulam andan kemāli

İrişdüm Ḥażret-i ʿAbdü'l-Mecīde
Ki Şirvān idi mevlid ol ḥamīde

Ṭoḳuz yüz altmış üç içinde Rūma
Ḳadem başdı fidā cānum ḳudūma

Ki ol cümle ʿulūma maẓhar idi
Sülūk ehline rūşen rehber idi

Ḫuṣūṣā baḥr-i tevḥīde o sulṭān
ʿAceb ġavvāṣ idi ol kān-ı ʿirfān

Yapışdum dāmen-i pākine anuñ
Yüzüm ḫāk eyledüm ḫākine anuñ (4769-4785)

Abdülmecîd-i Şirvânî'ye intisap etmekle kendini büyük bir devlete erişmiş olarak gören Şemseddîn-i Sivâsî, tanıdıklarının da bu feyizden yararlanmaları için şeyhini Zile'ye davet eder. Şemseddîn-i Sivâsî, Zile'de hatırı sayılır bir mevkidedir ve kasaba dışından gelmiş otuz kadar da talebesi vardır. Abdülmecîd-i Şirvânî Zile'ye geldikten bir müddet sonra Şemseddîn-i Sivâsî'ye vaaz ve dersleri bıraktırır, halktan uzaklaşıp Allah'ı zikirden başka kelam söylememesini ister. Daha önce vaaz, nasihat ve derslerinden istifade edenlerin itirazlarına rağmen sessizlik içinde kapıda "papuç ve ibrik hizmetine" başlar.[15] Hayatının bu dönemini İbret-nümâ'ya şöyle yansıtır:

[15] Recebü's-Sivâsî, age., s. 23.

Niyāz itdüm didüm ey mürşid-i Hād
Beni irşāduñ ile eyle dil-şād

Didi ol pīr o dem ey merd-i monlā
Ne istersin dimezsin çün ki men lā

Vücūd ile gidilmez anda heyhāt
Yüri var vaʿẓ u dersüñ eyle kerrāt

Ṣanursın sen bu şehrüñ kāmilisin
Ḥaḳīḳatde bu dehrüñ ġāfilisin

Vücūduñdan dü cevdür çün ki ḥāṣıl
Dü cevle kim ola dergāha vāṣıl

Bıraġursañ cevi cevher olursın
Urup iksīre el berter olursın

Bu mektebde olursañ ṭıfl-ı nādān
Yazıla levḥüñe bir demle ʿirfān

Keserseñ ger lisān-ı iʿtirāżı
Bulasın külḫan içinde riyāżı

Ṣafā añlar iseñ ṣaff-ı niʿāli
Bu bābuñ reddi yoḳdur pes teʿāli

Didüm semʿān vü ṭāʿan bende oldum
O dem teslīm olup efgende oldum

Çü oldum mektebinde ṭıfl-ı ebced
Budem ḥakk oldı dilden ẕikr-i eb ced

Ne-dānem dersini pes itdi taʿlīm
ʿUyūb-ı nefsi fehm itdüm be-tefhīm

Çü ʿaybı beyʿ idüp oldum ḫaberdār
Şu sūd itdüm ki itmemişdi tüccār

Bu dem bildüm beni benden uṣandum
Geçen aḥvāli ẕikr itdüm utandum (4786-4799)

Abdülmecîd-i Şirvânî'nin istekleri doğrultusunda hayatına yön veren Şemseddîn-i Sivâsî, bir müddet sonra şeyhinin emriyle tekrar minbere çıkar "kîl ü kâle ve kitaba muhtaç olmadan" irticalen vaaz eder. [16] Bir müddet sonra da Abdülmecîd-i Şirvânî tarafından "asa ve seccâde ile" halife tayin edilir ve halkı irşada başlar. [17]

Şemseddîn-i Sivâsî, Abdülmecîd-i Şirvânî'ye 30-32 yaşlarında intisap etmiş, 35 yaşlarında da halife tayin edilerek irşat faaliyetine başlamış olmalıdır. [18] İrşat faaliyetleriyle çevrede tanınmaya başlayan Şemsî, şeyhinin halifesi olduktan on yıl kadar sonra Sivas valisi Hasan Paşa tarafından davet edilir. Vali, Şemseddîn-i Sivâsî'yi 1564'te inşa ettirdiği Yeni Cami (Meydan Camii)'de görevlendirmek istemektedir.[19] Teklif için şeyhi ve babasıyla istişare eder, "istihare" tavsiyesi alır. İstihareye yatar, tefekkür eder ve "Hicret, enbiya ve evliyanın sünnetidir. Sivas, Arz-ı Mukaddes'e daha yakınıdır."[20] düşüncesiyle Sivas'a gitmeye karar verir ve kararından dolayı da hiç pişman olmaz. "Yerleşip kaldığımız bu yurt bize çok uğurlu ve hayırlı oldu. Neşr-i ulûm ve ekseri tasnîfâtım, hidmet-i irşâdım hep burada oldu."[21] der.

Sivas'ta Şemsî'nin şöhreti artar. Sohbet meclislerine hücum edilir. Cuma namazlarında cami o kadar kalabalıktır ki cemaat birbirinin sırtına secde eder. Erkek – kadın herkes tarafından sevilir. Ramazanda her gün olmak şartıyla halka Mesnevî-i Manevî okur, mübarek geceleri ibadet ve zikirle ihya eder. Sabah namazlarının ardından Kur'an okuyup kuşluk vaktine kadar hep birlikte zikrederler.

[16] Recebü's-Sivâsî, age. s. 35.
[17] Recebü's-Sivâsî, age. s. 38.
[18] Aksoy, agm. s. 5.
[19] Aksoy, agm., s. 5.
[20] Recebü's-Sivâsî, age. s. 38.
[21] Recebü's-Sivâsî, age. s. 39.

Ömrünün yarısını Sivas'ta geçiren ve 21 eserinin 18'ini burada yazan[22] Şemseddîn-i Sivâsî'nin üç kere hacca gittiği ileri sürülmektedir. İlki ve sonuncusu malumken ikincisi hakkında bilgi yoktur. [23]

Şemseddîn-i Sivâsî'nin hayatı hakkında bilgi veren kaynakların değindiği hususlardan biri de III. Mehmed'le birlikte Eğri seferine (1596) çıkıp çıkmadığıdır. Sicil-i Osmânî'de "Eğri sefer-i hümâyununda gelmesi ferman buyrulup be-gayet pir olmamakla gelememiştir."[24] dense de pek çok kaynakta[25] ilerlemiş yaşına rağmen sefere katıldığı ve zaferin kazanılmasında orduya manevî kuvvet kattığı ifade edilmektedir. Ayrıca sefere katılmasıyla ilgili ayrıntıların[26] fazla oluşu da Şemseddîn-i Sivâsî'nin "gazî"lik imtiyazına eriştiğini göstermektedir. Yeğeni ve de damadı Recebü's-Sivâsî'nin eserinde, savaş öncesi ve savaş sırasında yaşananlar geniş bir şekilde anlatılmıştır.[27]

Eğri fethinden sonra Şemseddîn-i Sivâsî, yaşlılık, yol yorgunluğu, güz mevsiminin soğuğu gibi etkenlerle Sivas'a bitkin olarak döner. Günden güne zayıflayıp bedeni erir. Recebü's-Sivâsî'yi vasi tayin eder, cenaze masrafları için iki yüz dinar verir[28], H. 1006 yılının Rebîulevvel (Ekim, 1597) ayında da vefat eder. Kalabalık bir cemaatle kılınan namazının ardından Meydan Camii haziresine defnedilir.

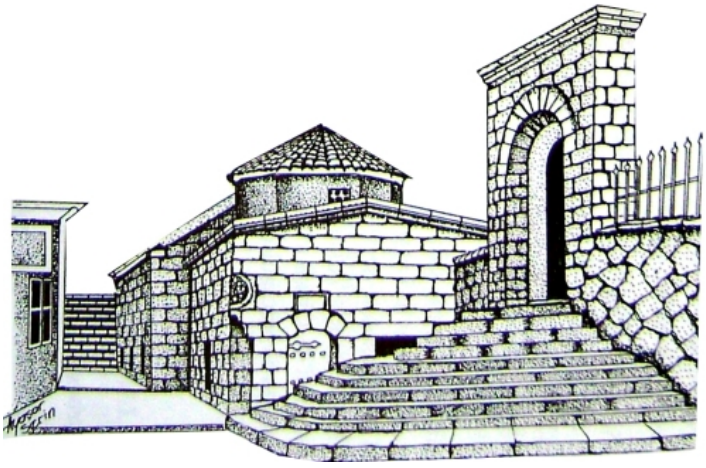

Çizim: Şemseddîn-i Sivâsî Türbesi[29]

Cami günümüzde Atatürk Caddesi üzerindedir ve caddeden aşağıda kaldığı için türbeye taş merdivenlerle inilir. Türbeye sonradan eklenen kısma Şemseddîn-i Sivâsî'nin aile efradı da defnedilmiştir[30]. Türbenin yapılış tarihi H. 1009 (M. 1600-1601)'dir[31]. Türbenin kitabesi

[22] Recebü's-Sivâsî, age. s. 40.
[23] Aksoy, s. 6.
[24] Mehmed Süreyyâ, age., s. 184.
[25] Aksoy, agm., s. 7.
[26] Osman Türer, "Osmanlı İmparatorluğunda Padişah - Tarikat Şeyhi Münasebetine Dair Tarihî Bir Örnek", Türk Dünyası Araştırmaları, S. 128, İstanbul 1984, s. 181-194.
[27] Recebü's-Sivâsî, age., s. 78-81.
[28] Recebü's-Sivâsî, age., s. 83.
[29] N. Burhan Bilget, Sivas Anıt Mezarları, Ankara 1993, s. 47.
[30] Bilget, age. s. 43.

Şehr-i Sivâs içre cânâ işbudur
Şeyh Şemseddîn Kutbun meşhedi
Didi Kadrî künbedi târîhini
Nûr-ile olsun musaffâ merkadi [32]

Şemseddîn-i Sivâsî'nin "elli altı" evladı olmuş[33] ve bunlardan çoğu kendisinden önce vefat etmiştir. Kendisinden sonra yedi kız ve üç erkek çocuğu kalmıştır. Büyük oğlu Pîr Mehmed Efendi kendisinden iki yıl sonra vefat etmiştir. Diğer oğulları Hasan Çelebi ve Müeyyed Çelebi de babaları gibi ilimle meşgul olmuşlardır. [34]

Şemsî'nin fizikî özellikleri hakkında fazla bilgi edinilememiştir. Esmerliğinden dolayı lâkabının "Kara Şems" olduğu bilinmektedir. Lâkabının "Kara Şems" olmadığını iddia eden tespit edebildiğimiz tek kaynak Tuhfe-i Nâilî'dir.[35] Fizikî özellikleriyle ilgili verilen bir başka bilgi ise sesinin "çok güzel ve tesirli" olduğu, işitenleri ağlattığıdır. [36]

Şemseddîn-i Sivâsî'nin şairliğinden çok mutasavvıflığıyla şöhret bulduğunu belirtmiştik. Ömer bin Ekmelüddin el-Halvetî (ö. 1349 veya 1397, Tebriz) tarafından kurulan ve İslâm dünyasının en yaygın tarikatı olan "Halvetîlik"in[37] kollarından biri de Şemseddîn-i Sivâsî tarafından tesis edilmiştir. Şemseddîn-i Sivâsî tarafından kurulan kol, önce "Sivâsiyye" diye anılmış, Abdülahad Nûri tarafından kurulan ve daha çok İstanbul'da yayılan kolun da "Sivâsiyye" diye bilinmesinden dolayı "Şemsiyye" diye adlandırılmıştır.[38] Tarikat mensupları merkezî yönetimle Şemseddîn-i Sivâsî'den itibaren iyi ilişkiler kurmuşlar, devletin en üst yöneticileriyle dahi yakınlık tesis etmişler, sapkın akımlara karşı devletin yanında yer almışlardır. [39] Bu kola bağlı şeyhler "halkla idareciler arasında köprü olma" görevini de yerine getirmişlerdir. [40]

---

[31] Aksoy, agm., s. 9.
[32] N. Burhan Bilget, age., s. 43. 'Tarih kıtasındaki Kadrî mahlâsı, Aksoy'un makalesinde Fevrî olarak (s. 9) geçmektedir. Kitabede "kaf" ve "dal" harfleri oldukça belirgindir. Bilget'in kaydettiği kıt'ada ise "tarîhini" kelimesi "tarih" şeklindedir. Ayrıca vezin gereği "Nûr-ile" olarak aldığımız kısım her iki neşirde de "Nûrla" şeklinde geçmektedir.
[33] Aksoy'un makalesinde çocuk sayısı "elli yedi" (agm., s. 9.) olarak belirtilir.
[34] Recebü's-Sivâsî, age. s. 74.
[35] Nail Tuman, age. C.2, s, 498.
[36] Recebü's-Sivâsî, age. s. 73.
[37] Cengiz Gündoğdu, "Türk Tasavvuf Kültüründe Bir Şeyhler Ailesi", Türkler, C.11, s.128.
[38] Abdülbaki Gölpınarlı, "Şemsiyye", İslâm Ansiklopedisi, C.11, İstanbul 1970, s. 422.
[39] Rüya Kılıç, ""Sivas'tan İstanbul'a Bir Tarikat Portresi: Şemsiyye ve Sivâsiyye", Türkler, C.11, Ankara 2002, s. 123.
[40] M. Necmeddin Bardakçı, "Türklerin Sosyal ve Kültürel Hayatında Tasavvuf ve Tarikatlar", Türkler, C.7, Ankara 2002, s. 458.

Şemsiyye, Sünnî tasavvuf anlayışına sahiptir, önde gelen şeyhleri Hanefî mezhebindendir. Tasavvuf anlayışları, "vahdet-i vücûd" düşüncesinin enli sünnet çerçevesinde yorumlanması üzerine kuruludur. Tarikatta, İslâmın temel prensiplerine aykırı davranmadan ilerlemeyi esas alırlar. Panteizme karşıdırlar, tenasüh ve hulûlü reddederler. "Halvet, mücahede ve riyazet" düşüncelerinin şeriat ile uyumlu olmasına özen gösterirler. [41]

Şemsiyye, Halvetîlik tarikatının Rûşeniyye, Cemâliyye, Ahmediyye kollarından sonra dördüncü koludur. Bu kollar arasında büyük farklar yoktur. Tarikat kıyafetlerinde ve zikirdeki küçük farklarla birbirlerinden ayrılırlar. Meselâ, Meselâ Halvetîlerin taçları beyaz çuha ve keçe üstüne siyah dikişlidir. Semsiye tarikatında çuhanın rengi sarıya dönmüştür ve tepeye üç küçük yuvarlak parça , en üste de bir düğme konmuştur. Yalnız kolların meşreplerinde ayrımlar söz konusudur. [42]

Zikirde de esmâ-i seb'a denen Lâ ilâhe illa'llâh, Allâh, Hû, Hak, Hayy, Kayyûm, Kahhâr adlarına furûât-ı esmâ denen Kâdir, Kavî, Cebbâr, Mâlik, Vedûd adlarını ekleyerek on ikiye çıkarmışlardır. [43] Tarikatta zikir açıktan (zikr-i celî) yapılır. Sema ve deveran etmeleriyle ulemadan bazılarıyla münakaşalarda da bulunmuşlardır. [44]

B. Eserleri

Şemseddîn-i Sivâsî'nin, ölümünden yaklaşık dört yıl kadar önce H. 1001 (M. 1593)'te tamamladığı Menâkıb-ı İmam-ı A'zam adlı eserinin sonunda o güne kadarki yazdığı eserlerini sıralar ve bu eserinin 20. olduğunu

Teṣānīfüm bunuñla oldı ʿışrīn
Ḥaḳīrāne dilerseñ eyle seyrin [45]

beytiyle belirtir. H. 1003'te tamamladığı Nakdü'l-Hâtır'la eserlerinin sayısı 21'dir. Menkıbelerini toplayan Recebü's-Sivâsî "Ekserisi manzum, bir kısmı mensur ve ikisi Arapça diğerleri Türkçe olmak üzere yirmi bire bâliğ olan müellefâtı" diyerek Şemseddîn-i Sivâsî'nin yazdığı eser sayısını belirtmektedir. Kaynaklarda otuz, [46] "otuz ve belki de daha fazla"[47],

[41] Kılıç, agm., s.124.
[42] Abdülbaki Gölpınarlı, Türkiyede Mezhepler ve Tarikatler, İstanbul 1997, s. 213-214.
[43] Gölpınarlı, agm., s. 423.
[44] Kılıç, agm., s. 124.
[45] Şemseddîn-i Sİvâsî, Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam, İstanbul 1291, s. 162.
[46] Bursalı Mehmed Tahir, age., C1., s. 95.

"kırka yakın"[48]ifadeleriyle belirtilen eserlerini "Manzum Eserleri" "Mensur Eserleri" ve "Kaynaklarda Adı Geçen Diğer Eserleri" olmak üzere üç kısımda incelemek mümkündür:

1. Manzum Eserleri:

1.1. Divan

Dîvan-ı İlâhiyât olarak da bilinen eserin dört nüsha karşılaştırılarak yapılan neşri on üç bendden oluşan murabba şeklinde bir tevhidle başlar. "Bu tevhid'i gazel tarzında yazılmış 5 na't takip etmektedir. Divanda 104 gazel, 5 murabba, 2 muhammes, 1 kıt'a ve 8 müfred yer almaktadır." [49] Tasavvufun hâkim olduğu şiirlerinde hece vezni de kullanmıştır,

1.2. Süleymâniyye

Aruzun *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla H. 964 (M. 1556) yılında Zile'de yazılmış 1684 beyitlik bir mesnevidir. Kur'-ân-ı Kerim'de geçen Hz. Süleyman'ın kıssası, Sebe Melikesi Belkıs ile aralarında geçen hikâye konu edilir. Tercüme olmayıp telif bir eserdir. Kur'ân'da geçen kıssa, tefsir kitaplarından da faydalanılarak genişletilmiş, gösterişten uzak, sade bir Türkçe ile kaleme alınmıştır. [50]

Eser üzerinde Hüseyin Akkaya[51] tarafından yüksek lisans çalışması yapılmış ve sonra da yayımlanmıştır[52].

1.3. İrşādü'l-Avām

H. 974 (M. 1566-1567) yılında aruzun *Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fa'ûlün* kalıbıyla yazılmış 255 beyitlik dinî, tasavvufî nasihatname türünde küçük bir mesnevidir. İçinde mesneviden başka nazım şekilleri bulunmaz. "Bazı nüshalarda "Nasîhat-nâme-i Şemseddîn-i Sivâsî" adıyla kayıtlı olan mesnevî, on altıncı yüzyılda Anadolu'da sürdürülen yoğun Safevî/Şiî propagandasına karşı kaleme alınmıştır. Dinî, tasavvufî ve ahlakî mahiyette bir nasihat-nâmedir. Eserde sahte şeyhler, sapık tarikatlar, yanlış inançlar ve cehalet eleştirilir;

---

[47] Gölpınarlı., agm., s. 423.
[48] Recep Toparlı, Şemseddin Sivâsî Divanı, Sivas 1984, s. 14.
[49] Toparlı, age., s. 16-17.
[50] Hüseyin Akkaya, Şemseddin Sivâsî'nin Zileli Hamdî'ye Atfedilen Bir Mesnevîsi Süleymâniye, Journal of Turkish Studies, vol: 21, Cambridge 1997, s. 221-229.
[51] Hüseyin Akkaya, Şemseddin Sivasî'nin Süleymaniyye'si, Marmara Ü. SBE, İstanbul 1988.
[52] Hüseyin Akkaya, Osmanlı Türk Edebiyatında Süleyman Peygamber ve Şemseddin Sivâsî'nin Süleymâniyyesi İnceleme, Tenkidli Metin ve Tıpkıbasım, Harvard Ü. 1997.

Sünnî görüşler, sahabenin ahlakı hakkında bilgi verilir".[53] Başından sonuna külfetsiz bir dille yazılmış olan mesnevi Hüseyin Akkaya tarafından yayımlanmıştır. [54]

1.4. İbret-nümâ

Tezimizin II. Bölümünde geniş bilgi verilmiştir.

1.5. Gülşen-âbâd

Bahârü's-Sûfiyye adıyla da bilinen eser 557 beyitten küteşekkil orijinal bir mesnevidir. Aruzun *Mefa'îlün Mefa'îlün Fa'ûlün* kalıbıyla, H. 986 (M.1578) yılında nazmedilmiştir. Tasavvufî konular "çiçek bahçesi temsiliyle" anlatılır. Çiğdem, sünbül, zerrîn, benefşe, lâle, susam, zanbak, nilüfer, nergis ve gül şairle münazara ederler. Esere "vahdet-i vücûd" teması hâkimdir. [55] Sayılan çiçeklerin her biri bir dervişe, gül de şeyhe teşbih edilerek konu işlenir. [56]

1.6. Terceme-i Kasîde-i Bürde

İmam Busîrî'nin Kaside-i Bürde'sinin manzum tercümesedir. Aruzun *Mef'ûlü Mefâ'îlün Mef'ûlü Mefâ'îlün* kalıbıyla nazmedilmiştir. H. 986 (M. 1578)'de yazılan eser tam bir tercümedir ve 160 beyittir. [57]

1.7. Mevlid

Süleyman Çelebi'nin eserinden sonra en fazla bilinen ve tanınan mevliddir. Aruzun *Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün* kalıbıyla yazılmıştır ve 1217 beyitten müteşekkildir. H. 988 yılının Rebîulevvel ayında (M. Nisan,1580) tamamlanmıştır. Esere tasavvufî bakış açısı hâkimdir. Şemseddîn-i Sivâsî mesnevisini yazarken önceki mevlidleri de okumuş ve onlardan etkilenmiştir. Süleyman Çelebi'nin mevlidinden daha uzundur ve okuyucuya Süleyman Çelebini'ninki kadar tesir etmez. Orta ve Doğu Anadolu'da mevlidlerde okunan eserlerdendir. [58] Üzerinde doktora çalışması yapılmıştır.[59]

---

[53] Emine Yeniterzi, agm.
[54] Hüseyin Akkaya, Şemseddin Sivasî'nin İrşâdü'l-'Avâm İsimli Mesnevisi, Cumhuriyet Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 7., S.2., Sivas 2003, s. 1-30.
[55] Şemseddin Sivâsî, Gülşen-âbâd, hzl. Hasan Aksoy, İstanbul 1990., s.16-20.
[56] Recebü's-Sivâsî, age. s. 5.
[57] Aksoy, agm. s. 30.
[58] Aksoy, agm., 22-27.
[59] Hasan Aksoy, Şemseddin Sivâsî (Hayatı, Eserleri) ve Mevlid'i (Tenkidli Metin), Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi, İstanbul 1984.

1.8. Heşt Behişt

H. 992 yılının Ramazan ayında (Eylül, 1584) tamamlanan mesnevi, aruzun *Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün* kalıbıyla nazmedilmiştir. Klâsik mesnevi tertibine göre düzenlenmiş, Irak'taki Râfizî tesirini yok eden Osmanlı veziri Osman Paşa'ya ithaf edilmiştir.

Eser, her biri ikişer bölümden oluşan dört makamdan müteşekkildir. Makamlarda sırasıyla, âdil emirler, ilmiyle âmil âlimler, cömert zenginler ve fakirlerin durumları hikâyelere yer verilerek de anlatılır. [60]

Eser üzerinde yüksek lisans çalışması yapılmış, iki nüshası karşılaştırılarak 2882 beyitten oluşan bir tenkitli metin oluşturulmuştur. [61]

1.9. Mir'âtü'l-Ahlâk ve Mirkâtü'l-Eşvâk

H. 996 yılının Recep ayında (M. 1588, Mayıs) tamamlanan, dinî-tasavvufî mahiyetteki bu mesnevi, aruzun *Mefa'îlün Mefa'îlün Fa'ûlün kalıbıyla nazmedilmiştir.* 4520 beyitten müteşekkildir. [62] "Ahlak-ı hamîde(güzel ahlak); (1)ölümü hatırlama, (2)kanaat, (3)tövbe, (4)tevazu, (5)rızâ, (6)ihlâs, (7)şükür, (8)cömertlik, (9)muhabbet ve (10)nefis muhasebesi konularında on "bâb"; ahlak-ı zemîme(kötü ahlak) de; (1)tûl-i emel, (2)hırs, (3)şehvet, (4)kibir, (5)haset, (6)riya, (7)küfrân-ı nimet, (8)cimrilik, (9)Hak düşmanlığı ve (10)ihmal mevzularında on "fasıl"da ele alınır. Birbirinin zıddı olan huylar arka arkaya verilerek karşılaştırma yapılır. Mesnevîde peygamber kıssalarına, evliya menkıbelerine ve din büyüklerinin hikâyelerine başvurulmuş, konular ayet ve hadislerle desteklenmiştir."[63]

Eser Sultan III. Murad'a hediye edilmiş, padişah da Sivas yakınlarındaki "İşhanı" denen köydeki tuzlayı Şemseddîn-i Sivâsî'ye hibe etmiştir. [64]

1.10. Menâsik-i Hac (Umdetü'l-Huccâc)

Mevcudiyeti bilinen fakat nüshasına yakın zamana kadar rastlanılmayan eserin nüshasıyla ilgili ilk bilgi Birgül Toker tarafından verilmiş[65] ve eser Mustafa Toker tarafından bir bildiriyle tanıtılmıştır. Hacı adaylarına yönelik hazırlanmış bir "hac rehberi" şeklindeki eser hakkında şu bilgiler verilmektedir:

---

[60] Aksoy, agm., s. 28.
[61] Nermin Buluz, Şemşeddin Sivasi'nin Heşt-Bihişt Mesnevisi (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin), Cumhuriyet Ü. SBE, Sivas 1997.
[62] Birgül Toker, Şemseddin-i Sivasî'nin Mir'âtü'l-Ahlâk Adlı Mesnevisinin Tenkidli Metni ve İncelenmesi, Selçuk Ü., SBE, Basılmamış DT, Konya 2003.
[63] Emine Yeniterzi, agm.
[64] Recebü's-Sivâsî, age., s. 72.
[65] Birgül Toker, age. s. 37.

"Menâsikü'l-Huccâc, toplam 741 beyitten müteşekkildir. Eserin içinde, *Kasîde-i Fi'l-vedâ'* başlıklı 8 bendden oluşan ve *El-vedâ' ey Ka'betu'llâh e-lvedâ'* mısraının tekrar edildiği bir de mütekerrir murabba vardır. Bu murabbayı da dâhil edersek eserin toplam beyit sayısı 757'ye ulaşır. Eserde, anlatılan konunun ardından, ilgili yerde yapılması gereken çok sayıda dua da verilir...

Nüshanın başında kırmızı harflerle *Kitâb-ı Menâsikü'l-Huccâc* adı kayıtlıdır. Ancak eserin son kısmında Sivasî, eserinin adını *Umdetü'l-Huccâc* koyduğunu ifade etmektedir:

Umdetü'l-Huccâc urdum buña nâm
Yâd olam du'â-y-ıla beyne'l-enâm (175b/8)

Eser, giriş bölümünden Kâbe'nin övgüsünün yapıldığı *Der-Medh-i Ka'be-i Mutahhara Şerrefeha'llâhu Ta'âlâ* (41. beyit) kısmına kadar *fâ'ilâtün-fâ'ilâtün-fâ'ilâtün-fâ'ilün* vezni, bu kısımdan dönemin padişahı II. Selim'in övgüsünün yapıldığı 66. beyte kadar *Mefâ'îlün-Mefâ'îlün-Fe'ûlün* vezni, 66. beyitten 73. beyte kadar tekrar *fâ'ilâtün-fâ'ilâtün-fâ'ilün* vezni, 73. beyitten ana konuya kadar –ki ana konu 85. beyitten başlamaktadır.- *fâ'ilâtün-fâ'ilâtün-fâ'ilâtün-fâ'ilün* vezni kullanılmıştır. Esas konunun anlatıldığı kısımda genellikle *fâ'ilâtün-fâ'ilâtün-fâ'ilün* vezni kullanımakla beraber 292–344. ve 485–503. beyitlerde veznin *mefâ'îlün-mefâ'îlün-fe'ûlün* olduğu görülür. 631'inci beyitten itibaren Hazret-i Peygamberin övüldüğü *pür-nûr-ı habîb* redifli 7 beyitlik bir manzume yer alır. Bu manzumenin vezni *müfte'ilün-müfte'ilün-müfte'ilün-müfte'ilün*'dür. 679'uncu beyitten itibaren ise Sivasî'nin divanında da yer alan *şefâ'at yâ Rasûla'llâh* redifli na't-ı şerîfe yer verilmiştir. Bu manzume divanında 9 beyitten oluşmaktayken Menâsikü'l-Huccâc'da 19 beyit olduğu göze çarpmaktadır. Anlaşılan o ki, Sivasî divanında yer alan na't-ı şerîfi genişletmiştir."[66]

1.11. Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam

H. 1001 yılının Şaban ayında (M. 1593, Mayıs) tamamlanan eser aruzun *Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fa'ûlün* kalıbıyla nazmedilmiştir. Klâsik mesnevî tertibine göre düzenlenmiştir. Kazaz, kader, kabir sorgusu haşir, amel defterleri, mizan, sırat, kıyamet alâmetleri gibi bahislerden sonra asıl konuya girilir. Hanefî mezhebinin kurucusu Ebû Hanîfe'nin hayatı ve menkıbeleri bazen zayıf hadislerle de desteklenerek anlatılır. İmam-ı A'zam'dan

[66] Mustafa Toker, ""Şemseddin-i Sivasî'nin Menâsikü'l-Huccâc veya Umdetü'l-Huccâc Adlı Eseri" Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu, 25-27 Nisan, 2007, Erzurum.

bahsedilirken zamane fakihleri yerilir. Didaktik yönü ağır basan eserin sanat yönü zayıftır. [67] H. 1291 (M. 1874) yılında İstanbul'da basılan nüshaya göre beyit sayısı 3638'dir. [68]

2. Mensur Eserleri

2.1. Arapça Mensur Eserleri

2.1.1. Hallü Ma'ākıdı'l-Kavâ'id

Arapça mensur bir eserdir. İbn-i Hişâm'ın Kavâ'idü'l-İ'râb adlı Arapça eserinin haşiyesi mahiyetindedir. Dostlarının isteği üzerine H. 967 yılının Zilkâde ayında(M. 1560, Temmuz) Zile'de telif edilmiştir. Uzunca bir mukaddime ve dört bölümden oluşur. [69]

2.1.2. Zübdetü'l-Esrâr fî-Şerhi Muhtasari'l-Menâr

Ebi'l-Berekât Abdullah bin Ahmed Hâfızuddin en-Nesefî'nin fıkıh usûlüne dair Menârü'l-Envâr adlı eserinin bir muhtasarı olan Muhtasarü'l-Menâr'ın şerhi mahiyetindedir. Tahir bin Hasan bin Habîb el-Halebî'nin ihtisarı olan Muhtasarü'l-Menâr hacim olarak küçük fakat değerli bir eserdir. Şemseddîn-i Sivâsî böyle kıymetli bir eseri daha anlaşılır hâle getirmek üzere şerh etmiştir. H. 974 yılının Şaban ayında (M. 1567, Şubat) Sivas'ta yazılmıştır.[70]

2.2. Türkçe Mensur Eserleri

2.2.1. Menâkıb-ı Çehâr Yâr-ı Güzîn

Şemseddîn-i Sivâsî'nin hacimli eserlerindendir. Zamanına göre oldukça anlaşılır bir ifade ile kaleme alınmıştır. Eser 12 bölümden oluşur. İlk sekizinde dört halifenin ayrı ayrı ve kendi aralarındaki menkıbeleri anlatılır. Dokuzuncu bölüm cennetle müjdelenen on sahabenin, onuncu bölüm ehl-i beytin, on birinci bölüm ashabın, on ikinci bölüm ise ümmet-i merhûmenin menkıbeleri, sevap ve fazileti hakkındadır. [71]

Eser, zamanında çok sevilmiştir. Yazma ve basma nüshaları çoktur. Günümüzde dahi basılmaya devam etmektedir. [72]

---

[67] Aksoy, agm., s. 31-32.
[68] Birgül Toker, age. s. 36.
[69] Aksoy, agm. s.32.
[70] Aksoy, agm., s. 33.
[71] Aksoy, agm., s. 35.
[72] Şemsüddin Ahmed Sivasî, Hülefâ-i Râşidîn Dört Büyük Halife,İstanbul 2000; Dört Halifenin Menkıbeleri Menakıb-ı Çehar-Yâr-ı Güzîn, hzl. Abdullah Kargılı-Osman Yolcuoğlu, İstanbul 2005.

2.2.2. Menâzilü'l-Ârifîn

İmâm Gazâlî'nin bazı risalelerinden geniş ölçüde faydalanılarak hazırlanan eser H. 993 (M. 1585) tarihinde tamamlanmıştır. Dört bölüm hâlinde nefs, Allâh, Dünyâ ve âhiret konuları ele alınır, konuyla ilgili rubailere yer verilir.[73]

2.2.3. Es-Safâyıh fî-Tercümeti'l-Levâyıh

Molla Câmî'nin tevhid ve vandet-i vücûdla alâkalı Levâyih isimli Farsça mensur eserinin tercümesidir. H. 985 (M. 1577) yılında tamamlanmıştır.[74]

2.2.4. Emr-i İlâhî ve Hüccet-i İlâhî

Tasavvufa dair, iki bölümden oluşan küçük bir eserdir. İlk bölüm "emr-i ilâhî", ikinci bölüm "hüccet-i ilâhî"dir. Ana konuyu "iyiliği emretme" konusu oluşturur, iddialar âyetlerle desteklenir. [75]

2.2.5. Umdetü'l-Edîb fi't-Ta'allümi ve't-Te'dîb [76]

Farsça edat ve harflerin görevlerini açıklayan gramerle ilgili küçük bir eserdir. Umdetün fî-Lügati'l-Fürs, Umdetü'd-Dîni fî Kavâ'id adlarıyla da bilinmektedir. [77]

2.2.6. Şerh-i Gazeliyyât-ı Sultân-Murâd-ı Sâlis

Murâd ve Mûrâdî[78] mahlâslarıyla şiirleri olan Sultan III. Murad'ın Farsça şiirlerinin daha çok tasavvufî bakış açısıyla şerhi mahiyetinde bir eserdir. Şemseddîn-i Sivâsî, Farsça beyitleri Türkçeye çevirmemiş kelime kelime anlam vererek parçadan bütüne gitme metodunu uygulamıştır. Beyti şerh ederken âyet ve hadislere, peygamber kıssalarına, evliya menkıbelerine de yer vermiştir.[79]

2.2.7.Nakdü'l-Hâtır

Kehf Sûresi'nin tefsiridir. H. 1003 (M. 1595)'te Sivas'ta tamamlanmıştır. Ashâb-ı Kehf'in, Hz.. Musa ile Hızır'ın ve Zülkarneyn'in kıssalarını ele alıp, ağırlığı Hz. Musa ve

[73] Hüseyin Akkaya, "Şemseddin Sivâsî" Yedi İklim, C. 9., S. 66, Eylül 1995, s. 100.
[74] Akkaya, agm., s. 100.
[75] Aksoy, agm., s. 37.
[76] Eserin ismi Aksoy'un makalesinde "Umdetü'l-Edîb Fi't-Ta'lîm ve't-Te'dîb"olarak geçmektedir.
[77] Akkaya, agm., s. 100.
[78] Mustafa İsen-Ali Fuat Bilkan, Sultan Şairler, Ankara 1997, s. 139.
[79] Kezban Paksoy, " Şerhu Gazeliyyâtu's-Sultân Murâdu's-Sâlis", Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları, S.5, Summer 2007, s. 445.

Hızır'ın kıssalarına vererek sûreyi tasavvufi açıdan tefsir etmiştir. Arada konuyla alâkalı manzum kısımlar da vardır. [80] Esere III. Murad devrinde başlanmış, padişah vefat edince, yerine geçen III. Mehmed'e hediye edilmiştir. Eserin sonunda Şemseddîn-i Sivâsî, şeyhiyle olan bazı hadiselerinden ve Sivas'taki evliya türbelerinden da bahsetmektedir. [81]

2.2.8. Dâ'iretü'l-Usûl

Şemseddîn-i Sivâsî'nin Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam'da (s. 163) adını zikrettiği, Keşfü'z-Zünûn'da da geçen, usûl ilmine dair bir eseri olup herhangi bir nüshası tespit edilememiştir. [82]

2.2.9. Terceme-i Ecvibe-i Alî Bin Ebî Tâlib

Mahmud bin Ali bin Muhammed el-Kâşî'nin Şerhu Su'âli Kümeyl bin Ziyâd isimli iki varaklık Arapça risâlesinin genişletilmiş tercümesidir. el-Kâşî'nin bu küçük risâlesi, Kümeyl bin Ziyâd'ın "Hakikat nedir?" sorusuna Hz. Ali'nin verdiği cevapları içerir. Şemseddîn-i Sivâsî'nin eseri sade bir dille kaleme alınmıştır. Tercüme olmakla birlikte şerh mahiyetindeki eklemelerle yarı telif bir görünüm arz etmektedir. [83]

2.2.10. Şerh-i Gazel-i Mevlânâ

Mevlânâ'nın şathiyat türündeki bir gazelinin şerhidir.[84]

3. Kaynaklarda Adı Geçen Diğer Eserleri

Şemseddîn-i Sivâsî'nin muhtelif kaynaklarda adı geçen fakat hayatının sonlarında yazdığı Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam'da ve yiğeni (ve damadı) Recebü's-Sivâsî tarafından yazılan ve hayatı hakkında ilk elden bilgileri bulabildiğimiz Necmü'l-Hüdâ adlı eserde geçmeyen eserler de vardır. Bu eserlerden bir kısmı, yukarıda sayılan eserlerin başka adlarıdır:

Mensur olanlar:

Cilâu Uyuni'l-Arâ'isi'l-Muhaddara [85]

İlcâmü'n-Nüfûs [86]

Letâ'ifü'l-Âyât ve Nukûşü'l-Beyyinât[87]

---

[80] Akkaya, agm., s. 100.
[81] Aksoy, agm., s. 38.
[82] Aksoy, agm., s. 36-37.
[83] Hüseyin Akkaya, "Şemseddin Sivasî'nin Terceme-i Ecvibe-i Alî Bin Ebî Tâlib İsimli Eseri", Journal of Turkish Studies, vol. 27/1, Harvard 2003, s. 48-52.
[84] Birgül Toker, age., s. 40
[85] Bursalı Mehmed Tahir, age., s. 95.
[86] Bursalı Mehmed Tahir, age., s. 95.

Kıssa-i Mûsa vü Hızr[88] (Nakdü'l-Hâtır'ın başka bir adı olabilir.)

Meclis[89]

Esrâr-nâme Şerhi [90]

Dürerü'l-Akâ'id [91]

Manzum Olanlar:

Tercüme-i İlâhî-nâme-i Attâr [92] (İbret-nümâ'nın başka bir adıdır.)

Tercüme-i Pend-nâme-i Şeyh Attâr [93] (İbret-nümâ olabilir.) [94]

Tercüme-i Mantıku-Tayr-ı Şeyh Attâr [95]

Mir'âtü'l-Eşvâk [96] (Mir'âtü'l-Ahlâk'tır.)

Risâletü't-Te'vîl [97]

Pend-nâme [98]

C. ŞAHSİYETİ

Şemseddîn-i Sivâsî küçük yaştan itibaren iyi yetiştirilmiş, Arapça ve Farsçayı bu dillerden çeviri yapabilecek, bu dillerde yazabilecek kadar iyi bilen, Sahn-ı Semân'da müderrislik yapabilecek bir âlim, kendi adına tarikatı olan bir gönül adamı, toplamda yirmi bin beyitlik bir külliyata sahip bir şairdir, yüzlerce sayfalık esere sahip bir nâsirdir. Eserlerini merkeze uzak yerlerde yazmasından veya Fuzûlî, Bâkî gibi şairlerle mukayese edilip birinci sınıf bir şair sayılmamasından dolayı tezkirelerde hakkında bilgi bulunmaz.

Recebü's-Sivâsî, eserinin başlangıcında amcası ve aynı zamanda kayınpederi olan Şemseddîn-i Sivâsî'yi tanıtırken "Şeyhimiz merhûm Şemseddîn-i Sivâsî de mazhar-ı cemâl idiler. Bu sebeple kâl ve hâl ehli ve bütün millet, mezhep ve cidâl erbâbı kendisini severlerdi.

---

[87] Bursalı Mehmed Tahir, age., s. 95.
[88] Bursalı Mehmed Tahir, age., s. 95
[89] Bursalı Mehmed Tahir, age., s. 95.
[90] Hüseyin Akkaya, "Şemseddin Sivâsi" s. 101. Hüseyin Akkaya bu bilgiyi İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya istinaden verir. Tebrizli Ahmedî'nin Esrâr-nâme'sini yayımlayan (Ankara, 1996) Gönül Ayan, Şemseddîn-i Sivâsî'nin Şerh-i Muhtasarü'l-Menâr El-Müsemmâ bi Zübdeti'l-Esrâr adlı eserinin Esrâr-nâme şerhi diye gösterildiğini belirtmektedir (s. XXIX).
[91] Abdülbaki Gölpınarlı, "Şemsiyye", s. 423.
[92] Bursalı Mehmed Tahir, age., s. 95.
[93] Bursalı Mehmed Tahir, age., s. 95.
[94] Tenkitli metnimizi kurmakta kullandığımız nüshalardan S nüshasının başlığı "Terceme-i Pend-i ʿAṭṭār-ı Ḥażret-i Şemsī Efendī" şeklindedir. Kütüphane araştırmalarımız sırasında Süleymaniye Kütüphanesi A. Tekelioğlu kısmında 401 numarada Şemseddin Ahmed b. Muhammed b. Arif es-Sivasi adına kayıtlı "Tercüme-i Pend-i Attar" isimli bir eserle karşılaştık, incelememiz sonucu Emre'nin "Terceme-i Pend-i Attar"ı olduğu sonucuna ulaştık.
[95] Bursalı Mehmed Tahir, age., s. 95.
[96] Bursalı Mehmed Tahir, age., s. 95.
[97] Hüseyin Akkaya, "Şemseddin Sivâsi" s. 100.
[98] Agâh Sırrı Levend, "Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız" adlı makalesinde "Şemseddîn-i Sivâsî'nin Pend-Nâme adlı bir eserinin kendi yazmaları arasında olduğunu belirtmektedir. Birgül Toker de (age. s. 37) Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi , nu. 12856/1'de Pend-i Sivâsi başlığıyla 73 beyitlik bir manzumeyi haber vermektedir.

Mütevazı, alçak gönüllü, iyi huylu, güleç yüzlü, cömert tabiatlı, her hâl ve tavrı makbûl, gidiş ve tarîkatı makbûl ve uğurlu idi. Aslen Zileli olup, bilâhere Sivas'a hicretle yerleşmiş , zâhir ve batın ilimleri cem'etmişti. Vaaz ve nasihatlarında hakâyık-ı İlâhiyeyi keşf ve tefsir eder, fasih, beliğ konuşur, duyulmamış temsil ve teşbihler irad eylerdi. Taşa kâr edecek kadar tesirli ve tatlı sözlerinden avam da havas da faydalanırdı. Kelimeleri dizilmiş cevherler, ibareleri saçılmış incilerdi. Kelimelerinin kadehlerinden içenler kendilerinden geçer, gafiller gaflet uykusundan uyanır, hayretlere düşerdi. Bilhassa âdet-i kerimeleri olduğu üzere ramazanlarda Mevlâna Celâleddîn'in Mesnevî'sini nakl ederken dinleyenler öldükten sonra dirilmiş gibi hayran ve sekran olurlardı.

Mezhebi Hanefî, meşrebi Muhammedî, tarîkatı Halvetî idi. Geniş kalpli, mert, sahî ihsânı bol, zayıfları, açları doyurmayı çok severdi. Asrının yegânesi ve erbâb-ı zevkin delili olarak etrafta meşhûr olmuştu. Hayli eser telif etmişlerdi."[99] diyerek toplumla ilişkileri, mizacı gibi hususlarda bilgi vermektedir. Eserleri incelendiğinde de yukarıda bahsedilen özelliklerini tespit etmek mümkündür. Üzerinde eser yazmayı seçtiği konular bile kişisel özellikleri hakkında fikir edinmeye yeterli olacaktır. Ders dışı konularda yazdığı bütün eserler "hüsniyat"[100] yerine "hikemiyât" üzerinedir. Yılların verdiği ilim ve irfan birikimini binlerce beyitlik eserleriyle yaşadığı topluma ve kendinden sonra geleceklere bırakmak ister. Bunu yaparken de "tasannu"dan uzak, rahat anlaşılır bir dil kullanır. Çok zorunda kalmadıkça Arapça ve Farsça terkiplere başvurmaz. Tasavvufun inceliklerini anlatırken bile yukarıdaki alıntıda da geçtiği üzere hem "avam"a hem de "havas"a aynı anda hitap eder. Basitmişçesine ifade ettiği derin hususlarda okuyucu "aklının, anlayışının derecesine göre" alacağını alır.

Kendi şartları içerisinde değerlendirildiğinde Şemsî asrın önemli şairlerindendir. Özellikle mesnevileriyle dikkat çekmesi gerekir. Süleymaniyye, İbret-nümâ, Mevlid, Gülşen-âbâd Heşt Behişt, Mir'âtü'l-Ahlâk Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam mesnevileri dikkate alındığında hamse sahibi bir şair olduğu görülür.[101]

Tezkire yazarlarımızın gözüne girememiş olsa da Şemsî kendisini adadığı halkı tarafından çok sevilmiştir. Mevlid'i, Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam'ı ve Menâkıb-ı Çehâr Yâr-ı Güzîn'i ile asırlarca okunmuş ve okunmaya da devam etmektedir ki bu revaç pek az şairimize nasip olabilmiştir. Şiirlerinin bir kısmı da bestelenen[102] Şemsî'nin edebiyat tarihimizde layık olduğu yeri en kısa zamanda alacağını ümit ediyoruz.

---

[99] Recebü's-Sivâsî, age. s. 4.
[100] Ahmet Sevgi, "Lâdinî (Profane) Şiir mi, Hüsniyat Şiiri mi?", Yüzakı, S. 28, İstanbul 2007, s. 10-12.
[101] Hüseyin Akkaya ,"Şemseddin Sivâsî", s. 98.
[102] Hüseyin Şemsi Güneren, Tasavvuf Mûsikîsinde Sıvâsî İlâhileri, hzl. M. Fatih Güneren,(Baskı yeri ve yılı yok) .

II. BÖLÜM
ʿİBRET-NÜMĀ

A. ESERİN TANITILMASI

1. Adı

İbret-nümâ, Arapça "ibret" ve eklendiği kelimeye "gösteren, bildiren" anlamları katan Farsça "nümâ" kelimelerinden müteşekkil bir terkip olup "ibret gösteren, ibret veren" manasına gelmektedir. Şemseddîn-i Sivâsî, eserine verdiği bu ismi, mesnevinin hâtimesinde

Çü nüh ṣad çār u heştād içre itmām
İdüp urdum aña **ʿİbret-nümā** nām (4856)

beytinde belirtir. Ayrıca yirminci eseri "Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam"ın sonunda eserlerinden bahsederken yazdığı beşinci kitabın ismini "İbret'nümâ" olarak açıklar.[1] Eser, Keşfü'z-Zünûn'da da "İbret'nümâ" olarak kayıtlıdır.[2] Eserin adı, hâtimede açıkça belirtilmiş olmasına rağmen S nüshasında[3] başlık, "Terceme-i Pend-i ʿAṭṭār-ı Ḥażret-i Şemsī Efendī-i Sivāsī" olarak yazılmış, kütüphane kayıtlarına da bu şekliyle geçmiştir. Osmanlı Müellifleri'nde[4] ve Osmanlı Mü'elliflerini kaynak alan muhtelif eserlerde, Şemsî'nin manzum eserleri arasında İbret-nümâ ile birlikte "Terceme-i İlâhî-nâme-i Attâr" diye başka bir eser daha zikredilmektedir ki bu eser de İbret-nümâ'dan başka bir şey değildir.

[1] Şemseddîn-i Sivâsî, Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam, İstanbul, s. 163.
[2] Kâtib Çelebi, Keşf-El-Zunun, 2. bsk, İstanbul 1972, C.2. s. 1123.
[3] Şemseddîn-i Sivâsî, İbret-nümâ, Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan Böl., Nu. 248, 1b. Tezimizin sonuna, temin edilen nüshaların ilk varakları fotoğraf olarak eklenmiştir. Eserin nasıl adlandırıldığı S nüshasına ait örnek fotoğrafta da görülebilir.
[4] Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri I-II-III, Ankara 2000, C.1, s. 95.

"İbret-nümâ" adlı eserlerin en meşhuru, "Lâmi'î Çelebi'nin (ö. 938/1532) tasavvufî ahlâkî menkıbe ve hikâyelerden meydana gelen"[5] mensur eseridir. Anlaşılır bir dille ve orta seviyeden okuyuculara hitap edecek bir üslupta yazılmıştır.[6] Keşfü'z-Zünûn'da da "İbret-nümâ"[7] olarak kayıtlı eserin, Lâmi'î tarafından belirtilen asıl ismi "İbret-nâme"dir ve 932 (M. 1526)'da Bursa'da tamamlanmıştır. Eserin yerli ve yabancı kütüphanelerde pek çok yazma nüshası, biri tarihsiz ve eksik olmak üzere iki baskısı mevcuttur. Eser üzerinde Salih Gülerer tarafından yüksek lisans tezi [Bursalı Lâmi'î Çelebi - İbretnümâ (İnceleme-Metin) Gazi Ü. SBE, Ankara 1988.] hazırlanmıştır.[8]

İbret-nümâ-yı Devlet", 18. yüzyıl siyasî tarihinin simalarından Mustafa Kesbî'nin "1768 Osmanlı-Rus Seferi ile Osmanlı Devleti'nin çeşitli devletler ile olan münasebetleri, anlaşma metinleri ve ahidnâme sûretleri ile hükümdarlar arasındaki karşılıklı yazışmalar"ı [9] konu edinen eseri de incelediğimiz mesneviyle benzer bir ad taşımaktadır.

Son "İbret-nümâ" ise Sultan Abdülaziz'in öldürülmesi olayına bilfiil katılmak suçundan, önce idam, sonra ömür boyu hapis cezasına mahkûm edilen, 1908'de meşrutiyetin ilanıyla serbest kalan, Sultan Abdülaziz'in ikinci mabeyncisi Fahri Bey'in hatıralarından oluşan eserdir. [10]

2. Türü

Eserin türü hakkında en büyük ipucu ismidir, "ibret göstermek" amacıyla yazıldığı mesnevinin muhtelif beyitlerinde de ifade edilmiştir:

Rivāyet eylemişdür Ḫˇāce ʿAṭṭār
Cemāli cennetinde ola ṭayyār

"**İlāhī-nāme**"sindendür nümūne
Ġaraż ʿibret ḥikāyetdür bahāne (446–447)

[5] Günay Kut, "İbretnâme", TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 2000, C. 21, s. 370–371.
[6] Ali Alparslan, "İbretnümâ" , Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler / İsimler / Eserler / Terimler, İstanbul 1981, C4., s. 336.
[7] Kâtib Çelebi, age., s. 1123.
[8] Kut, agm., s. 371.
[9] Ahmet Öğreten, Mustafa Kesbî İbret-nümâ-yı Devlet (Tahlil ve Tenkitli Metin), Ankara 2002, s. VII.
[10] Bekir Sıtkı Baykal, İbretnümâ Mabeynci Fahri Beyl'inh Hatıraları ve İlgili Bazı Belgeler, Ankara 1968, s. VII-IX.

Ḳodum her ḳıṣṣaya ʿibretle ʿunvān
Göre tā ʿayn-ı ʿibret birle iḫvān (4854)

Umaram ki görüp ṣāḥib-naẓarlar
ʿİberler ala ṣalmaya naẓarlar (4857)

İbret-nümâ, eserin incelenmesinden sonra da anlaşılmacağı üzere, çeşitli hikâyeler ve hikâyelerden çıkarılan ibretlerden oluşan, insana geçici hevesleri bırakıp kalıcı amaçlar uğruna ömür tamamlamayı öğütleyen, dinî ve tasavvufî muhtevalı bir nasihat-nâmedir.

3. Yazılış Sebebi

İbret-nümâda müstakil bir "sebeb-i te'lîf" kısmı yoktur fakat Ḫātime-i Kitāb-ı İştiyāḳ Ḥikāyet-i Şemsü'd-dīn-i Mü'ellif-i Īn Evrāḳ" başlığı altında çeşitli beyitlerde eserin telif sebebi hakkında bilgi verilmektedir. Müellif, hayatının "şeyh" oluncaya kadar ki kısmını özetledikten sonra

Tefekkür eyledüm pes ḥasb-i ḥālüm
Te'emmül eyledüm bir dem me'ālüm

Ki her bir kes olur bir ḫayr ile yād
Duʿālarla olur rūḥı anuñ şād

Anı mürde dime kim zindedür ol
Ki her dem raḥmet ile ḫandedür ol

Senüñ neñ var ne itdüñ sen de iḫżār
Ki sen gitseñ senüñçün ola bāzār (4806–4809)

beyitleriyle, vefatından sonra adını hayırla yad ettirip ölümsüzleştirecek bir eser bırakma niyetinde olduğunu belirtmektedir. Bu beyitlerin ardından temsilî bir dille eserin nasıl yazılmaya başlandığı anlatılır. Kendisini unutturmayacak bir eser arayışında iken yolu çarşıya düşer. Çarşıda, bin bir derde deva ilaçlar bulundurmasına rağmen müşterisi kalmamış, kilitli bir attar dükkânıyla karşılaşır. Halkın tamamı kışın tesiriyle nezleyken böyle bir dükkânın kapalı kalmasına gönlü razı gelmez ve kilitli dükkânın anahtarını bulup içeri girer.

Dilin[11] buldum açup dükkāna girdüm
Açup dürcüñ ḳapaġın kāna irdüm (4826)

Dükkânın içine girdikten sonra birkaç nümûne şerbet hazırlayıp eşe dosta ikram eder. Şerbetin tadını alan ahbabı daha fazlasını ister:

Anı ʿarż eyledüm iḫvān-ı dīne
Birez işrāb idüp ehl-i yaḳīne

Çü būyından ḫaber ṭuydılar aḥbāb
Ṣafā bulup didiler bize her bāb

Çıḳar bu dürc içinden bu metāʿı
Gider maʿnā yüzinden bu ṭuvaġı

Yayılsun ʿāleme ʿıṭr-ı muṭarrā
Muṭayyeb ola tā kim şehr ü ṣaḥrā (4828–4831)

Arkadaşlarının ısrarına dayanamayarak "şerbet sayısını arttırmak üzere" gayret kemerini kuşanır:

Bu maʿnādan çü ilḥāḥ itdi iḫvān
Didüm feṭḥ eyleye Fettāḥ u Deyyān

Ṣıġındum ol Cenāb-ı Kibriyāya
Yüz urdum ḫāk-i bāb-ı Muṣṭafāya

Bu ḥabl-i saʿyi bend itdüm miyāna
Ki yaʿnī ḫıdmet idem dōstāna (4833–4835)

İktibas edilen beyitlerden yola çıkılarak eserin yazılma sebebi hakkında şunlar söylenebilir: Müellif, şeyh olacak "olgun" bir yaşa geldikten sonra kendini hayırla yâd ettirecek bir eser bırakma arzusuna kapılmış, arayış içerisindeyken dilini kimsenin anlamadığından dolayı

[11] Şemsî, "anahtar" anlamına da gelen "dil" kelimesini bu beyitte ustalıkla kullanmıştır.

revacı kalmayan İlâhî-nâme'ye yönelmiştir. Verdiği öğütlerle toplum için "ilaç" kadar gerekli bu eserden seçtiği hikâyeleri, dostlarının da teşviki ile ve "ibret"ler ekleyip zenginleştirerek çevirmiş, böylece okuyucularına hizmet etmek istemiştir.

4. Yazılış Tarihi ve Yeri

Şemsî, "Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam"da İbret-nümâ hakkında

Anuñ beşincisi ʿİbret-nümādur
Sülūk ehline ḫoş naẓm-ı ʿaṭādur

Selīm Ḫān devri içre oldı ilhām
Murād Ḫān devletinde buldı itmām [12]

beyitlerini zikreder. Şairin kendi ifadesinden eserine II. Selim devrinde (1566–1574) başladığı ve III. Murad devrinde (1574–1595)[13] de tamamladığı anlaşılıyor. Bazı kaynaklar[14] farklı belirtse de İbret-nümâ'nın tamamlanma tarihi H. 984'tür:

Çü **nüh ṣad çār u heştād** içre itmām
İdüp urdum aña ʿİbret-nümā nām (4856)

Tamamlandığı ay hususunda eserde bir bilgi yoktur ve H. 984 yılı M. 1576–1577 yıllarına tekabül etmektedir.

Eserin tamamlanma yeri olarak Sivas şehri belirtilmektedir:

Kitābuñ ḫatmine çün şehr-i Sīvās
Maḥall oldı gerekdür eyleyem pās (4875)

[12] Şemseddîn-i Sivâsî, Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam, s. 163.
[13] Padişahların tahtta kalma süreleriyle ilgili bilgiler şu kaynaktan alınmıştır: E. J. Wilkinson Gibb, Osmanlı Şiir Tarihi I-II, çev. Ali Çavuşoğlu, Ankara 1999, s.27.
[14] Hasan Aksoy, "Hâtimede verilen malûmâta göre eser, Sivas'ta 983 (1575) tarihinde nazmedilmiştir" der. Bkz., Hasan Aksoy "Şemseddin Sivâsî, Hayatı, Şahsiyeti, Tarikatı, Eserleri", Cumhuriyet Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 9/2, Sivas 2005, s. 21. Hüseyin Akkaya, İbret'nümâ'yı tanıtırken "...983/1575 tarihinde Sivas'ta nazmolunmuş, takriben 3000 beyit civarında bir mesnevidir." bilgilerini verir . Bkz. Hüseyin Akkaya "Şemseddin Sivâsî", Yedi İklim, C.9, S.66, İstanbul 1995, s. 99.

5. Beyit Sayısı

Şemseddîn-i Sivâsî, İbret-nümâ'da eserinin beyit sayısını belirtmez. Oluşturulan tenkitli metinle elde edilen beyit sayısı 4890'dır. Bu sayıya mesnevinin B, D, E, P nüshalarında tamamı, F ve S nüshalarında bir kısmı bulunan; G, HH ve HM'de hiç yer verilmeyen, Sultan III. Murad'a dua mahiyetli beyitler de dâhildir. Bu, tek beyitlik dualar birinci hikâyenin sonundan hâtimeye kadar "ibret"lerden hemen önce yer almaktadır ve 96 adettir. Metinde bu beyitler koyu ve italik yazılmak suretiyle gösterilmiştir. Söz konusu beyitlerin bazı nüshalarda hiç yer almaması sebebiyle tereddüde düşülmüş fakat eserin giriş kısmında "faṣl" bölümündeki

Çün ey Şemsī bulınmaz söze pāyān
Duʿā-yı pādişāhı eyle her ān

Ḳoyup yüz yirde ***yüz yirde*** duʿā ḳıl
O şāh-ı nükte-dāna ḫoş ṣenā ḳıl (383–384)

ifadelerden müellifin böyle bir tasarrufta bulunabileceği sonucu çıkarılmıştır.

B. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

1. Tertibi

İbret-nümâ klâsik mesnevi düzenine göre tertip edilmiştir. Giriş, konunun işlendiği bölüm ve hâtimeden oluşur. Asıl konu altı bölümde işlenen bir çerçeve hikâyedir. Çerçeve hikâye, bilge bir padişah ve onun birbirinden hünerli altı oğlu arasında geçmektedir. Bölümlerin başlangıcı "Maḳāle-i Düvüm, Maḳāle-i Süvüm...) gibi başlıklarla belirtilmiştir. Bölüm girişleri "Su'âl-i Püser" ve "Cevâb-Peder"lerle yapılır. Her bir bölümde konu küçük hikâyeler yardımıyla anlatılır ve hikâyelerin sonunda "ibret" başlığı altında "kıssadan hisse"lere yer verilir. Hikâyeler ve "ibret"ler dışında mesnevide yaklaşık yirmişer beyitlik üç de "Münâcât" (1974–1992, 2783–2800, 4746–4768) vardır. Mesnevilerde yaygın olarak görülen monotonluğu giderme amacıyla esere serpiştirilen farklı vezin ve nazım şekilleriyle yazılmış şiirlere İbret-nümâ'da bir kere tesadüf edilir (4671–4679). İbret-nümâ'nın ana plânı şu şekilde gösterilebilir:

Ana Bölüm	Ana Bölümü Oluşturan Esas Unsurlar	Geçtiği Beyitler	Beyit Sayısı
Giriş	Tevhid, Münacat, Na't, Övgüler (Din ve Devlet Büyükleri) ve Dua, Rafizilerin Yerilmesi, Adalete Vurgu Yapan İki Hikâye, Sözün Üstünlüğü	1–420	420
Konunun İşlendiği Kısım	1. Oğla Nasihat (Periler Şahının Kızı)	421–1856	1436
	2. Oğla Nasihat (Sihir)	1857–2935	1079
	3. Oğla Nasihat (Cem'in Kadehi)	2936–3565	630
	4. Oğla Nasihat (Âb-ı Hayat)	3566–4137	572
	5. Oğla Nasihat (Hz. Süleyman'ın Yüzüğü)	4138–4586	449
	6. Oğla Nasihat (Kimya)	4587–4768	182
Hatime	Sebeb-i Te'lif, Şemsî'nin Hayat Hikâyesi, Eserin Yazılış Tarihi ve Yeri, Dua.	4769–4890	122

Tablo 1

İbret-nümâ'da yer alan bütün bölüm ve hikâye başlıkları, hangi beyitler arasında geçtikleri ve kaç beyitten oluştukları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir. Eserde olmayan ama tertibin görülmesi için eklenmesi lüzumlu başlıklar parantez içinde verilmiştir. "Hikâye",

“Hikâyet-i Dîvâne” gibi benzer başlıkların yanına, hikâyenin konusunu hatırlatan ifadeler yine parantez içerisinde ilave edilmiştir.

Tablo 2

Bölüm veya Hikâye Başlığı	Beyit Nu.	Beyit
(Tevhid)	1–20	20
Der-Beyān-ı Temṡīl-i Dünyā vü Kār-ı Ḫudāvend-i Teʿālā	21–43	23
Temṡil-i Dīger	44–67	24
Münācāt-ı Ḳāḍi’l-Ḥācāt	68–90	23
Ḳāṣīdetü Münācāt-ı Bārī TeʿālaCelle Celālüh	91–103	13
Der-Medḥ-i Resūl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muḥterem Ṣalla’llāhu ʿAleyhi ve Selem	104–137	34
Ḳaṣīdetü fī-Medḥi’n-Nebiyyi Ṣalla’llāhu ʿAleyhi ve-Sellem	138–156	19
Medḥ-i Āl ü Aṣḥāb-ı Rıḍvānullāhi ʿAleyhim Ecmaʿīn Medḥ-i Ebī-Bekri’ṣ-Ṣıddīḳ Raḍıya’llāhu ʿAnh Medḥ-i ʿÖmerü’l-Farūḳ Raḍıya’llāhu ʿAnh Medḥ-i ʿOṡmān-ı Ẕi’n-Nūreyn Raḍıya’llāhu ʿAnh Medḥ-i ʿAliyyü’l-Murtażā Raḍıya’llāhu ʿAnh (Ashaba Salât ve Selam)	157–188 160–165 166–171 172–176 177–182 183–188	32
Der- Medḥ-i Reyḥān-ı Cennet Ḥasan ü Ḥüseyn Raḍıya’llāhu ʿAnhümā	189–195	7
Der-Meḥāmid-i Pādişāh-ı İslām Ẓıllu’llāh-ı Teʿālā ʿAle’l-Enām Niẓāmü’d-Dünyā ve’d-Dīn Ṡebbetehu’llāhu ʿAle’ṣ-Ṣerʿ-i’l-Metīn Aʿnī Sulṭān Murād Ḫān İbn-i Sulṭān Selīm Ḫān İbn-i Sulṭān Süleymān Ḫān Eyyede ve Ebḳāhu Bi’l-ʿAdli İlā-Āḫiri’z-Zamān Āmīn Yā Mūʿīn Yā Müsteʿān	196–227	32
Der-Beyān-ı Rumūz-ı Nām-ı Fīrūz Murād-ı Muẓaffer-bād Tā Rūz-ı Tenād	228–238	11
Faṣl-ı Du’ā	239–252	14
Ḳaṣīde-i Duʿā-yı Pādişāh	253–278	26
(Sadrazama Dua)	279–296	18
Kelime-i Çend Ez-Ḥaḳīḳat-i Ḥāl	297–310	14
Lafẓ-ı ʿadldeki ʿayn ki dā’imā ʿālem üzre meftūḥ olmışdur ve dil-i ʿālemiyān içün dildür. Pes işāretdür ki sulṭan-ı ʿādile mühimm olan ʿayn u dil-i reʿāyāyı tīr-i ẓulmetden ṣıyānetde mücāhid olup iġmāż-ı ʿaynı revā vü sezā buyurmamaḳdur.	311–320	10

Bölüm veya Hikâye Başlığı	Beyit Nu.	Beyit
Ḥikāyet-i Bīvezen-i Bāverdī ki Sulṭān Maḥmūda Bir ʿAvāndan Beşş-i Şekvāsında Dürüşt Kelimāt İtmekle Ṭabʿ-ı Şāha Ġażab ʿĀrıż Olup Tekrār Ṭaʿn-āmīz Kelimātla Sükūn Bulup Dād İtdügidür	321–356	36
Be-Cevāb-dāden-i ʿAbdu'llāh-ı ʿÖmer Raḍıya'llāhu ʿAn-hümā Baʿde Ez-Düvāzdeh Sāl Peder-i Ḫōd-rā vü Ḫaber-dāden-i Ez-Münāḳaşa vü Müżāyaḳa Der Ḥuḳūḳ-ı ʿİbād	357–382	26
Faṣl	383–387	5
Ḳaṣīdetü Fī-Meẕemmeti'r-Revāfiżi'l-Müteḫalliʿi ʿAni's-Süneni ve'l-Ferāyiż Ḫadde Lehümu'llāhu Ve Ḳātelhüm	388–418	31
Taḳrīb	419–420	2
Muḳaddime	421- 445	25
Āġāz-ı Kitāb	446–474	29
Su'āl-i Püser-i Evvel Ez-Peder	475–483	9
Cevāb-dāden-i Peder Püser-rā	484–492	9
(1) Ḥikāyet-i İbtilā-yı Ān Bānū-yı Pākīze- Dāmen Bā-Merdān-ı Ālūdegān-ı Şehvet ü Mübtelā-şüden-i Īşān u Necāt-ı Ān Bi-Berekāt-ı Terk-i Şehvet	493–923	431
Cevāb-ı Bānū	521–527	
Cevāb-ı Merd	528–531	
Cevāb-ı Bānū	532–581	
Cevāb	582–583	
Su'āl	584	
Cevāb	585–687	
Erbāb-ı Sefīnenüñ Bānūyı Görüp Mübtelā Olduḳlarıdur	688–695	
Bānūnuñ Münācāt İtdügidür	696–719	
Ehl-i Keştī Bānūya Zinā Ḳaṣdın İdüp Helāk Olduġıdur	720–730	
Bānūnuñ Zen Ṣūretinden Çıḳup Civān Ṣūretine Girdügidür	731–744	
Civānuñ Padişāha Gemi Mā-Cerāsın Beyān İtdügidür	745–756	
Ol Pādişāh Fevt Olup Civānı Yirine Naṣb İtdügidür Bānūnuñ Pādişāhlıġı Ḳabūl İtmeyüp ʿÖẕr İtdügidür ve Ḳızları Cemʿi Beyānundadur	757–765	
Zen-i Pāke İhānet Ḳaṣd İdenler Şehvet Sebebiyle Belāya Mübtelā Olup Duʿā Ṭalebine Geldükleridür	766–781	
Bānūnuñ Kendüsin Ḥelāline Bildürüp ʿArż-ı Ḥāl İtdügidür	782–885	
	886–923	
Ḥişşe Ez-Ḳışşa	924–938	15
Püser Ḳanāʿat İtmeyüp Yine Bu Maʿnādan Suʿāl İtdügidür	939–944	6
Cevāb-ı Peder Püser-rā	945–959	15
(2) Ḥikāyet-i Şeh-zāde Be-Ān-Zen-i Pākīze	960–1014	55

Bölüm veya Hikâye Başlığı	Beyit Nu.	Beyit
ʿİbret	1015–1024	10
(3) Ḥikāyet-i Seyyid ü Dānişmend ü Muḫanneṯ Der-Ḥabs-i Küffār	1025–1044	20
ʿİbret	1045–1056	12
(4) Ḥikāyet-i Süleymān Nebī ʿAleyhi's-Selām Ol Mūr ile Ki İni Öñinde Depe Ṭaşımaġa ʿAzm İtmişdi	1057–1079	23
ʿİbret	1080–1095	16
(5) Ḥikāyet-i Emīrü'l-Mü'minīn Şīr-i Ḫudā ʿAliyyü'l-Murteżā Kerrema'llāhu Vecheh Bā-Mūr-ı Şikeste-Pā	1096–1117	22
ʿİbret	1118–1137	20
(6) Ḥikāyet-i Nūşīrevān Bā-Pīr-i Dıraḫt-Nişān	1138–1155	18
ʿİbret	1156–1164	9
(7) Ḥikāyet-i Şeyḫ Ḫˇāce Zengī Raḥimehu'llāhi Bā-Seg	1165–1174	10
ʿİbret	1175–1190	16
(8) Ḥikāyet-i Maʿşūḳ-ı Ṭūsī	1191–1198	8
ʿİbret	1199–1232	34
(9) Ḥikāyet-i Ṣōfī Bā-Seg	1233–1264	32
ʿİbret	1265–1298	34
(10) Ḥiḳāyet-i Ebū'l-Fażl Ḥasan	1299–1320	22
ʿİbret	1321–1329	9
Püserüñ Pedere Yine Bu Maʿnādan Su'āl İtdügidür	1330–1334	5
Cevāb-ı Peder Püser-rā	1335–1338	4
(11) Ḥikāyet-i İbrāhīm Bin Edhem	1339–1346	8
ʿİbret	1347–1357	11
(12) Ḥikāyet-i Şeyḫ Bā-Gürbe	1358–1390	33
ʿİbret	1391–1395	5
(13) Ḥikāyet-i İslām-ı Naṣrānī ki Püsereş Mürde-būd	1396–1410	15
ʿİbret	1411–1418	8
(14) Ḥikāyet-i Pīr ki Püsereş Mürde-būd	1419–1430	12
(15) Ḥikāyet-i Yaʿḳūb u Yūsuf ʿAleyhime'ṣ-Ṣalātü ve's-Selām	1431–1451	21
ʿİbret	1452–1470	19
(16) Ḥikāyet-i Yūsuf ʿAleyhi's-Selām Bā-İbn-i Yāmīn	1471–1559	89
ʿİbret	1560–1586	27
(17) Ḥikāyet-i Ān-Civān ki O-rā ʿAvn-i Ḫudā Āşināyī-nemūd Der-	1587–1617	31

Bölüm veya Hikâye Başlığı	Beyit Nu.	Beyit
Rūz-ı Ḳıyāmet		
ʿİbret	1618–1629	12
(18) Ḥikāyet-i Dervīş Bā-Mecnūn (Kaç Yaşında Olduğu)	1630–1639	10
ʿİbret	1640–1648	9
Yine Bu Maʿnādan Püserüñ Pedere Su’ālidür	1649–1651	3
(19) Cevāb-ı Peder (Periler Şahının Kızına Âşık Gencin Hikâyesi)	1652–1718	67
ʿİbret	1719–1727	9
(20) Ḥikāyet-i Püser-i Vezīr Bā-Ṣōfī	1728–1764	37
ʿİbret	1765–1776	12
(21) Ḥikāyet-i Ol Pādişāh ki Üzerine Aʿdāsı Gelüp Ḫufye-küned ü Āḫar Şehre Ḳaçdı	1777–1787	11
ʿİbret	1788–1803	16
(22) Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Pīr-i Heyzüm-keş	1804–1835	32
ʿİbret	1836–1856	21
Maḳāle-i Düvüm İkinci Oġlınuñ Pādişāha ʿArż-ı Merām İtdügidür	1857–1866	10
Pederüñ Püsere Cevābıdur	1867–1874	8
(23) Şeyḫ Şiblī Birle Etmekçi Ḥikāyetidür	1875–1915	41
ʿİbret	1916–1934	19
(24) Ḥikāyet-i ʿĀbid Bā-Seg	1935–1959	25
ʿİbret	1960–1973	14
Münācāt	1974–1992	19
(25) Ḥikāyet-i ʿĪsā ʿAleyhi’s-Selām Bā-Dünyā	1993–2038	46
ʿİbret	2039–2046	8
(26) Ḥikāyet-i Rāhib Bā-Ebu’l-Ḳāsım-ı Hemedānī	2047–2065	19
ʿİbret	2066–2083	18
(27) Ḥikāyet-i Ān Naṣrānī ki Müselmān-şüd	2084–2093	10
(28) Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Gebr	2094–2119	26
ʿİbret	2120–2130	11
(29) Ḥikāyet-i Dervīş Bā-Caʿfer-i Ṣādıḳ Raḥimehu’llāh	2131–2147	17
ʿİbret	2148–2161	14
Su’āl-kerden-i Püser Ez-Peder Der-īn-Bāb	2162–2165	4
Cevāb-ı Peder	2166–2174	9
(30) Ḥikāyet-i Civān Bā-ʿAzrā’īl ʿAleyhi’s-Selām	2175–2190	16

Bölüm veya Hikâye Başlığı	Beyit Nu.	Beyit
ʿİbret	2191–2201	11
(31) Ḥikāyet-i Civān Bā-Refīḳ-ı Şefīḳ	2202–2209	8
ʿİbret	2210–2224	15
(32) Ḥiḳāyet-i Dīvāne-i Mıṣrī	2225–2230	6
ʿİbret	2231–2238	8
(33) Ḥikāyet-i Manṣūr-ı Ḥallāc	2239–2248	10
ʿİbret	2249–2261	13
(34) Hiḳāyet-i Mecnūn (Leyla'yı Görünce Titremesi)	2262–2272	11
ʿİbret	2273–2281	9
(35) Ḥikāyet-i Civān u Dervīş	2282–2332	51
ʿİbret	2333–2367	35
(36) Ḥiḳāyet-i Şeyḫ Nūrī ʿAleyhi's-Selām	2368–2378	11
ʿİbret	2379–2385	7
(37) Ḥikāyet-i Ebu'l-Ḳāsım-ı Hemedānī Bā-Büt-Perest	2386–2408	23
ʿİbret	2409–2430	22
Püserüñ Pedere Yine Bu Maʿnādan Su'āl İtdügidür	2431–2437	7
Cevāb-ı Peder	2438–2439	2
(38) Ḥikāyet-i ʿĪsā ʿAlā –Nebiyyinā ve ʿAleyhi's-Selām Bā-Merd	2440–2459	20
ʿİbret	2460–2479	20
(39) Ḥikāyet-i Ḥażret-i İbrāhīm ʿAlā Nebiyyinā ve ʿAleyhi's-Selām Bā-Nemrūd-ı Merdūd	2480–2502	23
ʿİbret	2503–2518	16
(40) Ḥikāyet-i Bā-Yezīd Bā-Tersā	2519–2529	11
ʿİbret	2530–2538	9
(41) Ḥikāyet-i Dīvāne (Başını Kâbe Kapısına Vuran)	2539–2552	14
ʿİbret	2553–2559	7
(42) Ḥikāyet-i Eyyūb ʿAlā-Nebiyyinā veʿAleyhi's-Selām	2560–2566	7
ʿİbret	2567–2569	3
(43) Ḥikāyet-i Yūsuf ʿAlā-Nebiyyinā Aleyhi'ş-Şalātü ve's-Selām	2570–2580	11
ʿİbret	2581–2617	37
(44) Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Dīvāne (Gamlı Meczup)	2618–2628	11
ʿİbret	2629–2633	5
(45) Ḥikāyet (Kesilen Ağaç Dalı)	2634–2639	6

Bölüm veya Hikâye Başlığı	Beyit Nu.	Beyit
ʿİbret	2640–2645	6
(46) Ḥikāyet-i Dīvāne (Suskun Meczup)	2646–2656	11
ʿİbret	2657–2676	20
(47) Ḥikāyet-i Mecnūn (Leyla'nın İsmini Duyunca Kendinden Geçmesi)	2677–2684	8
ʿİbret	2685–2689	5
(48) Ḥikāyet-i Sulṭān Ebū-Saʿīd Bā-Pīr	2690–2697	8
ʿİbret	2698–2702	5
(49) Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Ayāz (Ayaz'ın Avına Dair)	2703–2725	23
ʿİbret-i Müfīd ü Muḫtaṣar	2726	1
Su'āl-Kerden-i Püser Ez-Peder Hem Der-īn-Maʿnā	2727–2729	3
(50) Cevāb-ı Peder (Hz. Âdem, Hz. Havva ve Şeytan)	2730–2776	47
ʿİbret	2777–2782	6
Münācāt	2783–2800	18
(51) Ḥikāyet (Şeytanın Ağlayışına Dair)	2801–2810	10
(52) Ḥikāyet (Şeytanın Kovulmasına Dair)	2811–2829	19
ʿİbret	2830–2837	8
(53) Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Ayāz (Ayak Öpmeye Dair)	2838–2849	12
ʿİbret	2850–2856	7
(54) Ḥikāyet-i ʿĀşıḳ u Maʿşūḳ	2857–2877	21
ʿİbret	2878–2881	4
(55) Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Der-Ḥāl-i Vefāt Be-Ayāz	2882–2900	19
ʿİbret	2901–2906	6
(56) Ḥikāyet-i Şeyḫ Şiblī	2907–2927	21
ʿİbret	2928–2935	8
Maḳāle-i Süvüm Pādişāhuñ Üçünci Oġlı Gelüp Şāha ʿArż-ı Merām İtdügidür	2936–2951	16
Cevāb-ı Peder	2952–2962	11
(57) Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Pīre Zen	2963–3000	38
ʿİbret	3001–3015	15
(58) Ḥikāyet-i Behlūl	3016–3031	16
ʿİbret	3032–3052	21
(59) Ḥikāyet-i Şeyḫ Şaḳīḳ-ı Belḫī Raḥimehu'llāh	3053–3073	21

Bölüm veya Hikâye Başlığı	Beyit Nu.	Beyit
ʿİbret	3074–3083	10
(60) Ḥikāyet-i Dīvāne (Üzerine Giyecek İsteyen)	3084–3092	9
ʿİbret	3093–3105	13
(61) Ḥikāyet-i Şeyḫ Vāsıṭī Raḥimehu'llāhi ʿAleyh	3106–3119	14
ʿİbret	3120–3143	24
(62) Ḥikāyet-i Pīre Zāl-i Baġdādī	3144–3157	14
ʿİbret	3158–3165	8
(63) Ḥikāyet-i Merd-i İlāhī Der-Rūz-ı Ḳıyāmet	3166–3177	12
ʿİbret	3178–3185	8
(64) Ḥikāyet-i Günehkār Der-Rūz-ı Maḥşer	3186–3204	19
ʿİbret	3205–3210	6
(65) Ḥikāyet-i Mūsā ʿAleyhi's-Selām Bā-Yegī Ez-Ehlu'llāh	3211–3242	32
ʿİbret	3243–3259	17
(66) Ḥikāyet (Bezm-i Elest Hakkında)	3260–3291	32
(67) Ḥikāyet-i Ümmühātü'l-Mü'minīn Ezvācü'n-Nebī Ṣalla'llāhu ʿAleyhi ve Selem	3292–3315	24
ʿİbret	3316–3319	4
(68) Ḥikāyet-i Rābiʿa Raḥimeha'llāh	3320–3339	20
(69) Ḥikāyet-i Behlūl Bā-Kūdegān Der-Şehr-i Baġdād	3340–3416	77
ʿİbret	3417–3429	13
(70) Ḥikāyet-i ʿĀbid	3430–3458	29
(71) Ḥikāyet-i Merd-i Rāh	3459–3471	13
ʿİbret	3472–3480	9
(72) Ḥikāyet-i Ḥasan-ı Baṣrī ve Ḥabīb-i ʿAcemī	3481–3493	13
ʿİbret	3494–3508	15
(73) Ḥikāyet-i Bā-Yezīd-i Besṭāmī Bā-Merd-i Ḳallāş	3509–3530	22
ʿİbret	3531–3544	14
(74) Ḥikāyet-i İbnü'l-Mübārek Bā-Ġulām-ı Hindū	3545–3558	14
ʿİbret	3559–3565	7
Maḳāle-i Çārüm Pādişāhuñ Dördünci Oġlı Gelüp ʿArż-ı Ḥāl Ḳılduġıdur	3566–3575	10
Cevāb-ı Peder	3576–3578	3
(75) Ḥikāyet-i İskender-i Ẕü'l-Ḳarneyn	3579–3609	31
ʿİbret	3610–3620	11

Bölüm veya Hikâye Başlığı	Beyit Nu.	Beyit
(76) Ḥikāyet-i Ḥarīṣ	3621–3670	50
ʿİbret	3671–3682	12
(77) Ḥikāyet-i Büzürcmihr Bā-Nūşirevān	3683–3715	33
ʿİbret	3716–3722	7
(78) Ḥikāyet-i Murġ-ı Şāmī	3723–3741	19
ʿİbret	3742–3756	15
(79) Ḥikāyet-i Ṣaʿve	3757–3788	32
ʿİbret	3789–3793	5
(80) Ḥikāyet-i Zenbūr Bā-Mūr	3794–3814	21
ʿİbret	3815–3826	12
(81) Ḥikāyet-i Resūlu'llāh Ṣalla'llāhu ʿAleyhi ve-Sellem (Habeşli Cariyenin Yükünü Taşıması)	3827–3856	30
ʿİbret	3857–3880	24
(82) Ḥikāyet-i Fażl-ı Rebīʿ	3881–3901	21
ʿİbret	3902–3911	10
Püserüñ Pedere Yine Āb-ı Ḥayātdan Su'āl İtdügidür	3912–3914	3
(83) Cevāb-ı Peder (İskender'in Ölümü)	3915–3965	51
ʿİbret	3966–3984	19
(84) Ḥikāyet-i Dīvāne (Tufan Kopmasını İstemesi)	3985–4002	18
ʿİbret	4003–4011	9
(85) Ḥikāyet-i Civān-ı Gāzür Bā-Pīr-i ʿĀşıḳ	4012–4037	26
ʿİbret	4038–4044	7
(86) Ḥikāyet-i Mecnūn (Leyla'nın Güzelliğini Gören Kadın)	4045–4060	16
ʿİbret	4061–4068	8
(87) Ḥikāyet-i Rūbāh	4069–4097	29
ʿİbret	4098–4108	11
(88) Ḥikāyet-i Muḥammed Bin ʿĪsā	4109–4125	17
ʿİbret	4126–4137	12
Maḳāle-i Pençüm Beşinci Ferzend	4138–4143	6
Cevāb-ı Peder	4144–4152	9
(89) Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd (Mülk Yemeği)	4153–4167	15
ʿİbret	4168–4190	23
(90) Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd (Adaşı Fakir Mahmud)	4191–4211	21

Bölüm veya Hikâye Başlığı	Beyit Nu.	Beyit
ʿİbret	4212–4222	11
(91) Ḥikāyet-i İbrāhīm-i Edhem Bā-Ḥıżr ʿAleyhi's-Selām	4223–4255	33
ʿİbret	4256–4262	7
(92) Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Pīre Zen (Değirmene Giden Yaşlı Kadın)	4263–4279	17
ʿİbret	4280–4284	5
(93) Ḥikāyet-i Ferzend-i Hārūnu'r-Reşīd Ez-Zübeyde	4285–4405	121
ʿİbret	4406–4420	15
(94) Ḥikāyet-i Hārūnu'r-Reşīd (Kendisine "Kederli Harun" Diye Hitap Eden Behlûl)	4421–4453	33
ʿİbret	4454–4472	19
(95) Ḥikāyet-i Süleymān ʿAlā-Nebiyyinā veʿAleyhi's-Selām (Çürümüş İnsandan Arınmış Bir Avuç Toprak)	4473–4488	16
ʿİbret	4489–4499	11
(96) Ḥikāyet-i Merd-i Ṣāḥīb-Keşf	4500–4507	8
ʿİbret	4508–4522	15
(97) Ḥikāyet-i Dīvāne (Âlemi Çocukların Yazı Tahtasına Benzetmesi)	4523–4530	8
ʿİbret	4531–4540	10
(98) Ḥikāyet-i ʿArūs-ı Fāṭıma Raḍıya'llāhu ʿAnhā	4541–4568	28
ʿİbret	4569–4586	18
Maḳāle-i Şeşüm Pādişāhuñ Altıncı Oġlı Gelüp ʿArż-ı Merām Ḳılduġıdur	4587–4591	5
Cevāb-ı Peder	4592–4602	11
(99) Ḥikāyet-i Ebū Bekr-i Varrāḳ	4603–4610	8
ʿİbret	4611–4618	8
(100) Ḥikāyet-i Süfyān-ı Ṣevrī	4619–4638	20
ʿİbret	4639–4652	14
(101) Ḥikāyet-i Pīr-i Yahūdī ki Be-ʿAvn-i Ḥaḳ Müslim-Şüde Ḳaṣīde Meṣnevī	4653–4737 4671–4679 4680–4737	85
ʿİbret	4738–4745	8
Münācāt	4746–4768	23
Ḫātime-i Kitāb-ı İştiyāḳ Ḥikāyet-i Şemsü'd-dīn-i Mü'ellif-i Īn Evrāḳ	4769–4874	106
Faṣl	4875–4890	16

2. Eserde Yer Alan Bölümler ve Hikâyeler

İbret-nümâ'da yer alan başlıkların içeriğine geçmeden önce şunları belirtmekte fayda vardır: Tevhid, na't, din ve devlet büyüklerini övgüsüne dair manzumeler vb. "Giriş" başlığı altında verilmiş, içerikleri birer paragrafla belirtilmiş ve paragrafın sonunda hangi beyitler arasında bulundukları gösterilmiştir.

Eserin asıl kısmı 6 bölümden oluşan bir çerçeve hikâyedir. Her bir bölüm genel bir başlık olarak alınmış, bölümün hikâyeleri ve hikâyelerin sonundaki "ibret"ler de alt başlıklar olarak kabul edilmiştir. Mesnevinin ilk hikâyesi irili ufaklı başlıklardan müteşekkil uzun soluklu bir hikâye olmasına rağmen özette tek başlık altında, olayın geçtiği beyitler parantez içerisinde gösterilmek suretiyle verilmiş, küçük küçük ara başlıklarla konu bütünlüğünün bozulması istenmemiştir. Her hikâyenin sonunda, hikâyenin İlâhî-nâme'de [15] geçtiği cilt, sayfa ve beyitler belirtilmiştir. "İbret" kısımlarında Şemseddîn-i Sivâsî tarafından verilen öğütler birer hüküm cümlesi hâline getirilmeye çalışılarak alt alta sıralanmıştır.

2. 1. Giriş

'İbret-nümâ Allah'ı tesbih ve tenzih eden iki Arapça beyitle başlar. Diğer başlığa kadar Türkçe beyitlerle tesbih ve tenzih devam ettirilir. (1–20)

"**Der-Temşīl-i Dünyā vü Kār-ı Ḫudāvend-i Te'ālā"** başlıklı bölümde dünya, bir müzik aleti olan kanuna benzetilir. Halk da bu kanunun değişik makamlarına bağlı telleridir. Herhangi biri perdesini şaşıracak olsa hemen cezalandırılır, kulağı burulur yani akort edilir. Kaza eliyle çalınan bu kanunun her bir telinden türlü nağmeler peyda olur ve bu nağmeler kimine neşe verirken kimini hüzne gark eder. Kimini âşık kimini maşuk eder, kimini konuşturur, susturur. Dünyada çeşit çeşit hâller görünse de hepsini yaratıcısı Allah'tır, ondan başkası sadece araçtır. Allah'ın sıfatları "zât"ının perdesidir ve Hakk'ı görmek için aradaki örtüyü kaldırmak gerekmektedir. (21–43)

"Temşīl-i Dīger"de dünya, mimarı görünmeyen bir kiliseye benzetilir. Yaratanın eserleri ortadadır ama kendisi gizlidir. Kiliseye benzer bu cihanda kimi nakşın kimi de nakkaşın peşindedir. Nakkaşın peşinde koşmak, tevhit okyanusunda ilerlemek kolay bir uğraş

[15] Belirtilen cilt, sayfa ve beyit numaraları İlâhî-nâme'nin Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yapılan 2 ciltlik tercümesinin şu baskılarına göredir: İlâhiname, 2.bsk., İstanbul 1992; İlahinâme II, 2.bsk. İstanbul 1996.

değildir. Bu yolda nice meşhur hatip lâl kesilmiş, nice âlim, nice zekâ sahibi hayrette kalmışlardır. Cebrail'in bile kanatlarını yakacak olan bu sır herkese nasip olmaz. Akılla bu sırra ulaşmaya çalışmak, örümceğin sinek avlamak üzere kurduğu ağla anka kuşu yakalamak istemesine benzer. Aklın fikrin yararlı olmadığı bu gayede en büyük yardımcı Feyyâz sıfatıyla Allah'ın feyzidir. (44–67)

"**Münācāt-ı Ḳāḍi'l-Ḥācāt**" başlığı altında 23 beyitte Allah'ın güzel isimleri zikredilerek bağışlanma istenir. (68–90)

"**Ḳāṣīdetü Münācāt-ı Bārī Teʿāla Celle Celālüh**" aruzun *Feīlātün Mefāʿilün Feʿilün* kalıbıyla yazılmıştır. 13 beyitlik bu bölümde kul ne kadar günahkâr olsa da Allah'ın rahmetinden ümidini kesmemesi gerektiği çünkü sığınılacak başka bir merci bulunmadığı ifade edilir. (91–103)

"Der-Medḥ-i Resūl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muḥterem Ṣalla'llāhu ʿAleyhi ve Sellem" başlığı altında mesnevî nazım şekline ve asıl vezne dönülerek 34 beyitte Hz. Peygamber övülür. Övgü esnasında divan şairlerimizce de dinî konulu şiirlerde yararlanılan Hz. Peygamber'e hitab eden, Hz. Peygamber'le ilgi kurulan ayetlerden iktibaslar yapılır, kudsî hadisler hatırlatılır. (104–137)

"**Ḳaṣīdetü fī-Medḥi'n-Nebiyyi Ṣalla'llāhu ʿAleyhi ve-Sellem**" başlığı altında aruzun *Faʿilātün Faʿilātün Faʿilātün Faʿilün* kalıbıyla 19 beyitlik bir kaside yer alır. Hz. Peygamber çeşitli hususiyetleriyle övüldükten sonra medhini hakkıyla yerine getirmenin mümkün olmadığı ifade edilir ve şefaat talebinde bulunulur. (138–156)

"**Medḥ-i Āl ü Aṣḥāb-ı Rıḍvānullāhi ʿAleyhim Ecmaʿīn**" kısmında *Faʿilātün Faʿilātün Faʿilātün Faʿilün* vezni ve kaside nazım şekliyle Hz. Ebubekir (160–165), Hz. Ömer (166–171), Hz. Osman (172–176) ve Hz. Ali (177–182) meşhur özellikleri zikredilerek övüldükten sonra sahabenin tamamına salât ve selâm gönderilir, fark gözetmeden hepsini sevmenin gerekliliği belirtilir (183–188).

"**Der- Medḥ-i Reyḥān-ı Cennet Ḥasan ü Ḥüseyn Raḍıya'llāhu ʿAnhümā**" kısmında *Faʿilātün Faʿilātün Faʿilātün Faʿilün* vezni ve kaside nazım şekliyle 7 beyitte Hz.

Peygamberin torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in katledilmelerine duyulan üzüntü ifade edilir. (189–195)

"**Der-Meḥāmid-i Pādişāh-ı İslām Ẓıllu'llāh-ı Teʿālā ʿAle'l-Enām Niẓāmü'd-Dünyā ve'd-Dīn Şebbetehu'llāhu ʿAle'ş-Şerʿ-i'l-Metīn Aʿnī Sulṭān Murād Ḫān İbn-i Sulṭān Selīm Ḫān İbn-i Sulṭān Süleymān Ḫān Eyyede ve Ebḳāhu Bi'l-ʿAdli İlā-Āḫiri'z-Zamān Āmīn Yā Mūʿīn Yā Müsteʿān**" başlığı altında İbret-nümâ'nın esas vezni olan *Mefāʿīlün Mefāʿīlün Faʿūlün* vezni ve mesnevî nazım şekliyle 32 beyitte devrin padişahı III. Murad övülür. Padişah, yeryüzünde Allah'ın gölgesidir ve adaleti, Haremeyne olan hizmetleri, bilgisi, düşmanlara göz açtırmaması gibi hususlarla medhe layık görülür. (196–227)

"**Der-Beyān-ı Rumūz-ı Nām-ı Fīrūz Murād-ı Muẓaffer-bād Tā Rūz-ı Tenād**" bölümünde *Mefāʿīlün Mefāʿīlün Faʿūlün* vezni ve mesnevî nazım şekliyle 32 beyitte padişahın ismi olan "Murad" kelimesini oluşturan harfler ve bu harflerin yerini değiştirmek suretiyle ortaya çıkan yeni kelimelerle övgü sürdürülür. (228–238)

"**Faṣl-ı Du'ā**"da öncekiyle aynı vezin ve nazım şekliyle söze nihayet olmadığı artık padişah için dua etme vaktinin geldiği vurgulanarak giriş yapılır. Duanın öneminden bahsedilir; dua etmenin kulun görevi, duaya icabet etmenin de Allah'ın takdiri olduğu vurgulanarak aşağıdaki bölümü geçilir. (239–252)

"**Ḳaṣīde-i Duʿā-yı Pādişāh**" kısmında *Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün* vezni ve kaside nazım şekliyle 26 beyitte padişah III. Murad için Cenab-ı Hakk'a dua edilir. Devletinin bakî olması, doğru yoldan ayrılmaması, Allah'ın yardımının padişah üzerinde daim olması, padişahın gayretleriye İslamın şanının yücelmesi istenir. Padişahın "adalet, marifet, cömertlik ve cesaret" olarak sayılabilecek dört önemli hususdan ayrılmaması talep edilir. Son beyitte Kanunî Sultan Süleyman da hayır duayla anılır. (253–278)

"**Sadrazama Dua**" diye adlandırdığımız kısımda, Arapça olarak verilen ve devlet idaresinde "salih vezir" in önemini vurgulayan bir hadis-i şeriften sonra *Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün* vezni ve kaside nazım şekliyle 18 beyitte devrin sadrazamı Sokollu Mehmet Paşa için ismi de zikredilerek (290) duada bulunulur. Bir beyitle devletin diğer vezirleri de duaya ortak edilir (295). Duanın önemi bir kez daha vurgulanarak söze son verilir. (279–296)

“**Kelime-i Çend Ez-Ḥaḳīḳat-i Ḥāl**” başlığında mesnevi nazım şekline ve mesnevinin esas veznine tekrar dönülür. Kâinatta asıl hüküm, asıl tasarruf sahibinin Allah olduğu ama bir kulunu halife edinerek yüryüzüne nizam verdiği hatırlatılarak söze başlanır. Kul (padişah), Allah’ın verdiği bu yetkiyle kimini zengin kimini fakir eder, kiminin şanını yüceltirken kimini zelil eder. Basit bir kâğıt üzerindeki tuğrasıyla âlemi buyruğu altına alır. Kula düşen görev bu işleri yaparken asıl kudret sahibini unutmamaktır. (297–310)

“**Lafẓ-ı ʿadldeki ʿayn ki dā’imā ʿālem üzre meftūḥ olmışdur ve dil-i ʿālemiyān içün dildür. Pes işāretdür ki sulṭan-ı ʿādile mühimm olan ʿayn u dil-i reʿāyāyı tīr-i ẓulmetden ṣıyānetde mücāhid olup iġmāż-ı ʿaynı revā vü sezā buyurmamaḳdur.**” başlığı altında “adalet” kelimesinin baş harfi olan ve aynı zamanda “göz” anlamına da gelen “ayn” harfiyle çeşitli kelime oyunları yapılarak padişaha “ zalime göz açtırma, adaletten sapma” uyarısında bulunulur. (311–320)

“**Ḥikāyet-i Bīvezen-i Bāverdī ki Sulṭān Maḥmūda Bir ʿAvāndan Beşş-i Şekvāsında DürüştKelimāt İtmekle Ṭabʿ-ı Şāha Ġażab ʿĀrıż Olup Tekrār Ṭaʿn-āmīz Kelimātla Sükūn Bulup Dād İtdügidür**” başlığı altında Sultan Mahmud’la yaşlı bir dul kadın arasındaki hikâye anlatılarak padişaha “İdarecileri kötü huylulardan seçme, bunların zulümlerine göz yumma; kadılık görevini dindarlara, müderrislikleri ilim ehline ver, askerin gönlünü hoş tut. ” öğüdü verilir.

Hikâye şöyle özetlenebilir: Yaşlı bir kadın Sultan Mahmud’a gelerek Baverdli olduğunu, uzun bir yoldan geldiğini, geçimini sağladığı bahçenin bölgenin idarecisi tarafından gasbedildiğini söyler, mülkünün kendisine geri verilmesini arz eder. Padişah mülkün iade edilmesine dair bir ferman yazarak kadını gönderir. Kadın fermanı ulaştırdğında zalim idareci “yol uzun, bir daha nerede başkente gidecek” düşüncesiyle emri umursamaz, bahçeyi iade etmez. Yaşlı kadın zahmeti göze alır tekrar padişahın huzuruna çıkar. Padişah “başka bir ferman daha yazın” buyurunca kadın “etkisi olmayan fermanı ne yapayım” der. Padişah cevaba çok hiddetlenir fakat sonra kadına hak verir. Hemen bir heyet oluşturup Baverd’e gönderir. Zalim idareciyi bahçenin duvarına astırır, boynuna da padişahın gönderdiği ve kâle alınmayan önceki fermanı bağlarlar. Bir zalimin bu şekilde bertarafı diğerlerine ibret olur, bir zalimin ölümü mazlumlara hayat verir. (321–356)

"**Be-Cevāb-dāden-i ʿAbdu'llāh-ı ʿÖmer Raḍıya'llāhu ʿAn-hümā Baʿde Ez-Düvāzdeh Sāl Peder-i Ḫōd-rā vü Ḫaber-dāden-i Ez-Münāḳaşa vü Müżāyaḳa Der Ḥuḳūḳ-ı ʿİbād**" kısmında kıssadan hisse çıkarması gereken kişiler yine idarecilerdir. Hz. Ömer'in ölümü üzerinden 12 yıl geçmiştir ve bir gün oğlunun rüyasına girer. Oğlu babasına niçin yıllardır rüyasına girmediğini sorunca hesap işinin uzun sürdüğünü, idaresinde yaşanan bütün zulümlerden sorguya çekildiğini söyler ve bir olayı anlatır: Sorgunun şiddetinden halife olduğuna pişmanken bir adam gelip eteğine yapışır. Bağdat'ta yıkık bir köprü olduğunu, hasta hayvanının o köprüden geçerken ayağı kırılarak telef olduğunu belirtir ve hak talebinde bulunur. Cenab-ı Hak bu durumu sorunca " Yıkık köprüden haberim yoktu." der. Allah da "haracını almayı ihmal etmediğin bölgenin yıkık köprülerinden de haberin olacaktı" buyurur. Hz. Ömer'i utanç duygusu kaplar. (357–382)

"**Faṣl**" başlığıyla, Allah'a hamd ve senada bulunulduğu, Hz. Peygamberin ve ashabına övgünün yerine getirildiği, padişaha medh ve dua edildiği hatırlatılarak "düşman yergisi" ne geçilir. (383–387)

"**Ḳaṣīdetü Fī-Meẕemmeti'r-Revāfiżi'l-Müteḫalliʿi ʿAni's-Süneni ve'l-Ferāyiż Ḫadde Lehümu'llāhu Ve Ḳātelhüm**" bölümünde *Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün* vezni ve kaside nazım şekliyle 31 beyitte Rafiziîlik akımı ve bu akıma mensup olanlar yerilir. Sapkınlıkta şeytanı da geçtikleri, ahmak, cahil, temizlikten uzak, şehvet düşkünü oldukları ; namaz, oruç, zekat hac gibi İslâmın esası sayılan vazifelerden uzak bulundukları belirtilir. Dinden çıktıkları hususunda şüphe olmayan bu güruhun padişahın kılıcı vesilesiyle yeryüzünden silinmesi gerektiği vurgulanır, bedduayla söze son verilir. (388–418)

"**Taḳrīb**" kısmında önceki başlıkla aynı vezin, kafiye ve nazım şekliyle "Maksat sevilenlere övgü elbisesi dikmekti ama yeri geldi eşek tabiatlılara da semer diktik. Sözü çok da uzatmamak lazım çünkü attar dükkânında domuz leşine yer yoktur." denilerek diğer başlığa geçilir. (419–420)

"**Muḳaddime**" de mesnevinin esas veznine ve mesnevi nazım şekline dönülerek "söz" ün üstünlüğünden bahsedilir. Kâinatın yaratılışının (kün) ve yok oluşunun (lâ-tekün) bir sözle olduğu belirtilir. "Küfür ve imanın aslı, ilim ve irfanın temeli sözdür" denilerek Allah'a tevekkül ve Hz. Peygamber'e tevessülle esere başlangıç yapılır. (421–445)

2.2. Āġāz-ı Kitāb (446–492)

Şemseddîn-i Sivâsî, Attar'a duayla eserin asıl kısmına başlar. Eserinin Attar'ın İlâhî-nâme'sinden "nümune" olduğunu, anlatılan hikâyelerden ibret çıkarmak gerektiğini belirtir, "Garaz ibret hikâyetdir bahâne" diyerek konuya girer.

Evvel zaman içinde saltanat işinde epeyce bilgili, âdil bir padişah vardır. Padişah birbirinden hünerli, zamane ilimlerine vakıf altı oğul yetiştirmiştir. Padişahın ömrü kemale erince tahtı oğullarından birine bırakıp kalan ömrünü ibadetle geçirmek ister. Bu isteğini gerçekleştirmek için de oğullarının gönüllerinde neler yattığını öğrenerek içlerinden en layık olanını tahta geçirmeyi murad eder. Hepsini huzuruna çağırır, dünyadaki maksadınız nedir söyleyin ki çare bulayım der.

(İlâhî-nâme: 1/37, 457–465)[16]

2.2.1 Su'āl-i Püser-i Evvel Ez-Peder (475–483)

Padişahın ilk oğlu gelerek "Periler şahının dillere destan güzellikte bir kızı varmış, ben onun kulaktan âşığıyım ve bu dünyadaki tek muradum bu kızdır." der.

(İlâhî-nâme: 1/37, 466–472)

2.2.1.1. Cevāb-dāden-i Peder Püser-rā (484–492)

Padişah "Bu nasıl şehvet düşkünlüğüdür! Pek çok kötülüğün sebebi şehvettir. Bu tür hevesin esiri olanlarda ne din ne de dünya kalır. Bu hususta bir hikâye anlatayım da dinle." der.

(İlâhî-nâme: 1/38, 473–476.)

[16] İlâhî-nâme'nin Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yapılan tercümesindeki yerini göstermektedir. Bu kısım, tercümenin 1. cildinin 37. sayfasında ve 466 -472 beyitleri arasında yer almaktadır.

2.2.2. (1)[17] Ḥikāyet-i İbtilā-yı Ān Bānū-yı Pākīze- Dāmen Bā-Merdān-ı Ālūdegān-ı Şehvet ü Mübtelā-şüden-i Īşān u Necāt-ı Ān Bi-Berekāt-ı Terk-i Şehvet (493-923)[18]

Güzellikte eşsiz, iffet ve zühdü benzersiz bir kadın vardır. Kadın evlidir ve kocası hacca niyet eder. Hac yolculuğu uzun ve meşakkatli bir yolculuktur. Adamın bir de kardeşi vardır . Kardeşine, hac yolculuğu esnasında karısının yiyecek içecek gibi zarurî ihtiyaçlarını gidermesini, evin tamir ve bakımı gibi hususlarıyla ilgilelenmesini tembih ederek evinden ayrılır. Kardeşi görevini uzun bir süre eksiksiz yerine getirir. Yine evin ihtiyaçlarını gidermek için uğradığı bir günde yengesinin yüzünü görür ve aklı başından gider, gözü kararır. Dinî duyguları da kuvvetli olmadığından şeytana uyarak yengesine sahip olmak ister. (493–520)

Adam niyetini gerçekleştirmeye çalışınca "Edeceğin hizmetten ölmen evladır. Allah peygamber bilmez misin, kardeş namusuna ne oldu?" diyerek adamı evinden kovar. (521–527)

Adam duyduğu sözlere aldırmaz, "Gözümü kulağımı şehvet kapladı. Edeceğin nasihatleri artık duymuyorum. Ya istediğimi verirsin ya da seni mahvederim, rezil rüsva olursun" der. (527–531)

Kadın; "Öte dünyada rezil olacağıma bu dünyada rüsva olurum. Dini bütün kimseler böyle şeylerden korkmaz." deyince adam ümidi keser. Ağabeyi hacdan döndüğünde duymasın diye aklınca bir tedbir geliştirir; dört tane yalancı şahit tutarak kadına zina iftirasında bulunur. Kadı da şahitlerin ifadelerine binaen recm hükmü verir. Tellallar hadiseyi şehre duyurur, sur dışına çıkarılan kadının örtüsü açılır, hakarete maruz kalır. Kadın bu esnada Rabbine yakararak "Bu işte suçsuz olduğumu biliyorsun. Bu dünyada çektiğim utanç öteki dünyaya kefaret olsun." der. Duasının ardından kalbine "Allah'a yakın kullardan olduğu, yaşanan bu hadisede pek çok hikmet bulunduğu, sabretmesi gerektiği" ilham edilir. Halk tarafından bir müddet taşa tutulduktan sonra "ölmüştür" zannedilir; gelen geçen ibret alsın diye öylece bırakılıp gidilir. Bir gece geçip gün yavaş yavaş ağarırken kadın kendine gelmeye, inlemeye başlar. Bu sırada yoldan devesiyle geçen bir Arap iniltileri duyar, kadını görür, devesine bindirip evine götürür. Karısına "Bu garibe iyi bak." tenbihinde bulunur.

[17] Tarafımızdan verilen hikâye numarasıdır.
[18] Tenkitli metnimizde geçtiği beyitler arasını gösterir.

Aradan zaman geçer kadının yaraları iyileşmeye, güzelliği ortaya çıkmaya başlar. Kadını gören Arabın da gönlü teninden gider, müsait bir zamanda evlenme teklif eder. (532–581)

Kadın evlenme teklifini duyunca "Ben zaten evliyim" diyerek reddeder. Adam "Bari visaline erdir." (584) der. Kadın "Yaptığın iyiliği boşa götürme. Önce iyileştirdin şimdi de kötülük mü etmek istiyorsun. Beni nefsimin esiri mi zannediyorsun, ben buna razı olmadığım için taşlanmıştım, şimdi kabul edeceğimi mi zannediyorsun! Misafire hıyanet olmaz, ısrar edersen bu evden çekip giderim." deyince Arabın aklı başına gelir, yaptığına pişman olur. Kadını kendisine "kız kardeş" edinir. (582-598)

Arabın bir de zenci kölesi vardır. Bir yolculuktan dönmüştür. Evdeki güzel misafiri gördüğünde kölenin de aklı başından gider. Beklemeden, ima yollu "Geceyle mehtap birbirine ne de yaraşır." der. Kadın "Efendinden yeni kurtuldum sen de kim oluyorsun." şeklinde azarlayınca köle tehdit eder. Kadın tehditlere aldırış etmez. (599–610)

Köle aşkına karşılık göremeyince öfkelenir, şeytanın hükmü altına girer. Aklına türlü intikam yolları gelir. En sonunda evin bebeğini öldürür, bebeğin kanlı gömleğini kadının yatağının altına gizler. Sabah vakti evin hanımı uyanıp çocuğunu emzirmeye gidince durumu görür feryat figan eder. Yataklar toplanırken kanlı gömlek bulunur. Evin hanımıyla köle masum kadını öldüresiye döverler. (611–623)

Arap eve gelip hadiseyi duyunca kadına "Ben sana ne ettim de karşılığında bu kötülüğü yaptın." der. Kadın, Araba "Allah'ın verdiği aklı kullan, insan iyiliğini gördüğü birine nasıl böyle bir kötülük yapar. Açık ve gizli yapılan her şeyi Allah bilir." diyerek kendini savunur. Söylenenler Arabın aklına yatar ama artık kadının evde duramayacağı da kesindir. 300 dirhem harçlık vererek evinden uğurlar. (624–639)

Kadın Araba veda edip yola çıkar. Bir müddet gittikten sonra yolu bir köye düşer. Köyde idam hazırlığı vardır, bir genç idam edilmek üzeredir. Gencin idam edilme sebebinin üç yüz dirhemlik öşür borcu olduğunu öğrenince Arabın yol harçlığı olarak verdiği üç yüz dirhemle genci idamdan kurtarır ve oyalanmadan yola koyulur. İdamdan kurtardığı genç iyiliğin karşlığını ödeme niyetiyle peşine düşer. Kadının yüzünün bir kısmını görmesiyle bu genç de âşıklar kervanına katılır, "Bu aşka düşeceğime keşke bıraksaydın da idam edilseydim." diyerek vuslat talep eder. Gencin sözleri fayda etmez. Yolları sahile ulaşır.

Kıyıda yelken açmaya hazır bir gemi beklemektedir. Genç, kadından ümidi kesince gemideki tacirlerden birine "Benim güzel bir cariyem var fakat anlaşamıyoruz. İstersen sana satayım" der. Tacir, kadının "Ben hür ve evliyim." demesine aldırmaz yüz altına satın alır. (640–673)

Kadını zorla gemiye bindirirler. Güzelliğini gören tacir yaptığı ticaretten çok memnundur ve uygun bir anda vuslat talep eder. Kadın çaresiz kalınca gemidekilere hitaben "Ey Müslümanlar! Bu zalim bana kötülük itmek istiyor. Hepinizin karısı, kızı, kız kardeşi var. Onlara yapılmasını istemediğiniz bir şeyin bana yapılmasına göz yummayınız." feryadıyla yardım ister. Gemidekiler kadına sahip çıkarlar. (674–687)

Gemidekiler kadına bir müddet sahip çıkarlar. Fakat çok geçmeden birer birer bütün yolcular kadına talip olmaya başlarlar. İsteklerine karşılık bulamayınca kendi aralarında anlaşarak maksatlarını topluca ve zorla yerine getirmeye karar verirler (688–693). Kadın amaçlarını anlar ve "Bende bu beden olmasa kimse bana kasdetmez, bunca eziyet çekmezdim. Ya tenden canımı al veya şu azgın topluluğu kahret!" diye Cenab-ı Hakka yalvarır. (688–719) İçtenlikle dudaklarından dökülen duası kabul görür; deniz coşar, ateşten bir dalga peyda olur ve gemideki kadın hariç herkesi yok eder. Ardından deniz durulur, uygun bir rüzgar eser, gemi bir şehrin sahiline varır. (688–730)

Çer çöpünden arınan gemi şehre yaklaşırken kadın, kılık değiştirerek erkek kıyafetine bürünür. Gemiyi kıyıda tüccarlar karşılarlar, içinde yakışıklı bir delikanlıdan başka kimse olmamasına hayret ederler. İşin aslını öğrenmek isterler delikanlı kılığındaki kadın "Padişahınız dışındaki kimseye anlatmam. Onunla görüşmek isterim." der. Haberci gönderilir, padişah da merakla geminin yanına gelir, meselenin iç yüzünü araştırmaya başlar. Delikanlı "Aslında gemide pek çok kişi vardı. Benim gibi yalnız bir genci görünce şehvetle saldırdılar. Allah da onları kahretti. Gemi de içindekiler de sizin olsun yalnız sahilde bana bir mabet yaptırın. Kendimi ibadete vermek istiyorum." der. İsteği kabul edilir.(731-756)

Delikanlı suretindeki kadın, padişahın himayesinde gece gündüz ibadetle meşgul olurken padişahın ölüm vakti yaklaşır. Vezirlerini toplar, öldükten sonra yerine delikanlının geçmesini vasiyet eder ve kısa bir süre sonra da ölür. Vasiyeti yerine getirmek isteyen vezirler delikanlının kapısına gidip "Artık mühür senindir." diyerek vasiyeti bildirirler. Delikanlı zahitliğini bahane ederek kabul etmek istemese de ısrarcı olurlar. Delikanlı

“Mâdem çare yok, beni evlendirin o zaman.” der. Şehre haber salınır, anneler kızlarını alıp mabet içinde toplanırlar. Herkes toplanınca delikanlı suretindeki kadın erkek kıyafetini çıkararak kim olduğunu bildirir ve “Ben kadınım, kadına da saltanat yakışmaz.” der. Herkes bu işe hayret eder. Sonunda vezirler bir görevli göndererek “Ya gel erkek gibi tahta geç veya yerine geçecek birini teklif et.” derler. Bu arada kadının namı yayılmaya başlamıştır ve “duasının müstecaplığı” dilden dile dolaşmakta, Hz. İsa’ya benzer nefesiyle körlere, felçlilere şifa umudu olduğu şöhret bulmaktadır. (756-786)

Kadının hacca giden kocası görevini tamamlayıp uzun bir süre sonra evine dönünce felaketlerle yüzleşir: Evi barkı yıkılmıştır, kardeşi hem kör hem de felçlidir. Kardeşinden karısını sorunca zina ettiği için recmedildiğini, kendisinin de bu üzüntüden körlük ve felç illetine yakalandığı cevabını alır. Adam neye yanacağına şaşırır. Bir zaman sonra kendine gelir ve kardeşinin tedavi yollarını araştırmaya başlar. Duası kabul gören kadının şöhreti kendisine de ulaşır ve kardeşini bir eşeğin sırtına bağlayarak yola düşerler. Yolda Arabın evine misafir olurlar. Adam yolculuk sebebini Araba anlatınca Arap “Benim de aynı dertlerden mustarip bir kölem var, ben de sizinle geleyim.” der ve zenci köle de bir eşek sırtına bindirilir, birlikte yola çıkarlar. Bir iki konak sonra kadın tarafından idamdan kurtarılan gencin köyüne gelirler. O genç de aynı illete yakalanmıştır. Onu da bir eşek sırtına bindirip kervan hâlinde yola koyulurlar. Bir seher vakti kadının bulunduğu şehre girerler. Kadın uzaktan gelenleri görür, kocasını tanır, şükür secdesine kapanır. Fakat içini bir burukluk kaplar, şimdi ne diyecek de kocasını kendisine inandırabilecektir? Kervan biraz daha yaklaşınca diğerlerini de tanır ve “Şahitlerim de kocamla birlikte geliyor.” diye sevinir. Yüzünü örttükten sonra gelenleri huzuruna kabul eder, kocasına “Ne istiyorsunuz?” der. Kocası gelenlerin rahatsızlıklarını anlatır ve dua talep ettiklerini belirtir. Kadın, duasının kabul görmesi için bu adamların günahlarını itiraf etmeleri gerektiğini söyler. Önce adamın kardeşine gidilir. Kardeş “İtiraf etmektense bu derdi ölünceye dek çekmek yeğdir.” dese de kardeşi ısrar edince gerçeği açıklar. Aynı şekilde zenci köle, çocuğu öldürdüğünü; idamdan kurtarılan genç de kendisini kurtaran kadını cariye diye sattığını itiraf eder. Hepsine dua edilir ve şifa bulurlar. (787-885)

Dua ve şifa bulma faslı bitince kadın, kocasına “Size söyleyeceklerim var, diğerleri çıksın.” der ve kocasıyla baş başa kalırlar. Yüzünden peçesini açar, karısını hatırlayan adam hüzne boğulur ve “Eğer onun toprak altında olduğunu bilmesem, şekliniz şemailinizle size eşimsiniz derdim. Sizi görünce eski yaram yine sızlamaya başladı.” der. Kadın artık daha

fazla uzatmaz ve “Allah’a şükürler olsun tekrar kavuştuk. Ben o kaybettiğini sandığın eşinim.” sözleriyle kimliğini açıklar. Adam dışarı çıkıp olayı diğerlerine de anlatır. Kadın, kocasını tahta geçirir, Arabı vezir yapar, diğerlerine de yol harçlığı vererek gönderir. Kendisi de ibadetle meşgul olmaya devam eder. (886-923)

(İlâhî-nâme: 1 / 38–60, 477–785)

2.2.2.1. Ḥişşe Ez-Ḳışşa (924–937)

- Kadın şehveti terk ederek kerametler bulur, keramet sahipleri şehvetle rüsva olurlar.
- Erkeklik veya dişilikte üstünlük yoktur. Asıl üstünlük mânâ erliğindedir. Güneş dişi (müenes), ay erkek (müzekker) olsa da ay, ışığını güneşten alır.
- Kendisine nice “nâ-pâk” erkeğin kurban olacağı “erce” yaşayan nice kadınlar vardır.
- Nefis (heva) kötülüklerin anasıdır. Nefse bir dem uymak sonsuz pişmanlıklar getirebilir.

2.2.3. Püser Ḳanāʿat İtmeyüp Yine Bu Maʿnādan Suʿāl İtdügidür (938-944)

Babasının anlattığı hikâyeye ibret gözüyle bakmayan, hiç ders çıkarmayan birinci oğul “Eğer şehvet olmazsa kadınla erkek bir araya gelmez, nesil sürdürülemez, dünya nizamı bozulurdu. Bir lokma yiyecek için bile arada pek çok insanın aracılığı gerekir. Şehvet olmasa ne sen ne ben olurduk. Meseleyi biraz daha açar mısın?” der.

(İlâhî-nâme: 1/61, 786–793)

2.2.3.1.Cevāb-ı Peder Püser-rā (945–959)

Padişah “Kötü fikirli olma da gözündeki şehvet perdesini kaldırayım. Gönlünde şehvetten başka bir şey olmayınca aklın fikrin hep bunda. Âlemde o kadar sır varken şehvetten başkasına talip değilsin. İsa’ya arkadaş olmak varken eşeğine yoldaş oluyorsun. İsa gibi şehveti terk et de yücel, eşek gibi şehvet esiri olmak insana yaraşmaz. Şehvetteki tat bir nefesliktir, akıllı insan ebedî zevklerin peşine düşer. Eğer şehvet çok şiddetli olursa bundan muhabbet, muhabbetten aşk, aşktan da şegaf (delice sevme) doğar. Gönülde şegaf gizli oldu mu seven, sevdiğinde yok olur. Neticede şehvet istenen bir şey değildir. Nefsin arzularına esir olmaktansa ölmek daha iyidir. “ der ve başka bir hikâyeye geçer.

(İlâhî-nâme: 1/61–62, 794–807.)

2.2.4. (2) Ḥikāyet-i Şeh-zāde Be-Ān-Zen-i Pākīze (960–1014)

Bir padişahın yakışıklı, iyi ahlâklı bir şehzadesi vardır. Şehrin kadınlarından biri bir görüşte şehzadeye âşık olur ve muhafızların dayağına rağmen şehzadenin peşinden hiç ayrılmaz. Şehzade durumdan çok rahatsız olur ve babasına şikâyet eder. Padişah, ceza olarak kadının bir atın arkasına saçlarından bağlanarak sürüklenmesini, parça parça edilmesini uygun görür. Cezanın infaz edilme vakti geldiğinde kadın padişahtan son bir istekte bulunur ve bağlanacağı atın şehzadeye ait atın olmasını arzular. Bu istekle padişahın gönlü yumuşar, kadının gerçek âşık olduğunu anlar ve himaye edilmek üzere saray kadınlarının yanına gönderir.

(İlâhî-nâme: 1/62–66, 808–857.)

2.2.4.1. ʿİbret (1015–1024)

- Hakikî âşık sevdiği uğruna namus, mal, can neyi varsa feda eder.
- İnsan fânî aşklarda her şeyini feda edebiliyorsa “Allah aşkı” uğruna daha fazlasını göze almalı veya âşıklık iddiasında bulunmamalıdır.

2.2.5. (3) Ḥikāyet-i Seyyid ü Dānişmend ü Muḫanneṯ Der-Ḥabs-i Küffār (1025–1044)

Bir seyyid, bir fıkıh âlimi ve bir muhannes (eşcinsel erkek) Rum ülkesine seyahat ederken tesadüf eseri bir araya gelirler ve çok geçmeden küffar askerleri tarafından tutuklanır, işkence görürler. İşkenceden kurtulmak için yapmaları gereken tek şey put önünde secde etmektir. Durumu kendi aralarında değerlendirmek için mühlet isterler. Kendilerine mühlet verilir. Seyyid “Kalbte iman oldukça ve zaruret varsa put önünde secde etmenin bir mahzuru yoktur. Üstelik ben peygamber torunuyum, Hz. Muhammed bana şefaatçi olur” der. Fakih de benzer bir görüş beyan eder ve “Ben Hz. Peygamber’in ilminin varisiyim, yarın bana şefaatçi olur.” diye fikir bildirir. Muhannes ise çaresizlik içinde “Ne peygamber torunuyum, ne ilmim ne de amelim var. Bunca günahla Hz. Peygamber de şefaat etmez. Bu hâldeyken put önünde secde etmeyi uygun görmüyorum.” der ve secde edeceğine başının kesilmesini yeğler.

(İlâhî-nâme: 1/66–68, 858–876)

2.2.5.1. ʿİbret (1045–1056)

◆ Belalar imtihan vesilesidir. İyi ile kötü, mert ile namert bela zamanında belli olur.

2.2.6. (4) Ḥikāyet-i Süleymān Nebī ʿAleyhi's-Selām Ol Mūr ile Ki İni Öñinde Depeyi Ṭaşımaġa ʿAzm İtmişdi (1057–1079)

Hz. Süleyman bir yere giderken karınca sürüsüyle karşılaşır. Bütün karıncalar kendilerince tazimde bulunurlar. Fakat bir karınca umursamadan işine devam etmekte, yuvasının önündeki bir tepeyi taşımaya çalışmaktadır. Hz. Süleyman karıncaya seslenir ve "Nuh Peygamber gibi uzun ömürlü Eyüp Peygamber gibi sabırlı olsan da bu tepeyi yuvanın önünden temizleyemezsin. Boşa zahmet çekme." der. Karınca da "Himmet erine dağlar saman çöpü gibi gelir. Allah'ın yardımı olursa dağla saman çöpünü ayırt etmem. Kendim küçük olabilirim ama himmetim ve niyetim büyük. Şurada âşık olduğum siyah bir karınca var. Yuvanın önündeki bu tepeyi kaldırırsam vuslatına nail olabileceğimi söyledi ben de tepeyi temizleyinceye kadar uğraşacağım. Ömrüm yetmese de aşk davasında sadık olduğum görülür." cevabını verir.

(İlâhî-nâme: 1/68–69, 877–895.)

2.2.6.1 ʿİbret (1080–1095)

◆ Akıllı insan başkalarının yaşadıklarından ibret alabilen, görmeyi körlerden öğrenebilendir.

◆ Hikâyedeki karıncanın sevgilisi gibi, Allah da kullarına elest meclisinde "vuslat" için bir söz vermiştir. Vuslata erişmek için "vücûd" hicabını kaldırmaya çalışmak, en azından bu yolda çalışmak gerekir. Devlet, bu hicabı kaldırabilenindir.

2.2.7. (5) Ḥikāyet-i Emīrü'l-Mü'minīn Şīr-i Ḫudā ʿAliyyü'l-Murteżā Kerrema'llāhu Vecheh Bā-Mūr-ı Şikeste-Pā (1096–1117)

Hz. Ali bir yürüyüş esnasında farkında olmadan bir karıncanın üzerine basar ve kolunu bacağını kırar. Tekrar yürümesi için ne kadar uğraşsa da fayda etmez. Bu duruma çok üzülür. Gece rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Hz. Peygamber Hz. Ali'ye "Aceleyle yürüme, bir karıncayı ezerek yedi kat gökyüzünü velveleye boğdun. Niçin yürürken dikkat

etmiyorsun. Karınca diye hakir görme. ” diye hitap eder. Hz. Ali korkudan titremeye başlar. Hz. Peygamber sözüne devam eder ve karıncanın kendisinden şikâyetçi olmadığını, kasıtlı olmadığı için bağışladığını “Ben bağışladım Allah’ım sen de affet.” dediğini belirtir.

(İlâhî-nâme: 1/69–71, 896–922)

2.2.7.1. ʿİbret (1118–1137)

- İyi insan Hak’tan haberdar olan, yürüyüşü Hakk’a doğru olan boş yere gitmeyen insandır.
- Ârif, adımını dikkatli atar, kör gibi yürümez. Dikkatsizce yol almaya çalışanlar yol üzerindeki kuyulardan birine düşerler.
- İnsanla karıncayı ayırt etmeden kimseye zararımız dokunmamalı, bizim yüzümüzden hiçbir canlı incinmemelidir.
- Mazlumun âhını almaktan sakınmak gerekir çünkü bu âh çok yıkıcıdır ve önünde hiçbir kale dayanmaz.
- Adımlar da nefesler gibi sayılıdır. Bu sayılı adımları nefsin saçma sapan arzularında harcamamak, iyi işlere vakfetmek gerekir.
- Sonsuz kazançlar elde etme imkânı varken tembellik etmemek, fırsatı değerlendirmek lazımdır.

2.2.8. (6) Ḥikāyet-i Nūşīrevān Bā-Pīr-i Dıraḫt-Nişān (1138–1155)

Nuşirevan atıyla seyahat ederken yaşlı, iki büklüm beline rağmen, ağaç dikmeye çalışan bir adamla karşılaşır. Nuşirevan ihtiyara hitapla “ Yetmiş yaşına gelmişsin, meyvesini mi yemeyi umuyorsun ki bu ağacı dikiyorsun?”der. İhtiyar da “Öncekiler bizim için ağaç dikmiş, biz hazır yetişmiş bulduk meyvesini yedik. Biz de kendimizden sonrakiler için eser bırakalım, onlar da bizimkilerden yesinler. Mert, başkası için zahmete katlanandır. Bir nefesçik ömrüm kaldığını bilsem bile onu hayırlı işlerde harcamak isterdim.” diye cevap verir. Cevaptan çok hoşlanan padişah, ihtiyara bir avuç altın ihsan eder. Yaşlı adamın “Bak, hiç beklemedim, ağacım daha şimdiden altın yemiş verdi.” demesi padişahın daha da hoşuna gider ve ona köyler bağışlar.

(İlâhî-nâme: 1/71–73, 923–938.)

2.2.8.1 ʿİbret

- Akıllı insanın çalışkan da olması gerekir.
- Emek olmadan yemek olmaz.
- Dünya ahiretin tarlasıdır; iyi mahsul almak için iyi tohumlar ekmelidir.
- Din yolunda çalışanlarda kibir bulunmamalı, insanlara hizmet uğruna tuvalet temizliği bile seve seve yapılmalıdır.
- Hizmet yolundaki zahmetler sebebiyle gam çekilmemeli, bu zahmetlerin neticede "olgunluk" olarak döneceği unutulmamalıdır.

2.2.9. (7) Ḥikāyet-i Şeyḫ Ḫˇāce Zengī Raḥimehu'llāhi Bā-Seg (1165–1174)

Hoca Zengî adlı meşhur bir şeyh vardır. Günün birinde bir adam şeyhin huzuruna gelir ve "Siz mi daha iyisiniz yoksa şu çanak yalayan köpek mi?" diye sorar. Şeyhin mürid ve muhipleri soruyu soran küstah adamı dövmek isterler. Şeyh onlara engel olur ve "Bunu kimse bilemez, imanımı koruyarak bu dünyadan göçersem ben hayırlıyım, imansız ölecek olursam köpek benden hayırlıdır." buyurur.

(İlâhî-nâme: 1/73, 939–946.)

2.2.9.1. ʿİbret (1175–1190)

- Manevî yönden yücelikleri artan insanların tevazuları da artar. Kendi kemalleri gözlerine hiç görünmez, nazarları hep kendi ayıpları, kendi kusurları üzerinedir.
- Kemâle ermeyen insanlar kendilerini yüce görür, âlemde bir eşlerinin dahi olmadığı zannı ve büyük bir kibirle hayatlarını sürdürürler.
- İnsan kendisinin "ne olduğunu" ancak başkasının gözüyle bakabilirse anlar. Bu yüzden insan kendi kendisinin meddahı olmaktan vazgeçmelidir.
- Yol erleri kendilerini köpekten bile kem görmeli bu tevazu ile yücelmelidirler.

2.2.10. (8) Ḥikāyet-i Maʿşūḳ-ı Ṭūsī (1191–1198)

Mâşûk -ı Tûsî bir öğle vakti yolda giderken ansızın bir köpekle karşılaşır. Köpeğe bir taş atar, köpek can havliyle uzaklaşır. Köpek uzaklaşır uzaklaşmaz heybetli, yeşiller içinde bir atlı gelerek Mâşûk-ı Tûsî'ye kamçısıyla kuvvetlice vurur ve "Hayvanı niçin incittin, hepimizin madeni bir değil mi, hepimiz aynı Allah'ın kulları değil miyiz?" der.

(İlâhî-nâme: 1/73–74, 947-956.)

2.2.10.1 ʿİbret (1199–1232)

- Köpek pek beğenilmese de ondaki güzel hasletlerden biri dahi insanı kurtarmaya yeter.
- Köpek riyazet ehlidir, aza razıdır çoğun yolunu beklemez. Yemeği üç günde bir verilse bile razıdır. Et olmasa kemikle yetinir.
- Uzun müddet aç bırakılsa dahi efendisinin kapısını terk etmez, hâlini kimseye arz etmez.
- Sahibinden bin türlü cefa çekse de onun bir "hoşt" demesiyle kırgınlığını unutur. Kapısından kovsa eşiği terk etmez. Sahibinin gündüz kapıcısı, gece, bekçisidir.
- Efendisinin dostuyla düşmanını bilir ve ona göre davranır.
- Efendisi yoksul düşse, köpeğini besleyemez duruma gelse, azat etse terk edip gitmez. Bu fakirin kapısında çekeceği cefayı, zenginden göreceği vefaya tercih eder
- Hak âşıklığı davasında bulunan kişide bu hasletlerden hangisi vardır? Allah'ın nimetlerini yerken başkalarına şükreder, minnet duyar. Hiç aç bırakmamışken kapısını terk eder. Ne dostunu bilir ne düşmanını tanır.
- Yol erlerinin köpekten bile öğreneceği çok şey vardır.

2.2.11. (9) Ḥikāyet-i Ṣōfī Bā-Seg (1233–1264)

Elinde asası, sırtında abasıyla bir sofu, yolda giderken karşısına bir köpek çıkar. Asasıyla köpeğe bir darbe indirir ve hayvanın ayağını kırar. Köpeğin feryadı yürekler yakar. Civarda Şeyh Ebu Said de vardır, köpek şeyhe giderek sofuyu şikâyet eder. Şeyh sofuyu çağırarak köpeği niye incittiğini sorar. Sofu, köpeğin yol üstünde durarak namaz kıldığı elbisesini kirlettiğini, bu yüzden vurduğunu söyler. Şeyh sofudan cevabı aldıktan sonra köpeğe dönüp "Gönlünü hoş etmek için ne gerekiyorsa yapayım da hakkını helal et, adamın üzerinde bir de kıyamet hakkın kalmasın." der. Köpek, şeyhe "Ben onun sofu kıyafetini görünce emin olmuş kaçmamıştım, meğer dışı sofu içi başka bir şeymiş. Sıradan bir insan gibi giyinseydi zaten yoluna çıkmaz, kaçardım." diyerek kendisini döven adamın sofu kıyafetini çıkarmasını böylece kıyafetiyle başkalarını aldatmamasını ister.

(İlâhî-nâme: 1/74–76, 957–984.)

2.2.11.1. ʿİbret (1265–1298)

◆ "Sofu" diye nefsi Müslüman, elinden insanların ve hayvanların emin olduğu, başkalarından gördüğü cefaya aldırış etmeyen, gönlü ve bütün uzuvlarıyla daima Allah'ı zikirde olan, katettiği manevî dereceler sebebiyle gurura kapılmayan, vücudunu hayırlı işlere vakfetmiş, gönlünü mamur etmeye kendini adamış, gece uykusunu gözüne haram etmiş kişiye denir.

◆ Sofuluk tacda, hırkada asada, tesbihte değildir. Sırta aba giymekle sofu olunmaz, asıl sofu kaftan giyse bile gönlü Hak'la olandır. Başkaları beni bilsin diye çeşitli kisvelere bürünmeye gerek yoktur, bütün gizli hâllere vakıf Allah'ın bilmesi yeterlidir.

◆ Sofuluk kisvesiyle insanları sömürmek, dünyalık çıkarlar elde etmek isteyenler vardır.

◆ Alçak gönüllülüğü elden bırakmamak yol erlerinin düsturu olmalıdır. Bu yolda nefsini yerle yeksan edenin menzili gökler ötesidir.

2.2.12. (10) Ḥikāyet-i Ebū'l-Faẓl Ḥasan (1299–1320)

Ebu'l-Fazl Hasan ölüm döşeğindedir, dostlarından biri gelerek "Can Yusuf'unuz ten kuyusundan kurtulduğunda, size mezar olması için bir yer biliyorum. Orada hep ulular medfundur. Buyurun sizin için de orayı hazırlayalım." der. Ebu'l-Fazl Hasan, sözü edilen yeri bildiğini ama kendisinin oraya gömülmek istemediğini belirtir. Kendisinin daha çok hırsızların, kumarbazların, ayyaşların gömüldüğü kabristana defnedilmesi vasiyet eder ve "Işığa karanlıkta ihtiyaç duyulur. Su, susuzluktan kıvranana verilir. Bağışlayıcı Allah'ın lütfunu acz ve kusurun çok olduğu yerde bulursunuz. " der. Şeyhin bu sözleri herkesi hüzne boğar.

(İlâhî-nâme: 1/76–77, 985–998.)

2.2.12.1. ʿİbret (1321-1329)

◆ Allah erleri yüceliklerini "yokluk" la bulurlar, "yokluk" u kendilerine yol azığı edinirler. Ebu'l-Fazl Hasan da onca kemalatına rağmen ölüm döşeğinde bile "yokluk'u elden bırakmamış, kendini hor ve hakir görmeye devam etmiştir.

2.2.13. Püserüñ Pedere Yine Bu Maʿnādan Su'āl İtdügidür (1330-1334)

Padişahın birinci oğlu dinlediği hikâyelerden sonra yine söz alır ve " Kadın bu dünyanın arzu edilen şeylerindendir, üstelik ondan çocuklar ediniriz. Çocuk sahibi olanın adı yaşamaya devam eder üstelik hayırlı evlat kıyamette şefaatçidir." der.

(İlâhî-nâme: 1/78, 999-1003.)

2.2.13.1. Cevāb-ı Peder Püser-rā (1335-1338)

Padişah "Çocuk istenen bir şeydir fakat nice yol eri çocuk sahibi olduktan sonra yoldan çıkmıştır. Çocuk sahibi olanın dünya meşgalesi de artar." diyerek başka bir hikâyeye geçer.

(İlâhî-nâme: 1/78-79, 1004-1007.)

2.2.14. (11) Ḥikāyet-i İbrāhīm Bin Edhem (1339-1346)

İbrahim Bin Edhem günün birinde kederli biriyle karşılaşır ve "Eşin, çocuğun var mı?" diye sorar. Hayır cevabını alınca da "Ne büyük izzet, ne büyük keramet!" der. Adam şaşırınca " Fakir evlense geçim sıkıntısına düşer. Bu hâliyle aç susuz, uykusuz gemi yolcusuna benzer. Hele bir de çocuğu oldu mu gemi batmış gibidir." diyerek sözüne açıklık getirir.

(İlâhî-nâme: 1/79, 1008-1015.)

2.2.14.1 ʿİbret (1347-1357)

- Tecrübe sahipleri çocuğa "tatlı düşman" derler.
- Çocuk , nice zahidin zühdünü hırsa çevirir, nice hürleri boyunduruk altına alır, nice iffet sahiplerini dilendirir, nice vahdet ehlini kesrete düşürür.
- Çocuk sebebiyle sıkıntıya düşmek insana mahsus değildir, hayvanlar da aynı sıkıntıyı yaşarlar.

2.2.15. (12) Ḥikāyet-i Şeyḫ Bā-Gürbe (1358-1390)

Zamanın kutbu olan Şeyh Gürbegânî'nin tekkesinde bir kedisi vardır. Şeyh kediyi çok sevmektedir. Kedi dışarı çıkmak istediğinde ayaklarına bir kılıf giydirilir, tekkeye dönünce de kılıflar tekrar ayağından çıkarılır. Tekke ehli de kediyi sevmekte temizliğini ve

güvenilirliğini bilmektedirler. Öğünü geldiğinde beslenen hayvancağız mutfaktaki yiyeceklere kesinlikle dokunmaz. Bu terbiyesine rağmen günün birinde tabaktan bir yahni parçası kapar gider. Mutfak görevlisi bir fırsatını bulduğunda hayvanın kulağını çeker, pençelerine vurur.

Küsüp ortalıkta görünmeyen kediyi şeyh merak edince mutfak görevlisi durumu anlatır ve kediyi getirirler. Şeyh meselenin iç yüzünü kediye sorar, hayvanın yakın bir zamanda üç yavru dünyaya getirdiğini, yahniyi yavruları için aşırdığını öğerinr. Kediyi mazur görüp gönlünü alır.

(İlâhî-nâme: 1/79-82, 1016-1050.)

2.2.15.1 ʿİbret (1391-1395)

- Çocuk, herkese ayak bağıdır. Selamet ehlini melâmet ehline çevirir, selim kalb sahiplerinin kalplerine sıkıntı verir.
- Çocuk sahibi olmayanın bir bağı da olmayacağı için cihan içinde eşsiz bir mertebeye yükselebilir.
- Allah eşten, çoluk çocuktan münezzehtir ve âlemlerin sultanıdır.

2.2.16. (13) Ḥikāyet-i İslām-ı Naṣrānī ki Püsereş Mürde-būd (1396-1410)

Hristiyan bir tüccarın, canından çok sevdiği bir çocuğu vardır. Çocuk hastalanır, bedeni günden güne zayıf düşer ve günün birinde ölür. Tüccar feryat figan eder ve "Ey ahali! Allah çoluk çocuk sahibi değildir, eğer evlat sahibi olsa bana bu acıyı yaşatmazdı." diyerek Müslüman olur. Başına gelen musibet, selametine vesile olur.

(İlâhî-nâme: 1/82-83, 1051-1067.)

2.2.16.1. ʿİbret (1411-1418)

- Başa gelen musibetler hayırlı sonuçlara da vesile olabilir.
- Aydınlıkta karanlık, felakette kurtuluş, yarada merhem, merhem de yara gizli olabilir, akıbetin ne olacağını insan tam anlamıyla bilemez . Kula düşen görev Hak'tan ne gelirse gelsin rıza göstermektir.

2.2.17. (14) Ḥikāyet-i Pīr ki Püsereş Mürde-būd (1419-1430)

Yaşlı bir adamın bir oğlu vardır ve onu çok sevmektedir. Çocuk ansızın ölüverir ve yaşlı adam yavrusunun ölümünden çok etkilenir, aklını kaybeder. Çocuğun cesedi tabutta götürülürken yüzünü göğe kaldırıp " Evladın olmadığı için seni mazur görüyorum. Sen ölümden de çoluk çocuk sahibi olmaktan da münezzehsin. Eğer açık veya gizli bir çocuğun olsa ve bu acıyı bana yaşatsaydın seni affetmezdim." der.

(İlâhî-nâme: 1/83-84, 1068-1079.)

2.2.18. (15) Ḥikāyet-i Yaʿḳūb u Yūsuf ʿAleyhime'ṣ-Ṣalātü ve's-Selām (1431-1451)

Hz. Yakup ve Hz. Yusuf, uzun bir ayrılıktan sonra tekrar birbirlerine kavuşurlar. Baba oğluna "Gözümün nuru, hasretinle ne hüzünler çektiğimi ve nerede yaşadığımı biliyordun. Devlete de ermişken niçin bir mektupla bile olsa beni varlığından haberdar etmedin?" der. Hz. Yusuf hemen bir hizmetçisini gönderip bir kutu getirtir. İçinde yüzlerce mektup vardır. Mektuplarda sadece "besmele" yazılıdır , geri tarafı harap olmuştur. Babasına dönüp "Görüyorsun babacığım, ben defalarca mektup yazmak istedim ama besmele dışındakiler hemen yok oluyordu. Sonunda Cebrail gelerek mektup göndermememi istedi. Allah'ın emri böyleyken kul ne yapabilir ki? İşte özrüm budur." diye cevap verir.

(İlâhî-nâme: 1/84-86, 1080-1102.)

2.2.18.1. ʿİbret (1452-1470)

- Allah takdir etmedikçe kul hiçbir şey yapamaz.
- Allah, yarattığı şeylerden müstağnidir. Kullar ne kadar ıstırap çekse, üzülse, helâk olsa da "Niçin böyle oluyor?" diye sorma, itiraz etme hakkı yoktur. Kula düşen rıza gösterip niyaz etmektir.
- Allah'ın fiillerinde sebep (illet) aranmaz fakat hepsinde bir hikmet olduğu da muhakkaktır.

2.2.19. (16) Ḥikāyet-i Yūsuf ʿAleyhi's-Selām Bā-İbn-i Yāmīn (1471-1559)

Hz. Yusuf'la kardeşi Bünyamin bir araya gelirler. Hz. Yusuf'un yüzü örtülü olduğu için Bünyamin kimin yanında olduğunu bilmez, onu azametli bir idareci olarak görür,

hürmetle başını öne eğerek bekler. Hz. Yusuf, "Pîr-i Ken'ân"dan haber sorunca Bünyamin, babasının kendisine gizlice verdiği bir mektubu arz eder. Mektup bölgenin idarecisi olan "aziz"e yazılmıştır. Mektupta Hz. Yakup, oğlunun kaybolduğunu, onun üzüntüsüyle ciğerinin yandığını, belinin bükülüp gözlerinin körleştiğini bildirmekte ve azizden oğlunun bulunması için yardım istemektedir. Hz. Yusuf mektubu okuyunca çok hüzünlenir ve sakinleşmek için Bünyamin'in yanından ayrılır. Bir süre sonra dönünce, sofra hazırlanır. Hz. Yusuf "Herkes ikişer ikişer otursun. " diye buyurur. Bünyamin yalnız kalır ve ağlamaya başlar. Gözyaşları sofradaki yemeklerin üzerine saçılır. Hz. Yusuf, Bünyamin'in ağlamasından etkilenir ve "Ey çocuk! Neden ağlıyorsun?" der. Bünyamin de kardeşi kaybolmamış olsaydı şimdi sofrada yalnız kalmayacağını bu sebepten ağladığını söyler. Hz. Yusuf "Beni kardeşin yerine koy." diyerek sofrasına oturur. Diğer kardeşler ve hizmetçiler "O çocuktur, sultanla sohbet adabını bilmez, üstelik sofradaki yemeklere de gözyaşlarını saçmıştır." diyerek itiraz etmeye çalışırlar. Hz. Yusuf "Siz susun, bu gözyaşıyla sulanmış yemek cana kuvvet katar. Üstelik yetimin gönlünü almak da sevaptır. Yakup'un oğlu olmak onun için yeterli bir meziyettir." cevabıyla itirazları dikkate almaz ve Bünyamin'le sohbete başlar. "Benzin neden sarı, saçların neden dağınık" der, "Yüzüm Yusuf'un gamından sarardı. Annem olmadığı için de benimle ilgilenecek kimse yok, babam zaten kör oldu, hiçbir şeyle alakası kalmadı." cevabını alır. Babasının ve kardeşinin durumunu öğrenen Hz. Yusuf ağlar, yüzündeki örtü ıslanır. Sonunda Cebrail gelerek ayrılık vaktinin dolduğunu bildirir ve kimliğini açıklamasına izin çıktığı müjdesini verir. Hz. Yusuf, kardeşlerine kim olduğunu açıklar ve yıllardır gizli kalan mutluluk her taraftan belirmeye başlar.

(İlâhî-nâme: 1/86-91, 1103-1171.)

2.2.19.1. 'İbret (1560-1586)

- İsteklere ulaşmak için belalar aşmak gerekir. Dikensiz gül olmaz, dikenli yollar aşılmadan Kâbe'ye varılmaz.
- Hakikî sevgili çok yakındır ama onu görmek için perdeyi açmak gerekir. Sevgilinin zatı birdir ama bazen gülde, bazen mülde, bazen suda bazen ekmekte, bazen Leyla'nın yüzünde bazen Mecnun'da tecellî eder. Ayna yüzlerce olsa da "yüz" bir tanedir, hakikî yüzü görmek için aynaları kırmak lazımdır. Bu gerçeği bilenler baktığı her şeyde sevgiliyi görürler

◆ Gözdeki sadece "varlık âlemi"ni görüş, sebel[19] hastalığına benzer; sevgilinin yüzünü kedersizce görmek için bir hekime gidip bu hastalıktan kurtulmak gerekir.

2.2.20. (17) Ḥikāyet-i Ān-Civān ki O-rā ʿAvn-i Ḫudā Āşināyī-nemūd Der-Rūz-ı Ḳıyāmet (1587-1617)

Kıyamet günü, günahının haddi hesabı olmayan bir genç, azap melekleri tarafından cehenneme atılmak istendiği için Allah'a sığınır ve ondan yardım ister. Allah, azap meleklerine "Kuluma neden böyle cefa ediyorsunuz?" diye sorunca " Günahı çok ve cehenneme layıktır." cevabını verirler. Affı geniş Allah da "Zulm etmeyiniz, o günahkâr kul bizimle biz de onunlayız." buyurur . Melekler itabın dehşetiyle kendinden geçerler. Melekler bu halde iken Allah, günahkâr gence "Hemen kaç." diye emreder. Genç "Herkes kendi korkusunda iken, sığınacak bir yer mevcut değilken nereye kaçabilirim ki?" diye çaresizlik içinde özür beyan edince Allah "Bana kaç!" buyurur. Bir süre sonra meleklerin aklı yerine gelip genci aramaya başlarlar fakat bulamazlar. Cenâb-ı Hakk'a " Ya Rab, cenneti cehennemi gezdik bulamadık, sen ilminle her şeyi bilirsin. Günahkar genç nerededir?" diye sual ederler ve "Bu işi bırakın artık, o bizi dilemiştir ve bundan sonra da bizimledir." cevabını alırlar.

(İlâhî-nâme: 1/91-93, 1172-1200.)

2.2.20.1. ʿİbret (1618-1629)

◆ "Kul"a Allah'ı inayetine mazhar olmak yeter. Bu inayetle riyası ihlâsa, günahı sevaba dönüşür.

◆ Kaçılacak, sığınılacak tek merci Allah olup "O"ndan başkası düşmandır.

◆ Hakk'ın huzurunda geçirilen bir nefes bin yıla bedeldir.

2.2.21. (18) Ḥikāyet-i Dervīş Bā-Mecnūn (1630-1639)

Bir derviş, Mecnun'la karşılaşınca yaşını sorar, Mecnun "Bin kırk yaşındayım." diye cevaplar. Adam cevabı beğenmeyince Mecnun sözüne açıklık getirir "Aslında yaşım kırk fakat bir gün kısacık bir an da olsa Leyla'nın yüzünü görmüştüm, işte o an bin yıla bedeldi. Ömür, sevgiliyle geçen zamandır. Onsuz geçen hayat ne kadar uzun olsa da hayat sayılmaz." der.

[19] "Göze perde inmesi" şeklinde özetlenebilecek hastalık için bkz.: Muhammed bin Mahmud Şirvânî, Mürşid (Göz Hastalıkları), hzl. Ali Haydar Bayat-Necdet Okumuş, Ankara 2004, s. 193-197 (Bu sayfalar arası eserin beşinci faslı olup "sebel" hastalığına ayrılmıştır.).

(İlâhî-nâme: 1/95-96, 1218-1232.)

2.2.21.1. ʿİbret (1640-1648)

- Sevgilinin yüzünü görmeden geçirilen yıllar bir nefes değerinde değildir; sevgiliyle geçirilen bir an bin yıldan kıymetlidir.
- Hakîkî sevgili yüzündeki peçeyi kaldırınca iki âlem de yok olur, göze görünmez.
- Her şey Allah'a secde eder, O'nun zatında kendi benliğini yok etmek ister. Bu amaca erişenin önceki bütün zararları kâra döner.

2.2. 22. Yine Bu Maʿnādan Püserüñ Pedere Su'ālidür (1649-1651)

Padişahın birinci oğlu babasının anlattığı hikâyelere, verdiği öğütlere rağmen " Periler şahının kızı olmazsa ciğerim kavrulur kebaba döner. Onun makamına erişmek mümkün değilse bari biraz evsafını anlat. Onun hasretiyle bittim tükendim, mahvoldum." der.

(İlâhî-nâme: 1/97, 1235-1237.)

2.2.22.1. (19) Cevāb-ı Peder (1652-1718)

Babası oğlunun sözlerini işittikten sonra "Ey ahvali harap oğlum, şu hikâyeyi dinle de cevap al." diyerek yeni bir hikâyeye başlar.

Bir adamın pek çok ilmi tahsil etmiş fakat yıldız ilmini çok seven kabiliyetli bir oğlu vardır. Okuduğu kitapların birinde periler şahının kızına dair tavsiflerle karşılaşır ve ona âşık olur. O periyle karşılaşabilmek için çare arar, pek çok ilme vakıf yaşlı bir adamın şöhretini duyar. Yaşlı adam çok bilgili olsa da bilgisini öğretmekte çok cimridir. Çoluk çocuğu, hizmetçisi yoktur; ilmime vakıf olurlar diye kapısını dahi kimseye açmaz.

Peri kızına âşık genç, yaşlı adamın evine girmek, ilminden nasip almak için bir hile bulur, babasına anlatır. Babası kabul eder ve bilginin yanına gider. Oğlunun öğrettiği gibi "Ben fakir bir adamım. Sağır ve dilsiz bir oğlum var. Ne olur onu yanına al, işaret diliyle hizmetini görsün de üzerimden bir yük kalksın." der, neticede adamı razı eder.

Yaşlı bilgin delikanlıyı eve alır fakat şüpheleri de vardır. Sağır olup olmadığını anlamak için zamanlı zamansız çağırır, dilsiz mi diye uykusundayken sopayla vurarak uyandırır. Delikanlı hiç açık vermez, on yıl boyunca adamın hizmetini görür, yalnız kaldığında üstadın kitaplarını okuyarak bilgisinin arttırır, bütün ilimleri öğrenir, hasıl olmadık tek bir muradı kalır. Evde kilitli bir sandık vardır, arzusuna kavuşmak için gereken gizli ilmin o sandıkta olduğunu bilir fakat emanete hıyanet etmez, kilidi açmaz.

Aradan zaman geçer üstadı bir sebepten ölür ve onun makamına bu genç geçer. Kilitli sandığı açar , gizli ilme vakıf olur. Bir daire çizip içine girer , gerekenleri yerine getirir ve periyi çağırır. Karşısına, vasfetmede dillerin aciz kalacağı güzellikte bir kız çıkar. Kıza sorular sorar "Yanıma nasıl geldin?" der. Peri kızı da "Ben senden hiç uzak değildim, doğduğundan beri yanındayım, ben senin nefsinim." diye cevap verir. Artık devrin üstadı olan delikanlı çok şaşırır ve " Nefsin sıfatları bellidir, bir sıfatı köpek, biri domuz, biri yılan, bir karga, biri aslan gibidir. Sen bu güzellikte nasıl nefs olabilirsin?" diyerek hayretini belirtir. Peri kızı "Eğer emmare olsam bu saydıklarından daha da kötü bir sıfatta bulunurdum ama mutmainne seviyesine erişince güzel ve gönül çelici bir hâle gelirim. Nefsin olduğuma şüphe etme, seni şeytana kul etseydim adım emmare olurdu, şeytanını da Müslüman edene artık korku yoktur." diyerek güzel görünme sebebini açıklar.

(İlâhî-nâme: 1/97-104, 1238-1334.)

2.2.22.2. ʿİbret (1719-1727)

- Murada ulaşmak için zahmetler çekmek gerekir.
- "Can sırrı"nı uzaklarda aramaya gerek yoktur, sır insanın kendisindedir.

2.2.23. (20) Ḥikāyet-i Püser-i Vezīr Bā-Ṣōfī (1728-1764)

Bir vezirin çok güzel bir çocuğu vardır. Bir derviş bu çocuğu görür ve güzelliğine hayran kalır, aklı başından gider. Dervişlik, zikir, şükür neyi varsa terk eder, mecnuna döner. İçin için yansa da aşkını kimseye bildirmez. Derdinden gözleri kör olur. Sonunda sırrını gizlemeye takati kalmaz ve açığa vurur. Adamın perişan hâli vezire kadar ulaşır. Vezir adamı getirtir "Sevenle sevilen karşılaşsın, sohbet etsin." der. Adam sözü duyunca daha da kötüleşir feryat figan eder. Vuslata ermişken niye böyle kederlendiği sorulunca "Maksuda ulaşamadığım için gözlerimi yitirdim, şimdi maksud önümde fakat onu görecek göze sahip değilim." diye izah getirir.

(İlâhî-nâme: 1/104-107, 1335-1374.)

2.2.23. ʿİbret (1765-1776)

- Güzeli görmek için önce göz sahibi olmak gerekir. "Dîdâr"ı istemeden önce onu görebilecek kabiliyette bir "göz" talep edilmelidir.
- Dünya tecellî nurlarıyla doluyken göz bunları görmüyorsa bir "tabib"e gidilmelidir.
- Görme kabiliyetine ermiş göz, zerrede güneşi, geda suretinde şahı temaşa eder.

2.2.24. (21) Ḥikāyet-i Ol Pādişāh ki Üzerine Aʿdāsı Gelüp Ḫufye-küned ü Āḫar Şehre Ḳaçdı (1777-1787)

Zamanın birinde bir padişah vardır, düşman saldırınca gizlice şehrinden kaçar, kılık değiştirerek başka bir şehirde yaşamaya başlar. Yabancısı olduğu şehirde kimse tarafından tanınmaz. Sonunda eski tanıdıklarından biriyle karşılaşır, adam padişahı evine götürür ve "Ey padişah, neden böyle perişan bir şekilde yaşıyorsun, padişahlığını ilan etsene !" diyince "Şah olduğumu bilselerdi derimi yüzerlerdi." der.

(İlâhî-nâme: 1/107, 1375-1381.)

2.2.24.1. ʿİbret

- Kılık değiştirerek halkın arasında dolaşan şahı tanıyabilmek için berrak bir görüşe sahip "göz" gerekir.
- Kâinatta her şey Allah'ın eseridir, eserde müessiri görebilenler baktıkları her nesnede "O"nu görürler.
- Âlem baştan başa "tecellî" ile dolsa görme kabiliyetinden yoksun göz hiçbir şey göremez.

2.2.25. (22) Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Pīr-i Heyzüm-keş

Sultan Mahmud geyik avına çıkar, epeyce avlandıktan sonra bir su kenarına çadır kurarlar. Yemek hazırlanırken padişah etrafı dolaşır, gözü sırtına odun yüklenmiş bir ihtiyara ilişir. Adamın hâline acır ve sırtındaki odunu satın almak ister. İhtiyar, padişahı tanımaz, odunun fiyatını söyler, padişah istediğinden fazla ücret öder. Adam verilen paranın değerini bilmez, tereddüt ettikçe padişah biraz daha verir. En sonunda bir kese altın ihtiyarın avucuna bırakır ve biraz da kızarak "Sarrafa git, ederini öğren; içinden ücretini al, kalanını da padişahın hâcibine götür." der. Ertesi gün yaşlı adam paranın üzerini teslim etmek üzere saraya gittiğinde pazarlık ettiği adamın padişah olduğunu anlar ve çok utanır. Padişah kalabalığın içinde ihtiyarı görür, yanına çağırır, tahtının yakınına oturtur. İhtiyara önceki gün neden zorluk çıkarttığını sorunca "Dün çok açtım, bilirsiniz aç ile söyleşmek olmaz." cevabını alır. Cevap Sultan Mahmud'un hoşuna gider bir kese altının hepsini ihtiyara ihsan eder. İhtiyar şaşırır ve "MÂdem hepsi benim olacaktı da dün neden vermediniz?" diye hayretini belirtir. Padişah "Dün benim kim olduğumu anlamamıştın, bu gün artık kim olduğumu biliyorsun. Para senindir." der.

(İlâhî-nâme: 1/115-117, 1486-1524.)

2.2.25.1 ʿİbret (1836-1856)

- Anlatılanları "hikâye" diye dinlememek, kendimize pay çıkarmak gerekir. Hikâyedeki oduncu "insan", hikâyenin geçtiği yol "dünya", padişah "Allah" avuca sayılan altınlar da "nimetler"dir.
- Bu dünyada azar azar verilen nimetlerin katlarca fazlasına hesap gününde "padişah"la karşılaşılınca sahip olunacaktır.
- Dünya pazarlık yeridir, öteki dünyada büyük ecirler kazanmak için bu dünyada gafil olmamak, gerekir.

2.3.1. Maḳāle-i Düvüm İkinci Oġlınuñ Pādişāha ʿArż-ı Merām İtdügidür (1857-1866)

Padişahın ilk oğlu sözlerini bitirince ikinci oğlu söz alır ve gönlünde yatanın "sihir ilmi" olduğunu söyler. Bu ilmi öğrenerek istediği yere anında gitmeyi, kılıktan kılığa girmeyi arzuladığını belirtir.

(İlâhî-nâme: 1/118, 1525-1533.)

2.3.2. Pederüñ Püsere Cevābıdur (1867-1874)

Baba oğlunun sözleri üzerine "Sana şeytan galip olmuş ve bu hevese kapılmışsın. Allah yolunda hiçbir gayretin yok ama nefsinin arzuları için çok çalışıyorsun. Bu tür işlerle ayak takımından olanlar uğraşır, bunları bırak ihlâsla ibadet yoluna gir." der.

(İlâhî-nâme: 1/119, 1534-1539.)

2.3.3. (23) Şeyḫ Şiblī Birle Etmekçi Ḥikāyetidür (1875-1915)

Şehrin birinde kazancı iyi meşhur bir ekmekçi vardır. Şeyh Şiblî'nin menkıbelerini duyan bu ekmekçi şeyhle görüşmek için can atmakta, şeyhe aşırı sevgi beslemektedir. Şeyh Şiblî de gelen gidenden ekmekçinin kendisine olan muhabbetini bilmektedir.

Günlerden bir gün Şeyh Şiblî'nin yolu bu ekmekçinin fırınına düşer, ekmekçiye danışmadan bir pideyi alır ve fırından çıkar. Ekmekçi Şeyhin peşinden koşar, ileri geri lâflar

söyleyerek pideyi elinden alır. Olayı görenlerden biri Şeyh Şiblî'yi tanır ve ekmekçiye "Sen ne yaptın? Hakaret ettiğin, elinden ekmeği zorla aldığın derviş kılığındaki o adam, yıllardır hasretini çektiğin Şeyh Şiblî idi." der. Ekmekçinin gönlü pişmanlıkla dolar ve şehirde şeyhi aramaya başlar, neticede bulur da. Uzun süre dil döker, eteğine kapanır ve şeyhin gönlü yumuşar "Bizim için yemekli bir davet hazırla da, bu mesele hallolsun." der.

Ekmekçi bir köşkü süsletir, çeşit çeşit yemek hazırlatır, tellallar yollayarak şehrin ileri gelenlerini davet eder ve bu uğurda 100 dinar harcar. Davet günü gelir, yemekler yenir, dualar okunur. Bu sırada perişan görünümlü biri gelerek şeyhe "Bir müşkülüm var. Cennetlik kimdir, cehennemlik kimdir?" diye sorar. Şeyh "Cehennemliği merak ediyorsan, Allah rızası için bir ekmek vermeyen ama Şiblî'nin gönlünü etmek için 100 dinar harcayan riyâkâr davet sahibine bak." der.

(İlâhî-nâme: 1/119-121, 1540-1569.)

2.3.3.1. ʿİbret (1916-1934)

- Ömrü riyadan uzak geçirmek gerekir, riyakârlar öteki dünyada cimrilerden sayılacaklardır.
- Şan şöhret olsun diye çeşit çeşit yemekler hazırlanıp konuk olarak da şöhret sahibi karnı tokların çağrıldığı davetlerden dolayı davet sahiplerine hiçbir ecir yoktur. Böyle kimselerin kapılarına bir fakir gelip Allah rızası için bir şeyler istese ya kapıdan kovarlar veya köpeğin bile yemeyeceği bir ekmek parçasıyla garibanı savuştururlar.
- Yapılan bütün işlerde ihlâslı olmak riya ile kalbi karartmamak gerekir.
- İhlâsla Allah rızası için verilen bir parça ekmeğin ecri büyüktür. Riya ile harcanan 100 altın Allah'ın katında bir ekmek parçası bile etmez.
- Riya gizli şirktir ve mümine yakışmaz.

2.3.4. (24) Ḥikāyet-i ʿĀbid Bā-Seg (1935-1959)

Din zevkini az çok tatmış bir adam, günün birinde geceyi ihyâ etmek kasdıyla bir mescide gider. Hava kararır, gece olur. Adam kendi başına ibadete koyulmuşken kapı sesi duyulur, karanlık mescide biri daha girer. Adam sevinir, gelen kişi "kendisinin ne kadar iyi bir kul olduğunu görsün diye" sabaha kadar riya ile namaz kılar, zikreder, vecde gelir, bir nefes bile dinlenmez. Saatler geçer, yavaş yavaş gün ağarır, mescidin içi aydınlanır. Adam "Gelen kimmiş?" diye göz ucuyla gizlice bakar ve bir "Allah eri" zannettiği kişinin geceyi geçirmek

için mescide girmiş bir köpek olduğunu görür. İçini pişmanlık, gözünü yaş kaplar ve "Ey yolunu şaşırmış adam! Köpek için geceyi ihyâ ettin ama seni bir gece olsun Allah rızası uğruna uyanık kaldığını görmedim." diye nedamet bildirir.

(İlâhî-nâme: 1/121-124, 1570-1606.)

2.3.4.1. ʿİbret (1960-1973)

- Köpek, köpek için kulluk eden insandan daha üstündür.
- Hikâyeyi dinleyen kişi, köpek için olmasa bile nice köpek siyretliler uğrunda ibadet ettiğini düşünmelidir.
- Hesap günü gelip perde kaldırıldığında herkesin "ma'bûd"u ortaya çıkar.
- Ölmeden önce gizli şirk olan riyadan arınmak gerekir.

2.3.5. Münācāt (1974-1992)

Bu başlık altında Allah'ın rızası talep edilir, nefisle bir nefes bile baş başa kalmaktan Allah'a sığınılır. Yapılan her ibadetin "ihlâs"la yerine getirilmesi için yardım dilenir, riyadan kurtulma gayretinde destek istenir.

2.3.6. (25) Ḥikāyet-i ʿĪsā ʿAleyhi's-Selām Bā-Dünyā (1993-2038)

Hz. İsa dünya ile karşılaşmak arzusundadır. Günün birine uzaktan yaşlı bir kadının geldiğini görür. Yaşlının saçı ağarmış, beli bükülmüş, dişleri dökülmüş, ağzından salyalar akmakta ve yüzü kir pas içinde olmasına rağmen üzerinde çok güzel işlemeli bir elbise vardır. Bir eli kınalı bir eli de kan rengindedir. Hz. İsa yaşlıya kim olduğunu sorar, dünya olduğunu öğrenince şaşırır. "Bu peçe , bu güzel elbise, bu süs ne içindir?" der " Hakk'ı bilen benim asıl yüzümü bilir ama Hak'tan habersiz ler bu ziynetime aldanır." cevabını alır. Hz. İsa kanlı elinin hikmetini sorunca dünya "Benim vuslatımı arzulayanları bu elimle öldürürüm." der. Kınalı elinin de bir tuzak olduğunu belirtir. Hz. İsa'nın "Halkı öldürürken hiç acımaz mısın?" sorusunu "Şefkat bilmem, acıma duygum yoktur. Yeryüzündeki son ahmağın canına kıyıncaya kadar da durmayacağım. Benim işi bu, başka bir iş bilmem." diye cevaplar. Hz. İsa dünyanın acımasız sözlerini duyunca "Seni bildim ve seni terk eyledim." buyurur.

(İlâhî-nâme: 1/124-126, 1607-1640.)

2.3.6.1 ʿİbret (2039-2046)

- Dünyanın dış görünüşüne aldanan ahmaklar, onu elde etmek için ellerinden geleni yaparlar, dünya uğruna dinlerinden vazgeçerler.
- Dünya bir leşe, dünyayı arzulayan nefis de bir köpeğe benzer. Kudurmuş köpeğe benzeyen nefsin şerrinden emin olmak için isteklerinden yüz çevirmek, onu zincire vurmak gerekir.

2.3.7. (26) Ḥikāyet-i Rāhib Bā-Ebu'l-Ḳāsım-ı Hemedānī (2047-2065)

Kendini riyazete adamış, anlayışı kuvvetli bir rahip, bir kilise yapıp içine girer ve kapısını da kapatır. Oradan geçen Ebu'l-Kasım Hemedânî kiliseyi görür, içini merak eder. Kapı kapalı olduğu için kiliseye giremez, seslenir ama cevap alamaz. Aradan bir ay geçtikten sonra rahip pencereden başını uzatır ve " Ne bağırıp duruyorsunuz, kimsiniz, benden ne istiyorsunuz?" der. Şeyh de kilisede tek başına ne yaptığını sorar. Rahip "Ey şeyh, ısrar etme, benim işim gücüm var. Nefsimi şehir içinde çer çöp toplayan, her pisliğe meyleden köpek gibi gördüm ve başka kimseye zarar vermesin diye buraya hapsettim. Çoluk çocuğu bırakıp burada o köpeğin bekçisi oldum. Şimdi havlamasını kesti. Arzu edersen sen de köpeğini bağla, zindana at." diye cevaplar.

(İlâhî-nâme: 1/127-129, 1641-1673.)

2.3.7.1. ʿİbret (2066-2083)

- Müslümanım diyen kişi nefsine uyarak bir başkasını incitmeyecek olgunlukta olmalı, nefsine zincir vurmalı, bedenine hapsetmelidir.
- Nefis terbiyesi kolay bir iş değildir, bu yolda bir "pîr"in yardımı gereklidir.
- Sonunda pişman olmamak için "iyi" ile "kötü" arasında gidip gelmeyi bırakmalı, temkin ehli olmalıdır.

2.3.8. (27) Ḥikāyet-i Ān Naṣrānī ki Müselmān-şüd (2084-2093)

Hristiyanın biri Müslüman olur, kısa bir süre sonra da şarap içip sarhoş bir şekilde evine gider. Annesi bu hâli görünce "Müslüman olup Mesih'i incittin. Şarap içip Muhammed'i sinirlendirdin. Ne kilisede ne de mescitte yerin var. Er kişi dininde sağlam durandır. Yarın hesap gününde ne Muhammed ne de Mesih ümmeti sayılırsın. Olsa olsa şeytanın ümmetine dahil edilirsin." der .

(İlâhî-nâme: 1/129, 1674-1678.)

2.3.9. (28) Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Gebr (2094-2119)

Bir ateşperest, helal kazancından sarfederek hayrına güzel bir köprü yaptırır. Köprü, çok ihtiyaç duyulan bir yere yapılmıştır ve Sultan Mahmud da çok beğenir. Hayır sahibi ateşperesti çağırtıp kaç para harcamışsa söylemesini, harcadığından çok daha fazlasına köprüyü satmasını emreder. Ateşperest, köprüyü dini için yaptırdığını dünyalık uğruna satmayacağını ifade eder. Padişah gazaba gelir ve adamı hapse attırır. Ateşperest hapis hayatına dayanamaz, padişaha haber gönderip satmaya razı olduğunu belirtir, işten anlayanları köprüye getirerek fiyat biçmelerini arz eder. Padişah maiyetiyle birlikte gelir, ateşperestle buluşurlar. Ateşperest "Köprünün ederini başkasına değil bana sorun, ben bilirim. Onun karşılığı para pul değildir candır." diyerek kendini nehre atar. Dinine halel getirmektense canıyla oynar.

(İlâhî-nâme: 1/130-133, 1684-1721.)

2.3.9.1. ʿİbret (2120-2130)

- Müslümanın, dinini hakkıyla yaşama yolunda ateşperestten bile öğreneceği şeyler vardır.
- Dini için dünyadan geçenlerden çok dünya uğruna dinini satanlar vardır.
- İnsan için para "put" gibi olmuştur, Hakk'ın huzuruna putla varmak yakışmaz.
- Dünya uğrunda didinip gaflet uykusunda ömür geçirirken bir gün ecel gelir ve uykudan uyandırır.
- Hesap günü için herkes kendi hazırlığını yapmalıdır çünkü o gün kimse bir başkası için pazarlık edecek durumda olmaz.

2.3.10. (29) Ḥikāyet-i Dervīş Bā-Caʿfer-i Ṣādıḳ Raḥimehu'llāh (2131-2147)

Dervişin biri Cafer-i Sadık'a gelerek "Sen Hz. Peygamberin torunu, zamanın mürşidisin. Buna rağmen dünyaya küçücük bir meylin olmadan neden zühd içinde hayatını sürdürüyorsun?" diye sorar. Cafer-i Sadık "Allah'ın yardımıyla şu dört şeyi hakkıyla biliyorum:

1 . Allah her kuluna ayrı bir görev vermiştir ve bu görevi o kuldan başkası yerine getiremez. Bunu bilip görevimi yerine getirmek için kemer kuşandım.

2. Kısmette olan rızk mutlaka sahibine ulaşır. Bunu bilip hırstan vazgeçtim.

3. Herkes günün birinde ölümü tadacaktır. Bunu bilip hazırlığımı yaptım.

4. Yardan da ağyardan da vefa beklenmez. Bunu bilip kendi kendime vefa ettim.

Bu dört şeyi anlayıp safa buldum. Zannı bıraktım, ibadet yolunda su gibi aktım." der.

(İlâhî-nâme: 1/133-134, 1722-1738.)

2.3.10.1. ʿİbret (2148-2161)

- Allah insanları oyun eğlence için değil kulluk etsinler diye yaratmıştır.
- Hesap gününde yüzü kara çıkmamak için ömrü gafletle geçirmeyi bırakmak gerekir.
- Vesveseyle kılınan namazdan, kötülüklerden korunmadan tutulan oruçtan, kuru kuruya yapılan hacdan, tefekkürsüz zikirden kişiye hayır yoktur.

2.3.11. Su'āl-kerden-i Püser Ez-Peder Der-īn-Bāb (2162-2165)

Padişahın sihir öğrenmeye meraklı ikinci oğlu tekrar söz alır ve " Bütün âlem halkı heveslerine uyarak zaman geçiriyorlar. Riya olmadan hiçbir iş başaramıyorlar. Ben de hevesime uyarak Babil'e gidip sihir öğrensem, dönüşte de tövbe etsem ne olur ki?" der.

(İlâhî-nâme: 1/137, 1758-1762.)

2.3.11.1. Cevāb-ı Peder (2166-2174)

Padişah konuşmaya başlar "Ey hakikatten uzak, hâli kötü oğlum! Hevesine uyup da kıymetli ömrü boşa geçirme. Yarın ne olacağını, yaşayıp yaşamayacağını biliyor musun? Babil'e gidip Harut ve Marut'tan sihir öğrenmek istiyorsun. Onlar yıllardır bir kuyuda başları aşağıda, suya çok yakın olmalarına rağmen susuzluk içinde ömür tüketiyorlar. Üstadın hâli böyle olursa öğrencisinin başına kim bilir neler gelir. Bir gün şeytan, ertesi gün tövbeyle melek mi olacağını zannediyorsun? Yoksa ölümün Babil'de seni bekliyor da ona mı acele ediyorsun?" der ve başka bir hikâye anlatır.

(İlâhî-nâme: 1/137-138, 1763-1772.)

2.3.12. (30) Ḥikāyet-i Civān Bā-ʿAzrā'īl ʿAleyhi's-Selām (2175-2190)

Bir genç neşe içinde Hz. Süleyman'ın huzurunda bulunurken, kendisine sert sert bakan Azrail'le karşılaşır ve korkuya kapılır. Azrail dışarı çıkınca genç çok korktuğunu söyler, Hz. Süleyman'dan bir buluta veya rüzgâra emrederek kendisini Hindistan'a götürmesini diler. Hz. Süleyman genci kırmaz, isteğini yerine getirir. Ertesi gün Hz. Süleyman, Azrail'le karşılaşınca gence niye sert sert baktığını sorar. Azrail de "Allah'tan bana gencin canını Hindistan'da almak üzere ferman gelmiş, genci burada görünce hayret

etmiştim. Gerçekten de genci Hindistan'da buldum. Canını oradayken aldım, şimdi oradan geliyorum." der

(İlâhî-nâme: 1/138-140, 1773-1797.)

2.3.12.1. ʿİbret (2191-2201)

- İnsanın tedbiri, Allah'ın takdiri olmadan kazanın hükmünü bozamaz.
- Takdir gereği insanın başına belalar gelebilir, bunlar itiraz edilmeden rıza ile kabullenilmelidir.
- Cihanın mutluluğuna da hüznüne de bakmamak gerekir. Eğer gam çekilecekse dinin gamı çekilmelidir.

2.3.13. (31) Ḥikāyet-i Civān Bā-Refīḳ-ı Şefīḳ (2202-2209)

Gencin biri mancınık taşıyla yaralanmış kanlar içinde yatmaktadır. Arkadaşı gelir ve hâlinin nice olduğunu sorunca "Ne diyeyim ki, mancınık taşına hedef olduysan hâlimi bilirsin." der ve ruhunu teslim eder.

(İlâhî-nâme: 1/140-141, 1798-1818.)

2.3.13.1. ʿİbret (2210-2224)

- Sağlıklı kişi hastanın hâlini, neşe içinde yaşayan kişi dertlinin durumunu bilmez.
- Kişi, başkalarını da kendi gibi görür. Kendi din zevkinden uzaksa başkalarının zevkini iki yüzlülük olarak telakki eder.
- Zanna göre hüküm vermek yanıltır.
- Aşkın hâllerini âşıklardan başkası bilmez.

2.3.14. (32) Ḥikāyet-i Dīvāne-i Mışrī (2225-2230)

Mısır'da kalp gözü açık bir meczup vardır, zaman zaman dilinden hakikî aşka dair sözler de dökülür o sözlerden birinde de "Bu yola gönül vermiş olanların ansızın ölmelerine şaşmamak gerekir. Şaşılacak şey bunca hâl ile sağ kalıp yaşabilmeleridir." der.

(İlâhî-nâme: 1/141-142, 1819-1825.)

2.3.14.1 ʿİbret (2231-2238)

- Aşkın hâllerine vakıf olabilmek için hamlıktan kurtulmak olgunluğa erişmek gerekir.
- Aşkın hâllerinden bir damla Nuh tufanından büyüktür, zerresi güneşi sönük bırakır.
- Aşk erleri varlıklarını tamamen terk edip yalnız Hakk'ın huzurunda baş koyarlar.

2.3.15. (33) Ḥikāyet-i Manṣūr-ı Ḥallāc (2239-2248)

Mansur'un katline fetva çıkar ve önce eli kesilir. Elinden akan kanı yüzüne gözüne sürmeye başlayınca çevresindekiler Mansur'a hikmetini sorarlar. Cevap olarak " Vuslat namazına kamet okundu. Bu namazın abdesti ancak kanla olur. Şehrin fakihi aşktan habersiz olduğu için buna münasip değil dese de Hak yolunun yolcuları cahillerin kınamalarına aldırış etmez." der.

(İlâhî-nâme: 1/147-148, 1894-1905.)

2.3.15.1. ʿİbret (2249-2261)

- Aşkın hâlleri anlatılmaz görmek gerekir. Bunu kuru zahitler anlayamaz. Anlamak için Mansur, Gazali, Nessac gibi olmak gerekir.
- Aşk; şahları köle, zenginleri fakir, güçlüleri aciz eder.
- Daima Hakk ile beraber olanlar halkın kınamasına aldırmazlar.
- Âşığın boynu zincirli olup zincirin diğer ucu sevgilinin elindedir. Sevgili nereye çekerse âşık oraya gider.

2.3.16. (34) Hiḳāyet-i Mecnūn (2262-2272)

Mecnun ne zaman Leyla'nın yüzünü görse ağlamaya başlar, sararır, bütün vücudu tir tir titrer. Bu hâlini görenler "Ey Mecnun! Sen kimseden korkmazken, ormanlarda aslanlarla kaplanlara dolaşırken Leyla'yı görünce niçin korkarsın?" diye sorunca Mecnun da " Cihanda azgın aslan geçinenler aşkın önünde fareye dönerler." der.

(İlâhî-nâme: 1/148-149, 1906-1917.)

2.3.16.1 ʿİbret (2273-2281)

- Aşka güç kuvvet etki etmez, Hz. Süleyman gibi iktidara sahip olanlar bile aşk yolunda karıncaya dönerler.

◆ Aşk Rüstemleri Zal, Sahban gibi hatipleri lâl, akıllıları mecnun, şahları bende eder.

2.3.17. (35) Ḥikāyet-i Civān u Dervīş (2282-2332)

Güzelliği kusursuz bir genç vardır. Bu gence bir derviş âşık olmuştur fakat aşkını gizlemektedir. Dervişin aşkı hadden aşıp gizlemeye takati kalmayınca sevdiğini görmeye gider, hâlini arz eder. Sevdiğinden ayrı kalamayacağını belirtip "İster yanına al ister öldür" der. Genç, dervişin doğruluğunu sınamak için boynuna bir ip takıp atına bağlar ve sürüklemeye başlar. Derviş atın ardında düşe kalka, yüzüne ot çöp bata bata sürüklenir, vücudu kana boyanır fakat şikâyet etmek bir yana mutluluğundan dualar eder. Genç bu hâli görünce dervişin aşkının şehvet sonucu olmadığına hükmeder ve işkenceyi bırakır. Atından inip dervişin yaralarıyla ilgilenir, ayağını kucağına alıp batan dikenleri iğneyle çıkarır. Derviş bu muameleden hoşnut kalır ve "Keşke gözüme de dikenler batsaydı da sevgili onlarla ilgilenirken bakışlarına mazhar olsaydım." der

(İlâhî-nâme: 1/149-151, 1918-1951.)

2.3.17.1 ʿİbret (2333-2367)

◆ Âşıklık iddiasında bulunanların "yara" sahibi olmaları gerekir. Bu yara ile sevgilinin şefkat nazarlarına mazhar olunabilir.

◆ Sevgili yolunda çekilen zahmetler rahmete dönüşür. Önce ağlayanlar sonra gülerler.

◆ Aşkın başlangıcı beladır, sonunda lütuf gelir. Sevgili önce istiğna ile yüz vermez, âşığın niyaz içinde olmasını arzu eder.

◆ Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Eyüp, Hz. Yusuf, Hz. Yahya, Hz. İsa, Hz. Muhammed peygamber olmalarına rağmen türlü mihnetler çekmişler, sonra nimete kavuşmuşlardır.

◆ Hak âşıkları bela oklarının hedefidirler.

◆ Sırdan haber duyanlar başa gelen belalardan dolayı gamlanmazlar. Kırıklar sarıcı (Cebbar) Allah'ın bu ismine mazhar olabilmek için kırık sahibi olmak gerektiğini bilirler.

2.3.18. (36) Ḥikāyet-i Şeyḫ Nūrī ʿAleyhi's-Selām (2368-2378)

Şeyh Nûrî yol üstündeki bir körden "Allah" ismini işitince sabrı kalmaz ve " O'nu sen ne bilirsin, eğer adını içten söyleseydin bedenin yok olurdu." der , aklı başından gidip kendini yeni biçilmiş bir kamışlığa atar. Kılıç gibi keskin uçlu kamışlar vücuduna battıkça kanları yere saçılır ve düşen her kan damlasıyla yere "Allah" yazılır.

(İlâhî-nâme: 1/152, 1952-1964.)

2.3.18.1. ʿİbret (2379-2385)

◆ Allah isminden bir katrecik tadanlar, aşkın sırrını ansızın duyarlar ve canı da dünyayı da terk ederler. Böylece dilenci iken padişah mertebesine yükselirler ve "ayne'l-yakîn" gözleri açılıp, kalplerini zandan arındırırlar.

2.3.19. (37) Ḥikāyet-i Ebu'l-Ḳāsım-ı Hemedānī Bā-Büt-Perest (2386-2408)

Ebu'l-Kasım Hemedânî yaşadığı şehirden çıkıp ibret almak için bir puthaneye gider. Puthanede bir kürsü üzerine konmuş, her tarafı süslü, altından yapılmış bir put vardır. Etrafını putperestler çevirmiştir ve yakınlarında da içinde yağ kaynattıkları kocaman bir kazan mevcuttur. Çok geçmeden bir putperest içeri girer, puta tazimde bulunur. Putun çevresindekiler sonradan gelene "Sen bu tanrının nesisin?" derler. Putperest "Samimî bir kuluyum." deyince "Gerçek âşık değilsin, hediyeni ver de git." diyerek hediyesini alıp yollarlar. Bu minval üzere on putperest gelip gider. Bunlardan sonra gözü yaşlı, zayıf, hastalıktan sararmış bir putperest daha gelir, secde eder. Ona da aynı soru sorulur, "Delicesine âşığıyım, yolunda canımı veririm." diye cevaplar. Hemen altın renkli bir kürsüye oturtup kıyafetlerini çıkartırlar. Kazanın içindeki kaynar yağı adamın üzerine boşaltırlar. Beyni yere dökülür, vücudu yanar kül olur ama bu esnada hiç sesi çıkmaz. Cemaat külünden alır, şifa için yağını şişelere koyarlar. Şeyh bu hâlden çok etkilenir, gözyaşı döker.

(İlâhî-nâme: 1/153-154, 1965-1986.)

2.3.19.1. ʿİbret (2409-2430)

◆ Batıl dini uğruna canını veren putperestten gerçek âşıklık öğrenmek gerekir.

◆ Aşk sıkıntısı çekmeden âşıklık iddiasında bulunmak bir değer ifade etmez.

◆ Daha ne zamana kadar dünya zevkleriyle, dünya meşgaleleriyle uğraşılabilir ki? MÂdem dönüş eninde sonunda Allah'adır, başka şeyleri bırakıp O'nu anmaya başlamanın vakti gelmiştir.

◆ Vesvese bırakılıp sevgilinin aşkı elde edildiğinde bütün âlem dikenden arınmış güle döner.

2.3.20. Püserüñ Pedere Yine Bu Maʿnādan Su'āl İtdügidür (2431-2437)

Padişahın ikinci oğlu babasına " Bahsettiğin bu aşkın derecesi çok yüksektir, buna nihayet olmaz. Yola girip adım adım ilerlemek gerekir. Benim gibi birinin bu aşka erişmesine imkân yoktur. Benim gibi zayıf ve güçsüz için bu iş muhaldir. Sonum ne olur bilmem ama başımdan sihrin sevdası yine de gitmedi." der.

(İlâhî-nâme: 1/155, 1987-1992.)

2.3.20.1. Cevāb-ı Peder (2438-2439)

Baba cevap olarak "Allah'ın razı olduğu işlerle uğraş, nefsinin istediği ama Allah'ın hoşnut olmadıklarından uzak dur. Helâkin bil ki bunlardadır." der ve hikâyelerine devam eder.

(İlâhî-nâme: 1/155, 1993-1994.)

2.3.21. (38) Ḥikāyet-i ʿĪsā ʿAlā-Nebiyyinā ve ʿAleyhi's-Selām Bā-Merd (2440-2459)

Hz. İsa'nın huzuruna bir adam gelir ve ism-i a'zam duasını öğrenip ölüleri diriltmeyi görmek istediğini söyler. Hz. İsa başta kabul etmese de adamın ısrarına dayanamaz ve duayı öğretir. Adam sevinçle şehrin dışına çıkar ve ölü bir hayvanın kemiklerine tesadüf eder. Öğrendiği duanın işe yarayıp yaramadığını görmek için hemen kemiklerin üzerine okur. Kemikler meğer bir aslana aittir ve dirilir dirilmez karşısındaki adamı paramparça eder. Hz. İsa adamın başına gelenleri duyar ve arkadaşlarına "İnsanın kendisine layık olmayan şeyleri istemesi doğru değildir." diye nasihat eder.

(İlâhî-nâme: 1/156-157, 1995-2014.)

2.3.21.1. ʿİbret (2460-2479)

- Nefsin isteklerinden kaçınmak, helâkin bunlarda olduğunu bilmek lazımdır.
- İşler, hayır ve şerri en iyi bilen Allah'a havale edilmelidir.
- Yapılacak bütün işlerde Allah rızası gözetilmelidir.
- Kul dua ve yakarışta devam ettikçe Hak'tan atâlar da eksik olmaz.

2.3.22. (39) Ḥikāyet-i Ḥażret-i İbrāhīm ʿAlā Nebiyyinā ve ʿAleyhi's-Selām Bā-Nemrūd-ı Merdūd (2480-2502)

Nemrud uzun yıllar yaşar ve kalbi gün geçtikçe kararır. Büyüklenerek kendini fil gibi görürken bir sivrisinek onu rezil rüsva eder. Yok olacağını anlayan Nemrud Hz. İbrahim'e "Yüzlerce hazinem, içindeki köşklerle birlikte şehirlerim senin olsun da bana hidayet vermesi için Allah'a dua et. İmanın ışığı ile kalbim nurlansın." der. Düşmanının iman istemesine Hz. İbrahim çok sevinir, şükür secdesine kapanıp niyazda bulunur. Hz. İbrahim duasını bitirince Hak katından cevap gecikmez ve bu cevapta " Ey Halil'im! Nemrud'a imanın müyesser olmasını istemiyorum. Bizde iman satılık değildir , atâ olarak verilir. Nemrud iman hil'atine layık değildir. İstersem bir dinsize iman veririm de karşılığında ne hazine isterim ne mücevher." buyurulur.

(İlâhî-nâme: 1/157-158, 2014-2028.)

2.3.22.1 ʿİbret (2503-2518)

- Allah kullarından müstağnidir. Ulular bu istiğnayı görerek gece gündüz gözyaşı dökmeye, yalvarmaya devam ederler.
- Hz. Âdem bağışlanması için 300 yıl dua etmiş, Hz. Nuh'un nevhası gökleri tutmuş, Hz. İbrahim ateşe atılmış, Hz. İsmail kurban edilmeyi göze almış, Hz. Yakup hüzne gark olmuş, Hz. Eyüp çeşit çeşit belayla sınanmış, Hz. Yahya başını vermiş, Hz. Yusuf defalarca satılmış, Hz. Musa yabana düşüp çobanlık yapmış, Hz. Muhammed vatanından ayrılmıştır. Bu sırdan haberdar olanların başları pergel gibi dönmüştür.
- Son nefesten gafil olanın durumu çok tehlikelidir.

2.3.23. (40) Ḥikāyet-i Bā-Yezīd Bā-Tersā (2519-2529)

Bayezid-i Bestamî'nin huzuruna yetmiş yaşlarında beli iki büklüm bir Hristiyan gelir ve belindeki zünnarı keserek Müslüman olur. Bunu gören şeyh hıçkırıklara boğulur. Etrafındakiler şaşırarak "Şeyhim, hüzün değil sevinç zamanıdır." derler. Şeyh de "Allah Hristiyana yetmiş yıldan sonra Müslüman olmayı nasip edip kalbini iman nuruyla dolduruyor belindeki zünnarı çıkarttırıyorsa, çıkan bu zünnarı bir başkası bağlasın buyurursa ne çare!" diyerek üzüntüsünün sebebini açıklar.

(İlâhî-nâme: 1/158-159/ b. 2029-2042.)

2.3.23.1. ʿİbret (2530-2538)

◆ Allah, yarattıklarından müstağnidir. Hiçbir şey O'na ne zarar ne de fayda verebilir. Bu hüküm sebebiyle nice gönüller yanmış, niceleri vatan terk etmiş, niceler can vermiş, nice yüce kıymetliler zelil olmuş, nice güzeller pejmürde hâle gelmişlerdir.

2.3.24. (41) Ḥikāyet-i Dīvāne (2539-2552)

Meczubun biri Kâbe önünde durup geceden sabah oluncaya kadar bekler ve seher vaktinde münacata başlar: " Ey isteyenlere isteklerini veren! Ne olur bana Kâbe kapısını aç. Eğer kapı açılmazsa kafamı halka gibi kapıya vurur, parça parça oluncaya dek de bu işten vazgeçmem." der. Meczubun duasına hatiften gelen bir sesle cevap verilir. Cevapta " Kâbe kaç defa puthane olmuş ve bu putlar kaç defa kırılmıştır. Dışında da bir put kırılsa ne olur ki? Bir put değil bütün âlem mahvolsa gam değildir. " denilmektedir. Cevaptaki istiğnayı işiten biri de ah edip kendinden geçer.

(İlâhî-nâme: 1/159-160, 2043-2052)

2.3.24.1. ʿİbret (2553-2559)

◆ Hak âşıklığının yolu tehlikelerle doludur. Bu yolda melekken zındık, putperestken sıddık olunabilir. Kimi değersizi altın kıymetli ederken, kimi altın kıymetliyi ayağa düşürür, kimi uzağı yakın eder, kimi yakını yanından def'eder. Bu hâllerde kulun itiraz hakkı yoktur, Allah istiğna ile istediğini yapmaya kadirdir.

2.3.25. (42) Ḥikāyet-i Eyyūb ʿAlā-Nebiyyinā veʿAleyhi's-Selām (2560-2566)

Hz. Eyüp nice yıllar musibetlerle imtihan edilir, malı mülkü, çoluk çocuğu yok olur. Çevresinde bir tane bile dostu kalmaz. Hz. Eyüp'e bu hâldeyken Cebrail gelir ve "İster feryad figan et, ister sabırla Allah'a havale et. Allah'ın senin gibi gamlı kulu çoktur ve bunlara aldırmaz." der

(İlâhî-nâme: 1/160-161, 2053-2059.)

2.3.25.1. ʿİbret (2567-2569)

◆ Pergelin dönerek takdir ettiklerinin bir noktasından bile hiç kimse haberdar değildir. Gönül ve can bu gidişten bilgisizdir fakat arada pek çok eser zuhur etmektedir. Bu işin anlamı ancak "hayret"tir.

2.3.26. (43) Ḥikāyet-i Yūsuf ʿAlā-Nebiyyinā Aleyhi'ṣ-Ṣalātü ve's-Selām (2570-2580)

Hz. Yusuf'a bir gün " Zavallı kadın Züleyha'nın gönlünü alıp kendine âşık ederek onu niçin perişan hâle düşürdün?" diye sorulunca " Hâşâ, ben onun gönlünü almadım, onun gönlünden haberdar da değilim ve buna Allah şahidimdir. Ben kendi gönlümü bilmezken Züleyha'nın gönlünde ne var nereden bileyim." der.

(İlâhî-nâme: 1/161-162, 2060-2068.)

2.3.26.1. ʿİbret (2581-2617)

- İnsan bedeni gönül, can ve tenden oluşan hayret verici bir tılsımdır.
- Bedeni meydana getiren unsurların birbirlerinden haberleri yoktur.
- Cihanın küçük bir nüshası gibi olan insan kilitli bir sandığa benzer. Bu sandığın anahtarı kimsede yoktur. Onun sırlarına Fettah ismiyle Allah vakıf olabilir.
- Vücut bir muamma gibidir, ve bu muammayı körlerin çözmesi beklenemez.
- Vücut kaza çevgeninin önündeki top gibidir. Çevgen olmazsa top ilerlemez. Yolunda düzgün gitmeyen topun menzili cehennemdir.
- "Kaza" bir yaya benzer, ondan atılan oklara bütün halk hedef olmuştur. Bu oktan saklanmak için siper de yoktur.
- Başka bir örnekte âlem bir bahçe, halk ise dallardaki yapraklara benzer. Küllî irade ise o bağda esen rüzgar gibidir. Bazen doğudan bazen batıdan, bazen güneyden bazen kuzeyden eserek yaprakları etkiler. Kimi zaman ağaca rüzgardan etkilenmemesi, kıpırdamadan dimdik durması emredilir. Kimi zaman üzerine yağmur yağdırılır da sırrı ifşa etmemesi istenir.
- Bu sırrı yüklenmek kolay bir iş değildir. Bu remzi anlayanlar dünya meşgalesini bırakıp başka bir "alışveriş"in derdine düşerler.

2.3.27. (44) Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Dīvāne (2618-2628)

Sultan Mahmud zamanında bir harabede yaşan bir meczup vardır. Sultan bir gün yanına uğrar ve konuşmak ister. Meczup, sultana hiç ilgi göstermez. Sultan beklemeye dayanamaz ve "Ey gamlı meczup, bu gamdan bir nefesçik olsun kurtuluşun yok mu?" der. Meczup " Bu kederi naz içinde yetişen anlamaz. Senin de tacın keçe, evin harabe olsaydı, din derdinden birazcık nasip alsaydın sen de gamlanırdın. Saltanat tacıyla mağrur kişi Hak derdinden ne anlar." diye cevaplar.

(İlâhî-nâme: 1/164-165, 2092-2104.)

2.3.27.1. ʿİbret (2629-2633)

- Mum, balın içinde gizli iken ne ateş ne makas derdi çeker. Ama balmumundan mum hâline getirildiğinde türlü cefalara uğrar, başında ateş yanar.
- İnsan da kendi hâlinden haberdar değildir. Hak katından kendisine davet geldiğinde aslından koparılmış olduğunu, ayrılık içinde bulunduğunu anlar.

2.3.28. (45) Ḥikāyet (2634-2639)

Bir ağaç kesilmiştir fakat dalları, yaprakları henüz kurumaya başlamamıştır. Hâl ehlinden biri kesilmiş ağacı görür ve üzülür. Ağaca hitaben " Ey kesilmiş ağaç! Seni aslından ayırdılar, henüz dalların yaprakların solmadığı için farkında değilsin. Kurumaya başladığında kesildiğini anlarsın." der.

(İlâhî-nâme: 1/165-166, 2105-2113.)

2.3.28.1. ʿİbret (2640-2645)

- Hikâyenin kahramanı her ne kadar ağaç olsa da insanın hâli anlatılmak istenmektedir. İnsan sağken aslından koparılmış olduğunu fark etmez. Ömrü kemale erip canı boğazına geldiğinde aslını anlar.
- Hz. Âdem bir iki buğday tanesi yüzünden tuzağa düşmüştür. Her danenin altında yüzlerce tuzak vardır.
- Yarının derdi için gamlanmamak gerekir. Bunun insana bir faydası dokunmaz.

2.3.29. (46) Ḥikāyet-i Dīvāne (2646-2656)

Bağdat'ta hiç konuşmayan bir meczup vardır. Çevresindekiler bir gün " Ey meczup, neden ağzından bir kelam işitilmiyor, neden suskunsun? " diye sorduklarında "Konuşacak kim var ki konuşayım?" der. "Bağdat şehrinde pek çok insan, bilgili ve düzgün konuşan âlimler var. Onları görmüyor musun?" dediklerinde " Her konuşan insan sayılmaz. İnsan, ne geçmişin ne de geleceğin gamını çeken, lüzumsuz işlerle uğraşmayan, bu dünyanın ziynetlerine aldanmayandır." diye cevap verir.

(İlâhî-nâme: 1/168-169, 2145-2161.)

2.3.29.1. ʿİbret (2657-2676)

- Bu yolun mertleri geleceğin gamıyla dertlenmezler, hâl ehlidirler içinde bulunulan âna önem verirler. Fakirlik ve sıkıntıda safa, cefalarda vefa görürler.
- Dünya mutluluklarında gam gizlidir.
- Allah erleri O'ndan başkasını anmayarak ebedî mutluluğa erişirler.

2.3.30. (47) Ḥikāyet-i Mecnūn (2677-2684)

Adamın biri Mecnun'a "Ey Leyla'yı görmeyi arzulayan! Bu dünyada Leyla'dan isteğin nedir?" diye sorar. Mecnun, Leyla'nın ismini duyar duymaz kendinden geçer. Ayılınca adamdan Leyla'nın adını bir kez daha anmasını ister. Leyla'nın ismini duydukça gönlünden hakîkî aşka dair sırlar zuhur eder.

(İlâhî-nâme: 1/170, 2162-2171.)

2.3.30.1. ʿİbret (2685-2689)

- Mecnun mecazî aşkın zirvesine ulaşmış ve hakîkî aşktan haberler vermiştir.
- Arada "Leyla" ismi bahanedir, asıl maksat "Mevlâ"dır.
- Sâlik kendini hiç seviyesine indirmeden hakkıyla zikredemez.

2.3.31. (48) Ḥikāyet-i Sulṭān Ebū-Saʿīd Bā-Pīr (2690-2697)

Ebu Sa'id bir pîrin yanına giderek "Bana bir söz söyle de gönlüm kuvvetlensin." der. Pîr başını kaldırır ve " Hak'tan başkası hiçtir. Hiç olan hakkında ne diyebilirim ki? O'nun şanında söz etmeye mecalim yok. Bu hususu anlatmada suskun ve dilsizim." der.

(İlâhî-nâme: 1/172-173, 2184-2206.)

2.3.31.1. ʿİbret (2698-2702)

- Sevgili gönül almada çok mahirdir ve O'ndan ne hakkıyla bahsedilebilir ne de onu anlatmada suskun kalınabilir.
- Âşık varlıkta da yoklukta da maşukuna bağlı olmalıdır.
- Gönül daima maşukun elindedir.

2.3.32. (49) Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Ayāz (2703-2725)

Bir sabah Sultan Mahmud, Ayaz'a seslenerek "Ben ava gitmek istiyorum, sen de benimle gelir misin?" der. Ayaz "Benim avım var zaten, avlanmak için kırlara gitmeme gerek yok" diyerek ava katılmak istemediğini belirtir. Sultan "Avın neymiş?" diye sorduğunda avının Sultan Mahmud olduğunu söyler. Şah, kemendini sorar "zülfümdür" der, tuzağa koyduğu daneleri sorar yanağındaki benleri gösterir. Verilen cevaplardan sultanın yüreği yanar, muhafızlarına Ayaz'ı zincire vurmalarını emreder ve Ayaz'a "Söyle bakalım asıl av kimmiş" diye sual edince Ayaz "Zincire vursan da, yakıp toprağımı yele versen de sen benim avımsın." der. Sultan, "Seni zincire vurdurmuşken nasıl ben senin avın oluyorum? Bunu ispatla." diye hayret belirtir ve " Gönül asıl, ten fer'dir. Senin gönlün ben kulunun avı olduktan sonra ten bağlıymış değilmiş önemi yok. Beni zincire vurdurduğunda asıl senin gönlün zindana düşmüştü." cevabını alır.

(İlâhî-nâme: 1/173-175, 2207-2233.)

2.3.32.1. ʿİbret-i Müfīd ü Muḫtaṣar (2726)

- Aşk, padişahı köleye, köleyi padişaha dönüştürecek şekilde yaratılmıştır.

3.33. Su'āl-Kerden-i Püser Ez-Peder Hem Der-īn-Maʿnā (2727-2729)

Padişahın ikinci oğlu " Ey şahım! Bana kalbime yerleşen sihir ilmi hakkında bilgi ver. Sana göre ayıp olsa da bütün gönlümle sevdiğim şey sihirdir." der.

(İlâhî-nâme: 1/176, 2234-2236.)

2. 3.33.1. (50) Cevāb-ı Peder (2730-2776)

Padişah söz hazinesinden saçmaya devam eder ve Hakîm-i Tirmizî'den bir hikâye anlatmaya başlar.

Hz. Âdem'in tövbesi üç yüz yıldan sonra kabul edilir ve Hz. Havva ile buluşup bir mağara içinde yaşamaya başlarlar. Bir gün Hz. Âdem işlerini görmek üzere dışarı çıktığında Şeytan Hz. Havva'nın yanına gelir, Hannas adındaki küçük oğluyla yolculuk ettiğini ama çocuğun yola dayanamayacağını, belirtir ve yolculuktan dönünceye kadar oğluna bakmasını ister. Hz. Havva dayanamaz ve çocuğu kabul eder. Hz. Âdem akşam döndüğünde çocuğu görür, meseleyi öğrenir. Düşmanımızın çocuğudur diye öldürür, parça parça eder.

Ertesi gün Hz. Âdem işine gittiğinde Şeytan gelir, oğlunu çağırır, Hannas parça parça olmuşken dirilir. Şeytan, Hz. Havva'ya benzer sözlerle yalvarır, Hz. Havva şefkatinden yine kabul

eder. Akşam mağarasına dönen Hz. Âdem yine Hannas'la karşılaşınca Hz. Havva'ya kızar, Hannas'ı öldürdükten sonra bu defa yakıp külünü savurur.

Bir müddet geçer, Hz. Âdem mağaradan ayrıldığında Şeytan tekrar gelir oğlunu çağırır ve Hannas yine dirilir. Hz. Havva'ya "Allah rızası için yanına al." der ve Hz. Havva "Allah" adının hatırına dayanamaz Hannas'ı tekrar kabul eder. Evine döndüğünde yine Hannas'la karşılaşan Hz. Âdem bu kez öldürdükten sonra parçalarını kazana atar, pişirir ve Hz. Havva ile yerler.

Şeytan yoldan dönüp oğlunu çağırdığında Hannas, Hz. Havva'nın göğsünden cevap verir. Şeytan bu hâle sevinir ve "İstediğim de buydu. Artık ben insanoğlunun kalbinde işler çevireceğim. Bazen şehvetini körükleyecek, bazen kötü işlerini güzel gösterecek, bazen ibadetlerine riya katacak, bazen dünyalık sevdasına salacağım." diyerek tuzağını açıklar.

(İlâhî-nâme: 1/176-179, 2208-2277)

2.3.33.2. 'İbret (2777-2782)

- Şeytanın şerrinden Allah'a sığınmalıdır.
- Allah'ı vekil edinenlerin her işi hayır ve güvenle biter.
- Gökten hile yağsa Allah'a sığınanlar için nisan yağmuruna döner.
- Kula düşen, yardım ve inayet için Allah'a niyaz etmektir.

2.3. 34. Münācāt (2783-2800)

Bu başlık altında, sayısız düşmana karşı aciz bir kul olunduğu belirtilmekte ve inayet talep edilmekte, bu inayetle kulun, şeytan da dâhil bütün düşmanlarla başa çıkabileceği vurgulanmaktadır.

2.3.35. (51) Ḥikāyet (2801-2810)

Temkin ehlinden biri sahrada dolaşırken suyu kanla karışık iki ırmak aktığını görür ve ırmakların kaynağını araştırır. Akıntının başladığı yerde Şeytan vardır ve feryat figan etmekte gözyaşları sel olup akmakta, ahının dumanı gökyüzünü kaplamaktadır. Dilinde de daima şu sözleri tekrar etmektedir: "Allah'ın lutfu çoktur, ama ben cemâli yerine celâline mazhar oldum. İsmim deftere asi yazılmıştır ve benden itaat beklenmez. Kimsenin başına bu iş gelmemiştir."

(İlâhî-nâme: 1/179-180, 2278-2285)

2.3.36. (52) Ḥikāyet (2811-2829)

Hz. Yusuf, Bünyamin'i diğer kardeşlerinden ayırıp onunla özel olarak görüşmek için eşyaları arasına bir kap koydurur ve "hırsız" diye tutuklatır. Ulular, şeytanın kovulmasını da buna benzetir. Kahır ile huzurdan sürülmüştür ama bu lanetle cümleden seçkin bir hâle gelmiştir. Şeytan gönlünde ihlâs olmayan has bir kuldur ve dergâhın bekçisidir. "E'ûzü" okuyarak Allah'a sığınmadan kimseye yol vermez. Dergâha gelenlerin iç hâllerini de bilir. Kim geçerli kim sahte "nakit" getirmiştir haberdardır. Sahte nakitle gelenlere " Ey kötü işli, bu arz ettiğin nakit ne biçim bir nakit? Binlerce yıl kulluk ettikten sonra bir nefeslik isyanımla başıma gelenleri biliyorsun. Sen zerre miktarı kulluğunla kendinden geçiyorsun, bu ne edepsizlik!" der.

(İlâhî-nâme: 1/176-179, 2286-2308.)

2.3.36.1 'İbret (2830-2837)

◆ Makbul kişi, yoldan azmış kullardan ibret alabilen, zehirden panzehir elde edebilen; körden görme, edepsizden edep öğrenebilendir.

2.3.37. (53) Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Ayāz (2838-2849)

Ayaz ile Sultan Mahmud sohbet etmektedirler. Sohbet devam ederken Ayaz sultanın ayağını ovar, ara sıra da edeple ayağını öper. Padişah duruma hayret edip "El, yüz dururken neden ayağımı öpüyorsun?" diye sorunca Ayaz " Padişahın yüzünü herkes görür ama ayağından hiç kimse haberdar değil. Herkes elinizi, yüzünüzü öper ama kimse ayağınızı öpmeye yol bulamaz. Ayağınızı öpmekle imtiyazım artıyor." der.

(İlâhî-nâme: 1/182-183, 2309-2327.)

2.3.37.1. 'İbret (2850-2856)

◆ Şeytanın durumu da Ayaz'a benzer. Herkes kazanç isterken şeytan hüsrana talip olmuş, herkes lütuf arzu ederken o kahrına müşteri çıkmıştır.

◆ Şeytan, Hak katından geldiği için rahmet ve la'nette ayrım gözetmemiş, lanetle kuvvet bulmuştur.

2.3.38. (54) Ḥikāyet-i ʿĀşıḳ u Maʿşūḳ (2857-2877)

Bahar vakti güzel bir genç kır gezisine çıkar ve bir çadır kurar. Başka bir genç de çadır içindeki güzeli görüp ona gönül verir fakat vuslattan ümitsizdir. Bu arada şiddetli bir yağmur başlar. Çadırdaki genç dışarıdakini görür ve yağmur dininceye kadar kalması için çadırına davet eder. Yağmur dinmez, hava soğur aynı battaniyeyi de paylaşırlar. Herkes yağmurun dinmesi için dua ederken âşık genç yağmur kesilmesin diye Allah'a yalvarır.

(İlâhî-nâme: 1/183-185, 2328-2351.)

2.3.38.1. ʿİbret (2878–2881)

- Şeytan, kendisine secde emri gelince "Başkasına secde etmem!" diyerek emre itaat etmemiş, lanete uğrayacağını bilse de Allah'tan başkasının önünde yere baş koymamıştır.

2.3.39. (55) Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Der-Ḥāl-i Vefāt Be-Ayāz (2882–2900)

Sultan Mahmud son demlerinde Ayaz'ı yanına çağırtır. Etrafındakiler "Ölmek üzeresiniz, ama hâlâ Ayaz'ın derdindesiniz." diye kınarlar. Sultan "Ben onsuz sabredemem, onun aşkıyla zindeyim, kabrimde bile onu isterim. Benim aşkım murdar değil ki ölüm anında terk edeyim. Aşk, ölüm ânında bile bâkî olandır." der ve Ayaz'ı huzuruna getirirler. Sultan, Ayaz'ı yanına çağırıp kulağına "Öldüğümde de bana sadık kal, başkasına baş eğme." diye fısıldar. Ayaz "Aşkıma Allah şahittir. Ben aşk şahbazıyım, Sultan Mahmud'u avlamışken leş peşinde mi koşarım? Hayatım boyunca başkasına yar olmam." cevabıyla sultanın gönlünü rahatlatır.

(İlâhî-nâme: 1/185-187, 2352-2376.)

2.3.39.1. ʿİbret (2901-2906)

- Mecazî aşktan hakîkî aşka dair sonuçlar çıkarmak gerekir.
- Sâlik, ölüm vakti geldiğinde kendisine sâkîlik edecek "bâkî aşk"a talip olmalıdır.
- Mecazî aşk devamlı olursa hakîkî aşka dönüşür.
- Sâlik, hesap günü karşılığını görebilmek için hakîkî aşkında devam üzere olmalıdır.
- Maşukun cefasından dolayı feryat etmemek âşıklık şartıdır.

2.3.40. (56) Ḥikāyet-i Şeyḫ Şiblī (2907-2927)

Şeyh Şiblî'nin aşkı hadden aşıp cününu arttığında zincire vururlar. Şeyh bu hâl üzereyken yanına bir grup gelir ve "Ezelden muhibbiniz, hâlinizi duyduk, işi gücü bıraktık, ziyaretinize geldik." derler. Birkaç kelam ettikten sonra şeyh misafirlerini taşlamaya başlar. Gelenler "Şeyh delirmiş." diye yanından kaçışırlar. Şeyh arkalarından "Sizin sevginiz sadece lâftan ibaret. Seven, sevdiğinin darbesinden kaçar mı? Aşkınızın derecesi bir taş acısı kadarmış. Binlerce yıl Hakk'a ibadet ettikten sonra bir lanetle huzurdan sürülen, yârin cefasını safa bilip uzun ömür isteyen şeytanı duymadınız mı?" der.

(İlâhî-nâme: 1/190-191, 2414-2431.)

2.3.40.1. ʿİbret (2928-2935)

- Düşmanın şahsını bir yana bırakıp ondan gelecek güzel sözlerden yararlanmak gerekir.
- Saadet ehli olanlar, zehirden panzehir, habis şeylerden güzellikleri çıkarmasını bilirler, gül dererken dikenden uzak dururlar.

2.4.1. Maḳāle-i Süvüm Pādişāhuñ Üçünci Oġlı Gelüp Şāha ʿArż-ı Merām İtdügidür (2936-2951)

Padişahın üçüncü oğlu huzura gelir. Babası gönlünün muradını sorar. Üçüncü oğul "Âlem-nümâ diye bilinen, cihanda olup biten her şeyi gösteren bir kadeh varmış, ben onu istiyorum. Eğer ona sahip olabilirsem başka bir şey istemem." der.

(İlâhî-nâme: 1/194, 2455-2462.)

2.4.1.1. Cevāb-ı Peder (2952-2962)

Babası oğlunun sözleri üzerine "Sana cehalet galip olmuş ve gizli saklı şeyleri görme hevesindesin. Herkesin gizli hâllerini bilip onları kem, kibirle de kendini büyük göreceksin. Cemşid'in kadehiyle her şeyden haberdar olurken köpeğe benzeyen nefsinden bihaber kalacaksın. Bu kadeh hiçbir Cem'e muradını vermedi de sana mı verecek? Gün gelip sen de öleceksin ve boş yere uğraşmanın sana faydası olmayacak." diye uyarır.

(İlâhî-nâme: 1/194-195, 2463-2470.)

2.4.2. (57) Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Pīre Zen (2963-3000)

Sultan Mahmud bir av gezisinde iken yaşlı bir kadınla karşılaşır. Yaşlının bir asası ve asanın ucunda da dilekçesi vardır. Kadın asasının ucundaki dilekçeyi şaha uzatır ama şah umursamaz. Sultan Mahmud sarayına döner ve istirahata çekilir. Rüyasında, çıkmanın mümkün olmadığı bir kuyuya düştüğünü görür. Sıkıntı içindeyken, gündüz umursamadığı kadın gelir, asasını uzatır ve şahı kuyudan çıkarır. Sultan Mahmud sıkıntıdan kurtulunca utanca gark olur.

Ertesi gün, rüyasının tesirinden kurtulamamış bir hâlde tahtına otururur. Adalet için gelenler arasında dünkü yaşlının da olduğunu fark eder. Hemen yanına çağırıp hürmet gösterir, oturacak yer hazırlatır. Etrafındakiler şaşırınca rüyasını anlatır. Onlar da yaşlı kadına hürmet gösterip mahşerde kendilerine şefaat etmelerini isterler. Sultan durumu görüp yaşlı kadına "Bütün halk senden şefaat umuyor, bu zayıflıkla şefaat gücünü bulabilecek misin?" diye sorar. Yaşlı kadın da "Kuyudan sarhoş fili çıkaran kişiye bir avuç sivrisinek ne olur ki?" diye cevaplar.

(İlâhî-nâme: 1/195-198, 2471-2510.)

2.4.2.1. ʿİbret (3001-3015)

- Görünüşte kadın ama mânâda er olanlar vardır.
- Mazluma dostluk göstermeyen padişahtan hayır gelmez.
- Padişahın diline "hayır" yakışmaz.
- Padişahça hareket etmeyen için "tac" yük olmaktan öte anlam ifade etmez.

2.4.3. (58) Ḥikāyet-i Behlūl (3016-3031)

Behlûl'ün bir sopayla kabirlere vurduğunu görenler "Sana ne yaptılar da bu Müslümanların kabirlerine eziyet ediyorsun?" diye sorunca Behlûl "Bunların hepsi yalancıydı. Kimi sarayım, bağım bostanım, hazinelerim, sürülerim var; kimi âmirim, kethüdayım, şahım, padişahım derdi. Allah da 'Bu sözleriniz hatadır, âlemde ne varsa benimdir.' buyururdu. Hepsi şimdi yalanlarını anladı da susuyorlar." der.

(İlâhî-nâme: 1/198-200, 2511-2530.)

2.4.3.1. ʿİbret (3032-3052)

- Dünya kimseye bâkî değildir.
- Sonunda darmadağın olacaksa mal mülk toplamanın bir faydası yoktur.
- Dünya yolcuların konup göçtüğü bir hana benzer. Fakat bazıları bu handa kalıcı olduklarını zannederler.

◆ Sonunda hüsrana uğramamak için "bâkî ticaret"le uğraşmak, doğru yola girerek bu yolda şaşmadan ilerlemek gerekir.

◆ Bir gönülde iki sevgili olmaz. "La" süpürgesiyle Allah'tan gayrısını gönülden süpürmek gerekir.

2.4.4. (59) Ḥikāyet-i Şeyḫ Şaḳīḳ-ı Belḫī Raḥimehu'llāh (3053-3073)

Şeyh Şakîk-ı Belhî bir sohbet meclisinde tevekkül konusunu işlerken başından geçen bir hâdiseyi anlatır. Şeyh, "Bir zaman önce Kâbe'ye gitmeye niyet ettim. Yanıma bir dirhem aldım ve tevekkülle yola çıktım. Yolculuğumu tamamlayıp geri döndüm ama o bir dirhemi harcamadım bile." diye sözünü bağlar. Kendisini dinleyen gençlerden biri ayağa kalkarak "Şeyhim, cebinde bir dirhem varken itimadın kimeydi? O zaman kime tevekkül ediyordun, yoksa o zaman mümin değil miydin de bir dirhemi saklıyordun?" der. Şeyh gencin sorusunu duyunca hüzünlenir, vücudunu titreme sarar ve "Ey cemaat! Doğru söz işte budur." cevabıyla genci tasdik eder.

(İlâhî-nâme: 1/202-203, 2555-2572.)

2.4.4.1. ʿİbret (3074-3083)

◆ Tevekkül yolu bir dirhem sığmayacak kadar hayret verici bir yoldur.

◆ Yol çok incedir ve "sâlik"in bu yolda ilerleyebilmesi için perhiz (riyazet) yapması gerekir.

◆ Yola girenler muhtelif ıstıraplardan dolayı kan yutmayı göze almalıdırlar. Bülbül feryat etmeden güle kavuşmaz, maden toprağı eritilmeden gümüş hâline gelip padişahın adı üzerine yazılmaz.

◆ Bu yolda ölmeden giysiye kavuşulmaz.

2.4.5. (60) Ḥikāyet-i Dīvāne (3084-3092)

Üzerinde kıyafeti olmayan çıplak bir meczup Allah'a yalvarır ve kendisini örtecek kadar bir kıyafet ihsan etmesini ister. Duasına cevap olarak "öldüğünde kefenle örtüleceği" söylenir. Meczup cevabı işitir ve "Allah'ım seni bilirim. Kul kapında çırılçıplak olmayınca ona bir gömlek ihsan etmezsin." der.

(İlâhî-nâme: 1/203-204, 2573-2587.)

2.4.5.1. ʿİbret (3093-3105)

- Kendini akıllı sayan kişi delilerden bile dersler alabilmelidir.
- Derdi olmayan tabib, isteği olmayan habib arayışına girmez.
- Anne karnında kan yutmayınca dünya nimetlerine kavuşulmaz.
- Bela içinde velâ gizlidir.
- Bu yolda çekilen zahmetler nispetince rahmete kavuşulacaktır.

2.4.6. (61) Ḥikāyet-i Şeyḫ Vāsıṭī Raḥimehu'llāhi ʿAleyh (3106-3119)

Şeyh Vasıtî meczuplar hastanesine gider, ayağı ve boynu bağlı bir meczup dikkatini çeker. Meczup sanki bu sıkıntıları yaşamıyor gibi mutluluk içinde görünmekte, baş sallamakta el çırpmaktadır. Şeyh bu mutluluğun sebebini sorar ve meczup da " Ayağım, boynum zincire vurulmuş olabilir ama gönlüm azadedir. İnsanın aslı gönüldür ve gönlüm azat oldukça diğer uzuvlarıma onlarca bend vursalar aldırmam." der.

(İlâhî-nâme: 1/206-207, 2602-2624)

2.4.6.1. ʿİbret (3120-3143)

- Gönül bir deryadır, iki âlem, bütün hoş şeyler gönüldedir.
- Arz – sema, cennet – cehennem, gayb ve şehâdet âlemi hep gönüldedir.
- Cennet (ruh), a'raf (akıl), cennet hurileri (güzel ahlâk) ve cehennem (nefis) hepsi insanda mevcuttur.
- Yakin bilgisine erişip eşya yüzünden perde kalkınca arıya ihtiyaç duymadan bal, dikensiz gül, üzümden olmayan şarap, ateşte pişmemiş kebap gibi hiçbir meşakkati olmayan nimetlere erişilir.
- İnsan hem büyük âlem hem de küçük âlemdir, zehir de panzehir de insanda bulunmaktadır.
- İnsan kendini hor görmeyi bırakmalı, gönlün arş ve kalbin de kürsü olduğunu bilmelidir.
- Allah aşkıyla kalp yakıldıktan sonra diğer ateş azaplarından emin olunur.

2.4.7. (62) Ḥikāyet-i Pīre Zāl-i Baġdādī (3144-3157)

Bağdat'ta büyük bir yangın çıkar ve şehirde ev, çarşı, pazar ne varsa yanar, adeta şehirde kıyamet kopar. Bütün halk telaşla koşuştururken yaşlı bir kadın gönül rahatlığıyla gezinir, yangınla hiç ilgilenmez. Kadının bu hâli birinin ilgisini çeker ve "Böyle gönül rahatlığıyla gezme, evine ateş

düştü, git bir bak.” der. Yaşlı kadın kendini uyaran adama “ Yürü kendi işinle ilgilen, Allah benim evimi yakmaz.” diye cevap verir. Yangın sona erince gerçekten de sadece o yaşlı kadının evine zarar gelmediği görülür ve hikmetini sorarlar. Kadın “Kalp evim Allah’ın aşkıyla yanmış, harap olmuştur. Ben o Kerim olan Allah’ın huyunu bilirim, aciz kullarının iki evini birden yakmaz.” diye yanıtlar.

(İlâhî-nâme: 1/208, 2625-2633.)

2.4.7.1. ʿİbret (3158-3165)

- Allah’ın aşkıyla bir kere yananlar öteki âlemde ateş azabı görmezler.
- Hz. Peygamber “Bu dünyada derdine deva bulamayana öteki âlemde şifa olunacaktır.” buyurmuştur.

2.4.8. (63) Ḥikāyet-i Merd-i İlāhī Der-Rūz-ı Ḳıyāmet (3166-3177)

Hoca Aliyy-i Farmidî’den rivayet edilmiştir. Mahşer olur ve bir kişiye amel defteri verilir. Adam defteri açar, içinde ne günahtan eser vardır ne sevaptan, defter bomboştur. Adam Allah’a yönelir ve “Ya Rabbi, bu defterde ne günah var ne de taat” der. Allah da kuluna “Ey kulum! Şunu bil ki, âşıklarımın defterine ne günah ne de sevap yazılır. Âşıklarımın âhı yazılan her şeyi yakar. İsyan da itaat da aradan gittiğine göre sen de cennet-cehennem gözetme. Aradan bahaneler kaldırılınca sevenle sevilen ebediyen bir araya gelir. Yazıp çizme avama mahsustur, âşıklar için buna hâcet yoktur.” buyurur.

(İlâhî-nâme: 1/209-210, 2650-2661)

2.4.8.1. ʿİbret (3178-3185)

- Allah’ın aşkında bahane olmamalıdır. Cennet ümidi veya cehennem korkusuyla ibadet avama mahsustur. Kulluk sadece zâtı için yapılmalıdır.
- “Cennet-cehennem olmasa muhabbet gerekmeyecek miydi?” sorusunu düşünmeli dir.
- Allah’ın zâtı ebedîdir, bunu bilip bundan gayrı kaygıları bırakmak gerekir.

2.4.9. (64) Ḥikāyet-i Günehkār Der-Rūz-ı Maḥşer (3186-3204)

Hz. Peygamber’den rivayet edilmiştir. Allah bir kuluna mahşer günü defterini verir ve ömründe neler yaptığını okumasını ister. Kul, defterinde isyandan başka bir şey göremez ve utanç içinde “Allah’ım defterim kapkara, affın olmasa yerim cehennemdir.” der. Bağışlaması bol Allah kuluna tekrar hitap eder ve defterinin arkasını okumasını ister. Kul defteri çevirir ve nurânî bir yazıyla

yazılmış " Kul çok günah etmişti ama Allah tövbeyle onları temizledi. Günahlarına pişman olduğu için her bir günaha on sevap yazıldı." ibaresini görür ve çok sevinir fakat tamahı artan kul "Allah'ım benim bunlardan çok daha fazla günahım vardı. Melekler çoğunu yazmamış. Fazlınla bütün zararlarım menfaate dönüşmüş ve bu gün günah arzulanır olmuştur." der. Hz. Peygamber bunu naklederken tebessüm eder ve dişleri görünür.

(İlâhî-nâme: 1/210-212, 2662-2687.)

2.4.9.1. ʿİbret (3205-3210)

- Allah'ın lütufları günahkârlara böyleyken, iyi kullarına (ahyâr, ebrâr) nasıl olur, kıyas etmek gerekir.
- Gizli lütufların zuhur etmesine can dayanamaz. Allah isterse bazı seçkin kullarını bu sırlara mahrem edebilir.
- Ne kadar keskin olsa da akıl ve idrak sırlara mahrem olamaz.
- Allah bazen mücrimlere lutfeder, bazen de kendine yakın kullarına kahrıyla zarar verir.

2.4.10. (65) Ḥikāyet-i Mūsā ʿAleyhi's-Selām Bā-Yegī Ez-Ehlu'llāh (3211-3242)

Hz. Musa Allah'a yalvarır ve sadık kullarından birini göstermesini talep eder. Duasına karşılık bulur ve bir vadide sadık bir kul olduğunu öğrenir. Sözü edilen vadiye giden Hz. Musa, aşk ile hasta olmuş, zayıf, perişan görünümlü, yarı çıplak, üzerine karıncalar sinekler üşüşmüş bir adamla karşılaşır. Adam bütün perişanlığına rağmen feryat figan etmemekte, sadece Allah'ı zikirle meşgul olmaktadır. Hz. Musa adama selam verir ve bir isteği olup olmadığını sorar, adam şerbet ister. Hz. Musa isteğini tedarik etmeye gider, döndüğünde adamın ruhunu teslim etmiş olduğunu görür. Techiz ve tekfin işleri için ayrılıp geri geldiğinde de yırtıcı hayvanlar tarafından parça parça edilmiş cesetle karşılaşır ve olanların hikmetini sorar. Cenab-ı Hak cevabında "Ey Kelim'im! Buna pek çok lütfum ermişken, karnını doyurup susuzluğunu giderirken beni unutup senden su istedi, araya başkasını (ağyar) soktu. Sevenle sevilen arasına başkası girerse sevgiden dolayı kıskançlık peyda olur. O değilse bil ki ben kıskancım. Aramıza başkası girince ben de onu bekaya eriştirdim." buyurur.

(İlâhî-nâme: 1/217-219, 2731-2766.)

2.4.10.1. ʿİbret (3243-3259)

- Aşk yolu acayip bir yoldur ve sevenle sevilen arasına kimse giremez.
- Bazı aşklarda aradaki Cebrail bile fazlalıktır.

◆ Vasıtalar aradan gitmeden gökten sofra inmez. Süflî şeylerle bağlantı kesilmeden arşa yükselinmez. Eşeklerle birlikte arpa yerken sevgilinin güzelliğine mahrem olunmaz.

◆ Yüce sırlara erişebilmek için Allah'ın fazlı kılavuz olmalıdır.

2.4.11. (66) Ḥikāyet (3260-3291)

Bedenler yaratılmadan dört yüz bin yıl önce ruhlar yaratılır, emir gelir ve saf tutarlar. Önce dünya temsil edilir ve bir bölük ruh bu temsile meyleder. Kalanlara cennet arz olunur, bir grup da cennete yönelir. Geride ne dünyaya ne de ukbâya meyleden bir grup ruh kalır. Allah bunlara "Maksudunuz nedir, yoksa rağbetiniz dergâhımıza mıdır?" buyurunca vecde gelip " Ey sırları bilen Allah'ımız! İki âlemde de maksudumuz sensin." derler. Allah, ruhların bu cevabı üzerine "Bizi isteyen belaya da talip olur, âşıkların nasibi türlü türlü cefadır." buyurur. Allah'ı maksud edinen ruhlar, Allah'tan gelecek belaları ihsan kabul edip gönül hoşluğuyla rıza gösterirler. Yaratılış bakımından bütün ruhlar aynı olsa da asıl amaç bu marifet ehli ruhlardır.

(İlâhî-nâme: 1/219-222, 2767-2796.)

2.4.12. (67) Ḥikāyet-i Ümmühātü'l-Mü'minīn Ezvācü'n-Nebī Ṣalla'llāhu ʿAleyhi ve Sellem (3292-3315)

Hz. Peygamber'in eşleri bir araya gelip Resule "Dine göre hepimiz eşit olsak da gönlünüz en çok hangimizdedir?" diye sorarlar. Hz. Peygamber ertesi gün cevaplamak ister. Akşam bütün eşlerini dolaşır ve hepsine "Başkasına sakın söyleme!" diyerek birer yüzük verir. Sabah olup cevabı almak üzere toplandıklarında Hz. Peygamber eşlerine "Kendisine gizlice yüzük verdiğim eşimi daha çok seviyorum." buyurur. Hepsinin gönlü hoş olur fakat Hz. Peygamber'in kalbi Hz. Aişe'ye meyillidir.

(İlâhî-nâme: 1/222-223, 2797-2813.)

2.4.12.1. ʿİbret (3316-3319)

◆ Zâhire aldanmayıp gönlü parlak nurlarla doldurmak gerekir.

◆ Ayrılıktan kanlar yutmayınca sevgiliye ulaşılmaz.

◆ Bu yolda "dertsiz" ilerlenmez.

2.4.13. (68) Ḥikāyet-i Rābiʿa Raḥimeha'llāh (3320-3339)

Manevî makam sahibi Rabia sürekli ibadet etmiş, bir hafta yemek yememiştir. Vücudu zayıf düşmüşken bir komşusu odasına bir kap yemek bırakır. Rabia akşam namazını da kılıp tesbihatını tamamladıktan sonra birazcık yiyerek vücudunun kuvvetlenmesini ister. Yemeğin yanına gittiğinde bir kedi tarafından döküldüğünü, tek lokmanın bile kalmadığını görür. İçinden, biraz su içip ertesi gün oruç tutmayı geçirir. Testinin yanına gider testi elinden düşüp kırılır, su dökülür. Gönülden bir ah ederek Allah'a " Ey Rabb'im! Bu çaresizle uğraşmanın sebebi ne?" diye üzüntüsünü belli edince " Benim sanatım böyledir. İstersen hemen dünya nimetlerine gark edip gönlünden sevgimi alayım. Benim sevgimle dünya sevgisi bir gönülde olmaz. İster dünyayı ister sevgimi tercih et!" hitabına mazhar olur.

(İlâhî-nâme: 1/223-224, 2814-2829.)

2.4.14. (69) Ḥikāyet-i Behlūl Bā-Kūdegān Der-Şehr-i Baġdād (3340-3416)

Bağdat'ın çocukları gördükleri yerde Behlûl'ü taşlar, perişan bir hâl getirirler. Behlûl "Bari küçük taşlar atın, yaralarımla namazıma zarar gelmesin." dese de aldırmazlar. Yine böyle bir taşlanma hadisesinden sonra Behlûl artık tahammül edemez, üstü başı kan içinde Basra'ya kaçar ve yorgunluktan bir bucağa sığınır. Yanında biri daha yatmaktadır, Behlûl onu da kendi gibi bir garip zanneder .

Sabah olur, sultanın adamları Behlûl'u ve uyuduğunu zannettiği kana bulanmış cesedi görürler, Behlûl'ü cinayet işlemekten tutuklarlar. Sorguya çekilir, suçsuz olduğunu söylese de kimse inanmaz, idama mahkûm edilir. Behlûl kendi kendine "Çocukların attığı taşlardan kaçmıştın ama başına işte bu geldi." der. Cezanın infazı için ferman çıkar, boynuna ip takılır. Behlûl Allah'a münacat eder ve kalabalık içinden bir adam "Bu günahsıza eziyet etmeyin, asıl suçlu benim." diyerek suçunu itiraf eder. Durumu şaha iletirler.

Şah Behlûl'ü hiç görmeden menkıbelerini duymakta ve onu gönülden sevmekte, veziri de şahın Behlûl'e olan muhabbetini bilmektedir. Vezir kalabalık içinde Behlûl'ü görür ve şaha müjde götürür. Şah Behlûl'e hürmet gösterir, Behlûl başından geçenleri anlatır. Şah suçunu itiraf eden adamın idamını emredince Behlûl hatırı için affedilmesini ister. Maktulün yakınları çağırılır, diyete razı olurlar. Kan pahası ödenir, katil bağışlanır. Şah, katili çağırır ve neden suçunu itiraf ettiğini sorar. Katil "İsteyerek itiraf etmedim, bir ejderha peyda oldu tehditle itirafa zorladı." der. Padişah katilin cevabından sonra bu defa Behlûl'e "Asılma vaktinde münacat etmişsin, neler demiştin?" diye merakını belirtince Behlûl'ün "Ey Allah'ım! Suçsuz olduğumu biliyor ve buna rağmen idamıma göz yumuyorsun. Eğer beni

kurtarmazsan diyetimi senden isterim. Katilim sensin, başkasını tanımam. Herkesin hakkını istediği o günde iki elim eteğindedir." diye münacat ettiğini ve ardından da asıl katilin ortaya çıktığını öğrenir.

(İlâhî-nâme: 1/224-229, 2830-2894.)

2.4.14.1. ʿİbret (3417-3429)

- Küçük belalara sabredilmezse büyükleriyle karşılaşılır.
- Belalara sabrettikçe "sâlik"in izzeti artar.
- Zahmette rahmet, mihnette ihsan vardır.
- Yarası olana merhem, derdi olana derman erişir. Bu sırrı bilenler beladan başkasını arzu etmezler.

2.4.15. (70) Ḥikāyet-i ʿĀbid (3430-3458)

Hz. Musa zamanında sürekli ibadet eden, gözü yaşlı bir âbit vardır. Allah, Hz. Musa'ya vahyederek "O ibadetle kendini perişan edene git de boşuna uğraşmamasını söyle. Defterimizde o şakilerden olarak kayıtlıdır ve taati kabul edilmeyecektir, zahmet çekmesin." buyurur. Hz. Musa emredildiği gibi haberi iletir. Aradan zaman geçer o adamla tekrar karşılaştığında ibadetten vazgeçmediğini, aksine daha da artırdığını görür. Adama sebebini sorunca "Ey Musa! Önceleri kendimi adı şanı olmayan bir hiç olarak görüyordum. Senden gelen haberle defterde benim de adım geçtiğini, kulları arasında benim de zikredildiğimi öğrendim ve ibadet neşem arttı. İsmimi anması bile bir ihsandır. Kulluğu terk etmek hatanın ta kendisidir. Adım ister şakîler ister müttakîler arasında geçsin önemli değil. O'ndan gelen nâr ile nûru ayırmam. Bana düşen O ne hükmederse etsin kulluktur." der.

Hz. Musa bir zaman sonra tekrar Tur'a çıktığında zikri geçen âbidin eşkıyâlar defterinden silinip etkıyâlar defterine yazıldığını öğrenir.

(İlâhî-nâme: 1/230-231, 2908-2930.)

2.4.16. (71) Ḥikāyet-i Merd-i Rāh (3459-3471)

Zamanın birinde çölde yaşayan, yanında bir parça ekmekten başka hiçbir dünya eşyası bulunmayan tecrit ehli bir kimse vardır. Hâlini gören biri " Ey eşsiz adam! Yanında ekmeğin varken niye insanca yaşamazsın?" diye sorduğunda "Beni hasta eden zaten o ekmek parçasıdır. Tecrit ehli olma davasındaki birine ekmek yaraşır mı? Yaraşmadığını bildiğim için

onu yanımda tutuyor ve kefaret olsun diye de yemiyorum. Allah'tan başka bir şeyle diri olmak kulluğa aykırıdır." cevabını alır.

(İlâhî-nâme: 1/237-239/ b. 2986-3003.)

2.4.16.1. ʿİbret (3472-3480)

- Allah'tan başkasıyla diri olmak, kendisiyle diri olunan şeye kulluk etmektir. Kıl kadar bir bağlılık bile kulluğa kusur verir
- Neyin düşkünüysek aslında onun kuluyuz demektir.
- Gönülde binlerce ta'alluk varken tecerrüt davasında bulunmak abestir.
- Gönülden Allah'tan gayrısı temizlenince suyun üstü bile mescit hâline gelir.

2.4.17. (72) Ḥikāyet-i Ḥasan-ı Başrī ve Ḥabīb-i ʿAcemī (3481-3493)

Hasan-ı Basrî ve Habîb-i Acemî birlikte yol alırken Ceyhun nehrine varırlar. Bir ara Habîb gözden kaybolur. Hasan-ı Basrî bir müddet aradıktan sonra Habîb'in su üzerinde namaz kıldığını görür. Namaz bitince Habîb'e "Senin üstadın benim. Ben bile su üstünde yürüyemiyorken, sana bu keramet nasıl ihsan olundu?" diye sorar ve Habîb de "Üstadım, ben bu keramete Hak yolunda eriştim. Sen kâğıt karalamakla uğraşırken ben gönlümü ağartmakla meşguldüm." der.

(İlâhî-nâme: 1/241-242, 3034-3044.)

2.4.17.1. ʿİbret (3494-3508)

- Allah erleri gibi gönül sayfalarını tertemiz edenler su üzerinde de yürürler.
- Suret âleminden geçilirse bir başka hâle gelinir ve zıtlar arasında seyran edilir.
- Alışverişi ruhla olan dünya elemlerinden zarar görmez.

2.4.18. (73) Ḥikāyet-i Bā-Yezīd-i Besṭāmī Bā-Merd-i Ḳallāş (3509-3530)

Bayezid-i Bestâmî yolda giderken bir kalabalık görür. Halk bir kalleşe kimi sözlü kimi fiilî eziyet etmektedir. Adam kana boyanmasına rağmen ağzından feryat figan çıkmaz, aksine sevinç gösterir, Allah'tan bu hâlinin sonsuza kadar sürmesini ister. Şeyh hayret eder, akşam olup topluluk adamı serbest bırakıncaya kadar bekler. Şeyh fırsatını bulur ve kalleşe işkenceye aldırış etmemesinin sebebini sorar. Kalleş "Ben size uzun zamandır muhabbet besliyordum. İşkence esnasında sizin bana baktığınızı görünce acılarım sevince dönüştü. Âşık

maşukunun yanında iken bela çekmez.” der. Şeyh cevaptan çok duygulanır, kanlı yaşlar döker.

(İlâhî-nâme: 1/245-246, 3081-3100.)

2.4.18.1. ʿİbret (3531-3544)

- Allah’ın her zaman yanında “hâzır ve nâzır” olduğunu bilen bir kula bela vaktinde ıstırap çekmek, musibetten şikâyet etmek yakışmaz. Bu bilinçte olan kul sıkıntılardan neşe elde eder
- Kişi “kötülükleriyle meşhur insanlardan” bile ders alabilmelidir.

2.4.19. (74) Ḥikāyet-i İbnü’l-Mübārek Bā-Ġulām-ı Hindū (3545-3558)

İbn-i Mübârek, karlı ve yağmurlu bir kış vakti yolda giderken sırtında bir gömlekten başka giyeceği olmayan, tir tir titreyen Hintli bir köleyle karşılaşır. Köleye “Efendine hâlini anlat da sana giyecek bir şeyler alsın” demesi üzerine “Efendim benim durumumu apaçık görürken, hâlimi arz etmem uygun düşer mi? Demek ki rızası böyleymiş.” cevabını alır. Kölenin sözleri İbn-i Mübarek’in canını yakar, kendinden geçer. Kendine geldiğinde “Bize Hintli bir köle rehber oldu.” der.

(İlâhî-nâme: 1/246-247, 3101-3113.)

2.4.19.1. ʿİbret (3559-3565)

- Mecazî efendisine olan bağlılığıyla Hintli köleden ders alınmalıdır.
- Hakîkî efendi olan Allah her şeyi bilip görürken olanlardan şikâyet etmek kulluğa yakışmaz.
- Kul itirazı bırakarak her hâle razı olmalıdır.
- Allah şüphesiz “Allah”lığından haberdardır, kula da kulluğunu bilmek düşer.

2.5.1. Maḳāle-i Çārüm Pādişāhuñ Dördünci Oġlı Gelüp ʿArż-ı Ḥāl Ḳılduġıdur (3566-3575)

Padişahın dördüncü oğlu gelip babasına hürmet gösterdikten sonra “Gönül bedene hükmeden bir şah gibidir, ne dilerse yapmak gerekir. Benim gönlüm de âb-ı hayatı arzulamaktadır.” der

(İlâhî-nâme: 2/ 11, 3473-3477.)

2.5.1.1. Cevāb-ı Peder (3576-3578)

Babası, oğlunun isteğinin uzun istek (tûl-i emel) olduğunu belirtir ve sonu ölüme çıkan uzun ömürden hiçbir fayda görmeyeceğini söyler. Yakin bilgisine sahip erlerin "emel"i kendilerine esir ettiklerini vurgulayıp bir hikâye anlatır.

(İlâhî-nâme: 2/ 11, 3478-3480.

2.5.2. (75) Ḥikāyet-i İskender-i Ẕü'l-Ḳarneyn (3579-3609)

İskender'in yolu bir şehre düşer. Şehirde sohbetinden istifade edebileceği biri olup olmadığını sorar. İlmiyle eşsiz ama kiminin meczup kiminin filozof dediği münzevî bir adamı tavsiye ederler. İskender bir çavuşunu yollayarak adamı huzuruna çağırır. Bilge adam "İskender, kapımızın kulunun kölesidir. Benim ona gitmem yakışık almaz. Yerli yerince hareket etmek lazımdır." der. Cevap İskender'e iletilince küplere biner ama merakına yenik düşüp bilgenin yanına gider ve "Ben nasıl senin kapındaki kulun kölesi oluyormuşum? " der. Bilgenin " Ey letafet madeni! Sen ölümsüzlüğe ermek, âb-ı hayatı bulmak için cihanı gezdin. Bu 'tûl-i emel'dir. Üstelik bunca ordu toplayıp yedi iklimi fethetme derdindesin. Buna da 'hırs' derler. Sen 'emel'le 'hırs'a esir düşmüşsün. Bu iki şey benim kapımda kuldur, köledir." demesi üzerine İskender'in gönlü yumuşar, emel ve hırsından vazgeçer.

(İlâhî-nâme: 2/ 12-16, 3481-3527.)

2.5.2.1. ʿİbret (3610-3620)

- İnsan, "hırs" atına binip eline "uzun emel" kamçısını almış, atını istediği gibi koşturan ve farkında olmadan kervandan ayrılan süvariye benzer. Bu süvarinin rehberi şeytandır ve yanındaki metaı gasp etmek için fırsat kollamaktadır. Tekrar kervana, dostların yanına dönmek için sözü edilen iki şeyi (emel ve hırs) terk etmek gerekir.
- Fırsatı boşa geçirmemek lazımdır. Altın ve gümüş ömre bedel olamaz.

2.5.3. (76) Ḥikāyet-i Ḥarīṣ (3621-3670)

Gecen gündüz dünyalık kazanmaya çalışan hırslı bir adam vardır. Yıllarca çalışıp üç yüz bin altın biriktirir. "Artık bunları yeme vakti geldi. Bunları harcayayım, tükenince tekrar kazanırım." der ve bir müddet yer içer, dünya zevklerini tadar. Safası çok sürmez, Azrail adama gelir ve canını

alacağını söyler. Dünya başına yıkılır, ağzının tadı kalmaz. Ölüm meleğine dünyadan muradını alamadığını arz eder ve süre vermesi için yalvarır, melek aldırmaz. Üç yüz bin altınına karşılık üç gün ister, verilmez. İki gün, bir gün derken üç yüz bin altını verip mühlet alamaz. Meleğe yalvarır ve son sözlerini yazmak için yarım nefesçik ömür ister, bu defa kabul edilir. Gözünün kanıyla "Ey halk! Üç yüz bin altına bir saatçik ömür alamadım. Bu kıymetli ömür elinizdeyken ziyan etmeyin, yerinde harcayın." diye yazar.

(İlâhî-nâme: 2/ 18-21, 3557-3584.)

2.5.3.1. ʿİbret (3671-3682)

- Eldeyken ömrün kıymeti bilinmelidir.
- Dünyalık uğruna ömür harcamak, eldeki cevheri verip çer çöp almaya benzer.
- Ömür bedava verildiği için kıymeti bilinmez. Kıymeti anlaşıldığında da çok geç olur.
- Ömür oku rast gele atılmamalı hedef gözetilmelidir. Çünkü atılan ok geri dönmez.
- Geri dönüşü olmayan işleri yaparken dikkat edilmelidir.

2.5.4. (77) Ḥikāyet-i Büzürcmihr Bā-Nūşirevān (3683-3715

Nuşirevan'a Rum kayseri bir muamma gönderir ve "Muammayı çözebilirseniz cizyemi verir sizinle inat etmem, çözemezseniz zulmümden korkun." der. Nuşirevan bütün âlimlerini muammanın çözümü için toplar fakat heyet başarılı olamaz ve "Bu astronomiyle ilgili bir şeydir. Anlasa anlasa Büzürcmihr anlar. " derler. Nuşirevan daha önce gözüne mil çekerek kovduğu Büzürcmihr'i davet eder, kadrini yüceltir. Muamma meselesini anlatırlar. Büzürcmihr "Bildiğiniz gibi gözlerim görmüyor ve muammayı bir başkası da okuyamıyor. Ama bir yolu var: Bir hamam hazırlayıp beni içine koyun. Bedenim itidal bulunca bir buz parçasıyla muammayı vücuduma resmedin. Her şey zıddıyla mefhum olur." der. Dediği gibi yaparlar, muamma çözülür, Nuşirevan çok memnun kalır, "Dile benden ne dilersen!" der. Büzürcmihr "Gözlerimi geri ver." deyince Nuşirevan "Ben aciz bir kulum, benim gücüm buna yetmez." sözleriyle acziyet bildirir. Büzürcmihr "Geri veremeyeceğiniz şeyleri almamalıydınız." diyerek Nuşireven'ı yaptığına pişman eder.

(İlâhî-nâme: 2/ 23-25, 3605-3633.)

2.5.4.1. ʿİbret (3716-3722)

- Giden ömrü geri döndürmeye kimsenin mecali yoktur, ömrü zayi etmemek gerekir.
- Hakkın rızası dışındaki işlerde harcanan ömür boşa gitmiştir.
- İnsanın aslı Allah'tır ve maksudunun Allah olması gerekir. İnsanın, kendisine yabancı şeytana tabi olması tuhaftır. İnsan ne kadar şeytanla beslense de zamanı gelip davet ulaşınca aslı olan Allah'a döner.

2.5.5. (78) Ḥikāyet-i Murġ-ı Şāmī (3723-3741)

Şam'da yuvasını dağlarda yapan bir kuş vardır. Zamanı gelince yumurtlar ve yumurtalarını terk eder. Başka bir kuş yumurtayı görüp sahipsiz zanneder ve üzerine kuluçkaya yatar. Bin bir zahmetle yumurtadan çıkmasını bekler, yetişmelerini, palazlanmalarını sağlar. Yavrular büyür uçmayı öğrenirler. Yavrular birer genç kuş hâline gelince, yumurtalarını terk eden anne kuş gelir ve bir ağacın üstünden kendi diliyle yavrularını çağırır. Yavruları da davete icabet eder. Yumurtaları bulup kuluçkaya yatan, civcivken besleyen anne de feryat eder, nice söz söyler ama etkili olmaz.

(İlâhî-nâme: 2/ 26-27, 3634-3656.)

2.5.5.1. ʿİbret (3742-3756)

- Hikâyeyi şöyle anlamak gerekir: İnsan vücudu Hakk'ın yumurtasına benzer. Şeytan onu sahipsiz zannedip bir müddet analık eder. Allah, yeterli olgunluğa eriştiğinde insanı katına çağırır. Hitabı anlayanlar "lâhût"a kanat açarlar, anlamayanlar "nasût"ta kalırlar.

2.5.6. (79) Ḥikāyet-i Şaʿve (3757-3788)

Şaʿbî'den rivayet edilmiştir: Adamın biri bir kuş yakalar. Kuş "Benden ne istiyorsun? Benim birkaç dirhemlik etimi yiyerek karnın mı doyacak? İstersen sana birini elindeyken, birini ağaca konup birini de dağın başında olmak üzere şekerden tatlı üç nasihat edeyim." der. Adam razı olur. Kuş adamın avucundayken ilk nasihat olarak "Elinden kaçan fırsatlar için üzülme." der, serbest kalıp yakındaki bir ağacın dalına konar. "Olmayacak bir şey duyduğunda hemen tasdik etme, akıl terazine vur." diyerek ikinci öğüdünü verir ve uçarak dağın başına konar. Adam merakla üçüncü öğüdü beklerken kuşun "Gerçekten de nasipsiz bir ahmakmışsın. Karnımda her biri yirmi miskal gelen iki değerli taş vardı. Satsan ömür boyu

sana yeterdi. Beni serbest bırakarak bunlardan oldun." sözleriyle pişmanlık ateşine düşer. Aklı başına geldiğinde "Bari üçüncü öğüdü söyle." der. Kuş "Ey akılsız adam! İlk iki öğüdü ne kadar tuttun da üçüncüsünü istiyorsun. Kaçan fırsata üzülme dememiş miydim, niçin üzüldün? İkinci öğüdüm olmayacak şeye inanma değil miydi? Beni etimle tüyümle tartsan birkaç miskal gelmem, karnımda kırk miskallik değerli taş nasıl olur?" dedikten sonra uçup yuvasına gider.

(İlâhî-nâme: 2/ 30-32, 3678-3701.)

2.5.6.1. ʿİbret (3789-3793)

- Şeytan insanı olmayacak şeylerle kandırmaya çalışır.
- Kötü işli nefsin isteklerine itaat etmemek gerekir.
- Yapılan işlerde Allah rızası gözetilmeli, keyfî davranılmamalıdır.
- Canının istediği gibi yaşayanlar helaklerini çabuk bulurlar.
- Hesap günü murada erişmek için bu dünyada nefsin isteklerini bırakıp Hakk'ın isteklerini yerine getirmelidir.

2.5.7. (80) Ḥikāyet-i Zenbūr Bā-Mūr (3794-3814)

Bir eşek arısı yuvasından çıkar şen şakrak gezmeye başlar. Hâlini gören bir karınca neşesinin sebebini sorunca, canı istediği gibi gezip gönlünce yiyip içtiğini söyler. Yakınlarda bir de kasap dükkânı vardır. Arı oraya gidip bir etin üzerine konar ve karıncayla konuşmasını sürdürür. "Bak zavallı karınca, sen gamlı gamlı gezerken benim ağzımda et var. Sen yarının derdiyle kederlenirken hayatın zevklerinden mahrum kalıyorsun. Gel biraz rindane sohbet edelim." derken kasabın satırına hedef olur, iki parçaya ayrılır, bir parçası karıncanın önüne düşer. Karınca düşen parçayı ağzına alıp "Dünyada keyfine göre yaşayanlar neticede böyle toprağa düşerler." der.

(İlâhî-nâme: 2/ 32-34, 3702-3719.)

2.5.7.1. ʿİbret (3815-3826)

- Bu dünyada muradınca gezenler bir gün "kaza" satırıyla iki parça olurlar.
- Gurur, kibirlenme şeytanın huyu, tevazu Hak yoluna tabi olanların, peygamberlerin, evliyanın hasletidir.
- Bu dünyadaki zerre kadar kibir öteki dünyada kaf dağı gibi olur.

◆ Nefsin istekleri hususunda sınırı aşmamak gerekir.

2.5.8. (81) Ḥikāyet-i Resūlu'llāh Ṣalla'llāhu ʿAleyhi ve-Sellem (3827-3856)

Selman'dan rivayet olunmuştur: Hz. Peygamber mescitte sırtını minbere dayamış otururken Habeşli bir cariye içeri girip Hz. Peygamber'den, önemli biri işini halletmek üzere kendisiyle gelmesini ister. Hz. Peygamber, nereye götürüyorsun bile demeden cariyenin peşinden gider. Cariye, Hz. Peygamber'i bir buğday satıcısına getirir ve "Ey Allah'ın sevgilisi! Açlıktan zayıf düştüm, bakacak kimsem yok. Sen zayıfların elinden tutarsın. Bu bir deste eğrilmiş ipten başka bir şeyim yok fakat bunu alıp buğday vermiyorlar. Bununla ne olur bana buğday al. " diye sıkıntısını arz eder. Hz. Peygamber cariyenin elindeki ipi buğday satıcısına verir ve karşılığında buğday alır. Buğday torbasını da sırtına yüklenerek cariyenin evine götürür, torbayı başkasının taşımasına izin vermez. Yükü bıraktıktan sonra "Ey gizlileri bilen Allah'ım! Bunu benden kabul et, kereminle eksiklerimizi bağışla, bize ihsanda bulun." diye dua eder.

(İlâhî-nâme: 2/ 34–36, 3720–3738.)

2.5.8.1. ʿİbret (3857–3880)

◆ İki âlemin yaratılma sebebi Hz. Peygamber, bu izzetine rağmen Allah rızası için hamal olmayı kabul etmiştir.

◆ Kibri bırakıp halkın yükünü yüklenmek gerekir. Allah rızası için bu dünyada yük taşıyanların öteki dünyada sırtlarından yükleri alınarak sıratı kolay geçmeleri sağlanacaktır. Bu dünyada başkasına yük bindirenler öteki dünyada daha fazlasıyla karşılaşacaklardır.

◆ Başkalarından gelecek sıkıntılara tahammül, hilm ve lütuf sahibi olma, bu yolun yolcuları için lüzumlu hasletlerdir.

2.5.9. (82) Ḥikāyet-i Faẓl-ı Rebīʿ

Fazl-ı Rebî adında cömert biri vardır. Günün birinde elinde asasıyla yaşlı biri ihtiyacını arz etmek üzere utana sıkıla huzuruna gelir. Asasının ucu sivridir, farkında olmadan Fazl'ın ayağına dayar. Asa ayağı delip ayakkabıya geçer fakat Fazl hiç ses çıkarmaz. Yaşlının ihtiyacına göre ihsanda bulunup gönderir. Bu arada ayağı yaralanmış, kan revan olmuştur. Hadiseyi görenlerden biri, ihtiyarı

uyarmayıp neden sabrettiğini sorunca “Söyleseydim, utancından ihtiyacını belirtmezdi. Zaten fakirlik yüküyle iki büklüm olmuş bir de utanç yükü mü yükleseydim.” der.

(İlâhî-nâme: 2/ 36-37, 3739-3755.)

2.5.9.1. ʿİbret (3881-3901)

- Cömertlik Allah’ın vasıflarındandır.
- İnsan, hayatında hilm ve ihsanı düstur edinmeli böylece öteki âlemde fazilet ve bağışlanmaya erişmelidir.
- İnsan topraktan yaratılmıştır, toprak gibi tevazu sahibi olmalı , ateş gibi serkeşlik etmemelidir.
- Serkeşlik şeytan işidir ve şeytan ateşten yaratılmıştır. Ateş yükseldikçe duman hâline gelir ve bu yükselişten hiçbir hayır elde etmez.
- Benlik davasında bulunmak bir çeşit “cenabetlik”tir. Cenabetlikle Hakk’ın dergâhına varılmaz.
- Kendini beğenmişlik cübbesinden çıkıp tevazu hırkasına bürünerek Hakk’a yakınlık kazanılmalıdır.

2.5.10. Püserüñ Pedere Yine Āb-ı Ḥayātdan Su’āl İtdügidür (3912-3914)

Padişahın dördüncü oğlu “Elim âb-ı hayata ermezse, bari birazcık vasfını anlat. İsteğim hasıl olmasa da ilmiyle gönlüm aydınlansın” der.

(İlâhî-nâme: 2/ 41, 3775-3777.)

2.5.10.1. (83) Cevāb-ı Peder (3915-3965)

Baba hidayet kapısını açıp “Dinle de bir hikâye anlatayım.” der ve hikâyesine başlar.

İskender bir kitapta içeni ebediyete kavuşturacak “âb-ı hayat”ın vasıflarını okur. Kitaptan o suyun karanlıkta olduğunu öğrenir, göze çekildiğinde bütün âlemi gösteren sürmedan ile havada asılı duran ve vurulduğunda kulunç illetinden kurtaran davuldan da haberdar olur. Bu üç olağanüstü şeyi bulmak, bunlardan faydalanmak için ordusuyla hareket eder, bir dağa ulaşırlar. Kitapta bahsedilen işareti bulurlar, işaretin olduğu yeri on gün on gece kazdıktan sonra bir oda ortaya çıkar. İskender gizli kapıyı açar, davulla sürmedanı görür. Sürmeden gözüne çekince arşta ve ferşte ne varsa gözünün önüne serilir. İskender’in yanında komutanlarından biri de vardır ve yanlışlıkla davula dokunarak özelliğini bozar. İskender üzülür ama “takdir böyleymiş” diyerek ses çıkarmaz. Üçüncü hedefi olan âb-ı hayatı bulmak üzere tekrar yola çıkarlar. Hindistan’ın sonuna kadar yol alırlar, karanlıklar

ülkesine girerler. Karanlıkta güçlükle ilerlerken ışık saçan bir yakut görürler. Yakutun çevresinde kendi işleriyle uğraşan bir karınca sürüsü vardır. İskender ışık saçan yakutun kendileri için olduğunu zanneder. Fakat hitap erişir ve yakutun karınca sürüsüne ait olduğu belirtilir. İskender âb-ı hayattan ümidini kesip geri döner, Babil'e ulaşır. Babil'de taştan bir kitabe üzerinde "Buraya bir kimse gelecektir. Ona zırhtan yatak, demirden yastık yapıldığında, dört duvarı insandan, çatısı altından bir yerde bulunduğunda ölümü kesindir." yazısını okur. Çok geçmeden kulunç illetine tutulur, mecali kalmaz, çadır kurulmasını bile beklemeden yatmak ister. Hemen zırhları yere serip yatak ve yastık yaparlar. Hizmetçileri etrafını sarıp etten duvar oluştururlar. Altın renkli kalkanlarını da havaya kaldırıp gölge ederler. İskender bir ara gözünü açıp çevresine baktığında kitabede yazılan kehanetin gerçekleştiğini görür ve öleceğini anlar, gözyaşı döker. Eflatun'un öğrencisi olan nedimi gelir ve "Şahım, âb-ı hayatı bulamadım diye üzülme. Allah onun yerine her müşkülü çözdüğün, her şeyden haberdar olduğun bir ilim bahşetti ki bu ilme âb-ı hayat bile teşnedir." diyerek teselli eder. İskender mutluluk içinde hayata gözlerini yumar.

(İlâhî-nâme: 2/ 41-46 / b. 3778-3834.)

2.5.10.2. ʿİbret (3966-3984)

- Âb-ı hayata ulaşamadık diye üzülmeye gerek yoktur. Herkesin el uzatabileceği "âb-ı ilm" ve "keşf-i esrâr" vardır. Eğer insan bir şeyin peşinde koşacaksa bunların peşinde ömür tüketmelidir.
- Âb-ı hayat, ilim ve irfandan başka bir şey değildir ve tabiat karanlığında gizlidir. Ulaşabilmek için tabiat merhalesinden geçmek gerekir. Bunda başarılı olunabilirse akla hayale gelmedik sırlar keşfolur, her şeyde sevgilinin yüzü temaşa edilir, bir anı bin yıl kıymeti kazanır.
- "O"nsuz diriliğin şeytanın ömrü gibi uzun bir ömür olmaktan öte anlamı yoktur.

2.5.11. (84) Ḥikāyet-i Dīvāne (3985-4002)

Aydın bir kimse, bir meczuba "Kalbinden geçen, gönlünün arzu ettiği nedir?" diye sorar. Meczup "Tufan kopsun, cihanda bir kimse bile kalmasın. Çünkü bunların hepsi Hakk'ın didarını görmeye çalışmak yerine evhamla meşgul oluyorlar." der. Meczuba o adam "Eğer istediğin tufan kopsa sen de helak olursun." dediğinde "Ben de onu istiyorum zaten. Tufan benim elimde olsaydı ilk kendimi yok ederdim." şeklinde cevap verir. Adam "Ölmeyi o kadar arzu ediyorsan kendini denize at." diye karşılık verir, meczup "Kendimi öldürürsem leş olurum, eğer dost öldürürse bir başka dirilik elde ederim. Maşukun elinden gelen her şey güzel ve kabule şayandır." der.

(İlâhî-nâme: 2/ 53-55, 3909-3924.)

2.5.11.1. ʿİbret (4003-4011)

- Aşkın Zebur'unda âşığın ömrü boyunca mutlu olamayacağı, Tevrat'ında mâşuksuz yaşanamayacağı, İncil'inde âşığın tamamen aşka adanması gerektiği, Furkân'ında aşksız imanın kabul edilmeyeceği yazar.
- Kâmil olanlar, sevgilinin elinden gelen zehirde âb-ı hayat, yayından atılan zehirli okta safa bulurlar.

2.5.12. (85) Ḥikāyet-i Civān-ı Gāzür Bā-Pīr-i ʿĀşıḳ (4012-4037)

Güzelliğiyle gönüller alan çamaşır yıkayıcı bir genç vardır. Yaşlı bir adam bu genci görür ve âşık olur. Ondan ayrı kalamadığı için yanında işçi olarak çalışmaya başlar, ne buyurursa yapar. Genç de ihtiyarın kendisini sevdiğini bilmektedir ve bir gün imtihan etmek ister. "Aşkında sadıksan, bana daha fazla altın gümüş getirmen gerekir." der. Yaşlı adam "Bu güçsüz bedenimden başka varlığım yok, istersen beni köle niyetine sat." diye cevap verir. Genç kabul eder ve yaşlıyı bir esir tüccarına götürür. Dükkânda beklerlerken gence "Yanındaki ihtiyarla ne işin var?" diye sorarlar. Genç "Kulumdur, kendisini satmam için razı oldu." der. Gencin ağzından "Kulumdur." sözünü duyan ihtiyar sevinçten nara atıp kendinden geçer.

(İlâhî-nâme: 2/ 55-58, 3925-3961.)

2.5.12.1. ʿİbret (4038-4044)

- Allah'ın insana "kulum" dediği an çok mutlu bir andır. Allah, kitabında pek çok kez "kulum" demiştir.
- Yaşlı adam, mecazî aşkında "kulum" sözünün ehemmiyetini anlamışken hakîkî aşk davasında olanların bundan habersiz olmaları tuhaftır.
- Aşkın zirve noktası, sevgilinin yolunda "gülzâr" ile "âzâr"ın bir olmasıdır.

2.5.13. (86) Ḥikāyet-i Mecnūn (4045-4060)

Mecnun "Halktan çok cefa gördüm ama bir kadının sözleri bana merhem olmuştu. Leyla'nın aşkıyla kendimden geçmişken yanıma geldi, Leylâ'nın o güzel yüzünü gördüğünü, bu güzelliğe karşı

benim aşkımın eksik bile olduğunu, daha fazla cefa çekmem gerektiğini söyledi. Hayatımda bundan tatlı söz duymadım, aşkım tazelendi." der.

(İlâhî-nâme: 2/ 58-60, 3962-3976.)

2.5.13.1. ʿİbret (4061-4068)

- Âşık aşkıyla bir olunca duyduğu bütün sözlerin sevgiliye dair olmasını ister.
- Gönül "taht"a, aşk sultana veya gönül insana, aşk insandaki imana benzer.
- Gönül vücut ülkesinin sultanıdır. Sultan olmasa çarşı pazar, saray kurulmaz. Sultan herkesten muteberdir.

2.5.14. (87) Ḥikāyet-i Rūbāh (4069-4097)

Tilkinin biri tuzağa yakalanır, ne kadar çabalasa da kurtulamaz. Ölüymüş gibi davranarak avcının elinden kaçmayı tasarlar. Avcı ve birkaç arkadaşı tuzağa bakmaya geldiklerinde tilkiyi görürler, tilkinin ölü olduğuna kanarlar. İçlerinden biri "Tilki kulağı derde devadır." der, tilki kulaksız da yaşanır düşüncesiyle kesilmesine sabreder. Başka biri "Kuyruğu mescit için süpürge olur." der, tilki tahammül gösterir. Bir diğeri dilini keser, öteki dişlerini çeker, tilki metanetle karşılar. İçlerinden biri "Bunun yüreği her derde devadır." deyince tilki "Gönülsüz hayatı neylerim?" düşüncesiyle ani bir hamle yapar ve avcıların elinden kaçar.

(İlâhî-nâme: 2/ 60-62, 3977-3998.)

2.5.14.1. ʿİbret (4098-4108)

- Gönül, sevgilinin ülkesidir ve gönülde başkalarının yeri yoktur.
- Gönül, vücut şehrinin sultanıdır ve uzuvlara istediği gibi hükmeder.
- Gönül için her şeyden geçilir ama gönülden geçilmez.
- Gönül sevgilinin aynasıdır.
- Gönül hiç yorulmadan sevgilinin tarafına ilerleyen kanatsız kuş veya ayaksız at gibidir.
- Gönülle ilgili sırlar ancak sırdan anlayan "mahrem"lere ifşa edilir. İnsanlara akılları ölçüsünce söylemek gerekir.

2.5.15. (88) Ḥikāyet-i Muḥammed Bin ʿĪsā (4109-4125)

İbn-i İsa, Bağdat'ta halifenin nedimidir. Süslü koşum takımları, hizmetçileri kısaca bütün haşmeti ve kendini beğenmişliğiyle halifenin yanından döndüğü bir gün sokaktaki herkesin ilgisini çeker. Halk "Kim bu, kim bu?" diye birbirine sorar. Halkın arasında bir de iyi huylu yaşlı vardır, kibirli adamı sormalarına kızarak "Ne sorup duruyorsunuz! Kim

olacak, Hak'tan uzak biri işte. Uzak olmasa böyle hayran hayran yürür müydü?" der. İbn-i İsa yaşlının sözlerini duyunca kendine gelir, can gözü açılır ve "Bu yaşlı sözlerinde haklıdır." diyerek yanlarında uzaklaşır. Mal, mülk, makam neyi varsa terk edip derviş kıyafetine bürünür ve bir tekkenin hizmetçisi olur.

(İlâhî-nâme: 2/ 63-64, 4011-4024.)

2.5.15.1. ʿİbret (4126-4137)

- Hak'tan hidayet erişen kimse gururu bırakır, huzuru tevazuda bulur. Bütün kötülükleri iyiliğe çevrilir, yoksullukta zenginliği tadar, gedâlığı sultanlığa değişmez.
- Efendi (hˇâce) malı çok olana denmez, efendilik kemal sahiplerine yaraşır.
- Kemal sahibi olmayan zenginlerin sözü mallarına geçmez, bir muhtaç gelip Allah rızası için talepte bulunsa bu tür zenginler ihsanda bulunamaz.

2.6.1. Maḳāle-i Pençüm Beşinci Ferzend (4138-4143)

Beşinci oğul gelip babasına " Ey sırlar denizi! Benim gönlümün muradı Hz. Süleyman'ın yüzüğünü bulmaktır. Hz. Süleyman bu yüzükle insan, cin, şeytan demeden herkese hükmeder, uçan tahtıyla iki aylık yolu bir günde alır, hayvanların dilini anlarmış. Bu yüzüğü elde edersem başka bir şey istemem." der.

(İlâhî-nâme: 2/ 87, 4249-4253.)

2.6.1.1. Cevāb-ı Peder (4144-4152)

Babası " Ey gafil oğlum! Akıllı bir adam bu sevdaya düşer mi? Diyelim ki yüzüğü elde ettin, seninle ilelebet kalacak mı? Gün gelip ölmeyecek misin? Er isen sonu gelmeyecek ahiret mülkü için çalış." der ve hikâyesine başlar.

(İlâhî-nâme: 2/ 87-89, 4254-4273.)

2.6.2 (89) Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd (4153-4167)

Sultan Mahmud ava çıkmıştır. Av esnasında askerlerinden ayrı düşer. Etrafta dolaşırken ateş yakmış yaşlı bir kadın görür. Yanına gider, selam verip "Ne pişiriyorsun? Halife misafirliğe geldi." der. Yaşlı kadın "Kendime mülk (cülbân da denen bir yemek) pişirdim." deyince sultan "Ne yani, bana mülk mü vereceksin?" diye yaşlı kadına nükte

yapar. Yaşlı "Kendi mülkümü senin mülkünle değişmem. Benim mülkümde ne düşman ne hasım var. Senin mülkünde gam, keder, darp çoktur." deyip taştan bir kâseyle sultana mülk ikram eder. Padişah yaşlının mülküne hayran kalır, bir miktar altın verip ayrılır.

(İlâhî-nâme: 2/ 89-91, 4274-4294.)

2.6.2.1. ʿİbret (4168-4190)

- Tek tek hesabını verecekken insanın dünya uğruna bu kadar çalışması tuhaftır.
- Leziz ama haram nimetlerle beslenmekten kanaatla aç gezmek yeğdir.
- Bu dünya tahtası üzerinde nice şah mat olmuştur. Dünya Rüstem'e, Keykubad'a, Feridun'a, Efrasiyab'a, Cem'e, nice kisralara yar olmamıştır.
- Yüküm hafif olsun, hızlı ilerleyeyim diyenler gönül yıkmaktan kaçınmalıdır.
- Dünya mülkünün zevali vardır, zevale en yakın zamanı da kemale eriştiğindedir. Zevale bakanlar kemale, kemale bakanlar zevale erişir.
- İster izzetle ister zilletle yaşasın dünya kimseye payidar değildir.

2.6.3. (90) Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd (4191-4211)

Sultan Mahmud ava çıkar ve yolu üzerinde sırtına diken yüklenmiş yaşlı bir adam görür. Adamın açlıktan yüzü solmuş, sıkıntıdan beli bükülmüştür. Ayağında ayakkabı da yoktur. Sultan, atını adamdan tarafa sürer, selam verir, adını sorar. "Mahmud" olduğunu öğrenir ve "Bana da Sultan Mahmud derler, sence bu iki Mahmud beraber midir?" der. Yaşlı adam, sultanı "Ben şimdi diken çeken Mahmud'um, sen de yük çeken Mahmud'sun. Benim yüküm gider ama yarın senin yükün sırtından alınır mı? Sen mesut, ben gamlı; sen atlı, ben yaya; sen çeşit çeşit nimete doymuş, ben aç. Bu zıtlıklar içinde denk olmamız mümkün mü? Ama toprağın altına girdiğinde herkes eşittir. Suret âlemine mağrur olma!" sözleriyle cevaplar.

(İlâhî-nâme: 2/ 93-94, 4314-4333.)

2.6.3.1. ʿİbret (4212-4222)

- Ne kadar hızlı atlara binilse de herkes için son binek tabut olacaktır.
- Yıllarca padişahlıkla taht üzerinde oturulsa da neticede teneşir tahtasına yatılacaktır.
- Ne kadar ihtişamla yaşanırsa yaşansın sonunda herkes kabre girip yılanların böceklerin lokması olacaktır.

- Bu dünyaya ayıp olarak “geçicilik” (fena) yeterlidir.
- Fânî hevesler boşlanıp bâkî gözlenmelidir.

2.6.4. (91) Ḥikāyet-i İbrāhīm-i Edhem Bā-Ḥıżr ʿAleyhi’s-Selām (4223-4255)

İbrahim Edhem sarayında otururken Hızır, deveci kılığı ve deve kervanıyla saraya girer. Huzuru bozulan Edhem “Ne arıyorsun, sana kim yol verdi?” diye çıkışır. Hızır “Burası kervansaray değil mi? Konaklamaya geldim.” deyince sultanın öfkesi artar ve “Burası saray, kervansaraya benzer bir hâli var mı, deli misin?” der. Hızır’ın “Eskiden burası kimindi?” demesi üzerine sultan, kendinin oluncaya kadar saraydan kimler geçmişse sayar. Hızır sultanın cevabının ardından “Eğer birazcık anlaman varsa burası birinin konup diğerinin göçtüğü bir handır. Gün gelir sen de göçersin.” der ve saraydan çıkar. Sultan Hızır’ın peşine düşer, bir sözle gönlünün yaralandığını belirtir ve yarasına merhem olmasını ister. Hızır “Şahlığı bırak ariflerin tacı ol, sarayı bırak viranelerde yaşa, altın işlemeli elbiselerinden soyun dervişlik hırkasına bürün.” diyerek İbrahim Edhem’i şah olduğuna pişman eder.

(İlâhî-nâme: 2/ 100-102, 4388-4412.)

2.6.4.1. ʿİbret (4256-4262)

- Bu köhne dünyayı saray bilmemek gerekir. Tefrişatı misafirler içindir. Niceleri gelmiş bir müddet konuk olduktan sonra yoluna gitmiştir.
- Herkes Allah’ın kulu olduğuna göre şahlık iddiasında bulunmak tuhaf bir iddiadır.
- “Sır”dan haber duyanlar şahlıklarını fakirliğe değişmişlerdir.
- Ebedî saadeti bulmak isteyenler fakirin yükünü almalı, yük bindirmemelidir.

2.6.5. (92) Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Pīre Zen (4263-4279)

Sultan Mahmud bir gezisinde askerinden ayrı düşer, yolu üzerinde, sırtında çuvalla değirmene giden yaşlı bir kadın görür. Sultan, kadına “Ey biçare kadın! Böyle acizken neden sırtına bu çuvalı yüklendin?” der. Kadın fakirlikten dolayı bineği olmadığını, evdeki aç yetimleri için değirmene gittiğini söyler. Sultan, yaşlıya acıyıp yükünü alır. Sultan atında, yaşlı da yaya olarak birkaç mil yürürler. Sultanın atına ayak uyduramayan yaşlı yorulur ve “Ey şahım! Yarın fakirlerle yoldaş (hem-pa) olayım dersen atını dizginle de biraz yavaş git.” der. Sultanın gözleri yaşarır, atının dizginini çeker. Değirmene varıp çuvalı teslim eder, yaşlıya da ihsanda bulunur.

(İlâhî-nâme: 2/ 106-107, 4450-4466.)

2.6.5.1. ʿİbret (4280-4284)

- Sultan Mahmud muhtaçlara gösterdiği şefkatle gerçek bir şah olduğunu ispat etmiştir.
- Cihan padişahlığı "gavgâ" dan başka bir şey değildir, bekâ şahlığı talep edilmelidir.

2.6.6. (93) Ḥikāyet-i Ferzend-i Hārūnu'r-Reşīd Ez-Zübeyde (4285-4405)

Halife Reşid'in Zübeyde'den bir oğlu vardır. Annesi çocuğa gözü gibi bakar, bir delikanlı oluncaya kadar saraydan çıkarmaz bile. Çocuk saray dışındaki hayattan habersizdir. Aklı erince annesine saraydan başka hayat olup olmadığını sorar. Annesi biraz dışarıdan bahseder, delikanlının dışarıya çıkma hevesi artar. Annesi de acıyıp sıkı sıkı tembihlediği bir grup görevliyle dışarı gönderir. Delikanlıyı bir ata bindirip etrafı dolaştırırlar. Gezi esnasında omuzlarında tabutla mezarlığa doğru giden bir kalabalığa tesadüf ederler. Şehzade o ana kadar hiç ölümle karşılaşmamıştır ve yanındaki görevlilere "Bunlar neden ağlayıp sızlıyor, omuzlarındaki de ne?" diye sorunca görevliler ölümden, herkesin öleceğinden bahsederler. Şehzade ölümden haberdar olunca eski neşesini kaybeder ve saraya dönerler. Zübeyde oğlundaki değişikliği fark eder ama şehzade bir şey söylemeden istirahata çekilir. Sabah erkenden kalkıp kimseye haber vermeden saraydan kaçar. Zübeyde gözünün nuru oğlu kaybolunca çok üzülür, birkaç yıl ararlar ama izine rastlayamazlar.

Evinde tamirat işi olan bir adam çalıştıracak adam bulmak için pazara gider, zayıf, solgun bedenli bir genç görür. Genç, adamın iş teklifini kabul eder. Dilinde sürekli Allah zikriyle verilen işleri yapar, akşam olunca da ücretini alır. Adam "Yarın da gelir misin" diye sorduğunda "Bu ücret bana bir hafta yeter. Cumartesi gününe kadar ibadetle meşgul olacağım, o gün gelirim." der. Cumartesi günü olup gelmeyince adam merak eder ve genci araştırır. Yaşadığı viraneyi gösterirler. Genci görür, hasta olduğunu anlar, ikna edip evine götürür. İyileşmesi için gece gündüz hizmet eder ama hastalığı iyice ağırlaşır. Öleceğini anlayan genç, adamı çağırıp üç vasiyeti olduğunu söyler. Vasiyetinde ilk olarak, öldüğü zaman cesedine ip takılıp "Allah'a karşı gelenin cezası budur." diye sürünmesini, ikinci olarak helal kazancıyla aldığı ve üzerinde ibadet ettiği kilimin kendisine kefen yapılmasını, son olarak da yanındaki mushafın Halife Harunu'r-Reşid'e verilmesini ister. Mushaf teslim edilirken halifeye "Bunu gönderenin sana selamı var. Ömrü gafletle geçirme. Anneme duacıyım, beni unutmasın." denmesini de tembih edip son nefesini verir.

Genç ruhunu teslim edince, adam vasiyet üzerine cesedin boynuna ip takıp sürümek ister. Tam bu işi yapacakken "Bu benim has kulumdur. Sakın ha cefa etme!" hitabıyla uyarılır. Arkadaşlarını toplayıp vasiyetteki gibi kilimle kefenleyerek genci defnederler. Adam son isteği de yerine getirmek üzere Reşid'in huzuruna çıkar, mushafı teslim eder. Halife "Bunu kim verdi?" diye sorar "Bir gariban." cevabıyla yaşlara boğulur. "Peki bu gariban şimdi nerede?" deyince adam olan biteni anlattır. Bütün sarayı matem havası sarar. Zübeyde anne yüreğiyle çok acılar çeker. Oğullarından haber getiren adama ihsanlarda bulunup fakirliğini sona erdirirler.

(İlâhî-nâme: 2/ 110-118, 4476-4581.)

2.6.6.1. ʿİbret (4406-4420)

- Dünyada ne kadar zevk ve ihtişamla yaşansa da neticede ölüm tadılacaktır.
- Ölüm gerçeğini idrak eden Reşid'in oğlu cihan padişahlığını bırakıp dervişçe yaşamış, sıkıntılar çekmiştir.
- Kemaliyle mağrur olmak kula yakışmaz, o heybetli dergâhta olgun kişiler bile kemalinden utanırlar.

2.6.7. (94) Ḥikāyet-i Hārūnu'r-Reşīd (4421-4453)

Günlerden bir gün Behlûl, bir yere giden Harunu'r-Reşid'e " Gamlı Harun!" diye hitap eder. Harun bir meczubun edepsizce hitap etmesine kızar, halkın arasında kendisini küçük düşürmemesi için Behlûl'ü uyarır ve "Beni bilmiyor musun?" der. Behlûl "Biliyorum, ölümlü bir kulsun. Üstelik ülkesindeki en küçük zulümden bile sorguya çekilecek bir adamsın." diye cevap verince Reşid'in gönlü yumuşar. Behlûl'e "Bir ihtiyacın var mı? Borcun filan varsa ödeyeyim." diyerek gönlünü almak ister. Behlûl "Hazinedeki mal senin mi sanki bütün halka aittir." diye itiraz eder. Reşid'in gönlü yanar ve Behlûl'den kendisine biraz daha nasihat etmesini talep eder. Behlûl "Sende cehennem nişanı var, onu yüzünden yıkamadan sakın ölme." der. Reşid "Ya amellerim ne olacak?" diye sorar, "Gururla yapılan ibadet, ibadetten sayılmaz." sözleriyle cevap verir. Reşid "Peygamber soyundan geliyorum." der, Behlûl "Sûra üflendiği zaman artık aralarında akrabalık bağları kalmamıştır; birbirlerini de arayıp sormazlar (Mü'minûn, 23/101)" ayetini hatırlatır. Reşid "Şefaatten ümidimi kesmem." der, Behlûl "Şefaat de izne bağlıdır." diye karşılık verir. Halife yanındakilere "Bu adam beni öldürdü, cansız bıraktı." sözleriyle çaresizliğini bildirir.

(İlâhî-nâme: 2/ 118-121, 4582-4617.)

2.6.7.1. ʿİbret (4454-4472)

- İnsan akıbetinden emin, ümit ile mağrur olmamalıdır.
- Âlemde zehir ihtiva etmeyen bir lokma, içinde cefa gizli olmayan bir lütuf yoktur.
- Dünya bazen yüze güler gibi görünür ama neticede makhûr eder.
- Dünya bir kişiyi besleyip semirtiyorsa niyeti vakti geldiğinde kesmektir.
- Ârifler dünyanın huyunu bildikleri için kahır ve cefaya talip olup dünya nimetlerinden kaçarlar.
- İbret gözüyle bakana kerpiçler, duvarlar, çanaklar, testiler gül yüzlü güzellerden haber verir çünkü neticede herkes ölecek ve toprak olacaktır. Bu bilinçte olanlar yere utanarak basarlar.

2.6.8. (95) Ḥikāyet-i Süleymān ʿAlā-Nebiyyinā veʿAleyhi's-Selām (4473-4488)

Hz. Süleyman, günün birinde, bir bardak yapmak üzere içinde çürümüş insandan eser bulunmayan bir avuç toprak ister. İnsanlar, cinler yeryüzünü adım adım gezerler istenen özellikte toprak bulamazlar. Sonunda bir şeytan bu işe talip olur, denize dalar, bir avuç toprakla gelir. Bu topraktan bir bardak yaparlar. Hz. Süleyman su dolu bardağa "Aslından bizi haberdar et." diye emreder. Bardak "Ey padişahım! Ben filan oğlu filanın toprağıyım. Yıllardır deniz dibinde yatıyordum. Şu şeytan gelip beni aslımdan ayırdı. Sen gönül rahatlığıyla suyunu iç ve şunu bil ki dibinden tepesine yeryüzünü arasan istediğin gibi bir avuç toprak bulamazsın." der.

(İlâhî-nâme: 2/ 121-123, 4618-4637.)

2.6.8.1. ʿİbret (4489-4499)

- İbretle bakan göz, toprak ve topraktan yapılan her şeyde insan uzuvları görür.
- Herkes ölecek ve toprak olacak, kiminin toprağında testi kiminin toprağından tandır yapılacaktır. Bu herkese malumken dünya sevdasında olmak akıl kârı değildir.
- Bedenin bekâsı olmadığına göre gönlün imarına uğraşmak gerekir.

2.6.9. (96) Ḥikāyet-i Merd-i Ṣāḥīb-Keşf (4500-4507)

Keşif sahibi, cihanın bütün sırlarından haberdar bir adam vardır. Bir kimse bu adamı imtihan etmek için Hayyam'ın türbesine götürür ve "Burada yatan kimdir, hâli nicedir?" der. Keşif sahibi

adam da “Bu işini tamamlayamamış bir kişidir. Âlimlik iddiasındayken cehaleti ortaya çıkmış ve utanç içinde tir tir titriyor. Tahsilinde kusur ortaya çıktığı için pişmanlık ateşiyle yanıyor.” diye cevap verir.

(İlâhî-nâme: 2/ 131-133, 4709-4723.)

2.6.9.1. ʿİbret (4508-4522)

- O dergâha varlıkla (vücûd), ilimle ulaşılmaz. Yedi gök o dergâhın kapısında bir halkadır, güneş ise kapıdaki bir çivi başı bile değildir. Kudsîler o dergâhın mutfağındaki sinek sayılırken insanın lâfı bile edilmez. Cihanın âlimleri o dergâhta cahildirler.
- Vücûd **(وجود),** dü cev **(دو جو)**’den oluşur. İki buğdayla cennetten sürülmüşken iki arpayla dergâha varılmaz.
- Mahv ilmi okumadan nahv ilminde zirveye çıkmanın bir anlamı yoktur.

2.6.10. (97) Ḥikāyet-i Dīvāne (4523-4530)

Adamın biri bir meczuba “Allah ne iştedir, bize beyan et.” diye sorar. Meczup, “Çocukların elindeki yazboz tahtasını görüyorsun ya, işte cihan ona benzer. Önce çeşit çeşit resim çizerler, ardından siliverirler. Veya cihan muhasebecilerin defteri gibidir. Bir sürü rakam yazarlar, hesap çıkınca da üstüne bir çizgi çekerler. Cihanın da sebatı yoktur. Allah’ın elinde bazen mahv bazen isbat edilir.” diyerek cevaplar.

(İlâhî-nâme: 2/ 134-135, 4732-4746.)

2.6.10.1. ʿİbret (4523-4530)

- Nakış kalıcı değildir, çocukların yazboz tahtasına çizdikleri resimler gibi bozulmaya mahkûmdur; nakkaşı gözetmek gerekir.
- Sayısız dünya zevki bırakılıp öteki âlemde “Sevgili”ye talip olunmalıdır.
- İki âlem sultanı Hz. Muhammed bekâyı gözeterek dünya nimetlerinden yüz çevirmiş, fakirlik libasına bürünmüştür.

2.6.11. (98) Ḥikāyet-i ʿArūs-ı Fāṭıma Raḍıya’llāhu ʿAnhā (4541-4568)

Hz. Peygamber, Üsâme’den Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’i çağırmasını ister. Her ikisi de hemen huzura gelirler. Kızı Hz. Fatıma’ya da çeyizini hazırlamasını, kendisini Allah’ın emriyle Hz. Ali’ye verdiğini söyler. Hz. Fatıma bir el değirmeni, hurma yaprağından eski bir

hasır, ayakkabı, misvak, bir ağaç kap, bir deri yastık, eski bir çadırdan oluşan çeyizini getirir. Odada bulunanlar birer eşya alarak Hz. Ali'nin evine yönelirler. Hz Ali'nin kapısına geldiklerinde Üsâme gözyaşlarına hâkim olamaz. Hz. Peygamber, Üsâmeye ağlamasının sebebini sorunca sınırsız mala sahip kayserlerin kisraların yanında Hz. Fatıma'nın üç beş parçadan ibaret çeyizine ağladığını söyler. Hz. Peygamber de "Ey Üsâme! Ölecek kişiye bunlar bile çoktur." buyurur.

(İlâhî-nâme: 2/ 135-140, 4747-4801.)

2.6.11.1. ʿİbret (4569-4586)

- Hz. Fatıma'nın çeyizine, ümmetin en fakiri bile razı olmaz. Böyleyken nasıl ümmetinden olmak iddia edilebilir?
- Yarın herkes önderiyle haşrolacaktır. Zenginlikte kayser gibiyken "Hz. Peygamber'i önder edinmiştim." demek mümkün değildir.
- İnsanın dışı içine uymalıdır.
- Allah kalbe göre hüküm verir. Kalp ümmet değilse dille "Ümmetindenim." demenin bir faydası yoktur.
- Hâl, Hz. Peygamber'in hâline uydurulmalı, firavuna benzemeye çalışılmamalıdır.
- İnsan dünyada kime benzemeye çalışırsa kıyamette onunla olacaktır.

2.7.1. Maḳāle-i Şeşüm Pādişāhuñ Altıncı Oġlı Gelüp ʿArż-ı Merām Ḳılduġıdur (4587–4591)

Altıncı oğul babasının yanına gelip edeple " Gönlüm kimya ilmine meyillidir. Kimya öğrenerek çok zengin olmak ve kendimi dine adamak istiyorum. Bu zenginlikle yetimlere kol kanat gerip yeryüzünde bir fakir bile bırakmayacağım." der.

(İlâhî-nâme: 2/ 177, 5192-5196.)

2.7.1.1. Cevāb-ı Peder (4592-4602)

Padişah, oğluna "Ey kimya tuzağına yakalanmış oğlum! Zehri şeker içinde sunuyorsun. Bu isteğin hırsından kaynaklanmaktadır. İnsan olan hırsa uymaz. Dünya kime bir parça ekmek vermişse sonunda kanını dökmüştür. Cihanda kimya diye bir şey varsa olsa olsa hâlis imandır. Kimya öğrenip âlemi altınla doldursan da imanın olmadıkça neye yarar? Fakirleri bile sultana çeviren imana talip ol." diye nasihat eder.

(İlâhî-nâme: 2/ 177-178, 5197-5201.)

2.7.2. (99) Ḥikāyet-i Ebū Bekr-i Varrāḳ (4603-4610)

Ebu Bekr-i Varrak vefat ettikten sonra bir adam onu rüyasında görür. Ebu Bekr'in hüzünlü hâlini gören adam "Sen ümmetin seçkinlerindendin. Niye böyle üzgünsün?" diye sorduğunda "Bu gün on kimse defnedildi, hepsi de küfür içindeydi, bir tane bile mümin yoktu. Buna ağlıyorum." der.

(İlâhî-nâme: 2/ 142-143, 4819-4829.)

2.7.2.1. ʿİbret (4611-4618)

- Son nefesten gafil olanlar dünyada şen şakrak yaşarlar. Ölüm sırrından haber duyanlar huzurlarını terk edip ahiret gamı çekerler.

2.7.3. (100) Ḥikāyet-i Süfyān-ı Ṣevrī (4619-4638)

Süfyân-ı Sevrî'nin daha gençken beli bükülmüştür. Hâlini görenlerden biri "Ey din sultanı! Elife benzer boyun neden dal harfine döndü?" der. Süfyân-ı Sevrî "Benim her şeyi kendisinden öğrendiğim bir hocam vardı. Ölüm döşeğinde iken yanı başındaydım. Çok ıstırap çekiyordu. Sebebini sorduğumda, imanının kemale eriştiğini zannederken Hakk'ın dergâhından reddedildiğini söyledi. Üstadımın hâli böyleyken benim sonum ne olur endişesiyle belim büküldü." diye cevap verir.

(İlâhî-nâme: 2/ 145-147, 4847-4872.)

2.7.3.1. ʿİbret (4639-4652)

- İman mumunu heves rüzgârlarının söndürmemesi için Allah'ın yardımı gerekir.
- İman gemisi, fırtınalı isyan denizine düştüğünde alabora olmamak için yakin çapasını kullanmalıdır. Yol alabilmek için şeriat yelkenini açmalı tarikat dümeniyle yön vermelidir. Hakikat sahiline varıncaya kadar da âhı münasip rüzgâr edinmelidir.
- Geceleri az uyuyup münacat edilmeli, gözyaşı dökülmelidir, Allah'tan inayet istenmelidir. Deniz üzerindeki gemiye benzeyen vücuda inayet yeli talep edilmelidir.

2.7.4. (101) Ḥikāyet-i Pīr-i Yahūdī ki Be-ʿAvn-i Ḥaḳ Müslim-Şüde (4653-4737)

Şam Yahudilerinden biri gece Tevrat okurken Hz. Muhammed'in medhiyle karşılaşır ve ismi siler. Ertesi gece Tevrat'ı açtığında sildiği ismin tekrar yazılmış olduğunu görür ve kimse görmesin diye bir daha siler. Üçüncü gece kitabı açtığında yine Hz. Peygamber'in ismiyle karşılaşır ve bu defa kalbine hidayet güneşi doğar. Hz. Peygamber'i görmek için Medine yoluna düşer. Günlerce gözyaşı dökerek yol alır, dilinden mısralar (4738–4745) saçılır.

Aradan bir zaman geçtikten sonra Medine'ye ulaşır, mescide gider, Enes'le karşılaşıp kendisini Hz. Peygamber'in yanına götürmesini ister. Enes, Yahudiyi mescide alır, içerdeki herkes kederlidir. Yahudi, mihrapta duran Hz. Ebu Bekir'i Hz. Peygamber zannedip "Ey Allah'ın resulü" diye başlayarak selam verir. Selamı duyanlar hıçkırığa boğulurlar. Yahudi şaşırır "Bir hata ettiysem kusura bakmayın, bu din hakkında çok fazla bilgim yok." der. Hz. Ömer, adama bir hata etmediğini, Hz. Peygamber'in iki gün önce Hakk'a kavuştuğunu, ismini duydukları için yaralarının tazelendiğini belirtir. Yahudi, Hz. Peygamber'in vefatını öğrenince haykırıp âh eder, matem alâmetleri gösterir. Bir müddet sonra sakinleşir ve kokusunu alayım niyetiyle Hz. Ebu Bekir'den Hz. Peygamber'e ait bir kıyafet ister. Birlikte Hz. Fatıma'nın kapısını çalıp, durumu anlatırlar. Hz. Fatıma "Peygamberin bütün sözleri haktır. Ölmeden önce, bir âşığın kendisini görmeye gelip bulamayacağını söylemiş ve hediye etmek üzere bunu bırakmıştı." diyerek Yahudiye bir hırka verir. Yahudi hırkayı giyer, oğlunun gömleğini almış Hz. Yakup gibi mutlu olur. Birlikte Hz. Peygamberi'in ravzasına giderler, âşık maşukuna erişince içten bir âh eder ve orada canını verir.

(İlâhî-nâme: 2/ 147-151, 4873-4923.)

2.7.4.1. ʿİbret (4738-4745)

- Ne kadar günahkâr olunsa da ümit kesilmemelidir. Allah'tan zerre kadar bir inayet olsa bütün kötülükler iyiliğe dönüşür.

2.7.5. Münācāt (4746-4768)

Bu başlık altında Şemsî, mahlâs kullanmadan şu sözlerle münacat eder:

"Allah dilemedikçe kul, Allah'a doğru bir adım atamaz. Allah'ın lütuflarını saymak mümkün değildir. Hz. Peygamber'in ismini kitaptan kazıyan Yahudi dergâhta kabul görmüştür. Biliyorsun, ben Hz. Peygamber'in namını elli yıldır kalbime yazmaya gayret ediyorum, ne olur kalbimden silme!

Ne haccım, ne orucum, ne namazım, ne nafilem, ne sadakam, ne ilmim , ne zühdüm ... var. Sadece birliğine iman etmişliğime güveniyor ve ümit kesmiyorum. Ben ne kadar

günahkâr olsam da senin affın boldur. Güzel isimlerinin hürmeti için son nefeste bizi mahrumlardan eyleme!"

2.8. Ḫātime-i Kitāb-ı İştiyāḳ Ḥikāyet-i Şemsü'd-dīn-i Mü'ellif-i Īn Evrāḳ (4769-4874)

Bu kısımda Şemseddîn-i Sivâsî, hayat hikâyesini özetler: Çocukluk safhasından sonra biraz ilimle meşgul olduğunu, bilgisiyle halka vaaz ve tefsir dersleri verdiğini sonra "hâl ilmi"ne yönelip Abdülmecîd-i Şirvânî'ye intisap ettiğini belirtir. Dergâha kabul edilince bütün bilgilerini bir kenara bırakıp sıfırdan başladığını, yıllarca hizmette bulunduğunu, şeyhi ölünce de yerine geçtiğini zikreder. Geride kendisini yâd ettirecek bir eser bırakma düşüncesi içindeyken Attar'ın İlâhî-nâme'sini çevirmeye başladığını "attar dükkânı" temsiliyle anlatır. Ardından temsili sonlandırır, İbret-nümâ'nın yazılma metodu ve tertibiyle ilgili kısa bilgiler verip kitabını över.

2.8.1. Faṣl (4875-4890)

Kitabın Sivas'ta tamamlandığı belirtilir, şehir halkına dua edilir. "İman ile son nefesi verip, cennette bir araya gelme" temennisiyle eser bitirilir.

3. Âyet ve Hadisler

3.1. Âyetler

3.1. 1. "و شروه بثمن بخس دراهم معدودة" "Ve şerevhü bi'şemenin baḫsin derāhime maʿdūdeh"

"Onu düşük bir fiyatla birkaç dirheme sattılar." (Yûsuf ,12/20)

Bu ʿömrüñ Yūsufın derk itmedüñ sen
Hevā cübbine ṣalduñ bilmedüñ sen

Ṣoñı ṣatduñ anı eṣmān-ı baḫse
Ne ḥāṣıl devlet olmayınca naḥse (3676, 3677)

3.1. 2. "يوم تبلى السرائر" "Yevme tüble's-serā'ir"

"Bütün sırların yoklanacağı günde" (Târık, 86/9)

Olur her kimsenüñ maʿbūdı ẓāhir
Şu gün kim olısar "**تبلی السرائر**" (1970)

3.1. 3. "**ففروا الی الله**" "**Fe-firrū ila'llāh**"
"O halde Allah'a koşun. " (Zāriyāt, 51/50)

"**ففروا**"dan ḫaber ṭuy olma ġāfil
"**الی الله**"ı medār it olma ẕāhil (1625)

3.1. 4. "**و ایای فارهبون**" "**Ve iyyāye fe'rhebūn**"
"Ve yalnız benden korkun." (Bakara, 2/40)

Gel imdi "**فارهبوا**"dan ol ḫaberdār
"**وایای**" nidāsın eyle tekrār (1628)

3.1. 5. "**ارجعی الی ربك راضیة مرضیة**" "**İrciʿī ilā-rabbiki rāżıyeten marżıyyeh**"
"Sen O'ndan hoşnut ve O senden hoşnut olarak Rabbine dön" (Fecr, 89/28)

Çü pāk olur Ḫudāsı merciʿidür
Anuñ dā'im nidāsı "**ارجعی**"dür (1714)

Saña geh **"ارجعی"**den itdi remzi
Gehī geh "**فارهبو**"dan virdi ġamzi (3748)

3.1. 6. "**ولله المشرق والمغرب فاینما تولوا فثم وجه الله**" "**Ve li'llāhi'l-maşrıḳu ve'l-maġribu fe-eynemā tüvellū fe-ṣemme vechu'llāh**"
"Doğu da batı da Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zatı) oradadır." (Bakara, 2/ 115)

Ḳatında bir ola hem zīr ü zīver
Oḳuya "**ثم وجه الله**"ı ezber (1803)

İderken "ثم وجه الله"ı tekrār
ʿAcebdür gitmedi göñülden inkār (1584)

3.1. 7. "نعم العبد انه اواب" "Niʿme'l-ʿabdü innehü evvāb"

"O, ne güzel kuldur! Çünkü o, sürekli olarak (Allah'a) yönelirdi" (Sād, 38/44)

Belā çekdürmeyinc'Eyyūba Tevvāb
Dimedi aña "نعم العبد اواب" (2354)

3.1. 8. "قل للمومنين يغضوا من ابصارهم ويحفظوا فروجهم" "Ḳul li'l-mü'mīnīne yaġużżū min-ebṣārihim ve-yaḥfeẓū fürūcehüm"

"Mümin erkeklere söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar, ırzlarınnı korusunlar. (Nûr, 24/30)"

Bürimiş gözlerin şehvet yolı görmekde aʿmālar
يغضوا āyetin inkār ider bu zümre-i küfrān (397)

3.1. 9. "وقد خاب من دسيها" "Ve ḳad ḫābe men dessāhā"

"Onu (nefsini) kirletip gömen de elbette ziyana uğramıştır. (Şems, 91/10)"

Metnimizde 2461. beyitten sonra bir ara başlık gibi geçmektedir:

" قال الله تعالى وقد خاب من دسيها"

3.1. 10. "فقال انا ربكم الاعلى" "Fe-ḳāle ene rabbükümü'l-aʿlā"

"(Firavun) Dedi ki: Ben sizin en büyük rabbinizim! (Nâzi'ât, 79/24)"

Vü illā pes nedür ḥayvān-ı aḫḳar
"انا الاعلى" diyene irgüre żar (2485)

3.1. 11. **"لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم" "Le-ḳad ḫalaḳne'l-insāne fī-aḥsen-i taḳvīm"**

"Hiç kuşkusuz biz insanı en güzel yapıda yaratmışızdır. (Tîn, 95/4)"

Düşüpdi "**احسن تقویم**"e maẓhar
Ḳamu bānūlar içre ḫūb u mefḫar (496)

Cemāli muṣḥafını her kim açsa
Oḳurdı "**احسن تقویم**"i anda (969)

3.1. 12. **"قال انا خیر منه" "Ḳāle ene ḫayrun minhü"**

"(İblis) Dedi ki: Ben ondan daha üstünüm. (Sâd, 38/76)"

"**انا خیر**" diyesin daḫı lā-ġayr
Ḥaḳīḳat ehli saña diye lā-ḫayr (2957)

3.1. 13. **"و کنا نحن الوارثین" "Ve künnā naḥnü'l-vāriṣīn"**

"Onlara biz vâris olmuşuzdur. (Kasas, 28/58)"

Benümdür cümle ʿālem ki hemīnem
Benümdür cümle "**نحن الوارثین**"em (3028)

3.1. 14. **"وقالوا مال هذاالرسول یأکل الطعام ویمشی فی الاسواق" "Ve ḳālū mā-li-hāẕe'r-Resūli ye'külü't-ṭa'āme ve yemşī fi'l-esvāḳ"**

"Onlar (bir de) şöyle dediler: Bu ne biçim peygamber; (bizler gibi) yemek yiyor, çarşılarda dolaşıyor" (Furkân, 25/7)

Anuñçündür didiler **ما لهذا**
ففی الاسواق یمشی والصحاری (132)

3.1. 15. **"و تکون الجبال کالعهن المنفوش" "Ve tekūnü'l-cibālü ke'l-ʿıhni'l-menfūş"**

"Ve dağların atılmış yüne döndüğü (gündür)" (Kâri'a, 101/5)

Fenā yili esicek eylegil hūş
Olısar kūh-ı āhen ʿıhn-i menfūş (4149)

3.1. 16. **“فاذا نفخ فى الصور فلا انساب بينهم” “Fe-iẕā nüfiḫa fi’ṣ-ṣūri felā-ensābe beynehüm”**

“Sûra üflendiği zaman artık aralarında akrabalık bağları kalmamıştır.” (Mü’minûn, 23/101)

Didi Behlūl aña ey merd-i güm-rāh
“**فلا انساب**” didi Ḥażretu’llāh (4436)

3.1. 17. **“فكان قاب قوسين او ادنى ” “Fe-kāne ḳābe ḳāvseyni ev ednā”**

“O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar hatta daha da yakın oldu.” (Necm, 53/9)

Anuñ sidre degülken müntehāsı
Olurken **“قاب قوسين”** mübteġāsı (3866)

3.1. 18. **“قال انا خير منه خلقتنى من نار وخلقته من طين” “Ḳāle ene ḫayrun minhü ḫalaḳtenī min-nārin ve ḫalaḳtehū min-ṭīnin)**

“(İblis) Ben ondan hayırlıyım! Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi.” (A’râf, 7/12; Sâd, 38/76)

Ki dā’im serkeşī şeyṭān işidür
“**انا خير**” Ene ḫayrun didi kim āteşīdür (3907)

3.1. 19. **“قل يا عبادى الذين اسرفوا على انفسهم” “Ḳul yā ʿibādiye’lleẕīne esrefū ʿalā -enfüsihim”**

“(Benim tarafımdan kavmine) De ki: Ey kendileri aleyhine israf eden kullarım!” (Zümer, 39/53)

İşitmedüñ meger **“قل يا عباد”**ı
Ki müsrifler içün dimişdi Hādī (4040)

3.1. 20. **"ويهدى من يشاء" Ve yehdī men-yeşā'i"**

"Allah,dilediğini hidâyete erdirir." (Yûnus, 10/25; İbrâhîm 14/4; Nahl, 16/93; Fâtır, 35/8;)

Bulurduñ şūr içinde şīr ü şehdi
O dem rūşen olur sırr-ı ve-yehdī "**و يهدى**" (3538)

3.1. 21. **"ولقد اتيناك سبعا من المثانى والقران العظيم" "Ve le-ḳad āteynāke sebʿan mine'l-meṣānī ve'l-Ḳur'āni'l-ʿaẓīm"**

"And olsun ki, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve yüce Kur'an'ı verdik." (Hicr, 15/87)

O ḳaṣr içinde ġılmān-ı maʿānī
Oḳurlar cümlesi sebʿā'l-meṣānī (4864)

3.1. 22. **"فاوحى الى عبده ما اوحى" "Fe-evḥā ilā-ʿabdihī mā-evḥā"**

"Ve Allah kuluna vahyedeceğini etti." (Necm, 53/10)

Elā ey şems-i Yeṣrib māh-ı Baṭḥā
Vücūduñ nāḳid-i naḳd-i "**فاوحى**" (104)

3.1. 23. **"قم فانذر" "Ḳum fe-enẕir"**

"Kalk da (halkı) uyar." (Müddessir 74/2)

Berātuñ "**قم فانذر**" oldı muḥkem
Aña ṭuġra durur '**والله يعلم**' (106)

3.1. 24. **"ما على الرسول الا البلاغ والله يعلم ما تبدون وما تكتمون" "Mā-ʿale'r-Resūli ille'l-belāġ, va'llāhu yaʿlemu mā-tübdūne ve tektümūn"**

"Resûle düşen (vazife), ancak duyurmadır. Allah açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilir." (Mâ'ide, 5/99)

Beyitteki "Allah bilir **(والله يعلم)**" anlamına gelen kısım Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok ayette geçmektedir fakat ilk mısra da dikkate alındığında bu ayeti kastetmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

Berātuñ "**قم فانذر**" oldı muḥkem
Aña ṭuġra durur '**والله يعلم**' (106)

3.1. 25. **"فاستقم كما امرت" "Fe'staḳim kemā ümirte"**

"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!" (Hûd, 11/112)

Mü'eddebsin ḫiṭāb-ı "**فاستقم**"den
Mü'eyyedsin kelām-ı "**ينتقم**"den (114)

3.1. 26. "**انا فتحنا لك فتحا مبينا**" "**İnnā fetaḥnā leke fethān mübīnā**"

"Biz, sana apaçık bir fetih verdik." (Fetih, 48/1)

Mübeşşirdür saña "**انا فتحنا**"
'Adāyı ḳahr ider "**انا كفينا**" (107)

3.1. 27. "**اناكفيناك المستهزئين**" "İnnā kefeynāke'l-müstehzi'īn"

"O alay edenlere karşı biz sana yeteriz" (Hicr, 15/95)

Mübeşşirdür saña "**انا فتحنا**"
'Adāyı ḳahr ider "**انا كفينا**" (107)

3.1. 28. **"قل كفى بالله بينى و بينكم شهيدا" "Ḳul kefā bi'llāhi beynī ve beyneküm şehīdā"**

"Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter, de." (Ankebût, 29/52)

Ḫuccetüñ rūşen olupdur yoḳdur inkāra mecāl
Levḥ-i maḥfūẓda müseccel şāhidüñdür "**قل كفى**" (144)

Sen olduñ "**كنت كنز**"e ḫāṣṣ-ı miftāḥ
Sen idüñ "**قل كفى**" ṣaḥnına seyyāḥ (110)

3.1. 29. **“ما زاغ البصر و ماطغى” “Mā-zāġa’l-baṣaru ve mā-ṭaġā”**

“ Göz ne şaştı ne de haddini aştı.” (Necm, 53/17)

Çeşm-i “ **ما زاغ**”uñ işidüp cennet içre iki ʿayn
ʿĀşıḳ olmış turmaz aḳar yaşı tā yevme’l-liḳā (143)

3.1. 30. **“الم نشرح لك صدرك” “E-lem-neşraḥ leke ṣadrak”**

“Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?” (İnşirah, 94/1)

“**الم نشرح**” ʿaceb şerḥ itdi ṣadrüñ
“ **رفعنا** ” dan bilenler bildi ḳadrüñ (115)

3.1. 31. “**ورفعنا لك ذكرك**” “Ve rafeʿnā leke z̲ikrek”

“Senin şânını ve ününü yüceltmedik mi?” (İnşirah, 94/4)

“**الم نشرح**” ʿaceb şerḥ itdi ṣadrüñ
“ **رفعنا** ” dan bilenler bildi ḳadrüñ (115)

3.1. 32. “**والضحى والليل اذا سجى**” “Ve’ḍ-ḍuḥā ve’l-leyli iz̲ā-secā”

“And olsun kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye” (Duhâ, 93/1,2.)

Görür ol şeb düşinde Muṣṭafāyı
Ṣaçı “**والليل**”sinde “**والضحى**”yı (1102)

Düşüpdür zülfüñe “ **والليل**” tefsīr
Yüzüñe “ **والضحى**”dan oldı taʿbīr (116)

3.1. 33. **“طه” “Ṭā hā”**

“Tâ. Hâ” (Tâhâ, 20/1)

Ḳasem ider ṣana “ **طه** ” vü **يسين** ”
Ki sen mürseller içre müntehāsın (117)

3.1. 34. “**يس**” “Yā Sin”
“Yâ Sîn” (Yâsîn, 36/1)

Ḳasem ider ṣana “ **طه** ” vü **يسين** ”
Ki sen mürseller içre müntehāsın (117)

3.1. 35. **“اللذين يتبعون الرسول النبى الامى” “Ellezīne yettebi‘ūne’r-Resūle’n-nebiyye’l-ümmī”**
“O elçiye, o ümmî Peygamber'e uyanlar (var ya)” (A’râf, 7/157),

Mürebbāsı idün “**ام الكتاب**”uñ
Saña “**امى**” anuñçün didi Rabbüñ (118)

3.1. 36. **“و عنده ام الكتاب” “Ve ‘indehū ümmü’l-kitāb”**
“Bütün kitapların aslı onun yanındadır.” (Ra’d, 13/39)

Mürebbāsı idün “**ام الكتاب**”uñ
Saña “**امى**” anuñçün didi Rabbüñ (118)

3.1. 37. **“اقتربت الساعة وانشق القمر” “Iḳteribeti’s-sā‘atü ve’n-şaḳḳa’l-ḳamer”**
“Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.” (Kamer, 54/1)

Çi ger şaḳḳu’l-ḳalem itmedüñ ey şāh
Velī “**شق القمر**”den olduñ āgāh (121)

3.1. 38. **“الحمد لله رب العالمين” “El-ḥamdu li’llāhi Rabb’il-‘ālemīn”**
“Hamd (övme ve övülme), âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.” (Fâtiha, 1/2)

Çü evvel sūrede ṣebt oldı “ **الحمد** ”
“ **الم** ” ikincisinde peyvend (123)

3.1. 39. **“الم” “Elif, Lām, Mīm.”**

“Elif, Lâm, Mîm.” (Bakara, 2/1)

Çü evvel sūrede şebt oldı “ **الحمد**”
“ **الم** ” ikincisinde peyvend (123)

3.1. 40. **“ذلك الكتاب لا ريب فيه”** “ Ẕālike’l-kitābu lā-reybe fīh”

“O kitap (Kur'an); onda asla şüphe yoktur.” (Bakara, 2/2)

Didi pes “**ذلك لا ريب فيه**”
Kitābdur yaʿnī ol ẕāt-ı şerīfi (125)

3.1. 41. **“المن والسلوى” “El-menne ve’s-selvā”**

“Kudret helvası ve bıldırcın eti.” (Bakara, 2/57; A’râf 7/160; Tâhâ, 20/80)

Yidüñ zuʿmınca andan menn ü selvā
Bu işden yimedüñ hīç ġamm u pervā (3615)

3.1. 42. **“فاتقوا الله” “Fe’tteḳu’llāh”**

“Allah’tan korkunuz (sakınınız).” (Âl-i İmrân 3/50, 123; Mâ’ide, 5/100; Enfâl, 8/1; Hûd, 11/78; Şu’arâ 26/108, 110, 126, 131, 144, 150, 163, 179; Zuhruf 43/63; Tegâbûn 64/16; Talâk 65/10)

Ṭuyarsañ **“فاتقوا”** dan itdi taṣrīḥ
“ففروا” āyetinden añla tercīḥ (3749)

3.1. 43. **“ثانى اثنين”** “Ṯāniye’ṯneyn”

“...ikinin ikincisi...” (Tevbe, 9/40)

Ṯānī iṯneyn idi çün ġār-ı meḫāfetde o şāh
Hem ikinci oldı buldı ḫoş ḫilāfetde velā (163)

3.1. 44. **“كن فيكون”** “Kün fe-yekūn)”

"...ol (der ve hemen) olur." (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47,59; En'âm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Mü'min (40/68)

Söze ḫoş baḳ suḫan aṣl-ı cihāndur
Fürūġ-ı lafẓ-ı "**كن** " kevn ü mekāndır (433)

Cihān çün var olupdur lafẓ-ı "**كن** "den (434)
Girü yoḳ olısardur " **لا تكن**"den

3.1. 45. "**وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون**" **"Ve mā-ḫalaḳtu'l-cinne ve'l-inse illā-li-ya'budūn"**

"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zâriyât, 51/56)

Seni pes lu'b içün yaratmadı Ḥaḳ
'İbādetçün yaratmışdur muḥaḳḳaḳ (2151)

3.1. 46. **"اعوذ" "E'ūẕu"**

"...(Allah'a) sığınırım..." (Bakara, 2/67; Hûd, 11/47; Meryem 19/18; Mü'minûn, 23/97; Felak 113/1; Nâs 114/1)

"**اعوذ**"olmayınca varmaz ol rāh
Anuñçün bī-e'ūẕu oldı güm-rāh (2822)

3.1. 47. "**اولئك هم الصادقون**" "Ülā'ike hümü'ṣ-ṣādıḳūn"

"İşte doğru olanlar bunlardır." (Haşr, 59/8)

Ṣaḥābe olmadın dārından iḫrāc
Dimedi "**صادقون**" anlara vehhāc (2362)

3.1. 48. **"قالا ربنا ظلمنا انفسنا" "Ḳālā Rabbenā ẓalemnā enfüsenā"**

"(Adem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik." (A'râf, 7/23)

Dise ḳul iʿtirāf ile ẓalemnā "ظلمنا"
يقول الرب يا عبدى غفرنا (877)

3.1. 49. **"هل اتا على الانسان حين من الدهر لم يكن شيئا مذكورا" "Hel-etā ʿale'l-insāni ḥīnün mine'd-dehri lem yekün şey'en mezkūrā"**

"İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?" (İnsân, 76/1)

Maʿdin-i dürr-i mürüvvet şāh-ı iḳlīm-i vefā
Pes ʿaceb midür anuñ şānında gelse هل اتا (181)

3.1. 50. **"الست بربكم" "E-lestü bi-Rabbiküm"**

"Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?" (A'râf, 7/172)

Ne didi diñledüñ ol mūr-ı mesti
Unutma sen daḫı ʿahd-ı elesti (1082)

Sen idüñ çün elest bāġında bülbül
Demidür eyler iseñ şimdi ġulġul (428)

3.2. Hadisler

3.2. 1. **"لى مع الله" "Lī maʿa'llāh"**

"Benim Allah ile öyle anlarım olur ki, ne bir mukarreb melek, ne de gönderilmiş bir nebi öyle bir yakınlığı elde edebilir."[20]

Muḥaḳḳaḳ "لى مع الله"maḥremisin
Ḥaḳīḳat Kaʿbesinüñ muḥrimisin (109)

[20] Mehmet Yılmaz, "Lî-Ma'a'llah", Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük), İstanbul 1992, s. 115-116.

3.2. 2. “لا ابالی” “Lā-Übālī”

“(Çekeceği azaba hiç) aldırmam.”[21] sözü bir kudsî hadisten alınmıştır: “Büyüklük, benim üst giysim, ululuk benim alt giysimdir (büyüklük ve ululuk tamamen bana mahsus sıfatlardır). Bu sıfatlarda bana ortak çıkmaya, benimle yarış etmeye yeltenen (kendini beğenmiş ve gururlu kimseyi cehenneme atarım (çekeceği azaba) hiç aldırış etmem.” [22]

Aña arż eyleseler ḥasb-i ḥāli
Dir istiġnā yüzinden **“لا ابالی”** (1463)

Budur ḥükm-i ḳadīm-i Lā-Yezālī
Ḳayırmaz cümleden dir **“لا ابالی”** (2538)

3.2. 3. “ما عرفناك” “Mā-ʿarefnāk”

“Seni bilmedik” sözü, “Yâ Rab, seni zatına yakışır şekilde bilmedik.” şeklindeki tasavvuf erbabınca hadis olarak bilinen bir rivayet alınmıştır. [23]

Ṭalanlar maʿrifet baḥrine çālāk
Oḳurlar gice gündüz **“ما عرفناك”** (4513)

Muʿammādur irişmez fehm ü idrāk
Anuñçündür oḳırlar **“ما عرفناك”** (1416)

3.2. 4. “كنت كنز” “Küntü Kenz”

“Ben (gizli) bir hazineydim.” [24] sözünden alınmıştır. Hadis bilginleri tarafından
uydurma hadisler arasında gösterilir. Rivayetin tamamı şöyledir: “Ben

[21] Yılmaz, “Lâ-Übâlî”, age., s. 107.
[22] Yılmaz, “El-Kibriyâu Ridâî”, age., s. 93.
[23] Yılmaz, “Mâ-ʿArafnâk”, age., s. 117.
[24] Yılmaz, “Küntü Kenz”, age., s. 9.

bilinmeyen bir hazine idim, bilinmeyi diledim, birtakım kimseleri yarattım, onlara kendimi bildirdim ve onlar da beni bildiler." [25]

Sen olduñ "**كنت كنز**"e ḫāṣṣ-ı miftāḥ
Sen idüñ "**قل كفى**" ṣaḥnına seyyāḥ (110)

3.2. 5. "**لولاك**" **"Lev-lāk"**

"Sen olmasaydın" sözü sahihliği hususunda tereddütler olan bir kudsî hadisten alınmıştır: "Sen olmasaydın felekleri ve kâinatı yaratmazdım."[26]

Dinilmişken anuñ şānında lev-lāk "**لولاك**"
Aña ḫuddām iken emlāk ü eflāk (3859)

3.2. 6. "**يراه من يرانى**" **"Yerāhu men-yerānī"**

"Beni gören O'nu görür."

Hadise taranılan kaynaklarda bu şekliyle ulaşılamamıştır.

Buharî'de "**من رانى فقد راى الحق**" (Men-re'ānī fe-ḳad re'a-l-ḥaḳ) ifadeleriyle bir hadis tespit edilmiştir. Fakat hadisteki "hak" kelimesi "gerçek" anlamıyla tercüme edilmiştir. [27]

"**يراه من يرانى**" didi ol şāh
Oñat fehm eyle bunı olġıl āgāh (136)

3.2. 7. "**لا احصى ثنا**" **"Lā-aḥṣā ṣenā"**

"Senin hakkındaki övgüleri sayamam." [28]

---

[25] Yılmaz, "Kenz-i Mahfî", age., s. 91.
[26] Yılmaz, "Lev-Lāke Lev-Lāk Le-Mā-Halaktü'l-Eflāk", age., s. 113.
[27] Hadis nu. 2105: "Her kim beni rüyasında görürse, muhakkak o hak ve gerçek olarak beni görmüştür. çünkü şeytan benim şekil ve hilkatime giremez." Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîfi'z-Zebîdî, Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, çev. Kamil Miras, Ankara 1987, C.12, s. 278.
[28] Yılmaz , "Lâ-Ahsâ Senâen Aleyke", age., s. 99-100.

Bu kemālāt ile sen çün ʿacze iḳrār eyledüñ
Ben bu ʿacz ile dimez miyem ki "لا احصی ثنا" (156)

3.2. 8. "ابیت یطعمنی ربی" "Ebītü yuṭʿımunī Rabbī"

"Rabbimin beni yedirip, içirdiği hâlde gecelerim."

Hz Peygamber "... bir günün orucunu iftar etmeden ertesi güne eklemeyi ümmetine yasaklamıştır. Ashâbın kendisine niçin vasl-ı siyâm ettiğini sormaları üzerine 'Ben sizden hiç biriniz gibi değilim. Rabbimin beni yedirip, içirdiği hâlde gecelerim.' demişlerdir." [29]

"ابیت" ḫˇānına mihmān iken ol
İki ʿālemlere sulṭān iken ol (3864)

Nübüvvet kişverinüñ ḫānısın sen
"ابیت" ḫˇānınuñ mihmānısın sen (108)

3.2. 9. "حب الوطن من الایمان" "Ḥubbu'l-vaṭan mine'l-īmān"

"Vatan sevgisi imandandır."

Sahihliği hususunda şüpheler bulunan bu hadiste "vatan"dan kasıt "kişinin gerçek vatanı olan ruhlar âlemi"dir. [30]

Yüri "حب الوطن"dan ṭuy kifāyet
Vaṭanda eyle īmānuñ ḥimāyet (1727)

3.2.10. "لا فتا الا علی" Lā-fetā illā-ʿAlī"

"Ali'den başka genç (yiğit er) yoktur"

"Ali'den başka genç (yiğit er), Zülfikar'dan keskin kılıç yoktur." sözü hadis olarak rivayet edilmesine rağmen sahih hadis kitaplarında böyle bir hadis yoktur. [31]

Kūh-ı ḥilm ü baḥr-i ʿilm ü maḥrem-i esrār-ı dīn
Ṣāḥib-i seyf-i şecāʿat şāhididür لا فتا (179)

[29] Emine Yeniterzi, Divan Şiirinde Na't, Ankara 1993, s. 143.
[30] Emine Yeniterzi, age., s. 150.
[31] Mehmet Yılmaz, "Lâ-fetâ illâ Alî Lâ Seyfâ illâ Zülfikâr", age., s. 100.

3.2.11. "Devası olmayan derd"

Hadisin kaynağı tespit edilememiştir.

Budur remz-i kelām-ı Faḫr-i ʿālem
Ki buyurmışdur ol sulṭan-ı aʿlem

Eger bulınmasa bir derde dermān
Aña keydür devā āḫirde ey cān (3163-3164)

3.2.12. "Dünya leşe benzer"

Hadisin kaynağı tespit edilememiştir.

Ḫaberde cīfedür dünyā-yı ġaddār
Seg-i nefsüñ durur meşġūl-i murdār (2042)

3.2.13. "İnsanlara akılları miktarınca (onların anlayabilecekleri tarzda) söyleyiniz."

Beyitteki gibi bir hadis tespit edilememiştir fakat "Biz peygamberler, insanlara akıllarının derecesi miktarınca konuşmakla emrolunduk." anlamında bir hadis mevcuttur. [32]

Bu sözlerden güẕer ḳıl **"كلم الناس"**
"على قدر العقول"i eyle īnās (4106)

3.2.14. "El-Faḳru faḫrī" **"الفقر فخرى"**

"Yoksulluk benim övüncümdür."

Uydurma hadislerden sayılan sözün tamamı "Yoksulluk benim övüncümdür, ben onunla övünürüm." şeklindedir. [33]

Anuñ faḳr ile faḫr idi libāsı
Cenāb-ı Ḥażret idi ittikāsı (4539)

[32] Keşfü'l-Hafâ, C.1, s. 196'da 592 numaralı hadis olarak kayıtlı olduğu sonucu internet aramalarında çıkmıştır. Kaynağı teyit etme fırsatı olmamıştır.
[33] Mehmet Yılmaz, "El-Fakru Fahrî ve bihi Eftahiru", age., s. 49.

3.2.15. "Ḥikāyet-i Günehkār Der-Rūz-ı Maḥşer"

Tenkitli metnimizin yukarıdaki başlıkla 3186–3204 beyitleri arasında anlatılan hikâyesi hadis kaynaklıdır. Hadis metni, kaynaktan[34] aynen aktarılmıştır:

"10011- Ebû Zer radıyallahü anh'dan: (Allah Resûlü sallalahu aleyhi ve sellem buyurdu)

Hiç şüphe yok ki ben, en son cennete girecek olan ile, en son cehennemden çıkacak olanı bilirim. Şöyle ki, kıyamet günü kişi götürülecek ve onun hakkında denilecek ki: 'Haydi bunun küçük günahlarını ona sunun, büyük günahlarını ise kaldırın (görmesin)!' Bunun üzerine onun küçük günahları bunulacak ve şöyle denecek: 'Sen falan gün bunu bunu yaptın mı? Falan günü şunu şunu yaptın mı?' İnkar edemeyip, zaten büyük günahlarından da korktuğu için: 'Evet' diyecek. Bunun üzerine şöyle denilecek: 'Senin için her kötülüğün yerine bir iyilik vardır.' Kul da diyecek ki: 'Şu anda burada görmediğim birçok günahlarım vardır.'

Ravî dedi ki: "Allah'ın Resûlü sallalahu aleyhi ve sellem'in azı dişleri görününceye kadar güldüğünü gördüm."

4. Hikâyeler Üzerine Genel Bir Değerlendirme

İbret-nümâ altı esas bölümden (makâle) oluşan bir çerçeve hikâyedir. Bu hikâyede, ömrünün son anlarını ibadetle geçirmek niyetiyle tahtı altı oğlundan birine bırakmak isteyen bir padişah anlatılır. Padişah, hepsi de iyi yetişmiş oğullarının "gönüllerinde yatan aslan"ı tespit ederek içlerinden en uygun olanını yerine geçirmek ister. Oğullarıyla birer birer görüşerek âlemde en çok neyi istediklerini kendisine söylemelerini emreder: Birinci oğul periler şahının kızıyla evlenmek, ikinci oğul Babil'e gidip sihir ilminde üstad olmak, üçüncü oğul Cem'in her şeyi gösteren kadehine sahip olmak, dördüncü oğul âb-ı hayatı bulmak, beşinci oğul Hz. Süleyman'ın yüzüğünü elde etmek ve altıncı oğul da kimyâ ilmini, öğrenmek istemektedir. Yirmi iki makaleden oluşan İlâhî-nâme de esasında bu altı bölümden müteşekkildir. [35]

---

[34] Rûdânî, Cem'u'l-Fevâid Büyük Hadis Külliyatı, Çev. Naim Erdoğan, İz Yayıncılık, C.5., s. 390.

[35] Abdülbaki Gölpınarlı, İlâhiname, 2. bsk. İstanbul 1992, s. XII; Ahmet Sevgi, "İlâhi-nâme", TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 2000, C.22, s. 70; Helmuth Ritter, "Attâr" İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1970, C. 2, 7-12. ; M. Nazif Şahinoğlu, "Attâr", TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1991, C. 4, s. 95-98.

Mesnevi, en küçüğü altı (32, 45) [36], en hacimlisi dört yüz otuz bir (1) beyitten ibaret 101 hikâye ve 1-37 beyitlik 95 "ibret"ten[37] oluşur. Şemseddîn-i Sivâsî İbret-nümâ'nın hâtime kısmında üç farklı yerde İlâhî-nâme'den 100 hikâye aldığını belirtmektedir:

Yüz urdum pes aña yüz dürcin aldum
Ki dürci cerd idüben dercin aldum 4840

Çü dükkānı bezetdüm yüz ṭabaḳla
Müzeyyen eyledüm zerrīn varaḳla 4848

Çıḳardum ṣad ḥikāyet zübdesinden
Ki yaʿnī lübbin aldum ḥabbesinden 4852

Müellif vezin gereği veya daha "şâirâne" olduğu için veya tahmin edemediğimiz başka sebeplerden dolayı 100 hikâye demiş olsa da eserin "Tertibi" kısmında verdiğimiz parantez içi numaralardan da anlaşılacağı üzere İlâhî-nâme'den alınan hikâye sayısı 101'dir. Hikâyelerin 98'i benzer de olsa özel başlıkları altında yer alır, üç hikâye (19,50,83) "Cevâb-ı Peder" kısmında herhangi bir başlık belirtilmeden geçmektedir. Hikâyeler arasındaki geçiş çoğu zaman "ibret"in son cümleleriyle gerçekleştirilir.

Çü zenden kemsin olma ḥīzden kem
İşit bu ḳıṣṣa[y]ı va'llāhu aʿlem 1024

beytinden sonra "Ḥikāyet-i Seyyid ü Dānişmend ü Muḫanneṯ Der-Ḥabs-i Küffār" hikâyesine geçilir.

Muḫanneṯden bu yolda ger kem iseñ
Ḳarıncadan kem olma ger er iseñ

İşit bu ḳıṣṣa[y]ı cemʿ eyle ḫāṭır
Olasın tā bu yolda merd-i şāṭır 1055,1056

[36] Parantez içerisindeki rakamlar hikâye numaralarını göstermektedir.
[37] Rakama, 1. hikâyenin sonundaki Ḥişşe ez-Ḳıṣṣa bölümü de dâhildir.

beyitlerinin ardından "Ḥikāyet-i Süleymān Nebī ʿAleyhi's-SelāmOl Mūr ile Ki İni Öñinde Depeyi Ṭaşımaġa ʿAzm İtmişdi" hikâyesi yer alır.

ʿAceb yoldur reh-i ʿuşşāḳ-ı beste
Ki şīri mūr ile eyler şikeste 1095

beytiyle "Ḥikāyet-i Emīrü'l-Mü'minīn Şīr-i Ḫudā ʿAliyyü'l-Murteżā Kerrema'llāhu Vecheh Bā-Mūr-ı Şikeste-Pā" hikâyesine başlanır.

Hikâyelerin bölümlere dağılımı hususunda eşitlik yoktur. Makaleler ilerledikçe hem hikâye hem de beyit sayısı düşer. İkinci makalenin birinciden daha fazla hikâye ihtiva etmesi biraz önce belirtilen hususa ters düşer gibi görünse de beyit sayısı yönünden yine ilk makale üstündür. Bu durum aşağıdaki tabloda tüm detaylarıyla gösterilmektedir.

Makale	Geçtiği Beyitler	Hikâye Sayısı	Beyit Sayısı
1. Oğla Nasihat (Periler Şahının Kızı)	421-1856	22	1436
2. Oğla Nasihat (Sihir)	1857-2935	34	1079
3. Oğla Nasihat (Cem'in Kadehi)	2936-3565	18	630
4. Oğla Nasihat (Âb-ı Hayat)	3566-4137	14	572
5. Oğla Nasihat (Hz. Süleyman'ın Yüzüğü)	4138-4586	10	449
6. Oğla Nasihat (Kimya)	4587-4768	3	182

Tablo 3

Şemseddîn'i Sivâsî'nin böyle bir yol izlemesi akla "tercümeden yorulduğu" fikrini getirmektedir. İlâhî-nâme ile karşılaştırıldığında birinci oğla ait makalenin neredeyse tamamının (3 hikâye eksik), ikinci oğla ait makalenin büyük kısmının (16 hikâye eksik) tercüme edildiği görülmektedir. Makaleler ilerledikçe tercüme edilen hikâye sayısı azalmış, altıncı oğla dair makalede hiç tercüme yapılmamış, İlâhî-nâme'nin beşinci oğulla ilgili

hikâyelerinden üçü bu kısma alınarak eser tamamlanmıştır. Sivâsî'nin bu davranışı "fâhiş hata" olarak görülmemelidir çünkü İlâhî-nâme'deki hikâyelerin büyük bir kısmı konu ve ana fikir bakımından istenilen bölüme alınabilecek özelliktedir. Şehvet, sihir, Cem'in kadehi, âb-ı hayat, Hz. Süleyman'ın yüzüğü, kimyâ ekseninde anlatılsa da hikâyelerin çoğundaki ana fikir *"Her ne kadar çoluk çocuk, güzel eş sahibi olup ihtişamla ve uzunca yaşansa da dünya fânîdir. Sayılı nefesler ilim, irfan, hâlis imanla hakîkî aşka ulaşılıp hiçbir canlıyı incitmeden tüketilmelidir."* şeklinde belirtilebilir. Hikâyelerin benzer ana fikirler ihtiva etmesi de tercüme edilen hikâye sayısının giderek azalmasına yol açmış olabilir. Çünk eser, her hikâyenin sonuna birer ibret bölümü eklenmesi tertibiyle düzenlenmiştir ve benzer hikâyelerin ardından gelecek "ibret"lerde Şemsî tekrara düşecek, hep aynı düşünceleri yazmak zorunda kalacaktır.

İbret-nümâ'ya seçilen hikâyeleri "fikre dayalı" ve "olaya dayalı" olanlar olarak iki kısma ayırmak mümkündür. Fikre dayalı olanların beyit sayısı azdır ve "Filanca şeyh, filanca meczup günün birinde şöyle demişti." şeklindeki hikâyeler olarak tanımlanabilirler. Olaya dayalı hikâyeler ise okuyucuyu heyecanlandıran, sonunu merakla bekleten ve genelde uzun soluklu olanlardır. 1., 19., 50., 83., 93. ve 101. hikâye mesnevideki olaya dayalı hikâyelerin güzel örnekleridir. Özellikle 1. hikâye 431 beyitten oluşmasıyla kendi başına küçük bir mesnevî olacak hacimdedir. Halk hikâyelerine benzer yapısı ve mutlu sonla bitmesiyle okuyucuyu tatmin etmektedir. İlâhî-nâme ve İbret-nümâ'nın böyle bir hikâyeyle başlatılması okuyucunun esere daha başlangıçta bağlanması açısından yerinde bir tercihtir.

Şemseddîn-i Sivâsî'nin eserine seçtiği hikâyelerde "zaman" ve mekân" hakkında ilk belirteceğimiz husus "anonim türlere benzediği"dir. Hikâyeler Bağdad, Mısır, Şam, Basra; Medine gibi şehirlerde geçer. Anonim türlerdeki gibi belirli, kesin bir zaman dilimi belirtilmez. Günün birinde, günlerden bir gün, sabah, akşam, kışın gibi zaman ifadeleri vardır. Eğer hikâyelerde özel isimler geçiyorsa bu isimlerden yola çıkılarak bir şeyler söylenebilir. Fakat bu isimlerden yola çıkarak söylenecek tarihler de kesinlik ifade etmez çünkü anonim türlerde gördüğümüz "zamana ve mekâna uyarlanma" incelediğimiz hikâyelerde de söz konusudur. İlâhî-nâme'den tercüme edilirken bile şahısların değiştiği olmuştur. İbret-nümâ'daki 72. hikâye Hasan-ı Basrî ve Habîb-i Acemî arasında cereyan ederken aynı hikâye İlâhî-nâme'de Hz. Hasan ve Hz. Hüseyn arasında geçmektedir. Tercüme esnasında bile bu kadar bariz değişiklikler varken hikâyelerin aslına inildiğinde anlatılan olayın asıl kimler arasında vuku bulduğunu bulmak başlı başına bir meseledir. Hatta "gerçek" diye anlatılanlar "uydurma" veya "yakıştırma"da olabilir. İbret-nümâ'nın 6. ve 93.

hikâyeleri de "uyarlama" örneği olabilirler. 6. hikâyede "ağaç diken yaşlı ile Nuşirevan" anlatılmaktadır. Bu hikâyeyi ilkokul kitaplarımızda "yaşlı ve Yıldırım Bayezid" arasında geçerken okumuştuk. 93. hikâyede "Sarayda, dış dünyadan soyutlanmış bir hayat geçiren Harunur'r-Reşid'in oğlunun, ölümden haberdar olunca dünya nimetlerini terk etmesi" anlatılmaktadır ve bilindiği gibi bu hikâye de Buddha'nın sarayı terk ediş hikâyesine benzemektedir. [38] Elbette hikâye geleneğimize göre bunlar da bir kusur değildir. Amaç hikâyeden çok hikâyeden çıkarılacak dersler olduğunda, "Ġaraż ʿibret ḥikāyetdür bahāne (447b)" denilerek maksat en başta belli edildiğinde, zaman, mekân ve şahısların zaten hiçbir önemi kalmaz

İbret-nümâ'nın esas kısmında anlatılan 101 hikâye yaklaşık 150 hikâye kahramanı arasında geçmektedir. Bu kahramanlar ve geçtikleri hikâyeler aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Hikâyelerde Yer Alanlar	Hikâye Nu.
Âbid	24, 65, 70.
Ağaç Dalı	45.
Âlim	19, 75.
Âlimler Heyeti	77.
Allah	16, 17, 39, 63, 64, 65, 66, 70.
Anne	27.
Arap	1.
Arı	80.
Arkadaş	31.
Ashâb	81, 101.
Askerler / Düşman Askerleri	3, 21, 28, 83, 89, 92.
Ateşperest	28.
Atlı	8.
Atâr	52.
Avcı	87.
Ayaz	49, 53, 55.
Azrâil	30, 76.
Bayezid-i Bestâmî	40, 73.
Behlûl	58, 69, 94.
Bir Kimse	7, 10, 11, 18, 19, 21, 22, 28, 38, 45, 47, 52, 62, 63, 64, 69, 71, 79, 81, 84, 87, 93, 96, 97, 99, 100.
Buğday Satıcısı	81.
Bünyamin	16, 52.

[38] Prens Gotama'nın çocukluğu eğlence ve oyun içinde geçer. On dokuz yaşına gelince de evlenir. Yirmi dokuz yaşına geldiğinde dört ayrı gezintide gördüklerinden dolayı yüreği hüzünle dolar. Bu dört gezilerde sırasıyla beli bükülmüş bir ihtiyar, bitkin bir hasta, matem elbiseleriyle tabut taşıyan bir topluluk ve diğer insanlara benzemeyen bir derviş görür. Ayrıntılar için bkz.:Walter Ruben, Eski Metinlere Göre Budizm (Budacılığın Diyalektik Yorumu), hzl. Lütfü Bozkurt, 2. bsk., İstanbul 1998, s.86-87.

Hikâyelerde Yer Alanlar	Hikâye Nu.
Büzürcmihr	77.
Ca'fer-i Sâdık	29.
Cebrâil	15, 16, 42.
Cellâd	69.
Çocuk(lar), Oğul	1, 13, 14, 20, 69.
Derviş	29, 35.
Devlet Erkânı	1, 55, 57.
Dîv	95.
Dîvâne	32, 40, 44, 46, 60, 61, 84, 97.
Dünya	25.
Ebû Bekr-i Varâk	99.
Ebû Sa'îd	48.
Ebu'l-Fazl Hasan	10.
Ebu'l-Kâsım Hemedânî	26, 37.
Efendi	74.
Ehl-i hâl, Ehl-i temkîn, Ehl-i tevhîd	45, 51, 71.
Ejdehâ	69.
Ekmekçi	23.
Fakih	3, 33.
Fazl-ı Rebî'	82..
Genç	1, 17, 19, 30, 31, 35, 54, 59, 85.
Görevli(ler) / Hâdim(ler)	12, 15, 16, 20, 22, 49, 69, 75, 83, 91.
Habeşli Cariye	81.
Habîb-i Acemî	72.
Hâce Aliyy-i Farmidî	63.
Hâce Zengî	7.
Hakîm-i Tirmidî	50.
Hallâc-ı Mansûr	33.
Hannâs	50.
Hârûnu'r-Reşîd	93, 94.
Hârûnu'r-Reşîd'in Oğlu	93.
Hasan-ı Basrî	72.
Hâtif	1, 41, 60, 68, 83.
Hayâm	96.
Hırslı Adam	76.
Hızır	91.
Hristiyan	13, 40.
Hz. Âdem	50.
Hz. Âişe	67.
Hz. Ali	5.
Hz. Ebu Bekr	98, 101.
Hz. Enes	101.
Hz. Eyüp	42.
Hz. Fâtıma	98, 101.

Hikâyelerde Yer Alanlar	Hikâye Nu.
Hz. Havva	50.
Hz. İbrahim	39.
Hz. İsa	25, 38.
Hz. Muhammed	5, 64, 67, 81, 98, 101.
Hz. Muhammed'in Eşleri	67.
Hz. Mûsâ	65, 70.
Hz. Ömer	98, 101.
Hz. Süleyman	4, 30, 95.
Hz. Üsâme	98.
Hz. Yakub	15.
Hz. Yusuf	15, 16, 43, 52.
İbn-i Mübârek	74.
İbrahim Bin Edhem	11, 91.
İns ü cin	95.
İskender	75, 83.
İskender'in nedîmi	83.
Kadı	1.
Kadın(lar), Yaşlı Kadın	1, 2, 57, 62, 68, 86, 89, 92.
Kallâş	73.
Kardeş(ler)	1, 16.
Karınca	4, 5, 80.
Kasap	80.
Kedi	12.
Keşif Sahibi Adam	96.
Kisrâ	77.
Köle (Siyahî Köle, Hindû Köle)	1, 74.
Köpek	7, 8, 9, 24.
Kör	36.
Kuş (Şam kuşu, yavru kuş, yabancı kuş,)	78,79.
Kûze	95.
Leylâ	18, 34, 47, 86.
Maktûl	69.
Maktûlün Yakınları	69.
Maşûk-ı Tûsî	8.
Mecnun	18, 34, 47, 86.
Melekler	17, 64.
Mîr	83.
Muhammed B. İsâ	88.
Muhannes	3.
Münâdî	1, 23.
Müridler / Muhibler	7, 56.
Nemrud	39.
Nûşirevân	6, 77.
Oduncu Mahmud	90.

Hikâyelerde Yer Alanlar	Hikâye Nu.
Onlar (Çevredeki İnsanlar)	1, 12, 14, 33, 34, 40, 43, 46, 58, 59, 62, 73, 75, 85, 88, 93, 94.
Padişah	1, 2, 21, 69.
Peri Kızı	19.
Putperest(ler)	37.
Râbia	68.
Rahip	26.
Ruhlar	66.
Selmân	81.
Seyyid	3.
Sofu	9, 20.
Sultan Mahmud	22, 28, 44, 49, 53, 55, 57, 89, 90, 92.
Süfyân-ı Servî	100.
Şakîk-ı Belhî	59.
Şehzade	2.
Şeyh	48, 100.
Şeyh Ebu Sa'îd	9.
Şeyh Gürbegânî	12.
Şeyh Nûrî	36.
Şeyh Şiblî	23, 5.
Şeyh Vâsıtî	61.
Şeytân	50, 51, 52.
Tacir	1.
Tilki	87.
Ulular	52.
Vezir	20, 69.
Yahûdî	101.
Yalancı Şahit	1.
Yaşlı Adam	6, 14, 22, 82, 85, 88.
Yeni Müslüman Olmuş Hristiyan	27.
Zevc	1.
Zevce	1.
Zübeyde	93.
Züleyha	43.

Tablo 4

Tablo gözden geçirildiğinde hikâye kahramanlarının daha çok peygamberler, ermiş kişiler ve din büyüklerinden oluştukları görülmektedir. Cenâb-ı Hak da peygamberlerine doğrudan veya Cebrâil vasıtasıyla hitap ederek, diğer kullarına da hâtiften seslenerek hikâyelerde yer almaktadır. Sultan Mahmud, divaneler ve yaşlı insanlar da sık karşılaşılan figürlerdir. Dîvaneler, genellikle Hak aşkıyla kendinden geçmiş, dillerinden ilahî sırlar dökülen

şahıslardır. Yaşlılar beden bakımından oldukça güçsüz fakat aklî ve ma'nevî melekeleri gelişmiş kişilerdir. Sultan Mahmud, hikâyelerde başta yanlış yapsa da sonradan doğru yolu bulan, iktidar sahibi, cömert, âdil padişah kimliğindedir.

Tablodan cansız varlıkların ve hayvanların da hikâyelerde geçtiğini tespit etmek mümkündür. Ağaç dalı, arı, dünya, ejdehâ, karınca, kuş, kedi, köpek, tilki ve kûze hikâyelerde çoklukla konuşturularak da yer bulur.

Şeytan, hikâyelerde bildiğimiz özellikleri yanında farklı bir kimliğiyle de ortaya çıkar: Allah'tan başkası önünde baş eğmeyen, Allah'tan gelen kahrı da lütfu da hoş gören samimî bir kul. İlâhî-nâme'nin dört nüshasını karşılaştırarak tenkitli neşrini [39] yapan Helmuth Ritter, "İblis, bu hikâyelerde, hakîkî âşık-ı sâdık olarak gösteriliyor. Âdem'e secde etmemesinin sebebi, Allah'tan gayrısına secde etmeği istememesidir. O, Allah'ın lânetini, diğer melekle arasında bir temayüz nişanesi ve Allah'ın kendisine teveccühünün eseri olarak kabul eder... Yezidîlerin İblis'e gösterdikleri hürmetin aslının da bu tasavvufî telakkî olduğu son zamanlarda anlaşılmıştır" der.[40]

Eserin inceleme konumuz olan 101 hikâyesinde elbette bütün unsurlarıyla bahsedilen din İslâm'dır. Bunun yanında Hristiyanlık, Yahudilik, putperestlik ve ateşperestlik de çeşitli hususlarıyla sözü edilen dinlerdir. Hikâyelerdeki Hristiyanlar'ın çoğu ve Yahudi muhtelif vesilelerle İslâm'ı seçerken, ateşperest ve putperest dinleri uğruna ölmeyi göze alırlar ve müellife "Onlar batıl dinleri uğruna canlarıyla oynarken sen Hak dinin için ne yapıyorsun?" sorusunu sormaya fırsat tanırlar.

Hikâyelerin önemli bir kısmında kahramanlar "tezat" oluşturacak şekilde seçilmiştir: Bağışlayıcı Allah – günahkâr insan , kuvvetli padişah – yaşlı kadın veya erkek , güçlü insan-zayıf hayvan, şeyh-divane, köle-efendi, âşık-maşuk gibi. Bu zıtlıkla kıssadan hissenin daha kolay alınması sağlanmıştır.

Anlatılan hikâyelerden ve sıralanan ibretlerden pay çıkarması gerekenler başka bir ifade ile hikâyelerin hitâp ettiği kitle "erkek" okuyucular gibi görünmektedir. Böyle bir metotta yazma geleneğinin etkisi olduğu söylenebilir. Mesnevide kadına cinsiyetinden dolayı

[39] Hellmut Ritter , İlahiname, İstanbul , 1940.
[40] Helmuth Ritter, agm., s. 9.

yöneltilmiş aşağılayıcı ifadeler yoktur. Aksine eserin en başında, aynı zamanda mesnevinin en uzun hikâyesi olan 1. hikâyede şehveti terk eden, her türlü musibete rağmen namusunu koruyan kadın yüceltilir, 2, 57, 62, 68, 89, ve 92. hikâyelerdeki kadınlar da takdir edilen hatta bir kısmı "ermiş" sayılabilecek kadınlardır. Zaten müellif, kadın-erkek meselesine cinsiyet ayrımına göre değil "ma'nâ erliğine" göre bakmakta, "ma'nâ" bakımından olgun olana cinsiyet farkı gözetmeksizin "er"dir demektedir:

Bu yol içre şu kim merdānedür ol
Bu şehvetden ḳamu bīgānedür ol

Şu zen ki şehvetinden ol cüdādur
Ser-i merdān-ı dergāh-ı Ḫudādur (489, 490)

Ḳo lafẓ-ı merdi şāhum gözle māʿnī
Kimüñ ki ṣabrı var merd oldı yaʿnī

Dime bu er durur ya bu dişidür
Kimüñ ki maʿnīsi var ol kişidür

Ḳamer alur çü nūrını güneşden
Eger ṭuyduñsa ʿibret al bu işden

Ne naḳs olur mü'enneṯ olsa ḫurşīd
Müẕekkerlik hilāle virmez ümmīd

Niçe zen var cihānda merdüm-i pāk
Aña ḳurbān ola biñ merd-i nā-pāk

Ḳo zenligi bu meydān içre merd ol
Bıraḳ şehvāt-ı nefsi merd-i ferd ol (927-932)

Şu kim ṣūretde zendür pür-hünerdür
Anı ʿavret dime maʿnāda erdür (3001)

Şu zen kim maʿnīsi var tācı yoḳdur
O şehdür kimseye muḥtācı yoḳdur

Ḫimārına fidādur niçe destār
Ne virür issine destār-ı pür-bār (3011, 3012)

Sonuç olarak müellif, çerçeve hikâyedeki padişahın diliyle, şehvete, uzun ömre, fazla emek sarf etmeden sınırsız bilgi, iktidar ve zenginliğe ulaşmaya hevesli dünya sevdalılarına "Dünya, dibinden tepesine kadar sizin olsa da bir gün öleceksiniz. Geçici dünya yerine kalıcı öteki âleme, Hakk'ın dîdârına tâlip olun. Allah'tan gelen her şeye gönül hoşluğuyla rıza gösterin. Dünyayı ahiretin tarlası bilip, ilim, irfan ve hâlis imanla güzel tohumlar ekin." demeye çalışmış ve bunda da başarılı olmuştur.

5. İlâhî-nâme ile Mukayese

Horasan Selçukluları'nın son zamanlarında Nişabur'da 1142-1145 yıllarında Nişabur'da dünyaya gelen, eczacılık ve tıpla meşgul olduğu için "Attar" lakabını alan Ebû Hâmid Ferîdüddîn Muhammed b. Ebî Bekr İbrâhîm-i Nişâbûrî (ö. 618/1221)'nin [41] mühim eserlerinden İlâhî-nâme[42], kültür hayatımıza Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî' ile girmiş, Mesnevî'de İlâhî-nâme kaynaklı hikâyeler yer almıştır. İlâhî-nâme'den seçilen hikâyeler muhtelif mesnevilerimizde işlenmiş[43] fakat bilindiği kadarıyla İlâhî-nâme'yi Anadolu Türkçesine manzum olarak ilk ciddî aktarma teşebbüsünü Şemseddîn-i Sivâsî gerçekleştirmiştir. Eserin mensur tam çevirisi de iki cilt hâlinde Abdülbâki Gölpınarlı tarafından yapılmıştır.

Türkiye Türkçesiyle "Serkan Özburun'un Farsça'dan akıcı dille tercüme ettiği İlâhiname, bir solukta okunacak bir kitap."[44] ifadeleriyle tanıtılan bir İlâhî-nâme tercümesi daha vardır.[45] Fakat eserin adının yazılışından (İlâhiname), hikâye başlıklarına kadar;

[41] M. Nazif Şahinoğlu, "Atâr, Ferîdüddin", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.4, İstanbul 1998, s.95–98.
[42] Eserin tenkitli neşri yapılmıştır: Hellmut Ritter Ilahi-name Die Gesprache Des Königs Mit Seinen Sechs Söhnen Eine Mystiche Dichtung vun Farîdaddîn 'Attâr, İstanbul 1940.
[43] İlâhî-nâme'deki "Kocası sefere giden kadın" ve "Belh Beyi ile Kızı" hikâyelerinin Işk'nâme, Hurşid-nâme, Hüsrev ü Şîrîn (Şeyhî) ve Süheyl ü Nev-bahar mesnevilerindeki izleri üzerine bir araştırma yapılmıştır: Nezahat Öztekin, "Attâr'ın İlâhî-nâmesi'ndeki İki Hikâyenin Anadolu Mesnevilerindeki İzleri", Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları, S.5, Summer 2007, s. 427–442.
[44] http://www.semerkandyayin.com/katalog.html
[45] Ferîdüddin Atâr , İlâhiname, çev. Serkan Özburun, 2.bsk. İstanbul 2005.

padişahın altı oğlundan sadece üçüne yer verilmesiyle ve aynı hikâyeyle bitmesiyle kitap, Abdülbaki Gölpınarlı'nın çevirisinin ilk cildiyle tıpatıp aynıdır. Gölpınarlı, çevirisini ilk kısmını "İlâhiname" adıyla yayımladıktan bir müddet sonra "İlahinâme II" adıyla diğer cildi neşretmiştir. Serkan Özburun'un neşrinde tercümeye ve tercüme edene dair hiçbir bilgi yoktur. Devam edeceğine dair hiçbir işaret olmadan bitirilmiştir ve okuyup karşılaştıranların kolayca fark edebileceği üslûp ve çeviri özellikleri Gölpınarlı'yı hatırlatmaktadır. Bütün bunlar Serkan Özburun tarafından yapılan neşrin "tercüme"den çok Gölpınarlı tercümesinin günümüz konuşma diline uyarlaması olduğu kuşkusunu doğurmuş, yayınevine konu hakkında e-posta yoluyla bilgi verilmiş, makul bir süre geçmesine rağmen herhangi bir cevap alınamamıştır.

İlâhî-nâme'yi dilimize kazandırma yolunda bilinen ilk ciddî çalışmayı yapan Şemseddîn-i Sivâsî, İbret-nümâ'yı nazmederken kaynağını gizlememiş mesnevisinin değişik yerlerinde ifade etmiştir:

Rivāyet eylemişdür Ḫˇāce ʿAṭṭār
Cemāli cennetinde ola ṭayyār

"**İlāhī-nāme**"sindendür nümūne
Ġaraż ʿibret ḥikāyetdür bahāne (446-447)

Eserinin İlâhî-nâme'den bir "nümûne" olduğunu mesnevinin en başında, "âgâz-ı kitâb" kısmında belirtmiş, bazı hikâyelerin başında tekrar hatırlatmış[46], tercüme işine neden giriştiğini, nasıl bir yol izlediğini de "hâtime"de izah etmiştir. Eserin yazılış hikâyesini önce bir attar dükkânı temsiliyle anlatmış, [47] eserin neden tamamını değil de bir kısmını çevirdiğini ifade etmiştir:

Bu żaʿf ile çü yapdum ben de bir kār
Şu vażʿ üzre ki itdi Ḫˇāce ʿAṭṭār

Velākin ḥoḳḳa-i dükkān-ı ʿaṭṭār
Ḥisābı çoġ idi ṣūretde bisyār

[46] Tenkitli metnimizin 2811. beyti: Olupdur bir uludan işbu güftār / İlāhī-nāmesinde yazdı ʿAṭṭār
[47] Bkz.: İncelememizin "Yazılış Sebebi" kısmı.

Egerçi cümlesi maḳbūl ü mevzūn
Se'āmetden velākin ġayr-i me'mūn

Müfīd ü muḫtaṣardur çünki evlā
Mülaḫḫaṣ eyledüm pes oldı aʿlā (4836-4839)

"**İlāhī-nāme"**sinden Şeyḫ Ferīdüñ
Ki ʿAṭṭār idi nāmı ol ḥamīdüñ

Çıḳardum ṣad ḥikāyet zübdesinden
Ki yaʿnī lübbin aldum ḥabbesinden

ʿAcem dilinden itdüm anı iḫrāc
Bi-ḥamdi'llāh ki oldı sifr-i vehhāc

Ḳodum her ḳıṣṣaya ʿibretle ʿunvān
Göre tā ʿayn-ı ʿibret birle iḫvān (4851-4854)

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere Şemseddîn-i Sivâsî, Attar'ın eserinde çok fazla hikâye bulunduğunu ve okuyana bıkkınlık verebileceğini belirterek, "tohumun özünü alır gibi" içinden yüz hikâye seçip sonlarına da birer "ibret" koyduğunu ifade etmiştir. İncelememizin devamında Şemsî'nin "habbeden lübbünü alma" ameliyesi şekil ve muhteva yönünden değerlendirilmiştir. Karşılaştırmalarda İlâhî-nâme'nin Abülbaki Gölpınarlı tarafından yapılan çevirisi ile tenkitli metnimiz esas tutulmuş, sayısal bilgiler bu metinlere göre verilmiştir.

5.1. Şekil Yönünden

Attâr 6625 beyitten oluşan İlâhî-nâme'sini, Şemseddîn-i Sivâsî 4890 beyitlik İbret-nümâ'sını aruzun *Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fa'ûlün* kalıbıyla nazmetmişlerdir. Her iki eserin giriş kısmında da tevhid, na't, münacat, dört halifenin övgüsü ve "söz"ün yüceliğiyle ilgili manzumeler yer almaktadır. İlâhî-nâme'de Hz. Peygamberi'in miracı da zikredilirken, İbret'nümâ'da, devrin yöneticilerinin övgüsü, Rafizî akımına mensup olanların yergisi,

adaletin gereğini vurgulayan iki hikâyeye de fazladan yer verilir. Her iki eserde de hatime kısımları mevcuttur.

Attâr mesnevisini 22 makale ve 261 hikâye ile oluşturmuştur.[48] 261 sayısına hâtime bölümündeki hikâyeler de dâhildir. Eserin asıl kısmında İlâhî-nâme'de anlatılan hikâye sayısı 242'dir. İbret-nümâ ise 6 makale ve 101 hikâyeden müteşekkildir. Şemseddîn-i Sivâsî hemen her hikâyenin sonuna "İbret" başlığı altında hikâyelerden alınacak dersleri sıralarken, Attâr ayrı bir başlığa gerek duymamış, belirteceği hususlar varsa hemen hikâyenin ardından zikretmiştir.

Aşağıdaki tabloda, İlâhî-nâme'nin esas kısmındaki başlıklarını görmek mümkündür. İki eserdeki ortak hikâyeler, geçtikleri beyitler ve beyit sayıları belirtilerek verilmiştir.

[48] Ferideddin-i Attar, İlâhiname, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, 2. bsk., İstanbul 1992, s. XII-XIII.

İlâhinâme				ʿİbret-nümā		
Bölüm veya Hikâye Başlığı	**s.**	**Beyitler**	**BA**	**Bölüm veya Hikâye Başlığı**	**Beyitler**	**BA**
Birinci Makale	37	457-472	16	Āġāz-ı Kitāb	446-474	29
				Su'āl-i Püser-i Evvel Ez-Peder	475-483	9
Babanın Verdiği Cevap	38	473-476	4	Su'āl-i Püser-i Evvel Ez-Peder	475-483	9
Kocası Sefere Giden Namuslu Kadın	38	477-785	309	Ḥikāyet-i İbtilā-yı Ān Bānū-yı Pākīze- Dāmen...	493-923	431
İkinci Makale	61	786-793	8	Püser Ḳanāʿat İtmeyüp Yine Bu Maʿnādan...	939-944	6
Babasının Verdiği Cevap	61	794-807	13	Cevāb-ı Peder Püser-rā	945-959	15
Şehzadeye Aşık Olan Kadın	62	808-857	50	Ḥikāyet-i Şeh-zāde Be-Ān-Zen-i Pākīze	960-1014	55
Rum Ülkesinde Esir Düşen Bir Alevi...	66	858-876	19	Ḥikāyet-i Seyyid ü Dānişmend ü Muḫanneṣ...	1025-1044	20
Süleyman ve Davud'la Âşık Karınca	68	877-895	19	Ḥikāyet-i Süleymān Nebī ʿAleyhi's-Selām ...	1057-1079	23
Emirü'l-Mü'minîn Ali ile Karınca	69	896-922	27	Ḥikāyet-i Emīrü'l-Mü'minīn Şīr-i Ḫudā..	1096-1117	22
Adalet Sahibi Nuşirevan ile Bağcı	71	923-938	16	Ḥikāyet-i Nūşīrevān Bā-Pīr-i Dıraḫt-Nişān	1138-1155	18
Cendi Hoca (Kemal) ile Köpek	73	939-946	8	Ḥikāyet-i Şeyḫ Ḫˇāce Zengī Raḥimehu'llāhi Bā-Seg	1165-1174	10
Ma'şûk-ı Tûsî ile Köpek ve Atlı	73	947-956	10	Ḥikāyet-i Maʿşūḳ-ı Ṭūsī	1191-1198	8
Şeyh Ebu Sa'îd'in Bir Sûfî ve Bir Köpekle Konuşması	74	957-984	28	Ḥikāyet-i Ṣōfī Bā-Seg	1233-1264	32
Ebu'l-Fadl Hasan'ın Can Verirken Sözleri	76	985-998	14	Ḥiḳāyet-i Ebū'l-Fażl Ḥasan	1299-1320	22
Üçüncü Makale	78	999-1003	5	Püserüñ Pedere Yine Bu Maʿnādan Su'āl İtdügidür	1330-1334	5
Babasının Verdiği Cevap	78	1004-1007	4	Cevāb-ı Peder Püser-rā	1335-1338	4
İbrahim Edhem'in Dervişten Suali	79	1008-1015	8	Ḥikāyet-i İbrāhīm Bin Edhem	1339-1346	8
Şeyh Gürgani ile Kedi	79	1016-1050	35	Ḥikāyet-i Şeyḫ Bā-Gürbe	1358-1390	33
Hıristiyan Çocuğu	82	1051-1067	17	Ḥikāyet-i İslām-ı Naṣrānī ki Püsereş Mürde-būd	1396-1410	15
Güzel Bir Oğlu Bulunan İhtiyar	83	1068-1079	12	Ḥikāyet-i Pīr ki Püsereş Mürde-būd	1419-1430	12
Yakup ve Yusuf	84	1080-1102	23	Ḥikāyet-i Yaʿḳūb u Yūsuf ...	1431-1451	21
Yusuf ile İbn Yamin	86	1103-1171	69	Ḥikāyet-i Yūsuf ʿAleyhi's-Selām Bā-İbn-i Yāmīn	1471-1559	89

İlâhinâme				ʿİbret-nümā		
Bölüm veya Hikâye Başlığı	**s.**	**Beyitler**	**BA**	**Bölüm veya Hikâye Başlığı**	**Beyitler**	**BA**
Günahkar Bir Gençle Ona Musallat Olan Azap Melekleri	91	1172-1200	29	Ḥikāyet-i Ān-Civān ki O-rā ʿAvn-i Ḫudā Āşināyī-nemūd Der- Rūz-ı Ḳıyāmet	1587-1617	31
Bilgi Sahibi genç, Cennet ve Ulu Tanrıyı Görüş	93					
Bir Dervişin Mecnuna Yaşını Sorması	94	1218-1232	15	Ḥikāyet-i Dervīş Bā-Mecnūn	1630-1639	10
Sıtmaya Tutulan Deli	96					
Dördüncü Makale	97	1235-1238	4	Yine Bu Maʿnādan Püserüñ Pedere Su'ālidür	1649-1651	3
Hintli Sertapek	97	1239-1334	96	Cevāb-ı Peder	1652-1718	67
Güzel Oğlu Bulunan Vezir	104	1335-1374	40	Ḥikāyet-i Püser-i Vezīr Bā-Ṣōfī	1728-1764	37
Askerinden Kaçan Padişah	107	1375-1381	7	Ḥikāyet-i Ol Pādişāh ki Üzerine Aʿdāsı Gelüp...	1777-1787	11
Bir Çavuşun Şehzadeye Âşık Oluşu	107					
İhtiyar Oduncuyla Sultan Mahmut	115	1486-1524	39	Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Pīr-i Heyzüm-keş	1804-1835	32
Beşinci Makale	118	1525-1533	9	Maḳāle-i Düvüm İkinci Oġlınuñ Pādişāha ʿArż...	1857-1866	10
Babasının Verdiği Cevap	119	1534-1539	6	Pederüñ Püsere Cevābıdur	1867-1874	8
Şiblî ile Ekmekçi	119	1540-1569	30	Şeyḫ Şiblī Birle Etmekçi Ḥikāyetidür	1875-1915	41
Namaz Kılan Adamla Köpek	121	1570-1606	37	Ḥikāyet-i ʿĀbid Bā-Seg	1935-1959	25
İsa ile Dünyanın Konuşması	124	1607-1640	34	Ḥikāyet-i ʿĪsā ʿAleyhi's-Selām Bā-Dünyā	1993-2038	46
Papazla Şeyh Ebu'l-Kasım Hemedânî	127	1641-1673	33	Ḥikāyet-i Rāhib Bā-Ebu'l-Ḳāsım-ı Hemedānī	2047-2065	19
Müslüman Olan Hıristiyan	129	1674-1678	5	Ḥikāyet-i Ān Naṣrānī ki Müselmān-şüd	2084-2093	10
Ömer'e Ait Bir Hikâye	129					
Köprü Yaptıran Mecûsî	130	1684-1721	38	Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Gebr	2094-2119	26
Yoksul Birinin Cafer-i Sadık'tan Sorusu	133	1722-1738	17	Ḥikāyet-i Dervīş Bā-Caʿfer-i Ṣādıḳ Raḥimehu'llāh	2131-2147	17
Bir Dilim Ekmeğe Değmeyen Namaz Hakkında Bir Meczubun Sözü	134					

İlâhinâme				ʿİbret-nümā		
Bölüm veya Hikâye Başlığı	**s.**	**Beyitler**	**BA**	**Bölüm veya Hikâye Başlığı**	**Beyitler**	**BA**
Bir Meczubun Cuma Namazı	135					
Altıncı Makale	137	1758-1762	5	Su'āl-kerden-i Püser Ez-Peder Der-īn-Bāb	2162-2165	4
Babasının Cevabı	137	1763-1772	10	Cevāb-ı Peder	2166-2174	9
Bir Adamla Azrail ve Süleyman Peygamber	138	1773-1797	25	Ḥikāyet-i Civān Bā-ʿAzrā'īl ʿAleyhi's-Selām	2175-2190	16
Mancınık Taşıyla Yaralanan Genç	140	1798-1818	21	Ḥikāyet-i Civān Bā-Refīḳ-ı Şefīḳ	2202-2209	8
Mısırdaki Meczup	141	1819-1825	7	Ḥiḳāyet-i Dīvāne-i Mışrī	2225-2230	6
Fahreddîn-i Gürgânî ile Padişahın Kölesi	142					
Husayn-ı Mansûr'un Dardaki Hâli	147	1894-1905	12	Ḥikāyet-i Manşūr-ı Ḥallāc	2239-2248	10
Mecnûn'un Leylâya Aşkı Artması	148	1906-1917	12	Hiḳāyet-i Mecnūn	2262-2272	11
Ay Yüzlü Çocukla Nazar Sahibi Derviş	149					
Şeyh Nûrî ile Kör	152	1952-1964	13	Ḥiḳāyet-i Şeyḫ Nūrī ʿAleyhi's-Selām	2368-2378	11
Ebu'l-Kâsım-ı Hemdânî'ye Ait Hikâye	153	1965-1986	22	Ḥikāyet-i Ebu'l-Ḳāsım-ı Hemedānī Bā-Büt-Perest	2386-2408	23
Yedinci Makale	155	1987-1992	6	Püserüñ Pedere Yine Bu Maʿnādan Su'āl İtdügidür	2431-2437	7
Babasının Cevabı	155	1993-1994	2	Cevāb-ı Peder	2438-2439	2
İsm-i A'zam Öğrenmek İsteyenle İsa	156	1995-2013	19	Ḥikāyet-i ʿĪsā ʿAlā –Nebiyyinā ve ʿAleyhi's-Selām...	2440-2459	20
İbrâhim Peygamberle Nemrûd	157	2014-2028	15	Ḥikāyet-i Ḥażret-i İbrāhīm ʿAlā Nebiyyinā ...	2480-2502	23
Bir Hıristiyanla Şeyh Bâyezid	158	2029-2042	14	Ḥikāyet-i Bā-Yezīd Bā-Tersā	2519-2529	11
Başını Kabe Kapısına vuran Meczup	159	2043-2052	10	Ḥikāyet-i Dīvāne	2539-2552	14
Eyup Peygamber'e Ait Bir Hikâye	160	2053-2059	7	Ḥikāyet-i Eyyūb ʿAlā-Nebiyyinā veʿAleyhi's-Selām	2560-2566	7
Yusuf Hemedânîye Ait Bir Hikâye	162	2060-2068	9	Ḥikāyet-i Yūsuf ʿAlā-Nebiyyinā Aleyhi's-Ṣalātü...	2570-2580	11
Zelîhâ'ya Ait Bir Hikâye	162					
Temsil	163					
Ebubekir Sefâleye Ait Bir Hikâye	163					

İlâhinâme				ʿİbret-nümā		
Bölüm veya Hikâye Başlığı	**s.**	**Beyitler**	**BA**	**Bölüm veya Hikâye Başlığı**	**Beyitler**	**BA**
Sultan Mahmutla Meczup	164	2092-2104	13	Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Dīvāne	2618-2628	11
Kesilmiş Ağaç	165	2105-2113	9	Ḥikāyet	2634-2639	6
Hasan Basrî ile Rabia	166					
Musâ Peygambere Ait Bir Hikâye	167					
Susan Meczûp	168	2145-2161	17	Ḥikāyet-i Dīvāne	2646-2656	11
Birisinin Mecnûndan Leylâ Hakkında Sorusu	170	2162-2171	10	Ḥikāyet-i Mecnūn	2677-2684	8
Bir Müezzin ve Adamın Birinin Meczuba Sorusu	170					
Ebu Sa'id'e ait Bir Hikâye	172	2184-2206	23	Ḥikāyet-i Sulṭān Ebū-Saʿīd Bā-Pīr	2690-2697	8
Sultan Mahmut'la Ayaz	173	2207-2233	27	Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Ayāz	2703-2725	23
Sekizinci Makale	176	2234-2236	3	Su'āl-Kerden-i Püser Ez-Peder Hem Der-īn-Maʿnā	2727-2729	3
Babasının Cevabı	176	2237	1	Cevāb-ı Peder (Hz. Adem, Hz. Havva ve Şeytan)	2730-2776	47
Adem ve Havva ile İblis'in Çocuğu	176	2238-2277	40			
İbllis'in Ağlayışı	179	2278-2285	8	Ḥikāyet	2801-2810	10
Yusuf Peygamberle İbn-i Yâmin	180	2286-2308	23	Ḥikāyet	2811-2829	19
Sultan Mahmut'la Ayaz	182	2309-2327	19	Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Ayāz	2838-2849	12
Güzel Bir Oğlanla Perişan Bir Hâle Düşen Âşık	183	2328-2351	24	Ḥikāyet-i ʿĀşıḳ u Maʿşūḳ	2857-2877	21
Sultan Mahmud'un Ölüm Hâlinde iken Ayaz'a Söylediği Söz	185	2352-2376	25	Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Der-Ḥāl-i Vefāt Be-Ayāz	2882-2900	19
Eli Kesilen Hırsız	187					
Ay ve Ayın Güneş'e Hasedi	188					
Birisinin Mecnun'a Sorusu	188					
İblis'e Ait Bir Hikâye	188					
Sultan Mahmut'la Büyüklerin Dilek Dilemeleri	189					

İlâhinâme				ʿİbret-nümā		
Bölüm veya Hikâye Başlığı	**s.**	**Beyitler**	**BA**	**Bölüm veya Hikâye Başlığı**	**Beyitler**	**BA**
Şiblî'ye Ait Bir Hikâye	190	2413-2431	19	Ḥikāyet-i Şeyḫ Şiblī	2907-2927	21
Tur Dağında Musa ile İblis	191					
Dokuzuncu Makale	194	2455-2462	8	Maḳāle-i Süvüm Pādişāhuñ Üçünci Oġlı...	2936-2951	16
Babasının Verdiği Cevap	194	2463-2470	8	Cevāb-ı Peder	2952-2962	11
Sultan Mahmut'la Kocakarı	195	2471-2510	40	Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Pīre Zen	2963-3000	38
Behlûl ve Mezarlık	198	2511-2530	20	Ḥikāyet-i Behlūl	3016-3031	16
Yıldız Bilgisini Bilen Padişah	200					
Hikâye						
Şakıyk-ı Belhî'nin Tevekkül Hakkındaki Sözleri	202	2555-2572	18	Ḥikāyet-i Şeyḫ Şaḳīḳ-i Belḫī Raḥimehu'llāh	3053-3073	21
Tanrıdan Gömlek İsteyen Meczup	203	2573-2587	14	Ḥikāyet-i Dīvāne	3084-3092	9
Ağlayıp Sızlanan Meczup	205					
Meczupla Ebubekr-i Vasıtî	207	2602-2624	23	Ḥikāyet-i Şeyḫ Vāsıṭī Raḥimehu'llāhi ʿAleyh	3106-3119	14
Gönlü Yanık Kocakarı	208	2625-2633	9	Ḥikāyet-i Pīre Zāl-i Baġdādī	3144-3157	14
Ateş ve Kav	208					
Ebu Aliyy-i Farmidi'ye Ait Bir Hikâye	209	2650-2661	12	Ḥikāyet-i Merd-i İlāhī Der-Rūz-ı Ḳıyāmet	3166-3177	12
Mahşer Günündeki Suçlu	210	2662-2687	26	Ḥikāyet-i Günehkār Der-Rūz-ı Maḥşer	3186-3204	19
Sultan Mahmud'un Askeri Teftişi	213					
Onuncu Makale	214					
Babasının Cevabı	214					
Sultan Sencerle Abbâse-i Tûsî	215					
Musâ'nın Ulu Tanrıya Münâcâtı ve Velilerden Birini Görmek İstemesi	217	2731-2766	36	Ḥikāyet-i Mūsā ʿAleyhi's-Selām Bā-Yegī Ez-Ehlu'llāh	3211-3242	32
Bedenler Yaratılmadan Ruhların Hâlleri	219	2767-2796	30	Ḥikāyet	3260-3291	32

İlâhinâme				ʿİbret-nümā		
Bölüm veya Hikâye Başlığı	**s.**	**Beyitler**	**BA**	**Bölüm veya Hikâye Başlığı**	**Beyitler**	**BA**
Peygamber'in Zevcelerine Ait Hikâye	222	2797-2813	17	Ḥikāyet-i Ümmühātü'l-Mü'minīn Ezvācü'n-Nebī ...	3292-3315	24
Râbia'ya Ait Bir Hikâye	223	2814-2829	16	Ḥikāyet-i Rābiʿa Raḥimeha'llāh	3320-3339	20
Behlûl'e Ait Bir Hikâye	224	2830-2894	65	Ḥikāyet-i Behlūl Bā-Kūdegān Der-Şehr-i Baġdād	3340-3416	77
Leys-i Bûsence'ye ait Bir Hikâye	229					
Musa ve İbâdet Eden Kul	230	2908-2930	23	Ḥikāyet-i ʿĀbid	3430-3458	29
Buharalı Pirle P*ştun Biri	232					
Gazalî ile Mülhit	233					
Duacıyle Meczup	234					
Ağlayan Bir Meczûp	234					
Bir Meczubun Tanrıya Münâcâtı	235					
Baht ve Devlet Hususunda Şeyhin Bir Sözü	236					
On Birinci Makale	237					
Babasının Verdiği Cevap	237					
Çölde Yapayalnız Er	237	2986-3003	18	Ḥikāyet-i Merd-i Rāh	3459-3471	13
Bir Tabuta Giren Meczup	239					
Yeni Doğmuş Çocuk Hakkında Peygamberin Sözü	240					
Hasan ve Hüseyin'e Ait Bir Hikâye	241	3034-3044	11	Ḥikāyet-i Ḥasan-ı Baṣrī ve Ḥabīb-i ʿAcemī	3481-3493	13
Şiblî'ye Bir Sual Soran	242					
Sultan Mahmut'la Ayaz Hamamda	243					
Şeyh Bayezidle Kendisine Had Vurulan Kallâş	245	3081-3100	20	Ḥikāyet-i Bā-Yezīd-i Besṭāmī Bā-Merd-i Ḳallāş	3509-3530	22
Köle ile Abdullâh-ı Mübârek	246	3101-3113	13	Ḥikāyet-i İbnü'l-Mübārek Bā-Ġulām-ı Hindū	3545-3558	14
Peygamberin Huzuruna Gelen Habeşli	247					
Aldığı Kızı Kız Bulmayan Adam	249					

İlâhinâme				ʿİbret-nümā		
Bölüm veya Hikâye Başlığı	**s.**	**Beyitler**	**BA**	**Bölüm veya Hikâye Başlığı**	**Beyitler**	**BA**
Bir Filozofun İskender'in Başucunda Sözleri	251					
Bir Meczuba Ait Hikâye	251					
Hasan-ı Bısrî ve Şem'ûn	254					
On İkinci Makale	258					
Babasının Cevabı	258					
Keyhusrev ve Cem'in Kadehi	258					
Taş ve Kerpiç	261					
Çölde Şiblî ile Bir Genç	261					
Coşkun Bir Erin Bir Kabir Başındaki Sözleri	264					
Tanrı'ya Bir Sır Söyleyen Meczup	266					
Sultan Melikşah'la Muhafız	267					
Şeyh Ebu Sa'id'le Sevgilisi	269					
Ayazla Sultan Mahmut	270					
Ay ve Ayın Güneşe Çektiği İştiyak	271					
Bayezid'i Rüyada Gören	272					
Dervişin Şibli'den Sorusu	273					
İbrahim Edhem'e Ait Bir Hikâye	275					
İlahinâme II [**]				**ʿİbret-nümā**		
Bölüm veya Hikâye Başlığı	**s.**	**Beyit Nu.**		**Bölüm veya Hikâye Başlığı**	**Beyit Nu.**	
On Üçüncü Makale	11	3473-3477	5	Maḳāle-i Çārüm Pādişāhuñ Dördünci Oġlı Gelüp ...	3566-3575	10

[**] Ferideddin-i Attar, İlahinâme II, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, 2. bsk., İstanbul 1996.

İlâhinâme				ʿİbret-nümā		
Bölüm veya Hikâye Başlığı	**s.**	**Beyitler**	**BA**	**Bölüm veya Hikâye Başlığı**	**Beyitler**	**BA**
Babasının Cevabı	11	3478-3480	3	Cevāb-ı Peder	3576-3578	3
İskender-i Rûmî'nin, Akıllı Adamın Hikâyesi	12	3481-3527	47	Ḥikāyet-i İskender-i Ẕü'l-Ḳarneyn	3579-3609	31
Hikâye	16					
Kıtlık ve Tavuskuşunun Cevap Vermesi	16					
Peygamber'in Miraç Gecesine Ait Bir Hikâye	17					
Haris Adamla Ölüm Meleği	18	3557-3584	28	Ḥikāyet-i Ḥarīṣ	3621-3670	50
Merzüban Hakîm'in Oğlunun Öldürülmesi	21					
Öğüt	22					
Nûşîrevân'la Bozorcmihr	23	3605-3633	29	Ḥikāyet-i Büzürcmihr Bā-Nūşirevān	3683-3715	33
Yılda Kırk Gün Yumurtlayan Tavuk	26	3634-3656	23	Ḥikāyet-i Murġ-ı Şāmī	3723-3741	19
Behlül, Helva ve Kebap	28					
Musa'nın Sorusu	28					
Kisrâ'nın Öğüdü	29					
Bir Ulunun Yüce Tanrıya Münâcâtı	29					
Ṣa'bî ve Serçe Tutmuş Adam	30	3678-3701	24	Ḥikāyet-i Ṣaʿve	3757-3788	32
Bal Arısı ve Karınca	32	3702-3719	18	Ḥikāyet-i Zenbūr Bā-Mūr	3794-3814	21
Peygamberle Habeş Cariye	34	3720-3738	19	Ḥikāyet-i Resūlu'llāh Ṣalla'llāhü ʿAleyhi ve-Sellem	3827-3856	30
Rabî' Oğlu Fadl'la Bir Adam	36	3739-3755	17	Ḥikāyet-i Faẓl-ı Rebīʿ	3881-3901	21
Behlûl'e Ait Bir Hikâye	38					
Meczûp ve Süslü Kişiler	38					
On Dördüncü Makale	41	3775-3777	3	Püserüñ Pedere Yine Āb-ı Ḥayātdan Su'āl İtdügidür	3912-3914	3
Babasının Cevabı	41	3778	1	Cevāb-ı Peder	3915-3965	51
İskender ve Ölümü	41	3779-3834	56			

İlâhinâme				ʿİbret-nümā		
Bölüm veya Hikâye Başlığı	**s.**	**Beyitler**	**BA**	**Bölüm veya Hikâye Başlığı**	**Beyitler**	**BA**
Nemrûd'a Ait Hikâye	46					
Yoksullara Sadaka Veren Adam	49					
Helâl Lokma	50					
Şeyhle Kocakarı	51					
Ömer ve Âşık Genç	52					
Tufan İsteyen	53	3909-3924	16	Ḥikāyet-i Dīvāne	3985-4002	18
Âşık ve Bez Yıkayıcı	55	3925-3961	37	Ḥikāyet-i Civān-ı Gāzür Bā-Pīr-i ʿĀşıḳ	4012-4037	26
Mecnûn'a Âit Hikâye	58	3962-3977	15	Ḥikāyet-i Mecnūn	4045-4060	16
Tuzağa Düşen Tilki	60	3978-3998	21	Ḥikāyet-i Rūbāh	4069-4097	29
Sultan Mahmut - Ayaz	62					
İsa Oğlu Muhammed ve Meczup	63	4011-4024	14	Ḥikāyet-i Muḥammed Bin ʿİsā	4109-4125	17
Sultan Mahmut ve Meczup	65					
Kilim Satan Meczup	66					
Tavaf Eden Kadına Bakan	67					
Mehistî ve Sultan Sencer	68					
Sultan Mahmut ve Filler	72					
İsâ Peygamber ve Yahudiler	73					
Hırsız	74					
Sopaya Binmiş Meczup	75					
Kale Kumandanı ve Meczup	77					
Sultan Mahmut ve Zulme Uğramış Kişi	77					
Mecnun'a ait Bir Hikâye	79					
Ayaz ve Tuzcu	80					

İlâhinâme				ʿİbret-nümā		
Bölüm veya Hikâye Başlığı	**s.**	**Beyitler**	**BA**	**Bölüm veya Hikâye Başlığı**	**Beyitler**	**BA**
On Beşinci Makale	87	4249-4253	5	Maḳāle-i Pençüm Beşinci Ferzend	4138-4143	6
Babasının Cevabı	87	4254-4273	20	Cevāb-ı Peder	4144-4152	9
Sultan Mahmud'a ait Bir Hikaye	89	4274-4294	21	Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd	4153-4167	15
Şeyh ve Hüma Kuşu	91					
Sultan Sencer ve Muhammed Gazâlî	92					
Sultan Mahmut ve Adaşı	93	4314-4333	20	Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd	4191-4211	21
Sultan Mahmut'la Bez Yıkayan	95					
Hakîm ve Zü'l-Karneyn	97					
Padişah ve Yüzük	98					
Edhemoğlu İbrahim ve Hızır	100	4388-4412	25	Ḥikāyet-i İbrāhīm-i Edhem Bā-Ḥıżr ʿAleyhi's-Selām	4223-4255	33
Sultan Mahmut ve Derviş	102					
Sencer ve Rükneddin Ekkaf	103					
Bir Kese Altın Bulan Derviş	105					
Sultan Mahmut - Kocakarı	106	4450-4466	17	Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Pīre Zen	4263-4279	17
Onaltıncı Makale	109					
Babasının Cevabı	109					
Harunurreşîd'in Oğlu	110	4476-4581	106	Ḥikāyet-i Ferzend-i Hārūnu'r-Reşīd Ez-Zübeyde	4285-4405	121
Behlûl ve Harûn	118	4582-4617	36	Ḥikāyet-i Hārūnu'r-Reşīd	4421-4453	33
Süleyman Peygamber ve Testi	121	4618-4637	20	Ḥikāyet-i Süleymān ʿAlā-Nebiyyinā ve...	4473-4488	16
Yoksul ve Padişah	123					
Güzel Bir Kız ve Ölümü	125					
On Yedinci Makale	127					
Babasının Cevabı	127					

İlâhinâme				ʿİbret-nümā		
Bölüm veya Hikâye Başlığı	**s.**	**Beyitler**	**BA**	**Bölüm veya Hikâye Başlığı**	**Beyitler**	**BA**
Kasap ve Koyunlar	128					
Doğanla Tavuk	129					
Ölülerin Ahvalinden Haber Veren Can Gözü Açık Kişi	131	4709-4724	16	Ḥikāyet-i Merd-i Ṣāḥīb-Keşf	4500-4507	8
Bir Meczup	133					
Bir Meczuba Tanrı İşini Sormaları	134	4732-4746	15	Ḥikāyet-i Dīvāne	4523-4530	8
Hz. Fatıma'nın Çeyizi	135	4747-4801	55	Ḥikāyet-i ʿArūs-ı Fāṭıma Raḍıya'llāhü ʿAnhā	4541-4568	28
Genç Kız Alan İhtiyar	140					
Ebû-Bekr-i Varrâk ve Derviş	142	4819-4829	11	Ḥikāyet-i Ebū Bekr-i Varrāḳ	4603-4610	8
İki Mezarlık Arasına Gömülmek İsteyen	143					
Süfyân-ı Sevrî'ye Ait Hikaye	145	4847-4872	26	Ḥikāyet-i Süfyān-ı Ṣevrī	4619-4638	20
Müslüman Olan Yahudi	147	4873-4923	51	Ḥikāyet-i Pīr-i Yehūdī ki Be-ʿAvn-i Ḥaḳ... Ḳaṣīde Meṣnevī	4653-4737 4671-4679 4680-4737	85
On Sekizinci Makale	153					
Babasının Cevabı	153					
Bulkiya ve Affan	153					
Süleyman Peygamber ve Tahtı	155					
Köle ve Me'mûn	156					
Asma'î ve Mavalcı	160					
Yusuf Peygamber ve Cebrail	162					
Pir Halo-yı Serahsî	164					
Yahya b. Muaz ve Bayezid	167					

İlâhinâme				ʿİbret-nümā		
Bölüm veya Hikâye Başlığı	**s.**	**Beyitler**	**BA**	**Bölüm veya Hikâye Başlığı**	**Beyitler**	**BA**
Aliyy-i Rüdbâri	168					
Sultan Mahmut - Kumarbaz	172					
Ebu-Sa'id – Kumarbaz	173					
Mecnûn - Leylā	175					
On Dokuzuncu Makale	177	5192-5196	5	Maḳāle-i Şeşüm Pādişāhuñ Altıncı Oġlı Gelüp ...	4587-4591	5
Babasının Cevabı	177	5197-5201	5	Cevāb-ı Peder	4592-4602	11
Helû' Denen Hayvan	178					
Îsâ Peygamber'e Ait Hikaye	179					
Nûşîrevan'a Ait Hikâye	182					
Dünyayı Kınayış	182					
Gene Dünyayı Kınayış	183					
Abbâse-i Tûsî	184					
Cafer-i Sâdık'ın Sözü	185					
Mu'az Oğlu Yahyâ'ya Ait Hikaye	186					
Dünyayı Kınayış	186					
Şehzâde - Gelin	187					
İbrahim Peygambere Ait Hikaye	191					
Hallac'la Oğlu	196					
Kovuculuk	197					
Yirminci Makale	199					
Babasının Cevabı	199					
Hıristiyanla Şeyh	199					
Tanrı'yı Tanıyış	201					

İlâhinâme				ʿİbret-nümā		
Bölüm veya Hikâye Başlığı	**s.**	**Beyitler**	**BA**	**Bölüm veya Hikâye Başlığı**	**Beyitler**	**BA**
Zübeyde ve Sûfî	202					
Erdşir, Mûbid ve Şâpûr'un Oğlu	204					
Ayaz'ın Gözünün Ağrıması	209					
Cirsîs Peygamber	211					
Yusuf Peygamber ve Zelîha	212					
Edhemoğlu İbrahim	214					
Şu'ayb Peygamber	217					
Cehennem Halkı	218					
Sultan Mahmut - Ayaz	220					
Mecnun – Leyla	221					
Yirmi Birinci Makale	223					
Babasının Cevabı	223					
Belh Beyi ve Kızı	224					
Yirmi İkinci Makale	261					
Babasının Cevabı	261					
Eflatun - İskender	261					
Hâce Aliyy-i Tûsî	265					
Bir Meczup	266					
Anasını Yitiren Çocuk	266					
Yusuf Peygamber ve Ayna	268					
Ahmed Gazâlî'ye Ait Hikâye	271					
Ebû Aliyy-i Fârmidî	272					
Mecnûn'a Soru	273					

İlâhinâme				ʿİbret-nümā		
Bölüm veya Hikâye Başlığı	**s.**	**Beyitler**	**BA**	**Bölüm veya Hikâye Başlığı**	**Beyitler**	**BA**
Bayezid Konuk	274					
Sultan Mahmut – Şeyh Harkânî	277					
Misk Ceylanı	279					
Kitabın Bitimi	281					
Bir Mektebin Yanından Geçen Adam	283					
Tanrı'ya Tapan Birinin Sözü	285					
Üveys – Soru	288					
İskender'in Ölümü	291					
Toprağı Eşeleyen	295					
Eyup Peygamber	296					
Peygamber – Bedevî	297					
Peygamber'in Anlattığı Kötü Kadın	298					
Şiblî ve Şeytan	300					
Bâyezid ve Zünnar	303					
Edhemoğlu'nun Münâcâtı	305					
Bir Dükkan ve Rint	306					
Mes'ud Oğlu Abdullah ve Cariyesi	309					
Büşr-i Hâfî	312					

Tablo 5

İlâhî-nâme 22 makaleden oluşsa da esasında İbret-nümâ gibi 6 ana bölümden oluşur. İlâhî-nâme'de makale sayısının fazlalığı, konunun ilerleyişine göre alt başlıklar verme gayretiyle ilgilidir. Meselâ ilk hikâyede önce, birinci oğlun gönlünde bir kıza duyduğu aşkı anlatması, sonra dünya nizamı için şehvetin gerekliliği, ardından kadın vesilesiyle çocuğa sahip olma ve en son olarak da "madem erişmek mümkün değil, bari biraz ondan bahsedelim" fasılları yer alır ve bunların her biri birer makaledir. İbret-nümâ'da bu ara makaleler "Su'âl-i Püser" ve Cevâb-ı Peder" başlıklarıyla ifade edilir. İki eserin esası olan 6 bölüme dair sayısal bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir:

İlâhî-nâme			Makale	İbret-nümâ		
Geçtiği Beyitler	Hikâye Sayısı	Beyit Sayısı		Geçtiği Beyitler	Hikâye Sayısı	Beyit Sayısı
457-1524	24	1068	1. Oğul(Periler Şahının Kızı)	421-1856	22	1436
1525-2454	50	930	2. Oğul (Sihir)	1857-2935	34	1079
2455-3472	52	1018	3. Oğul (Cem'in Kadehi)	2936-3565	18	630
3473-4248	43	776	4. Oğul (Âb-ı Hayat)	3566-4137	14	572
4249-5191	39	943	5. Oğul(Hz. Süleyman'ın Yüzüğü)	4138-4586	10	449
5192-6285	34	1094	6. Oğul (Kimya)	4587-4768	3	182

Tablo 6

Karşılaştırdığımız iki eserin "makale"lere ayırdıkları beyit sayıları bakımından durumları aşağıdaki grafikte gösterilmektedir. İlâhî-nâme'de denk sayılabilecek bir beyit dağılımı mevcutken, İbret-nümâ'da "istikrarlı" bir düşüş söz konusudur.

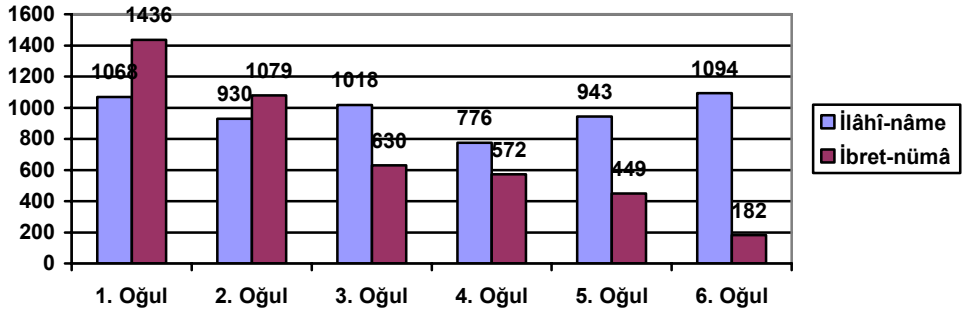

İki eserin makalelerinde yer verdikleri hikâye sayılarına göre grafikleri ise şu şekildedir:

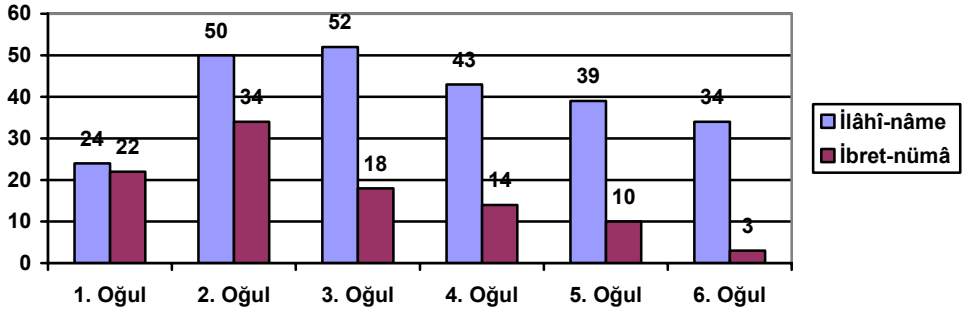

Grafikten de anlaşılacağı üzere Şemseddîn-i Sivâsî, makaleler ilerledikçe daha az sayıda hikâye çevirmiş, İlâhî-nâme'nin 6. oğla dair hikâyelerinden hiç tercüme yapmamıştır.[49] Kimyaya meraklı altıncı oğul için seçtiği hikâyeler İlâhî-nâme'de beşinci oğul için anlatılmaktadır. Hikâye sayısının giderek azalması ve altıncı oğul kısmından hiç hikâye seçilmemesi hususundaki düşüncelerimizi "Hikâyeler Üzerine Genel Bir Değerlendirme" kısmında belirtmiştik.

2. Muhteva Yönünden

Tez konusu olarak İbret-nümâ'yı seçtikten sonra İlâhî-nâme'yi de okumaya başlamıştık. Her iki eser de bu aşamaya gelinceye dek defalarca okunmuş ve gözden geçirilmiştir ve bu birikimle söylenecek ilk şey "Şemseddîn-i Sivâsî keşke eserin tamamını çevirmiş olsaydı ve Anadolu Türkçesiyle ifade edilmiş başarılı bir tercüme eserimiz daha meydana gelseydi."dir. Şemseddîn-i Sivâsî açık, sade ve kolay anlaşılır Türkçesiyle, seçtiği hikâyeleri aslına oldukça sadık kalarak çevirmiştir. Orijinaline ne kadar sadık kalındığının görülmesi açısından İbret-nümâ'dan seçilen örnek beyitlerle Gölpınarlı'nın İlâhî-nâme'den mensur çevirileri aşağıda eşleştirilmiştir. Bazı beyitlerdeki uyumluluk son derece dikkat çekicidir:

BN	İbret-nümâ	BN	İlâhî-nâme
480	Eger irem bu maḳṣūda tamāmet Baña besdür bu maṭlab tā ḳıyāmet	469	Eğer bu kızı alır, bu dileğime ulaşırsam iş biter. Kıyamete kadar bu muradıma nail olmam yeter bana.
484	Peder didi zihī şehvet-perestlik Ki şehvetden ḳopar envāʿ-ı mestlik	473	Babası dedi ki: Ne de şehvete tapıyorsun ya; şehvete tapmadan âdetâ berbat bir sarhoş olmuşsun!
565	Ḳoyup gitdiler ol ḥāl üzre anı	515	Halk ibret alsın diye orada öylece bırakıp

[49] Söz konusu durum Tablo 5'te daha açık görülmektedir.

BN	İbret-nümâ	BN	İlâhî-nâme
	Ki ʿibret ala andan reh-revānī		gittiler.
573	Buña ḫoş ḫıdmet itdiler şeb ü rūz Girü ḥāline geldi ol dil-efrūz	524	Gece gündüz onunla uğraştı; nihayet o gönüller aydınlatan güzel, iyileşti.
586	Ḫudā-y-içün bana tīmār idersin Dönüp şeyṭān içün bīmār idersin	534	Beni Allah rızası için baktın, iyileştirdin. Şimdi aşağılıkı şeytanın emrine uyuyorsun ha!
632	ʿArābī çün ḫıredmend-i cihāndı Bu sözinde aña hem dāstāndı	569	Arap, akıllı bir adamdı. O da kadının dediği şeyleri düşünmüştü zaten.
975 976	Eger şeh-zāde itse seyr-i ṣaḥrā Öñince saʿy iderdi bī-ser ü pā Dü gīsūsı aña çevgān olurdı Önince ṭōb-veş perrān olurdı	822	Atının önünde top gibi koşar, yanından sarkan saçları iki çevgân gibi salınırdı.
1064 1065	Eger ʿömrüñ ola Nūḥa ber-ā-ber Daḫı ṣabr içre Eyyūba birāder Bu iş olmaz müyesser çekme zaḥmet Bu telli naḳle yoḳdur sende ṭāḳat	882	Nuh'un ömrüyle Eyub'un sabrına sahip olsan yine bu tepeyi kaldırmaya kudret bulamazsın, yine işin başa çıkmaz.
1078	Vefā itmezse ʿömrüm ger der-īn bāb Bu besdür olmayam leffāf u kezzāb	891	Bu hususta çalışıp çabalarken ölürsem hiç olmazsa yalan yere davaya girişmiş sayılmam ya.
1101	Çoḳ aġladı vü ḥīle itdi bisyār Dürüst ola vü tā eyleye reftār	899	Karıncanın kendine gelip yürümesi için bir hayli ağladı, birçok çarelere başvurdu
1172 1173	Eger reh-zenden īmān ḳurtaram ben Dimek olur ki segden bih-terem ben Eger ḳurtarmayam īmān zi-evbāş Dimek olur ki seg ola-y-idüm kāş	943 944	Yol hırsızından imanımı kurtarabilirsem köpekten yüceyim, üstünüm, iyiyim diyebilirim. Yok hırsızdan imanımı kurtaramazsam keşke köpeğin kılı olsaydım!
1317	Ne yirde çoḳ ola ʿacz ü ḳuṣūruñ Bulursın anda elṭāfın Ġafūruñ	998	Âcizlik ne derece fazlaysa rahmet nazarı oraya daha ziyade gelir.
1332	Kimüñ ferzendi vardur ḫoş yegāne Anuñ zikri ḳalısar cāvidāne	1000	Birisinin eşsiz bir oğlu oldu mu ebediyen hayırla anılır.
1367	Tenāvül itmez idi puḫte ger ḫām Zamānında iderlerd'anı iṭʿām	1024	Pişmiş, çiğ... hiçbir şeye saldırmaz, zamanı gelince ne verirlerse onu yerdi.
1382	Kime ki vāḳiʿ olsaydı żarūret	1037	Birisi zarurete düştü mü haram olan şeyler

BN	İbret-nümâ	BN	İlâhî-nâme
	Ḥarām eklinde yoḳ aña küdūret		bile ona mübah olur.
1430	Püserdür çāh-ı ḳabr içinde anda Pederdür külbe-i aḥzān içinde	1076	Oğul orada kuyuya, zindana düşmüş, babası burada külbe-i ahzana girmiş.
1432	Didi Yaʿḳūb ki ey çeşm ü çerāġum Çü itdi girye ālūde dimāġum	1081	Babası dedi ki: Ey gözümün nuru, gözümün ışığı! ağlamadan beni öldürdün, bitirdin.
1433	Beni çün külbe-i aḥzāna ṣalduñ Firāḳuñ āteşini cāna ṣalduñ	1082	Beni külbe-i ahzana kapadın, canıma bir âlem dolusu ateş saldın.
1473	Bu aḥvāli ne bilsün İbn-i Yāmīn Ki yanında oturur cān-ı şīrīn	1105	İbni Yamin, ne bilirdi ki tatlı can, yanıbaşcağızındadır.
1589	Zebānīler çeküp ider şitābı K'ideler dūzaḫ içre çoḳ ʿaẕābı	1174	Melekler, orada aceleyle onu cehenneme atmak için koşarlar.
1664	Ki dirler perriyānuñ şāhı bile Gelürler ol ʿazīze duḫteriyle	1248	Onun yanına peri padişahıyla kızı geliyormuş diyorlar.
1829	Dehān açup didi ol pīr-i āgāh Virürdüñ cümleten çün baña ey şāh	1513	İhtiyar dile gelip: Padişahım, dedi, madem ki altınların hepsini bana verecektin
1830	Ne içün dünki gün virmezdüñ anı Ki bir bir destime ṣayarduñ anı	1514	Neden dün vermedin de bir bir avucuma koydun?
1861	Gehī ṣulḥ içre olam gāhī der-ḥarb Ola cevlāngehüm geh şarḳ u geh ġarb	1528	Gâh barışta vakit geçiririm, gâh savaşta. Gezip dolaştığım yer, doğudan batıya kadar bütün dünyadır.
1868	Bunı şeyṭān saña ger ḳılmayaydı Süveydāda bu sevdā olmayaydı	1535	Eğer bu şeytandan olmasaydı gönlünde böyle bir dilek meydana gelmezdi.
1898	Tedārük itdi bir ʿālī ẕiyāfet Ki ṣad dīnārı ḫarc itdi tamāmet	1555	Öyle mükemmel bir ziyafet hazırladı ki tam yüz altın sarfetti.
1948	Geh istiġfār iderdi girye ile Duʿā eylerdi gāhī firye ile	1577	Bir hayli duada bulundu, ağlayıp inledi. Gâh tövbe etti, gâh istiğfâr etti.
1958	Seni ben bir gice görmedüm iḫlāṣ Ḫudā-y-içün idesin ḫıdmet-i ḫāṣ	1585	Seni bir gece bile Tanrı için riyasızca ubadet ettiğini görmedim gitti.
1993	Mücerreddi çi ger ʿĪṣā-yı meh-rū Velī dünyāyı görmek itdi ārzū	1607	Temiz Mesih, dünyadan geçmişti, yükselmişti ama dünyayı görmeyi de pek istiyordu.
1994	Meger giderdi bir gün ġarḳa-i nūr Görür bir pīr-i zāli yolda ez-dūr	1608	Bir gün nurlara gark olmuş bir halde giderken yolda uzaktan bir kocakarı gördü.

BN	İbret-nümâ	BN	İlâhî-nâme
2052	Çaġırup her ṭarafdan itdi āvāz Sükūt eylerdi rāhib eyleyüp nāz	1644	Her yandan bir hayli bağırmıştı ama papaz, bir türlü görünmemiş, yanına gelmemişti.
2118	ʿAceb cān oynadı āteş-perestī Ki tā irmeye dīnine şikestī	1707	Bir ateşe tapan, dinine ziyan gelmesin diye kaldırdı, kendisini ateşe attı.
2162	Püser didi ki ʿālem ḫalḳı varı Hevā-y-ile geçer leyl ü nehārı	1758	Çocuk dedi ki: Ne kadar yaratılmış varsa hepsi kendi hevasına gönül vermiş.
2166	Peder didi ki ey maġrūr u muḫtāl Ḥaḳīḳat ʿāleminden dūr u bed-ḥāl	1763	Babası dedi ki: Ey aldanmış, hakikat sırlarından uzak kalmış çocuk!
2207	Eger zaḫmın yidüñse mancınıḳuñ Bilürsin ḥālini ol dem refīḳuñ	1802	Sana da bir mancınıktan taşı rastlasaydı, arkadaşının ne halde olduğunu bilirdin.
2247	Ayaḳ başa çü Ḥaḳ yolına merdān Ḳayırmaz ṭaʿn iderse aña nā-dān	1900	Tanrıya ulaşmış olan gönül, kınayanın kınamasından korkmaz.
2263	Zaʿferāna dönerdi reng-i rūyı Ḥayādan ürperürdi cümle mūyı	1907	Yüzünün rengi safrana döner, vücudunun tüyleri baştan ayağa kadar mızrak gibi dikilir,
2282	Var idi bir civān-ı ḫūb u meh-rūy Anuñ zülfinden idi müşg bir mūy	1918	Ay yüzlü güzel bir çocuk vardı. Misk onun saçlarının bir teliydi ancak.
2374	Bu şūr ile düşer ṣaḥrāya nā-gāh Biçilmiş bir neyistāna irer rāh	1956	O coşkunlukla çölün yolunu tuttu. Yolda bir kamışlık vardı.
2391	Birezden geldi bir tersā-yı be'sā O büt öñinde secde itdi ḫaşā	1968	Bir müddet sonra bir kâfir geldi, putun önünde secde etti.
2433	Şu resme ʿālīdür ol ʿışḳ-ı cān-sūz Benüm teg kes irer mi aña yek rūz	1989	Canlar yakan aşk öyle bir yücedir ki, ona bir gün içinde kim ulaşabilir?
2481	Tekebbürle olupdı gerçi ol pīl Velī bir peşşe itdi anı tezlīl	2015	Büyüklükte bedeni file dönmüştü ama bir sivrisinek onun yolunu vurup duruyordu.
2528	Şu zünnārı ki tersā itdi pāre Diger kes baġlasun dise ne çāre	2036	Hıristiyanın kopardığı bu zünnarı Tanrı bir başkasına bağlarsa çare nedir?
2545	Gelür ol dem aña hātifden āvāz Şu sözler ki anuñ maẓmūnı pür-nāz	2046	O anda bir hatif seslendi: Bu ev, nice zaman putlarla dolu durdu.
2546	Ki Kaʿbe niçe kez büt-ḫāne oldı Şikeste oldı ṣoñra hep bozıldı	2047	Sonra içindeki putlar kırıldı. Başını kıracakmışsın, ne çıkar? Dışında da bir put kırılmış sayıver
2547	N'ola ṭaşında bir büt ṣınsa anuñ Ki bir bütdür başuñ ṭaşında anuñ		

BN	İbret-nümâ	BN	İlâhî-nâme
2622	Ne itdi pādişāha iltifātı Ne ġammından diler bir dem necātı	2095	Ne bir lâhzacık padişaha baktı, ne bir an kendi derdini bırakı.
2707	Şeh eydür kim şikāruñ kim digil zūd Ayāz eydür şikārum Şāh Maḥmūd	2210	Padişah, avın nerede senin deyince Ayaz benim avımın adı Mahmut dedi.
2729	Benüm ḳalbümde ol maḥbūb olupdur ʿAcebdür ki saña maʿyūb olupdur	2235	Büyü, bana bu kadar sevgiliyken neden sence ayıp oluyor?
2734	Meger bir demde Ādem çıḳdı bīrūn Gelüp Ḥavvāya pes şeyṭān-ı melʿūn	2240	Âdem, bir gün bir iş için dışarı çıkmıştı. Melûn İblis, Havva'nın yanına geldi.
2819	Olupdur ol daḫı dergehde yek sū Ṭurupdur ḥarbe-i ḳahr ile bed-ḫū	2292	İblis, daima bu kapıda, elinde kahır harbesi olduğu halde durmaktadır.
2825 2826	Ki ben biñ biñ ʿibādet eyledüm sāl İşitdüñ niçe oldı şoñra aḥvāl Çü bir dem ʿāṣī oldum nā-gehānī Yüzüme urdılar redd idüp anı	2298	Tanrı, binlerce yıl ibadette bulunduğu halde yarım anlık isyanım yüzünden kapıyı yüzüme örttü.
2841	Ṭururken heft aʿżā pāk u merġūb Neden pā-būs olupdur saña maṭlūb	2312	Yedi âza duruken neden hepsini bıraktın da ayağımı öpersin?
2858	Bahār eyyāmı idi seyr-i ṣaḥrā Ṭururdı çetr-i merġūb içre tenhā	2329	Vakit bahardı. Sahraya çıkmış, bir çadır altında yalnızca oturmadaydı.
2952	Peder didi ki cehlüñ ġālib olmış Ki göñlüñ bu hevāya ṭālib olmış	2463	Babası dedi ki: Bilgisizlik sana üst olmuş da o yüzden bu kadehi istiyorsun.
2999	Çıḳaran kimse çehden pīl-i mesti Bir avuç peşşeye eyler mi süstī	2497	Kuyudan bir fili kurtaran, bir avuç sivrisinekten âciz mi kalır?
3068 3069	Kimeydi pes tevekkül ol zamānda Ṭutarken dirhemi sen ceyb-i cānda Meger ol demde sen mü'min degüldüñ Ki ṣaḳlarduñ anı eymin degüldüñ	2563 2565	O bir dirhemi koynuna yerleştirdiğin zaman gayb âlemine candan dayanışın neredeydi? O anda iman sahibi değil miydin yoksa? İman sahibiysen neden Tanrıdan emin olmadın ki?
3115	Çü bī-ḳayd oldı göñlüm aṣlum oldur Ne ġam ġamdan ki dā'im vaṣlum oldur	2608	Gönlümde bağ yok. Aslım, hakikatim de gönülden ibaret. Hür bir gönlüm olduktan sonra şu hal, bana vuslattır.
3152	Muḥaṣṣal yaḳdı ol āteş cihānı Velī virmedi ol zāle ziyānı	2630	Sonunda bir cihan ateşe yandı ama anlaşıldı ki kocakarıya yangından hiç bir ziyan gelmemiş.

BN	İbret-nümâ	BN	İlâhî-nâme
3218 3219	Yarım kerpiç başı altında bālīn Revān olmış gözinden eşk-i rengīn Palāsı var bürinmiş şöyle köhne Dizinden aşaġı ḳalmış bürehne	2736	Başının altına yarım bir kerpiç koymuş, üstüne de ancak dizine kadar gelen bir çuval çekmiş.
3275	Ḫiṭāb irdi ki her kim bize rāġıb Gerekdür kim belāya ola ṭālib	2784	Tanrıdan şöyle hitap geldi: Mademki beni istiyorsunuz, çeşit çeşit belalar istiyorsunuz demektir.
3291	Ḳamu ervāh egerçi yek ṣıfatdur Velī maḳṣūd ehl-i maʿrifetdür	2796	Bütün ruhlar aynıdır ama maksat, marifet ehli olan ruhlardır.
3302	Ki virdi her birine ḫātem-i ḫāṣ Ḥaẕāḳatle ṣarardı merhem-i ḫāṣ	2802	Gizlice her kadına bir yüzük verdi, hepsinin yarasına muhtaç olduğu merhemi koydu.
3332	Derūnī itdi bir āh-ı ciger-sūz Ki oldı āhı anuñ ʿālem-efrūz	2822	O ciğeri yanık hatun, ta ciğerinden bir ah çekti. Görsen âlem tutuştu derdin.
3386	Ḳatında yir idüben itdi taʿẓīm Ser ü rūyın öpüp iderdi tekrīm	2864	Başını, yüzünü öptü. Yüzlerce izzetler, ikramlar ederek yanına oturttu.
3442	Bunı ben ẓann iderdüm tā ile'l-ān Ki ben hīçem ki yoḳdur bende hīç şān	2916	Nice zamandır ben kendimi bir hiç saymada, hiçbir işe yaramadığımı sanmadaydım
3463	Gehī atardı anı geh alurdı Żaʿīf olurdı gāhī ḫoş yaturdı	2989	Gâh onu koklar, gâh eline alır, gâh âcizler gibi kıvrılıp yatar uyurdu.
3491 3492	Ki levḫ-i dilde itdüm ictihādı Aġartdum ḳomadum anda sevādı Saña kāġıd siyeh ḳılmaḳ durur kār Çi ger terk-i edebdür böyle güftār	3040	Benim işim gönlümü ağartmaktı, sense kâğıtları karartıp durdun.
3385	Kimi ḫalḳuñ aña dīvāne dirler Kimisi fāżıl u ferzāne dirler	3485	Bir bölük halk ona deli der; bir bölük halk da onu kemal sahibi er bilir.
3708	Be-ġāyet şād u ḫurrem oldı ol şāh Didi benden dile ey pīr-i āgā	3617	Padişahın gönlü adamakıllı şâd oldu. Hakîme benden bir hâcet dile, dedi.
3774	İki cevher var idi bende ḫoş ḥāl Gelürdi her biri yigirmi miṣḳāl	3688	Karnımda iki tane değerli inci vardı; her birinin ağırlığı tamam yirmi miskaldı.
3833	Aña ṣormadı ḫulḳından o sulṭān	3727	Ahlâkının güzelliğinden cariyeye nereye

BN	İbret-nümâ	BN	İlâhî-nâme
	Ki ḳanda iletürsün eyle tibyān		dek gideceğiz diye de hiç sormuyordu.
3914	Ki ol ʿaynü'l-ḥayāt olmazsa rūzī Bulam tā ʿilmi birle dil-fürūzī	3776	Âbıhayât bana nasib olmasa bile hiç olmazsa onu bileyim de gönlüm aydınlansın dedi.
3992	Helāk olduḳda bu ḫalḳ-ı zamāne Fenā bulsañ gerek sen de hemāne	3915	Zamane halkı yok oldu mu, içlerinde sen de varsın, sen de yok olursun.
4146	Bu dünyānuñ adıdur ḥasret-ābād Ser-ā-ser ḥāṣılı destüñde bir bād	4257	Dünya baştan başa bir hasret yurdudur. Ya bir avuç topraktır bu dünya, yahut tamamiyle bir yel.
4232	Dehān açup didi ol Ḫıżr-ı āgāh Kimüñdi evvelā işbu vaṭangāh	4396	Hızır dedi ki: Padişahım, senden önce burası kimin yurduydu?
4286	Çıḳarmazdı anı ṭaşra Zübeyde Anı ṣaḳlardı dā'im zīr-i perde	4477	Anası onu saraydan dışarı çıkarmaz; perde altında can gibi besler, yetiştirirdi.
4427	Beni bilmez misin ey merd-i medhūş Dökerven şimdi ḳanuñ yirlere uş	4587	A deli herif, beni bilmiyor musun ki şimdi senin kanını toprağa dökerim dedi.
4478	Ṭalup deryā içine oldı pinhān Girüp deryā dibinde itdi seyrān	4622	Baş aşağı, balıklama daldı denize, binlerce arşın dibe gitti.
4501	Anı bir kimse itdi imtiḥānı Getürdi türbe-i Ḫayyāma anı	4711	Bir büyük adam, onu şöyle sınadı: Onu aldı Ömer Hayyâm'ın kabrine götürdü.
4525	Didi gördüñ mi levḥ-i kūdegānı Hemīn bu resmedür añla cihānı	4733	Meczup dedi ki: Çocukların taştahtasını gördüysen dünyayı da tıpkı onun gibi bil.
4559	Çü Ḫaydar bābına geldük yegāne Gözümden ḳan u yaş oldı revāne	4760	Haydar'ın odasına vardık. Ağlamaktan halkı görmüyordum âdetâ.
4589	Eger bu maṭlaba ben irgürem rāh Ḳamu benden olalar kīmyā-ḫˇāh	5194	Kimya bilgisine bir yol bulursam bütün âlem benden kimya isteyecek.
4637	Çü üstāduñ budur ḥāli o demde Ne ola ḥāl-i şākird ey ḫuceste	4862	Üstadın nasibi bu olduktan sonra şagirdine din ümidi nerden olacak?
4686	Didi kim ey Resūl-i Ḫażretu'llāh Selām ider saña bu pīr-i güm-rāh	4885	Ona, ey tanrı dergâhının hası dedi; bu yol yitirmiş ihtiyar, sana selâm vermede.

Birbiriyle uyumlu beyitlerin sayısı elbette yukarıda verilenlerle sınırlı değildir. Bunlar Sivâsî'nin tercümedeki başarısını gösterme açısından nümûnedirler. Verilen örneklerden "birebir" tercüme edildiği sonucu da çıkarılmamalıdır. Şemseddîn-i Sivâsî, tercüme esnasında konunun esasını değiştirmeden tasarruflarda da bulunmuştur. En başta, tasvirlerin

Attar'dan daha detaylı olduğunu belirtmekte fayda vardır. Özellikle Hz. Peygamberi'in geçtiği hikâyelerdeki tasvirler Attar'dan çok daha detaylıdır. Hikâyelerde geçen güzellere dair da daha fazla ayrıntı verir. İlâhî-nâme ile İbret-nümâ'daki hikâyeleri yan yana verdiğimiz tabloya göz atılacak olursa hikâyelerin beyit sayılarının denk hatta İbret-nümâ'da daha fazla olduğu görülecektir. Üstelik, İlâhî-nâme'nin beyit sayılarına hikâyeden ayrı verilmeyen ibrete yönelik beyitler de dahildir.

İki eser arasında tasvirden öte farklılıklar da mevcuttur. 1. hikâyede zina iftirasıyla recm cezasına çarptırılan kadın taşlanmadan önce münacat eder ve hatiften "Bu işte çok hikmetler gizli. Herkes ettiğini bulacak." mealinde bir ses gelir. Hatiften gelen bu ses İlâhî-nâme'de yoktur. İbret-nümâ'da, Arabın çocuğu öldürüldükten sonra kadının yatağı altından kanlı gömlek çıkar, İlâhî-nâme'de bu "kanlı pala"dır.

19. hikâyede periler şahının kızıyla görüşmek üzere, bilgisini öğretmekten kaçınan üstadın yanına sağır ve dilsizmiş gibi yapıp hizmetçi olarak giren gencin hikâyesi anlatılır. Bu hikâye İlâhî-nâme'de Hintli Sertâpek" başlığıyla yer alır ve daha detaylıdır. Şemseddîn-i Sivâsî hikâyeyi özetlemek suretiyle eserine almıştır.

72. hikâyede birlikte yolculuk eden Hasan-ı Basrî ve Habîb-i Acemî konu edilir. Habîb gözden kaybolunca Hasan-ı Basrî onu aramaya çıkar ve su üzerinde namaz kılarken görür. Bu hikâye İlâhî-nâme'de Hz. Peygamber'in torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin arasında geçmektedir. Hikâye kahramanlarının farklılığı, Şemseddîn-i Sivâsî'nin hadiseyi "akıl ve nakil" süzgecinden geçirmesinden kaynaklanabileceği gibi İlâhî-nâme nüshalarıyla da ilgili olabilir. Çünkü İlâhî-nâme'nin Ritter tarafından yapılan tenkitli neşrinde bu hikâyenin nüsha farkları arasında "Hüseyn" isimlerinin "Habîb" şekliyle de olduğu dipnotta belirtilmektedir.[50] Dipnot dikkate alındığında hikâye, İlâhî-nâme'de de "Hasan" ile "Habîb" arasında geçer.

73. hikâyede kendisine yapılan işkenceye aldırış etmeyen "kallâş" anlatılır. İbret-nümâ'da adamın acılara katlanabilme sebebi Şeyh Bayezid'dir. Adam, şeyhi sevmekte ve çevredekiler arasında şeyhi de görünce acısını belli etmemektedir. İlâhî-nâme'de ise seyirciler arasında adamın sevgilisi vardır, onu görünce dayanılmaz acılara tahammül edebilecek gücü kendisinde bulur.

[50] Ritter, age., s. 172.

83. hikâyede İskender'in âb-ı hayat yolculuğu anlatılır. Bu uzun hikâyede de iki mesnevi arasında çeşitli farklar vardır. Bunlardan ikisi Şemseddîn-i Sivâsî'nin üslûbunu göstermesi açısından önemlidir. İskender bir kitapta âb-ı hayatı, kuluncun çaresi olan davulu ve göze çekildiğinde müthiş bir görme kuvveti veren sürmedanın vasfını okur. Kitapta yazılanları takip ederek davul ve sürmedanın gizli olduğu yeri bulurlar. İskender, gözüne sürmeyi çekip görüş kuvveti elde eder. Davula dokunup kulunç illetinden de emin olacakken İskender'in nedimi gayriihtiyarî "yeller" ve sesini gizlemek için de davulu yırtar. Bu İlâhî-nâme'de anlatılan şeklidir. İbret-nümâ'da daha edebe uygundur, nedim "kazara" dokunur. Bu küçük fark hikâyenin bitirilişine de etki eder. Attar, hikâyesini yine "yel" bahsiyle bitirir. Aynı hikâyede, İskender'in ölümüyle ilgili kehânet de farklıdır. İlâhî-nâme'de kehanet İskender'in vasiyetinde yazılıdır; İbret-nümâ'da ise Babil'in girişindeki taştan bir kitabeye nakşolmuştur.

Şemseddîn-i Sivâsî'nin, İbret-nümâ'sına seçtiği hikâyelerden çeşitli başlıklar altında bahsettik, değişik yönlerden inceledik. Seçmediği hikâyelerin yarısı, zaten İbret-nümâ'da epeyce geçen, olaydan çok, birinin söylediği sözleri içeren meczup ve şeyh hikâyeleridir. Seçilmeyen ondan fazla hikâyede de "âşık-civân" teması işlenmektedir. Şemseddîn-i Sivâsî'nin eserine almadığı hikâyelerden biri de İlâhî-nâme'de "Leys-i Busence'ye Ait Bir Hikâye"[51] başlığı altında anlatılan, "Leys-i Busence, dışarı çıkmış, çarşıda gidiyordu. Sitemkâr bir Türk, kafasına bir sille aşk etti." diye başlayan hikâyedir. Şemseddîn-i Sivâsî bu hikâyeyi millî bir refleksle mi almamıştır bilinmez ama eserinde 26. hikâye olarak yer verdiği ve İlâhî-nâme'de "Papazla Şeyh Ebülkasım-ı Hemedânî" adıyla geçen kısmın sonundaki "Hilelerle dolu Türkistan tabiatından alsın da yüzünü İran şeriatına döndürsün."[52] beytini de kitabına dahil etmez.

Şemseddîn-i Sivâsî, eserine adını verirken büyük bir ihtimalle hikâyelerin sonundaki "ibret"leri de göz önünde bulundurmuştur. Sıradan bir hikâyeden ahlâkî, tasavvufî sonuçlar çıkaran bu kısımlar esere ayrı bir ehemmiyet katmaktadır. Ayrı bir başlık altında verilmese de[53] İlâhî-nâme'de de hikâyelerin sonunda kıssadan hisseler bulunduğunu belirtmiştik. İbret-nümâ'da bu bölümler İlâhî-nâme'den daha zengin, oldukça sade ve anlaşılır şekilde işlenmiştir. Bu durumu "Attar 'kıssa' anlatırken Şemseddîn-i Sivâsî 'hisse' çıkarmıştır."

[51] Abdülbaki Gölpınarlı, İlâhiname, s. 229.
[52] Abdülbaki Gölpınarlı, age., s. 128.
[53] İlâhî-nâme'de bir yerde, 3597. beyitten sonra Öğüt (Mevʿiẓa) başlığı vardır.

ifadesiyle özetlemek de mümkündür. Hikâyelerde olduğu gibi ibretlerde de kaynak eserden etkilenme elbette söz konusudur. Durumu örnekleyen bazı beyitler aşağıda gösterilmiştir:

BN	İbret-nümâ	BN	İlâhî-nâme
1080	ʿAzīzā ʿışḳı gel ednādan örgen Bu görmekligi gel aʿmādan ögren	892	Azizim, aşkı karıncadan öğren. Böyle bir göz sahibi oluşu, körden belle.
1137	Çü sūd-ı bī-kerāna vardur imkān N'içün kāhil olursın yolda ey cān	922	Madem ki her an böyle bir kâr, böle bir sermaye elde etmen mümkün, niçin tembellikle ziyan etmeli?
1190	Kilābuñ gerçi yiridür mezābil Senüñle bir vaṭandandur anı bil	946	Köpek, yoldaki tozlara, topraklara bulanmıştır ama seninle bir makamdadır, bir yurttandır.
1199	Ḫafīdür perde altında seg ey dōst Naẓar ḳıl cevherine gözleme pōst	954	Dostum, köpekler perde altında gizlidir. İçin temizse bu deriden ileriye bsak, ileriyi gör!
1200	Egerçi ṣūretinde nā-pesenddür Ḥaḳīḳatde velākin key bülenddür	955	Köpek suret bakımından güzel değildir ama sıfat bakımından canı yücedir
1394	Şu kim dünyāda bī-peyvend olur o Cihān içinde bī-mānend olur o	1050	Oğul derdine düşmeyen, oğlu kızı olmayan, Tanrı gibi eşsiz bir hâle gelir.
1395	Ḫudādur çünki bī-ferzend ü mānend Ḳamu ʿālemlere oldur ḫudāvend		
1618	ʿİnāyet her kime Ḥaḳdan olur yār Aña besdür araya ṣıġmaz aġyār	1197	Tanrı inayeti adama yâr oldu mu artık ağyâr, araya girebilir mi?
1619	ʿİnāyet her kimi ki ḫāṣṣ idiser Riyāsın ol ḳuluñ iḫlāṣ idiser	1199	Tanrı inayeti, seni haslardan etti mi bütün kusurların ihlas sayılır.
2042	Ḫaberde cīfedür dünyā-yı ġaddār Seg-i nefsüñ durur meşġūl-i murdār	1637	Bu gaddar dünya bir leşe benzer. Sen de köpek olduğundan leşle uğraşıp duruyorsun.
2043	Seg-i murdāra çün sen bend olasın Bu ikiden de bil ki bed olasın	1638	Köpeğe ve leşe bağlanınca artık ikisinden de yüzlerce defa daha betersin sen.
2074	Gerekdür saña pes bir Rüstem-i şīr Ki bu senge ide zūr ile tedbīr	1661	Sana bu yolyda bir Rüstem gerek ki şu ağır taşı kuyunun ağzından kaldırsın.
2191	Gel añla bu ḫaberden ḥasb-i ḥālüñ Ḳażāyı bozmaġa var mı mecālüñ	1785	Bu hikâye sana daimî bir hasbihaldir.; ezelî hükümden kurtulmanın imkânı olmadığını anlatır.

BN	İbret-nümâ	BN	İlâhî-nâme
2260	Müfîd olmaz bu yolda ḳuvvet ü zūr Niçe zūr ehlini bu ʿışḳ ider mūr	1904	Nice güçlü kuvvetli aslanlar vardır ki aşkın kuvvetine karşı karıncaya dönerler.
2384	Yolında ʿāşıḳ-ı cān-bāz olasın Bu sırdan añlayup ser-bāz olasın	1964	Aşk yolunda sırra ehil olursan aşkın doğruluğuyla canından geçer canınla oynarsın.
2503	Ulular çün bu istiġnāyı gördi Yaşın seyl-āb idüp yüz ḫāke sürdi	2026	Ulular, onun istiğnasını gördüler de ne gece uyudular, ne gündüz rahat ettiler.
2504	Giceler itmediler bir dem ārām ʿAceb mi olmasa taʿṭīl-i eyyām		
2629	ʿAsel içinde yatan mūm-ı pür-nāz Ne āteş ġammı var anda ne ḫod kāz	2100	Mum, yüzlerce naz ü naim içinde balla beraber yatarsa ne ateşten haberi olur, ne yanıp yakılmadan.
2630	Velī şol dem ki andan şemʿ iderler Yaḳup anı żiyā-yı cemʿ iderler	2101	Ama ondan mum yaptılar, yaktılar da bir topluluğu onunla aydınlattılar mı
2851	Ḳamu ʿālem diler luṭf ile bāzār Velī ḳahrına oldı ol ḫırīdār	2318	Baktı ki lütfuna müşteri çok. O tuttu kahrını istedi.
2878	Ḫudā İblīsi çünki itdi melʿūn Diledi laʿneti tā ola efzūn	2346	Tanrı da İblise lânet ettikçe o, Haktan daha fazlasını dilemedeydi.
3037	Göñül virme ḫaḳīḳatsüz mecāza Düziser ṭopraġuñdan ḫışt u kūze	2521	Nihayet toprağından kerpiç dökecek bir dünyaya ne diye gönül bağlarsın?
3074	ʿAceb yoldur tevekkül yolı şāhā Ki ṣıġmaz bir direm eyle temāşā	2568	Bu tapıya dirhem şöyle dursun, bir kıl bile sığmaz.
3121	Ki deryādur dü ʿālem nāmı dildür Muḥīṭ olan anı yaʿnī göñüldür	2610	İki âlem nedir? Bir deniz adı da gönül. Sense denizdesin de ayağın balçığa saplanıp kalmış.
3122	ʿAcebdür baḥr içindeyken ser-ā-ser Dü pāyüñ gilde ḳalmış ey birāder		
3249	Seg ile bir yalaḳdan yir iken aş Melekle niçe olursın ḳarındaş	2762	Sevgin köpeklereyken gökyüzündekiler, sana nerden meyledecekler?
3472	Ḫudādan ġayrı birle zinde olmaḳ Budur aña me'āli bende olmaḳ	2996	Haktan gayri bir şeyle yaşarsan ancak o şeyin kulu olursun.
3791	Ayaḳ başma murāduñ üzre her cā Gözet fermān-ı Ḥaḳḳı eyle irżā	3700	Dilediğin yere ayak atmaman gerek. Buyruğa uy da yürü, buyruğu gözet.
3906	Çü ṭopraḳdan düzildüñ olma āteş	3754	A toprak, ateş gibi yücelik isteme. Değil

BN	İbret-nümâ	BN	İlâhî-nâme
	Ḥaẕer ḳıl olma āteş gibi serkeş		mi ki topraksın, ateş gibi sert ve yakıcı olma.
3966	Yime ġam ey püser olġıl ṭalebkār Ki vardur āb-ı ʿilm ü keşf-i esrār	3830	Oğul, sen de çok gam yeme. O su, bilgidir, sırları açıklamadır.
4136	Çü virmezsin aña bir dirhem-i ṣāf Sözüñ nefsüñe geçmez eyleme lāf	4023	Kendine bir arpacık buyruğun geçmiyor da yoksula bir arpa bile veremiyorsun.
4190	Cihān olmaz senüñle çünki pādār Gerek ʿizzetde ol şāhum gerek ḫᵛār	4293	Burada ebedîlik hiç yoktur. Artık sen, ister yücelik dile, istersen aşağılık.
4466	Baḳarsañ dīde-i ʿibretle ẕerrāt İder her biri bir şehden ḥikāyāt	4617	Aklın varsa her zerrede yüzlerce Siyavuş'ın kanını görürsün.
4611	ʿAceb müşkil görinür rāh-ı īmān ʿAceb ġāfil görinür bundan insān	4826	Ey aziz, iş pek güç görünmede; ama halkı görüyorum ki gaflet içinde.

Sonuç olarak Şemseddîn-i Sivâsî, İbret-nümâ'sına seçtiği hikâyeleri çevirirken asıl esere oldukça bağlı kalmış ama gerekli gördüğü yerlerde tasarrufta bulunmaktan kaçınmamıştır. Hikâyenin genel yapısını bozmadan eklemeler veya çıkarmalarda bulunmuş, hikâyeyi daha edebî hâle getirecek değişiklikler yapmıştır. Hikâye kahramanlarını Attâr'a göre daha detaylı tasvir etmiş, özellikle Hz. Peygamber'le ilgili kısımlarda İlâhî-nâme'de hiç bahsi geçmeyen ayrıntılar vermiştir. Hikâyelerden çıkarılabilecek dersler hususunda da Şemseddîn-i Sivâsî daha başarılı olmuş, hikâyeleri geniş rahat anlaşılır yorumlarla zenginleştirmiştir.

C. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

1. Vezin

İbret-nüma, aruzun *Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fa'ûlun* kalıbıyla nazm edilmiştir. Bu vezin Türkçeye kolay uygulanması sebebiyle Hurşîd-Nâme (Şeyhoğlu Mustafa), Işk-Nâme (Mehmed), Husrev ü Şîrîn (Şeyhî), Çeng-Nâme (Ahmed-i Dâ'î), Cemşîd ü Hurşîd (Cem Sultan) ve Heşt Behişt (Behiştî) gibi mesnevilerimizde de tercih edilmiştir.[54]

Mesnevinin giriş kısmındaki muhtelif nazım şekillerinde ve son hikâyesindeki kahramanının dilinden söylenen manzumede, aruzun farklı kalıpları da kullanılmıştır. Farklı kalıplar ve geçtikleri beyitler aşağıda gösterilmiştir:

[54] Emine Yeniterzi, Behiştî'nin Heşt Behiş Mesnevîsi, İstanbul 2001, s. 84.

Aruz Kalıbı	Uygulandığı Beyitler
Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün	91-103.
Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün	138-195.
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün	253-296, 388-420.
Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün	4671-4679.

Şemsî Türkçeyi aruza uygulamakta oldukça başarılıdır. Tenkitli metnimizde bir yerde vezne uyumsuzluğu tespit edilebilmiştir:

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün
Derdüñ ey ʿālem ṭabībi baña dermān olsun
Vireyin varumı tek mürde dile cān olsun (4671)

İbret-nümâ'daki başlıca aruz kusurları imâle, zihaf ve hece düşmesidir. Zihaflar nispet i'lerinde ve ma'nâ (ma'nī), da'vâ (da'vī) gibi kelimelerde yapılır ki bunlar rahatsız edici değildir. "Ki" bağlacından sonra ünlüyle başlayan bir kelime geldiği durumlardaki ve ne içün (n'içün), ne olur (n'olur), ne idelüm (n'idelüm) gibi "ne" ile yapılan, günümüzde de "birleşik kelime" gibi kullanılan yerlerdeki ünlü (hece) düşmeleri yadırganmaz. Bunun yanında, İbret-nümâ'da vezni kurtarmaktan öte işlevi olmayan hece düşmeleri de mevcuttur. Özellikle "ile" bağlacındaki ünlü düşmeleri dikkat çekicidir. Aşağıda konuyla ilgili birkaç örnek verilmiştir. Günlük konuşmalar esnasında günümüzde de rastlanılan "bir'ki" şeklindeki telaffuzun dışındaki örnekler eserin akıcılığını bozar niteliktedir:

Saña düşer **m'idi** olduñ sitemkār
N'içün bir nāme göndermedüñ ey yār (1436)

İşitdüñ yidi Ādem **bir'ki** dāne
Vedāʿ itdi behişt-i cāvidāna (2643)

Ki **bir'ki** dirhem et var ola bende
Etüñ mi bite anuñ ile tende (3760)

Beḳāyı gözle **şehvetl'olma** ḫaste
Geçüp bu bir nefesden bāḳī iste (952)

Didi aḥvāli **diñl'ey** şāh-ı fīrūz
Ki dünki gün gürisneydüm heme-rūz (1826)

Dil-i şāhı Ḫudāyā eyle bī-ḳayd
Olursa ger **senüñl'olsun** muḳayyed (3119)

Çü sen şāh-ı şehīr ü ben Ayāzam
Bunuñl'olsun derüñde imtiyāzum (2848)

Şu demler bulasın ki ʿömr-i dünyā
Anuñ bir **sāʿatin'olmaya** hem-pā (1849)

"ʿAḳl, zikr, fikr, şükr" gibi kelimeler, vezin için gerekli yerlerde "ʿaḳıl, zikir, fikir, şükür" şeklinde okunur. Dilimizin telaffuz hususiyetlerine daha uygun olan bu söyleyiş şekillerini "kusur" olarak değerlendirmek esere haksızlık olacaktır:

İder bir görmede ʿaḳlını yaġmā
ʿAḳıl gitse ne dīn ḳalur ne dünyā (1211)

Dili zikrinde vü gönli **fikir**de
El ayaḳ göz ḳulaḳ cümle **şükür**de (1271)

Gelür ʿAzrā'il ol demde **ḫışım**nāk
Dir ey merd-i fużūlī eyle idrāk

Dimāġuñda **zikir**den lezzetüñ yoḳ (2217)
Ḫudā ḥaḳḳı başuñda devletüñ yoḳ

2. Kafiye

Eserin dilinde olduğu gibi kafiyelerinde de Arapça ve Farsça kelimelerin hâkimiyeti söz konusudur. Kafiyeyi teşkil eden kelimelerin hangi dilden olduklarının örneklenmesi amacıyla İbret-nümâ'nın 1-10, 100-110, 200-210, 300-310... 4800-4810 beyitleri incelenmiş

yaklaşık 530 beyit tutan kısmın dillere göre dillere dağılımı grafikte gösterilmiştir. Kafiyenin bulunmadığı, âhengin redifle sağlandığı beyitler de "redif" olarak belirtilmiştir.

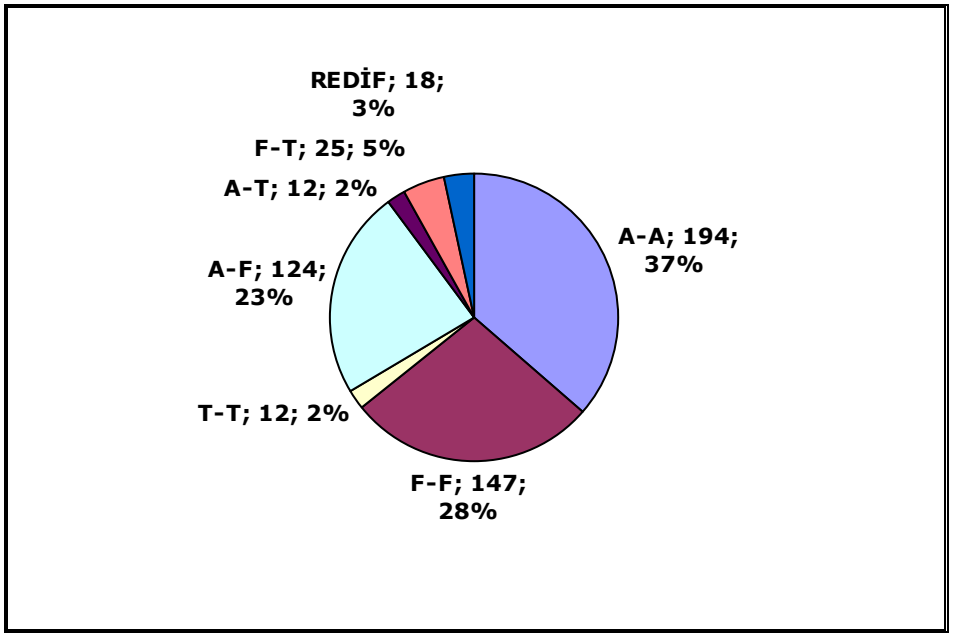

Kafiyelerin Dillere Göre Dağılımı [55]

Grafikte de görüldüğü üzere, kafiye kelimelerinin ikisi de Arapça (A-A) olan beyitler %37, ikisi de Farsça (F-F) olanlar %28, biri Arapça diğeri Farsça (A-F) olanlar %23'lük bir paya sahiptir. Buna göre mesnevinin kafiye kelimeleri %88'lik büyük bir oranla Türkçe harici dillerdendir. Sadece Türkçe kelimelerden oluşan kafiyeler ise %2 gibi küçük bir orandadır. Yalnız, verilen yüzdelik ifadelerden "dehşete" kapılmaya da gerek yoktur. %88'i oluşturan, dilimize Arapça ve Farsçadan girmiş kelimeler "lügat" gerektiren, anlaşılmaz kelimeler de değildirler. İslâm dinini tercihimizle birlikte dilimize katmaya başladığımız, halkımızın günlük hayatında kullandığı, atasözlerimize, deyimlerimize, türkülerimize geçen kelimeler de köken itibarıyla başka dillerden oldukları için bu %88'lik gruba dahildir. Aşağıda yer alan örneklerde de bu hususu görmek mümkündür:

[55] Kısaltmaların açılımı şöyledir: Arapça-Arapça (A-A), Arapça-Farsça (A-F), Arapça-Türkçe (A-T), Farsça-Farsça (F-F), Farsça-Türkçe (F-T), Türkçe-Türkçe (T-T).

Türkçe kelimelerle yapılmış kafiyeler:

eline / iline	(468)	ucuñdan / gücüñden	(1125)
görmeyince / irmeyince	(742)	gözine / özine	(1177)
ol / yol	(806)	ol / bol	(1202)
ḳarındaş / ṭaş	(808)	başı / ṭaşı	(1211)
birbirinden / yirinden	(821)	ḳapuya / ṭapuya	(1220)
özini / yüzini	(841)	severdi / iverdi	(1398)
içinden / işinden	(1059)	ḳıġırdı / oturdı	(2985)
ayaġın / baġın	(1097)	bilürseñ / ḳılursañ	(3685)

Türkçe-Arapça kelimelerle yapılmış kafiyeler:

var olsun / medār olsun	(253)	var / iḥżār	(1440)
ḳudret yedine / adına	(301)	mā-cerādan / aradan	(1539)
ferāġ ol / ıraġ ol	(604)	ferāġı / ṭuraġı	(1615)
ḥāl / al	(715)	anadan / ṣafādan	(1704)
teşvīşine / işine	(799)	ṣaḥrā /ara	(1838)
ḥācī / acı	(896)	var / tüccār	(2940)
yas / nās	(904)	kimdür / mühimdür	(4503)
Ḥaḳda / ayaḳda	(1325)	nefesden / sesden	(4612)

Türkçe-Farsça kelimelerle yapılmış kafiyeler:

erine / dil-berine	(826)	efġān iderler / ḳan iderler	(1493)
pāya / aya	(828)	işümdür / cünbişümdür	(1713)
bu / ez-mū	(994)	ayaġın / sürāġın	(2803)
ḳanum / cānum	(1004)	hünerdür / erdür	(3001)
pīrüñ / yirüñ	(1154)	ad / āzād	(3603)
ṣor / şūr	(1183)	bendesidür / nesidür	(3605)
sürse derinden / yirinden	(1210)	nemek-pāş/ṭaş	4046
āşikāre / yara	(1406)	nīşi vardur / işi vardur	(4458)

Arapça kelimelerle yapılmış kafiyeler:

elsün / aʿyün	(6)	tevḳīr / tevfīr	(2077)
māhiyyetüñ yoḳ / mā'iyyetüñ yoḳ	(10)	beyān it / ʿayān it	(2400)
belāyı / mübtelāyı	(37)	melʿūn / meftūn	(2775)
icābet aña lāyıḳ / iʿānet aña layıḳ	(251)	mevcūd / mefḳūd	(3124)
tācir / āḫir	(678)	şakīdür / ḫafīdür	(3434)
ednādan ögren / aʿmādan ögren	(1080)	hicret / keṣret	(3506)
muʿallel / müdellel	(1465)	ḫācet / ḫacālet	(3878)
ʿināyet /ḫabāṣet	(1622)	maʿmūr / meşhūr	(4233)

Farsça kelimelerle yapılmış kafiyeler:

bār / güftār	(25)	sezādur / revādur	(3376)
ḫaste / şikeste	(369)	bāzār / āzār	(3508)
ferzend-dil-bend	(450)	peçesini / perdesini	(3732)
çālāk / ḫāk	(1060)	peydā / ferdā	(3823)
ḫandān / giryān	(1075)	zinde / revende	(4226)
nühüfte / perde	(1487)	ḫāk / pāk	(4477)
heftād / ābād	(3116)	fiġānuñ / cānuñ	(4561)
kūze / rūze	(3329)	vīrāna düşdi / yābāna düşdi	(4616)

Arapça-Farsça kelimelerle yapılmış kafiyeler:

āṣār / dīdār	(27)	aḥkām / dem	(2977)
giryān / aḥzān	(29)	lebden / rabden	(3370)
bālā / müvellā	(300)	ḫūb / merġūb	(3428)
pül / müşkil	(368)	isnād / ābād	(3828)
şühūduñ / būduñ	(431)	ʿirfān / girīzān	(4463)
aḥzāna ṣalduñ /cāna ṣalduñ	(1433)	gilümden / menzilümden	(4484)
bī-cān olupdı / ḫayrān olupdı	(1549)	esrār / ġam-ḫˇār	(4617)
müyesser / ez-ber	(2498)	idrāk / nā-pāk	(4633)

Âhengin redifle sağlandığı beyitler:

gözler fe-ḥāşā / diller fe-ḥāşā	(3)	uyanasın / bulasın	(2153)
yirde / yüzinde	(314)	bilmez /girmez	(2224)
tende / felekde	(978)	ḳoḳusı / żiyāsı	(3049)
tanışalum / koyalum	(1031)	terbiyyetinde / güninde	(3728)
irmek / ölmek	(1090)	keşfine anuñ /ṣabrına anuñ	(3889)
erenler / gelenler	(1146)	demde / elde	(3947)
yügrügisin / iyisin	(1182)	semāda / ḳapuda	(4510)
yirüñ yoḳ / yüzüñ yoḳ	(2087)	imtiḥānı / anı	(4502)

Eserin tamamı göz önünde bulundurulduğunda rediften çok yararlanılmadığı, kafiye kelimelerinin mısra sonlarında herhangi bir Türkçe çekime girmediği görülür. Kafiye olarak "zengin" ve "tam" kafiyeler ağırlıktadır. Kafiyeyi oluşturan kelimeler vezinleri aynı kelimelerden seçilmeye çalışılmış ve bunda da başarı sağlanmıştır. Eserde fazla sayıda cinaslı kafiye de mevcut olup birkaç beyit örnek olarak verilmiştir:

İşidüp nāle[y]i gitdi **özinden**
Devesinden inüp şordı **o zenden** (569)

Gehī ḫırḳa giyersin gāh **zünnār**
Bu ḥāl ile olursın ehl-i **zü'n-nār** (2082)

Rücūʿuñ çünki āḫirde **añadur**
Bıraḳ ġayrı anuñ nāmın **aña dur** (2429)

Vaṭan iden kimesne **müsterāḥı**
Bulur mı bezm-i şehde **mest-i rāḥı** (3254)

Çü oldum mektebinde ṭıfl-ı **ebced**
Budem ḥakk oldı dilden zikr-i **eb ced** (4796)

3. Dil ve Üslûp

Muhtelif manzum eserleri ve divanıyla binlerce (20 bin kadar) defa beyit oluşturmuş Şemseddîn-i Sivâsî , Türkçeye hâkim bir şairdir. Arapça ve Farsçadan geçmiş çok sayıda kelime ihtiva etse de İbret-nümâ Türkçe söyleyiş açısından çok başarılıdır. Kolay anlaşılır, gösterişten uzak, sade Türkçe, Şemsî'nin sadece bu eserine has değildir. Diğer manzum eserleri de benzer hususiyetler ihtiva eder:

Divan'dan

Hudâvendâ şu âlemde esen yeller seni ister
Ayakları gubâr olmış tozan yollar seni ister [56]

Dildâre gönül vir kim ol hânesini gözler
Zülfine esir olan dîvânesini gözler [57]

Cümle âlem âşinâ arada ben bîgâneyem
Her işüm ağyâr ile gör kim aceb dîvâneyem [58]

Mir'âtü'l-Ahlâk'tan [59]:

Ḥaẕer ḳıl ḳaṭreden uzatmaġıl zeyl
Bilürsin ḳaṭreden peydā olur seyl

İkincisi budur gel diñle taḳrīr
Günāhın ḫor göre itmeye tekbīr

Ḥisāba ṣaymaya hīç ol günāhı
Nedür bu da diyü itmeye āhı (1163-1165)

Menâsikü'l-Huccâc'dan [60]:

[56] Recep Toparlı, Şemseddîn Sivâsî Divanı, Sivas 1984, s. 52.
[57] Toparlı, age., s. 54.
[58] Toparlı, age., s. 87.
[59] Birgül Toker, Şemseddin-i Sivasî'nin Mir'âtü'l-Ahlâk Adlı Mesnevisinin Tenkidli Metni ve İncelenmesi, Basılmamış DT, Konya 2003.
[60] Mustafa Toker, "Şemseddin-i Sivasî'nin Menâsikü'l-Huccâc veya Umdetü'l-Huccâc Adlı Eseri" Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu, 25-27 Nisan 2007, Erzurum.

Cehli bırak ilm-ile ol âşinâ
Gide zulmet tâ bulasın rûşenâ

Cümle işden pes ehemmüñ ol gerek
İşlemekden bilmegüñ evvel gerek

Diñlegil ey eyleyen azm-i Hicâz
Çünki hac farz oldı buluñ imtiyâz

İrşâdü'l-Av âm'dan [61]

Ne ʿilmi var nü zühdi ne diyānet
Ne ḥilmi var ne taḳvā ne emānet

Gözi ḫā'indür işi ḳalb uġrı
Bu ḥāliyle ṣanurlar anı ṭoġrı

Düşüp ḳapulara olmış dilenci
Velāyet de ṣatar gör ol yalancı

Mevlid'den [62]

Lutf idüp bu bendene iy Rabbenâ
Aç dilümi tā idem medh u senâ

Âfitâbdan zerresin idem ayân
Ol bahirden katresin idem ayân

Çün anun meddâhı sensin yâ ganî
Nice medh ide anı ben teg denî

[61] Hüseyin Akkaya, Şemseddîn Sivâsî'nin İrşâdü'l-Avâm İsimli Mesnevisi, Cumhuriyet Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.7, S.2, s. 7.
[62] Hasan Aksoy, "Şemseddin Sivâsî , Hayatı, Şahsiyeti, Tarikatı, Eserleri", Cumhuriyet Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.9, S.2, s. 18.

Eserlerini daha çok “ahlâka dair” yazan ve halka hitap eden Şemseddîn-i Sivâsî’nin sade ve anlaşılır yazması çok tabiîdir. Örnek beyitlerde de görüleceği üzere sadeliği sağlamak için Arapça ve Farsça tamlamalardan uzak durulmuş, mecbur kalınmadıkça başka dilden tamlamalar kullanılmamıştır.

İbret-nümâ’da Şemsî sözüne kuvvet katmak için âyet ve hadislerden yararlanmış, atasözleri ve deyimleri de eserine katmıştır. Âyet ve hadislere ayrı bir bölüm ayrıldığı için eserde tespit edilen atasözlerini belirtmekle yetineceğiz:

Çü ṣıġmaz bir göñülde iki dildār
Süpür lā miknesiyle gitsün aġyār (3051)

Bularuñ ġammı birdür iki olmaz
Meṣeldür bir göñülde iki ṣıġmaz (2660)

Eger merd iseñ olma yolda bī-kār
Şunuñ ki kārı yoḳdur ol yimez bār (1157)

Olur üç mübtelā üç ādem ile
Sefer āsān olur çün hem-dem ile (823)

Meṣeldür aç ile söyleşmek olmaz
Daḫı nā-dān ile bilişmek olmaz (1827)

ʿArūs oldı göñülden merd-i tācir
Taṣavvurdan ziyānın bilmez āḫir (678)

Şecerde olmayaydı bār-ı rengīn
Yimezdi her çobānuñ çūb u sengin (708)

Ṣuvanur mı gil ile şems-i pür-nūr
Çüvāl içre süñi olur mı mestūr (4663)

“Koyunu kurt ile yer issiyle ağlar.” şeklinde bir söz, atasözü ve deyimlerle ilgili kaynaklarda bulunamamıştır ama aşağıdaki beyitler böyle bir atasözümüzün olabileceğini akla getirmektedir:

Benüm beñzer miṣālüm şol çobāna
Ḳoyun güdmek içün düşer yabāna

Ḳoyunı ḳurd ile yir bile ol şūm
Döner issiyle aġlar miṣl-i maẓlūm (851, 852)

Gelüp ol ʿabd-i ʿāṣī nevḥa eyler
Yiyüp ḳurd ile hem issiyle aġlar (622)

Tamamlanışı 16. yüzyılın son çeyreğine tekabül etse de İbret-nümâ, kelime hazinesi ve bazı dil özellikleriyle Eski Anadolu Türkçesi izlerini taşır. Eserde görülen Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini

1. Gelecek zaman eki -ısar /-iser kullanılır.
2. Emir ikinci teklik şahıs eki -ġıl / -gil kullanılır.
3. Bildirme 1. teklik şahıs eki -van / -ven kullanılır.
4. Zarf fiil ekleri -aldan / -elden; ıcak / -icek; -uban / -üben kullanılır.
5. Yardımcı ünlüler genellikle yuvarlaktır. [63]

şeklinde sıralayabiliriz.

Eserden seçilen arkaik kelimeler, anlamları ve geçtikleri beyitler aşağıda gösterilmiştir:

bayıḳ : Açık, belli, aşikar. (1708, 4847)

birle : İle.(247, 262, 318, 917, 1132, 1165, 1198, 1510, 1657, 1678, 1698, 2328, 2770, 2839, 2877, 2887, 2943, 2991, 3201, 3230, 3232, 3235, 3470, 3472, 3683, 3752, 3873, 3914, 3956, 3959, 4071, 4314, 4327, 4506, 4588, 4658, 4854, 4883)

çıñırıt- : Çınlatmak, ses çıkartmak.. (309)

çuḳal : Atın zırhlı örtüsü. (3570)

deg- : Ulaşmak; düşmek . (1693, 2895, 4234)

dirgür- : Diriltmek, ihya etmek . (581)

dişür- : Derlemek, toplamak. (2059, 3250, 3633, 4538)

[63] Toparlı, age., s. 22.

dök- : Bırakmak, terk etmek, atmak . (700, 3035, 3724, 3877, 4533)

döyme- : Dayanamamak, katlanamamak. (2736, 2738, 2747, 3207, 4273)

dürüş- : Çalışmak, çabalamak. (408, 948, 1154, 1164, 1184, 1855, 1972, 2127, 2130)

dürt-: : Sürtmek. (2242)

irgür- : Ulaştırmak. (288, 324, 587, 595, 718, 1014, 1174, 1198, 1240, 1556, 2248, 2485, 2521, 2752, 2786, 3154, 3436, 3493, 3530, 3535, 4037, 4589, 4638, 4726, 4801)

ḳayır- : İlgilenmek, önem vermek. (1597)

ḳop- : Ayağa kalkmak, haşrolmak . (137,2090, 4596)

oñat : Mükemmel, layıkıyla. (136, 505, 1715, 3597)

serp- : (Örtü ve perdeyi) Bir tarafa sıyırmak. (1355, 2018, 4827)

ṭaş : Dış, dışarı. (599, 808, 2016, 2547, 4582)

ṭayın- : Kaymak, sürçmek.. (3046, 4770)

ṭoyla- : Yedirip içirmek, ziyafet vermek. (4367)

tutuḳ : Perde, peçe, duvak (1643)

yap- : Kapamak, örtmek (392, 2048)

yarıcı : Yardımcı, şefaatçi (3425)

Şemseddîn-i Sivâsî, mesnevisinde bazı kelimeleri diğerlerinden daha sık kullanmıştır. Bu yönden bir inceleme yapıldığında, edat ve bağlaç gibi unsurlar da dahil olmak üzere en sık kullanılan 40 kelimeyi şu şekilde görmek mümkündür:

Kelime	Tekrar Adedi	Kelime	Tekrar Adedi
bu	1069	çün	204
u / ü	888	merd	203
ol	741	eyle	201
ki	729	o	193
bir	647	ola	188
ey	410	idi	183
oldı	378	pür	162
ile	359	pes	161
ana	343	şāh	157

didi	338	ben	154
ne	330	niçe	150
çü	328	saña	143
her	298	velī	142
anı	294	sen	138
itdi	284	baña	136
dem	252	eger	131
olur	226	ider	131
anuñ	216	içre	119
kim	214	hos	118
var	213	anda	116

Tabloda verilen bilgiler ışığında, Türkçe kelimelerden "di-, it-, eyle-, ol-" fiilleri ile işaret sıfatı ve zamir gibi kullanımlarıyla "bu, ben, sen, o, baña, saña, aña, anı"nın tekrar edilme bakımından esere hâkim olduklarını ifade edebiliriz. Farsçadan dilimize geçen "çü, çün, her, eger, ḫoş, pes, pür, velī" unsurlarıyla "merd" ve "şāh" kelimeleri de sayıca dikkat çekmektedir.

4890 beyitten oluşan ve tasvirler, tahkiyeler, ibretler ihtiva eden bir eserde söz sanatlarından yararlanılmaması elbette düşünülemez. Şemsî de pek çok söz sanatından yararlanmıştır. Kullanılması kaçınılmaz olan bu söz sanatları yerine, uzun soluklu mesnevîlerde monotonluğu giderme, okuyucunun dikkatini toplama işlevi gören cinas ve eserde sık karşılaştığımız kalb sanatıyla ilgili örnekler vermeyi uygun görüyoruz. Örnek beyitler, Şemsî'nin Türkçe, Arapça ve Farsçanın inceliklerini ne derece başarılı kullandığını da göstermektedir:

İlāhī **mest-i rāḫ** eyle hemīşe
İlāhī **müsterāḫ** eyle hemīşe (4803)

Kimüñ kim **zaḥmeti** var **raḥmet**i var
Kimüñ kim **miḥneti** var **minḥat**i var (3422)

Ḳadem ḳo dīn yolında itme **kibr**i
Ki **kibr** ile olur ʿālemde **gebrī** (1160)

Seni aldayıyor dünyā-yı ġaddār
Bıraḳ **dīnār**ı elden deste **dīn ār** (2123)

Bilürsin **devlet**inüñ āḫiri **let**
Olur hem **rāḥat**ı ʿayn-ı **cerāḥat** (2670)

Didi bānū benüm umma viṣālüm
Ḫelālüm var benüm özge **ḫelāl um** (582)

Şirārı çün **şirār**a irdi nāruñ
Yaḳup ḫāk itdi mecmūʿın olaruñ (727)

Baʿīd iken irişdi ṣaḥn-ı ḳurba
Gidüp bā-i baṭālet irdi **ʿīde** (4744)

Çü **iḳbāl**i dönerse **lā-beḳā**dur
Şafāsı bī-ṣafā bi'se'l-cezādur (2668)

ʿAdāvetden dönüp itdi **tevādüʿ**
ʿİnād ehli iken itdi tevāżuʿ (4742)

Ḫuṣūṣā şāhumuz Sulṭān **Murād**ı [64]
Medār itdi keremden bize Hādī (200)

Vücūduñdan **dü cev**dür çün ki ḥāṣıl
Dü cevle kim ola dergāha vāṣıl (4790)

Çü **ʿayb**ı **bey**ʿ idüp oldum ḫaberdār
Şu sūd itdüm ki itmemişdi tüccār (4798)

[64] İbret-nümâ'nın 228-238. beyitleri arasında "Murad" ismini oluşturan harflerden müteşekkil farklı kelimelerle padişah medhedilir.

Dönüp **düşmen**liginden çeşmi **nem şüd**
Ġurābü'l-beyn iken şimdi behim şüd (4743)

Sonuç olarak Şemsî, eserini oluştururken dilin ve aruzun inceliklerinden ustaca faydalanmış, kolay anlaşılır ve sade bir dille düşüncelerini aktarabilmiştir. Şemsî'nin bu başarısında şahsî meziyetleri yanında, Türkçenin 16. asrın sonuna kadar aruzla yazmaya müsait hâle gelmesi de etkili olmuştur. Mesnevî nazım şekliyle yazılan ve geniş kitleleri hedef alan eserlerin "sade dille yazılma" geleneğini de unutmamak gerekir.

III. BÖLÜM
METİN

3.1. ESERİN NÜSHALARI

3.1.1. Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Nu. 3315 (B):

1a-158b yaprakları arasında 4864 beyit, çift sütun 17 satır, nesih yazıyla, kısmen harekeli, cetvelsiz, başlıklar kırmızı, müstensih ve istinsah tarihi yok, krem renk kâğıt, meşin kaplı mıklebli cilt içindedir. 60a'dan itibaren başlık yerleri ayrılmış fakat başlıkları yazılmamıştır. Yazmanın ilk varağı ve bu varaktaki (1b) 13 beyit eksiktir. Bu beyitler de hesaba katıldığında yazmada bulunması gereken beyit sayısı 4877'dir. 110. varaktan sonra imlâ hataları artmaktadır.

Nüsha

Mu'arrāsın ta'alluḳ nisbetinden
Müberrāsın ta'ayyün vaṣmetinden

beytiyle başlamakta

Bizi cem' eyle der-firdevs-i a'lā
Müyesser eyle faẓluñla tecellā

beytiyle sonlanmaktadır.

3.1.2. Ankara Ün. DTCF Ktp., Muzaffer Ozak Kitapları Nu. 1373 (D):

1b-199a yaprakları arasında 4884 beyit, çift sütun 13 satır, nesih yazıyla, harekeli, cetvelli, başlıklar kırmızı, müstensih ve istinsah tarihi yok, aharlı, krem renk kâğıt, yeşil çuha kaplı mıklebli cilt içindedir. Mevcut nüshalar içinde en hacimli olanıdır. Sultan III. Murad'ın övgüsüne dair beyitler "ibret" başlıklarındaki boşluklara sonradan yazılmıştır.

Nüsha

فسبحان الاله المستعان
لدى الاهوال فى كل الاوان

beytiyle başlamakta

Bizi cem' eyle der-firdevs-i a'lā
Müyesser eyle faẓluñla tecellā

beytiyle sonlanmaktadır.

3.1.3. Atatürk Ü. Ktp., Agah Sırrı Levend Kitapları Nu. 146 (E).

İstinsah tarihi belirtilmemiş olup 4321 beyittir. Yazmanın dijital fotoğrafları elde edilmiştir. Nüsha hakkında şu bilgiler verilmektedir: "1b-176a, çift sütun 13 st. 200x150 (143x95) mm. Divânî yz. Aharlı sarımtırak kt. Bölüm başlıkları kırmızı, sahifeler cedvelli, Kahverengi, şemseli, mıklebli meşin cild. Yazmanın 176b-180a arasında Harîmî'ye ait kaside, 180b-223b arasında ise Vizeli Behiştî'ye ait Heşt Behişt 223b-270b arasında da Çorlulu Zarîfî'ye ait Mihr ü Mâh adlı mesneviler mevcuttur." [1]

Nüsha

فسبحان الاله المستعان

لدى الاهوال فى كل الاوان

beytiyle başlayıp muhtemelen müstensih tarafından eklenen

Oḳuyanı diñleyeni yazanı

Raḥmetüñle yarlıġaġıl yā Ġanī

beytiyle sonlanmaktadır.

3.1.4. Süleymaniye Ktp., H. Şemsi – F. Güneren Böl., Nu. 16 (F):

1b-120b yaprakları arasında 4509 beyit, çift sütun 19 satır, nesih yazıyla, harekesiz, cetvelsiz, başlıklar kırmızı, müstensih yok, "Temmet el-kitābu bi-ʿavni'llāhi'l-Melikü'l-Vehhāb taḥrīren fī-evā'ili şehr-i şevvālü'l-mübārek sene iṣnā ve tisʿīne ve elf kaydıyla istinsah tarihli, aharlı, krem renk kâğıt, sırtı meşin kapakları mukavva cilt içindedir.

Nüsha

فسبحان الاله المستعان

لدى الاهوال فى كل الاوان

beytiyle başlamakta

Bizi cemʿ eyle der-firdevs-i aʿlā

Müyesser eyle faẓluñla tecellā

beytiyle sonlanmaktadır.

[1] Numan Külekçi, **XI-XX Yüzyıllar El Yazması ve Özetleriyle Mesnevi Edebiyatı Antolojisi**, Aktif Yayınevi, Erzurum 1999, C. 1, s. 508.

3.1.5. Süleymaniye Ktp., H. Şemsi – F. Güneren Böl., Nu. 17 (G):

14b-98a yaprakları arasında 2453 beyit, çift sütun 15 satır, talik yazıyla, kısmen harekeli, cetvelli, başlıklar kırmızıdır. Muṣtafā bin eş-Şeyḫ ʿAbdī et-Turḫālī tarafından , "tārīḫ senetü ḫamse ve ṣelāṣīne ve elf mine'l-hicreti'n-nebeviyye" kaydıyla istinsah tarihli (H.1035/M 1626) , aharlı, krem renk kâğıt, kapakları mukavva cilt içindedir.

Giriş ve hatime kısmı bulunmayan nüsha

Var idi bir zen-i mestūre ḫoş-ḥāl
Ṣalāḥ u zühd ile ʿiffetde bī-ḳāl

beytiyle başlamakta ve

Bizi āḫir nefesde itme maḥrūm
Keremden faẓluñ ile eyle merḥūm

beytiyle sonlanmaktadır.

3.1.6. Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa Böl., Nu. 1038 (HH):

1b-1198a yaprakları arasında 4690 beyit, çift sütun 15 satır, nesih yazıyla, harekesiz, cetvelsiz, başlıklar kırmızı, "Temme'l-kitābu bi-ʿavni'llāhi'l-Melikü'l-Vehhāb taḥrīren fī-evā'ili şevvālü'l-mükerrem sene iḥdā ve ḫamsīne ve elf bi-yed-i eżʿafu'l-ʿibād Siyāvuş kaydıyla istinsah tarihi (H. 1051 Şevval / M. 1642 Ocak) ve müstensih kayıtlı, krem renk kâğıt, kapakları mukavva cilt içindedir.

Nüsha

فسبحان الاالله المستعان
لدى الاهوال فى كل الاوان

beytiyle başlayıp

Bizi cemʿ eyle der-firdevs-i aʿlā
Müyesser eyle faẓluñla tecellā

beytiyle sonlanmaktadır.

3.1.7. Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Böl., Nu. 3623/2 (HM):

18b-170b yaprakları arasında 4790 beyit, çift sütun 17 satır, nesih yazıyla, kısmen harekeli, cetvelli, başlıklar kırmızı, en-nāḳılu'lfaḳir Ḥüseyn aṣlaha'llāḫu şānuhu ve ṣānuhu

ʿmmā şānuh fī-evāḫiri şaʿbān sene s̱elās̱e ve sitīne ve elf min hicreh men lehū ʿizz ü şeref kaydıyla istinsah tarihli (H. 1063 /M. 1653)ve müstensih kayıtlı, aharlı, krem renk kâğıt.

Nüsha

فسبحان الاله المستعان

لدى الاهوال فى كل الاوان

beytiyle başlayıp

Bizi cemʿ eyle der-firdevs-i aʿlā
Müyesser eyle faẓluñla tecellā

beytiyle sonlanmaktadır.

3.1.8. Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa Böl., Nu. 498 (P):

29 Şevval 1083 (16 Şubat 1673) tarihinde istinsah edilmiş olup 4855 beyitten müteşekkildir. Harekelidir.

1b-154a yaprakları arasında 4855 beyit, çift sütun 17 satır, nesih yazıyla, harekeli, cetvelsiz, başlıklar kırmızı, "El-ḥamdü li'llāhi ʿale't-tamām ve li'r-Resūli efḍalu's-selām ve ṣalla'llāhu ʿalā seyyidinā ve senedenā ve şefīʿinā ve tācinā ve miʿrācinā ve etbāʿihī ve ezvācih ve selem teslīmen ve ʿaẓẓam taʿẓīmen dā'imen ḥamden kes̱īren ilā yevmi'l-ḥaşr ve'n-neşr ve'l-ḳarār taḥrīren fī-29 şehr-i şevvāl sene s̱elās̱e ve s̱emānīne ve elf sevvedehu'l-faḳīr İbrāhīm bin ʿAlī kaydıyla istinsah tarihli (H. 29 Şevval 1083 /M. 16 Şubat 1653) ve müstensih kayıtlı, aharlı, beyaza yakın renkte kâğıt, meşin cilt içindedir.

Nüsha

فسبحان الاله المستعان

لدى الاهوال فى كل الاوان

beytiyle başlayıp

Bizi cemʿ eyle der-firdevs-i aʿlā
Müyesser eyle faẓluñla tecellā

beytiyle sonlanmaktadır.

3.1.9. Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan Böl., Nu. 248 (S):

1b-199a yaprakları arasında 4748 beyit, çift sütun 13 satır, nesih yazıyla, harekeli, cetvelli, başlıklar kırmızı, "Ḳad vaḳaʿa'l-ferāġu min taḥrīri hāz̲īhi'l-kitābu'ş-

şerīfü'lmübāreketü'l-meymūneti aʿlā yedi'ż-żaʿīfü'l-müẕnibeti'l-muḥtāc Dāvūd bin ʿAbdü'l-Cebbār ilā-raḥmeti'l-Kerīmü'l-Ġaffār fī-yevmi'l-ḫamīs vaḳti'lʿaṣr fi-seneti ḫamse ʿaşera ve elf kaydıyla müstensih ve istinsah tarihi (H. 1015 / M. 1606-1607) kayıtlı , krem renk kâğıt, kapakları mukavva cilt içindedir. Eserin alt ve üst kısımlarında rutubetten kaynaklanan sararmalar mevcuttur.

Nüsha

فسبحان الاالله المستعان

لدى الاهوال فى كل الاوان

beytiyle başlayıp

Bizi cemʿ eyle der-firdevs-i aʿlā
Müyesser eyle fażluñla tecellā

beytiyle sonlanmaktadır.

3.2. TENKİTLİ METNİN KURULUŞUNA DAİR AÇIKLAMALAR

İbret-nümâ'nın temin edebildiğimiz dokuz nüshası mevcut olup bunlardan hiçbiri müellif nüshası değildir. Elimizdeki dokuz nüshanın üçünde tarih kaydı yoktur. İçlerinde tarih kaydı olanlardan en eskisi S nüshası olup istinsah tarihi eserin telif tarihinden 30 yıl sonrasına tekabül etmektedir (1606). Aynı zamanda harekeli de olan bu nüsha tenkitli metni oluşturmada kullandığımız nüshalardandır. Tarih kaydı bulunmamasına rağmen tamamını harekeli olması ve beyit sayısının fazlalığıyla D nüshası ve yine beyit sayısının fazla olmasıyla B nüshası metni kurmada kullandığımız nüshalardandır. Eseri tanıtırken "Beyit Sayısı" kısmında belirttiğimiz Sultan III. Murad'a dair övgü beyitlerini bulundurmayan ve beyit sayısı da yüksek görünen HM nüshası metni kurmada birebir gözden geçirdiğimiz son nüshadır. Buna göre

S: En eski nüsha, tamamı harekeli

D: Harekeli, beyit sayısı en fazla

B: Beyit sayısı fazla.

HM: Beyit sayısı fazla, Sultan III. Murad'a dua beyitlerini bulundurmayan en iyi nüsha

oldukları için tenkitli metni oluşturmada kullanılmışlardır. Diğer nüshalar da tamamen gözden çıkarılmamış, tereddüt edilen yerlerde ve bir yerdeki beyit sırasını düzenlerken bunlardan da yararlanılmış, bu tür durumlar dipnotlarda belirtilmiştir.

Metni oluştururken hiçbir nüsha esas alınmamış vezin, anlam ve kafiye gereğince en uygunu hangisiyse o tercih edilmiştir. Bu arada, eserin nüshaları arasında sıkıntıya sokacak

kadar sıralama farklılığı, eksiklik, fazlalık gibi hususların çok fazla bulunmadığını da belirtelim.

Metni kurma esnasında, aynı nüsha içinde bile tutarlılık göstermeyen "nice-niçe, dürüşmek-dürişmek, hidmet-hizmet, birāder-bürāder-bürāzer" gibi kelimelerin çeşitli yazılışlarından biri seçilmiş, kafiye zorunluluğu olmadıkça farklı şekilleri kullanılmamış ve nüsha farkı olarak gösterilmemiştir. Bazen yazılıp bazen yazılmayan, çoğu zaman da harekeyle gösterilen atıf vavları da gerekli olduğu yerlerde varmış gibi kabul edilmiş, köşeli parantez içinde yazılmasına gerek duyulmamıştır. "Melā'ik-melāyik, netā'ic-netāyic, dā'im-dāyim" gibi Arapça kelimeler orijinalindeki gibi transkribe edilmiştir. B nüshasında özellikle 110. varaktan itibaren yoğunlaşan ve daha çok nokta eksikliğine veya noktaların yanlış yerlere konmasına dayanan imlâ hataları nüsha farkı olarak kaydedilmemiştir.

Metnin transkribe edilmesinde Arapça ve Farsça eklerin gösterilmesinde İsmail Ünver tarafından tavsiye edilen hususlara[2] uyulmaya çalışılmıştır.

[2] İsmail Ünver, "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", Ankara Ü. DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi, C. 11, S. 1, Ankara 1993, s. 51-89

3.3. TENKİTLİ METİN

ʿİBRET-NÜMĀ*

Bi'smi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm **

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Faʿūlün

HM 18b, D 1b
S 1b

1 **فسبحان الاله المستعان**
لدى الاهوال فى كل الاوان

تعالى الله عن درك العقول
مشوبا با لخطايا والذهول

İrişmez z̲ātuña gözler fe-ḥāşā
Niçe ḥamdüñ ide diller fe-ḥāşā

Müsebbiḥdür egerçi cümle z̲errāt
Vücūdı mümkinātuñ saña mir'āt

5 Münezzehsin velī bu cümleden sen
Müberrāsın seni göz görmeden sen

Kelīl oldı senüñ naʿtüñde elsün
ʿAlīl oldı senüñ derküñde aʿyün

Muʿarrāsın ḥaḳīḳat keyf ü kemden
Müberrāsın şehā sebḳ-ı ʿademden

---

* Başlık: -HM, -B; Terceme-i Pend-i ʿAṭṭār-ı Ḥażret-i Şemsī Efendī-i Sivāsī Ḳuddise Sırruh S; Muḳaddimiyye-i ʿİbret-nümā li-Cenābı Şeyḫ Şemseddīn-i Sivāsī D.

** Besmele, tenkitli metne dahil ettiğimiz nüshalardan sadece HM'de vardır.

1 Beyit Arapçadır, anlamı: Her yerde, her türlü bela ve musibette, yardım istenen yüceler yücesi İlâh!

2 Beyit Arapçadır, anlamı: Gaflet, unutma ve hatalardan dolayı akılların idrakinden yüce olan Allah !

5b göz görmeden: görilmeden D.

D 2a

Cemālüñ lem‘ası her şey’de ẓāhir
Celālüñle olursın anı sātir

Olupdur pertev-i rūyuñdan eşyā
Velī yoḳ nisbetüñ eşyāya ḥāşā

10 Ḥaḳīḳatsın velī māhiyyetüñ yoḳ
Su’āl olmaz senüñ mā’iyyetüñ yoḳ

S 2a

Münezzehsin dinilmez saña mā-hū
Sezādur ger disem her demde yā hū

Egerçi cüz’ ü kül senden hüveydā
Ḥaḳīḳat cüz’ ü küldensin müberrā

Senüñ ẕātuñda yoḳdur ḳayd u taḥdīd
Senüñ ẕātunda yoḳdur ḥaṣr u ta‘dīd

B 1a

Mu‘arrāsın ta‘alluḳ nisbetinden
Müberrāsın ta‘ayyün vaṣmetinden

HM 19a

15 Eḥadsın vaḥdetüñ ḳılletden olmaz
Vücūduñ şübhesüz ‘illetden olmaz

İşüñ ḥikmetledür yoḳ sende aʿrāż
‘Aceb baḥşendesin min-ġayri aʿvāż

Mekān senden ṭolu sen lā-meḳānsın
Zamān senden durur sen bī-zamānsın

10a māhiyyetüñ: keyfiyyetüñ D.
14 B nüshasının ilk varağı mevcut değildir. Nüshaya – muhtemelen kütüphane görevlileri tarafından – sayfa numarası verilirken bu varak 1 numaralı varak olarak kaydedilmiştir. Normal sayfa düzenine göre bu beytin 2a’da olması gerekmektedir.
16a aʿrāż: aġraż D; aġrāż HM.

Ḳamu senden nişān a‘rāż u ecsām
Velī sen bī-nişānsın irmez efhām

Nişānuñ oldı şānuñdan hüveydā
Degül ẕātuñ bu ortalıḳda peydā

Senüñ tekvīnüñe ey Rabbü’l-erbāb
Olupdur cümle şey’ ālāt u esbāb

D 2b

Der-Beyān-ı Temṣīl-i Dünyā vü Kār-ı Ḫudāvend-i Te‘ālā*

Meṣeldür bu cihān ḳānūna beñzer
Ḳurılmış tilleri efsūna beñzer

O ḳānūnuñ bu ḫalḳ evtārı olmış
Ser ü pā baġlanup pür-zārī olmış

S 2b

Ḳomışdur her birini bir maḳāma
Düzen düzmişdür aña tā ḳıyāme

Ḳaçan her ḳanḳısı şaşursa perde
Virürler gūşmālin ol maḳarda

Çeler dest-i ḳażā ḳānūnı her bār
Gelür her bir ḳılından dürlü güftār

Cihān içinde bu ef‘āl-i şettā
Ḳamu ol zaḫmeden oldı hüveydā

* der: - D; Der-Beyān-ı Temṣīl-i: Der- Temṣīl-i HM; Temṣīl-i Dünyā vü Kār-ı Te’ālā S.
21a meṣeldür: meṣelde HM.
24b gūşmālin: gūşmāllıḳ S / maḳarda: Nüshalarda “maḫalde” şeklindedir. D nüshasında der-kenarda “maḳarda” olarak düzeltilmiş, kafiyeye daha uygun olduğu için bu şekli tercih edilmiştir..

Egerçi zaḫme bir bu cümle āṣār
Olur eşyā yüzinden ḫoş bedīdār

Bıraḳur kimini ḫalḳuñ fiġāna
Ṣafā-y-ıla kimi eyler terāne

Kimin ḫandān ider kimini giryān
Kime şādī virür kimine aḥzān

B 1b

Düşürür ġonca-veş kimini nāza
Kimin bülbül gibi ṣalar niyāza

HM 19b

Kimin maʿşūḳ ider kimini ʿāşıḳ
Kimin ʿAẕrā ḳılur kimini Vāmıḳ

Kimin ṭūṭī gibi pür-ḳāl ider ol
Kimin māhī gibi ḫoş lāl ider ol

D 3a

Kimi seg gibi yırtar merdümānı
Kimi merdümlik ile diker anı

Kimi ʿādil olup bulur kemāli
Kimisi ẓulm ider alur vebāli

Diyārından kimin āvāre eyler
Ṣalar ġurbetlere bī-çāre eyler

S 3a

Ayırur yār u dīldārından anı
Enīs eyler aña āh u fiġanı

Kimin bīmār ider virür belāyı
Kimesne yoḳlamaz ol mübtelāyı

27a bıraḳur: bıraġur HM.
28a kimini: kimisi S.
34a olup: olur D.

Kime ṣıḥḥat virür mesrūr u maġrūr
ʿİbādet lezzetinden dūr u mehcūr

Kimin ẕākir ḳılur dilinde esmā
Ṣafā-y-ıla ider ol ẕikr-i Mevlā

Kimin ġāfil ḳılupdur şöyle faḥḥāş
Gezer bī-hūdelikle merd-i ḳallāş

Ẓuhūr eyler cihāndan bunca ḥālāt
Taṣarruf Ṣāniʿüñdür ġayrı ālāt

Ḥicāb oldı velī efʿāle ekvān
Ṣıfāta nite kim efʿāl-i elvān

Ṣıfātı ẕātınuñ oldı ḥicābı
Görem dirseñ anı ḳaldur niḳābı

Temṣīl-i Dīger

Cihān bir deyr ü miʿmārı görinmez
Görinür ṣunʿı vü Bārī görinmez

D 3b

ʿAceb deyr ü ʿaceb ṣāniʿ ʿaceb kār
İrişmez noḳṭasına devr-i pergār

B 2a

Bu deyr içre kimisi naḳşın ister
Kimi naḳşı ḳoyup naḳḳāşın ister

HM 20a

Taḥayyürde ḳalup efkār-ı çālāk
Didiler bi'ż-żarūrī ما عرفناك

42 -S.
47b "Seni bilmedik", Yılmaz, age, s. 117.

Niçe Saḥbān olanlar oldılar lāl
Ṭuyup ḥāli hemān-dem kesdiler ḳāl

S 3b ʿAcebdür baḥr-i tevḥīd-i ḫaṭarnāk
Düşer gird-āba anda niçe çālāk

Varımaz sāḥiline İbn-i Sīnā
Ḳalupdur ḫuşg-leb sāḥilde tenhā

ʿAceb hā'il durur bu baḥr-i tevḥīd
Ki yoḳdur bunda hīç ḥaṣr ile taʿdīd

Yaraşmaz bunda hem teşbīh ü taʿṭīl
Ḥulūl ü ittiḥād icmāl ü tafṣīl

Bu deryā üzre efkār-ı figāre
Olupdur ḥār u ḫas ṭarḥ it kenāra

Ṭutupdur rūy-ı deryāyı çü aġyār
Görinmez bu sebebden baḥr-i zeḫḫār

Gezen deryā yüzinde ḫār u ḫāşāk
Ne bilsün kaʿr-ı yemde ez-dür-i pāk

Bilürseñ baḥre sen virdüñ ḥicābı
Giderseñ göresin deryā-yı nābı

Deñiz ḳaʿrındadur çün dürr-i vaḥdet
Ne virür zevraḳ-ı ʿaḳla sibāḥat

48a Saḥbān: Ṣaḥbān S.
54a ṭutupdur: dutupdur D.
57b sibāḥat: seyāḥat S.

D 4a

Ne zevraḳ ḳaʿrına ne dür kenāra
İrer ḳalur bu ortada figāre

Uçımaz bunda bu ʿaḳluñ ʿuḳābı
Fenāsın tiz bulur vehmüñ ḥubābı

60 Yorılur iʿtimād itme ʿuḳāba
Ṣanup ḫayme göñül virme ḥubāba

Ne bilsün her ṭahāretsüz bu sırrı
Ki yanar Cebre'īlüñ anda perri

S 4a

Bu tīhe ger uça ḫayl-i ḫayālüñ
Girü evvelki menzildür me'ālüñ

B 2b

Bu ʿāḳluñ ʿankebūtı ṣayd-ı ʿanḳā
İder mi biñ ḳurarsa dām-ı bāla

HM 20b

Ne deñlü çoḳ olursa fikr ü ḳayduñ
Megesdür ancaḳ ol dāmuñda ṣayduñ

65 Düşür bu dāmı şeh-bāza şikār ol
Muḳayyed olma ḳayda kām-kār ol

Muḥaṣṣal bu arada fikr ü imʿān
Müfīd olmaz saña illā ki ḥırmān

Gerekdür bunda şāhum feyż-i Feyyāż
Ki ansuz yol varımaz merd-i murtāż

59a uçımaz: uçısar S.
60a yorılur : bozılur HM.
67b ansuz: atsuz B.

Münācāt-ı Ḳāḍi'l-Ḥācāt

Ḫudāvendā İlāhā Pādişāhā
Kerīmā kām-baḫşā ḫoş-penāhā

Seni bildür senüñle ḫoş beḳā vir
Seni göster senüñle ḫoş liḳā vir

D 4b

ʿAnāṣırdan gider bu egri rāyı
Bulam ḳalbinde Ṣāniʿle beḳāyı

Şol Evvelsin ki saña ibtidā yoḳ
Şol Āḫirsin ki saña intihā yoḳ

Şu Ẓāhirsin ki görmez kimse ānuñ
Şu Bāṭınsın ki gizlenmez nişānuñ

Şu Vācibsin ki yoḳdur saña vācib
Olımaz Cebre'īl bābuñda ḥācib

S 4b

Şu sulṭānsın ki eşyā saña sulṭān
Vücūb-ı ẕātunā hep cümle bürhān

Ṣamedsin yoḳ cihāna iḥtiyācuñ
Bu dünyā şehleri ḳapuñda acuñ

Şu baḫşīşi virürsin k'āb-ı ḥayvān
Ḳalupdur ẓulmet içre aña ʿaṭşān

ʿAceb cūş eylemişdür yemm-i cūduñ
Ki andandur nemāsı her vücūduñ

70b Ṣāniʿle: ṣalıġla D.

Saña lāyıḳdur el-haḳ pādişālıḳ
Cihān senden bulur hep rūşenālıḳ

B 3a Ki bī-ḫayl ü ḫaşem her ser-keşānı
Çelersin tīġ-ı kahruñla hem-ānī

HM 21a
Ne tīġuñ görinür anda ne rāyāt
Ne ṭabl u ne ʿalem ne cins-i ālāt

Şu Ḳahhārsın ki hergiz ḳāhirüñ yoḳ
Şu Cebbārsın ki cezmā cābirüñ yoḳ

Nesebsüz her zamān mevcūd olansın
Cihetsüz her mekān maʿbūd olansın

D 5a ʿAlīmsin ʿilmüñüñ esbābı yoḳdur
Ḥakīmsin ḥikmetüñ kessābı yoḳdur

Şu Ḳāḍīsin ki yoḳdur meyl ü cevrüñ
Şu Ḳāhirsin yirinde oldı ḳahrüñ

Cevādsın yoḳ durur cūduñda aġrāż
Şu Ḥaysın ki ḥayātuñ'irmez emrāż

Benem bir müflis ü ʿuryān u muḥtāc
Ḳapuñ sā'illerinden aḥvec ü aç

S 5a Eger lüṭfuñla bulam senden ünsi
Meges iken olam ṭāvūs-ı ḳudsī

80a ne rāyāt: ālāt S.
81b cezmā: cezā S.
82a nesebsüz: nisebsüz B, S.
87b meges: mekīn S.

Ne ġam şāhum ḳapuñda rū-siyāham
Yem-i ʿiṣyāna ġarḳam pür-tebāham

Velī ʿummān-ı raḥmet şöyle pür-cūş
ʿAṭā-baḫş u güher-pāş u ḫaṭā-pūş

Olur bir ḳaṭresi ʿālem-ḫalāṣī
فتمحوا الجم من بحر المعاصى

Ḳāṣīdetü Münācāt-ı Bārī Teʿāla Celle Celālüh *

Fe'ilātün Mefāʿilün Feʿilün

Ey ki her ṭālibüñ temennāsı
V'ey ki her ʿārifüñ muʿammāsı

Ez-muṭīʿān u güm-reh-i ʿālem
Sañadur cümle şey'üñ īmāsı

Bāb-ı lüṭfuñdan eyleme maḥrūm
ليس من باب جودك ياسى

Müstaḥaḳḳ-ı zekāt-ı ġufrānam
عم فقرى وتم افلاسى

D 5b, B 3b

Cūduñuñ baḥrinüñ kenārı yoḳ
Mülk-i dünyādur anuñ ednāsı

* Ḳāṣīdetü fi'l-Münācāt D, HM; Ḳāṣīde-i Münācāt S.
92a ez: ān D.
93b Senin kereminden ümitsiz değilim.
94b Fakirlik kuşatmış, tümüyle iflas etmişken.

HM 21b

Maṭbaḫ-ı feyżüñüñ ẕübābıdur
Ehl-i ferş ile ʿarş-ı aʿlāsı

Pes niçün ḳaṭʿ idem recā andan
Çün budur ذب اب maʿnāsı

Hīç gider mi gedā ḳapusından
Bir kerīmüñ ki olmaya lāsı

S 5b

Līk yol bulmasa ḳapuña ḳul
Geçe ġafletle ṣubḥ u emsāsı

100

Ne ḳadar saʿy iderse żāyiʿdür
Aña ger gel dimezse Mevlāsı

Ey kerem kānı maʿdin-i her cūd
Benven ol ʿabd-i żāyiʿ ü ḳāsī

Luṭf idüp bāb-ı lüṭfuñı göster
Yoḳ durur senden özge melcāsı

Eyleme Şemsīyi kapuñdan dūr
ربنا اغننا عن الناس

97b Nüshalarda “ẕübbe ābe” olarak harekelidir. Kaynaklarda “sinek” anlamına gelen “ẕübāb” kelimesinin kökeni olarak gösterilmektedir; “Atasına küstü.” anlamı da verilmiştir.
99b geçe: geçse HM, B.
101 -B
103b “Rabbimiz! Bizi insanlardan müstağni kıl.”

Der-Medḥ-i Resūl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muḥterem Ṣalla'llāhu ʿAleyhi ve Sellem *

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Faʿūlün

Elā ey şems-i Yeṯrib māh-ı Baṭḥā
Vücūduñ nāḳid-i naḳd-i **فاوحى**

Yüzüñdür muṣḥaf-ı āyāt-ı Raḥmān
Yazılmışdur nuʿūt-ı pāk-i Sübḥān

Berātuñ **قم فانذر** oldı muḥkem
Aña ṭuġra durur **والله يعلم**

D 6a

Mübeşşirdür saña **انا فتحنا**
ʿAdāyı ḳahr ider **انا كفينا**

Nübüvvet kişverinüñ ḫānısın sen
ابيت ḫʿānınuñ mihmānısın sen

Muḥaḳḳaḳ **لى مع الله** maḥremisin [38]
Ḥaḳīḳat Kaʿbesinüñ muḥrimisin

Sen olduñ "**كنت كنز**"e ḫāṣṣa miftāḥ
Sen idüñ **قل كفى** ṣaḥnına seyyāḥ

---

* Der-Medḫ-i Resūl Ṣalla'llāhu ʿAleyhi ve Sellem D, HM, S..

104b nāḳid-i naḳd-i: naḳd-i nāḳid-i S.

106a "Kalk da (halkı) uyar.", Müddessir, 74/2.

106b "Allah bilir.", Mâ'ide, 5/99.

107a "Biz, sana apaçık bir fetih verdik." ayetinden iktibastır, Fetih, 48/1.

107b "Biz yeteriz" , Hicr, 15/95.

108a "(Rabbimin beni yedirip, içirdiği hâlde) gecelerim."

108a ḫānısın sen: ḫānı sensin B.

109a "Benim Allah ile (öyle anlarım olur ki, ne bir mukarreb melek, ne de gönderilmiş bir nebi öyle bir yakınlığı elde edebilir.)", Yılmaz, age, s.115.

110a "Ben (gizli) bir hazineydim.", Yılmaz, age, s. 9.

110b "(Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah) yeter, de.", Ankebût, 29/52.

S 6a

Sen idüñ bāġ-ı ḳudsüñ mīve-çīni
Sen olduñ rāġ-ı ünsüñ şīve-bīni

HM 22a, B 4a

Leṭāfet āsumānında ḳamersin
Ẓarāfet būstānında ṣemersin

Ḥāḳāyıḳ gülşeninüñ ġoncasısın
Maʿārif sifrinüñ dībācesisin

Mü'eddebsin ḫiṭāb-ı "**فاستقم**"den
Mü'eyyedsin kelām-ı "**ينتقم**"den

115 " **الم نشرح** "ʿaceb şerḥ itdi ṣadrüñ
" **رفعنا** " dan bilenler bildi ḳadrüñ

Düşüpdür zülfüñe " **والليل** "
Yüzüñe " **والضحى** "dan oldı taʿbīr

Ḳasem ider ṣana " **طه** " vü " **يسين** "
Ki sen mürseller içre müntehāsın

Mürebbāsı idün "**ام الكتاب**"uñ
Saña "**امى**" anuñçün didi Rabbüñ

Çü ümmüñdür kitāb Raḥmān muʿallim
ʿAceb mi itseler senden taʿallüm

"(Emrolunduğun gibi) dosdoğru ol!" , Hûd, 11/112.
114b "İntikam alır", Mâide, 5/95.
115a "(Biz senin göğsünü açıp) genişletmedik mi?" , İnşirah, 94/1.
115b "(Senin şânını ve ününü) yüceltmedik mi?", İnşirah, 94/4.
116a "(And olsun kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde) geceye", Duhâ, 93/1,2.
116b "And olsun kuşluk vaktine", Duhâ, 93/1.
117a "Yâ Sîn", Yâsîn, 36/1; "Tâ. Hâ", Tâhâ, 20/1.
118a "Bütün kitapların aslı onun yanındadır.", Ra'd, 13/39.
[49] 118b "(O elçiye, o) ümmî (Peygamber'e uyanlar", A'râf, 7/157.

D 6b

Elüñde ṭutmaduñsa levḥ-i ṭıflān
Ne ġam destüñde idi levḥ-i Raḥmān

Çi ger şaḳḳu'l-ḳalem itmedüñ ey şāh
Velī "**شق القمر**"den olduñ āgāh

Ne ġam ger itmese tesvīd-i ḳırṭās
Göñüller pāsını silmişdi çün ṭās

Çü evvel sūrede ṣebt oldı **الحمد**
" **الم** " ikincisinde peyvend

S 6b

İşāretdür elif lām mīme tebdīl
Olup nām-ı Muḥammed ola taḥṣīl

Didi pes **ذلك لا ريب فيه**
Kitābdur yaʿnī ol ẕāt-ı şerīfi

Muḥammed nüsḫası ol sırr-ı ekber
Düşüpdür nüsḫa-i Ḳur'āna maẓhar

Muḥammed pes bu bāġuñ ġoncasıdur
Kelāmu'llāhuñ ol dībācesidür

Arada olmasa ger mīm-i imkān
Eḥad Aḥmed olurdı eyle iẕʿān

HM 22b, B 4b

Eger mīmden baḳarsañ ʿārifāne
Göresin anda vācibden nişāne

121a şaḳḳu'l-ḳalem: şaḳḳ-ı ḳalem HM.
121b "Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.", Kamer, 54/1.
122 Müstensih beytin mısralarını 122a+ 122b - 122b + 123b olmak üzere karıştırmıştır S.
123a "Hamd (âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.)", Fâtiha, 1/2.
123b "Elif, Lâm, Mîm." Bakara, 2/1.
125a "O kitap (Kur'an); onda asla şüphe yoktur.", Bakara, 2/2.
128a ger: pes S.

Şu kim ḳaldurdı mīmi cemʿa irdi
Saʿādet buldı cemʿu'l-cemʿa irdi

Şular kim mīme baḳdı farḳa düşdi
İrişmedi o cemʿa ḫarḳa düşdi

Anuñçündür didiler **ما لهذا**
ففى الاسواق يمشى والصحارى

D 7a Gerekdür pes bu remze ʿayn-ı ʿirfān
Göre tā kim durur ol sırr-ı Sübḥān

Eger olmasa kesde ʿayn-ı ʿirfān
Dönüp nāfir olısar eyle iẕʿān

Bu remzi gerçi ḫalḳa eyledüm fāş
Velī ḫurşīdi görmez çeşm-i ḫuffāş

يراه من يرانى didi ol şāh
Oñat fehm eyle bunı olġıl āgāh

S 7a Gözüñden ʿilleti sil ḳalma aʿmā
Ki ʿamyā ḳopmayasın rūz-ı ferdā

129b göresin: göre S.
132a-b "Onlar (bir de) şöyle dediler: Bu ne biçim peygamber; (bizler gibi) yemek yiyor, çarşılarda dolaşıyor" (Furkân, 25/7) âyetinden alınmıştır.
136a "Beni gören O'nu görür.", kaynağı tespit edilememiştir.

Ḳaṣīdetü fī-Medḥi'n-Nebiyyi Ṣalla'llāhu ʿAleyhi ve-Sellem*

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Çünki ẕātuñ müntehādur vaṣfuña yoḳ intihā
Olmadı miʿrācuña sidre anuñçün müntehā

Kim ola naʿtüñ beyānında senüñ bülbül ola
Gülşen-i evṣāfuña yol virmeseñ ey reh-nümā

140 Rūyı üzre ḫāk-i pāyüñe varur her tīre-dil
Pertev-i envār-ı merḳadden bulam diyü żiyā

Yıllar ile niçe maḥmil baġlamasun ḥāciyān
Ḫāk-i pāyuñdan irer çeşm-i ʿalīle tūtiyā

HM 23a Ravża-i pāküñ türābına yüzin ger sürmese
Merve ḥaḳḳıyçün ṣafāsuz ḥācī bulmaz rūşenā

Çeşm-i " **ما زاغ**"uñ işidüp cennet içre iki ʿayn
ʿĀşıḳ olmış turmaz aḳar yaşı tā yevme'l-liḳā

Ḥuccetüñ rūşen olupdur yoḳdur inkāra mecāl
Levḥ-i maḥfūẓda müseccel şāhidüñdür **قل كفى**

B 5a 145 Ḳanḳı sengīn-dil ola kim saña göñlin virmeye
Ṣaḫratu'llāhdan meger ṭuymadı Maḳdisde ṣadā

D 7b İrmedi müşriklerüñ gūşına ṣīt-i daʿvetüñ
Ṭutmış iken ʿālemi **حيوا على خيرالورى**

---

* Ḳaṣīdetü fī-Medḥi'n-Nebiyyi: Ḳaṣīde-i Naʿt-i Ō D; Ḳaṣīde-i Naʿt-i Resūl Ṣalla'llāḫü ʿAleyhi ve Sellem B; Ḳaṣīde-i Naʿt-i Ō Ṣalla'llāḫü ʿAleyhi ve Sellem S.
141b ḫāk-i pāyuñdan: ḫāk-i kūyuñdan HM.
143a " Göz ne şaştı (ne de haddini aştı).", Necm, 53/17.
144b maḥfūẓda: maḥfūẓa HM.
144b "(Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah) yeter, de.", Ankebût, 29/52.
145b ṣadā: ṣalā S.
146b "Kâinatın en hayırlısına geliniz."

Sünnet-i ġarrān ile her kim ki ṭutmaz bunda üns
Ḥażretüñle rūz-ı ferdā olmayısar āşinā

Ey yüzi emlaḥ sözi aḥlā özi ḫayre'l-verā
ʿAciz ü bī-keslerüñ saña ḳılupdur ittikā

S 7b

Bizi redd itme eyā sulṭān-ı ʿālem ʿarṣada
Cemʿ olınca evvel āḫir ḫıdmete taḥte'l-livā

150

Yevm-i maḥşerde serildükde simāṭ-ı şefḳatüñ
Re'fetüñ yili esüp cūş itse ʿummān-ı seḫā

HM 23b

Şol Burāḳuñdan inüp bindükde himmet atına
Hem şefāʿat başını açduḳda ey kān-ı vefā

Gerçi çoḳdur ümmetüñden ʿāciz ü bī-keslerüñ
Līk yoḳdur ben tegi bir aç u ʿuryānuñ şehā

Ḫʿān-ı luṭfuñdan recāya gelmişem ey dest-gīr
دست من کیر و بکو ای مفلس و بی کس بیا

Gerçi Şemsī ẕerredür yoluñda ey kān-ı kerem
Ẕerreye ger iltifāt itseñ olur şems-i ḍuḥā

155

Ḥaḳ seni meddāḥ iken ben kim olam medḥ eyleyem
Līk maḳṣūdum budur medḥüñle bulam iʿtilā

Bu kemālāt ile sen çün ʿacze iḳrār eyledüñ
Ben bu ʿacz ile dimez miyem ki **لا احصی ثنا** [69]

147 S nüshasında 7a'nın sonunda ve 7b'nin başında olmak üzere iki kez yazılmıştır.
152a bī-keslerüñ: bī-kesleri D.
153b Elimden tut ve "Ey müflis ve biçare buraya gel." de
156b "Senin hakkındaki övgüleri sayamam.", Yılmaz, age, s. 99.

Medḥ-i Āl ü Aṣḥāb-ı Rıḍvānullāhi ʿAleyhim Ecmaʿīn*

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilāt ün Fāʿilün

Çoḳ ṣalāt ile selām olsun saña aṣḥābuña
Çekdiler iʿzāz-ı dīn içün cefā-ender-cefā

D 8a

Rāh-ı taḳvāda fenāya virdiler hep varını
Levm-i lā'imden ve-lākin itmediler ittiḳā

HM 24a, B 5b

Ceyş-i ʿusretde ġazālar itdiler Allāh içün
Cehd idüp serrāda vü ḍarrāda çekdiler ʿanā

S 8a

Medḥ-i Ebī-Bekri'ṣ-Ṣıddīḳ Raḍıya'llāhu ʿAnh**

160 Ḫāṣṣa ol Ṣıddīḳ-ı Ekber ki ḍacī'uñdur senüñ
Her ʿamelde sābıḳ idi dimedi bir işde lā

Hicret-i ʿuẓmāda evvel ol ḳuşanmışdur niṭāḳ
Ġār-ı vaḥdetde maʿiyyetle ʿivaż bulsa sezā

Her maʿārif ki cenāb-ı Lā-Yezālīden gele
Ṣadrına ṣabb eyleyüp virdün cilā-ender-cilā

Ṯānī iṯneyn idi çün ġār-ı meḫāfetde o şāh
Hem ikinci oldı buldı ḫoş ḫilāfetde velā

Rāh-ı Ḥaḳda çünki varın virüben giymişdi şāl
Öykünüp cümle melekler giydiler ḳıldan ʿabā

---

* Der-Midḥat-i Āl ü Aṣḥāb Cemmeʿana'llāhu ve Ābāhüm fī-Yevmi'l-Cevāb HM; Aṣḥāb Der-Medḥ-i Ebī Bekri'ṣ-Ṣıddīḳ Raḍıya'llāhu Teʿālā ʿAnh B.
157a çoḳ: çün S.

** Der-Medḥ-i Ebū-Bekr-i Ṣıddīḳ Raḍıya'llāhu ʿAnh HM; -B.
160a: ḫāṣṣa ol: ḫāṣṣ-ı evvel HM.

Çün yedi yıl żurrını ketmeyleyüp keşf itmedi
Gönderüp Cebbār-ı ʿālem peykini ḳıldı ʿazā

Medḥ-i ʿÖmerü'l-Farūḳ Raḍıya'llāhu ʿAnh***

B 6a Ḥażret-i Fārūḳ-ı aʿẓam kim ḫilāfet taḫtına
Çıḳdı vü şaldı ʿadālet sofrasın itdi şalā

HM 24b Çün duʿā itmiş idi ol servere Faḫr-i Cihān
Virdi İslāma şeref dikdi ʿalem fevḳa'l-ʿulā

ʿAyn-ı ʿadl olmışdı çünkim ism-i pāküñ maṭlaʿı
ʿAdl ile oldı yine hem ibtidā vü intihā

D 8b ʿAyn-ı ʿadl oldı nihādında anuñ çün nuṣb-ı ʿayn
Aña fetḥ oldı ʿArabla hem ʿAcem buldı velā

Hem buyurdı şānına kim şemʿ-i cennetdür ʿÖmer
Zī-fażīlet zī-kerāmet zī-şehādet zī-bahā

Hem buyurmışdur ʿÖmer evvel geçiserdür ṣırāṭ
Ḫilʿāt-ı dārü's-selāmı öñ giyendir bī-mirā

Medḥ-i ʿOṯmān-ı Ẕi'n-Nūreyn Raḍıya'llāhu ʿAnh*

Ḫˇāce-i cennet selīmü'l-ḳalb dāmād-ı Resūl
Ḥażret-i ʿOṯmān-ı Ẕi'n-Nūreyn hem ṣāḥib-ḥayā

Yūsuf-ı ṯānī buyurmışdur aña Sulṭān-ı dīn
Hem ḥayāsından utanurlar didi ehl-i semā

165a ketm: kem D.
*** Der-Medḥ-i ʿÖmerü'l-Fārūḳ HM; Der-Medḥ-i ʿÖmerü'l-Farūḳ Raḍıya'llāhu Teālā ʿAnh B.
170b zī: ẕī B, HM.
171b öñ: ol D, S.
* Der-Medḥ-i ʿOṯmān-ı Ẕi'n-Nūreyn Raḍıya'llāhu ʿAnh HM, B.

ʿArṣa-i ʿālem anuñ ʿahdinde buldı devleti
Zīra ol yenbūʿ-ı ḥikmet idi hem Ḫaḳdan hüdā

HM 25a

Bīʿatü'r-rıḍvānda çün ġā'ib bulındı emr ile
Ḫoş bedel oldı anuñ destine dest-i Muṣṭafā

B 6b

İşbu ḥāle reşk idüp didiler anda ḥāżırūn
Bizde ol server gibi ġā'ib olayduḳ leytenā

Medḥ-i ʿAliyyü'l-Murtażā Raḍıya'llāhu ʿAnh**

Ḫaydar-ı Kerrār u bābu'l-ilm ü ḳuṭbü'l-evliyā
Ṣāḳī-i kevṣer imāmu'l-ḫalḳ ü hem şīr-i Ḫudā

Ṣadr-ı pāki baḥr-i ʿirfān idi çün itseydi mevc
Ḫoş **"سلونی"** mā-verā'i'l-ʿarşi dirdi ol hümā

Kūh-ı ḥilm ü baḥr-i ʿilm ü maḥrem-i esrār-ı dīn
Ṣāḥib-i seyf-i şecāʿat şāhididür **لا فتا**

Server-i ehl-i velāyet muḳtedā-yı sālikān
Noḳṭa-i pergār-ı vaḥdet kāsir-i Lāt u ʿUzā

D 9a

Maʿdin-i dürr-i mürüvvet şāh-ı iḳlīm-i vefā
Pes ʿaceb midür anuñ şānında gelse **هل اتا**

S 9a

Muḳsim-i feyż-i İlāhī hem-ser-i bint-i Resūl
Delve-i baḥru'n-neseb āli'r-Resūl-i murtażā

173b utanurlar didi ehl-i semā: utanurlard'anuñ ehl-i semā S.

** Der-Medḥ-i ʿAliyyü'l-Murtażā Raḍıya'llāhu ʿAnh ve Kerrema'llāhu Vecheh HM; Der-Medḥ-i ʿAliyyü'l-Murtażā Raḍıya'llāhu Teʿālā ʿAnh B.

177a bābu'l-ʿilm: bāb-ı ʿilm B, D, HM.

178 -D.

178b "Bana sorunuz."

179b "(Ali'den başka) genç yoktur", Yılmaz, age, s.100.

181b "(İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre) geçmedi mi?", İnsân, 76/1.

HM 25b Yā İlāhī cümlenüñ ervāḥına bizden selām
Ālinüñ aṣḥābınuñ ḥubbına eyle dilde cā

Gerçi bunda görmedük lākin cinānuñda şehā
B 7a Cemʿ idüp biz ḳullaruñ anlarla eyle āşinā

185 Ey cehāletle taʿaṣṣub sicnine maḥbūs olan
Görmedüñ ḥubbuñ feżāsın eyledüñ ʿömrüñ hebā

Cümlesi necm-i Hüdādur seçmegil aṣḥābını
Ḳanḳısına iḳtidā itseñ bulursın ihtidā

Serverān-ı dīn-i Aḥmeddür ḳamusı bī-merā
Bilmediler anları aṣḥāb-ı buġż u iftirā

Sāḳī-i kevṣer olısardur ṣaḥābe cümlesi
Anlara buġż eyleyen ol dem göriser mā-cerā

Der- Medḥ-i Reyḥān-ı Cennet Ḥasan ü Ḥüseyn Raḍıya'llāhu ʿAnhümā *

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Şol saʿādet devḥasında iki şāḫ-ı ṭayyibān
Kim birisidür Ḥasan biri Ḥüseyn-i erġuvān

190 Ravża-i ʿālemde bunlar ḫoş nihāl iken ʿaceb
Niçe ḳıydı anlara ḳopardı dest-i ẓālimān

* Ḳaṣīde-i Te'essüf-i Reyḥān-ı Cennet El-Ḥasan ve'l-Ḥüseyn Raḍıya'llāhu ʿAnhümā Der-Bahr-i Remel HM, D, S. 189a devḥasında: ravżasında HM / ṭayyibān: B, D, E, F, HH, HM, S, P nüshalarında kelime "ṭayyibeyn" şeklindedir. G nüshası giriş kısmı ihtiva etmediği için bu manzume yoktur. Anlam farkı bulunmadığı, kafiye bakımınıdan daha sağlam olduğu için ṭayyibān olarak düzeltilmiştir.

HM 26a , D 9b

Ḳoḳmaġa yazıḳsınurken ol iki nāzük güli
Ḳoparup pejmürde itdi pençe-i sengīn-dilān

Bu meṣā'ible ṭolupdur ʿālem içre āh u vāh
B 7b Gerçi anlar buldılar ʿālī-merātib der-cinān

S 9b Şerḥa şerhā oldı niçe sīneler bu derd ile
İns ile cin yirde aġlar gökde hem kerrūbiyān

Ey niçe diller kebāb oldı bu ḥasret nārına
Çarḫa girdi nüh felek giydi kebūdın āsumān

195 Cümle deryā telḫ olup kūr oldı niçe çeşmeler
Līk ol ʿayneyn içün ʿaynān Şemsī tecriyān

Der-Meḥāmid-i Pādişāh-ı İslām Ẓıllu'llāh-ı Teʿālā ʿAle'l-Enām Niẓāmü'd-Dünyā ve'd-Dīn Ş̱ebbetehu'llāhu ʿAle'ş-Şerʿ-i'l-Metīn Aʿnī Sulṭān Murād Ḫān İbn-i Sulṭān Selīm Ḫān İbn-i Sulṭān Süleymān Ḫān Eyyede ve Ebḳāhu Bi'l-ʿAdli İlā-Āḫiri'z-Zamān Āmīn Yā Mūʿīn Yā Müsteʿān

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Faʿūlün

D10a Elā ey murġ-ı fikret ṭūṭī-i cān
Zebān-ı himmetüñdür şekker-efşān

Çü ẓıll-i Ḥaḳ durur ol şāh-ı fā'iḳ
Ne deñlü medḥ iderseñ aña lāyıḳ

195a kūr: ḫuşk HM; şūr B.
196a şekker: sükker HM.

Ki ẓıll olmasa maẕlūm içre maḥsūs
Hemān-dem mūm olur maẕlūm-ı me’yūs

Ḳomış bu ẓılli pes mūm içre Ḫallāḳ
Ḥavādiṯ şemsi tā itmeye iḫrāḳ

HM 26b

Ḫuṣūṣā şāhumuz Sulṭān Murādı
Medār itdi keremden bize Hādī

Selāṭīndi egerçi Āl-i ʿOṯmān
ʿAleyhim raḥmetü’r-Raḥmāni her ān

İdüpdi her birisi ʿadl ü dādı
Velī ʿālem henūz buldı murādı

B 8a, S 10a

Cihān bāġına virdi tāze revnaḳ
Bahār-ı ʿadl irişdi şimdi el-ḥaḳ

Gelür her gūşeden būy-ı dil-ārā
Bu devr içre bir oldı bāġ u şaḥrā

Çü ḫāmūş idi bülbül oldı gūyā
Bu gülşen içre şenlik buldı gūyā

Çü itdüm būy-ı ʿadlinden tenessüm
Ṯenāsıyla n’ola itsem terennüm

Ḫarīmine çü ḫādimdür o sulṭān
Anuñçün aña ḫādim oldı şāhān

Veliyy-i Kaʿbe vü cemʿ-i Minādur
Maḳām-ı zemzem anuñla żiyādur

207a ḫarīmine: ḫaremeyne B / o: ol HM.

D10 b

Ṣafā vü Merve vü mevḳıfda ḥālāt
Anuñ saʿyiyledür gördüñse biʾz̲-z̲āt

Emīn-i ravża-i ḫatmüʾr-rusüldür
Muʿīn-i şirʿat-ı hādiʾs-sübüldür

Çü Beytüʾl-Maḳdis anuñla żiyādur
Aña Rūḥüʾl-Ḳudüs dirsem sezādur

ʿAdālet nūrıla rūz oldı çün Şām
Bu devr içre daḫı ol görmez aḫşam

Kesilmişdi Yemenden būy-ı Raḥmān
Gelür oldı bunuñ yümniyle el-ān

Çün ider ravża-i dīni ḥimāyet
Aña ḥāmī olur Ḥaḳdan ʿināyet

Ṣalāḥ ehlini eyler cūdı sīr-āb
Fesād ehlini eyler ḳana ġarḳ-āb

S 10b

Başın ḳalduralı ʿadli nehengi
İnine ḳoydı hep gürg ü pelengi

HM 27a

Çekildi bīşesine ḫırs u ḫınzīr
Gezer āsūdelikle şimdi naḫcīr

Şeġāl ü rūbehüñ yoḳdur nişānı
Ḫorūs bī-bāk oḳur oldı ez̲ānı

214b ʿināyet: ḥimāyet S.
215a eyler: ider S.
215b ehlini eyler ḳana : ehlin ider ḳanına HM.

Saʿādetle geçelden taḫta ol şāh
Ṭarīḳın añladı küffār-ı güm-rāh

B 8b

Ṣalāya ḳalmamışdur iḫtiyācı
Elinde şabḳa başında ḫarācı

Ṣalāh ile Ḥasandur hemçü Baṣrī
Ledünnīde şeh-i ʿuşşāḳ-ı Mıṣrī

Olupdur ṣadr-ı pāki ʿilme maḥzen
Müfīd ü muḫtaṣardur anda her fen

D 11a

Olupdur genc-i ʿilme rāyı miftāḥ
Anuñçün bezm-i mülke rūyı mışbāḥ

Hidāyetden bulupdur çün ʿināye
ʿAceb mi irse Kāfīden kifāye

Menār olmış durur İslāma ol şāh
Ne var tavżīḥ ile söylerse her gāh

Ṣalar yāḳūtı pāya naẓm u neṯri
Ki yoḳdur ḳūt-ı cān ḳatında ḳadri

Sözi maẓlūma ḳānūnu'ş-şifādur
Mübārek ṭalʿati ʿayn-ı devādur

224a ʿināye: ʿināyet HM.
224b kifāye: kifāyet HM.

Der-Beyān-ı Rumūz-ı Nām-ı Fīrūz Murād-ı Muẓaffer-bād Tā Rūz-ı Tenād *

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Faʿūlün

S 11a

Semādan nāzil olmışdur çü aʿlām
Ḳonılmış her birinde dürlü aḥkām

Naẓar ḳılsañ bu tertīb ü teḳālīb
Murād üzre durur cümle esālīb

Çü mīm olmış idi İslāma maḳṭaʿ
Saʿādetle idinmiş anı maṭlaʿ

Ḳonaldan başına ol mīm-i millet
Ḳodı pāyine başın dāl-i devlet

Bu mīm ü dāl ḥaḳīḳat oldılar med
Bula ʿömr-i dırāz u mülk-i ser-med

HM 27b

Çü İslām ile devlet oldılar cemʿ
Bu cemʿa rāy-ı rūşen oldı ḫoş şemʿ

D 11b

Ki bu saʿdeyn içinde olmasa rā
Murād olmazdı ḥāṣıl ey dil-ārā

Bu ḥarflerden mürekkeb nām-ı ḫoş-fāl
Murād oldı cihān içün be-her-hāl

B 9a

Murād olan medār olur muḥaḳḳaḳ
Cihān ḫalḳı derin devr itse elyaḳ

---

* Der: -D, HM.
229a teḳālīb: teġālīb S.
230a idi: durur D.

Medār oldı çü maẕlūm içün ol ḫān
Velī aʿdāyı rāddem dir ḳıl iẕʿān

Müsemmā olalı bā-nām-ı meymūn
Cihān-dāram dimekdür anda maẓmūn

Faṣl-ı Duʿā

Çün ey Şemsī ṣenāya yoḳ nihāyet
Duʿā faṣlında eyle beẕl-i himmet

S 11b 240 Ki vācibdür duʿā-yı şāh-ı İslām
Gerekdür ġā'ibāne saʿy u iḳdām

Cihān tendür aña cān oldı sulṭān
Pes evvel cān gerekdür eyle iẕʿān

Çü cān rāḥat olursa ten dürüstdür
Duʿā cāna gerek sözüm dürüstdür

Duʿādur cümleden evlā vü aḫrā
Duʿā-y-ıla durur ūlā vü uḫrā

Duʿā-y-ıla döner bu saḳf-ı ʿulvī
Duʿā-y-ıla ṭurur bu ferş-i süflī

245 Duʿā-y-ıla olupdur feṭḥ-i İslām
Duʿā-y-ıla olur āġāz u encām

D 12a Duʿā leşker durur bī-tīġ u ḫançer
Duʿā leşkerden evvel işler işler

237b aʿdāyı: aʿdāsı S.
242a cān:-S.
243a evlā vü aḫrā: aḫrā vü evlā B, D, S.

Duʿā birle olupdur gökden imdād
Şu gün kim Ġazv-i Bedre oldı bünyād

Duʿā tīr-i belāya ḫoş siperdür
Anı iḫlāṣ ile ṭutmaḳ hünerdür

HM 28a Otur pes ḫāne-i ḫalvetde tenhā
Teveccüh eyle ol dergāha tenhā

250 Recā destini ḳaldur ol cenāba
Tażarruʿ eyle ol niʿme'l-me'āba

Duʿā bizden icābet añа lāyıḳ
Ṭaleb bizden iʿānet añа lāyıḳ

B 9b Yaşuñ zih ḳıl ḳadüñ dönsün kemāna
Duʿā tīrini ulaşdur nişāna

S 12a

Ḳaṣīde-i Duʿā-yı Pādişāh *

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Dilerven şehriyārı ʿālemüñ devletle var olsun
Ḳamu eylüklere yā Rab dü ʿālemde medār olsun

İlāhī sırr-ı Ḳur'ānı o şāha reh-nümā eyle
Añа feṭḥ ü ẓafer senden hezār-ender-hezār olsun

255 Ḫudāyā Ḫıżr u İlyāsı keremden hem-ʿinān eyle
Ṣırāṭ-ı müstaḳīm üzre ʿubūrı ber-ḳarār olsun

* Ḳaṣīde-i Duʿā D, HM, S.
253b medār: ḳarār D.
255b ber-ḳarār: ber-devām HM.

İlāhī re’fetüñ ḥaḳḳı kemāl-i cūd u feyżüñden
Ḥafīẓ ismine ḳıl maẓhar aña ʿavnüñ ḥişār olsun

Bitür yā Rab murādātın daḫı artur kemālātın
Müdemmer eyle aʿdāsın ayaḳda ṭārumār olsun

Çü budur ravża-i dīni ʿimāret eyleyen el-ḥaḳ
Binā-yı ʿömri dünyāda Ḫudāyā üstüvār olsun

HM 28b Ṣadā-yı ṣavleti şerʿ-i şerīfi eylesün iʿlā
Yücelsün ḳadri her sāʿat bu İslāma menār olsun

260 Otursa ḳuṭb-ı ṣūrīdür taṣarruf itsün āfāḳa
B 10a Binerse ger uġur olsun saʿādetle süvār olsun

Ġazā itdür gehī berre saʿādetle irüp birre
Semendi başduġı yirler ser-ā-ser murġzār olsun

Ṣabā-y-ıla muẓaffer ḳıl mehābet birle ḳıl manṣūr
D 13a Buña her kim dimez āmīn ayaḳlarda ġubār olsun

Kemend-i ḳahruñı yā Rab musaḫḫar eyle destinde
Ġazā itdükçe āhū-veş aña aʿdā şikār olsun

Bi-ḥamdi’llāh zamānında olupdur ehl-i Ḥaḳ ġālib
Yürisün şöyle ḥizbu’llāh yanınca intişār olsun

S 12b 265 Çezilüp rāyet-i İslām irişsün şarḳa vü ġarba
Bulup naṣr-ı ʿazīzi her cenāḥı intişār olsun

Ḳamu aʿdāların yā Rab müdemmer eyle ḳahruñla
Ḍalāle irişüp saʿyi işi dā’im ḫasār olsun

260b uġur olsun: uġurlarla HM.
261a irüp: irür HM.

HM 29a

İṭāʿat itmeyen ʿāṣī belādan olmasun ḫālī
Ayaġı bulmasun kefşi yiri başduḳça ḫār olsun

Şular kim ḥaḳḳ ile ʿālem-penāha inḳıyād itmez
Tenezzülde olup emri velī miʿrācı dār olsun

D 13b, B 10b

Olar kim ʿasker-i İslāma dilden itmedi yārī
Belā vü miḥnete yār u işi dā'im tebār olsun

Ḫudāvendā Murād ḫānuñ müyesser it murādātın
Mükemmel it kemālātın cihān bāġında bār olsun

İlāhī şāh-ı İslāmı cihān ṭurduḳça şāh eyle
Ḳapusında ḳamu aʿdā ḳul olsun ḫalḳa-vār olsun

Ḫudāyā tāc-ı sulṭānī ki dört şey'den ʿibāretdür
Mü'ebbed it Murād Ḫāna ḫişāli bī-şümār olsun

ʿAdālet tācı başından ebed hīç olmasun mehcūr
Maʿārif cübbesi dūşında ol şāhuñ izār olsun

Seḫāvet keffini açsun kifāyet virsün āfāḳa
Şecāʿatdan kemer dā'im miyānında şiʿār olsun

Saʿādet tācınuñ terki bu dörtdür olmasun terki
Ki terkisinde aʿdā kellesi dā'im şikār olsun

İlāhī evvelinden āḫirin ḫayr eyle sulṭānuñ
Ḳamu eylüklere z̲ātı iki evde medār olsun

269a itmedi: itmeye HM.
270b bār: yār D.
271a ṭurdukça : durduḳça S.
272a mü'ebbed: mü'eyyed S.
274a seḫāvet: saʿādet S.
274 -HM.

HM 29b Daḫı ābā vü ecdādın Raḥīmā raḥmete ġarḳ it
B 11a Cünūd-ı ḥūr u ġılmāna şeh eyle tācdār olsun

S 13a Ḫuṣūṣā şol Süleymān Ḫān ki virmişdi ġazāda cān
Cenābuñdan aña iḥsān irür cennet-mezār olsun

ابن عمر رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم
من ولى شيئا من امور المسلمين فاراد الله به خيرا جعل معه
وزيرا صالحا ان نسى ذكر وان ذكر اعانه صدق رسول الله

Ḫudāyā şol vezīr-i ṣāliḥi her dem hümām olsun
Kemāl eyle ḳamu kārın her işinde tamām olsun

280 Ṭutılsun şerʿ ile eyvān sürilsün ʿadl ile dīvān
Elinden gitmesün mīzān bu ʿālemde niẓām olsun

D 14b Çü budur Āṣaf-ı devrī gidersün ḳomasun cevri
Saʿādetle olup ʿömri maḳāmında müdām olsun

Ṣavāb u ṣıdḳı destinde kemān eyle ṭutup her dem
Nişān-ı Ḫaḳdan ayırma sözi ṣā’ib sihām olsun

Dirāset eyleyüp şerʿi firāset eylesün ferʿi
Ḳavānīni ṭutup merʿī aña her kimse rām olsun

HM 30a Vizāret gerçi bir ḳıldan ṣırāṭ üzre yürimekdür
B 11b Ḫudāyā sen ʿināyet ḳıl ʿubūrı ḫoş-ḫırām olsun

285 Ḫudānuñ sāyesi şehdür şehe ol düşdi çün sāye
İrişsün ẓılline maẓlūm sevinsün şād-kām olsun

278b irür: irüp D; idüp S.
283a dirāset: dirāyet D.
284a ʿināyet: iʿānet D, S.

Eger ẓıll olmasa maẓlūm olurdı şübhesüz maʿdūm
Döyer mi āteşe pes mūm bilā-ẓıllin küdām olsun

Anuñçün ẓılli baġrına basupdur kimseye virmez
D 15a Ḫudāyā ḫoş yirin bulmış yirinde ber-devām olsun

S 13b Gerekdür şāh-ı ʿālemde vilāyet daḫı ẓıllinde
Kerīmā sen kerem irgür vilāyetde be-nām olsun

Eger maẓlūm içinden ol vilāyet vāvı refʿ olsa
Cihān muẓlim olur fi'l-ḥāl bu ẓulmetde ne kām olsun

290 Ḫuṣūṣā nām-ı meymūnı Meḥemmeddür o düstūruñ
İrüp ḳadr ü şeref dā'im aña devlet ḫıyām olsun

Ḳamu erbāb-ı ḥācāta çün itdüñ ḳıble ḳapusın
Açuḳ ṭut anı sedd itme ilā-yevmi'l-ḳıyām olsun

ʿAdāletle bulup ḳuvvet taṣarruf itsün āfāḳa
İṭāʿat itmeyen ṭāġī ṭapusında çü lām olsun

HM 30b, B 12a Seḫāvet sofrasın sersün dürilsün sofra-i Ḫātem
Görüp iḥsānını aḥrār ḳapusında ġulām olsun

D 15b Bu fānī devlet içinde ṣun aña devlet-i bāḳī
Saʿādet iki dünyāda cenābuñdan merām olsun

295 Daḫı şol ṣadr-ı devletde olan sā'ir vezīrāna
Ḫudāvendā senüñ faẓluñ müdām olsun müdām olsun

287b olsun: olmış HM.
290b irüp: irür HM.
291b ṭut: ḳo D, S.
292a ḳuvvet: ḳudret HM.
295b müdām: devām HM.

Duʿādan yig ne var eşref saʿādet ehli ḳatında
Pes ol ṣāḥib-kemāl içün benüm tuḥfem duʿām olsun

Kelime-i Çend Ez-Ḥaḳīḳat-i Ḥāl*

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Faʿūlün

Elā ey ḫusrev-i serdār-ı ʿālem
Duʿā-gūdur saña aḫyār-ı ʿālem

Ḥaḳīḳatde Ḫudādur cümleye şāh
Ḳamumuz bendedür ol Ḥażretu'llāh

Ġanīdür cümleden yoḳ iḥtiyācı
Münezzehdür ne taḫtı var ne tācı

S 14a 300 Taṣarruf hep anuñdur zīr ü bālā
Velī bir bendesin eyler müvellā

Anı maẓhar ḳılur ḳudret yedine
Oḳınur sikke vü ḫuṭbe adına

İder ol bendeye ʿadl ile teklīf
Daḫı iḥsān ile envāʿ-ı talṭīf

D 16a Aña tesḫīr ider cümle fu'ādı
Bu emr ile iderler inḳıyādı

Yazılsa bir varaḳ üstine ʿunvān
Bulup ʿizzet olur mühr-i Süleymān

HM 31a, B 12b 305 Ne iḳlīme varursa işbu ṭuġra
Ḳabūl ile aña dirler eṭaʿnā

* ḥāl : aḥvāl HM; Çendān Der-Beyān-ı Ḥaḳīḳat-i Ḥāl B.

Kime ʿizzet virür kimine ẕillet
Kime devlet virür kimine ʿuzlet

Kimüñ rıẓkın keser kimine rızḳ-dād
Feraḥ virür kimine kime feryād

Bu ḥālāt üzre emr-i pādişāhī
Olupdur maẓhar-ı emr-i İlāhī

Vü illā pes nedür bu naḳş u ḳırṭās
Ki bunca iş ider çıñrıtmaġıl ṭās

310 Gerekdür bendeye ʿacz ile iḳrār
Ki ḳudretle vire ol Rabb-i Cebbār

Lafẓ-ı ʿadldeki ʿayn ki dā'imā ʿālem üzre meftūḥ olmışdur ve dil-i ʿālemiyān içün dildür. Pes işāretdür ki sulṭān-ı ʿādile mühimm olan ʿayn u dil-i reʿāyāyı tīr-i ẓulmetden ṣıyānetde mücāhid olup iġmāż-ı ʿaynı revā vü sezā buyurmamaḳdur. *

S 14b Naẓar ḳıl ʿayn-ı ʿādil merdümāna
Niçe çeşmin açupdur bu cihāna

Saʿādetle olupdur dīdebānı
Ki kes görmeye devrinde ziyānı

308a ḥālāt: ḥālet B, S.
309b çıñrıtmaġıl: çıñrıtmagil S.
310b ḳudretle: ḳudretler HM.

* Lafẓ-ı ʿadldeki ʿayn ki dā'imā ʿālem üzre meftūḥ olmışdur ve dil-i ʿālemiyān içün dildür. Pes işāretdür ki ʿādile mühimm olan ʿayn-ı dil-i reʿāyāyı ṣıyānetde mücāhid olup iġmāż-ı ʿaynı ru'yā vü sezā buyurmamaḳdur B; Lafẓ-ı ʿadldeki ʿayn ki dā'imā ʿālem üzre meftūḥ ve dil-i ʿālemiyān içün dildür. Pes işāretdür ki ʿādile mühimm olan ʿayn u dil-i reʿāyāyı ṣıyānetde mücāhid olup iġmāż-ı ʿaynı revā vü sezā buyurmamaḳdur S.

D 16b

ʿAceb ʿālī olurken ʿayn-ı ʿādil
Tevāżuʿdan olupdur ḫoş fürū-dil

Ser-i ʿādil semāda göñli yirde
Ki ẓıl dā'im yaraşur yir yüzinde

315 Tekebbürle eger ẓıll olsa bālā
Siper olmaz yiri maẓlūma kellā

Siper ol dā'imā maẓlūma şāhum
Teb-i ẓulm irmeye tā mūma şāhum

Göñüller yap duʿāsın al faḳīrüñ
Dil-i vīrānın ābād it ḥaḳīrüñ

Ḥaḳāret çeşmi birle baḳma mūra
Nedīm olmış durur ṣāḥib-Zebūra

Başın al ẓālimüñ virme amānı
Elem olsun aña ancaḳ ḳalanı

HM 31b

320 ʿAdil bāzına aldur zāġ-ı ẓulmi
Ṣarup ʿadlüñle şāhum dāġ-ı ẓulmi

Ḥikāyet-i Bīvezen-i Bāverdī ki Sulṭān Maḥmūda Bir ʿAvāndan Beşş-i Şekvāsında Dürüşt Kelimāt İtmekle Ṭabʿ-ı Şāha Ġażab ʿĀrıż Olup Tekrār Ṭaʿn-āmīz Kelimātla Sükūn Bulup Dād İtdügidür *

313a olurken: olupken D, S.
317b ḥaḳīrüñ: faḳīrüñ B, D.

* Ḥikāyet-i Pīre Zen-i Bāverdī ki Sulṭān Maḥmūda Bir ʿAvāndan Şekvāsında Dürüşt Kelimāt İtmekle Ṭabʿ-ı Şāha Ġażab ʿĀrıż Olup Tekrār Ṭaʿn-āmīz Kelimātla Ġażabı Sükūn Bulup Dād İtdügidür B; Ḥikāyet-i Pīre Zen-i Bāverdī ki Sulṭān Maḥmūda Bir ʿAvāndan Beşş-i Şekvāsında Dürüşt Kelimāt İtmekle Ṭabʿ-ı Şāha Ġażab ʿĀrıż Tekrār Ṭaʿn-āmīz Kelimātla Sükūn Bulup Dād İtdügidür S.

S 15a Oturmışdı meger ol şāh Maḥmūd
Gelüp bir pīre-zen şekvāya çün dūd

Dir ey sulṭān-ı dīn ʿadl ile meşhūr
Ki ben Bāverdīyem ez-ḫıṭṭa-i dūr

Var idi anda bir bāġ-ı ferāġum
Geçürmişdüm anuñ içinde çaġum

D 17a Elümden aldı şimdi bir ʿavānuñ
Baña ẓulm eyledi irgür amānuñ

Beni çıḳardı içinden be-ṣad zūr
Oturdı ʿīş u nūş içinde mesrūr

İşidüp şeh anı emr itdi fi'l-ḥāl
Anuñçün yazdılar ʿunvān u timṯāl

Ki varduḳda bunuñ redd eyle bāġın
Girü vir kendüye dār-ı ferāġın

Niçe müddet gidüp Bāverde irdi
Gelüp ol ẓālime ol emri virdi

Velī ol bed-sirişt-i merd-i nā-pāk
İṭāʿat itmedi ol emre bī-bāk

Baḳup żaʿfına pes itdi ḫayālāt
Didi ḳaçan varur bir daḫı heyhāt

321b gelüp: gelür HM.
326b anuñçün: k'anuñçün B.
327 -S.

Yine ʿīşine maġrūr oldı ol ʿūr
Şehe ʿazm itdi dīger zāl-i mehcūr

Gelür pes yine dāru'l-mülke ol zāl
Girüp dīvān-ı şāha söyler aḥvāl

B 13b Didi şeh pes virüñ fermān-ı āḫar
Tecāvüz itmeye bir daḫı ol ḫar

HM 32a, S 15b İşitdi bunı ol zāl eyledi āh
Didi emrüñ gerekmez baña ey şāh

Ser-ā-ser ḳīl ü ḳāli n'eylerem ben
Müfīd olmaz miṣāli n'eylerem ben

Çün evvel imtiṣāl itmedi bī-bāk
Bu dem iltsem idiserdür anı çāk

D 17b Bu sözden ṭabʿ-ı şāh oldı ġażabnāk
Didi var ġuṣṣadan ṣaç başuña ḫāk

Dili çāk oldı zālüñ didi ey şāh
Revā mıdur bu söz ez-şāh-ı āgāh

Şu serde k'olmaya sevdā-yı tenfīẕ
Aña lāyıḳ durur ḫāk-i ġam-engīz

Şeh oldur ki ola fermānı nāfiẕ
Yaraşmaz şahlıġa pes merd-i ʿāciz

331a ʿīşine: işine S / maġrūr: meşġūl D / ʿūr: ġūr S.
336b iltsem idiserdür: iletsem idiser S.
337a sözden: sözde B.
338b ez-şāh-ı: ān-şāh-ı HM.
339a k'olmaya: olmaya B, S.

İşitdi şeh çü dil-rīşüñ cevābın
Peşīmān oldı nerm itdi ḫiṭābın

ʿÖẕür-ḫˇāh oldı andan virdi fermān
Ki varsun bir gürūh ez-ḫalḳ-ı dīvān

Ki şefḳatsüz olalar ol kelāġa
Anı ber-dār idüp dīvār-ı bāġa

Aṣalar boynına fermān-ı şāhı
Ki buyruḳ ṭutmayan bulur tebāhı

345 Çü emr oldı yirine geldi me'mūr
Aṣıldı boynına fermān-ı mezbūr

Cihāna ṭoldı bu ṣalbüñ ṣadāsı
Bu işden ʿibret aldı mā-ʿadāsı

S 16a Ḥayāt oldı bunuñ mevti cihāna
Girü emn ü amān oldı cihāna

Dilerven ḫusrevā devrüñde ẓullām
Ola ẓıll-i ẓalīlüñ içre güm-nām

Cihāna dik ʿadāletle meʿālim
ʿAdem cāhına gitsün ẓulm ü ẓālim

D 18a, B 14a 350 Fücūr ehlini şāhum itme vālī
Aña virme vilāyetde mecāli

HM 32b Ki fācir nefsine eyler ʿadāvet
Olur mı ġayrılar ẓıllinde rāḥat

342a virdi: itdi HM.

Diyānet ehline virgil ḳażāyı
Ki süre şerʿ ile ol muḳteżāyı

ʿUlūm ehline virilsün medāris
Oḳınsun ʿilm-i nāfiʿder-mecālis

Ṣalāḥ ehlini merʿī ṭut ṭapuñda
Silāḥ ehlini ḫoş-ḥāl it ḳapuñda

355 Bu ḫalḳ üzre şehi Ḥaḳ ḳodı ḳassām
Virilmesün kime sehm ü kime sām

Teraḥḥumla naẓar ḳıl bī-günāha
Yiyen yiyüp vebāl olmaya şāha

Be-Cevāb-dāden-i ʿAbdu'llāh-ı ʿÖmer Raḍıya'llāhu ʿAn-hümā Baʿde Ez-Düvāzdeh Sāl Peder-i Ḫōd-rā vü Ḫaber-dāden-i Ez-Münāḳaşa vü Müżāyaḳa Der Ḥuḳūḳ-ı ʿİbād *

S 16b ʿÖmer ol server-i taḫt-ı ḫilāfet
Veliyyü'l-ʿahd-i sālār-ı ʿadālet

ʿAnuñ ʿadliyle mesrūr idi āfāḳ
Cihāna dād ile virmişdi işrāḳ

Ḫudā yolında ol sulṭān-ı mevdūd
Bilürsin itmiş idi bezl-i mechūd

* Cevāb-dāden-i ʿ ʿÖmer Raḍıya'llāhu ʿAnh Baʿde Ez-Düvāzdeh Sāl Peder-i Ḫōd-rā vü Ḫaber-dāden ü Berā-Ez-Münāḳaşa vü Müżāyaḳa Der-Ḥuḳūḳ-ı ʿİbād B; Be-Cevāb-dāden-i ʿ ʿÖmer Raḍıya'llāhu ʿAnh Baʿde Ez-Düvāzdeh Sāl Peder-i Ḫōd-rā vü Ḫaber-dāden-i Der-Ḥisāb u Müżāyaḳa Der-Ḥuḳūḳ-ı ʿİbād S.

Sefer itdi civār-ı Ḥaḳḳa ol şāh
Rıżāsın vire aña Ḥażretu'llāh

D 18b

Geçer fevtinden anuñ on iki sāl
Görüp rü'yāda oġlı ṣorar aḥvāl

Ki ey baba nedür ḥālüñ beyān it
Bizi yād itmedüñ n'içün ʿayān it

Didi tā vaḳt-i fevtümden ile'l-ān
ʿAceb ḥālet geçürdüm eyle iẕʿān

Ki devrümde olan cümle meẓālim
Ṣorıldı bendeden teng oldı ḥālüm

B 14b

Perīşān oldı ʿaḳlum ṭāḳatüm ṭāḳ
Beni nār-ı nedāmet itdi iḥrāḳ

HM 33a

Ki n'içün olmış idüm ben ḫalīfe
N'içün yüklenmişem bār-ı ḫalīḳa

Bu eṣnāda gelür bir kimse nā-gāh
Yapışur dāmenüme şöyle bī-gāh

Didi devrüñde Baġdād içre bir pül
Ḫarāb idi olupdı ḥāli müşkil

Geçerken anda bir ḥayvān-ı ḫaste
Olur ol köprüde pāyı şikeste

O ḍarb ile helāk oldı o ḥayvān
Benüm al ḥaḳḳumı ey Rabb-i Deyyān

366b ḫalīḳa: ḫalīfe D; ḫılfe S..

S 17a

Ḫiṭāb irdi Cenāb-ı Kibriyādan
Cevābuñ di nedür bu mā-cerādan

Ḫacāletle didüm ey Rabb-i Ġaffār
Degüldüm ben o köprüden ḫaberdār

Eger bilsem ideydüm anı taʿmīr
Bu gün tā çekmeyeydüm şūr u teşvīr

D 19a

Cevābında buyurdı ey ḫalīfe
Niçe olmış durur māl-i vaẓīfe

375 Cevābında didüm ey Rabb-i ʿAllām
Ḫarāc aḥvālini itmişdüm itmām

Yirinden bī-ḳuṣūr aldum ḫarācı
Maḥalline olupdur yine ḫarcı

Didi çün bilesin mālüñ ḥisābın
N'içün bilmeyesin köprü ḫarābın

İşitdüm bu ʿitābı gitdi hūşum
Göñülde ṣad hezār oldı ḫurūşum

Ḫacālet baḥrine ġarḳ oldı zevraḳ
ʿÖmer gird-āba düşdi gitdi revnaḳ

380 **فقلت قد هلكت يا ابن خطاب**
راى من سوء حالى رب الارباب

فقال يا عمر قد خفت عنى
بايام حياتك لا تخفنى

380 "Ey Hattab'ın oğlu, muhakkak helâk oldun, dedim. Rablerin Rabbi kötü hâlimi gördü...
381 "Ve 'Ey Ömer! Muhakkak hayatın boyunca benden korktun, benden korkma (artık).' dedi."

B 15a

Cigerler pāreler bu ḳıṣṣa-i şūr
Ne diller yaralar bu sūz-ı bī-sūr

Faṣl*

HM 33b

Çün ey Şemsī bulınmaz söze pāyān
Duʿā-yı pādişāhı eyle her ān

S 17b

Ḳoyup yüz yirde yüz yirde duʿā ḳıl
O şāh-ı nükte-dāna ḫoş ṣenā ḳıl

385

Çü naʿt-i āl ü aṣḥāb oldı mezbūr
Daḫı medḥ ü duʿā-yı şāh-ı pür-nūr

D 19b

Bu dem vācib durur kim ḳadḥ-i aʿdā
İdüp taḥṣīl idesin zād-ı ferdā

Ki li'llāh ola şāhum ḥubb u baġżā
Olur ecri ber-ā-ber nezd-i Mevlā

Ḳaṣīdetü Fī-Meẕemmeti'r-Revāfiżi'l-Müteḫalliʿi ʿAni's-Süneni ve'l-Ferāyiż Ḫadde Lehümu'llāhu Ve Ḳātelhüm *

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Belürdi ʿālem içinde yine bir leşker-i ṭuġyān
Şu resme kim ḍalālātı olardan ögrenür şeyṭān

382b yaralar : pāreler D.

* - HM.

* Ḳaṣīdetü Fī-Meẕemmeti'r-Revāfiżi'l-Müteḫalliʿi ʿAni's-Süneni ve'l-Ferāyiż Ḫadde Lehümu'llāhu B.

388a ʿālem: leşker HM.

Ḳamusı aḥmaḳ u cāhil ṭahāret ne’ydügin bilmez
Sözi hezl ile fuḥşiyyāt olursa oḳımaz Ḳur’ān

390 Virürler birinüñ adın ḫalīfe aña uyarlar
Ḫilāfet ne’ydügin bilmez ḫilāfı līk bī-pāyān

Ḥaḳīḳatdan ider lāfı şerīʿat ne’ydügin bilmez
Velī ol cāhile ṣorsañ ne dīn bilür ne ḫod erkān

HM 34a, B 15b Yapup sünnet ḳapusını açarlar bāb-ı nefsānī
Düzüp bir rāh-ı buṭlānı iderler ḥaḳ diyü bühtān

D 20a Ferā’iżden ḫaber bilmez sünenden ḫod ider nefret
ʿAcebdür aña feṭḥ olmış ḍalāl ü küfr ile ʿişyān

Binā-yı şerʿi hedm idüp yaparlar yirine bidʿat
Ṣorar olsañ ne işdür bu diyiser bu durur erkān

S 18a 395 Esīr-i şehvet olmışlar ne emr iderse işlerler
Ne utanur Peyem-berden ne ḫod ḫavf ider ez-Deyyān

Zināyı şeh ḥelāl itdi diyü söyler o kāfirler
Naẓardan ḫod teḥāşī yoḳ göze yoḳdur diyü zindān

Bürimiş gözlerin şehvet yolı görmekde aʿmālar
يغضوا āyetin inkār ider bu zümre-i küfrān

Ecānib cümlesi maḥrem ḥamiyyetden muʿarrālar
Ḳamu bī-ʿırż u bī-ġayret olara kim diye insān

391a ider: urur D.
392 numaralı beyit ve sonraki 5 beytin sıralaması nüshalarda farklıdır. Buradaki sıralama B, D, E, F, HH, HM, P ve S nüshaları dikkate alınarak oluşturulmaya çalışılmıştır.
396b naẓardan: naẓarda HM.
397b “(Mümin erkeklere söyle: Gözlerini -harama bakmaktan-) sakınsınlar.” Nûr, 24/30.

Ṣalāt-ı ḫamsi ḳılmazlar bağışlanmış diyü ḥāşā
D 20b Ki ruḫṣat virmiş anlara o şeh didükleri şeyṭān

Oruc üç gün diyü ṭutmaz ṣıyām ayını ol bed-kār
B 16a Zekāt u ḥaccı ne bilsün bu sözi söyleyen nā-dān

Tevaḳḳuf yoḳ durur aṣlā bularuñ irtidādında
Eger şāhid gerekse oḳıyam çoḳ āyet-i Ḳur'ān

Anuñçün yüzlerinde hīç Müselmānlıḳ nişānı yoḳ
Baḳarsañ līk çoḳdur çoḳ şeḳā vü küfrine ʿunvān

HM 34b Tetebbuʿ itseñ āfāḳı murādı üzre şeyṭānuñ
Bulınmaya bular gibi cihānda leşker ü aʿvān

Ḫudāyā naḳşını ḥakk it bularuñ levḥ-i ʿālemden
Gider bir noḳṭa ḳalmasun be-tīġ u ḫançer-i sulṭān

İlāhī naṭʿ-ı dünyāda bularuñ şāhını māt it
Üşür her gūşeden başına esb ü fīl ile ferzān

D 21a Ferā'iż bulmaḳ isterseñ bozı gör rāfiżī naḳşın
Bozılsa rāfiżī ḳaçan ferā'iż olısar iʿlān

Bularuñ ḳamʿına saʿy eylemek her ferde lāzımdur
Ki zīrā virdiler bunlar Resūlüñ şerʿine noḳsān

Naẓar ḳıl cümle-i ümmet dürüşüp dīni yaparlar
Bular ger ḳādir olsalar bu gün iderdiler vīrān

400a ol: o HM.
401b oḳıyam: oḳıyan S.
404a ḫakk it: maḫv it S.
408a ümmet: millet B, D, S / yaparlar: yapar D.

D 16b, S 18b

Ne umarsın şu cāhilden ki ḫalḳun efḍaline ol
Söge şetm eyleye ḥāşā zihī küfr ü zihī ḫiẕlān

Yidi deryā midād olup aġaçlar ger ḳalem olsa
Benī Ādem ḳamu kātib olup eyleseler imʿān

Revāfiż küfrinüñ şerḥin yazar olsa bular cümle
Nihāyet bula bulmaya ʿuyūb-ı rāfiżī pāyān

HM 35a, D 21b

Ḳulaḳ ṭut Fāḍıl-ı Cāmī ne buyurmış durur diñle
Bularuñ rūz-ı maḥşerde idüp rüsvāligin iʿlān

رافضی روز قیامت خر بود زیر یهود
ملحد و نادان بدست اندرکرفته ان مهار

باز نصرانی بدست اندر چو چوب اهنین
می زند خررا همی تا منزل دار البوار

صد هزاران بار لعنت از خدا و از رسول
بر خر و خربنده و بر بار و بر سالاربار

Revāfiż rūz-ı maḥşerde Yahūdīye ola merkeb
Ṭutup elde zimāmını yiderler mülḥid ü nā-dān

Bu kez naṣrānī āhenden aġaçlar ṭutalar elde
Sürüp dāru'l-bevāra tā varınca ṭurmaya bir ān

Ḫudādan hem Resūlinden ola laʿnet hezārān bār
Ḫar u ḫar-bendeye daḫı yükine yidene yeksān

411 mısra: Nihāyet yoḳ bu ḳavmüñ küfrine ecsādıdur 'işyān D.
412 -S.
415 -B.
416b mülḥid: muḥlid D.
418b ḫar u: ḫara HM.

B 17a

Taḳrīb

Ġaraż çün ṣaḥb u aḥbāba libās-ı medḥi dikmekdi
Velī lāzım gelüp bu ḫar-ṭıbāʿa dikmişem pālān

HM 35b, D22a

Bu dem maḳṣūda ʿavd idüp ḳoyalum ẕikrin anlaruñ
Ki der-dükkān-ı ʿaṭṭārān yaraşmaz cīfe-i ḫūgān

Muḳaddime*

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Faʿūlün

Elā ey rūḥ-ı ḳuds-i pür-leṭāfet
Ki sensin nā'ib-i dāru'l-ḫilāfet

S 19a

Çü sensin ʿālem-i emrüñ emīni
Yaraşmaz ḳılasın tende kemīnī

Getür ebkār-ı maʿnādan kenāra
Ki ḳılsun aña ṭālibler neẓāre

Maʿānī iline ṣal peyk-i cānı
Getürsün bize andan armaġanı

Bu gün ʿaṭṭār olup fetḥ eyle dükkān
Musaḫḫardur yedüñde çün ki her kān

Yayılsun ʿāleme ʿıṭr-ı muṭarrā
Dimāġ-ı ṭālibīn olsun mücellā

* Der-Baḥr-i Hezec B, HM, S.
421a rūḥ-ı ḳuds: ḳuds-i rūḥ S.

Ḫaberler ṭuya ʿuṣṣāḳuñ dimāġı
Egerçi ṭuymaz anı her dimāġī

Sen idüñ çün elest bāġında bülbül
Demidür eyler iseñ şimdi ġulġul

Dehān aç ġoncanuñ sırrın ʿayān it
Bize ol būy-ı maḫfīden beyān it

430 Olalar tā ki ol būdan ḫaberdār
Ḫaberdār olmayan olmaz ḫırīdār

D22b Eger bu būdan olmazsa şühūduñ
Muḥaḳḳak bir durur nā-būd u būduñ

B 17b Söze āġāz idüp söz ile başla
Ne işlerseñ anuñ nāmıyla başla

Söze ḫoş baḳ suḫan aṣl-ı cihāndur
Fürūġ-ı lafẓ-ı "**كن**" kevn ü mekāndır

Cihān çün var olupdur lafẓ-ı "**كن**" den
Girü yoḳ olısardur "**لا تكن**" den

HM 36a, S 19b 435 Söz iledür ḳıyām-ı dīn ü dünyā
Söz iledür ḳamu ūlā vü uḫrā

Söz iledür ḳamu maʿḳūl u melfūẓ
Muḥīṭ oldı söz ile levḥ-i maḥfūẓ

431b nā-būd u būduñ: būd u nā-būduñ HM.
433b "...ol " Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47,59; En'âm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Mü'min (40/68.
434b "Olma"

Suḫandur aṣlı küfr ile īmānuñ
Suḫandur aṣlı her sūd u ziyānuñ

Suḫandur ṭōb-ı meydān-ı maʿārif
Zebānuñdur aña çevgān-ı ṣārif

Saña her dem virilmez işbu meydān
Elüñdeyken çeli gör ṭōb u çevgān

Ḳaparlar ṭōbuñı bir gün elüñden
İşidilmez olur bir söz dilüñden

بکو ای طوطیٔ کویای عرفان
Mükerremdür ḳamu eşyādan insān

Egerçi bu ḳafesde mübtelāsın
Nişān-ı şāhiḳ-ı tīr-i belāsın

Gelüp bu meclis içre ḫīre olduñ
Dütün gibi boyanduñ tīre olduñ

D 23a Velī ʿazmüñ yine aʿlā gerekdür
Duḫān-veş himmetüñ bālā gerekdür

Ḳo ʿaczi ḳıl tevekkül Kirdigāra
Tevessül it Resūle başla kāra

Āġāz-ı Kitāb

Rivāyet eylemişdür Ḫˇāce ʿAṭṭār
Cemāli cennetinde ola ṭayyār

441a Ey irfanlar söyleyen papağan! Söyle !
443b dütün: tütün S.

S 20a “İlāhī-nāme”sindendür nümūne
Ġaraż ʿibret ḥikāyetdür bahāne

B 18a Var idi rūzgār içinde bir şāh
Umūr-ı salṭanatda ḫaylī āgāh

Aña endīşe idi ʿadl ile dād
Zamānında işidilmezdi feryād

Yitişdürmişdi ol şāh altı ferzend
Kemāl-i kār içinde cümle dil-bend

HM 36b Zamānında olan cümle ʿulūmı
İḥāṭa eylemişlerdi tamāmı

Olupdı her biri merd-i yegāne
Kemāl-i ʿilm ile ferd-i zamāne

O şāha ġālib oldı işbu efkār
Tecessüs eyleye ebnā-yı her-kār

Aça her birinüñ aḳfāl-i ḳalbin
Temīz ide ṣaḥīḥin daḫı ḳalbin

Gire tā bunlaruñ gencīnesine
Bile tā kendü ne gencīnesi ne

D 23b Ḫazā’in ḳapusı olmasa meftūḥ
Derūnında olan olur mı meşrūḥ

Ne bilsün kimse açılmasa anbār
Dür ü yā bür midür yāḫod ḫas ü ḫār

Meḥekk olmasa ger der-dest-i ṣarrāf
Temīz olmazdı sīm-i ḳalb ile ṣāf

Derūn-ı ḫānede olmasa mışbāḥ
Seçilmez zenc ü Rūmī sā'ir eşbāḥ

S 20b 460 Niḳābın almasañ ez-rūy-ı maḥbūb
Bilinmez merd ü zen yā zişt ü yā ḫūb

Eline aldı pes miftāḥ-ı fıṭnat
Ṭılısm açmaḳ diler bā-dest-i ḥikmet

Bile tā ḳanḳısınuñ cevheri pāk
Anı ṣāḥib-ʿalem eyleye der-ḫāk

Veliyy-i ʿahd idine şāh ola ol
Ola bir ṣavmaʿa içre bu meşġūl

Ḳoya bu ʿālemüñ ṭāḳ u revāḳın
Giye şālı bıraġa ṭumṭurāḳın

B 18b 465 Ola bir ḥücre içre muḫtefī ol
Ẓuhūr iken ola ġāyet ḫafī ol

Çıḳa keşret sarāyından hemīn ol
Ola vaḥdet maġārında kemīn ol

Vücūdı iḳlīmine ola sulṭāñ
Zihī şahlıḳ ki şehler aña ġılmān

HM 37a Ala rāyāt-ı tevḥīdi eline
Ṣala leşker bu dem nefsüñ iline

D 24a Bu niyyetle peder cemʿ itdi ebnā
Ṣora ṭā her birine bir bir enbā

466b maġārında kemīn: maḳamında mekīn S.

Didi ey nev-civān-ı ercümendān
Sizüñledür çü rūy-ı şāhī ḫandān

Ḳamu şeh-zādesiz ferd-i zāmāne
Hemü āzādesiz merd-i yegāne

Olur her kimsenüñ bir dürlü kāmı
Eger ʿārif eger nā-dān-ı ʿāmī

S 21a Disün her biriñüz kendi murādın
Beyān itsün cihāndan ġamm u şādın

Ki tā ḳılam ben aña çāre-sāzī
Beyān eyleñ hemān ol gizlü rāzı

Su’āl-i Püser-i Evvel Ez-Peder

Dehān açup didi evvel püser rāz
Hemīşe şehler üzre ol ser-efrāz

Perīler şāhınuñ bir duḫteri var
Anı her kim bulur ḫoş aḫteri var

Yoġ imiş ḥīç cihān içinde miṣli
İşitdüm olmamış bir ferde meyli

Cihān dürcinde dürr-i bī-ṣemenmiş
Ne diyem gül mi yāḫod yāsemenmiş

Ḳulaḳdan ʿāşıḳ-ı dīvānesiyem
Ṭuyaldan zülfinüñ āvāresiyem

471b merd: ferd S.
479a dīvānesiyem: pür-yarasıyam S.

Eger irem bu maḳṣūda tamāmet
Baña besdür bu maṭlab tā ḳıyāmet

D 24b, B 19a

Ne göz kim göre ol ruḫsārı ḫurşīd
Meşeldür gözlemez Behrāmı Nāhīd

Elüm ire ger ol ṣāḥib-cemāle
Daḫı el ṣunmayam ġayrı kemāle

Murādum bu durur ki olmaya bu
Baña dīvānelik lāzım olur ḫū

HM 37b

Cevāb-dāden-i Peder Püser-rā

S 21b

Peder didi zihī şehvet-perestlik
Ki şehvetden ḳopar envāʿ-ı mestlik

Hevā-yı nefs ile olan muḳayyed
Cenāb-ı Ḥaḳdan ol olmaz mü'eyyed

Gider ḫüsrāna dā'im naḳd-i ʿömri
Olur dīndār iken ḳallāş u cimri

Belādan eksük olmaz ehl-i şehvet
Ṭoġar şehvetden envāʿ-ı felāket

Olur dānā iken şehvetle nā-dān
Düşer şehvet ucından dāma murġān

Bu yol içre şu kim merdānedür ol
Bu şehvetden ḳamu bīgānedür ol

481b Behrāmı Nāhīd: Behrām u Nāhīd B.

Şu zen ki şehvetinden ol cüdādur
Ser-i merdān-ı dergāh-ı Ḫudādur

Ḳulaḳ ṭut buña şāhid bir ḥikāyet
Beyān idem ṭuyasın tā dirāyet

Ki ḫoşdur müddeʿā iṡbāt olınmaḳ
Yanınca bir ḥikāyet eydinilmek

D 25a

Ḥikāyet-i İbtilā-yı Ān Bānū-yı Pākīze-Dāmen Bā-Merdān-ı Ālūdegān-ı Şehvet ü Mübtelā-şüden-i Īşān u Necāt-ı Ān Bi-Berekāt-ı Terk-i Şehvet

Var idi bir zen-i mestūre ḫoş-ḥāl
Ṣalāḥ u zühd ile ʿiffetde bī-ḳāl

Cemāl-i ḥüsnine yoḳ idi hem-tā
Kemāl-i ḫulḳına yoḳ idi hem-pā

B 19b, S 22a

Çü şāḫ-ı sidredi ḳaddi nihāli
Gice gündüz ruḫ u zülfi miṡāli

Düşüpdi "احسن تقويم"e maẓhar
Ḳamu bānūlar içre ḫūb u mefḫar

Ḳaşı nūnıyla aynı ṣādı lāmiʿ
Cemāline olupdı naṣṣ-ı ḳāṭıʿ

495b ruḫ u: ruḫı HM.
496a "(Hiç kuşkusuz biz insanı) en güzel yapıda (yaratmışızdır).", Tîn, 95/4.

HM 38a

Ṣadef gūyā leb-i ḫandānı idi
Anuñ lü'lü' dür-i dendānı idi

Yoḫ idi ḥüsnine fi'l-cümle pādāş
Anı naḳş eyleyen naḳḳāşa şābāş

500 Cemāli bī-bedel dīninde dil-bend
İçerdi her kimesne başına and

Var idi bir ḥelāli merd-i ḫoş-kār
ʿAzīmet itdi ḥacca baġladı bār

Var idi bir birāder aña maḥrem
Didi ol dem aña ey nūr-ı dīdem

ʿAzīmet eyledüm rāh-ı Ḥicāza
Çü sensin maḥremüm her dürlü rāza

D 25b

Saña ışmarladum māl ü ʿayālüm
Senün boynuñadur cümle vebālüm

505 Bilürsin ehlümüñ setr ü niḳābın
Oñat gör ol żaʿīfüñ nān u ābın

Ne bilsün anı kim ol merd-i kihter
Birāderdür ḳaçan olur pür-āz̲er

Muḥaṣṣal çün tamām oldı vaṣiyyet
Sefer itdi muḥaḳḳak oldı niyet

498b dür-i dendānı: dür-i ḫandānı S.
501a ḥōş: ḫod D.
503a çü: ki S.

S 22b

Niçe müddet birāder bez̲l-i mechūd
Olup ḳā’im olurdı vaḳf-ı maʿhūd

Meger gelmişdi bir gün ḫıdmetine
Girür bir iş içün ol ḫalvetine

510 O bānū ġaflet üzre daḫı der-kār
Görüp bu merd anı olur dil-efgār

İder bir görmede ʿaḳlını yaġmā
ʿAḳıl gitse ne dīn ḳalur ne dünyā

D 20a

Nihādında yoġ idi çün diyānet
Diyānet olmasa olmaz ṣıyānet

Çü şehvetle naẓar itdi o meş’ūm
Ṭoḳındı ḳalbine pes sehm-i mesmūm

Hemān baş ḳaldurup ʿaşḳı ḥimārı
Ḫar-ı ner gibi iñler zārī zārī

HM 38b

515 Uyuyup ḳalbi emmāre uyandı
Söyünüp rūḥı vü nefsānī yandı

Girüp ṣadrına şeyṭān itdi vesvās
Yaḳup nefsānī āteş ḳıldı is pās

D26a

Ḳarardı ḳalbi çeşmi oldı aʿmā
Çü görmez dīn metāʿı oldı yaġmā

510a ġaflet üzre daḫı: daḫı ġaflet üzre HM.
516a girüp: girü S.
516b ḳıldı: itdi S.
517b metāʿı: metāʿın S.

Mecāli ḳalmadı ketmāna her ḥāl
O dem ʿarż eyledi bānūya aḥvāl

Özine daʿvet itdi ol nigārı
Zer ü zūr ile gāhī gāhī zārī

Zihī ebleh zīhī nā-dān u nā-kām
Hümā ṣaydına erzenle ḳurar dām

S 23a

Cevāb-ı Bānū

İşidüp didi ol bānū-yı enver
میا اینجا دکر ای مرد چون خر

Yaraşmaz bir daḫı bu bāba gelmek
Gerekmez ḥıdmetüñden yigdür ölmek

Ḫudādan bī-tüḳā ḫalḳdan ḥayāsuz
Nebīden bī-edeb Ḥaḳdan hüdāsuz

Birāder ḫānedānına ḫıyānet
İder mi hīç olan ṣāḥib-diyānet

Ḳanı ʿırż-ı birāder ḳanı İslām
Ḳanı dīn ü diyānet ḳanı peyġām

Yüri tevbe idüp utan Ḫudādan
Kesil bunuñ gibi fāsid hevādan

Ḳarardup gözlerüñi düşme çāha
Düşen çāha irer lā-büd tebāha

521b Defol buradan eşek kılıklı herif !
526b fāsid: bāṭıl B.

B 20b

Cevāb-ı Merd *

D 26b

Cevāb idüp didi ol merd-i cāhil
Özinden hem sözinden cümle zāhil

Ki sūd itmez baña bu vech ile pend
Çü gūş u çeşmi şehvet eyledi bend

HM 39a

Ya ḫāṣıl ḳıl murāḍum yoḳsa ey cān
Geçüp senden iderem seni bī-cān

Ya rüsvā iderem destān olursın
Ebed bed-nām olup her gün ölürsin

S 23b

Cevāb-ı Bānū

Didi bānū ki ey bī-dīn ü nā-pāk
Dīnin ṭutan helākinden yimez bāk

Ḳabūlümdür olam dünyāda rüsvā
Ki rüsvā olmayam tā rūz-ı ferdā

İşidüp bu sözi ol merd-i bī-derd
Ṭamaʿ kesdi ḫacāletden olup zerd

Çü ḫā'indür o bed itdi ḫayāli
Birāder çün gelür ṭuyar bu ḥāli

Bunuñ defʿine tedbīr itdi ol şūm
Virüp rişvet bulur bir niçe meş'ūm

* Cevāb-ı Merdek B, HM; Cevāb S.
531a iderem: eylerem S.
531b bed-nām: rüsvā S.
532b dīnin ṭutan: ṭutan dīnin B.

Vireler tā zinā içün güvāhı
İrüreler o maʿṣūma tebāhı

Çü maʿṣūmı iderler anda iḥżār
Ḥayā vü şerm ile ġāyet dil-efgār

Ḥużūr-ı ḳāḍīda oldı çü daʿvā
Şehādet itdi dört bed-nefs-i eşḳā

D 27a

Zināyı zūr ile itdiler iṯbāt
Müseccel itdi anı ḳāḍī biʾz̲-z̲āt

Çü ber-vefḳ-ı ḳażā ḥükm itdi ḳāżī
Alalar tā bu işden ittiʿāẕı

Finā-yı şehre iltüp ol nigārı
Ki recm içün ideler sengsārī

B 21a

Yapışup ṭutdılar muḥkem o şānı
Münādīler nidā itdi hemānī

S 24a

Ki zānīnüñ budur bilüñ cezāsın
Ḳıyāmetde Ḫudā bilür sezāsın

Çü düşdi burḳaʿı oldı bürehne
Yaġardı her ṭarafdan seng-i ṭaʿne

HM 39b

Ṣıdılar şīşe-i ʿırżını feryād
Dökildi āb-ı rūyı oldı ber-bād

536b meş’ūm: meyşūm B, D, S.
539a ḳāḍīda: ḳāḍīya S.
540b anı ḳāḍī: ḳāḍī anı S.
543a yapışup: yitişüp B.
545a oldı: düşdi B.

Ḥarīm-i zülfe bulmazken ṣabā yol
Perīşān-ḥāl ayaḳlarda ḳala ol

Yüzi maḥsūd-ı şems iken o māhuñ
Düşer mi ḫāk ola ol bī-günāhuñ

Kimesne baḳmamışken gül-ʿiẕāra
İder her ḫār u ḫas şimdi neẓāre

Kimi levm ü kimi teşdīd iderdi
Kimi zecr ü kimi tehdīd iderdi

Bu ḥālāt üzre pes ol bī-mecāli
Getürdiler finā-yı mışra ḥālī

Münācāt eyledi ol merd-i meydān
Dir ey dānende-i esrār-ı pinhān

D 27b Egerçi mücrim ü ḳāṣī tebāham
Bilürsin kim bu işde bī-günāham

Ne ġam yaġmāya varsa ʿırż u dünyā
Senüñ yoluñda ey Rabb-i tüvānā

Saña minnetdeyem ey ḳādir-i pāk
Zinā-y-ıla libāsum itmedüñ çāk

Egerçi bunda çekdüm şermsārī
Baña gösterme yarın ḫˇār u zārī

547a ḳala: idi B, S.
551a pes ol bī-mecāli: ol faḫrü'n-nisāyı B, D, HM.
551b ḥālī: anı B.
553b kim: ki S.
555b itmedüñ: itmedüm HM.
556b ḫˇār: ḫōr HM.

S 24b İrişdi ḳalbine ilhām-ı nā-gāh
Ḫiṭāb irdi ki ey bānū-yı āgāh

Muḳarrebsin ḳatumda ey dil-efgār
Velī bu işde çoḳ çoḳ ḥikmetüm var

Yoluñda ḳomışam gerçi beliyyāt
Velī ṣoñında elṭāf-ı ḫafiyyāt

D 21b 560 Saña bu cümle[y]i muḥtāc idem ben
Ḳapun sā'illerinden aç idem ben

Bu işde ṣābir ü ehl-i rıżā ol
Gözet ḥikmetlerümi bī-riyā ol

Çü ḥükm itmişdi ḳāḍī sengsārā
Getürdiler finmāda bir kenāra

HM 40a Üşürdiler aña her gūşeden ṭaş
Dimediler ya baş u ya göz ü ḳaş

Çü cisminden olupdı ḳan revāne
Didiler ki ulaşdı cāvidāna

565 Ḳoyup gitdiler ol ḥāl üzre anı
Ki ʿibret ala andan reh-revānī

D 28a Gice geçdi seḥer çün itdi āġāz
Gelür ʿaḳlı başına anuñ az az

Görür bu ḥāli āh u nāle eyler
Yaşından nergisini lāle eyler

Geçerdi anda bir Aʿrābī nā-gāh
İrişdi semʿine feryād ile āh

İşidüp nāle[y]i gitdi özinden
Devesinden inüp şordı o zenden

S 25a

Ki kimsin yā nedür bu zār u bī-zār
Didi bir ḫasteyem ġurbetde nā-çār

Çün Aʿrābī işitdi yandı cānı
Deveye yükledüben gitdi anı

Evine getürüp ol bī-naṣībi
Didi ehline ḫoş gör bu ġarībi

Buña ḫoş ḫıdmet itdiler şeb ü rūz
Girü ḥāline geldi ol dil-efrūz

ʿİẕārı başladı surḫ u sepīde
Şikence yirleri oldı remīde

Açılı başladı gül-nār-ı rūyı
Kemend oldı yine zünnār-ı mūyı

Çü lām iken elif oldı nihāli
Kemāle irdi bedr oldı hilāli

B 22a

Ẓuhūra başladı hindūsı bir bir
Kemend-i zülfi itdi şayda tedbīr

Görüp ol dāne-i murġı ʿArābī
Ṭolaşdı dām-ı zülfine ḫarābī

572a evine getürüp: götürüp beytine S.
575b yine: aña D.
577a bir bir: yir yir B, D, HM.

D 28b

Anuñ ʿışḳında oldı şöyle medhūş
Kefen oldı teninde pīrehen pūş

HM 40 b

Anı tenhā bulup bir gün ʿArābī
Didi derdüñden olmışam ḫarābī

Ḳabūl eyle beni olam ḥelālüñ
Ölüyem dirgüre şāyed viṣālüñ

Cevāb *

Didi bānū benüm umma viṣālüm
Ḥelālüm var benüm özge ḥelāl um

S 25b

Çü ḥadden aşdı ʿışḳı itdi ṭuġyān
Gidüp ʿaḳlı ḥayādan oldı ʿuryān

Su'āl

Didi ol merd aña ey tünd-i cāvīd
Beni vaṣluñdan itme bārī nevmīd

Cevāb

Didi bānū ki ey dīninde egri
Niçün olmayasın yoluñda ṭoġrı

Ḫudā-y-içün baña tīmār idersin
Dönüp şeyṭān içün bīmār idersin

* Cevāb-ı Bānū B.

Çü ḫayr itdüñ anı virme ziyāna
Ḫalel irgürme bu beytü'l-emāna

Bu iş olur degüldür olma ṭāmiʿ
Baña çoḳ ḫayr idüpsin itme żāyiʿ

D 29a Beni ṣanma ki nefsine esīrem
Be-ṣūret gürbe vü maʿnāda şīrem

590 Ḫudānuñ ḳulları var şöyle pinhān
Be-ṣūret mūr u himmetde Süleymān

B 22b Ṣaḳın her gördügüñ ṣanma ḫas ü ḫār
Ne bildüñ perdenüñ altında kim var

Dime ki zen durur yāḫod gedādur
Niçe kem bildügüñ merd-i Ḫudādur

Bu işe itmedüm ḥall-i izārı
Anuñçün itdilerdi sengsārī

HM 41a Beni nā-pāk ṣanma ben arıyam
Beni sen bilmedüñ ben dīn eriyem

S 26a 595 Eger cismüm iderseñ pāre pāre
Velī irgürmezem dīnüme yara

Ḫıyānet ḳasdın itme mīhmāna
Vü illā oluram yola revāne

591a ṣaḳın: saḳın D.
591b kim var: ne var HM.
592a ki: kim S.
594b ben: ki D; kim S.

Görür kim ṣādıḳ u pākīze-gevher
İdindi ol ʿArābī anı ḫˇāher

Peşīmān oldı ol endīşesine
Ḫacāletler çeküp ol bed işine

Meger var idi bir ʿabd-i siyāhı
İçi ṭaşı kara merd-i tebāhī

600 Gelüp yoldan görür bānūyı yek bār
Ḳarārı ḳalmayup anuñ ider zār

Ṭoḳındı ḳalbine çün sehm-i mesmūm
Zinā ḳaṣdın ider ol merd-i meş'ūm

Didi remz ile ol şeb-reng ü pür-ḫāb
Yaraşıḳdur giceyle olsa meh-tāb

D 29b Didi bānū aña ey merd-i güm-rāh
Dime bu sözleri ḥāżırdur Allāh

Saña düşmez żiyā andan ferāġ ol
Dütün gibi yüri ṭurma ıraġ ol

605 Efendüñden henūz buldum rehāyı
Saña borcum ne ey ʿabd-ı cefāyī

Ḳanāʿat gelmeyüp dir ʿabd-i nā-pāk
Elümden ḳurtılış yoḳ eylerem çāk

600a gelüp: gelür S.
601b mısra: Zinā ḳaṣd ider aña merd-i meyşūm D, S.
602a pür-ḫāb: ber-ḫāk S.
604b ṭurma: andan HM.

Çü bitmese işüm ihlāk iderven
Seni ṣad ḫīle ile ḫāk iderven

B 23a, S 26b

Didi bānū aña ey merd-i tīre
Eger ḳısmum helāk ise ne çāre

Penāhum Ḥaḳ helāküñden yimem bāk
Hemān dīnüm libāsı olmasun çāk

610

Ḫışımnāk oldı ol bed-nefs-i eşḳā
Diline dürlü vesvās oldı ilḳā

HM 41b

Var idi ḫˇācesinüñ ṭıfl-ı pāki
Melekdür dir dimezdi kimse ḫākī

Giceyle geldi anda esved-i ġūl
Bulup mehdinde ṭıflı itdi maḳtūl

Ṣoyar pīrāhen-i maẓlūmı pür-ḫūn
İder bālīn-i bānū içre medfūn

Seḥergeh māderi ol küşte-i zār
Anı emzirmek içün oldı bī-dār

D 30a

615

Görür ḳana boyanmış ṭıfl-ı maḳtūl
"**فيا طفلا ويا ابنا**" diyer ol

Yüzin yırtar fiġān u zāra başlar
Keser gīsūsını bed-kāra başlar

611b dir dimezdi kimse ḫākī: dir gören dimezdi ḫākī HM / kimse: merd-i S.
615b Ey çocuğum, vay oğlum!
615 b diyer ol: dir hemān ol HM.

Gehī bed-hāl olup gider özinden
Gehī aḳlı gelüp söyler sözinden

Ki kim itdi bu miskīne bu kārı
Bileydüm kim idüpdür anı bārī

Niyāḥ u şīven ile dil-figāre
Olur pirāhen-i ṭıfl āşikāre

620 Direrken bisterin bānū-yı ṣāfī
Çıḳar yaṣduġı altından o maḫfī

S 27a Ḳamu dirler ki bundan oldı bu iş
Zen-i sālūs imiş işbu bed-endīş

Gelüp ol ʿabd-i ʿāṣī nevḥa eyler
Yiyüp ḳurd ile hem issiyle aġlar

Ġulām u māder ol dem nā-tüvānı
Şu deñlü dögdiler ki dime anı

Gelüp Aʿrābī añlar işbu ḥāli
Dir ey bānū nedür söyle bu ḳāli

B 23b 625 Ne kemlik eyledüm ben saña āḫir
İdesin sen bu işi baña āḫir

Niçün ḳatl eyledüñ bu bī-günāhı
لايش ما تتقى من الالهى

620a bisterin: pisteri HM.
621b bed-endīş: bed iş S.
622a gelüp: gelür D, S.
626b Allah'tan niçin korkmadın?

Didi ol dem aña bānū-yı maʿṣūm
Sözi nerm ü gözi demʿ ü dili mūm

HM 42a, D 30b

Ḫudā virdügi ʿaḳl ile naẓar it
Tefekkür eyle bu işden güẕer it

Göñül göziyle baḳ ey pāk-dāmen
Baña bu deñlü iḥsān idesin sen

630 Ḳarındaş idesin li'llāhi fi'llāh
Bunı kimse'ylemez ḥāşā fe-ḥāşāh

Ol inʿāma bu mı olur mükāfāt
فيعلم عالم السر والخفيات

ʿArābī çün ḫıredmend-i cihāndı
Bu sözinde aña hem-dāstāndı

Egerçi bildi bānū bī-cürümdür
Velī şimden girü ṭurmaḳ ġurümdür

S 27b

Didi Aʿrābī ey bānū-yı enver
İdinmişdüm seni li'llāhi ḫ̌āher

635 Arada çünki bu iş oldı ẓāhir
Burada ṭurmaġuñ yoḳ vechi āḫir

Çün itdi ʿavretüm bu bed-gümānı
Derūnından gidermek olmaz anı

631a ol: bu S.
631b Allah gizliyi da açığı da bilir.
632b aña hem: hem aña HM.
634a didi Aʿrābī: ʿArābī didi HM.

Seni gördükçe şāyed ola bed-gū
Ben eylük eyler isem eylemez o

Gerekdür idesin bundan güẕer sen
Olup āzāde çekmedin ḫaṭar sen

Virür üç yüz direm hem aña tenhā
Gerekdür bu seferde diyü ferdā

640 Vedāʿ idüp olur bānū revāne
Kenār-ı rāh ile düşer yabāna

D 31a Görür bir ḳarye-i maʿmūre çün kūh
Kenārında dirilmiş ḫalḳ-ı enbūh

B 24a Dikilmiş gördi bir dār-ı girānı
Aña aşmışlar anda bir civānı

Ṣorar bānū nedür bu dār-ı girdār
Nedür cürmi bunuñ eyleñ ḫaberdār

Aña dirler ki kūy ḫāṣṣ-ı emīrdür
Velī ẓulm itmede ol bī-naẓīrdür

HM 42b 645 Şu kim virmeye ol ʿöşr ü ḫarācı
Edā itmekde nāḳıṣ ola borcı

Bu dāra anı ḫoş ber-dār iderler
Anı tā virmeyince zār iderler

642a gördi bir: gördiler S.
645b nāḳıṣ ola borcı: ẓāhir ola ʿaczi B, D, HM.

S 28a

Didi bānū nedür bunuñ ġarāmı
Didiler üç yüz aḳçedür tamāmı

Derūnından didi bānū-yı eşfaḳ
Virüp si ṣad direm olmaḳdur erfaḳ

Seni ḳurtardı Ḥaḳ bunca belādan
Virüp sen de anı ḳurtar cefādan

650 Çıḳardı virdi tīz üç yüz fülūsı
Taʿaccüb itdi ol ḫalḳuñ ḳamusı

Hemān eglenmeyüp oldı revāne
Civān ardınca tīz irdi devāne

Selām idüp aña itdi mülāḳat
Ki tā bu eylüge ide mükāfāt

Görür nā-gāh yüzin burḳaʿ ucından
Elini yur o dem cān ile tenden

D 31b

Serāsīme olup feryād ider ol
Çü ʿışḳa düşdi andan dād ider ol

655 Çü ʿışḳ āteş durur gizlenmek olmaz
Çün oġlan ṭoġsa anı boġmaḳ olmaz

Ḳarārı ḳalmayup açdı dehān ol
Sözin sūz eyleyüp söyler hemān ol

649b sen de anı ḳurtar: ḳurtar anı işbu D.
652a idüp aña itdi: itdi aña idüp S.
655b çün: çü B.

Beni ḳul eyleyüp çün derd iderdüñ
N’içün dārdan beni āzād iderdüñ

N’olaydı cān vireydim anda nā-gāh
Bu ʿışḳuñ derdi olmayaydı ey māh

B 24b Civān çün söyledi bānūya bī-sūd
O bānūda ne āteş var ne ḫod dūd

S 28b Yanınca gitdi bunca itdi zārī
Müfīd olmadı çekdi şermsārī

Didi bānū mürāʿātüñ budur pes
Bu eylüge mükāfātuñ budur pes

HM 43a Gerekmez eylügüñ şerrüñden āzād
İdüp benden kesil ey merd-i bī-dād

Civān didi dil ü cān gitdi nā-gāh
Niçesi ayrılam ben senden ey māh

Arada oldı çoḳ reftār u güftār
İrişdiler leb-i deryāya hemvār

Görürler anda bir keştī girāne
Müheyyādur diler olmaḳ revāne

Çü nevmīd oldı bānūdan o nā-merd
Didi bir tācire ey tācir-i ferd

D 32a Benüm bir cāriyem var ḫūb u maṭbūʿ
Zihī ṣāniʿ k’anuñdur işbu maṣnūʿ

664a çoḳ: çün HM.

Cemāl-i ḫūb ile ḫayru’n-nisādur
Velī baña işi dā’im cefādur

Egerçi ḫūblar içre bī-bedeldür
Ne ḥāṣıl ki baña işi cedeldür

Alursañ ger anı saña ṣatam ben
Cefāsından anuñ tā ḳurtılam ben

İşidüp aña bānū didi zinhār
Baña bühtān ider olma ḫırīdār

Ḥelālüm var benüm āzādeyem ben
Ucından çoḳ anuñ üftādeyem ben

Sözine iltifāt itmedi tācir
Yüz altuna anı beyʿ itdi āḫir

Gemiye aldılar anı be-ṣad zūr
Baḳup ḥüsnine ḫˇāce oldı mesrūr

Görüp serv-i revānın tācir-i şād
Diler ki sāyesinde ola dil-şād

Geh açmazdan ruḫın eyler temāşā
Kenīzekdür diler māt ide ḥāşā

Dili deryāsı şūr ile’tdi cūşı
Neheng-i şehveti itdi ḫurūşı

667b zihī: zi S.
671a zinhār: zīnhār D.
672b üftādeyem: āvāreyem B, D, HM.
677a şūr ile’tdi: şöyle itdi HM

ʿArūs oldı göñülden merd-i tācir
Taṣavvurdan ziyānın bilmez āḫir

HM 43b
Bu defʿa vaṣlına oldı ḫırīdār
Firār itdi o dem bānū idüp zār

D32 b
Didi ey cemʿ-i İslām dād u feryād
Baña ẓulm eylemek diler bu bī-dād

Ḥelālüm var benüm ben ḥürr-i aṣlam
Ḥelāl olmaz benüm kimseye vaṣlum

Güvāhum bu söze ʿilm-i Ḫudādur
Buña dīn ehli inanmaḳ sezādur

Müselmān u hep ehl-i ḫānumānsız
Zen ü duḫter ü ḫ̌āherle çünānsız

Eger bir kes olara olsa bed-kār
Ya bed-gū oluban olsa sitemkār

Aña rāżī degülsiz siz bilā-reyb
N'içün menʿ olmaya baña olan ʿayb

S 29b
Ġarībem ʿavretem dervīş ü ḫ̌āram
Żaʿīfem ʿācizem zār u nizāram

Çü ṣādıḳdı sözinde ol behiştī
Aña raḥm eyledi erbāb-ı keştī

680a cemʿ-i: ehl-i HM.

Erbāb-ı Sefīnenüñ Bānūyı Görüp Mübtelā Olduḳlarıdur*

Ḳamu yār oldı aṣḥāb-ı sefīne
Urup merhem o bānū sīnesine

Yüzin gören velī pür-tāb olurdı
Vücūdı zevraḳı ġarḳ-āb olurdı

690 Aña el-ḳıṣṣa hep aṣḥāb-ı keştī
Olur ʿāşıḳ ḳamu ḫūbı vü zişti

Diler her biri ide gizlü bāzār
Ḫudāya ol żaʿīfe sen nigehdār

D 33a Aşurdılar çü ḥadden iştiyāḳı
Be-küllī eylediler ittifāḳı

Buña ʿazm eylediler ol bed-efʿāl
Ki kerh ile ideler ḥall-i işkāl

Çü bānū oldı bu işden ḫaberdār
Dümūʿ-ı ʿaynı oldı baḥr-i zeḫḫār

HM 44a 695 Yanar cānı irer dūdı semāya
Havāda od düşer perr-i hümāya

---

* Erbāb-ı Sefīne Bānūnuñ Cemālin Gördükde Yek Pāre Mübtelā Olduḳlarıdur B; Ehl-i Sefīnenüñ Bānūya Muʿāmelāt-ı Nā-Revāları D; Erbāb-ı Sefīne Bānūyı Gördükde Be-yek-bār Mübtelā Olduḳlarıdur .
688 Beyit başlıktan önce yer almaktadır HM.
691b żaʿīfe sen: żaʿīfi tū HM.

Bānūnuñ Münācāt İtdügidür**

Zebān açup dir ey dānā-yı esrār
Sen aʿlemsin baña ḳaṣd itdi eşrār

S 30a İki ʿālemde sensin püştgāhum
Güvāhumsın bu işde hem penāhum

Bu yolda yile virdüm ḫānumānı
Dilerven terk idem bu cism ü cānı

Cefāsın çekmeden her ḫar-ṭıbāʿuñ
Gülin terk eylemek yigdür bu bāġuñ

700 Baña ṭāvūs-veş cismüm belādur
Dökersem bāl ü perrüm pes revādur

Bu zīnetden çü bulmazsam rehāyı
Atar her ḫār ü ḫas tīr-i cefāyı

Semūra mūyıdur düşmen hemīşe
N’iderler ḫār-püşti gelmez işe

Çü gūyādur ḳurarlar ṭūṭīye dām
N’iderler būm u zāġı çün odur ḫām

D33 b Teġannī olmasa bülbülde maḥsūs
Ḳafesde kim iderdi anı maḥbūs

705 Eger ʿūd olmasa ḫoş-būy u ḫoş-kār
Anı micmerde yaḳmazlardı her bār

** Bānūnuñ Ḥażret-i Ḥaḳḳa Mürācaʿat İtdügidür B; - HM.
698b idem: itdüm B.
701b ḫār ü ḫas: ḫas baña D, S.

Gülüñ şāḫında olmasaydı ġonca
Yimezdi kimse destinden şikence

Ṣadefde olmasaydı dürr-i meknūn
Anı deryādan ayırmazdı her dūn

B 26a

Şecerde olmayaydı bār-ı rengīn
Yimezdi her çobānuñ çūb u sengin

Żiyāsı olmasa şemʿ-i dırāzuñ
Cefāsın mı çekerdi dest-i kāzuñ

S 30b

Eger misk olmasa āhū-yı Tatar
Gören ḳomazd'anı itmezdi āzār

Eti ḫūb olmasa dürrāc u ḳazuñ
Yimezdi pençesi zaḫmını bāzuñ

HM 44b

Eger maʿdinde sīm olmasa maḫlūṭ
Yiri olmazdı anuñ āteş ü dūd

Nuḳūd olmasa ger reh-revde maḫzen
Anuñ ḳanına ḳaṣd itmezdi reh-zen

Cemālüm olmayaydı ger bahāne
Belā tīrine olmazdum nişāne

Baña cismüm belādur çün be-her-ḥāl
Kerīmā luṭf idüp bu cānumı al

Ḳafesden ḳurtarup virgil necātı
Gerekmez baña bu nevʿa ḥayātī

713 -D.

Ki her gün bir belāya mübtelāyam
Gören nā-dān elinde pür-belāyam

Ya irgür sāḥile fülk-i vücūdı
Ya ġarḳ eyle yitişdür luṭf u cūdı

Çü ṣabrum ḳalmadı yā Rab be-her-ḥāl
Baña ya bu şirāra virme imhāl

Ehl-i Keştī Bānūya Zinā Ḳaṣdın İdüp Helāk Olduġıdur*

720 Göñül yayından atıldı çü tīri
İcābet oldı ol tīrüñ maḳarrı

Derūndan itmiş idi çün duʿāyı
Melekler açdı ebvāb-ı semāyı

S 31a Düşürdi ġulġule mülk-i semāya
İrürdi zelzele ʿarş-ı ʿulāya

Çü emr oldı bu deryā eyledi cūş
Görüp ehl-i sefīne oldı bī-hūş

B 26b Bu resm ile çü deryā itdi ṭuġyān
Olup her ḳatresi bir baḥr-i ʿummān

725 Çü deryānuñ olur mevci hüveydā
Olur āteş bu emvāc içre peydā

719b bu: ol D.
* Bānūya Zinā Ḳaṣd İtdükde Ehl-i Keştīnüñ Helāk Oldıġıdur B; Bānūya Zinā Ḳaṣd İdenlerüñ Helāk Olduġudur D, S.
721a derūndan itmiş idi çün: çü sūz ile'tmiş idi ol S.

Ne āteş belki dūzaḫdan nişāndı
Ne diyem yā çünīn ü yā çünāndı

Şirārı çün şirāra irdi nāruñ
Yaḳup ḫāk itdi mecmūʿın olaruñ

HM 45a

Bulardan ḳomadı nām ü nişāne
Hemīn bānū ḳalur tenhā yegāne

İder ol ḥāle şükr-i bī-nihāyet
Ki irdi aña Hādīden hidāyet

D 34b

Hemān-dem esdi bir bād-ı muvāfıḳ
Görindi ḳarşudan bir şehr-i şāhıḳ

Bānūnuñ Zen Ṣūretinden Çıḳup Civān Ṣūretine Girdügidür*

Arıtdı keştīyi ez-ḫār u ḫāşāk
Giyindi câme-i merdāne bī-bāk

Ki tā zen ṣūretinden ola bīrūn
Anı her bir gören olmaya meftūn

Çü yaḳın geldi şehre fülk-i pür-māl
Anı ḳarşuladı tüccār u dellāl

S 31b

Görürler māl ile bir fülk-i meşḥūn
Görinmez anda hīç bir kimse bīrūn

727a şirārı çün: şereri çün HM.
727b ḫāk: kül HM.
728b hemīn: hemān HM.
* çıḳup: câme ile D.
733a pür-māl: meyyāl HM.
734a görürler: görür HM.

735 Velī var bir ġulām-ı māh-sīmā
Semāda ṣan güneşdür ferd ü tenhā

Taʿaccüb itdiler cümle bu ḥāli
Didiler ey melek-sīmā-yı ʿālī

Nedür bunca metāʿ u bunca kālā
Getürdüñ bu diyāra ferd ü tenhā

Didi tā görmeyince şehriyārı
Bilüñ keşf itmezem bu gizlü kārı

Yügürdi bir ġulām-ı tīz-derrāk
İrişdi ḥıdmet-i sulṭāna çālāk

B 27a 740 Ki bir keştī gelüpdür pür-zi-emvāl
İçinde bir melek-sīmā-yı ḫoş-ḥāl

Yaluñuz daḫı yoḳdur anda deyyār
Bu aḥvāli aña ṣorduḳça her-bār

D 35a Cevābı bu ki şāhı görmeyince
Dimezven ḥıdmetine irmeyince

Taʿaccüb itdi şāh oldı revāne
Gelüp keştīye ol merd-i yegāne

HM 45b Tefaḥḥuṣ itdi ḥālin şāh-ı hüşyār
Zebān açup civān keşf itdi esrār

737b kārı: ḥāli HM.
740a keştī: kişi B.
741a daḫı yoḳdur anda: anda yoḳdur daḫı D.
743b ol: o B.
744a tefaḥḥuṣ: taʿaccüb D.

Civānuñ Padişāha Gemi Mā-Cerāsın Beyān İtdügidür*

Didi var idi bunda merd-i bisyār
Ḳamu şehvet-perest ü sīne-jengār

S 32a

Görüp ben bī-kes ü tenhā civānı
Hemān şehvetle ḳaṣd itdiler ānī

Derūnum tīz idüp itdüm münācāt
İcābet mevḳiʿinde oldı ḥācāt

Gelüp bir od buları itdi iḥrāḳ
Ḫalāṣ oldum derūnum buldı işrāḳ

Budur el-ḳıṣṣa şimdi ser-güẕeştüm
Gerekmez baña bu emvāl ü keştüm

Bu deñlü baña çün luṭf itdi Ḳahhār
Olam mı māl-ı dünyāya ḫırīdār

Ḳabūl it bunca māl-i bī-ḥisābı
Velī bir ḥācetüm var vir cevābı

Leb-i deryāda yap bir maʿbed-i pāk
İdem ol maʿbed içre tā yüzüm ḫāk

ʿİbādetle geçe ṣubḥ ile şāmum
Kimesne görmeye güm ola nāmum

* mā-cerāsın: ser-güẕeşti D,S; Civānuñ Pādişaha Bilişüp Ser-Güẕeştin Beyān İtdügidür B.
752b içre: üzre HM.
753a geçe ṣubḥ: geçe tā ṣubḥ S.

D 35b

Şeh ü leşker işitdiler çü güftār
Duʿāsına hep oldılar ḫırīdār

Düzetdiler murādı üzre fi'l-ḥāl
Girüp ol maʿbede ḳudsiyyü'l-aḥvāl

B 27b

Olur ṣubḥ u mesā meşġūl-i ṭāʿat
Bu ḥāl üzre geçer bir niçe müddet

Ol Pādişāh Fevt Olup Civānı Yirine Naṣb İtdügidür*

Ḥimāyet eyler iken anı ol şāh
Düşer bir gün ecel dāmına nā-gāh

S 32b

Çü geldiler ḥużūrına vezīrān
Oturdılar maḳāmınca emīrān

HM 46a

Didi şeh bu durur rāy-ı ṣavābum
Çü dünyādan kesile nān u ābum

Geçürüñ taḫta ol zāhid civānı
Anı eyleñ ki ben dimişem anı

Raʿiyyet ḥāline çün budur evlā
Ḳabūl eyleñ anı uḫrā vü ūlā

Çü uçdı bu ḳafesden cān-ı pāki
Ten-i pāki sarāy idindi ḫāki

* Civān Zāhid Sīretin Ṭutup ʿÖẕr Beyān İtdügidür B; Ol Pādişāha Emr-i Ḥaḳ İrişüp Vefāt itdükde Civānı Yirine Ḫalīfe İtdügidür B; Ol Pādişāh Vefāt İdüp Civānı Yirine Ḫalīfe İtdügidür D, S.
761b uḫrā vü ūlā: ūlā vü uḫrā B, S.
762a çü: çün B.

Vezīrān cemʿ olup bāb-ı civāna
Vaṣıyyet ʿarż iderler ol yegāna

Didiler ey cemāl-i rūyı Mekke
Senüñdür baʿd-ez-ān ṭuġra vü sikke

765 Müsellemdür buyur ʿazm eyle taḫta
Çü irdüñ devlet ile raḫt ü baḫta

D 36a

Bānūnuñ Pādişāhlıġı Ḳabūl İtmeyüp ʿÖẕr İtdügidür ve Ḳızları Cemʿi Beyānundadur**

Didi zāhid o dem ey ḳavm-i aḫyār
Ḳanı zāhidlik ü ḳanı cihāndār

Çü vaḥdet ehli olmaz ehl-i keṣret
ʿAbā ehli dimez dībā vü ḫilʿat

Didiler cümle ey zāhid-nişāne
Ḳabūl it şahlıġı itme bahāne

Didi ḳurtılmaġa yoġ ise çāre
Beni evlendürüñ bir ḫūb nigāra

S 33a 770 Didi aʿyān-ı şehr ey şāh-ı aʿlā
Bulınur şehrümüzde çoḳ dil-ārā

B 28a Didi māderlerine idüñ iʿlām
Getürsün duḫterini her gül-endām

İşidüp māderi her gül-ʿiẕārı
O maʿbed içre ḥāżır itdi varı

** Civān Salṭanat Ḳabūl İtmeyüp ʿÖẕr İtdügidür HM; Civān Vaṣıyyeti Ḳabūl İtmeyüp Bahāne İtdügidür S. 767b dimez: dimezler HM.

Dir ol ḫatunlara açup ḥicābı
Ki ben bānūyam itmeñ iḫticābı

Benem çün ʿavret ü bürrīde-zānū
Yaraşmaz salṭanat emrine bānū

HM 46b

Diñüz bu sözi olsunlar ḫaberdār
Zene lāyıḳ degüldür bu girān bār

Bu ʿavretler ḳamu ser-geşte ḫayrān
Bu maḥfī rāzı itdi ḫalḳa iʿlān

Bu sırra vāḳıf oldı ḫāṣṣ u ʿāmī
Taʿaccüb itdiler cümle tamāmı

D 36b

Bu kez gönderdiler bir ʿavret-i pāk
Didiler aña bil ey ṣāḥib-idrāk

Ḫilāfet ṣadrına oldur nişāne
Ḳabūl itdüñ anı olmaz bahāne

Ya şāh olsun otursun hem-çü merdān
Ya çeksün yirine bir merd-i meydān

Otursun kendü ḥālinde o meşġūl
Ḫaḳīḳatde odur şeh cümlemüz ḳul

776a ʿavretler: ḫatunlar HM.

Zen-i Pāke İhānet Ḳaṣd İdenler Şehvet Sebebiyle Belāya Mübtelā Olup Duʿā Ṭalebine Geldükleridür

S 33b

Çü bānū şöhreti ṭoldı cihāna
Fülān şehr içre varmış bir fülāne

ʿAceb ki müstecāb olmış duʿāsı
Duʿāsından mübārekmiş liḳāsı

Velī bānū-y-imiş ol ʿĪsevī-dem
Naẓīrin görmemiş dehr içre ādem

785 Niçe meflūc u aʿmālar gelürler
Duʿā alup görürler hem yürürler

İşidür her kişi āvāzesini
Velī bilmediler endāzesini

B 28b

Gelür ḥacdan çü bānūnuñ ḥelāli
Görimez ʿavretin ṣorar bu ḥāli

Görür ki ḫānumānı cümle vīrān
Ṭaġılmış cümle aḥvāli perīşān

Ḳarındaşın görür ki kūr u meflūc
Olur ḳalbi bu ġamdan hem-çü maḫlūc

D 37a

790 Gehī bānū firāḳından ciger-sūz
Ne bānū her cihetden çihre-efrūz

HM 47a

İrer başı yire dūdı semāya
Ki irmedi anuñ gibi hümāya

Yürür tenhā ḳılur āh u fiġānı
Ṣorar bir gün ḳarındaşından anı

Söze āġāz idüp dir ol pür-āz̲er
Zinā itmiş meger bir kesle ol ḫar

Şehādet itdi dört kimse bu işe
Ḳabūl itdi çü ḳāḍī ṣındı şīşe

S 34a

Anı recm eylediler āşikāre
Bizi ġayretle itdi ol figāre

İşitdi ḥācīnüñ yandı derūnı
Ṭutup mātem olur ġāyet zebūnī

Gehī ġammıyla ḥācī oldı medhūş
Gehī derd-i dil-ārādan ider cūş

Bu ḥāl ile geçindi niçe eyyām
Söyindi nārı birez buldı ārām

Bu kez düşdi birāder teşvīşine
Anuñ ġammından el varmaz işine

Aña didi ki ey derd ile ālūd
Senüñ derdüñden oldum āteş ü dūd

İşitdüm ki fülān şehr içre ḥālā
Var imiş bir zen-i meşhūre bālā

796b olur: olup S / ġāyet: bunuñ B, S.
799b anuñ: bunuñ D.
800b derdüñden: ġammuñdan HM.

Duʿāsı müstecāb imiş o māhuñ
Kerāmātı ṣınanmış hem o şāhuñ

D 37b Niçe meflūc u kūr anda varanlar
Ṣaġalmış didiler anı görenler

B 29a Dilerseñ iletem sen mübtelāyı
Umarvan bulavuz ġamdan rehāyı

805 İşidüp didi teʾẖīr itme heyhāt
Dimişler ان فی التاخیر افات

Anı berk itdi bir ẖar püştine ol
Şitāb ile ikisi ṭutdılar yol

Ḳażā-yı Ḥaḳḳ ile ol gice ey cān
Olurlar merd-i Aʿrābīye mihmān

HM 47b, S 34b Ki ol bānūya olmışdı ḳarındaş
Ṣorar bunlardan aḥvāli iç ü ṭaş

Didi ḥācī aña ey merd-i ekrem
Birāderdür baña bu merd-i pür-ġam

810 Hemī kūr u hemī meflūc-ı pür-zār
Bunuñ ġammından olmışam dil-efgār

İşitdüm bir duʿāsı müstecābı
Zen-i pür-nūr imiş gitmiş ḥicābı

805b Muhakkakki ertelemede âfet vardır.
808b iç ü ṭaṣ: iç ger ṭaş B; içi ṭaş HM.

Anuñçün eyledüm bu ʿazm-i rāhı
Recāmuz bu Ḫudā ide nigāhı

İşitdi çün ʿArābī bu cevābı
Tefekkür eyleyüp itdi ʿucābı

Didi bir ṣāliḥa zen bir zamānda
Ḳonuḳ oldı ṭurup bu ḫānumānda

815 Döger bir gün ġulām-ı esved anı
Ṣataşdı bu belāya nā-gehānī

D 38a Bu da yatur henūz meflūc u aʿmā
Sizüñle olalum hem-rāh u hem-pā

Bular bir iki menzil sürdiler ḫar
Gelüp ol kūda oldılar muḳarrar

Ki ber-dār itdilerdi bir civānı
Görüp bānū ṣatun almışdı anı

Çü itmişdi o bānūya cefāyı
Ḫudāsı intiḳām itmiş sezāyı

820 O da meflūc u kūr olmış bular-vār
Yatur bir gūşede biñ āh u biñ zār

B 29b Ḫaberdār oldı bunlar birbirinden
Ṣorarlar mā-cerā yirlü yirinden

814b oldı: olup HM, S.
816a bu da: budur B, D.
817b kūda: kūyda HM, S.
818 S nüshasında 818a ile 819b birlikte yazılmış, 818b ve 819a atlanmıştır.

S 35a

Görürler her biri hem-derd ü hem-ḥāl
Olurlar cümlesi hem-rāh u hem-bāl

Olur üç mübtelā üç ādem ile
Sefer āsān olur çün hem-dem ile

İrerler şehr-i bānūya seḥergāh
Neler iẓhār ider gör şimdi Allāh

HM 48a

Meger çıḳmışdı bānū ḫalvetinden
ʿİberler almaġ-içün ḥikmetinden

Iraḳdan ṭuş olur çeşmi erine
Bu ḫoşdur ki ire dil dil-berine

Feraḥdan secde-i şükr eyledi ol
Senā vü ḥamd idüben aġladı ol

Velī ḫaclet yüzini ṣaldı pāya
Ḫusūf irdi tamām iken ol aya

D 38b

Düşüp teşvīşe dir ey Rabb-i Ḳādir
"لك الحمد" ki sensin ḥāle nāẓır

Ne disem ben aña niçe inana
Ki şimdi ol inanmışdur yalana

Ne yüzüm var aña tā ʿarż idem zār
Ne dilüm var idem tā basṭ-ı aʿẕār

822a görürler: görür HM.
824b şimdi Allāh: Ḥażretu'llāh S.
826a ṭuş: dūş HM.
829b Hamd sanadır.
830a disem ben aña: diyem aña ben D.
831a yüzüm var aña tā ʿarż idem zār: yüz ile baḳam yüzine bā-zār HM..
831b tā: yā B, D.

Ẓuhūr itdi aña ḥālāt-ı Meryem
Ki andan ṭoġmış idi ʿĪsī ol dem

Münācāt idüp eydür yā İlāhum
Çü sensin evvel ü āḫir penāhum

Gelüpdür vaʿde-i luṭfuñ zamānı
Maḥallidür Ḫudāyā göster anı

S 35b 835 Beni ḳurtar bu ḫaclet varṭasından
Belā vü inkişāfı cümle senden

Yiter aġyār eliyle sīne mecrūḥ
İrür luṭfuñ elinden merhem-i rūḥ

Diger burḳaʿ içinden itdi inẓār
Bilesince görür üç kimse bīmār

B 30a Buları bildi ki ol üç cefākār
Cezāsın bulup olmışlar nigūnsār

Göñülden didi ey Ḳādir İlāhum
Getürdüñ baña zevcümle güvāhum

840 Bu ḥāl ile gelür ol mübtelālar
Duʿā ṭālibleri ol pür-belālar

Çıḳar bānū bürimiş hep özini
Baḳar zevcine göstermez yüzini

HM 48b, D 39a Erine dir ki ey merdüm çi ḫˇāhī
Cevābın virür ol merd-i İlāhī

838 -S.
840a ile: üzre S / ol: bu D.
841a bürimiş hep özini: bürinmiş burḳaʿını B, D, HM.

Murādumuz bizüm senden duʿādur
Bu üç bīmāra Ḥażretden şifādur

Didi bānū ki bu merd-i günehkār
Günāhına eger iderse iḳrār

845 Ḫalāṣın bula bu renc ü ʿanādan
Vü illā ḳurtulış yoḳdur belādan

Ṣorar andan birāder merd-i ḥācī
Çü iḳrāra olupdur iḥtiyācı

Nedür bildür günāhuñ eyle iḳrār
Ki tā ḳalmayasın bu nevʿa bīmār

Didi ʿömrümce çekmek bu negāli
Baña yigdür dimekden ḥasb-i ḥāli

S 36a Aña çoḳ söylediler itdi teʾs̱īr
İşi başdan ayaġa itdi taḳrīr

850 Budur cürmüm budur bes ḥasb-i ḥālüm
Ger öldür ger baġışla bī-mecālem

Benüm beñzer miṣālüm şol çobāna
Ḳoyun güdmek içün düşer yabāna

Ḳoyunı ḳurd ile yir bile ol şūm
Döner issiyle aġlar miṣl-i maẓlūm

Aña ben dürlü dürlü iftirālar
İdüp başına gelmişdür belālar

848a negāli: belāyı B, D, HM.

Velī ol emr-i Ḥaḳḳa oldı vāṣıl
Baña ḥāṣıl belā oldı ne ḥāṣıl

D 39b

Ḫudā bilür ki bī-cürm idi ol zen
Aña vü baña benden oldı benden

İşitdi merd-i ḥācī bu dürūġın
Aḳıtdı çeşmesārından dümūʿın

Unutmışdı çü derdi tāzelendi
Nemek-pāş oldı başlar pārelendi

Yine bülbül durur gülzārın añdı
Ḫuṣūṣā iftirāda zārın añdı

HM 49a

Yalıñlandı yine tennūr-ı sīne
Bilindi çün cefā mestūresine

Şu deñlü itdi anda zār u efġān
Didi bānū aña ey merd-i merdān

Nedür bunca belā vü sūz u sāzuñ
Meger ġāyet güzelmiş dil-nevāzuñ

S 36b

Didi ḥācī aña ey ḫāṣṣ-ı Yezdān
Yoḳ idi ḥüsnine ḫulḳına aḳrān

Diyānetde diyeydüñ Rābiʿaydı
Ṣıyānetde o şāha ṣāniyeydi

862b ḫulḳına: ḫulḳ ile HM.

Ḫişāline yoḳ idi ḥadd ü pāyān
Çü cānum gitdi ḳaldum cism-i bī-cān

Muḥaṣṣal çekdi bunca şūr u teşvīr
Didi āḫir bu imiş emr-i taḳdīr

Ḫudā raḥmet ide bānūya ṣad bār
Müfīd olmaz eger yıllar idem zār

İsā'et eylemiş baña birāz̲er
Ben olmayam aña āḫir pür-āz̲er

D 40a

Keme eylik ulular sīretidür
Ḫuṣūṣā kim Peyem-ber ḫaṣletidür

Geçüp cürminden itdürdi duʿāyı
Belādan buldı ol demde rehāyı

Eli ṭutar gözi bīnende oldı
Hemān ölmişdi ol dem zinde oldı

Bu kez Aʿrābīye itdi su'āli
Disün bu ḳul daḫı pes ḥasb-i ḥāli

B 31a

İder ḫ̆āce ġulāma ḥāli iʿlām
Didi ölmek baña yig itme ibrām

Ki cürmümi dimege ṭāḳatüm yoḳ
Bu işde ʿāṣiyem pes ṭāʿatüm yoḳ

Didi Aʿrābī ger cürmüñ bañadur
Baġışladum anı ṭurma añadur

864a ḫişāline: ḫişālinde B.
867a birāz̲er: birāder HM.
870a ṭutar: ṭutup HM.
873a ki cürmümi: ol cürmi B.

S 37a

875 Eger Ḥaḳḳaysa cürmüñ olma pür-ġam
Ki oldur cümle erḥamlardan erḥam

HM 49b

Meṣelde kūh-ı Ḳāf olsa günāhuñ
Anı tevbeyle yarlıġar İlāhuñ

Dise ḳul iʿtirāf ile "**ظلمنا**"[263]
يقول الرب يا عبدى غفرنا

Didi āġāz idüp sözde enīnī
Ben öldürdüm o ṭıfl-ı nāzenīni

Degüldi bānū bu işden ḫaberdār
Beni bu şūm işüm itdi giriftār

880 Çü ṣıdḳın işidüp itdi duʿāyı
O da buldı o dem ġamdan rehāyı

D 40b

Civāna didiler söyle günāhuñ
Seni de ʿafv ider Rabb-i penāhuñ

Didi ber-dār idüm bir demde pür-şūr
Beni indürdi bir bānū-yı mestūr

Virüp üç yüz direm itdi rehāyı
Velī ben aña itdüm çoḳ cefāyı

Belādan ol beni itmişken āzād
Kenīzek diyüben ṣatdum i şeh-zād

874b anı: saña D / añadur: añaṭur B, D.
875a pür-ġam: bī-ġam D, S.
[263] "(Adem ile eşidediler ki: Ey Rabbimiz!) Biz kendimize zulmettik.",A'râf, 7/23.
877b الرب: العبد HM. Arapça kısmın anlamı: Rab "Ey kulum, bağışladık." der.
881b ider: ide B.
884a ol beni: ben anı HM.

Aña da pes duʿā itdi o ḫoş-ḥāl
Ḫalāṣ olup belādan buldı iclāl

Bānūnuñ Kendüsin Ḥelāline Bildürüp ʿArż-ı Ḥāl İtdügidür

Didi bānū o dem ey merd-i ḥācī
Senüñle sözlerüm var ṭatlu acı

S 37b Bular bī-gānedür çıḳsun bu cādan
Ḫaberler ṭuyasın sırr-ı ḫafādan

B 31b Sürüp ḫārı çü ḫālī oldı gülzār
İder ol ʿandelībe ʿarż-ı dīdār

Yüzinden çünki ḳaldurdı niḳābı
Güneşden ṣan giderdiler ḥicābı

Muvāfıḳ geldi fāl açıldı muṣḥaf
Oḳudı āşinālıḳdan birez ḥarf

Özinden gitdi çün gördi dibāce
Yüki derd idi cānı virdi bāce

HM 50a Özine geldi pes añdı ḥelālin
Bu mir'āt içre çün gördi cemālin

D 41a Didi var idi bir bānū-yı pāküm
Firāḳından anuñ pes sīne-çāküm

Anı ḥasretle ḳodum ḥacca gitdüm
Girü geldüm bulımadum yitürdüm

889b ṣan giderdiler: ṣanki giderdi HM.

İşitdüm çünki anuñ mā-cerāsın
Ne vech ile olupdur iftirāsın

Yüregüm yara idi pārelendi
Göñül ḥayrān iken āvārelendi

Yüzüñ gördüm bu dem pes anı ṣandum
Añup cānānı cānumdan uṣandum

Saña beñzer hemīn evżāʿ u eṭvār
Diyesin ol durur reftār u güftār

Seni gördüm yine depreşdi derdüm
Ki zīrā anı cāndan yig severdüm

S 38a

Eger ol olmasa rīzende der-ḫāk
Seni anı diyeydüm ey gül-i pāk

Didi bānū eger bulsañ o cānı
Ne virürdüñ aña sen müjdegānī

Didi ḥācī ḳaçan olur o heyhāt
K'aña mesken durur ravżāt-ı cennāt

Didi bānū aña ey merd-i giryān
Yitürdügüñ benem ol şād u ḫāndān

Götür ġamı göñülden ṭutmaġıl yas
Girü cemʿ itdi bizi Cāmiʿu'n-nās

895a çünki: şimdi B, S.
902 -B.
904a yas: pās HM
904b Cāmiʿu'n-nās: Ḫāliḳu'n-nās HM

Ne ġam çekdükse yolda renc ü ḥīle
Bi-ḥamdi'llāh irişdük genc-i vaṣla

D 41b, B 32a

Ne ġam bülbül çekerse ḥabs-i bīzār
Eger ṣoñı olursa vaṣl-ı gülzār

Muġaylān zaḫmını ṣaymaz ġarāma
İrenler ʿāḳıbet Beytü'l-ḥarāma

İren ẓulmāt içinde mühlikāta
Unudur ger ire āb-ı ḥayāta

HM 50b

Añar mı bīm-i deryāda nikātı
Ḳoyanlar sāḥile pāy-ı necātı

Dökerse çeşm-i ʿāşıḳ eşk-bārı
Ne ġam ger göre āḫir rūy-ı yāri

Ṭuyup ḥācī bu ḥāli itdi secde
Ṣafāsından derūnı geldi vecde

Zebān açup dir ey dānende-i pāk
Revādur olsa yoluñda yüzüm ḫāk

S 38b

Ne güne şükrüñ ide bu zebānum
K'anuñ ʿaddinde ʿāciz gung ü lālüm

Senüñ ḥikmetlerüñde ʿāciz ārā
Girüsin yig bilürsin ey dil-ārā

Lisānum levḥası biñ yıl ṣalına
Bu deryānuñ irişmez sāḥiline

Hemān şükrüm budur ey Rabb-i aḳdes
Saña şükr olmadansın sen muḳaddes

Çıḳar ḥācī o dem hem-rehlerine
Bu ḥāli keşf ider her birlerine

Birāder ḫacletinden oldı menkūs
Ġulām u ol civānuñ ḥāli maʿkūs

D 42a Añarlar ḳıṣṣa[y]ı ḫaclān olurlar
Ḫalāṣı fikr idüp şādān olurlar

920 Ḥelālini yirine eyledi şāh
Ol Aʿrāba vezāret virdi nā-gāh

Birāder hem ġulām ile civāna
Virüp baḫşiş ider yola revāne

Saʿādetden çü yapdı beyt-i maḳbūl
ʿİbādet emrine oldı o meşġūl

B 32b *Şeh-i İslāma yā Rab feṯḥ-i bābı*
Virüp aʿdā ola muḥtāc-ı bābı

Ḥişşe Ez-Ḳıṣṣa

Ḳulaḳ ṭut baña ey merd-i güẕāfī
Bu zenden ʿilm-i dīn ögren ḳo lāfı

S 39a 925 Çü lāf ile bilinmez ʿilmi dīnüñ
Bu dersi gel oḳı var ise dīnüñ

916b olmadansın sen: olmadan sensin HM.
917b birlerine: birisine B, HM, S.
922a beyt-i: üss-i B, D.
923 -HM

HM 51a

Ḳodı zen şehvetin buldı kerāmāt
Kerāmāt ehli şehvetle olur māt

Ḳo lafẓ-ı merdi şāhum gözle māʿnī
Kimüñ ki ṣabrı var merd oldı yaʿnī

Dime bu er durur ya bu dişidür
Kimüñ ki maʿnīsi var ol kişidür

Ḳamer alur çü nūrını güneşden
Eger ṭuyduñsa ʿibret al bu işden

930 Ne naḳs olur mü’enneṯ olsa ḫurşīd
Müẕekkerlik hilāle virmez ümmīd

Niçe zen var cihānda merdüm-i pāk
Aña ḳurbān ola biñ merd-i nā-pāk

D 42b

Ḳo zenligi bu meydān içre merd ol
Bıraḳ şehvāt-ı nefsi merd-i ferd ol

Ya ʿibret al o nefs-ālūdelerden
Neye uġradılar nefsüñ elinden

Çü tābiʿ oldılar bir dem hevāya
İrürdiler ḫalel ʿaḳl u ḳuvāya

935 Hevā ümmü’l-ḫabā’iṯdür çün ey cān
Ṭoġurdılar hevādan niçe ʿişyān

Kimi itdi mirā vü iftirālar
Kimi ḳatline itdiler cefālar

935a çün: çü HM.

İşitdüñ şoñra çekdiler ġarāmet
Besī rüsvā vü oldılar melāmet

B 33a, S 39b

Tamām itdi peder çünki naṣīḥat
Püser almadı bundan hīç kifāyet

Püser Ḳanāʿat İtmeyüp Yine Bu Maʿnādan Suʿāl İtdügidür

Püser didi eger olmasa şehvet
Er ile ʿavret olmaz idi ḫalvet

940

Daḫı bu ḫalḳuñ olmazdı devāmı
İki ʿālemde bulmazdı niẓāmı

Eger bu ḥikmet olmasaydı terkīb
Bisāṭ-ı mülke olmaz idi tertīb

HM 51b

Gerekdür arada biñ kes bahāne
Ki bir şaḫṣ ala bir loḳma dehāna

Eger olmasa şehvet der-miyāne
Ne sen ne ben olurdum der-zamāne

D 43a

Çü maʿnāsı bunuñ olmadı mefhūm
Baña bu sırrı luṭf it eyle maʿlūm

Cevāb-ı Peder Püser-rā

945

Peder didi ṣaḳın olma bed-endīş
Ki ḳalduram ḫayāl-i şehvet ez-pīş

938b bundan hīç: hīç bundan D.
940b bulmazdı: bulmazduñ S.

Velī çün şehvet oldı saña muḫtār
Derūnuñda budur melḥūẓ u güftār

Bu ʿālemde besī var iken esrār
Degülsin ġayr-ı şehvetden ḫaberdār

Dürüş kim ʿĪsīye demsāz olasın
Ne lāyıḳdur ḫara hem-rāz olasın

S 40a Ṣıfāt-ı ʿĪsīdür pes terk-i şehvet
Ḫaruñ ṭabʿına lāzım nūg-i lezzet

950 Eger merd iseñ ol ʿĪsīyle hem-rāz
Yaraşmaz tabʿ-ı insāna ḫar-enbāz

Ṣafāsı şehvetüñ çün bir nefesdür
Anuñçün ʿāḳile bāḳī hevesdür

Beḳāyı gözle şehvetl'olma ḫaste
Geçüp bu bir nefesden bāḳī iste

B 33b Bu şehvetden dilenmez ġayr-i şehvet
Bu sırrı añladı aṣḥāb-ı fıṭnat

Velī şehvet eger olsaydı müşted
Ṭoġar ol demde şehvetden maḥabbet

955 Maḥabbet ġālib olsa ʿışḳ olur o
Şeġaf andan ṭoġısar zī-güzel ḫū

D 43b Ne dilde kim şeġaf olur nihānī
Olur ol ẕāt maḥbūbında fānī

948b lāyıḳdur: lāyıḳ ki B.s
949b lezzet: şehvet B, D, S.

Degüldür çünki şehvet kendi maṭlūb
Bıraḳ anı bulıgör özge maḥbūb

HM 52a K'anuñ yolında yigdür ölmegüñ zār
Hevā-yı nefse olmaḳdan giriftār

Ḳulaḳ ṭut buña lāyıḳ bir ḥikāyet
İdem ʿışḳ-ı ḥaḳīḳīden kināyet

Ḥikāyet-i Şeh-zāde Be-Ān-Zen-i Pākīze

960 Var idi bir şehüñ şeh-zādesi ḫūb
Kemāl-i ḥüsn ile aḫlāḳı merġūb

Cemālinüñ güneş pervānesiydi
Kemālinüñ ḳamer üftādesiydi

S 40b Ṭulūʿ itseydi revzenden o merdüm
Aña ẕerrāt olurdı māh u encüm

Yüzini kim ki görse merd ü zenden
Uçardı murġ-ı cānı āşiyāndan

ʿAceb uʿcūbe-i āfāḳ idi ol
Aña her gūşe pür-ʿuşşāḳ idi ol

965 Görenler tīġ-ı müjgānın o şāhuñ
Olurdı ṣayd-ı mermīsi o māhuñ

Dehānı ḥoḳḳasından dürr-i meknūn
Gören varın virüp olurdı meftūn

959b ḥaḳīḳīden: ḥaḳīḳatden D, S.

Görenler dāne-i ḫālini fi'l-ḥāl
Düşerdi dām-ı zülfine be-her-ḥāl

D 44a Zenaḫdānın gören düşüp ṣafāya
Ṣalardı kendözin çāh-ı belāya

B 34a Cemāli muṣḥafını her kim açsa
Oḳurdı "**احسن تقويم**"i anda

970 Dir idi naḳşına kim olsa nāẓır
Teʿāle'llāh zihī naḳḳāş-ı Ḳādir

Ḫaṭı ṭuġra-i ḳatl-i ʿāşıḳāndı
Kim oḳursa işi āh u fiġāndı

Görür bir zen anı nā-gāh yek bār
Virür yaġmāya ʿaḳlı çār u nā-çār

Olur Leylā iken Mecnūnı anuñ
Olur fettān iken meftūnı anuñ

HM 52b Olur ṣayyād iken ol ṣayd-ı fitrāk
Çıḳar ḫıdrından eyler ʿırżını çāk

S 41a 975 Eger şeh-zāde itse seyr-i ṣaḥrā
Öñince saʿy iderdi bī-ser ü pā

Dü gīsūsı aña çevgān olurdı
Önince ṭōb-veş perrān olurdı

Semāʿından felek ḫayrān olurdı
Ṣıyāḫından melek sekrān olurdı

969a muṣḥafını her kim: muṣḥafın her kime S.
969b "(Hiç kuşkusuz biz insanı) en güzel yapıda (yaratmışızdır).", Tîn, 95/4.
976 HM nüshasında 976a ve 977b mısraları bir arada yazılarak 976b ve 977a atlanmıştır.

Yanardı sīnesi tennūr-ı tende
Duḫānı ṭurmaz idi nüh felekde

Muḥaṣṣāl ḫānumānın itdi yaġmā
Gidüp nāmūs u ġayret oldı rüsvā

Ḳapucılar ururdı çūb u sengi
Ṣafāsından unıtmış nām u nengi

D 44b

Hevāsıyla dönüpdi gird-bāda
Olup dīvānesi ṣubḥ u mesāda

Çü hīç bir vech ile olmadı memnūʿ
Melūl oldı dil-i şeh-zāde maṭbūʿ

Didi şāha niçe bir bu gedāyī
İder ḫalḳ içre bize bu cefāyı

Peder emr eyledi ol şāh-ı ʿālī
Ki ḫālī ideler meydān-ı ḥāli

Bu kez bend ideler bir esbe ez-mū
Süreler esbi meydān içre her sū

B 34b

Bu ḥāl ile ideler pāre pāre
Ḳamu ḫalḳ ideler aña neẓāre

Ki tā hīç bir gedā bu resme küstāḫ
Olup incitmeye ol şāhı evsāḫ

977b melek: felek HM.
980b unıtmış: unıtdı S.

S 41b

Gelür meydāna şāh u şāh-zāde
Ḳamu neẕẓāre bu ġamdan fütāde

Gelür ol ʿāşıḳ-ı şūrīde bed-ḥāl
Görür maʿşūḳı ḥāżır söyler aḳvāl

990 Ne ḫoş demdür baña bu vaḳt-i meymūn
Virem maʿşūḳ öñinde cān-ı meftūn

Düşelden ʿışḳınuñ hengāmesine
Bu idi dā'imā meknūn-ı sīne

HM 53a

Ki meydānında başum ṭōb ideydüm
İşüm başa irürüp ḫūb ideydüm

Bi-ḥamdi'llāh ki el virdi bu maḳṣūḍ
Velī bir ḥācetüm var itme merdūd

D 45a

Didi şeh ḥācetüñ ger bu ise bu
Seni gīsū-keşān itmeyem ez-mū

995 Bu işden özge itmezven cezāyı
Saña ancaḳ bunı gördüm sezāyī

Eger dirseñ virem saña amānı
Bu demden özge virmezem zamānı

Didi zen aña kim ey şāh-ı şāhiḳ
Bu gün ʿışḳ içre benven merd-i ṣādıḳ

Nedür cān ki dilerem senden anı

996a virem saña: saña virem HM.
997a kim: ki B.

Bu yolda ʿāşıḳ ister mi amānı

Ḳaçar mı ʿāşıḳ envāʿ-ı belādan
Seçer mi ʿışḳ eri nefʿi cefādan

Bulardan özgedür şāhum murādum
İcābet ger ola diyem murādum

S 42a

Didi şeh aña ey pür-ʿışḳ u pür-şūr
Murāduñ di nedür çün oldı destūr

Didi zen aña ey sulṭān-ı mesrūr
Beni çün pāy-ı esb eylerse mezcūr

B 35a

Miṣāl-i ʿūd çıḳardı ʿarşa būyum
Atı ayaġına baġlansa mūyum

Atı ayaġına bulaşsa ḳanum
Ḥelāl olurdı şāhum saña cānum

Helāk ide beni çün pāy-ı esbi
Murādum ḥāṣıl olur ḥasb-i ḥasbī

Atı ayaġına hem-rāh olam ben
Hemīşe zinde-i dergāh olam ben

D 45b

Ḳadem başsa ser-i ʿāşıḳda maʿşūḳ
Ayaḳ başar o dem ber-farḳ-ı ʿayyūḳ

Zenem ben bilmezem aḥvāl-i merdī
İcābet merhemiyle ṣar bu derdi

999b cefādan: belādan B, D, HM.
1000b icābet: icāzet S.
1007a ʿāşıḳda: ʿāşıḳa HM.
1007b ayaḳ: ḳadem HM / farḳ: fevḳ D.

HM 53b

Bu maṭlab baña nisbet ʿālī-terdür
Velākin şāha nisbet sehl-terdür

Çü ṭuydı şeh bu daʿvādan nişāne
Dili nerm oldı yaş oldı revāne

Yaḳīn bildi ki daʿvāsında ṣādıḳ
Şühūd-ı ḥāli daʿvāya muṭābıḳ

Dil-i şehde çü şefḳat eyledi cūş
Nigāh-ı raḥmet ile itdi ser pūş

Bağışladı vü gönderdi sarāya
İdeler tā ki bānūlar ḥimāye

İlāhī şāhumuz Sulṭān Murāda
ʿAṭā ḳıl ʿışḳuñı irgür murāda

S 42b

ʿİbret

Naẓar eyle gel ey merd-i refīḳī
Bu zenden ṭuyagör ʿışḳ-ı ḥaḳīḳī

Niçe terk eyledi nāmūs u ʿārı
Ne vech ile ider ʿışḳ ile zārī

Niçe yağmāya virdi ḫānumānı
Niçe terk eyledi cān u cihānı

Yolında varını virdi fenāya
Fenādan ṣoñ niçe irdi liḳāya

1014 -HM, S.

B 35b

Gel inṣāf eyle ey daʿvā iden merd
Ḫudā ʿışḳında iẓhār eyleyen derd

D 46a

Bulardan var mı hīç sende nişāne
Nişānuñ yoġ ise düşdüñ yabāna

O bir fānī yolında virdi cānın
Fülūsa ṣaymadı nām u nişānın

Ne sen cāna ḳıyarsın ne cihāna
Niçe ʿāşıḳ olursın yüce şāna

Yolında varmaduñ çünki fenāya
Liḳā-y-ile irişmezsin beḳāya

Çü zenden kemsin olma ḥīzden kem
İşit bu ḳıṣṣa[y]ı vaʾllāhu aʿlem

Ḥikāyet-i Seyyid ü Dānişmend ü Muḫanneṯ Der-Ḥabs-i Küffār

HM 54a

Var idi üç kimesne ey dil-āvīz
Biri seyyid biri ʿālim biri ḥīz

S 43a

Sefer itdi bular Rūma vifāḳī
Buları ṭutdı kāfir ittifāḳı

Esīr oldılar anda ḫˇāh u nā-ḫˇāh
Ḳulaḳ ṭut ḥiṣṣe al bundan ol āgāh

Bulara itdiler bī-ḥad şikence
İdeler tā ki put öñinde secde

1020a sende: senden HM.
1023a varmaduñ çünki: çünki varmaduñ B, D.

Didiler çekmeñüz başı bu işden
Vü illā siz geçüñ cān ile başdan

Didiler bu esīrān u żaʿīfān
Bize mühlet gerekdür ey ḥarīfān

Ki tā bir gice bir bir ṭanışalum
Yaḫod serden geçüp yā ser ḳoyalum

D 46b Virildi mühlet itdiler teşāvür
Didi seyyid idüp işde tecāsür

Żarūrīdür revādur secde yārān
Göñülde muḥkem olsa dīn ü īmān

Şefīʿümdür benüm ceddüm Muḥammed
Ḳomaz dūzaḫda evlādın Muḥammed

B 36a Faḳīh eydür revādur secde ey cān
Göñülde muṭma'in olursa īmān

Çü vāriṣ düşmişem ʿilm-i Resūle
Şefāʿat ḳıla yarın ben ẕelīle

Muḫanneṣ eyledi feryād ile zār
Benümçün yoḳ diyü Ḥaḳḳ ile bāzār

Nesebden yoḳ Ḥabībe intisābum
Ya ʿilmüm yoḳ ki ola iḥtisābum

S 43b Daḫı yoḳ bir ʿamel k'ola vesīle
Ne var ise ḳamu mekr ile ḥīle

1032a mühlet: mehl ü D / itdiler: oldılar HM.
1034b evlādın: evlādum B; evlāduñ D.

Ümīdüm yoḳ ki ol sulṭān-ı aʿlā
Şefāʿat ide baña rūz-ı ferdā

Sizüñçün çünki vardur elde fetvā
Baña fetvā hemīndür aḫẕ-i taḳvā

HM 54b

Baña çün yoḳdur ümmīd-i şefāʿat
Büte secde'tmege yoḳdur icāzet

Keserlerse bu gün tīġ ile başum
Ḳomam büt öñine tavʿ ile başum

Ḫudāyā şāhumuz ol rükn-i İslām
Ola dīninde şābit hemçü iʿlām

ʿİbret

D 47a

Naẓar eyle bu bāzār-ı İlāha
Metāʿından irer ḫˇāce tebāha

Niçe müflis olur erbāb-ı kālā
Bulur yoḳluḳ ucından ʿizz-i vālā

ʿAcebdür ibtilā-yı kār-ı Yezdān
Seçilür anda kimdür merd-i meydān

Niçe pāk añlanan olur muḫanneṯ
Muḫanneṯ merd olur merdler muḫanneṯ

Niçe Ḳārūnı mūr eyler bu meydān
Niçe mūrı nedīm eyler Süleymān

1044 -HM, S.
1047b anda kimdür: kim durur D.

Niçe segler olur maḳbūl-i dergāh
Seg olur merdüm iken niçe güm-rāh

B 36b

Niçe ʿālim olur nā-dān u ebkem
Niçe nā-dān olur ol yolda aʿlem

S 44a

Firişteyken kimin zındīḳ ider ol
Kimin büt-ḫāneden şıddīḳ ider ol

Kimin ferşden oḳırlar seyr-i ʿarşa
Kimi ʿarşdan iner recm ile ferşe

Bu işlerden olan āḫir ḫaberdār
Olur yoḳluḳ metāʿına ḫırīdār

Muḫanneṣden bu yolda ger kem iseñ
Ḳarıncadan kem olma ger er iseñ

İşit bu ḳıṣṣa[y]ı cemʿ eyle ḫāṭır
Olasın tā bu yolda merd-i şāṭır

Ḥikāyet-i Süleymān Nebī ʿAleyhi's-Selām Ol Mūr ile Ki İni Öñinde Depeyi Ṭaşımaġa ʿAzm İtmişdi*

HM 55a, D 47b

Meger bir gün giderdi şeh Süleymān
İrişdi ḫıdmetine ḫayl-i mūrān

1052a ider ol: iderler B.
1052b ider ol: iderler B.

* Ḥikāyet-i Süleymān ʿAleyhi's-Selām Ol Mūr ki İnin Öñindeki Ṭaġıdur idi B; Ḥikāyet-i Süleymān ʿAleyhi's- Selām Ol Mūr ile Ki İni Öñindeki Depeyi Ṭaşımaġ ile Gidermek İster D, Ḥikāyet-i Süleymān ʿAleyhi's-Selām Ol Mūr ile Ki İni Öñindeki Depeyi Ṭaşımaġ ile Gidermek İstedügi Beyānındadur.

Ḳodılar ḫıdmetinde rūy-ı ẕillet
İdüp her biri miḳdārınca ʿizzet

Görür bir nemli ṭurmış kār içinde
Süleymāna selām itmez işinde

Kemer ṭutmış biline çüst ü çālāk
Ṭaşır aġzıyla ṭurmaz ẕerre-i ḫāk

İni öñinde var bir tell-i pür-ḫāk
Anı ṭaşımaġa ʿazm eylemiş pāk

İşine şöyle meşġūl olmış ey cān
Ḳatında bir anuñ mūr u Süleymān

S 44b Oḳudı anı ol dem şāh-ı pür-nūr
Didi ey mūr-ı aṣġar zār u bī-zūr

Eger ʿömrüñ ola Nūḥa ber-ā-ber
Daḫı ṣabr içre Eyyūba birāder

Bu iş olmaz müyesser çekme zaḥmet
Bu telli naḳle yoḳdur sende ṭāḳat

B 37a Zebān açup didi ol mūr-ı āgāh
Olur himmet erine kūh çün kāh

Olursa ger baña ʿavn-i İlāhī
Bu yolda seçmezem kūh ile kāhı

1060a çālāk: çāk B.
1063b aṣġar: aṣfar D; aḥḳar S.
1064b birāder: ber-ā-ber S.

Ulular naḳl idüpdür bu maḳāli
Ki himmet ḳalʿ ider yoldan cibāli

Ḥaḳīrüñ baḳma şāhum ṣūretine
Naẓar ḳılsañ yaraşur himmetine

D 48a

Celāl-i niyyetüme olma nāẓır
Kemāl-i himmetümi gözle āḫir

Ki vardur bunda bir mūr-ı siyeh-kār
Beni ʿışḳına itmişdür giriftār

Didi bir gün baña ey merd-i daʿvā
Gerekdür daʿvīye iṣbāt-ı māʿnā

Aradan ger gide bu tell-i pür-ḫāk
İdesin ḫār u ḫasdan yoluñı pāk

HM 55b

Aradan ḳalduram hicrānı ben de
Ki hem-ṣoḥbet ola şāh ile bende

Dem-ā-dem olasın vaṣlumla ḫandān
Niçe bir olasın hicrümle giryān

S 45a

Bu işe baġladum ben de miyānum
Bu işde añladum sūd u ziyānum

Eger tel refʿ olup ire zevāle
Aluram ḫʿān-ı vaṣlından nevāle

1068a naḳl: vird D.
1072b daʿvīye: daʿvīde HM.
1077b ḫʿān: ḫūn HM.

Vefā itmezse ʿömrüm ger der-īn bāb
Bu besdür olmayam leffāf u kezzāb

Gider tell-i ḥicābın ey Ḫudāyā
Murād Ḫānuñ müyesser ḳıl ʿaṭāya

ʿİbret *

1080 ʿAzīzā ʿışḳı gel ednādan ögren
Bu görmekligi gel aʿmādan ögren

B 37b Budur bihter ki her dem sırr-ı dil-ber
Ola ġayruñ ḥikāyātından ez-ber

Ne didi diñledüñ ol mūr-ı mesti
Unutma sen daḫı ʿahd-ı elesti

48 b Senüñle anda maḥbūb-ı ḥaḳīḳī
İdüpdür ʿahdi o sırr-ı daḳīḳi

Ki ger ḳaldurasın tell-i vücūdı
İdesin dem-be-dem ʿayn-ı şühūdı

1085 Geçerseñ yaʿnī sen bu mā vü menden
Ḫaberler ṭuyasın ʿilm-i ledünden

Vücūduñdur bu ortada ḥicābuñ
Ḫaḳīḳat vechine oldur niḳābuñ

1079 -HM.
* - B.
1080b gel aʿmādan ögren: aʿmādan ögren sen D.
1082b ʿahd-i elesti: rūz-ı elesti HM.
1083b o: ol B, S.
1085a bu mā vü menden: mā vü menīden HM.

Gerekdür saña refʿ itmek ḥicābı
Ki ḳalḳa rūy-ı maḥbūbuñ niḳābı

Saña bu yolda saʿy itmek mühimdür
Eger ḳaldurasın devlet senüñdür

S 45b Eger maḳṣūda el irmezse ʿāşıḳ
Olursın bārī daʿvāsında ṣādıḳ

1090 Eger olmaz ise maʿşūḳa irmek
Gerekdür bārī ʿışḳ yolında ölmek

HM 56a Gel ögren mūr-ı bī-dilden bu fenni
Ki tā ḥāṣıl ola ʿilm-i ledünnī

Girerseñ mekteb-i mūr-ı ḥaḳīre
İrersin sālikā remz-i ḫaṭīre

K'anuñ maḥbūbıdur bir mūr-ı ednā
Senüñ maḥbūbuñ aʿlālardan aʿlā

Bu ḥāl ile o senden çüst ü çālāk
Saña ʿāşıḳ dimek olmaz fe-ḥāṣāk

1095 ʿAceb yoldur reh-i ʿuşşāḳ-ı beste
Ki şīri mūr ile eyler şikeste

1090b ʿışḳ yolında: ʿāşıḳ yolda B, D.

D 49a

Ḥikāyet-i Emīrü'l-Mü'minīn Şīr-i Ḫudā ʿAliyyü'l-Murtażā Kerrema'llāhu Vecheh Bā-Mūr-ı Şikeste-Pā *

Meger bir gün ʿAliyyü'l-Murtażā ḫoş
Giderdi bir yol üzre şīr-i ser-ḫoş

B 38a

Meger bir mūrçenüñ dest ü ayaġın
Baṣar ġafletle ḳırar bend ü bağın

ʿAlī görür anı olur şikeste
Bu ḥayretden ḳalur ol yirde beste

Bu işden ḫaylī ḫā'if oldı ol şīr
ʿAceb şīrī ki mūrdan oldı taġyīr

1100 Ḥaḳīḳatde eger şīr-i Ḫudādur
Velākin dil-nüvāz-ı her gedādur

Çoḳ aġladı vü ḥīle itdi bisyār
Dürüst ola vü tā eyleye reftār

Görür ol şeb düşinde Muṣṭafāyı
Ṣaçı "**والليل**"sinde "**والضحى**"yı

Ḫiṭāb itdi ʿitāb ile ki ey yār
Şitāb ile yoluñda itme reftār

S 46a

Düşürdüñ mūrı zār ile fiġāna
Bıraḳduñ velvele heft āsumāna

---

* Ḥikāyet-i Emīrü'l-Mü'minīn Şīr-i Ḫudāʿ Aliyyü'l-Murtażā Kerrema'llāhu Vecheh B.
1101 Beyit S nüshasında 2 beyit sonra yazılmıştır.
1103a itdi ʿitāb ile: ile ʿitāb itdi B, D.
1103 -S.

Sülūküñden n’içün olmaduñ āgāh
Ki mūrı eyledüñ āzürde der-rāh

Egerçi ṣūretā mūr-ı denīydi
Velākin māʿnīde merd-i senīydi

HM 56b Dime mūr idi belki merd-i maʿnā
Dilinde ẕikr idi göñlinde Mevlā

D 49b Siyāh idi kilīmi gerçi mūruñ
Kelīmiydi velākin kūh-ı Ṭūruñ

İrer gūşına bu söz çün ʿAlīnüñ
Düşer endāmına lerze velīnüñ

Düşer ḳalbine ġammı bu fütūruñ
Düşer dāmına şīr iken o mūruñ

Ḫacāletle olur ol şīr iken mūr
Peyem-ber dir ki ḫoş ol olma pür-şūr

Ḥużūr-ı Ḥaḳda ol mūr-ı şikeste
Şefāʿat ḳıldı saña olma ḫaste

Didi yā Rab sen aʿlemsin bu ḥāle
Ki ḳaṣd itmedi Ḥaydar bu vebāle

B 38b Bilürsin bu işe ʿazm itmedi o
Ḫaṭā vü sehvini sen eyle maʿfū

1111 -S.
1113 a ḥāle: ḥāli HM.
1113b vebāle: vebāli HM.

Benümçün çekdi ġammı yandı cānı
Benümçün luṭf idüp aḫz itme anı

Bu żaʿf ile çü ben ʿafv itdüm ey şāh
Senüñ ʿafvuñ daḫı evsaʿdur Allāh

S 46b *İlāhī Ḫān Murādı ḳıl ḫūceste*
Şikeste olmasun devrinde kimse

ʿİbret

Civān-merd ol naẓar ḳıl hemçü merdān
Ki mūr ile niçe ṣayd oldı şīrān

Te'emmül eyle Ḥaydar gibi şīre
Niçe baġlandı gör fitrāk-i mūra

Eyü oldur ola Ḥaḳdan ḫaberdār
Bu yolda olmaya bī-hūde reftār

D 50a Cehāletle ider her kim sülūki
Gedālardan ṣayarlar ol mülūki

Naẓarsuz bil ki ʿārif baṣmaz ayaḳ
Anuñçündür yed-i aʿmāda ṭayaḳ

Naẓarsuz ger bu yolda ḳoyasın pā
Düşersin çāha lā-büd hemçü aʿmā

N'içün ʿumyā yürürsin hemçü nā-dān
Geçinürken bu yolda fevḳa'l-aḳrān

1117 -HM.
1122 -HM

HM 57a

Saḳın incinmesün kimse ucuñdan
Saña güç yitmesün kendi gücüñden

Bu yolda seçmegil mūr ile merdi
İrürme kimseye zūruñla derdi

Ki her bir başda bir sırr-ı Ḫudā var
Saḳın ḥīç kimse[y]i itme dil-āzār

İnişme her gedānuñ dāmenine
Ki āteş düşmeye dil ḫırmenine

B 39a

Ḥaẕer it almaġıl āh-ı seḥergāh
Ki diñler āhını maẓlūmuñ Allāh

S 47a

Ne deñlü muḥkem olsa bārgāhuñ
Döyer mi ḍarbına ḥīç ṭōb-ı āhuñ

Ne deñlü ʿāciz olursa gedāsı
O deñlü iltifāt ider Ḫudāsı

Dilerseñ ol vire āḫirde kāmuñ
Te'emmül birle baṣ bu yolda gāmuñ

Ṣayılmışdur ḳademler hemçü enfās
Anı ḥıfẓ eylemişdür Ḫāliḳu'n-nās

1125b yitmesün: olmasun B, D.
1126b zūruñla: zūr ile B.
1127b kimse[y]i itme: kimseye olma B,S.
1129a almaġıl: alma gel D, HM.
1129b ki dinler: k'işidür HM.
1131b ider: eyler D, S.
1132a dilerseñ ol: dilerse el D, S

D 50b

Bu maʿdūdı hevāda itme ifnā
Şu yirde baṣ ayaḳ k'emr itdi Mevlā

Elüñdeyken çü pāy-ı iḫtiyāruñ
Baṭāletle geçürme rūzgāruñ

Dilerseñ ola ʿömrüñ günleri sāl
Demi fevt itme cemʿ it ḥüsn-i aʿmāl

Çü sūd-ı bī-kerāna vardur imkān
N'içün kāhil olursın yolda ey cān

Ḥikāyet-i Nūşīrevān Bā-Pīr-i Dıraḫt-Nişān

İşit bu ḳıṣṣa-i Nūşirrevānı
Anuñ şād ola merḳadda revānı

Süvār olmış giderdi bir gün ol şāh
Yolı bir pīre uġrār anda nā-gāh

Ki dönmişdi anuñ ḳaddi kemāna
Ṭurup aġaç dikerdi bōstāna

HM 57b

Didi ol şāh aña ey pīr-i üstād
Nedür bu zaḥmetüñ der-sinn-i heftād

S 47b

Yimişin mi yiyem dirsin bu bāġuñ
Bu zaḥmetden senüñ yigdür ferāġuñ

Dehān açup didi ol pīr-i dānā
Murādum var işit ey şāh-ı aʿlā

1139a ol: o HM.
1140a ṭurup: durup S.

Ki sābıḳlar bizimçün bāġ u bostān
Diküp saʿy eylemişler yolda cüstān

B 39b

Bulup ḥāżır yidük biz berg ü bārın
Ḫudā raḥmet ide anlara yarın

D 51a

Eşer ḳomak gerek ḥālā erenler
Ki bārın yiye bizden ṣoñ gelenler

O nā-merddür ki kendi yiye hemvār
Ki āḫarlar içün olmaya ġam-ḫˇār

Budur merdler işi ey nūr-ı dīde
Ki ġayr içün ola zaḥmet kişide

Eger bilsem ki ʿömrüm ḳaldı yek dem
Anı ḫayr işe ṣarf itmekdür aḳdem

Şehe ḫoş geldi bu güftār-ı mevzūn
Çıḳardı virdi pīre bir kef altun

Alup altunı dir ey nīk-baḫtum
Bu gün altun yimiş virdi dıraḫtum

Bi-ḥamdi’llāh ki olmad’intiẓārum
Bu baḫtum virdi şāhum berg ü bārum

Daḫı ḫoş geldi şāha bu kelāmı
Aña kūylar baġışladı tamāmī

1144a sābıḳlar: sābıḳda B.
1145b anlara: olara HM.
1146b bārın: yarın HM.
1147a hemvār: herbār S.

Yirindedür ḳamu güftārı pīrüñ
Dürüş saʿy eyle sen de eyle yirüñ

S 48a

ʿAdāletden Ḫudāyā şāh-ı aḫṭār
Cihān bāġına diksün naḫl-i bisyār

ʿİbret

İşitdüñ mi bunı ey merd-i ʿāḳil
Gerekdür ʿāḳile pes saʿy-i kāmil

Eger merd iseñ olma yolda bī-kār
Şunuñ ki kārı yoḳdur ol yimez bār

HM 58a

Tefekkür eyle naḫle añla ey cān
Emekdār oldugıyçün ekdi Raḥmān

Çü uḫrā mezraʿıdur dār-ı dünyā
D 51b

Bu mezraʿda ekilür toḫm-ı aʿlā

B 40a

Ḳadem ḳo dīn yolında itme kibri
Ki kibr ile olur ʿālemde gebrī

Ḫudānuñ ḳullarına ḫādim ol ḫūb
Er iseñ çal ṭahāret-cāya cārūb

Görüp ḫıdmetde zaḥmet olma pür-ġam
Döner āḫirde ḫıdmet çün olur tam

Çü vardur sende bunca zūr-ı bāzū
Saña lāyıḳ degüldür her terāzū

1155 -HM.
1159b aʿlā: raʿnā HM.

Dürüş mīzān-ı sābıḳlarda her bār
Bulasın anlaruñla sūd-ı bisyār

Ḥikāyet-i Şeyḫ Ḫˇāce Zengī Raḥimehu'llāhi Bā-Seg *

1165 Var idi Ḫˇāce Zengī-nām bir şeyḫ
Sülūk emrinde maʿnā birle pür şeyḫ

Gelüp bir kimse itdi tīz suʿāli
Ki sen mi yig yaḫod kelb-i sifālī

S 48b İşitdi çün mürīdān u muḥibbān
Anuñ ḍarbına cümle oldı ḫˇāhān

Cezā ḳaṣd itdiler ol şaḫṣa yek ser
Edeb terk itmeye tā kimse dīger

Görüp bunları pes menʿ itdi ol pīr
Didi aña miyem ez-emr-i taḳdīr

1170 Degüldür kimsenüñ maʿlūmı bu rāz
Ki īmān ile mi olur ser-efrāz

D 52a Ya īmānsuz mı gider el-ʿiyāẕā
اليه الرهب والرعب المعاذا

Eger reh-zenden īmān ḳurtaram ben
Dimek olur ki segden bih-terem ben

Eger ḳurtarmayam īmān zi-evbāş
Dimek olur ki seg ola-y-idüm kāş

* Ḥikāyet-i Şeyḫ Ḫˇāce Bā-Seg B.
1169a pes menʿ itdi: menʿ itdi pes S / ol: o HM.

Tevāżuʿdan Ḫudāyā Ḫān Murāda
Giyür ḫilʿat ebed irgür murāda

HM 58b, B 40b

ʿİbret

Sebaḳ al ey civān ez-pīr-i Zengī
Göñülden yuyasın tā pās u zengi

Ḫudā yolında merd iken bilā-reyb
İder kendüsini pür-naḳṣ u pür-ʿayb

Görinmez hīç kemālātı gözine
Ne töhmetler ider kendi özine

Ki ḫavfinden olur segle ber-ā-ber
Senüñ ḥālüñ nedür gör ey birāder

Ruʿūnetle yürürsin şöyle raʿnā
Bulınmaz ālem içre saña hem-tā

S 49a

Vücūduñ şehrinüñ ḫoş ḫˇācesisin
Maʿārif sifrinüñ dībācesisin

Senüñ zuʿmuñca yoḳdur saña eşbāh
Bu ḫod-rāligi gel terk eyle bi'llāh

Çü meydānuñ yaluñuz yügrügisin
Senüñ ẓannuñda sen ġāyet iyisin

1174 -HM.
1177b kendi: kendü B, D.
1178b gör: gel B, D.
1179b hem-tā: hem-pā S.
1182a iyisin: eyüsin B, D.

Seni kendüñe ṣorma ġayrıdan ṣor
Ki tā kimdür bilesin ʿaẕb ü yā şūr

D 52b Seni ḳaplamış ey miskīn cehālet
Dürüş terk eyle çekmedin ḥacālet

Özüñ medḥ itmede ġāyet ḳavīsin
Bu işde bil ki şeyṭān-ı ġavīsin

Ögersin kim ki ola saña meddāḥ
Sögersin kim ki ola saña ḳaddāḥ

Özüñ medḥ eylemekden urmaġıl dem
Seni bildüñse anı eylegil ẕem

Seni segden kem eyle merd-i rāh ol
Ayaḳlarda yüzüñ ḳo gerd-i rāh ol

Bilinmez perde gitmeyince ḥālet
Saña segdür diyü hīç itme minnet

Kilābuñ gerçi yiridür mezābil
Senüñle bir vaṭandandur anı bil

HM 59 a, B 41a

Ḥikāyet-i Maʿşūḳ-ı Ṭūsī *

Meger Maʿşūḳ-ı Ṭūsī germgāhī
Olup bī-hūş ṭutup giderdi rāhı

1186b kim ki ola: kim olursa HM,
1190a yiridür: seyridür HM.
1190b vaṭandandur: vaṭandur B.

* Ḥikāyet-i Maʿşūḳ-ı Ṭūsī ʿÖmrühū Envāru'l-Ḳudsī S.

S 49b

Öñīne geldi bir seg nā-gehānī
Urur bir seng ile eyler fiġānı

Gelür ol dem bir atlu heybet ile
Libāsı sebz ü cismi ḳuvvet ile

Gelüp bir tāziyāne urdı yek bār
Didi hey hey n'içün olduñ dil-āzār

1195 Ne bildüñ kime urduñ işbu sengi
N'içün añlamaduñ hem aṣl-ı rengi

D 53a

Ki bir maʿdinden olmışuzdur īcād
Ki bir şeh ḳullarısız olma bī-dād

Ḫudānuñ sırrı vardur segde mestūr
Ḥaḳāret çeşmini ḳo olma meṣbūr

Keremler irgür ol şāh-ı ḫaṭīre
Ḥaḳāret birle baḳmasun ḥaḳīre

ʿİbret

Ḫafīdür perde altında seg ey dōst
Naẓar ḳıl cevherine gözleme pōst

1200 Egerçi ṣūretinde nā-pesenddür
Ḥaḳīḳatde velākin key bülenddür

Diyelüm niçe ḫaṣlet vardur anda
Yiterdi ger birisi olsa bende

1195b aṣl-ı rengi: aṣl u rengi B.
1198: -HM.

Bilürsin ki riyāżet ehlidür ol
Ḳalīle ḳāniʿ olmış gözlemez bol

Eger üç günde bir virilse nānı
Ḳabūl ile yüz eyler imtinānı

Et olmasa da ḳāniʿ üstüḫāna
O daḫı olmasa gitmez yabāna

B 41b, S 50a

Niçe günler aç olsa ol seg-i zār
Bıraḳmaz ḫˇācesi ḳapusın ey yār

Beni aç ḳodı diyü ḳomaz anı
Giceler olsa olur pāsbānı

HM 59b

Varup bir ferde eylemez şikāyet
Gice gündüz ider bābın ḥimāyet

Aña ger ḫˇācesi biñ zecr ide ḫoş
Girü ḳuyruḳ ṣalar ger bir dise oş

D 53b

Küdüret mi ṭutar gör ḥaḳ-şināsı
Sürer ayaġına rūy-ı sipāsı

Eger redd eylese sürse derinden
İşigin terk idüp gitmez yirinden

Anuñ ger ḫışm ile yarılsa başı
Girü mesned durur işigi ṭaşı

1201b bende: sende B.
1207a ferde: yirde HM.
1208a aña: eger HM.
1210b işigin: isin B, D / idüp gitmez: ayrılmaz D.

Bu ḥāl ile anuñ derbānıdur ol
Giceler pāsbān-ı bāmıdur ol

Olur ḫıdmetde terk itmez fināsın
Seçer bī-gānesiyle āşināsın

İder pes āşināya āşinālıḳ
Ṣalar ḳuyruġın ider bī-nevālıḳ

Muhaṣṣal ḫˇācesinüñ dōstına dōst
Ḳıyar aʿdāya ṣoyar cān ile pōst

ʿAdūsın görse ṣıçrar çüst ü çālāk
Yapışup ol dem eyler cāmesin çāk

Bu yolda çoḳ ururlar çūb u sengi
İrer başa ṣudāʿ pāyine lengī

S 50b Virür başını itmez ġayretin terk
Ḥuḳūḳ-ı üstüḫānı ḫoş ider derk

Faḳīr olup ger issi olsa bī-zād
Bu ḥāletden anı iderse āzād

Bıraġup gitmez ol ġayrī ḳapuya
Virür mi ḫıdmetin özge ṭapuya

Cefāsın yig görür işbu faḳīrüñ
Vefāsından bilüñ bay u ḫaṭīrüñ

1214b ḳuyruġın: ḳuyruḳın D / ider: eyler S.
1217a bu yolda çoḳ ururlar : bu yolda ursalar çoḳ HM.
1217b ṣudāʿ pāyine: ṣudāʿ u pāye B, S.
1219a issi: işi S.
1219b iderse: eylerse B.

D 54a, B 42a

Gel inṣāf eyle ey daʿvāda kāmil
Senüñ nefsüñde var mı bu ḫaṣā'il

Ne var sende riyāżet ne ḳanāʿat
İdersin ḫalḳa Ḫāliḳdan şikāyet

HM 60a

Yir iken niʿmetin Rabb-i Kerīmüñ
Çalarsın ḳapusın her bir le'īmüñ

Alurken sofrasından dürlü niʿmet
İdersin her kese şükr ile minnet

Ḳomamışken seni hīç aç u ʿuryān
Ḳapusın terk idersin bi'llāh utan

Ne yāduñ farḳ idersiñ ne bilişüñ
Buña beñzer senüñ cümle bilişüñ

İlersin āşinānuñ dāmenine
Temelluḳlar idersin düşmenine

Olursın dōstlarına tünd ü bed-ḫū
Çalarsın düşmeni bābına cārū

Ḳanı sen ḳanı seglik ey ẓalūmī
Sege şākird ol ögren bu ʿulūmı

S 51a

Bıraḳ bu yolda ʿārı ehl-i derd ol
Muʿallemden alup taʿlīmi merd ol

Sege segdür diyü gel itme minnet
Seg-i nefsüñe baḳup eyle töhmet

Ḥikāyet-i Ṣōfī Bā-Seg

Meger yolca giderdi merd-i ṣōfī
Elinde hem ʿaṣā egninde ṣōfı

D 54b Gelür bir seg öñine urur anı
Cefāsından irer ʿarşa fiġānı

1235 ʿAṣā ḍarbından irer çün şikence
Şikeste olur o dem pāy u pençe

Düşer ol dem o seg tāb u ḫurūşa
Gelür her kim işidür anı cūşa

Meger anda idi Şeyḫ Bū Saʿīdī
Anuñ devrinde bulmışlardı ʿīdi

B 42b Ḥużūrına gelüp ol seg ider zār
Şikāyet ider ol ġāfilden āzār

Getürdi ṣōfī[yi] ol şeyḫ-i kāmil
Su'āl idüp didi ey merd-i ġāfil

HM 60b 1240 Senüñçün var mı bu segle ḫuṣūmet
N'içün destine irgürdüñ ġarāmet

Nedür bu dilsüze bunca cefālar
N'içün irmeye ṣōfīden ṣafālar

Ṣımışsın ayaġın ey merd-i ḫaste
Senüñ destüñden olmış dil-şikeste

1235b o dem: ol dem B, S.
1236b her kim işidür: her işidenler HM.
1243b dil-şikeste: dil-şikence B.

S 51b

Cevāb idüp didi ṣōfī ki ey pīr
Girü segden olupdur işbu taḳṣīr

Ki yol üzre ṭurup bu kelb-i bī-bāk
Namāzum cāmesini itdi nā-pāk

Ḳarār itmese ger bu reh-güẕerde
ʿAṣā ḍarbın yiyüp olmazdı ḫaste

Didi ol dem sege şeyḫ-i yegāne
Şikeste göñlüñi ṭut şādmāne

D 55a

Neden ki ḫāṭıruñ olur senüñ ḫoş
Gümān itme anı ben iderem oş

Bu gün sen ne diseñ idem ġarāmet
Ki ḳalmaya aña ḥaḳḳ-ı ḳıyāmet

Didi seg aña ey şeyḫ-i yegāne
Çü gördüm ṣūretini ṣōfiyāne

Emīn oldum bıraḳmadum ḥużūrum
Ṣanuram ṣōfīden bulam sürūrum

ʿAbāsını görüp ana güvendüm
ʿAṣāsını görüp aña ṭayandum

Seg-i nefsin ʿabā ṣalmış kümūne
Ulaşdı baña gösterdi nümūne

ʿAṣāsı ʿāṣīlıġından nişānmış
Selāmet ehli ṣandum pür-ziyānmış

1244a bī-bāk: bī-pāk D, HM.
1245a itmese: itmezse HM.
1247b iderem: eylerem D, S.

Ne bilem baña idiser şikence
Ṣına ḍarbından anuñ dest ü pençe

B 43a 1255 N’olaydı ṣūreti olaydı ʿāmī
İderdüm ben ḳaçup andan ḳıyāmı

S 52a Çü maġrūr oldum anuñ ṣūretine
Te’emmül itmedüm hīç sīreti ne

HM 61a ʿAbāsını görüp dil oldı sālim
Ḳoyun ṣūretlü ḳurd imiş o ẓālim

Çü kürk altında gürg olmışdı pinhān
Anuñçün olmadum andan girīzān

ʿUḳūbet ger iderseñ diñle anı
Çıḳar andan libās-ı ṣōfiyānı

D 55b 1260 Ki şerrinden emīn ola żaʿīfān
Ola ṣūret ü sīret cümle yeksān

Yaraşmaz böyle kesde ḫırḳa vü tāc
K’ider ḫırḳayla ḫarḳı tācı tārāc

Selāmet ḫırḳasından eyle bīrūn
Ruʿūnet cübbesine girsün ol dūn

Ki maġrūr olmaya her zīr-destān
Ḳabāsından biline mekr ü destān

1254a baña idiser: idiser baña B.
1262b ol: o HM.

Murād Ḫānı İlāhī ber-murād it
Şeh-i ʿālem iken ṣōfī-nihād it

ʿİbret

1265 Gel ey ṣōfī işitgil bu maḳāli
Bu sözden añladuñ mı ḥasb-i ḥāli

Odur ṣōfī kʾola nefsi Müselmāñ
Emīn ola elinden ins ü ḥayvān

Çeke her kimseden kendü cefāyı
Taḥammül ide ummaya vefāyı

Vücūdın vaḳf ide her kār-ı ḫayra
Olur olmazdan ol olmaya ḫīre

S 52b İde Ḥaḳḳ ile her dem gizlü bāzār
Olursa ger ola nefsine āzār

B 43b 1270 Bile nefsini düşmen ġayrıyı dōst
İşi maġz ile dāʾim gözlemez pōst

Dili ẕikrinde vü göñli fikirde
El ayaḳ göz ḳulaḳ cümle şükürde

Yönelmiş himmeti taʿmīr-i ḳalbe
Urur nefsine dāʾim ḍarb-ı ḥarbe

1264 -HM.
1266b elinden: yedinden D, S.
1271a fikirde: ẕikirde S.
1272b ḍarb-ı ḥarbe: ḍarb u ḥarbe B; ḍarb u cerbe D.

D 56a Cihānuñ gözlemez ṭāḳ u re[v]āḳın
Ṭutınur maʿnī yüzine ṭuvaḳın

HM 61b Özine ketm-i sırrı eylemiş farż
İder her kimseye yoḳluḳını ʿarż

Ṣayar bu ḫalḳı nā-maḥrem özine
Ḥarām eyler gice nevmin gözine

Olur her dem işi āh ile efġān
Ciger biryān u gözler şöyle giryān

Budur ednā ṣıfātı ṣōfiyānuñ
Bu dur kem cünbişi cāna ḳıyanuñ

Ne ḥāṣıl şol seg-i ṣālūs u ḫardan
Ki bir ḥarf oḳumamış bu ḫaberden

Ṣanur ṣōfīlıḳ ancaḳ tāc ü ḫırḳa
Kerametler ṣatar zuʿmınca ḫalḳa

İder her ehl-i dünyāya tenezzül
Virür ḫalḳ iʿtiḳādına tezelzül

İder dünyā-y-içün taġyīr-i şekli
K'ide bu ṣūret ile celb-i ekli

S 53a Olup dellāl öger nefsi ḥimārın
Yiye tā bōstānuñ berg ü bārın

Derūnı maʿrifetden çün tehīdür
Anı ṣanma bu yoluñ āgehidür

1274b yoḳluḳını: yoḳluġını B.
1275b nevmin: nevmi B, D, S.

Ṣatar gevher diyü boncuġı ḫalḳa
İder tesbīḥini boynına ḫalḳa

ʿAbā-y-ile bürür emmāresini
Kerāmetlü ider mekkāresini

D 56b

ʿAbāsı dām u sübḥā dānesidür
ʿAṣā destinde ḫod efsānesidür

B 44a

ʿAvām ṣaydı içün bu mekr ü lāfı
İderler ḫalḳa bu kiẕb ü güẕāfı

Bu ṣōfīlıḳ degüldür ey ḳarındaş
Bu yolda merd olıgör olma ḳallāş

Ḳo bu aldamaġı aldanıgör var
Ḥużūr-ı Ḥaḳda olmasun yirüñ ṭar

Seni sen ögme ḳo ġayrılar ögsün
Ne dirsin ögmegi ḳo dınma sögsün

HM 62a

Ne virür maʿnīsüz giymek palāsı
Bulup maʿnāyı giy fāḫir-libāsı

Er iseñ gel derūnī giy ʿabāyı
Seni ḫalḳ añlasun ẓāhir ḳabāyī

Ḳamu esrāra çün vāḳıfdur Allāh
Seni Ḥaḳ bildügi besdür ol āgāh

1284 HM nüshasında mısralar a b yerine b a olmak üzere yer değiştirmiştir.
1287a ʿavām ṣaydı: ʿavāmı ṣayd B, S.
1291a giymek: virmek HM.
1293b ḫaḳ: ol B, D.

Seni her kimseden kem bil er iseñ
Göñülden söyle ḳo gel ẓāhiri sen

S 53b

Eger segden seni fāżıl bilürsin
Seni sen bilmeyüp cāhil ḳalursın

Şu kim bu yolda özin eyledi ḫāk
Aña menzildür āḫir fevḳa'l-eflāk

Şular kim kendülerin ḫāk iderler
Televvüṣden vücūdın pāk iderler

Ḳoyanlar ser-keşī başdan ayaḳa
Gidüp miʿrāca bindiler burāḳa

Ḥiḳāyet-i Ebū'l-Fażl Ḥasan *

Ebu'l-Fażl-ı Ḥasan çün düşdi nezʿa
Żiyā virmiş iken ʿilm ile şerʿa

Didi bir kims'aña ey şeyḫ-i ʿālī
Sen idüñ revnaḳ-ı dīnüñ cemāli

Ḫalāṣ olduḳda Yūsuf çāh-ı tenden
Uçarsa ṭūṭī-i cānuñ bedenden

Fülān mevżiʿ ki cāy-ı dil-güşādur
Size ḳabr olmaġa ol pür-sezādur

1296a özin: yüzin B, D, S.
1297a kim: ki D.
1298a ayaḳa: ayaġa HM.
* Ḥikāyet-i Ebu'l-Fażl Ḥasan Raḥimehu'llāhi ve Ḳuddise Sırruhu D, S; Ḥiḳāyet-i Ebū'l-Fażl Ḥasan Raḥimehu'llāhi ʿAleyhi HM.
1302b pür: yir D.

B 44b

Mezār itmiş olurlar ol maḳāmı
Meşāyiḫ ḳabridür yoḳ anda ʿāmī

Buyuruñ ol yire tā cism-i pāküñ
Ola medfūn u anda ola ḫāküñ

Dehān açup didi ol şeyḫ zinhār
Ki ol yirdür bilürem cāy-ı ebrār

Bilürsiz ki ulular merḳadidür
Benüm gibi denīnüñ ne yiridür

HM 62b, S 54a

Ki ben bir müflisem bī-pāy u bī-ser
Ser-i bī-devlete yaraşmaz efser

Didiler pes buyur ey şeyḫ-i pür-nūr
Ne yirde cism-i pāküñ ola mestūr

Zebān açup didi pür-zār u pür-şūr
Fülān cāda idüñ bu cismi maḳbūr

Ki ol yirdür bilürem ḳabr-i düzdān
Ḫarābātīler olur anda pinhān

D 57b

Muḳāmirler yiridür cāy-ı maṣlūb
Daḫı sekrān u bengī ʿaḳlı maġlūb

Olar içinde defn eyleñ bu dengi
Olaruñ çün benem maʿnāda tengi

1307a bī-pāy u: bī-pā vü D.
1312a eyleñ: idüñ S.

Başumı ḳoñ ayaḳları ucında
Münāsibdür olam anlar içinde

Günehkerle yaraşur pes günehkār
Ulularla yaraşmaz kār-ı bī-kār

Daḫı çün bunlaruñ yiri dücādur
Çerāġ-ı raḥmete lāyıḳ bu cādur

Ki teşneye virilür ṣu hemīşe
Anuñçün ʿazm ḳılmışam bu işe

Ne yirde çoḳ ola ʿacz ü ḳuṣūruñ
Bulursın anda elṭāfın Ġafūruñ

Bu sözden oldılar nālān u giryān
Cigerler şerḥalandı sīne ʿuryān

Semāya irdi anda āh u feryād
Diger-gūn oldılar aḥbāb u evlād

Ebu'l-Faẓl gibi o sulṭān-ı pür-cūd
Ola erbāb-ı diller içre mevdūd

B 45a, S 54b

ʿİbret

İşitdüñ mi bu remzi merd-i raʿnā
Ki faẓl issi Ebū'l-Faẓl itdi ifşā

1314a günehkerle: günehkār ile HM / pes :çün S; - HM.
1320 -B, HM, S.

Kemāline yoġ iken ḥadd ü ġāyāt
Kemāl-i faẕlına var iken āyāt

Kerāmātı güneşden rūşen iken
Feżā-yı ʿarş aña ḫoş gülşen iken

HM 63a, D 58a Bulurken Ḥażretu'llāhā taḳarrüb
Aña el virmiş iken bu tederrüb

1325 Niçe müflis olur gör rāh-ı Ḥaḳda
Ser-i merdān iken baş ḳor ayaḳda

Çü yoḳlıḳdur ezelden rāh-ı merdān
Ayaḳ baṣ bu yola merd iseñ ey cān

Bu yoluñ zādı yoḳlıḳdur hemīşe
Ṭuyanlar pes bunı idindi pīşe

Ezelden çünki yoḳlıḳdur libāsuñ
Degişme şīb ü dībāya palāsuñ

Tefekkür eyle cümle enbiyāyı
Bu yoḳluḳdan ḳazandı ışṭıfāyı

Püserüñ Pedere Yine Bu Maʿnādan Su'āl İtdügidür

1330 Püser baş ḳaldurup itdi su'āli
Bu maʿnādan yine ḫoş diñle ḳāli

Didi zen ʿālem içre oldı maḳṣūd
Ki andan dürlü ferzend oldı mevcūd

1324a Ḥażretu'llāhā: Ḥażretu'llāhdan B, D.

S 55a

Kimüñ ferzendi vardur ḫoş yegāne
Anuñ ẕikri ḳalısar cāvidāne

Kimüñ ferzendi ki āgāh olısar
Ḳıyāmetde şefāʿat-ḫᵛāh olısar

Şunuñ kim dünyede ferzendi vardur
Anuñla bir ʿaceb peyvendi vardur

Cevāb-ı Peder Püser-rā

D 58b, B 45b

Peder didi ki ferzend oldı maṭlūb
Velī şoldem ki merd olmaya maʿyūb

Niçe kes muḳtedā idi der-īn-rāh
Ḳaçan ferzendi oldı oldı güm-rāh

Kimüñ ki geldi ferzendi ẓuhūra
Aña meşġūl olup irdi fütūra

İşitgil bu sözi ez-İbn-i Edhem
Cemālin göstere ol Rabb-i erḥam

HM 63b

Ḥikāyet-i İbrāhīm Bin Edhem*

Meger günlerde İbrāhīm-i Edhem
Görür bir kimse[y]i pür-zār u pür-ġam

Ṣorar andan ki var mı ehl ü ferzend
Didi ol kimse yoḳdur baña peyvend

1331b oldı: ola B, D.
1335a oldı: ola B.
1335b şoldem ki: şöyle ki HM.
* Ḥikāyet-i İbrāhīm Bin Edhem Raḥimehu'llāh D, S.

Didi şeyḫ aña z̲ī-ʿizzet kerāmet
Ki yoġ imiş saña mekr ü ġarāmet

Didi dervīş aña ey vāḳıf-ı rāh
N'içün dirsin bunı ey merd-i āgāh

S 55b Cevāb idüp didi ol şeyḫ-i ekrem
İşitdüm bu sözi ez-mā-teḳaddem

Faḳīr evlense düşer teşvīşine
Döner ol kimse şol keştī-nişīne

1345 Ki ola ol gemide bī-ḫōr u ḫāb
Ḳaçan evlādı ṭoġsa ola ġarḳ-āb

İlāhā devr-i şehde ṣāḥib-evlād
ʿAṭāsından ferāġ ile ola şād

ʿİbret

D 59a Tecārüb ehli añlayup dil-i men
Ki ferzende dimişler ṭatlu düşmen

Niçe zāhid olan gūşe-nişīni
Ḳoyup bāzāra virdi teşvīşini

B 46a Anuñ zühdini itdi ḥırṣa tebdīl
Muʿazzezken muḳarrer virdi te̲zlīl

1350 Niçe ʿābid olan ḫalvet-güzīni
Ṣalup ḫalḳ içre gösterdi yüzini

1343a ol: o HM.
1346 -HM, S.

Niçe āzāde olan ferd-i merdi
Ḳul eyler ġayra ṭaḳup boyna bendi

Niçe ʿiffet erini sā'il eyler
Muḥaḳḳaḳ āb-ı rūyın zā'il eyler

Niçe ṣāḥib-ḥayāyı ḥücresinden
Çıḳarur ġamm-ı ferzend perdesinden

Ferāġ ehlin ṣalar şuġl-i girāna
Ḳapulara düşüp eyler terāne

HM 64a 1355 Niçe ẕevḳ ehlinüñ alur meẕāḳın
Niçe mestūrenüñ serper ṭuvaḳın

S 56a Niçe vaḥdet erini ehl-i keṣret
İdüp tālāna virür kesb-i ʿuzlet

Hemīn insāna ṣanmañ bu belāyı
Virür ḥayvāna daḫı ibtilāyı

Ḥikāyet-i Şeyḫ Bā-Gürbe

Melāẕü'l-ḫalḳ Şeyḫ-i Gürbegānī
Ki ḳuṭbu'l-vaḳt idi ṣāḥib-maʿānī

D 59b Anuñ bir gürbesi var idi derrāk
Olurdı ḫānḳāhında anuñ pāk

1351b eyler: idüp S.
1352a eyler: ider HM.
1352b eyler: ider HM.

Gehī dūşında şeyḫüñ geh pīşinde
Gehi yaturdı ḫoş seccādesinde

Ġılāf itmişler idi dest ü pāya
Giyürürlerdi gitse ġayrı cāyā

Ayaġı tā ki olmayaydı nā-pāk
Ki muʿtād idi başmazdı ḳurı ḫāk

Gezerdi bir zamān bulup ferāġın
Gelüp seslense çizerler ayaġın

Bilürdi ḥānḳāh ehli ḫişālin
Ḳamusı añlamışlardı kemālin

B 46b

Emīn-i maṭbaḫ u hem sofra idi
İcāzetsüz yimez bī-behre idi

Degüldi laḥm ü nān andan nühüfte
Yanında yatsa tenhā hefte hefte

Tenāvül itmez idi puḫte ger ḫām
Zamānında iderlerd'anı iṭʿām

S 56b

Ḳażā-y-ile varur bir gün şikāra
Götürür bir ṭabaḳdan yaḥnī-pāre

Ṭuyar ḫādim anı te'dīb ider ḫoş
Urur bir pençe sille hem burur gūş

Küser gürbe görinmez olur āḫir
Olur bir gūşede tenhā mücāvir

HM 64b Ṭaleb eyler anı şeyḫ-i vefādār
Beyān eyler bu ḥāli ḫādim-i zār

D 60a Getürürler bulup ol gürbe[y]i tīz
Su’āl eyler aña ol pīr-i temīz

Ki ne oldı sebeb itdüñ ḫıyānet
İderdüñ şimdiye dek ḫoş ḥimāyet

Bu küstāḫī neden oldı beyān it
Nedür bu işde ʿöẕrüñ gel ʿayān it

1375 Meger ḥamli var imiş ol żaʿīfüñ
Yitişmiş ol gice māhı naḫīfüñ

Ṭoġurmış üç anuñ ol gice pür-zār
Anuñçün eylemiş ol işi nā-çār

İşitdi gürbe vü gitdi kemīne
Getürdi beççesin şeyḫüñ öñine

Çıḳup bir aġaca kendüsi ġamnāk
Oturdı tünd ü pür-ġam beççe der-ḫāk

Görüp şeyḫ anı itdi çoḳ te’essüf
Ḳamu ḥāżırlar itdiler taʿaccüb

1380 Didi şeyḫ ḫādime ey merd-i pür-zūr
Muḳarrer bu imiş cürminde maʿẕūr

S 57a Mücerred nefsi içün olmamış bu
Velākin iḥtiyācından imiş bu

B 47a

Kime ki vāḳiʿ olsaydı żarūret
Ḥarām eklinde yoḳ aña küdūret

Düşer ferzend ucından çāha insān
ʿAceb olmaz bu işi itse ḥayvān

Didi şeyḫ ḫādime ey merd-i āzār
Saña ḫaşm olısar bu gürbe-i zār

D 60b

Gel istiġfār it aña dil-nüvāz ol
Gidüp senden meẓālim ser-firāz ol

Ḳoyup destārı ḫādim itdi lābe
İşidüp gürbe almadı ḥisāba

Bu kez şeyḫ oḳıdı bir niçe ḥarfi
İşidüp indi şāḫdan gürbe defʿī

HM 65a

Sürüp ayaġına yüzin ʿazīzüñ
Rıżāsın aldı ol ṣāḥib-temīzüñ

Ġırīv ü girye düşdi ol miyāna
Ki görmemişd'anı ehl-i zamāne

Żarūret çāhına maḥbūs-ı āfāḳ
Dem-ā-dem rūz-ı Şehde bulsun iṭlāḳ

ʻİbret

ʿAcebdür ey birāder kār-ı ferzend
Urdı her kimsenüñ ayaġına bend

1384b ḫaşm olısar : ḫışm eyledi B, D, S.
1385a it: eyle HM.
1390 -HM, S.

Selāmet ehlini eyler melāmet
Selīmü'l-ḳalbe çekdürür ġarāmet

Niçe ʿırż ehlinüñ ʿırżını yaġmā
İdüp āḫir üşer başına sevdā

S 57b Şu kim dünyāda bī-peyvend olur o
Cihān içinde bī-mānend olur o

1395 Ḫudādur çünki bī-ferzend ü mānend
Ḳamu ʿālemlere oldur ḫudāvend

Ḥikāyet-i İslām-ı Naṣrānī ki Püsereş Mürde-būd *

B 47b Zamān içinde bir tersā-yı tācir
Var idi aña bir ferzend-i fāḫir

D61a Kimesne görmemişdi eyle maḥbūb
Münāsib ḫulḳı ḥüsne ṭabʿı merġūb

Anı naṣrānī cāndan yig severdi
Eger bir laḥẓa görmese iverdi

Severdi dīn ü dünyāsından anı
Olur bīmār gezerken nā-gehānī

1391b urdı: urur S.
1392b ġarāmet: melālet HM.
1393b idüp: ider S.
* Ḥikāyet-i İslām-ı Naṣrānī ki Püser Mürde-būd B.
1397a eyle: öyle B, D.
1397b ḥüsne: ḥüsni HM.
1398b görmese: görmezse B, D, S / iverdi: ölürdi B.

Bu ḥāl içre görür ol nev-civānı
Erir naṣrānīnüñ cisminde cānı

Kilīsāya virür ḳurbān ile mūm
Necāt ister olardan merd-i meş’ūm

Civān bir gün ölür el-ḳıṣṣa nā-gāh
İder naṣrānī yüz ḥāletle biñ āh

Gehī bī-hūş olup gāhī ider zār
Gehī nevḥa ider gāhī dil-efgār

HM 65b Bu ḥāletdeyken irdi aña ilhām
Te’emmül eyledi āḫir ser-encām

Müselmān oldı didi oluñ āgāh
Bilüñ ferzendi yoḳdur birdür Allāh

S 58a Eger ferzendi olsa āşikāre
Bu vech ile baña urmazdı yara

Müberrādur zen ü ferzendden ol pāk
Anuñ birligine olsun yüzüm ḫāk

Bi-ḥamdi’llāh ki baña bu muṣībet
Saʿādet oldı vü buldum selāmet

Püser mevtiyle ḥaḳ dīn āşikāre
Olup dermān irişdi baña yara

1400b cisminde: cismiyle S.
1401b meş’ūm: meyşūm B, D, S.
1405a oldı: olup S.

İlāhā Ḫusrev-i devr-i zamānuñ
Her işin ḫayr ile ḫatm eyle anuñ

D 61b

ʿİbret

B 48a

ʿAcebdür ṣunʿı anuñ bilmek olmaz
Ne işdedür rıżāsı irmek olmaz

Muṣībetden gehī ṭoġar saʿādet
Selāmetgāh olur ʿayn-ı melāmet

Żiyādan geh çıḳar envāʿ-ı ẓulmet
Felāketden ṭoġar gāhī felāḥat

Ḥayāt olur gehī mevtüñ meʾāli
Çeker fāsıḳ ḥayātından vebāli

Niçe yara olur merhem bilinmez
Niçe merhem olur yara görinmez

Muʿammādur irişmez fehm ü idrāk
Anuñçündür oḳırlar "ما عرفناك"

Bu maʿnādan şular kim ṭuydılar ḥāl
Kelīl olup lisānı oldı bī-ḳāl

Ḳażāsından anuñ çekmediler sāḳ
Rıżāsına ṣunup baş ile aʿnāḳ

1410 -HM, S.
1412b melāmet: ġarāmet HM.
1413b ṭoġar gāhī: gehi ṭoġar B, D.
1416b "Seni bilmedik", Yılmaz, age, s. 117.

S 58b

Ḥikāyet-i Pīr ki Püsereş Mürde-būd

Var idi bir zamān içinde bir pīr
Bir oġlı vardı ḫūb u ehl-i tedbīr

HM 66a

Cihān içinde ol eglencesiydi
Bu bülbüldi o bunuñ ġoncesiydi

Yoġ idi bundan özge daḫı ferzend
O pīr itmişdi göñlin aña peyvend

D 62a

Çü riḥlet itdi dünyādan o dilkeş
Bıraḳdı ḫırmenine pīrüñ āteş

Şu ḥāletler ki itdi pīr-i pür-şūr
Ḥużūrından görenler oldılar dūr

Götürdiler civānı çünki ber-dūş
Yiler tābūt öñinde pīr-i medhūş

Ḳodılar ḫākine çün oldı mestūr
Fiġān eyledi ol dem pīr-i pür-şūr

Taġayyür buldı ʿaḳlı oldı küstāḫ
Diline her ne geldi itdi ifrāġ

B 48b

Yüzin ṭutdı semāya dir Ḫudāvend
"**تو معذوری**" ki yoḳdur saña ferzend

Ferāġuñ var benüm derd-i dilümden
Münezzehsin veledden hem ölümden

1421a yoġ: yoḳ D.
1427b "Sen mazursun".

Veled olsa saña ẓāhir ya mestūr
Bu işde itmez idüm seni maʿẕūr

Püserdür çāh-ı ḳabr içinde anda
Pederdür külbe-i aḥzān içinde

S 59a

Ḥikāyet-i Yaʿḳūb u Yūsuf ʿAleyhime'ṣ-Ṣalātü ve's-Selām *

Çü Yaʿḳūb ile Yūsuf iki dildār
Bulışdı bir biriyle āḫir-i kār

Didi Yaʿḳūb ki ey çeşm ü çerāġum
Çü itdi girye ālūde dimāġum

Beni çün külbe-i aḥzāna ṣalduñ
Firāḳuñ āteşini cāna ṣalduñ

D 62b

Çü ben ḳandalıġuñ bilmezdüm ey cān
Bilürdüñ ḫod baña sicn idi Kenʿān

Ferāġ ile sürerdüñ kāmurānī
Diyeydüñ görmedüñ bu nā-tüvānı

HM 66b

Saña düşer m'idi olduñ sitemkār
N'içün bir nāme göndermedüñ ey yār

Peder bunca belā vü miḥnet içre
Ġam-ı Yūsufla her dem kürbet içre

1430a ḳabr içinde: zindān içre D, S.

* Ḥikāyet-i Yaʿḳūb u Yūsuf ʿAleyhime's-Selām ve ʿAlā-Nebiyyinā D; Ḥikāyet-i Yaʿḳūb u Yūsuf ʿAleyhime's-Selām S.

1434b ḫod: ki HM.

1436b bir nāme göndermedüñ: göndermedüñ bir nāme B.

ʿAcebdür Yūsufuñ bunca ferāġı
Bilürken pīr-i ʿācizden sürāġı

İşitdi bu suʾāli çünki Yūsuf
Ḥayā vü şerm ile itdi teʾessüf

Velī bir ḫādime didi ki tīz var
Getür ol nāmehāyı eyle iḥżār

Segirdüp gitdi ḫādim çüst ü çālāk
Getürdi bir ḫarīṭa ḫıdmete pāk

Açup görmege Yaʿḳūb itdi āheng
Görür anda hezārān nāme yek reng

B 49a, S 59b

Başında cümle biʾsmiʾllāh yazılmış
Velī ġayrı yiri cümle ezilmiş

Didi Yūsuf ki ey pīr-i müʾeddeb
Senüñ çün yazmışam bu nāme[y]i hep

Velākin çün tamām olurdı ey cān
Bozılurdı ḳamusı ġayr-i ʿunvān

Çü maḥv olurdı ser-tā-ser suṭūrı
Yazardum ġayrı çekmezdüm fütūrı

D 63a

Yine maḥv olur idi nāme çün berf
Varaḳ üstinde ḳalmaz idi bir ḥarf

Çü āḫir geldi Cebrāʾīl zi-Cebbār
Didi göndermesün bir nāme zinhār

1445b ġayr-i: illā S.
1448b zinhār: zīnhār D.

Bu taḳṣīrāta budur ʿöẕr-i müştāḳ
Neye ḳādir ḳul emr itmezse Ḫallāḳ

1450 Sükūtuma sebeb emr-i Ḫudādur
Ki Yūsuf n'eylesün ʿabd-i gedādur

Murādı Yūsufına Ḫān Murādı
İrür Yaʿḳūb-veş ey Rabb-i Hādī

ʿİbret

Ḫudādan olmasa fermān-ı ʿālī
Ḳuluñ iş görmege olmaz mecāli

HM 67a Bu varlıḳ cümle anuñ ḳudretidür
Bu olmaḳ olmamaḳ hep ḥikmetidür

Ne ḥāṣıl saʿy-i Yūsufdan ne ḥāṣıl
İrādet ger aña olmasa vāṣıl

1455 Zamānı gelmeyince vefḳ-ı ḥikmet
Ne ḥāṣıl yā esefden ġayr-i żucret

S 60a Müfīd olmaz arada ḥüzn-i Yaʿḳūb
Gerekdür yol erine ṣabr-ı Eyyūb

Ṣalar ābāyı geh beytü'l-ḥazīne
İdüp ebnāyı cübb içre defīne

B 49b Kimin ḫarḳa bıraġur kimi ġarḳa
Kimin ġarba ṣalar kimini şarḳa

1451 -HM, S.
1454b olmasa: olmazsa B.

Bıraġur ara yirde iftirāḳı
Çeker her biri bir dürlü iḫtirāḳı

D 63b 1460 Biribirinden olmaz hīç ḫaberdār
Geçinür ṣubḥ u şāmı zār u bīzār

Libāsı bendenüñ renc ü ʿināḍur
Ḫudāya lāyıḳ istiġnā ġınāḍur

Bıraḳsa ger ḳamu maḫlūḳı rence
Ebed çekse bular dürlü şikence

Aña arż eyleseler ḥasb-i ḥāli
Dir istiġnā yüzinden **"لا ابالی"**

Su'āl olmaz aña çün bī-ġarażdur
Bilürsin ḫod ne cevher ne ʿarażdur

1465 Degüldür çünki efʿāli muʿallel
Velī ḥikmetle olmışdur müdellel

Ḳula yoḳdur lisānı iʿtirāżuñ
Ya varmaḳ sāḥasına ʿizz ü nāzuñ

Niyāz ile ḳuluñ işi rıżādur
Eger nāz eylese Ḫāliḳ sezādur

Anuñdur çünki istiġnā-yı muṭlaḳ
Virildi ʿabde pes ʿacz-i muḥaḳḳaḳ

1459b bir: -S.
1460a olmaz hīç: hīç olmaz HM.
1462b bular dürlü: bulur derd ü B.
1463a ḥasb-i: derd-i D.
1463b "(Çekeceği azaba hiç) aldırmam.", Yılmaz, age, s. 93.
1464a bī-ġarażdur: bī-ʿarażdur B; bī-ʿarażdan D.
1464b arażdur: arażdan D.

S 60b Peder olsañ çekersin ġamm-ı ferzend
Püser daḫı peder ġammıyla peyvend

HM 67b Bu bāb içre saña ḥüccet tamāmet
Yiter ger diñler iseñ bu ḥikāyet

Ḥikāyet-i Yūsuf ʿAleyhi's-Selām Bā-İbn-i Yāmīn *

Bulışdı Yūsufa çün İbn-i Yāmīn
Oturdılar bular ber-taḫt-ı zerrīn

D 64a O dem ṭutdı yüze Yūsuf niḳābı
Ki gözle görmek olmaz āftābı

Bu aḥvāli ne bilsün İbn-i Yāmīn
Ki yanında oturur cān-ı şīrīn

B 50a Gümān itdi ki şehdür pür-mehābet
Ne bilsün ki odur kān-ı leṭāfet

Eger cān-ı ʿazīz olmasa ol nūr
Olur mıydı ʿazīz-i Mıṣr-ı maʿmūr

Oturdı gerçi Yūsufla ḳarındaş
Ḥayāsından velī ḳaldurmadı baş

Söze ṭutdı anı ol şāh-ı ʿālī
İderdi Pīr-i Kenʿāndan suʿāli

Meger bir nāme virmiş idi Yaʿḳūb
ʿAzīze ʿarż-ı ḥāl itmişdi ol ḫūb

* Ḥikāyet-i Yūsuf Bā-Bin Yāmīn B, Ḥikāyet-i Yūsuf ʿAleyhi ve ʿAlā Nebiyyine's-Selām Bā-Bin Yāmīn D, S. 1473b oturur: oturdı HM.

Ki bir oġlum var idi nāmı Yūsuf
Çekerven rūz u şeb andan te’essüf

Yitüp Kenʿān içinde oldı güm-nām
Ḳarārum yoḳ tenümde dilde ārām

S 61a

Firāḳından bükildi ḳadd-i bālā
Gözüm nūrı çü gitdi oldum aʿmā

Ne diyem ṭāḳatüm olmış durur ṭāḳ
Esirge gel beni ey şāh-ı āfāḳ

Tecessüs eylegil eṭrāf u aḳṭār
Ṭuyasın Yūsufumdan şāyed aḫbār

Firāḳından çü oldum cism-i bī-cān
Tene cānı beşāret eyle ey ḫān

D 64b

Kerem it bir ḫaber ṭuy Yūsufumdan
İrişdür şemme būy-ı Yūsufumdan

HM 68a

Keremden şefḳat it pīr-i ḍarīre
Żiyā bulsun ḫaberle ḳalb-i tīre

Virüpdi İbn-i Yāmīne nühüfte
Bu da bu şāha virdi zīr-i perde

Aluban nāme[y]i çün gördi Yūsuf
Yazılmış nām-ı Yaʿḳūb-ı te’essüf

Gözi yaş ile ṭoldı oldı bī-hūş
Göñül deryāsı mevc urdı idüp cūş

1484b tene: yine B / ḫān: cān S..

Taġayyür buldı aḥvāli ʿazīzüñ
Ḳarārı ḳalmadı ṣāḥib-temīzüñ

Bu ḥāli defʿ içün gitdi sarāya
Gelür evlād-ı Yūsuf bir araya

Olara keşf ider aḥvāl-i pīri
Bulara şerḥ ider ḥāl-i ḍarīri

Oḳurlar nāme[y]i efġān iderler
Ciger biryān u gözler ḳan iderler

Sürerler dīdeye geh başa ḳorlar
Gehī açarlar u gāhī oḳurlar

Şu deñlü oldı bunda şūr u teşvīr
Ḳalem taḥrīr u dil itmeye taḳrīr

Çü Yūsuf ʿizzet ile çıḳdı taḫta
Bu ḥāli ketm idüp itdi nühüfte

Buyurdı anda tā ebnā-yı Yaʿḳūb
Ḳamusı ḥāżır oldı zişt ü ger ḫūb

Serildi çün simāt-ı pādişāhī
İdüp Yūsuf olara ḫoş-nigāhī

Didi ol dem ḳamu ebnā-yı Yaʿḳūb
Otursunlar ikişer ikişer ḫūb

1492b şerḥ:keşf HM.
1493a nāme[y]i efġān iderler: nāme-i aḥvāl-i pīri S.

Ḳonılsun her ikiye ḫᵕān-ı elvān
Yisünler bir biriyle yār u iḫvān

Oturdılar bular çün vefḳ-ı me'mūr
İrişdi İbn-i Yāmīne ġam u şūr

Öñine ḳodılar bir sofra aşı
O dem yaş itdi aşı gözi yaşı

HM 68b Yaluñuz ḳaldı çünki İbn-i Yāmīn
Gelüp yādına Yūsuf oldı ġamgīn

Gözinden yaş olur anuñ revāne
Olup bī-hūş düşer āh u fiġāna

Didi Yūsuf aña ey ḳūdek-i zār
Nedür giryeñ bizi itdüñ dil-efgār

Dir İbn-i Yāmin ey şāh-ı dil-efrūz
Yaluñuz ḳaldum olmayam mı dil-sūz

S 62a Var idi bir birāder baña diñle
Ata ana bir idüm anuñ ile

B 51a Yitüp Kenʿān içinde oldı mefḳūd
İşidilmez hīç andan būd u nā-būd

Eger o yitmeyüp ḥāżır olaydı
Benümle ḫᵕāna bile oturaydı

1505b itdüñ: itdi HM

1510 Çü gördi Yūsuf anuñ giryesini
Teraḥḥum birle ṣardı sīnesini

D 65b Didi aġlama cānum itme āẕer
Beni Yūsuf yirine ṭut bürāẕer

Ḳarındaşuñ yoġ ise olma ġamgīn
Saña hem-kāse olsun şāh-ı şīrīn

Zebān açup didi pes sofra-sālār
Şehe lāyıḳ degül bu süfre-i zār

K'anı ter eyledi yaşı civānuñ
Kese lāyıḳ degüldür aşı anuñ

1515 Didi Yūsuf aña sen eyle ḫāmūş
K'anuñ eşkinden eyler cān u dil cūş

Bu eşk-āludı yimek ḳūt-ı cāndur
Ki bu dürr-i yetīm-i ḫānedāndur

Yetīme çāresāz olsam ʿāceb mi
Yetīme dil-nüvāz olsam ʿaceb mi

ʿAceb mi sīnesine merhem olsam
ʿAceb mi bu ġarībe hem-dem olsam

ʿAceb mi ger silersem gözi yaşın
ʿAceb mi ger yir isem bile aşın

1510a giryesini: ḥüznesini S.
1511a āẕer: āzer S.
1511b bürāẕer: birāder HM; bürāzer S.
1515b cūş:B ḫoş D.

HM 69a, S 62b

Ki budur zübde-i evlād-ı Yaʿḳūb
Egerçi cümlesi evlād-ı merġūb

İşidüp didi ferzendān-ı Yaʿḳūb
Egerçi bu püserdür ḫūb u maṭlūb

Velī bilmez bu ādāb-ı mülūki
İdimez ḫıdmete zībā sülūki

Budur pes ḫavfümüz ey şāh-ı bālā
Ki ṭıfl-ı nā-ḫıred bī-fehm-i maʿnā

D 66a

Degül lāyıḳ o şāh-ı nükte-dāna
Ola hem-kāse bile ṣuna ḫˇāna

B 51b

Cevāb idüp didi ol Yūsuf-ı ḫūb
Baña lāyıḳ durur ferzend-i Yaʿḳūb

Şunuñ ki atası Yaʿḳūb olısar
Ne işlerse be-küllī ḫūb olısar

Didi Bin Yāmine ey gevher-i pāk
N'içün beñzüñ ṣarudur miṣl-i z̲er pāk

Didi ṣoldurdı ḫaddüm ġamm-ı Yūsuf
Daḫı zerd itdi rūyum hemm-i Yūsuf

Didi ey nūr-ı çeşmüm ḫoş ʿayān it
Ṣaçuñ n'içün ṭaġılmışdur beyān it

1520b cümlesi evlād-ı merġūb: bu püserdür ḫūb u maṭlūb D.
1521 -HM
1526a atası: āteşi D.
1528 a ḫaddüm: beñzüm S.

Didi gerçi pederdür baña Yaʿḳūb
Velī yoḳdur anam ey şāh-ı merġūb

Perīşān oldı çünkim rūzgārum
ʿAceb midür perīşān olsa mūyum

Didi Yūsuf ki dirsin ki peder var
Anuñçün daḫı bir yitmiş püser var

S 63a Ne ḫoş itmezmiş ol saña nigāhı
Perīşān mūyuña ya şāne gāhī

Cevābında didi çün yitdi Yūsuf
Peder andan çeküp ḫaylī teʾessüf

Bükāsından olupdur şimdi aʿmā
Olur beytü'l-ḥazende ferd ü tenhā

Dili sūzendedür hem dīde pür-āb
Olupdur āteş ü āb üzre ġarḳ-āb

D 66b Dilinde vird olupdur nām-ı Yūsuf
Zebūn itmişdür anı bu teʾessüf

HM 69b Ne diyem ḥālini ben saña ey şāh
Ki bunı virmesün bir ḳula Allāh

Ḳaçan fāriġ olur bu mā-cerādan
Varuram ḫıdmetine bir aradan

1531b mūyum: kārum S.
1536b üzre: içre S.
1539a olur: olup HM.

Beni gördükde artar inkisārı
Aḳıdur āb-ı mey-gūn çeşmesārı

Yine düşer o dem āh u fiġāna
Budur aḥvāli pīrüñ cāvidāne

B 52a İşitdi çün bu ḥāli ol peyem-ber
Gözi yaşından oldı burḳaʿı ter

Degişdi burḳaʿını mā-cerādan
O dem Peyk-i Celīl irdi Ḫudādan

Didi ey Yūsuf-ı ṣıddīḳ [u] derrāk
Selām idüp saña dir Ḫāliḳ-ı pāk

Zamān-ı hicretüñ bulmışdur encām
Bu gün vuṣlat günidür itme ārām

S 63b Niḳābı ḳaldurup şād eyle anı
Niçe yaḳduñ bu ṭıfl-ı nā-tüvānı

Anuñ emriyle ṭutmışduñ niḳābı
Yine raḥm eyledi ḳaldur ḥicābı

Çü iʿzāz ile ḳaldurdı niḳābın
Görüp gitdi özinden İbn-i Yāmin

Diyeydüñ ki teni bī-cān olupdı
Gören ol dem anı ḥayrān olupdı

1549a olupdı: olaydı B.
1549b olupdı: olaydı B.

D 67a

Be-ṣad ḥīle gelür başına ʿaḳlı
Ṣorar ol demde Yūsuf ḥasb-i ḥāli

Ne ḥāletdür başuñdan gitdi ḥūşuñ
Nedür bu ḥāl ile cūş u ḫurūşuñ

Didi Bin Yāmin ey sulṭān-ı fīrūz
Niḳābuñ leyli gitdi oldı çün rūz

Cemālüñ virdi Yūsufdan nişāne
Bıraḳdı cān u dilde ṣad fesāne

Yüzüñ gördüm çü buldum rūşenālıḳ
Ezelden vara beñzer āşinālıḳ

HM 70a

Ḫudā ḥaḳḳı içün ketm itme ḥāli
Ki sen Yūsuf mısın bildür me'āli

Didi ben Yūsufam minnet Ḫudāya
Ki irgürdi bizi āḫir liḳāya

Belürdi şādmānī her ṭarafdan
Meger mestūr imiş çıḳdı kenefden

Ḫudāyā cümle hicr ehli ʿibāda
Virüp vuṣlat irür anı murāda

İrür yā Rab şehüñ ferʿini aṣla
İre her farḳı cemʿa hicri vaṣla

1550b ṣorar ol demde Yūsuf : ṣorar Yūsufdan anda S / ol demde: olda D.
1557b kenefden: kefenden D.
1558b irür anı: anı irgür B.
1559 -HM, S.

S 64a

ʿİbret

B 52b

Sebaḳ al bu varaḳdan merd-i ṭālib
Belasuz virmez el bildüñ meṭālib

Cemālin ʿarż idince Yūsuf-ı ḫūb
Ne dürler dökdi ṣaçdı çeşm-i Yaʿḳūb

Peder hem bulmadı āḫir sürūrın
Aña ḫarc itmeyince çeşmi nūrın

D 67b

Cemāli Yūsufuñ olmadı maḥsūs
Ḥazen beytinde olmayınca maḥbūs

İrer mi kimse hīç gülzār-ı yāra
Taʿahhüd itmeyince zaḫm-ı ḫāra

Girilmez rāyegānī bōstāna
Mülāzım olmayınca bāġbāna

Ḥarīm-i Kaʿbede olur mı mihmān
Yolında çekmeyen zaḫm-ı muġaylān

ʿAnālar çekmeyince İbn-i Yāmin
Aña ḳaldurmadı Yūsuf niḳābın

Çü Yāmin yārını bī-gāne ṣandı
Anuñçün bir zamān ḥicrāna ṣaldı

Ḳatuñdadur senüñ yār-ı ḥaḳīḳī
Anı bī-gāne ṣanma ey refīḳī

1596b zaḫm-ı : ḫār-ı HM.

Egerçi ẕātı birdür bī-tereddüd
Meẓāhirden ẓuhūr itdi taʿaddüd

Niḳāb oldı aña cümle meẓāhir
Niḳābın ḳaldurursañ ola ẓāhir

HM 70b, S 64b

Gehī gülden görinür gāhī mülden
Gehī şīr ü şekerden gāhī ġulden

Gehī āb u gehī nāndan görinür
Gehī bundan gehī andan görinür

B 53a

Gehī ol rūy-ı Leylādan görinür
Gehī Mecnūn-ı şeydādan görinür

Gehī bülbül dilinden zār u efġān
Gehī ruḫṣār-ı gülden būy u elvān

D 68a

Gehī şehden görinür geh gedādan
Gehī menʿī yüzinden geh ʿaṭādan

Gehī yüzden görinür gāh gözden
Gehī dilden görinür gāh sözden

Gehi dībādan u gāhī ʿabādan
Gehī zībādan u gāhī ʿanādan

Ḫaḳīḳatde anuñdur cümle-i teʾsīr
Egerçi gözgü yüzdür līk yüz bir

Merāyā çoḳlıġından ṣanma bisyār
Ki ṣındur gözgüyi tā bir ḳala yār

1576b menʿī: maʿnā S.

Senüñle her dem ider gizlü bāzār
Niḳābından yañılup olma āzār

Bu esrārı ṭuyanlar āşinādur
Neye baḳarsa andan rūşenādur

Şu kim ḳaldurmadı yüzden niḳābı
Hezār u ṣād hezār oldı ḥicābı

İderken "ثم وجه الله"ı tekrār
ʿAcebdür gitmedi göñülden inkār

S 65a 1585 Gözüñde hestī-i ʿālem sebeldür
Anı görmekde bu ʿillet ḫaleldür

Görem dirseñ kedersüz rūy-ı cānı
Ṭabībe var gidersün andan anı

Ḥikāyet-i Ān-Civān ki O-rā ʿAvn-i Ḫudā Āşināyī-nemūd Der- Rūz-ı Ḳıyāmet*

Ḳıyāmet güni diñle bir civānı
Ḫudāsından gelür diler amānı

HM 71a, D68b Be-ġāyet çoġ imiş cürm ü günāhı
Ne ġam ger faż̇l-ı Ḥaḳḳ ola penāhı

Zebānīler çeküp ider şitābı
K'ideler dūzaḫ içre çoḳ ʿaẕābı

1584b göñülden: göñlümden S.
1585a gözüñde: gözüñden D / sebeldür: sebebdür D.
1586 b andan: anda HM.
* Ḥikāyet-Ez-Civān ki ʿAvn-i Ḫudā Āşināyī-nemūd Der- Rūz-ı Ḳıyāmet B, Ḥikāyet HM.
1587a diñle: diñleñ D, S.
1587b gelür : gelüp S.

B 53b

Ḫiṭāb irer ki ey ṣāḥib-ḥamālar
Nedür bu ḳuluma bunca cefālar

Zebānīler diyeler cürmi bī-çend
Buña dūzaḫ sezādur ey Ḫudāvend

Ḫiṭāb irer girü ammā muʿammā
Ki ben anuñlayam o nīz bā-mā

Sözüm diñleñ benüm olmañ sitemkār
Ki ben anuñlayam her işde hemvār

Kimesne ḥaḳḳına işbu kerāmet
İşitmemişdi hīç biri tamāmet

Bu heybetden ḳamu ḫāmūş olalar
Ḳamu lerzān olup bī-hūş olalar

Ḫiṭāb ire civāna ey perīşān
Bular bī-hūş iken sen ol girīzān

S 65b

Seni bir yirde pinhān eyle ṭurma
Görinme bunlara daḫı ḳayırma

Civān eyde Ḫudāyā yoḳ maḳarrum
Bu günde ḳande olısar meferrüm

Ḳamu ḫā'if durur ednā vü aʿlā
Benüm gibi żaʿīf ü bī-ser ü pā

Ne yire vara ki bula necātı
Bu gün baña kim eyler iltifātı

1589b çoḳ: çün HM.

D 69a

Ḫiṭāb ire ger isterseñ ḫalāṣı
Baña ḳaç ki benem melcā-yı ʿāṣī

Bu gün bī-keslerüñ benven ẓahīri
Bu gün ʿācizlerüñ benven müşīri

Civān eyde baña bu yare ḳandan
Saña varmaḳ ḳanı bī-çāre ḳandan

Meger fażluñ olısar dest-gīrüm
Ki ola perde-i luṭfuñ meferrüm

HM 71b 1605 Anı pūşīde ide luṭf-ı Settār
Anı hīç bilmeye aġyār u deyyār

İrişe devlet-i esrāra nā-gāh
İre ḫalvetgeh-i dīdāra nā-gāh

B 54a

Melā'ikler gelüp ʿaḳlı yirine
Ṣorarlar bu civānı birbirine

Bulımayup ḳılalar ḥasb-i ḥāli
İdeler Ḫażretu'llāha su'āli

Ki ey dānende-i esrār-ı mestūr
Ne yirdedür bulınmaz ʿabd-i pür-şūr

S 66a 1610 Behişt ü dūzaḫı gezdük tamāmet
Bulınmadı o ʿāṣīden ʿalāmet

Senüñ ʿilmüñ durur her şey'e şāmil
Nedür emrüñ bizüz anuñla ʿāmil

1608a ḳılalar ḥasb-i ḥāli: ideler cüst ü cūyı B, D, HM.

Ḫiṭāb irer Cenāb-ı ḥażretinden
Beyān ider kemāl-i raḥmetinden

Ki bilüñ bu ḳażā-yı ḥikmetümdür
Anuñ yiri sarāy-ı ʿişmetümdür

Bizümledür anuñ dā'im ḳarārı
Bize itdi çün ol ʿāciz firārı

Varuñ işe idüñ andan ferāġı
Bizi diyen bizümledür ṭuraġı

Çü bizümdür araya girmez aġyār
Sizüñçün yoḳ anuñla kār u bāzār

Saña ceẕb eyle yā Rab şehriyārı
Cenāb-ı ḳudsüñe ola firārı

ʿİbret *

ʿİnāyet her kime Ḫaḳdan olur yār
Aña besdür araya ṣıġmaz aġyār

ʿİnāyet her kimi ki ḫāṣṣ idiser
Riyāsın ol ḳuluñ iḫlāṣ idiser

Kime kim yār olur āḫir ʿināyet
Olur cürmi cemīl ü hezli ṭāʿat

1614b firārı: ḳarārı HM.
1617 -HM, S.
* -HM.
1618b ṣıġmaz: girmez HM, S.

B 54b

ʿİnāyet ola ger seng-i siyāha
Olur muḳbel gedā vü pādişāha

Eger seg bula luṭfından ʿināyet
Olur merdüm gider andan ḫabāṯet

HM 72a, S 66b

Sözüm diñle benüm ey müflis ü aç
Eger ḳaçmaḳ dilerseñ gel aña ḳaç

Ki oldur çāresüzler çāre-sāzı
Odur her ʿācize hem yāre-sāzı

1625 "ففروا"dan ḫaber ṭuy olma ġāfil
"الی الله"ı medār it olma ẕāhil

Saña düşmen durur anuñ sivāsı
Saḳın aldamasun ġayruñ hevāsı

D 70a

Ṣadāḳat ṣūretinde saña aḥbāb
Neler itmiş durur ṭuyduñsa her bāb

Gel imdi "فارهبوا"dan ol ḫaberdār
"وایای" nidāsın eyle tekrār

Eger olsañ ḥużūr-ı Ḥaḳda yek dem
O bir sāʿat saña biñ yıl olur hem

Ḥikāyet-i Dervīş Bā-Mecnūn*

1630 Ṣordı Mecnūn-ı pür-şūrdan bir ādem

1621b ola ger: ger ola HM.
1626b ġayruñ: anuñ
* Ḥikāyet HM.
1630a ṣordı: ṣorar D, S.

Ki ey Leylā yolında çeşmi pür-dem

Neye irişdi ʿömrüñ ḳaç yaşaduñ
Nedeñlü oldı şimdi ġamm u şāduñ

Cevāb idüp didi Mecnūn-ı ḫoş-ḥāl
Ki ʿömrüm biñ yıl oldı daḫı çil sāl

Didi bu şaḫṣ aña ey merd-i ġāfil
Nedür bu söz sözüñde olma ẕāhil

Didi Mecnūn aña ey merd-i bī-derd
Ḥaḳīḳat ʿömri yıllar eylemez ʿad

S 67a

Çi ger ẓāhirde ṭoġaldan anadan
Baña ḳırḳ yıl olupdur bu ʿanādan

Velī günlerde bir gün baña Leylī
Cemālin ʿarż idüben itdi meyli

O bir dem baña olmışdur hezār sāl
Bu bāḳī ʿömr-i çil sāl herze aḥvāl

Ki ʿömr oldur ki ola yāre vāṣıl
Zi-ṭūl-i ʿömr-i bī-Leylā ne ḥāṣıl

Cemālüñle Murād Ḫāna ḳıl efżāl
Ola her bir demi ḳurbuñla ṣad sāl

1633b sözüñde: sözüñden S.
1637b sāl: yıl HM.
1639 -HM, S.

İşitdüñ mi bunı ey merd-i kāmil
Ne sözler söyledi Mecnūn-ı ʿāḳil

Şu yıllar ki geçer bī-rūy-ı dildār
O degmez bir deme sen anı me-şmār

Veli yek dem olur sāl-i hezārān
Eger el vire ol dem vaṣl-ı cānān

Ḥaḳīḳat şemsi ger ṭoġsa ufuḳdan
Ẓuhūr itse be-nāgāhı tutuḳdan

Dü ʿālem yoḳ olur z̲ātında anuñ
Virürler varı lez̲z̲ātından anuñ

Te'emmül eylegil anuñ vücūdın
Ḳamu eşyā aña eyler sücūdın

Zihī ʿālī vücūd ki her vücūdāt
Diler maʿdūm ola z̲ātında bi'z̲-z̲āt

Kişi ol yolda kim nā-būd olur o
Ziyānı ḳalmayup hep sūd olur o

S 67b Ṣunarsa ʿālem el pīrāmenine
İrişmez hīç birisi dāmenine

1645b aña eyler : ider aña S.

Yine Bu Maʿnādan Püserüñ Pedere Suʾālidür

Püser didi dilüm ḥayrān olupdur
Perī şeh-zādesüz biryān olupdur

İrilmez çün aña cāhından anuñ
Ki bārī söyle evṣāfından anuñ

D71a Firāḳından ben anuñ ġarḳ-ı ḫūnam
Başumda od yanar ḫaylī zebūnam

B 55b

Cevāb-ı Peder

Peder didi ki ey ferzend-i bed-ḥāl
İşit bu ḳıṣṣa[y]ı benden cevāb al

Var idi bir kesüñ bir ḳābil oġlı
Mü'eddeb her edeble daḫı uṣlı

HM 73a ʿUlūmı itmiş idi cümle taḥṣīl
İderlerd'anı aḳrān üzre tafḍīl

Egerçi her ʿilimden behreverdi
Velī ʿilm-i nücūmı ḫoş severdi

Oḳumışd'anda şāh-ı perriyānı
Daḫı evṣāf-ı duḫterden nişānı

Ṭuyaldan ʿışḳı birle oldı meftūn
Selīmü'l-ʿaḳl iken olmışdı mecnūn

1653a kesüñ bir ḳābil: kesüñ bir B.
1654b iderlerd'anı: iderdi S.

Var idi ol zamān bir şaḫṣ-ı meşhūr
Ki ʿilm-i ṭıbb u tencīm anda mestūr

S 68a Nücūm u ṭıbb içinde ḥāẕıḳ idi
Daḫı ġayrı fünūnda fā'iḳ idi

Velī hīç kimseye itmezdi taʿlīm
Var idi buḫl hem itmezdi tefhīm

ʿÖmürde itmedi kimseye der bāz
Evinde kims'aña olmadı dem-sāz

Ki kimse olmaya ʿilmine vāḳıf
Ola bu ḫalḳ içinde kendü ʿārif

D71b Didi bir gün peder ḳatında ferzend
Beni ol ʿālime gel eyle peyvend

Ki dirler perriyānuñ şāhı bile
Gelürler ol ʿazīze duḫteriyle

Göñül ārzū-yı dīdārındadur hem
Görem şāyed cemālin gide bu ġam

Daḫı olam maʿārifden ḫaberdār
Ne-mīrem hemçü dünyā dār-ı murdār

Peder didi zen ü ferzendi yoḳdur
Anuñ hīç kimseye peyvendi yoḳdur

1657b selīmü'l-ʿaḳl: selīmü'l-ḳalb B, D, S.
1666b hemçü: dār-ı B.

Ki anuñ ḥıdmetinüñ ṭālibi çoḳ
Velī kimseye anuñ meyli hīç yoḳ

B 56a Ki ḳorḳar ger vire bir kimseye rāh
Olalar ḥikmet ü ʿilminden āgāh

1670 Püser didi beni al anda bile
Aña ben düzmişemdür dürlü ḥīle

HM 73b Beni şāyed ḳabūl eyleye ol pīr
İdem tā ḫıdmetinde dürlü tedbīr

S 68b Bular el-ḳıṣṣa itdi ʿazm-i rāhı
Püser didi söze eyle nigāhı

Varursın ḫıdmetine çün ḥekīmüñ
Duʿāsın al ṣafā bul ol kerīmüñ

Digil bir müflis ü ʿāciz faḳīrem
Kimesnem yoḳ durur ġāyet ḥaḳīrem

1675 Muḳıllem ḫaylī aḥvālüm digerdür
Bir oġlum var o daḫı lāl ü kerdür

D 72a Ḫudā-y-içün ḳabūl it anı benden
Gider bār-ı girānı cān u tenden

Egerçi lāl ü kerdür lākin ol pāk
İşāret añlamaḳda ḫaylī derrāk

Gehī āb u gehī āteş getürsün
İşāret birle çoḳ ḫıdmet bitürsün

Beni redd eyleme luṭf it be-her-ḥāl
Bu ferzendi ḳabūl it ḫıdmete al

Peder geldi ḥekīme itdi güftār
Gehī lābe idüp geh eyledi zār

Ḳabūl itdi ḥekīm āḫir civānı
Velākin itdi aña imtiḥānı

Ki lāl ü ker midür tā ola maʿlūm
Aña göre ola ḫıdmetde mersūm

Gehī ġafletle aña çaġururdı
Gehī nāmıyla anı ḳıġırurdı

Gehi ururdı aña tāziyāne
Yaturken ḫāb içinde merdümāne

S 69a

İşitmezdi sözini ṣaġırāne
Dögülse ʿavʿav ider dilsüzāne

B 56b

Muḥaṣṣal ḫaylī diḳḳat itdi üstāẕ
Çü bildi lāl ü kerdür oldı enbāz

İşāretle anı ḳullandı deh sāl
Püser dā'im ṭaleb iderdi aḥvāl

HM 74a

Gidüp üstādı tenhā ḳalsa ḫāne
Oḳurdı her kitābı kāmurāne

D 72b

Yazardı zübde-i mefhūmı levḥa
İderdi sīnesin şevḳ ile şerḥa

1680b l ābe idüp: lāb'eyleyüp HM.
1687b iderdi: eylerdi D, S.

Muḥaṣṣal her ʿulūmı itdi taḥṣīl
Velī ol bir murādı ḳaldı taʿṭīl

Meger var idi bir ṣandūḳ-ı memhūr
Bilürdi andadur ol ʿilm-i mestur

Aña ḳaṣd idüp itmezdi ḫıyānet
Edeb gözlerdi eylerdi ṣıyānet

Sebeb bir nesne oldı öldi üstād
Maḳāmı buña degdi oldı dil-şād

Açar ṣandūḳı bulur vaṣf-ı yāri
Yiñilenür yine ʿışḳ-ı nigārı

Olup sevdā-yı ʿmaʿşūḳ aña ġālib
ʿAzīmet eyler ol taʿvīẕe cālib

Cizüp bir dā'ire girer miyāna
Olur meşġūl o dem rūz u şebāna

Ki tesḫīr ide şāh-ı perriyānuñ
Ḳızın bir dem ire vaṣlına anuñ

S 69b

Riyāżet birle çün itdi ʿazīmet
Riʿāyet itdi her şarṭı tamāmet

Tamām oldı çü merdüñ erbaʿīni
Görür ḥāżır ḳatında nāzenīni

Perī-zād u yoḳ aña miṣl ü mānend
Anuñ vaṣfında ʿāciz cümle dil-bend

1698b her: ol S.
1699b görür: gördi HM.

Çü gördi rūyını şād oldı baḫtı
Göñül ṣaḥnında aña ḳıldı taḫtı

D 73a Su’āl idüp dir aña ey dil-efrūz
Niçe bulduñ bizi bunda sen imrūz

B 57a Cevāb idüp didi ol şāh-ı pür-nūr
Senüñleydüm anañ ḳarnında mestūr

Kaçan ṭoġduñ bile ṭoġdum anadan
Senüñle görmişüz ġamm u ṣafādan

HM 74b 1705 Çü yek dem senden olmadumdı ben dūr
Beni n’içün bilürsin dūr u mehcūr

Senüñ nefsüñ benem sen aña ṭālib
Ne ṭāliblik bilürsin ne meṭālib

N’içün nefsüñden olmaduñ ḫaberdār
Eger bilseñ seni olmayaduñ zār

Didi ol dem aña üstāẕ-ı ḥāẕıḳ
Bilürsin ḫod ṣıfāt-ı nefsi bayıḳ

Ki segdür bir ṣıfātı biri ḫınzīr
Biri mār u biri zāġ u biri şīr

1710 Bu zībālikle sen ey rūḥ-ı aṣfā
Olur mı olasın bu nefs-i eşḳā

1701b aña ḳıldı: ḳıldı aña HM.
1704b görmişüz: görmişem S.
1707b bilseñ seni: bilseñ beni sen HM (bu şekliyle mısra vezne uymamaktadır).

S 70a

Didi perrī ki ger emmāre olam
Bulardan bed olup ṣad pāre olam

Velī şol dem ki olam muṭma'inne
Baña ġayrı ṣıfāt olmaz maẓınne

O dem zība vü dil-keşlik işümdür
Göñüller ṣaydı ednā cünbişümdür

Çü pāk olur Ḫudāsı merci'idür
Anuñ dā'im nidāsı "ارجعی"dür

D 73b

Benem nefsüñ muḳarrer bil seni sen
Iraḳ baḳma oñat añla seni sen

Eger idem seni ben 'abd-i şeyṭān
Baña emmāre dirler ehl-i īmān

Eger şeyṭānuñ olursa Müselmān
Vücūduñ mülki bulur emn ü amān

'İnāyet ḳıl Şehā Sulṭān Murād Ḫān
Esīri ola tā nefs ile şeyṭān

B 57b

'İbret

Ne deñlü çekdi zaḥmet merd-i ṭālib
Ki tā el vire 'ālemde meṭālib

Girü kendüde buldı mübteġāsın
Ki bildi intihāda ibtidāsın

1714b "(Sen O'ndan hoşnut ve O senden hoşnut olarak Rabbine) dön", Fecr, 89/28.
1715b ıraḳ: arıḳ HM.
1718 -HM, S.

Eger irmek dilerseñ sırr-ı cāna
Seni gözle girü gitme yabāna

HM 75a Velī bu yolda çoḳ zaḥmet gerekdür
Bu yol ehline çoḳ ḫıdmet gerekdür

Ki maḳṣūduñ saña el vire sen de
Dimeyesin ya gülde ya çemende

S 70b Muḳarrer bil yitürmişsin seni sen
Binüp bir ata istersin seni sen

1725 Eger bulmaḳ dilerseñ sen dil-ārā
Vaṭan tedbīrin eyle gezme ṣaḥrā

Ebed itseñ bu ṣaḥrā içre seyri
Saña el virmez illā rūy-ı ġayrī

Yüri ““**حب الوطن**”dan ṭuy kifāyet
Vaṭanda eyle īmānuñ ḥimāyet

Ḥikāyet-i Püser-i Vezīr Bā-Ṣōfī *

Var idi bir vezīrüñ bir civānı
Güneş ḫüsninde ẕerreydi hemānī

Nihān idi lebinde āb-ı kevṯer
Aña öykünmez idi ġayrı dil-ber

1720b intihāda ibtidāsın: ibtidāda intihāsın S.
1726b saña: aña HM.
1727a kifāyet: kināyet S; hadisin anlamı: “Vatan sevgisi (imandandır).”, Emine Yeniterzi, Divan Şiirinde Na’t, Ankara 1993, s. 143.
* Ḥikāyet-i Şeyḫ Şiblī Bā Etmekçi B.

1730 Ne diyem nūr-ı Ḥaḳḳa maẓhar idi
Ḳatında ḥūr-ı rıḍvān kemter idi

Görür bir ṣōfī anı nā-gehānī
Revān olur anuñ tenden revānı

Düşer ḥālāta başlar ḥūy u ḥāya
İrer yaşı yire āhı semāya

ʿAṣāsın ṣır ridāsın eyler ilḳā
Ṣaçar tesbīḥi kendü şöyle mülḳā

Bu ḥāl üzre bulur lezzāt-ı vecdi
Ne segdür ki aña yār ola Necdī

1735 Virür yaġmāya vird ü vāridātın
Unudur cümle zikr ü ṣāliḥātın

S 71a Olup ʿışḳ āteşi cānında peydā
Olur dīvāne-veş mecnūn u şeydā

Ṣıġışmaz cünd-i ʿışḳa kişver-i dil
Varur yaġmāya cümle naḳd-i ḥāṣıl

HM 75b Bulınmaz kimse bu işde hem-āvāz
Bu endūh içre olmaz kimse hem-rāz

Yanardı āteşi ḳalbinde pinhān
Velī hīç kimseye itmezdi iʿlān

1733b mülḳā: ilḳā B.
1736a olup: olur HM.
1736b dīvāne-veş: dīvāne-i HM.
1738b hem-rāz: hem-rāh D.
1739b hīç kimseye itmezdi: itmezdi hīç kimseye S.

D 74b

Egerçi ṣabra itdi ʿazm-i bisyār
Velī ġammāz idi çeşm ile ruḫsār

Ne diyem ki dü çeşmi oldı ḫūn-bār
Olur aʿmā bu ġamdan āḫir-i kār

Sefīd oldı çü çeşmi āşikāre
Ẓuhūr itdi dilinden gizlü yara

Çü ʿışḳ āteş durur olmaz nühüfte
Nedür ẓannuñ anı ṣaḳlar mı penbe

Anı ketm itmege ḳalmadı imkān
Açup gencīnesini itdi iʿlān

Aḳar yaşı yanar āteş dilinde
Gehī ġarḳ u gehi ḥarḳuñ içinde

Çü oldı her ṭarafdan zār u bīzār
Olupdı ḫalḳ-ı ʿālem aña naẓẓār

Anuñ her kim görürdi rūy-ı zerdin
Çekerdi bir niçe gün ġamm u derdin

Yitişdi bu ḫaber āḫir vezīre
Anuñ derdinden oldı ḳalbi tīre

S 71b

Buña ʿazm eyledi ol nīk-sīret
K'ide bülbül gül ile ḫālī ṣoḥbet

1742a çü çeşmi: çü dü çeşmi B.
1743a olmaz nühüfte: olur mı pinhān S.
1743b penbe: insān S.
1747b ġamm u derdin: derd ü ġammın S.

Civānı aldı geldiler ḳatına
Didiler mübtelānuñ ḫıdmetine

B 58b
Ki ey derd-i nigār ile diger-gūn
Çü ḥāżırdur ḥabībüñ olma maḥzūn

Budur ibn-i vezīr-i hemçü Yūsuf
Gözüñ fevti içün itme te'essüf

D 75a
Çü ʿāşıḳ bu cevābı eyledi gūş
Urup naʿra özinden oldı bī-hūş

Gözinden dökdi eşk-i bī-şümārı
Aḳıtdı çeşmesinden cūybārı

HM 76a
Şu ḥālet eyledi kim dimek olmaz
Belī ʿışḳ işidür bu bilmek olmaz

Vezīr ol dem didi ey merd-i ġāfil
Çü ḥāżırdur ḥabībüñ olma ẕāhil

Murāduñ çünki ḥāżır eyle ārām
Nedür bu girye vü bu zārī-i ḫām

Didi ʿāşıḳ ʿaceb mi ger dökem yaş
Bu derdümden benüm ḳan aġlaya ṭaş

Ki yıllardur ki ʿışḳa mübtelāyam
Günüm hicr ile geçdi pür-belāyam

Göñül maḳṣūdına olmadı vāṣıl
Çü vāṣıl oldı çeşmüm yoḳ ne ḥāṣıl

1755b işidür bu: işi budur HM.

Bilürsiz ṭālib-i dīdār idüm ben
Anuñçün rūz u şeb pür-zār idüm ben

S 72a

Çü gözsüz görmek olmaz rūy-ı maḥbūb
Cihāndan şimdi gözdür bana merġūb

Eger göz olmasa ender-miyāne
Seçilmez ġayrıdan şāh-ı yegāne

İlāhī dīde-i sulṭān-ı aḳṭār
Cemālüñ görmege olsun sezāvār

ʿİbret

1765 İşitdüñ mi sözi ey merd-i ṭālib
Ya bildüñ mi nedür aʿle'l-meṭālib

D 75b, D 59a

Sebaḳ alduñ mı aʿmādan bu ġamzi
Ya ṭuyduñ mı muʿammādan bu remzi

Bu yolda ġaflet itme ey ṭaleb-kār
Ki evvel göz ṭaleb ḳıl ṣoñra dīdār

Cihān pürdür zi-envār-ı tecellī
Gözüñ var ise bulursın tesellī

Eger aʿmā iseñ bu yolda epsem
Ṭabībe var ki ide saña emsem

1761b şeb: -S.
1762b gözdür: oldur B.
1763a göz: kūr .
1764 -HM, S.

Ola ṣıḥḥat bula bu çeşm-i maʿyūb
Aña yüz göstere dīdār-ı maḥbūb

İdesin ẕerrede şemsi temāşā
Ola her ḳaṭre içre baḥr peydā

HM 76b Libās-ı her gedāda şāh-ı mestūr
Ola her ẕerre ḫāki Sūre-i Nūr

Bu dersi gözlüden oḳı faḳīhā
Ki furṣat fevt olıcaḳ dime heyhā

Yüri keḥḥāle var bıraḳ bu nengi
Ḳabul itmezler anda ʿöẕr ü lengī

S 72b Bu gün aʿmā olan yarın daḫı kūr
Budur tenzīl içinde naḳl-i mezbūr

Saña gözden mühim yoḳdur bilürseñ
Zamānıdur aña ṭālib olursañ

Ḥikāyet-i Ol Pādişāh ki Üzerine Aʿdāsı Gelüp Ḫufye-küned ü Āḫar Şehre Ḳaçdı *

Var idi bir zamān içinde bir şāh
Düşerler üstine aʿdāsı nā-gāh

D 76a Çıḳup ḫufye şehirden şeh girīzān
Varup āḫar şehirde oldı pinhān

1774a nengi: tengi B, D.
1776b aña: eger D.

* Hikāyet-i ʿĀbid Bā- Seg Şikāyet-i Ḥāl B; Ḥikāyet-i Ān-Pādişāh ki Aʿdāiş Ber-Āmeden-vā vü Nühüfte Ez-Şehr Birūn-āyed D, S.

Virüp zer-bāfını şāl ü ʿābāya
Gedā-ṣūret olup baḳmaz ḳabāya

Yürür bu ṣūret ile niçe eyyām
Gezer şehr içre bilmez anı hīç ʿām

Bilür nā-geh anı bir āşināsı
Getürür ḫanesine ḫaḳ-şināsī

B 59b

Dir ol yāri aña ey şāh-ı fīrūz
Nedür bu ṣūret-i faḳr-i ciger-sūz

Niçün itmeyesin şahlıġı iʿlāñ
Libās-ı faḳr içinde şöyle pinhāñ

Didi şeh epsem ol açma bu rāzı
Ki ḥikmet var bu işde dime bāzī

Eger şāhum disem bellü bil ey dōst
Ṣoyarlar bu tenümden cevr ile pōst

Şehi añlayımaz her çeşm-i ʿāmi
Sözi fehm eyle añla bi't-tamāmī

Cilā vir çeşm-i şāha nūruñ ile
Seni her şey'de görsün anuñ ile

S 73a

ʿİbret

Gerekdür şāha lāyıḳ dīde-i pāk
Anı her çeşm-i nā-pāk itmez idrāk

1780b anı hīç: hīç anı HM.
1783a şahlıġı: şahlıḳı D.
1787 -HM, S.

Bu sözlerdür bilürseñ ʿayn-ı ʿibret
Er iseñ ʿibret al terk eyle ġaflet

Naẓar eyle ḳamu āfāḳ u enfüs
Bu ʿālī-saḳf u bu ġabrā-yı ber-üs

D 76b

Ḳamunuñ çün añadur istinādı
İş issi işdedür itme ʿinādı

Ẓuhūrīdür sebeb pes muḫtefīdür
Gözüñ yoḳ görmedüñ dirsin ḫafīdür

Neye kim baḳasın bīnendedür ol
Neyi aḫz eyleseñ gīrendedür ol

Ḳaçan seyr eyleseñ pūyendedür ol
Söze kim başlasañ gūyendedür ol

Ne iş kim bendeden eyler ṣudūrı
Anuñ ṣunʿıyladur anuñ ẓuhūrı

Eṣerden ḫod mü'eṣṣir olmadı dūr
Eṣerden añla sırrı olma mehcūr

B 60a

Çü göz yoḳ isteme ruḫsār-ı dildār
Göz olmasa bir olur yār u aġyār

Ser-ā-ser ki ṭola ʿālem tecellī
Bulımaz görmege aʿmā maḥalli

El uzatma temennā-yı viṣāle
Ki baş ḳoşma bu sevdā-yı muḥāle

1794a ol: hem D, S.
1794b ol: hem D, S.
1798a ki: ger S.

S 73b

Ḥicābuñ ger gide açıla ʿaynuñ
O dem ʿayne'l-yaḳīni bula ʿaynuñ

Temāşā eyleye her şey'de yāri
Şühūd ide şitā içre bahārı

Gülistān ola ḫāristānı anuñ
Şeker-ṭabʿ ola şūristānı anuñ

Ḳatında bir ola hem zīr ü zīver
Oḳuya "ثم وجه الله"ı ezber

D 77a

Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Pīr-i Heyzüm-keş *

HM 77b

Meger varmışdı Şeh Maḥmūd şikāra
Niçe āhū düşüp oldı figāre

Ḳurıldı ḫaymesi pes ṭarf-ı āba
Şeh içün itdiler ʿazmi kebāba

Görür bir pīri şeh püştinde heyzüm
Gider yolca idüp aña teraḥḥum

Ḳatına vardı dir ey pīr-i miḥnet
Bahāsın di oṭunuñ çekme zaḥmet

Anı bilmedi ol pīr-i yegāne
Ki oldur Şāh Maḥmūd-ı zamāne

---

* 1802a şeker-ṭabʿ ola: şeker ola bu D. - B.
1806b idüp aña: aña itdi B, D, HM.
1807b oṭunuñ: odunuñ S.
1808b zamāne: yegāne B.

Dehāñ açup didi ol dem aña pīr
Bahāsı iki dānıḳ zerdür ey mīr

Var idi şehde bir hemyān-ı pür-zer
İki dānıḳdan artuġ idi her zer

Açup hemyānı virdi aña birin
Didi al gör uyar mı vezn ü kadrin

S 74a

Alup destine pīr itdi nigāhı
Didi ḫoş zer durur meskūk-i şāhī

Velī ḳadrini bilmez zūr-ı bāzū
Gerekdür bilmege vezn ü terāzū

Birisin daḫı virdi şāh eline
Yine evvelki söz geldi diline

Bu üslūb üzre birer birer anı
Eline aldı pīr-i reh-revānī

D 77b

Cehāletden çü pīr itdi ḫuşūnet
İrer ṭabʿ-ı şehe andan melālet

Atar boş ṣurre[y]i pīr üzre ol şāh
Aña dir şehre var vezn eyle ān-gāh

İçinden her ne ise ḥaḳḳuñı al
Ḳalanın ḥācib-i şāha it īṣāl

1810b artuġ: efzūn B, D, HM.
1812b zer durur: -S / meskūk: meşkūk B.

Çü şehre gitdi pīr-i reh-revānī
Göçüp taḫtına geldi şeh hemānī

Çü ferdā oldı şeh çıḳmışdı taḫta
Gelüp dergāha pīr irişdi baḫta

HM 78a

Görür kim şāh imiş dünki emīri
Peşīmān itdi girdārı o pīri

Te’essüfle urur cānına nīze
Düşer heybetden endāmına lerze

Didi şeh ḥācibe yol vir şu pīre
Ḳatumda kürsī ḳo tā kim otura

Muḥaṣṣal şeh ḳatına geldi çün pīr
Didi şeh cümle ḥāli eyle taḳrīr

S 74b

Ki dünki gün benümle beyʿ ü bāzār
Ne içün itmedüñ olduñ dil-āzār

Didi aḥvāli diñl’ey şāh-ı fīrūz
Ki dünki gün gürisneydüm heme-rūz

Meşeldür aç ile söyleşmek olmaz
Daḫı nā-dān ile bilişmek olmaz

Şehe ḫoş geldi dir ey pīr-i perver
Senüñ olsun ḳamu hemyān ile zer

D 78a

Dehān açup didi ol pīr-i āgāh
Virürdüñ cümleten çün baña ey şāh

1823b ḳo: ḳoñ HM.

B 61a

Ne içün dünki gün virmezdüñ anı
Ki bir bir destime ṣayarduñ anı

Didi diñle cevābı añla ey pīr
Beni mīr añlayup didüñdi ey mīr

Beni sen bilmemişdüñ ki kimem ben
Vezīr ü yā sipāh u yā kemem ben

Diledüm ki bilesin ben çünānam
Cihān içinde ben şāh-ı cihānam

Çü şimdi şahlıḳumdan olduñ āgāh
Senüñ ola ḫazā'in cümle dergāh

Kemāl-i maʿrifet vir şāha yā Rab
Ola dergāhuña her dem muḳarreb

ʿİbret *

ʿAzīzā añladuñ mı ḥasb-i ḥāli
Ya ṭuyduñ mı nedür bundan me'āli

S 75a

Vücūduñda gözet gitme yabāna
Gedā vü şeh arada bir bahāne

HM 78b

Vücūduñ şehrine gir gezme ṣaḥrā
Bu ḳıṣṣa ne'ydügin kendüñde ara

Ki sensin pīr-i heyzümkeş der-īn-rāh
Senüñle beyʿ idendir Ḥażretu'llāh

1829b çün baña: baña çün S.
1835 - HM, S.
* -B.

O yol dünyā durur sensin ʿanāyī
Çü bilmezseñ saña virmez ġınāyı

Şeh ile olmaduñ beyʿuñda enbāz
Anuñçün niʿmetini virür az az

D 78b Ḳaçan ferdā varursın pāy-i taḫta
Bilüp şāhı irersin anda baḫta

O dem ḳurbına daʿvet eyleyüp şāh
Ṣorısar ḥasb-i ḥāli senden ān-gāh

Bilürsin ol zamān dünyāda ol yār
Senüñle eylemişmiş beyʿ u bāzār

B 61b Velī sen añlamayup ġayrı ṣanduñ
Çü bildüñ şimdi kendüñden uṣanduñ

Şehi çün añladuñ olmaduñ āzer
Senüñ ola ḳamu hemyān ile zer

Ẓuhūr ide o dem pes āşinālıḳ
Virile ʿömr-i sermed rūşenālıḳ

Saña bir bir virilen cümle ālā
Virile bir nefesde rūz-ı ferdā

Şu demler bulasın ki ʿömr-i dünyā
Anuñ bir sāʿatin'olmaya hem-pā

1842b irersin anda baḫta: düşer endāma lerze B, D, HM.
1844b eylemişmiş beyʿ u: eylemiş beyʿ ile D.
1845a añlamayup: añlamaduñ B.

S 75b

Elüñ ire ḥużūr-ı bī-ʿanāya
Bulasın yol küdūretsüz ṣafāya

Ne kesb ola ol evde ne ticāret
Ne ġabn ola ol evde ne ḫasāret

Velī sulṭānla kim ki itdi bāzār
Birine biñ virile olmaya zār

Bu o bāzār evidür olma ġāfil
Bahāsın al ol evde ecr-i kāmil

Ṣaḳın bir olmasun yār ile aġyār
Müfīd olmaz çü aġyār ile bāzār

HM 79a, D 79a

Dürüş yār ile ola cümle kāruñ
Bahārı gitmeye tā berg ü bāruñ

Ne ḥāṣıl şol ḥayāt-ı pür-ʿanādan
Ḫazān ire aña serd-i şitādan

Maḳāle-i Düvüm İkinci Oġlınuñ Pādişāha ʿArż-ı Merām İtdügidür *

İkinci oġlı şāhuñ didi ġāfil
Dilerven ki olam siḥr içre kāmil

Ki cevherler delem der-ʿilm-i cāz̲ū
Bu ʿilm oldı benüm sīnemde ārzū

1853b o: ol B.
* -B; Maḳāl-i Pencüm Yaʿnī Beşinci Maḳāle İkinci Oġlınuñ Pādişāha ʿArż-ı Merām İtdügidür HM.
1857a şāhuñ didi: didi şāhuñ S.
1858a cāz̲ū: cādū HM.

Eger bu ʿilmi bulam ola yārī
Temāşā eyleyem her bir diyārı

Gezem bu ʿālem içre şādmānī
Budur pes niyyetüm ger bulam anı

B 62a Gehī ṣulḥ içre olam gāhī der-ḥarb
Ola cevlāngehüm geh şarḳ u geh ġarb

S 76a Gehī kendümi murġ idem havāyī
Gehī merdüm olam gendüm-nümāyī

Peleng olam gehī kūh içre nālān
Neheng olam gehī baḥr içre pinhān

Temāşā eyleyem her bir nigārı
Görem ḫudrā içinde perdedārı

Ne kim istersem aña el irürem
Serādan tā Süreyyā yol irürem

Bu manşıbda te'emmül eyle nīgū
Müyesser olmadı hīç kimseye bu

D79b **Pederüñ Püsere Cevābıdur** *

Peder didi ki şeyṭān ġālib olmış
Ki göñlüñ bu hevāya ṭālib olmış

Bunı şeyṭān saña ger ḳılmayaydı
Süveydāda bu sevdā olmayaydı

1860a gezem bu: gezem pes bu HM (Mısra bu şekliyle vezne uymamaktadır).
1865a irürem: virürem S.
1866a manşıbda: menhīdür S.
* -B.

Eger dīvden ḳaçarsañ ḳurtılasın
Vü illā ʿābid-i şeyṭān olasın

HM 79b

ʿAcebdür ki Ḫudādan bī-ḫabersin
Velī şeyṭān işinde pür-hünersin

Ḫudā işinde hīç bir cünbişüñ yoḳ
Hevā yolında lākin işlerüñ çoḳ

Bu ṣūret ʿālemine olma maġrūr
Buña maġrūr olandur ṣoñra meṣbūr

ʿİbādet yolına gir ṣaḳla iḫlāṣ
Ḳo eclāf ṣanʿatını olasın ḫāṣ

S 76b

Geçigör bu hevā vü bu riyādan
Utan bi'llāh Cenāb-ı Kibriyādan

Şeyḫ Şiblī Birle Etmekçi Ḥikāyetidür *

Meger var idi bir etmekçi meşhūr
Ḳavī kessāb idi şehr içre mesrūr

B 62b

İşitmiş idi Şiblīden menāḳıb
Anuñ dīdārınaydı ol murāḳıb

Ḳulaḳdan ʿāşıḳ u dīvānesiydi
O şemʿüñ diyesin pervānesiydi

1871b yolında: işinde S.
1872b meṣbūr: menṣūr B.
* -B.

Yaḳupdı ʿışḳına tennūr-ı sīne
Ḫamīr idi vücūdı görmesine

İşitmiş idi Şiblī ʿışḳın anuñ
Ṭuyupdı her gelenden vaṣfın anuñ

Meger günlerde bir gün şeyḫ-i meẕkūr
Bu şehre gelmiş idi ez-reh-i dūr

Yolı dükkānına uġrar o merdüñ
Bilür dükkānı budur rūy-ı zerdüñ

Alur bir girde andan bī-tekellüf
Gelür mi diyü ʿāşıḳdan taḫallüf

Görür etmekçi eydür aña hey hā
Görüñ işbu gedāyı bī-ser ü pā

Ḫayāsı yoḳ yüzinde desti egri
Libāsı dervişāne kendü uġrı

Çeküp aldı elinden girde[y]i ol
İşine gitdi ol ṣāliḥ ṭutup yol

HM 80a, S 77a

Didi bir kimse ol dem nānvāya
Yañılduñ işüñi düşdüñ belāya

Ki bu Şiblī idi ol şāh-ı ʿirfān
Elinden zecr ile alduñ anuñ nān

Ḫuṣūṣā şetm idüp olduñ dil-āzār
ʿAceb ḫüsrāna düşdüñ geçdi bāzār

1878a yaḳupdı: yanupdı S.

İşidüp nānvā düşdi ḫurūşa
Yanup tennūr-ı sīne geldi cūşa

Vücūdın eşk-i ceşmi itdi taḫmīr
Dirüp ʿaḳlını başa itdi tedbīr

D 80b Yiler ardınca şeyḫüñ pā-bürehne
Be-ṣad zaḥmet irer ol ṣadrı raḫne

Sürer ayaġına rūy-ı siyāhı
Gözi yaşı ṣular ṣaḥrā vü rāhı

B 63a Dilinde ʿöẕr ü çeşmi ʿayn-ı fevvār
Sürer her bir ayaġa rūy [u] ruḫsār

Şu resme lābe idüp dir dil-i zār
Tedārük bu günāha n'olsun ey yār

Dili nerm oldı dir kān-ı seḫāvet
Dilerseñ gide yoldan bu ḫasāret

Yüri daʿvet tedārük it bizümçün
Düzüp bir mecmaʿ-ı keṣret bizümçün

İşitdi nānvā şād oldı cānı
Müzeyyen itdi bir ḳaṣrı hemānī

Tedārük itdi bir ʿālī ẓiyāfet
Ki ṣad dīnārı ḫarc itdi tamāmet

1888b geçdi: gitdi HM.
1895b dilerseñ gide yoldan: gide yoldan dilerseñ D / ḫasāret: ḫasāset B, D, HM.

S 77b

Tekellüf itdi envāʿ-ı ṭaʿāmı
Ki göstere tedārükde ḳıyāmı

Tefekkürde daḫı eṣnāf u elvān
Müheyyā itdi her ne varsa ey cān

Münādī gönderüp aʿyān-ı şehri
Ḫaberdār itdi daʿvetden oları

Ki yaʿnī Şeyḫ-i Şibli ḫānumāna
Olur ḥāżır ṣalādur dōstāna

HM 80b

Muḥaṣṣal cemʿ olındı bī-taḫallüf
Serildi anda pes ḫˇān-ı tekellüf

D 81a

Duʿā olındı çün oḳındı el-ḥam
Ṭapuya ṭurdı ṣāḥib-ḫāne bī-ġam

Gelüpdi anda bir şūrīde-aḥvāl
Ṭurup itdi suʾāli şeyḫe der-ḥāl

Ki ey pīr-i zamān u baḥr-i ʿirfān
Keremden müşkilümi eyle tibyān

Ki dūzaḫ ehli kimdür yā behişt̄ı
Bu ʿaḳdi ḥall idivir yā behişt̄ı

Dehān açup didi ol şeyḫ-i ḫoş-ḥāl
Ki dūzaḫ ehlin isterseñ bilā-ḳāl

1903a bī-taḫallüf: bu taḫallüf B.
1903b ḫˇān-ı: ḫūn-ı HM.
1906b müşkilümi: müşkilümüz D.
1908a ḫoş-ḥāl: pür-ḥāl B, D, HM.

Naẓar it daʿvet issi nānvāya
Ki bir nān virmedi behr-i Ḫudāya

B 63b 1910 Bu gün ḫarc itdi yüz dīnār-ı kāmil
Rıżā-yı ḫalḳ içün zī merd-i cāhil

Çeker Şiblī içün bunca ġarāmet
Ḥaḳ içün girde yoḳ ḳopsa ḳıyāmet

S 78a Riyā-y-içün ider bunca tekellüf
Rıżā-y-içün ola ḳopar taḫallüf

Eger bir girde virse dündürüstī
Olupdı cennet ehli ten-düristi

Ki dūzaḫ ehli vaṣfıdur ḫasāset
Nişān-ı ehl-i cennetdür seḫāvet

1915 *İlāhī Şeh Murād ol bende-i ḫāṣ*
Seḫāvet içre ṭutsun rāh-ı iḫlāṣ

ʿİbret *

Gel ey ḫ̆āce işitdüñ mi ḥikāyet
Ya ṭuyduñ mı ḥikāyetden dirāyet

Riyā-y-ile geçürme naḳd-i ʿömri
Riyā ehli olur ʿuḳbāda cimrī

1913 -D.
1913b olupdı: olaydı S.
1914a ḫasāset: ḫasāret D.
1915 -HM, S.
* -B.

D 81b

Niçe daʿvet idersin şöhret āfet
Adın ḳorsın bu ḫalḳ içre seḫāvet

Şol aşlar bişürürsin yimek olmaz
Tekellüfler idersin dimek olmaz

HM 81a 1920

Yidürürsin anı ehl-i hevāya
Virürsin ḳarnı ṭoḳa aġniyāya

Bu minvāl üzre yüz biñ surḫ dīnār
Eger ḫarc idesin her günde ṣad bār

Ḥużūr-ı Ḥaḳda bir berg-i giyāha
Ṣayılmaz māluñı virme tebāha

Ḳapuña gelse li'llāh dise bir aç
Ya ahvālini ʿarż eylerse muḥtāc

Ḳaşuñ çatup idersin andan idbār
Bu ḳandan kim viresin sīm ü dīnār

B 64a, S 78b 1925

Virürseñ de virürsin pāre-i nān
Anı seg de yimez bu ḳanda insān

Riyāyı terk idüp ehl-i rıżā ol
Rıżā ehli ḳatında murtażā ol

Her işüñde murāduñ olsun iḫlāṣ
Riyā-y-ile yürime ḳalb is ü pās

Riyā-y-ile olan żāyiʿ emekdür
Miṣāli şol ṭaʿām-ı bī-nemekdür

1918a idersin: idesin D.
1925b ḳanda: ḳandan HM.
1927b ḳalb is ü pās: ḳalbi is pās S.

Eger iḫlāṣ ile yek-pāre-i nān
Virürseñ Ḥaḳ rıżāsıyçün sen ey cān

Olur ʿuḳbāda ecri bī-nihāye
Velī sen anı ṣaymazduñ bahāya

D 82a

Eger ṣad surḫı ḫarc itseñ hevāda
O degmez girdeye nezd-i Ḫudāda

Çü furṣat geçdi ol nānvā-yı eşher
Virüp girde yirin ṭutmadı ṣad zer

Saḳın sen daḫı fevt olmaya furṣat
Maḥallinde idigör sen seḫāvet

Riyā şirk-i ḫafīdür eyle iʿrāż
Yaraşmaz mü'min olanda bu aʿrāż

Ḥikāyet-i ʿĀbid Bā-Seg *

İşit bir ḫoş ḥikāyet ʿibret-engīz
Ciger-sūz u münebbih ḥikmet-āmīz

HM 81b

Var idi bir zamān içinde bir merd
Ṭuyupdı ẕevḳ-ı dīnden az u çoḳ derd

S 79a

Girer bir mescide bir gice nā-gāh
ʿİbādet niyyetine olup āgāh

ʿAzīmet eyler ol iḫyā-yı leyle
Miyānın şedd ider emr-i ṭavīle

* -B.

Çü şeb irdi cihāna ṣaldı perde
Gelüp bir ses ḳapudan gūş-ı merde

Açılup bāb-ı mescid nā-gehānī
Olur bir gūşenüñ bir kes nihānı

B 64b Bunı ẓann eyledi bu merd-i esbaḳ
Ki bir ʿābid durur bu kes muḥaḳḳaḳ

Gelüpdür bu daḫı emr-i namāza
Münācāt itmege gāhī niyāza

D 82b Beni bilür diyü nefsi sevindi
ʿİbādetde ḳıyām idüp devindi

Yolını şaşdı depreşdi riyāsı
Yañıldı gitdi yādından Ḫudāsı

Bu vehm ile derūnı ṭoldı vesvās
Münevverken żamīri oldı is pās

Aña el virdi şeyṭān-ı ḫayālāt
Bu sevdā ile itdi çoḳ ʿibādāt

Gehī ḳıldı ṣalāt ü itdi secde
Gehī ezkār ile varurdı vecde

Geh istiġfār iderdi girye ile
Duʿā eylerdi gāhī firye ile

S 79b Muḥaṣṣal bir nefes itmedi ārām
Murādı kendüyi göstermek ol ḫām

1939a ṣaldı: irdi S.
1940a açılup: açılur D, S.
1946b itdi: oldı S.

Ẓuhūr itdi çü maşrıḳdan ṣadāḳat
Girīz itdi ʿadem mülkine ẓulmet

Belürdi her zevāyāda ḫabāya
Ẓuhūra başladı yir yir ḫafāyā

Açup çeşmini ʿābid baḳdı nihān
Ki kimdür bu gice mescidde mihmān

HM 82a Görür bir seg imiş itmiş kemīni
Maḥall-i ḫˇāb idinmiş bu zemīni

Ferāġ üzre yatur bir kelb-i nā-pāk
Görüp ḫacletle eyler cāmesin çāk

Gözinden yaşını eyler revāne
İrer āteş dilinden āsmāna

D 83a Zebān açup didi ey merd-i güm-rāh
Bu işi añlayup olduñ mı āgāh

Seg içün cümle şeb bīdār olursın
Tażarruʿlar idüp pür-zār olursın

B 65a Seni ben bir gice görmedüm iḫlāṣ
Ḫudā-y-içün idesin ḫıdmet-i ḫāṣ

Şeh-i İslāmı ḳıl yā Rab ḫoş-aḥvāl
Zer-i ḫāliṣ ola tā naḳd-i aʿmāl

1952 -S.
1953b bu: bir B, D, HM.
1958a ben bir gice: bir gice ben B / iḫlāṣ: āgāh S..
1959 -HM, S.

ʿİbret *

Göñülden diñledüñse mā-cerāyı
Bilürsin ne'ydügin ḳubḥ-ı riyāyı

Seg içün ḳulluḳ idenden seg evlā
Ḳanı ʿırż-ı Peyem-ber ḳanı Mevlā

Seg içün olsa niyyetde sücūduñ
Müfīd olur mı mescidde ḳuʿūduñ

S 80a Seg içün olsa bu evrād u ezkār
Saña aṣṣ'eylemez biñ eyle tekrār

Seg içün olsa ger zār ile āhuñ
Ne deñlü eyleseñ artar günāhuñ

Seg içün olsa ger bu girye-i ḫām
Seni ġarḳ eyler āḫir baḥr-i āṣām

Seg içün olsa ger taʿẓīm ü iclāl
Muḳarrerdür me'āli ḫ̌ār u izlāl

Seg içün olsa daʿvet ü żarāʿat
Netāyicdür aña āḫirde ḫaybet

Gel inṣāf eyle ey merd-i günehkār
Niçe seg-sīret içüñ ṭāʿatüñ var

D83b Aradan gidicek bu perde-i ʿayn
Ẓuhūr ider ḥaḳā'iḳ açılur bīn

* - B.
1963a evrād u ezkār: efrād u efkār D.

HM 82b 1970 Olur her kimsenüñ maʿbūdı ẓāhir
Şu gün kim olısar "تبلی السرائر"

Kime maʿbūd ola Rabb-i Teʿālā
Kime maḳṣūd ola erbāb-ı şettā

Göçülmedin bu dār-ı ibtilādan
Dürüş ḳurtulıgör şirk-i ḫafādan

Neye ḳādir durur bu ʿāmm-ı ʿaccāl
Be-ṣūret Mehdī vü sīretde Deccāl

Münācāt *

İlāhā Dest-gīrā Pādişāhā
Kerīmā kārsāzā dil-nüvāzā

S 80b 1975 Baña yol virmegil aġyār-ı ḫāra
Baña yol virme her dār u diyāra

Ḳapuñ ḳandaysa Kaʿbem anı eyle
Ṭapuñ ḳandaysa ḳıblem anı eyle

Dilümde ẕikrüñi eyle senüñçün
Göñülde fikrümi eyle senüñçün

Senüñ emrüñle eyle her ḳuʿūdum
Rıżāñ olsun ḳıyāmum hem sücūdum

Senüñle ola her ḫīz ü sükūnum
Cenāb-ı ḳudsüñe ola rükūnum

---

* 1970b olısar: ola S.
- B.
1976a Kaʿbem anı: anı Kaʿbem HM.

1980 Beni bir dem ḳomagıl benligüme
Beni ḳaldur ulaşdur senligüñe

D 84a Senüñle ola tevfīḳum reşādum
Senüñçün ola her ġamm ile şādum

Ola dergāhuña her dem niyāzum
Cenābuña ola sūz ile sāzum

Senüñçün eyleyem evrād u ezkār
Senüñçün eyleyem olursa tekrār

Senüñçün eyleyem āh u enīnüm
Senüñçün ola her meyl ü ḥanīnüm

1985 Ḳapuñda eyleyem her dem münācāt
Ṭapuñda eyleyem her ʿarż-ı ḥācāt

HM 83a Senüñle ola bīrūnum derūnum
Meded eyle meded yā Rāb zebūnam

Elüñdedür senüñ nefs ile eşbāh
Senüñ emrüñdedür ʿaḳl ile ervāḥ

S 81a Ḫalāṣ eyle bizi yā Rab riyādan
Baṣīret vir bizi ḳurtar ʿamādan

B 83a Hidāyet ḥablini gerdāna bend it
ʿİnāyet micmerinde yaḳ sipend it

1990 Rıżāñı merkez idine şühūdum
Anı devr ide pergār-ı vücūdum

1981a tevfīḳum: tevfīḳ u D.
1985b her: hem D.

Ḳapuña geldi yā Rab ʿabd-i ābıḳ
Anuñ boynına ṭaḳ bir ṭavḳ-ı lāyıḳ

Mecāli olmaya tā özge bāba
Tażarruʿ eyleye ʿizz ü cenāba

Ḥikāyet-i ʿĪsā ʿAleyhi's-Selām Bā-Dünyā *

D 84b Mücerreddi çi ger ʿĪsā-yı meh-rū
Velī dünyāyı görmek itdi ārzū

Meger giderdi bir gün ġarḳa-i nūr
Görür bir pīr-i zāli yolda ez-dūr

1995 Ṣaçı aġarmış u bili bükilmiş
Dehānından ḳamu dişler dökilmiş

Kebūdī reng baḳiyyātı dikilmiş
Binā şeklinde ki yir yir sökilmiş

Ṭuṭaġı baġlamış şekl-i ṭalaḳı
Anı her kim görür virür ṭalāḳı

Dehānından aḳar ṣalyar-ı aṣfar
Gören lā-büd neʿūẕü oḳur ez-ber

Dü çeşmi ezraḳ u ruḫṣārı esved
Ḥadeḳlar pür-çapaḳdı būyı hem bed

S 81b 2000 Dü ebrūsı miṣāl-i yāy-ı ḥallāc
Muġaylān ḫārıdur müjgān-ı ḫallāc

* - B.
1994a giderdi bir gün: bir gün giderdi B.
1997a ṭalaḳı: ṭalaġı B.
1999a ruḫṣārı: ruḫṣāre B, D.

Ḳomış ruḫsārı üzre ḫāl-i ḫūnbār
Diyesin is imiş levḥ üzre mismār

HM 83b

Velī egninde var bir cāme-i ḫūb
Bedāyiʿ nakş ile ṣad reng ü merġūb

Boyamış bir elin ḥınnā-yı rengīn
Diger destini ḳana gürgi-i ḫūnīn

Ṭaġılmış mūyı menşūr-ı ʿuḳābī
Velī aşmış yüzine bir niḳābı

B 66b

2005 Ṭaşın gören olur Mecnūn-ı şeydā
Virür varın olur ʿuḳbāda rüsvā

D 85a

Çü ʿĪsā görür anı didi ey zāl
Baña bildür seni ey zişt ü muḫtāl

Cevāb idüp didi ey rūḥ-ı ḫoş-rū
Benem dünyā beni iderdüñ ārzū

Didi ʿĪsā ki dünyā sen misin sen
Didi dünyā ki yārüm niçesin sen

Didi ʿĪsā aña ey zāl-i pür-şūr
N'içünsin bu niḳāb altında mestūr

2010 Nedür bu cāme-i rengīn ü raʿnā
Nedür bu zīver ü ü zīnet temāşā

2005a ṭaşın: dışın B.
2006a görür: gördi B.
2009a n'içünsin: n'içün sen B.

Bilenler ḫod bilür mā-hiyyetüñi
Kime ʿarż idesin keyfiyyetüñi

Seni bilür şu kim rind-i cihāndur
Senüñ mislüñ şütürle nerdübāndur

S 82a Ḫara lāzım degül ṣavt u nühāḳı
Aña şāhid durur pāy u ḳulaḳı

Didi gerçeksin ey ʿĪsā-yı pür-zeyb
Ḥaḳḳı bilen beni bilür bilā-reyb

2015 Anuñçün olmışam mestūr u pinhān
Ki görmeye beni ḥamḳā-yı devrān

Beni ḫūb-rū ṣanalar cünbişümden
Olalar ʿāşıḳ-ı şeydā ṭaşumdan

Ṭaşumda olmasa bu setr ü perdem
Ḳaçaydı cümle benden ibn-i ādem

Muḥaḳḳaḳ kim ki serperse ṭuvaḳum
Beni bilüp virür ol dem ṭalāḳum

HM 84a, D 85b Didi ʿĪsā ki ey zindān-ı rindān
Nedür bu bir elüñde reng ile ḳan

2020 Didi dünyā ki ey ṣadr-ı yegāne
Hezār u ṣād hezār ender-zamāne

2011a ḫod: ḫūb B.
2013b ḳulaḳı: ḳulaġı B.
2015b ḥamḳā-yı: ḥamḳān-ı B.
2017a olmasa: olmaya D.
2018b bilüp: bilür B.
2019a ʿĪsā ki ey: ʿĪsāya k’ey B.

Beni ṭāliblerüm cāndan dilerler
Yilerler bir zamān āḫir alurlar

B 67a Zifāf olmaḳ dilerler çün benümle
O dem ḳatl iderem işbu elümle

Benümçün böyledür āyīn-i merbūṭ
Anuñçündür elüm ḳan ile maḫlūṭ

Didi ʿĪsā ki ey dünyā-yı ḫārī
Nedür o bir elüñ naḳş-ı nigārı

2025 Didi itmek içün mekr ü firībi
Bu elde ḳomışam naḳş-ı ġarībi

S 82b Bu luʿb ile ḳurarvan bend ü dāmı
Bunuñla ṣayd olur pes merd-i ḫāmī

Didi ʿĪsā ki ey dünyā-yı fānī
Niçe ḳatl idesin ḫalḳ-ı cihānı

Olara şefḳatüñ gelmez mi āḫir
ʿAcebdür reʾfetüñ olmaz mı āḫir

Didi dünyā ki şefḳat bilmezem ben
Ebed göñlümde raḥmet bulmazam ben

2030 Velī budur murādum sırr u iʿlān
Ḳomayam bir eḥad cümle dökem ḳan

2021b yilerler: dilerler HM.
2028b olmaz mı: gelmez mi B.

Ebed seyr eyleyem ṭarf-ı cihānı
Ki tā ṣayd eyleyem ben eblehānı

Cihān deyrinde benven pīr-i meşhūr
Mürīdümdür benüm her merd-i pür-şūr

D 86a Bulara eylerem her demde irşād
Cefā vü cevr ü mekr ü ḥīle ifsād

Şu kim benden ide dersini ikmāl
Anı ḳatl eylerem hīç virmem imhāl

2035 Budur işüm daḫı iş bilmezem ben
Şunı kim bilmezem ḥīç ḳılmazam ben

HM 84b İşitdi çün Mesīḥ işbu cevābı
Taʿaccüb eyleyüp itdi ḫiṭābı

Çü bildüm ḥālüñi ez-sırr-ı aḫfā
Seni terk eyledüm der-zīr ü bālā

Ḫudāyā ṣaḳla ol şāh-ı cihānı
Ki tā mekr itmeye dünyā-yı fānī

B 67b ʿİbret *

S 83a Naẓar eyle bu ḥamḳā-yı cihānı
Yolına terk iderler ḫānumānı

2031a eyleyem: eylerem HM.
2038 -HM, S.
* -B.

Ṭaşın görüp içinden bī-ḫaberler
Esīr olup viṣāline iverler

Dirīġā ḫalḳ-ı ʿālem görmediler
Virüp dünyāya dīni bilmediler

Ḫaberde cīfedür dünyā-yı ġaddār
Seg-i nefsüñ durur meşġūl-i murdār

Seg-i murdāra çün sen bend olasın
Bu ikiden de bil ki bed olasın

Ne sen segden ne seg senden uṣanur
Bunı her kim bilür ol dem utanur

Seg-i nefsüñi bend eyle ḫaẕer it
Murādātın ṣaḳın virme güẕer it

Eger bend itmeyesin bu ʿaḳūrı
Żarar ider saña la-büd żarūrī

D 86b

Ḥikāyet-i Rāhib Bā-Ebu'l-Ḳāsım-ı Hemedānī *

Meger var idi bir ruhbān-ı derrāk
Riyāżet sāḥasında çüst ü çālāk

Düzüp bir deyri girdi aña ol kes
Yapup ḳapuyı bir revzen ḳodı pes

2040 -D.
2040b iverler: irerler S.
2043a mısra: Seg-i murdār içün sen yār olasın S / çün sen: n'içün D.
2043b bil ki bed: bil murdār B, D, S.
2046b ider : irer D,S.
* -B.
2048a girdi aña: aña girdi S.

Oturdı bir zamān itdi ʿibādet
İderdi kendü āyīnince ṭāʿat

Meger Bü’l-Ḳāsım-ı Hemdānī nā-gāh
Görüp ol deyri oldı andan āgāh

S 83b O deyrüñ ṭarfını pes oldı devvār
Derūnından olam diyü ḫaberdār

HM 85a Çaġırup her ṭarafdan itdi āvāz
Sükūt eylerdi rāhib eyleyüp nāz

B 68a Bu ḥālāt üzre oldı anda yek māh
Meger bir gün çaġırdı ḥikmetu’llāh

Çıḳardı başını revzenden ol kes
Didi hey hey nedür āvāze vü ses

Ki kimdür bu fużūlī demdemeyle
Beni ser-geşte itdi zemzemeyle

Ne istersin nedür benden su’ālüñ
Beni kendüme ḳo var gözle ḥālüñ

Didi ol şeyḫ aña ey pīr-i tersā
Nedür kāruñ bu deyr içinde tenhā

Dehān açup didi ey şeyḫ-i İslām
Benüm çoḳdur işüm gel itme ibrām

2049a ʿibādet: ʿibādāt S.
2049b ṭāʿat: ṭāʿāt S.
2050b oldı andan: andan oldı HM.

D 87a

Çü gördüm nefsümi bir kelb-i nā-pāk
Dişürür şehr içinden ḫār u ḫāşāk

Olupdur levṣ ü ḫūn içre devende
Gider her sūya bī-hūde revende

Anı ḥabs eyledüm deyr içre nā-çār
Diger tā kimseye olmaya āzār

Zen ü ferzendi daḫı ḫānumānı
Virüp bir kelbüñ oldum pāsbānı

Budur işüm segi zindāna ṣaldum
Bıraḳdı ʿavʿavın nālāna ṣaldum

Dilerseñ sen daḫı bend eyle kelbüñ
Ḳoyup ġavġāsını ṣāf eyle ḳalbüñ

Cihān deyrinde yā Rab ol Murād Ḫān
İde her mūzibi maḥbūs-ı zindān

S 84a

ʿİbret *

Ḫaber alduñ mı tersādan Müselmān
Müselmān ol Müselmān ol Müselmān

Müselmān iseñ iṭlāḳ itme kelbi
Ki incitmeye her şūrīde ḳalbi

B 68b

İdemezseñ çü zindān içre maḥbūs
Beden deyrinde bārī eyle medrūs

2061a eyledüm: eyleyüp B, D, S.
2065 -HM, S.
* -B.

HM 85b

Ṣalıvirme bu bāzār-ı cihāna
Ki zaḥmet virmeye tā dōstāna

Mü’ebbed boynına zencīr-i zecri
Urup lāzım ḳıl aña menʿ ü ḥacri

Anı bend eyle yoḳsa dīv-i nefsüñ
Ṣalar çāha seni teng eyler işüñ

D 87b

Seni ol ṣalmadın zindāna sen ṣal
Vü illā ol seni tīz ider īṣāl

Ṭabīʿat sengini ḳor çāhı baġlar
Ḳalur ẓulmetde rūḥuñ dā’im aġlar

Gerekdür saña pes bir Rüstem-i şīr
Ki bu senge ide zūr ile tedbīr

Vire ol çāh-ı ẓulmetden necātı
Çıḳup andan bulasın ṭayyibātı

Saña Rüstem didügüm pīr-i rehdür
Aña irmeyenüñ ḥāli tebehdür

Ki her kim pīri buldı itdi tevḳīr
Anuñ taḳṣīri oldı cümle tevfīr

Ṭabīʿat ẓulmetinden oldı ṣāf ol
Dem-i murdār iken pes oldı nāf ol

2078a ṣāf ol: ol ṣāf HM.
2078b nāf ol: ol nāf HM.

S 84b

Ve-lākin sen ne pīr ü ne mürīdsin
Gehī dervīş ü gāh olur merīdsin

Gehī Şiblī olursın ṣāf-ı sālūs
Gehi Şibrī olursıñ fitne efsūs

Gehī sen Bā-Yezīd-i vaḳt olursın
Gehī olur Yezīd-i maḳt olursın

Gehī ḫırḳa giyersin gāh zünnār
Bu ḥāl ile olursın ehl-i z̲ü'n-nār

Ḳo telvīni olıgör ehl-i temkīn
Nedāmetdür ġıdā-yı ehl-i telvīn

Ḥikāyet-i Ān Naṣrānī ki Müselmān-şüd *

D 88a

Yeñi tersā Müselmān oldı fīrūz
Yañıldı yolı ḫamr içdi diger rūz

HM 86a

Çü gördi māder anı mest ü bed-ḥāl
Didi aña nedür oġul bu aḥvāl

Meṣīḥi incidüp olduñ Müselmān
Şarāb içdüñ Muḥammed oldı ġażbān

Kilīsāda yüzüñ ḳara yirüñ yoḳ
Mülevves̲sin mesācidde yüzüñ yoḳ

* -B.

Ferāġ eyle bu işden olma gel ḫām
Muḫanneṣlik götürmez dīn-i İslām

Er iseñ muḥkem ol dīnüñde muḥkem
Ki dīnin ṭutmayan kişi olur kem

Müselmān ol ya bellü yā-ḫū tersā
Ki bir dīnde ḳopasın rūz-ı ferdā

S 85a

Ne sen bellü Muḥammed ümmetisin
Ne ḫod dīn-i Mesīḥüñ milletisin

Ḳabūl itdükde her kes anda millet
Meger sen olasın şeyṭāna ümmet

Ḫudāyā rūz-ı ḥaşr ol şāh-ı aḳṭār
Muḥammed ümmetine ola serdār

Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Gebr *

Meger var idi bir āteş-perestī
Dīninde saʿy iderd'itmezdi süstī

Meger yapmışdı ol bir köprü merġūb
Virüp māl-i ḥelāli üssi maḥbūb

D 88b

Maḥallinde olupdı ol püll-i ʿālī
Memerr-i nās idi ṣanma ki ḫālī

Bināsı ḫūb idi nehr üzre cārī
Duʿā iderdi her kim geçse bārī

2093 -HM, S.
* -B.
2097a nehr : şehr HM.

Meger sulṭān-ı dīn Maḥmūd-ı fīrūz
O pülle uġradı günlerde yek rūz

B 69b Görür bir ḳanṭara maṭbūʿ u merġūb
Memerr-i ḫalḳ şīrīn cāyı maḥbūb

Ṣorar bir kimseye bu ḫayr-ı ʿālī
Ne şaḫṣuñdur ne ḫoş bulmış bu ḥāli

Didiler ṣāḥibi bir gebr-i pür-dūd
İşi maḳbūl lākin kendü merdūd

HM 86b İşitdi bu sözi şeh çün tamāmet
Çeküp ġayret o gün itdi iḳāmet

Ṣalup ḥācibler itdi gebri iḥżār
Didi ey dīn ʿadūsı kebr-i bī-kār

S 85b Saña lāyıḳ degül bu püll-i ʿālī
Ḥesāb eyle ne ḫarc itdüñse ḥāli

Virem tā ḳıymetin ḫarcuñdan efzūn
ʿAlāḳañ olmaya der-daḫl ü bīrūn

Cevāb idüp didi gebr āṣikāre
Eger ide beni şeh pāre pāre

Anı dünyā-y-içün ṣatar mıyam ben
Ki dīnümçün anı ḫarc eyledüm ben

2099a görür: görüp HM.
2099b şīrīn: idi ol S.
2102a şeh çün: çün şeh B, S.
2107b eyledüm: eyleyem B.

Ne var gebr isem ey sulṭān-ı merġūb
Bilürsin her kişiye dīni maḥbūb

D89a İşitdi şeh cevābı ez-Mecūsī
O gebre zecr ile emr itdi ḥabsi

Anı ḥabs eylediler niçe eyyām
Çü zindān içre şiddet buldı encām

Ḫaber gönderdi şāha ḥīle-engīz
Rıżā virdüm çü beyʿa olma nevmīẕ

Velī cemʿ eyle üstād-ı kirāmı
Ki taḫmīn ideler ḳıymet tamāmī

İşitdi şād olup şāh-ı zamāne
Olur ʿaskerle ol cisre revāne

Gelüp cisr üzre ṭurdı gebr-i hüşyār
Didi diñle sözüm ey şāh-ı ḫod-kār

Bu gün benden ṣoruñ cisrüñ bahāsın
Yine benden dileñ anuñ bahāsın

B 70a Bilüñ cān oynaram itmem sipāsı
Cemāda virmezem cāndur bahāsı

S 86a Diyüp atdı ser-i pülden vücūdın
Ṣuya āteş-perest iken vücūdın

ʿAceb cān oynadı āteş-perestī
Ki tā irmeye dīnine şikestī

2111a ḥīle-engīz: fitne-engīz S.

ʿAdāletle cihānda şāh-ı fīrūz
Sitem seyline yapsun püll-i pīrūz

HM 87a

ʿİbret *

Gel ey dīn ẕevḳini daʿvā iden ḫām
Gel ögren bu gebirden şart-ı İslām

Virüp cānını dīnin ṭutdı muḥkem
Mecūsīden n'içün sen olasın kem

D 89b

Senüñ işüñ budur ey merd-i mekkār
Virüp dīni idersin aḫẕ-i dīnār

Seni aldayıyor dünyā-yı ġaddār
Bıraḳ dīnārı elden deste dīn ār

Yoluñda gel olıgör ṣāf u ṣādıḳ
Şu naḳdi al k'ola cānāna lāyıḳ

Ḥużūr-ı Ḥakda kimde ola behre
Ki naḳḳāda vire naḳdi ne behre

Saña büt oldı bu dīnār u dirhem
Birinüñ āḫiri nār u biri hem

Bu hemm ile dürüşüp gitme nāra
Ki bütle varmaḳ olmaz pīş-i Yāra

Bu sevdālar olupdur saña pā-bend
Yatursın câme-i ġafletde tā-çend

---

* 2119 -HM, S.
-B.

Uyanduḳda ecel ṭutar girībān
Ne pāy-ı reftenüñ var ne girīzān

S 86b

Dürüş kendü yaraġuñ eyle ey yār
Senüñçün kimse itmez kār u bāzār

B 70b

Ḥikāyet-i Dervīş Bā-Ca'fer-i Ṣādıḳ Raḥimehu'llāh *

Meger var idi bir dervīş-i ḥālī
İder ez-Ca'fer-i Ṣādıḳ su'āli

Ki ey dīn serveri evlā-yı evlād
Çü sensin ḥāliyen serdār-ı irşād

Nedendür bunca zühd ü ictihāduñ
N'içün dünyāya yoḳ meyl ü murāduñ

D 90a

Dehān açup didi ol şeyḫ-i pür-nūr
Ḳulaġuñ ṭut baña tā bulasın sūr

Cenāb-ı Ḥaḳdan irdi baña tevfīḳ
Yaḳīn oldı baña dört nesne taḥḳīḳ

HM 87b

Bu dördden ḥāṣıl oldı dört netā'ic
Ki bulardur olan aṣlu'l-ḥavā'ic

Budur evvel yaḳīnüm Rabb-i iḫlāṣ
Buyurdı her ḳula bir ḫıdmet-i ḫāṣ

* -B.
2132b çü: ki HM.

Bunı bildüm yaḳīn itdüm dirāyāt
ʿİbāda farż-ı ʿayn oldı ʿibādāt

Çü benden ġayrı kimse görmez anı
Edāya baġladum ben de miyānı

İkinci bunı bildüm rızḳ-ı maḳsūm
Bulur ṣāḥiblerin der-Hind ü der-Rūm

Anı ġayrı yimez bildüm muḥaḳḳaḳ
Bıraḳdum ḥırṣumı oldum muvaffaḳ

S 87a Üçünci bunı bildüm mevt-i pür-şūr
İrer bir gün muḥaḳḳaḳ idiser zūr

Yaraḳlandum aña oldum müheyyā
Ḳaçan gelse direm ehlen ve sehlā

Bunı dördünci bildüm yār u aġyār
Benümçün kimse olmazmış vefādār

Yine pes kendüme itdüm vefāyı
Bu dördi añladum buldum ṣafāyı

Yaḳīni bek ṭutup ẓannı bıraḳdum
ʿİbādet yolına ṣu gibi aḳdum

Yaḳīn-i şāhı yā Rab muḥkem eyle
Cenāb-ı ḳudse ʿazmin mübrem eyle

2143b direm: didüm HM.
2144b benümçün: benüm D.
2147 -HM, S.

B 71a, D 90b

ʿİbret *

İşitdüñ mi bunı ey ʿabd-i ābıḳ
Neler didi saña ol yār-i ṣādıḳ

Yaḳīni bıraġup sen ẓanna uyduñ
Bu işlerden ne añladuñ ne ṭuyduñ

Bu ġafletden ḳaçan bīdār olursın
Bu mestlikden ḳaçan hüşyār olursın

Seni pes luʿb içün yaratmadı Ḥaḳ
ʿİbādetçün yaratmışdur muḥaḳḳaḳ

Çü ġaflet içre geçdi sāl-i pençāh
ʿAceb ola mısın biş gün de āgāh

HM 88a

Bu müşkildür ki āḫir uyanasın
Tehī destüñ yüzüñ ḳara bulasın

Çü vesvās ile ṭurursın namāza
Deger mi ṣanasın berg-i piyāza

S 87b

Bulınmaz ṣavmuñ içinde ṣıyānet
Ne vaḳtin olasın ehl-i diyānet

Çü ḥaccuñ içre saʿyüñ yoḳ liḳāya
İrilmez ṣōfiyā ẕevḳ-i ṣafāya

* -B.
2152a çü: bu S.

Müẕekkirsin velī yoḳdur tefekkür
Tedebbür eyle aḥvālüñ tedebbür

Bu vech ile tetebbuʿ itseñ aḥvāl
Müşevveşdür ḳamu efʿāl ü aḳvāl

İlāhā Mufżılā Berrā Raḥīmā
ʿAṭūfā Münʿimā Rabbā Kerīmā

D 91a

ʿAmel bu vech ile çoḳdur günāhum
Senüñ fażluñdan özge yoḳ penāhum

Eger olmasa ẕerre fażl u ġufrān
Olur Şemsī ġarīḳ-i baḥr-i ʿiṣyān

B 71b

Su'āl-kerden-i Püser Ez-Peder Der-īn-Bāb *

Püser didi ki ʿālem ḫalḳı varı
Hevā-y-ile geçer leyl ü nehārı

Hevāsuz bir ḳadem yol varmadılar
Riyāsuz bir ʿamel başarmadılar

Ne var ben de hevā-y-ile niçe sāl
Varup Bābilde idem siḥri ikmāl

Dönüp āḫirde tā'ib olsam ey cān
Bu kem işüm baña virür mi noḳṣān

2158b efʿāl ü aḳvāl: aḳvāl ü aḥvāl S.
2161a ġufrān: iḥsān S.
* -B; Maḳāle-i Şeşüm Su'āl-kerden-i Püser Ez-Peder Der-īn-Bāb HM.

Cevāb-ı Peder *

Peder didi ki ey maġrūr u muḫtāl
Ḥaḳīḳat ʿāleminden dūr u bed-ḥāl

Bu gün ʿömr-i ʿazīzi itme żāyiʿ
Hevā yolında olma ẓanna tābiʿ

HM 88b Ne bildi kimse ferdā n'olısardur
Ḥayāt üzre mi yāḫod öliserdür

Gidersin Bābile ey pīr-i fertūt
Ki siḥr ögrediser Hārūt u Mārūt

2170 Hezārān yıldur ol iki firişte
Başı aşaġı çehde cānı teşne

D 91b Ara yirde ḳarīb iken mesāfet
İrişmez aġzı ṣuya zī ḫasāret

Çü üstāduñ işi böyle perīşān
Bu bellüdür n'ola şākird-i īşān

Budur zuʿmuñ bu gün dīv-i sirişte
Olasın irte tevbeyle firişte

Meger Bābildedür mevtüñ muḳadder
K'iversin irmege aña muḳarrer

---

* -B.
2166 S nüshasında 2166-2204 arası beyitler mevcut değildir.
2174a muḳadder: muḳarrer B.

Ḥikāyet-i Civān Bā-ʿAzrā'īl ʿAleyhi's-Selām

İşit benden bu demde yād-ı ḳıṣṣa
Ḥikāyetden ire tā saña ḥiṣṣe

B 72a

Meger bir gün der-eyvān-ı Süleymān
Ṭurupdı bir civān şādān u ḫandān

Gelüpdi anda ʿAzrā'īl-i cān-sūz
Baḳardı ol civāna tīz ü ten-sūz

Güẕer itdi çü ʿAzrā'īl birūnı
Civānuñ ṭoldı ḫavf ile derūnı

Süleymāna didi ey kān-ı şefḳat
Baña bu kesden irdi küll-i kürbet

Keremden buyuruñ ebr ü hevāya
Ulaşdıra beni bir ġayrı cāya

Dilüm ḫūn oldı ḫavfından bu şaḫṣuñ
Tenüm ḫāk oldı mekrinden bu şaḫṣuñ

Buyurdı ebre ol dem şāh-ı fīrūz
Verā-yı Hinde ilte anı ol rūz

D 92a

Çü irte oldı ol şāh ittifāḳī
Olur ʿAzrā'īle yine mülāḳī

HM 89a

Su'āl ider ki ey bī-tīġ ḫūn-rīz
N'içün itdüñ civāna naẕra-i tīz

Ki ḫavfuñdan senüñ pür yara oldı
Vaṭan terk eyleyüp āvāre oldı

Cevāb idüp didi ʿAzrā'il ān-gāh
Ki gelmişdi baña fermān-ı dergāh

Ki ben ḳabż eyleyem rūḥ-ı civānı
Bu dem içinde der-Hindūsitānī

Anı çün bunda gördüm ḥayret irdi
Aña diḳḳatle baḳdum żucret irdi

Çü Hindūstāna vardum anda buldum
Alup cānını şimdi bunda geldüm

Ḳażā-yı şāha lüṭfuñ yā İlāhī
Siper olsun aña eyle nigāhı

ʿİbret *

B 72b

Gel añla bu ḫaberden ḥasb-i ḥālüñ
Ḳażāyı bozmaġa var mı mecālüñ

Ne ḥāṣıl eyleye tedbīr-i insān
Muvafıḳ olmasa taḳdīr-i Yezdān

Ḳamu bir noḳṭadur taḳdīr-i evvel
Naẓar eyle bu işde olma aḥvel

2190 -HM.
* -B.

Gehi ḫārı gül eyler geh güli ḫār
Gül iseñ itme ḫārından anuñ zār

Ki her ḫārında var ṣad deste-i gül
Rıżā vir ḫārına olduñsa bülbül

D 92b İresin tā kenār-ı selsebīle
Şifālar ire senden her ʿalīle

Gözetme merd iseñ dā'im ḥużūruñ
Ki ṭoġmaya ḥużūruñdan ṣübūruñ

İşitdüñ mā-cerāsın pes civānuñ
Ḳażasına rıżā virgil Ḫudānuñ

Ġam u şādīsine baḳma cihānuñ
Ne ġammı olısar cāna ḳıyanuñ

Eger ġamgīn olursañ bārī dīnüñ
Ġamın çek var ise zerre yaḳīnüñ

HM 89b Degülsin derd-i dīnüñden ḫaberdār
Anuñçün eylemezsin dīn içün zār

Ḥikāyet-i Civān Bā-Refīḳ-ı Şefīḳ *

Var idi bir civānuñ bir refīḳı
Yimiş bir dem o zaḫm-ı mancınıḳı

Düşüp ṭopraġa olmış ḳana maḫlūṭ
İderdi āh u zārī sīne pür-dūd

* -B.
2202b mancınıḳı: mancınığı D.

S 90a Ḥayātından ḳalupdı bir iki dem
Civān eydür aña ey nūr-ı dīdem

Nedür ḥālüñ baña anı beyān it
Derūnuñ derdini bu dem ʿayān it

Cevāb idüp didi ey merd-i mecnūn
Ne diyem ben saña ḥālüm diger-gūn

B 73a Eger zaḫmın yidüñse mancınıḳuñ
Bilürsin ḥālini ol dem refīḳuñ

D 93a Ne bilsün ḥāl-i bīmārı eṣıḥḥā
Diyüp teslīm-i rūḥ itdi o tenhā

Żamīr-i şāhı rūşen ḳıl Ḫudāyā
Ki ẓāhir ola aḥvāl-i berāyā

ʿİbret *

İşit ey dīn yolında merd-i bī-derd
Ṣanursın her kesi kendüñ gibi serd

Ṣaḥīḥ olan ne bilsün mübtelāyı
Sürūr ehli ne bilsün pür-belāyı

Bürūdetle ḥacerden ḳalbüñ aḳsā
Seni bīnā ṣanursın çeşmüñ aʿmā

Ne āteş var derūnuñda ne dūduñ
ʿAcebdür seng-i sermādur vücūduñ

2207a mancınıḳuñ: mancınıġuñ HM.
2209 -HM, S.
* -B.

Ḫudā yolında olmaduñ dil-efgār
ʿAcebdür ʿucb ile ḳalbüñ pür-inkār

Ne derdüñ var derūnuñda ne ḥālet
İdersin ehl-i ḥāle buġż u töhmet

Ne vaḳtin ṭuyasın dīnden ḥalāvet
Ki dīn ehline idersin ʿadāvet

HM 90a, S 90b

Dimāġuñda ẕikirden lezzetüñ yoḳ
Ḫudā ḥaḳḳı başuñda devletüñ yoḳ

Ṣafāsın ṣōfīnüñ efsāne dirsin
Bu zecr ile anı uṣana dirsin

Ṣafā-y-ile idenler ẕikr-i Mevlā
Uṣanur mı fe-ḥāṣā ṣümme ḥāṣā

Ṣanursın ʿālem ehlin hep mürāyī
Unutduñ sū'-i ẓann ile Ḫudāyı

D 93b

Bıraḳ bu ẓannı gel ey merd-i mesmūm
لعمرى ان بعض الظن مشئوم

Çü dem-sāz olmaduñ aṣḥāb-ı vecde
İrādet virme bārī şeyḫ-i Necde

B 73b

Bilürseñ derdümi ʿayn-ı devāsın
Iraġ ol bilmedüñse bī-nevāsın

2216a ṭuyasın: ṭutasın HM.
2220a ʿālem ehlin: cümle ʿālem S.
2221b "Hayatım üzerine yemin ederim ki bazı zanlar uğursuzdur."
2222a olmaduñ: olduñ bu D.

Bu ʿışḳ aḥvālidür bī-gāne bilmez
Vücūdın ṣaḳlayan meydāna girmez

Ḥiḳāyet-i Dīvāne-i Mıṣrī *

İşit bu ḳıṣṣā[y]ı benden ḳulaġ ol
Degülseñ ʿışḳ eri yoldan ıraġ ol

Var idi şehr-i Mıṣruñ bir kemīni
Açuḳdı dīde-i ʿayne'l-yaḳīni

Olupdı ʿışḳ ile şūrīde-aḥvāl
Ḥaḳīḳatden gehī söylerdi aḳvāl

Didi bir gün ki her şūrīde-i rāh
ʿAceb olmaz eger ölürse nā-gāh

S 91a

ʿAceb oldur ki bunca ḥālet ile
Yarım dem ṣaġ olup dünyāda ḳala

Ḥaḳā'iḳ ʿilmini yā Rabbe'l-erbāb
Müyesser eyle şāha feṭḥ idüp bāb

ʿİbret *

Ne bilsün ḫām olan aḥvāl-i ʿışḳı
Yine puḫte bilür aḳvāl-i ʿışḳı

Eñ ednā ḳaṭresi ʿummāna ṣıġmaz
Bunuñ kem z̲erresi tābāna ṣıġmaz

2224a aḥvālidür: aḥvālinden B.
* -B.
2226b ʿayne'l-yaḳīni: ḥaḳḳa'l-yaḳīni HM.
2230 -HM, S.
* -B.
2232b tābāna: pāyāna HM.

HM 90b, D 94a

Begenmez demʿası ṭūfān-ı Nūḥı
İrür īʿādı raʿda ʿinde nevḥi

Çü maẓhar düşdi envār-ı Celīle
Baş egmez levʿāsı nār-ı Ḫalīle

Ḫazā'in ṣāḥibidür her gedāsı
Bu yol müflisleridür mā-ʿādāsı

Bulardur her ḳadeḥden cürʿa-nūşān
Ḳabāyı terk idenler ḫırḳa-pūşān

B 74a

Bulardur terk iden küllī vücūdı
Bulardur Ḥaḳḳa ḫāṣṣ iden sücūdı

Bular ḳan ile alurlar vużūyı
Bular ḥilm ile başarlar ʿadūyı

Ḥikāyet-i Manṣūr-ı Ḥallāc *

Çü ʿışḳ ile Ḥüseyn olmışdı Manṣūr
Anuñ ḳatline fetvā oldı mezbūr

Çü kesdiler elin şūrīde-cānuñ
İşitgil mā-cerāsın benden anuñ

S 91b

Aḳan ḳanın sürerdi dest ü rūya
Anı dürterdi aʿżā-yı vużūya

2236b idenler: idüpler B, D; iderler S.
2237b iden: idenler HM.
* -B.
2240a şūrīde-cānuñ: şūrīde-ḥālüñ B, D, HM.
2241b dürterdi : ṭutardı S.

Didiler ki aña ey merd-i meydān
Nedür nükte bu işden eyle tibyān

N'içün ḳan eyledüñ aʿżā-yı pāküñ
Bu bed işden n'içün olmadı bāküñ

Didi diñleñ ki ey ġāfil cemāʿat
Ṣalāt-ı vuṣlata oldı iḳāmet

D 94b 2245 Anuñ ḳanla olur ancaḳ vużūsı
Bu remzi añlamaz ʿışḳuñ ʿadūsı

Faḳīh-i şehr egerçi nā-revā dir
Çü ʿışḳı añlamaz ol nā-sezā dir

Ayaḳ başa çü Ḥaḳ yolına merdān
Ḳayırmaz ṭaʿn iderse aña nā-dān

Ḫudāyā luṭfuñ ile şāh-ı āfāḳ
Kerem irgür ola sulṭān-ı ʿuşşāḳ

ʿİbret *

HM 91a Faḳīhā gel oḳı fetvā-yı ʿışḳı
Ṭuyasın ṭā nedür taḳvā-yı ʿışḳı

2250 Bu nār-ı ʿışḳa ur evrāḳ-ı ḳāli
Ki tā fehm idesin esrār-ı ḥāli

B 74b Bu görmekdür dimeklik bunda olmaz
Bu zevḳīdür yimeklik bunda olmaz

2242b işden: işde S.
2248 -HM, S.
* -B.

Bunı fehm idemez her ḫuşk zāhid
Eger yüz yıl olursa başḳa ʿābid

Gerekdür ola Ḳayyūm ile ḳā'im
Ki tā ḫavf itmeye ez-levm-i lā'im

S 92a Daḳa boynına ʿışḳ zencīri nā-gāh
Çeke ḳanda dilerse ḫāh u nā-ḫāh

2255 Bu ḥükm ile ala ḳan ile āb-dest
Ki budur ʿışḳ erine de'b ü sünnet

İde seccādesin ol dem mey-ālūd
Ḥaḳīḳī ḳıble ola Rabb-i meşhūd

Ṣalāt-ı vuṣlata ola iḳāmet
Şühūd ehli ola aña cemāʿat

D 95a İmām ola olara ʿışḳ-ı pür-şūr
Yazıla şānına maḳbūl menşūr

Bunı fehm itmege Manṣūr-ı Ḥallāc
Ya Ġazzālī gerek ya Ḫayr-ı Nessāc

2260 Niçe şāhı ġulām eyler bu ḥālet
Ġınā ehlin ider ehl-i żarūret

Müfīd olmaz bu yolda ḳuvvet ü zūr
Niçe zūr ehlini bu ʿışḳ ider mūr

2259a itmege Manṣūr: itmege ey Manṣūr S.

Hiḳāyet-i Mecnūn *

Ḳaçan Mecnūn göreydi rūy-ı Leylā
Gözinden yaş aḳardı dilde veylā

Zaʿferāna dönerdi reng-i rūyı
Ḥayādan ürperürdi cümle mūyı

İrerdi lerze endāmına anuñ
Düşerdi şīr iken dāmına anuñ

HM 91b 2265 Didiler aña ey Mecnūn-ı ḫoş-ḥāl
Beyān eyle bu remzi söyle aḳvāl

S 92b Çü sensin ʿışḳ ile mecnūn-ı ser-mest
Şecāʿatla olursın merd-i ber-dest

B 75a Gezersin bīşelerde ferd ü tenhā
Saña bebr ü peleng olmazdı hem-tā

Muḥaṣṣal kimseden yoḳ bīm ü bāküñ
Nedür Leylāyı gördükçe bu çāküñ

Ṣolar beñzüñ düşer aʿżāya lerze
Hemānā mūş olursın pīş-i gürbe

D 95b 2270 Dehān açup didi Mecnūn-ı pür-ġam
Cevābından gelür būy-ı süpürġam

Geçinenler cihānda şīr-i şerze
Olurlar ʿışḳ öñinde mūş-ı herze

* -B.

İlāhī ʿışḳuñ ile şāh-ı devrān
İki şahlıḳda ola ferd-i meydān

ʿİbret *

Bu ʿışḳ işi Süleymānı ider mūr
Müfīd olmaz aña hīç ḳuvvet ü zūr

Niçe pīl olanı pā-māl ider ʿışḳ
Niçe Rüstemleri hem Zāl ider ʿışḳ

Niçe nāz ehlini ṣalar niyāza
Niçe zer-ḳıymeti ṣatar piyāza

Niçe cāh ehlini ṣaldı bu çāha
Niçe raʿnāları ṣaymaz giyāha

Niçe Saḥbān olanı ʿışḳ ider lāl
Niçe çālāki hem ser-geşte-aḥvāl

Niçe ʿāḳilleri mecnūn ider ʿışḳ
Niçe kāmilleri meftūn ider ʿışḳ

Niçe zūr ehlini pür-zār ider bu
Niçe bī-cürmi hem ber-dār ider bu

S 93a

Niçe ṣanʿāna ʿışḳ ögretdi ṣanʿat
Varup pīr-i muġāna aldı beyʿat

2272 -HM, S.
* -B.
2275 -S.
2276a ṣaldı: ṣalar S.
2280b aldı: itdi S.

Budur ʿışḳa hemīşe ʿādet ü rāh
Ki şāhı bende eyler bende[y]i şāh

HM 92a, B 75b

Ḥikāyet-i Civān u Dervīş *

D 96a

Var idi bir civān-ı ḫūb u meh-rūy
Anuñ zülfinden idi müşg bir mūy

Lebi laʿlinden iden cerr-i cürʿa
Bilā-reybin iderdi çāk-i ḫırḳa

Dehānından eṣer yoḳ idi gūyā
Diyesin ḥarf-i mevhūm idi gūyā

2285 Muḥaṣṣal ḥüsnine yoḳ idi pādāş
Anı naḳş eyleyen naḳḳāşa şābāş

Meger var idi bir dervīş dili pāk
Anuñ ʿışḳından idi sīnesi çāk

Olupdı ol civānuñ mübtelāsı
Ṣafā-baḫş idi anuñ her belāsı

Yolında merd idi ʿışḳında ṣādıḳ
Olupdı ḳāline ḥāli muṭābıḳ

Pes āḫir ṭāḳati ṭāḳ oldı anuñ
Murādı şāh-ı āfāḳ oldı anuñ

2290 Ḳarārı ḳalmadı bī-rūy-ı maḥbūb
Cemālin görmege ʿazm itdi ol ḫūb

* -B.
2283a laʿlinden: mülinedn B.

Mübārek demde irdi ḫıdmetine
Hemān ʿarż itdi ḥālin ḥażretine

Didi ey cismümüñ cānı ḫalāṣı
Daḫı bu derdümüñ dermān-ı ḫāṣṣı

S 93b

Ki sensüz yoḳ ḥayātumla temettuʿ
Ḥużūrum sensüzin eyler temennuʿ

Ne ṣabrum var yoluñda ne ḳarārum
Ne ḳurbüm var cenāba ne firārum

D 96b

Eger baḫşīş iderseñ sā'ilem ben
Vü ger ne ḳatl iderseñ ḳā'ilem ben

Bu ikiden nedür fermān u tedbīr
Kerem ḳılġıl ḥabībüm itme te'ḫīr

İşitdi çün bunı şāh-ı vefādār
Derūnı ʿāşıḳa oldı ḫırīdār

HM 92b, B 76a

Velī yüz ṭutdı ol dem imtiḥāna
Ki vāḳıf ola ṣıdḳ ile yalana

Meḥekk-i imtiḥān olmasa bārī
Bilinmez ʿāşıḳuñ ḳadr ü ʿayārı

Belā-y-ile olur ʿışḳuñ fürūġı
Belādur farḳ iden ṣıdḳ u dürūġı

2292 -S.
2293b temennuʿ: temettuʿ S.
2297b ʿāşıḳa: ʿışḳa D.

Civān bir esbe pes oldı süvāre
Gedā-y-ile o dem çıḳdı kenāra

Ṭaḳup boynına bir ḥabl-i girānı
Depüp atını muḥkem çekdi anı

Sürerdi esbi meydāna revāne
Olurdı ʿāşıḳ-ı miskīn devāne

Sürerdi ḳaṣd ile ḫāşāk ü ḫāra
Olurdı dest ü pāyı pāre pāre

2305 Düşerdi gāhī ruḫsār üzre ol zār
Batardı rūyına ḫāşāk ile ḫār

Çü aʿżādan olurdı ḳan revāne
Yanınca raḳṣ iderdi şādmāne

S 94a Çekerdi geh nişīb ü geh firāza
Ṣafāsından düşer ʿāşıḳ niyāza

D 97a Yüzinde gerçi güller açdı ḫaşāk
Ayaġı līk pür-ḫār idi ḥāşāk

Boyandı gerçi ʿāşıḳ rengi ḳana
Ṣafā sürerdi andan ṣādıḳāne

2310 Vefā bildi cefāsın ol nigāruñ
Yirin güller ṣanurdı zaḫm-ı ḫāruñ

2301a pes: çün S.
2302 -S.
2303b devāne: revāne B.
2305b rūyına: pāyına S.
2308a güller: yollar S.

Taẕarruʿlar iderdi Kirdigāra
Ki mūnis itdi bir dem esb-i yāra

Rikābın būs iderdi geh zemīni
Ki benden çizme bu ḥable'l-metīni

Ne şahlıḳdur baña bu dem ki seg-vār
Resen ṭaḳup yider destiyle dildār

Çü hem-pā oldum esbine devānam
Yolında cānı virmekde revānam

HM 93a, B 76b

Kime feṯḥ oldı işbu fāl-i fīrūz
Gidüp hicrüñ şitāsı irdi nev-rūz

Bu deñlü dilde iẓhār itdi şādī
Nihādında ziyādeydi neşāṭı

Çü maʿşūḳ oldı ṣıdḳından ḫaberdār
Vefā ṣubḥın ufuḳdan itdi iẓhār

Didi ey ʿāşıḳ-ı miskīn ü ṣādıḳ
Bulındı ḳālüñe ḥālüñ muvāfıḳ

Eṣer yoḳ sende şehvetden muḳarrer
Derūnuñda ḥaḳīḳatdür muṣavver

S 94b

Baña şimden girü lāzım vefādur
Egerçi her ne idersem ṣafādur

D 97b

Diyüp bunı atından indi ol dem
Diler kim yarasına ṣara merhem

2318b ḳālüñe: fālüñe B.
2320b idersem: iderse S.

İdüp ol mübtelāya ʿöẕr ü ikrām
Cerāḥatlar yirine itdi inʿām

Alup sūzen eline yār-ı dildār
Vefādar oldı olmışken cefākār

Ser-i zānūya aldı pāyın anuñ
Çıḳardı sūzen ile ḫārın anuñ

İderdi mübtelāya dil-nüvāzī
İderdi yarasına çāre-sāzī

Gehī oḫşardı gāhī ʿöẕr iderdi
Gehī taḥsīn idüp mesrūr iderdi

Tecessüs eyler idi zaḫm-ı ḫārı
Budur ṣādıḳlar içün şarṭ-ı yārī

Tebessüm birle söylerdi nikātı
İderdi yarasına iltifātı

Derūnından dir idi ʿāşıḳ-ı zār
N'olaydı gözlerüm olaydı pür-ḫār

Çü her ḫāra ḥabībüñ naẓrası var
Be-her derde ṭabībüñ çāresi var

Gerekdür kim bu yolda arta yaram
Ki derdümle muḳārin ola çārem

2324b çıḳardı: çukarur B.
2326a oḫşardı: oḫşar u HM; oġşardı S.
2327a eyler: ider S.
2331b muḳārin: muḳābil S.

Ḫudāyā Ḫān Murād ol bende-i ṣāf
Ola her demde biñ manẓūr-ı elṭāf

HM 93b, B 77a

ʿİbret *

S 95a

Gel ey ʿāṣıḳ geçinen merd-i lāfī
Çü yarañ yoḳ degülsin merd-i ṣāfī

D 98a

Murādı Ḫˇācenüñ bundan Ḫudādur
Arada söylenen şāh u gedādur

Gedānuñ şāha lāyıḳ pes nesi var
Meger yolında bir ḳaç yarası var

Sebeb çün yara imiş vaṣl-ı yāra
Gel imdi yara eyle yāra yara

Çü yār içün ola pāyuñda ḫāruñ
Gülistān ola ḫāruñ gide zāruñ

Çekerseñ ger yolında z̲erre zaḥmet
Gide ġam noḳtası pes ola raḥmet

Ayaġuña batarsa ġam yime ḫār
Olur her ḫāra luṭfı baḥr-i zeḫḫār

Yolında kim çeke yāruñ cerāḥat
Ṣarar merhem bulur āḫirde rāḥat

---

* 2332 -HM, S.
-B.
2335b var: - HM.

Ḫaber ṣorsañ bu yoluñ ḫ̆ācegānı
Bulupdur her dikende niçe kānı

Cefāsında vefāsıdur muḳarrer
Murādında ṣafāsıdur muḥarrer

Bu yolda aġlayanlar ṣoñ gülerler
Ḥabībi gözleri yaşın silerler

Gel imdi ʿāşıḳ ol yolında ṣādıḳ
Ki ḥabl-i ʿışḳ ola boynuña lāyıḳ

2345 Ṭaḳa zencīre maḥbūb-ı ḥaḳīḳī
O dem fehm idesin sırr-ı daḳīḳi

S 95b Kemend-bend ola boynuña zülfi
Yidil her ḳanda çekse itme ḫulfi

D 98b Çü ʿışḳuñ mebdeʾi evvel belādur
Velī ṣoñında luṭf ile velādur

B 77b Bunı ister pes istiġnā-yı Leylā
Niyāz içre ola Mecnūn-ı şeydā

HM 94a Ki āḫir vaṣlına ola ḫırīdār
Nihāyet bula hicri çekmeye zār

2350 İşitdüñ çekmeyince dürlü miḥne
Ḫalīfe olmadı Ādem zemīne

Semāya irmeyince nevḥa-i Nūḥ
Müyesser olmadı pes rāḥat-ı rūḥ

Ḫalīlin itmeyince nāra vāṣıl
Libās-ı ḫullete olmadı nā'il

Çün İsmā'īl rıżā virdi ḳażāya
Kerāmetle irişdürdi fidāye

Belā çekdürmeyinc'Eyyūba Tevvāb
Dimedi aña "**نعم العبد اواب**"

2355 Gözinüñ nūrı gitmeyince Ya'ḳūb
Aña el virmedi dīdār-ı maḥbūb

Çü ḳoydı Yūsufı bāzār-ı Mıṣra
Ṣoñı şāh eyledi gülzār-ı Mıṣra

Başın meydāna ḳomayınca Yaḥyā
Şehādetle şühūd olmadı mumżā

Mesīḥ anuñ yolında giymedin şāl
Semā-yı çārüme olmadı īṣāl

S 96a Ḫabībi çekmedin cevr-i Ḳureyşi
İşitdüñ itmemişdi seyr-i 'arşı

D 99a 2360 Belā-yı hicret olmayınca mümżā
Aña feṭḥ-i mübīn olmadı īḥā

Musallaṭ itmedin her bī-temīzi
Müyesser itmedi naṣr-ı 'azīzi

Ṣaḥābe olmadın dārından iḫrāc
Dimedi "**صادقون**" anlara vehhāc [637]

2354b "O, ne güzel kuldur! (Çünkü o, sürekli olarak Allah'a) yönelirdi", Sād, 38/44.
2362b "(İşte) doğru olanlar (bunlardır.)", Haşr, 59/8.

Neʿam ʿāşıḳ olanlar yüce şāna
Belā tīrine oldılar nişāne

Velī bu sırrı ṭuyanlar yimez ġam
Ṣarılur yarasınca çünki merhem

B 78a 2365 Ṣınıḳlar ṣarıcıdur çünki Cebbār
Anuñçün gel ṣınıḳ ol tā ṣara yār

HM 94b Yime ġam ger bu yolda ṣınsa varuñ
Bütünlikdür bu yüzden inkisāruñ

Anuñçün olsa ḳanuñ çün revāne
Yazılur Allāh Allāh cāvidāne

Ḥiḳāyet-i Şeyḫ Nūrī ʿAleyhi's-Selām *

Meger ṭurmışdı yol üzre bir aʿmā
Dilinden ism-i Ḥaḳḳ itdi teḳāżā

Gidüp pes iḫtiyārı didi Allāh
İşitdi ism-i Ḥaḳḳı Nūrī nā-gāh

2370 Gidüp ṣabrı ḳatına vardı ānī
Didi aña ne bilürsin sen anı

S 96b Ḥaḳīḳat ger bilürseñ z̲ātın anuñ
Derūnuñdan didüñse nāmın anuñ

2364b yarasınca: yarasına D, S.
2366a ger: gel HM.
2367a revāne: devāne S.
* -B; āleyhi's-selām: āleyhi rahmetü'l-Bārī D, S.
2371a ger bilürseñ z̲ātın anuñ: içdüñ ise cāmın anuñ S.

D 99b

N’içün ölmeyesin ṣaġ ola cismüñ
Fenāya varmaya bu ism ü resmüñ

Diyüp Nūrī bu sözi oldı bī-hūş
Diyesin gitdi cānı oldı ten boş

Bu şūr ile düşer ṣaḥrāya nā-gāh
Biçilmiş bir neyistāna irer rāh

Neyistāna ider kendüyi pertāb
Olur ḫūn içre aʿżā cümle ġarḳ-āb

Cerāḥatlar irer çün cism-i pāke
Ṣaçılur ḳanı eşcār ile ḫāke

Ne yirde kim düşer bir ḳaṭre nā-gāh
Ḳanından yazılur pes lafẓatu’llāh

Dil ü dilinde yā Rab pādişāhuñ
Yazılsun lafẓatu’llāh ol penāhuñ

ʿİbret *

B 78b

İşidürseñ bu resme diñle neyden
İçerseñ böyle içgil bārī meyden

İçenler cürʿa-i nāmından anuñ
Bulurlar ḥāleti cāmından anuñ

---

* 2378 -HM, S.
-B.
2379a neyden: benden S.

Unudurlar o dem cān u cihānı
Ṭuyarlar sırr-ı ʿışḳı nā-gehānī

HM 95a Gedā-y-iken bu yolda şāh olursın
Uyurken uyanup āgāh olursın

Açılup dīde-i ʿayne'l-yaḳīnüñ
Gümānuñ güm olup ḳalmaya ẓannuñ

S 97a Yolında ʿāşıḳ-ı cān-bāz olasın
Bu sırdan añlayup ser-bāz olasın

D 100a 2385 Şühūduñ ola maḥbūb-ı ḥaḳīḳī
Çü yol bulduñ ḳoduñ ġayrı ṭarīḳi

Ḥikāyet-i Ebu'l-Ḳāsım-ı Hemedānī Bā-Büt-Perest *

Meger Bu'l-Ḳāsım-ı Hemdānī yek rāh
Ki Hemdāndan çıḳupdı ṭaşra nā-gāh

Varup büt-ḫāneye seyr içün ol merd
Ki ʿibret ala andan ola pür-derd

Görür bir büt muraṣṣaʿ cümle zerrīn
Ḳomışlar kürsī üzre ser-be-ser zeyn

Ḥavālīsinde ṭurmış cemʿ-i gebrān
Ḳomışlar āteş üzre ṭolı ḳazġan

* -B.
2387a varup: varur D.

İçinde ḳaynar anuñ cūş ile yaġ
Duḫānından velī ḫaste olur ṣaġ

Birezden geldi bir tersā-yı be’sā
O büt öñinde secde itdi ḥaşā

Tażarruʿlar ider bī-hūde bī-kār
Didiler aña ey merd-i dil-efgār

B 79a Nesisin işbu tañrınuñ beyān it
Nedür pes mertebeñ anı ʿayān it

Didi kim bendesiyem cān u dilden
Buña ḳulluḳ ḳıluram hem göñülden

Didiler hedye vir ṭurma ıraġ ol
Degülsin çünki ʿāşıḳ yüri saġ ol

S 97b Hediyye virdi ol gitdi revāne
Gelür ancılayın bir kes devāne

D 100b Bu da evvelki gibi ḫıdmet itdi
Bu üslūb üzre on kes geldi gitdi

HM 95b Çün āḫir geldi bir kes zār u bī-zār
Gözi pür-nem dilinde āh ile zār

Żaʿīfü’l-cism ü ḫaste zār u bī-fer
Nizār u ḫuşk ü zerd ü şöyle lāġar

Didiler aña sen kimsin beyān it
Ḫudāñ ile nedür ḥālüñ ʿayān it

2391a be’sā-: bāşā D.
2396b devāne: revāne S.

Didi bir ʿāşıḳ-ı dīvānesiyem
Yolında cān virür ferzānesiyem

İşitdiler aña itdiler ikrām
Ḳodılar altına kürsiyy-i zerfām

Oturdı kürsīye pes oldı ʿuryān
Getürdiler o yaġı şöyle ġalyān

Başından ḳoydılar anuñ be-yek-bār
Dimāġın ṣaldı pāya itmedi zār

2405 Vücūdı yandı ḫāk oldı tamāmet
Külinden aldılar anuñ cemāʿat

Şifā-y-içün o yaġı şīşelerle
Tamām żabṭ itdiler endīşelerle

Bu ḥāli çünki gördi şeyḫ-i Mihne
Ḥarāret irdi cāna itdi girye

Ḫudāyā Ḫān Murād ol şāh-ı ġāzī
Ala her gördüginden itti ʿāẕı

B 79b

ʿİbret *

S 98a

İşit bu remzi ey meşġūl-i bāzī
Bu tersādan gel ögren ʿışḳ-bāzī

2402b altına: aña bir S.
2407b itdi girye: düşdi ḥüzne S.
2408 -HM, S.
* -B.

D 101a

Ne ḫālet itdiler der-dīn-i bāṭıl
N’içün ḥaḳ dīn içün sen şöyle ʿāṭıl

Ya bu tersā gibi gel sen de merd ol
Ḳo telvīni ḥaḳīḳat ehl-i derd ol

Ya artuḳ eyleme daʿvā-yı İslām
Degülsin puḫtesin ey merd-i bed-ḫām

Utanmadın niçe bir luʿb ü bāzī
Niçe bir ṣayd-ı bāzī esb-i tāzī

Niçe bir iḫtilāṭ u seyr-i ṣaḥrā
Olup bir ḳaç hevā ehline hem-pā

HM 96a

Niçe bir bal u yaġ u çerb ü şīrīn
Niçe bir ṭumṭurāḳ u zeyn ü zerrīn

Niçe bir ḫādim ü bevvāb u eyvān
Niçe bir defter ü evrāḳ u dīvān

Niçe bir ḍarb u ḥarb u zūr-ı bāzū
Niçe bir her hevāya meyl ü ārzū

Niçe bir cāme-i faḫr-i muṭarrez
Niçe bir olasın merd-i muʿazzez

Niçe bir ḫadd ü ḫāl ü şān u ebrū
Niçe bir ṭāḳ u çeşm ü zülf ü meh-rū

Niçe bir bu terāneñ sāz u sözüñ
Geçe ġafletle dā’im leyl ü rūzuñ

Niçe bir kiştzār u bāġ u bostān
Niçe bir bu hevā ḫamrıyla mestān

S 98b Niçe bir ḳayd olasın bend ü baġa
Müşārik olasın murġ-ı kelāġa

D 101b Niçe bir feṯḥ-i dükkān u bu bāzār
Niçe bir almaḳ u ṣatmaḳ dil-efgār

Bu dükkānı düşür eyle ferāġuñ
Ḥaḳīḳat ṣūḳına eyle yaraġuñ

B 80a 2425 Niçe bir ġaflet ile nerd ü şaṭranc
Baṭāletle ḳazanma bārī ṣad renc

Niçe bir benc ü beng ü ekl-i tiryāḳ
Gidüp aḳluñ olupsın deng-i āfāk

Niçe bir medresede ḳīl ü ḳālüñ
Ṣaḳın furṣat geçer fikr eyle ḥālüñ

Niçe bir ders ü vaʿẓuñ hūy u hāyuñ
Bilür misin nedür āḫirde cāyuñ

Rücūʿuñ çünki āḫirde añadur
Bıraḳ ġayrı anuñ nāmın aña dur

2430 Ḳo vesvāsı ḳabūl it ʿışḳ-ı yāri
Ḳamu ʿālem gül ola gide ḫārı

2422a ḳayd olasın bend: bend olasın ḳayd S.
2426a benc: berş S.
2430a ʿışḳ-ı yāri: ʿışḳ-ı Bārī S.

Püserüñ Pedere Yine Bu Maʿnādan Su’āl İtdügidür *

HM 96b

Püser didi buña olmaz ḥimāyet
Ki yoḳdur pāye-i ʿışḳa nihāyet

Gerekdür yola girmek māyesince
Ayaḳ ayaḳ çıḳılmaḳ pāyesince

Şu resme ʿālīdür ol ʿışḳ-ı cān-sūz
Benüm teg kes irer mi aña yek rūz

S 99a

Çü şāḫ-ı sidredür el irmez aña
Diyesin Kaʿbedür kes girmez aña

D 102a

Yaraşmaz el uzatmaḳ bu muḥāle
Ḫuṣūṣā ben żaʿīf ü bī-mecāle

Serümden gitmedi sevdāsı siḫrüñ
Dilümden yitmedi ġavġāsı siḥrüñ

Göñülde pes budur maḫfī vü ẓāhir
Bilimem n’olısardur kārum āḫir

Cevāb-ı Peder *

Peder didi şol işden olġıl āgāh
Ki andan rāżī ola Ḥażretu’llāh

---

* -B; Yedinci Maḳāle Püserüñ Pedere Yine Bu Maʿnādan Su’āl İtdügidür HM; Püserüñ Pedere Yine Bu Maʿnādan Su’āl İtdügidür Der-īn-ḥāl S.
2431a ḥimāyet: nihāyet S.
2436b yitmedi: bitmedi D.

* -B.

B 80b

Şu ki nefsüñ diler rāżī degül Ḥaḳ
Helāküñ andadur bellü muḥaḳḳaḳ

Ḥikāyet-i ʿĪsā ʿAlā –Nebiyyinā ve ʿAleyhi's-Selām Bā-Merd *

2440

Gelür ʿĪsāya çün bir merd-i ḫod-rā
Aña dir ey Mesīḥ-i ʿālem-ārā

Keremden ism-i aʿẓam eyle taʿlīm
Baña iḥyā ṭarīḳın eyle tefhīm

Didi ʿĪsā degülsin aña maḥrem
Dem urma ol ḫaberden dinme epsem

Ol ismüñ lāyıḳı ḫoş-dem gerekdür
Dili ṣāfī gözi pür nem gerekdür

Ḳanāʿat itmedi ol merd-i ḫod-kār
Ḳasemler virdi ilḥāḥ itdi iẓhār

S 99b

2445

Dili nerm oldı ol dem pes nebīnüñ
Murādın ḥāṣıl itdi ol ġabīnüñ

HM 97a, D 102b

Sevindi ol kimesne oldı şādān
Beriyye yolına gitdi şitābān

Bu ḥāl ile yürürken ol seyirde
Görür bir yirde bir ḥayvān-ı mürde

Çüriyüp laḥmi ḳalmış üstüḫānı
Ṭurup bir dem tefekkür itdi anı

* -B; Ḥikāyet-i ʿĪsā ʿAleyhi's-Selām Bā-Merd HM.
2444b ilḥāḥ: ilḥāc D.

Gelür göñline bu iş eblehāne
Oḳuya ism-i Haḳḳı üstüẖ̆āna

Ki iḥyā ide anı Rabb-i Muḥyī
Degül ḥikmet temāşā ide yaʿnī

Oḳudı üstine nām-ı kirāmı
Ki meşhūd eyleye yuḥyi'l-ʿiẓāmı

Duʿā itdi Ḫudāya k'ide iḥyā
Dirildi bir yire cemʿ oldı aʿżā

Meger arslān imiş ol şīr-i bī-bāk
Görür bir kes ṭurur pes eyledi çāk

B81a Mehābetle aña pes urdı pençe
Daẖı dendān ile itdi şikence

Muḥaṣṣal itdi anı pāre pāre
Etin ekl eyleyüp çıḳdı kenāra

Ḳodı kendü yirinde üstüẖānı
Ẓuhūra geldi pes sırr-ı nihānī

İşitdi ḳıṣṣa[y]ı ʿĪsā bulup şūr
Didi aṣḥāba ey yārān-ı pür-nūr

S 100a Şu ki insān aña lāyıḳ degüldür
Pes anı istemek rā'iḳ degüldür

2451a meşhūd: şühūd D / yuḥyi'l-ʿiẓāmı: muḥyi'l-ʿiẓām HM.
2453b çāk: çālāk HM.
2454a pes: ẖoş B,D,HM.

Şu kim ʿālemde enfaʿdur Ḫudāyā
Anı sevḳ eyle şāha ḳıl ʿaṭāyā

D 103a

ʿİbret *

İşitdüñse bunı ey merd-i sāmiʿ
Bu pertevler olur ḳalbüñde lāmiʿ

Ne kim nefsüñ dilerse itme anı
Ki andadur helāküñ nā-gehānī

قال الله تعالى وقد خاب من دسيها*

Niçe nesne diler bu nefs-i bed-nām
Ḫuṣūlinde ider ilḥāḥ u ibrām

HM 97b

Tażarruʿlar ider eyler duʿāyı
Bulam dir kendü zuʿmınca ṣafāyı

Ḳaçan ḥāṣıl olur ol mübteġāsı
Helāk imiş görür pes müntehāsı

Ḫudā yigrek bilür her ḫayr u şerri
Gel imdi aña tefvīż eyle emri

Ṣaḳınup her murāda itme ibrām
Ki bilmezsin nedür ṣoñında encām

2459 -HM, S.
* -B.
* -B; -HM. Başlıkta geçen âyet: "Onu (nefsini) kirletip gömen de elbette ziyana uğramıştır", Şems, 91/10.
2462b ilḥāḥ: ilḥāc D.
2464b pes: ol S.

Rıżāya ṭālib ol ehl-i rıżā ol
Rıżāsına irişüp murtażā ol

B 81b
Murād itme rıżādan ġayrı zinhār
Rıżā-y-ile olıcak gül olur ḫār

Rıżāsuz gül dilerse nefsüñ itme
Döner evrāḳı ḫāra şemmi semme

2470
Rıżāsuz şūr olur bil şekkeristān
Gilistān olısardur hem gülistān

D103b , S 100b
Mübāşir olur iseñ ʿīş ü nūşa
Döniser nūşı nīşe ʿīşi ġışşa

Murād-ı nefs il'itme kāmurānī
Ki bī-kām olısardur kāmurānı

Dilerseñ ḥāṣıl ola her murāduñ
Rıżāya tābiʿ ol bıraḳ murāduñ

Ki ikilik yaraşmaz bir arada
Bıraḳ ikiligi irgil murāda

2475
Şular kim oldılar Ḥaḳḳuñ mürīdi
Çıḳardılar aradan bu merīdī

Sözine itmediler iltifātı
Anuñçün buldılar hep ṭayyibātı

Murād-ı yāre oldılar ḫırīdār
Ki yüz döndürmediler ger ola ḫār

Neler virdi ṣoñı ol yār-i Ġufrān
Ki her bir zaḫma merhem ṣad hezārān

Ḳuluñ işi çü zār ile duʿādur
Aña Ḥaḳdan gelen dā'im ʿaṭādur

HM 98a

Ḥikāyet-i Ḥażret-i İbrāhīm ʿAlā Nebiyyinā ve ʿAleyhi's-Selām Bā-Nemrūd-ı Merdūd *

2480 Sekiz yüz yaşadı Nemrūd-ı merdūd
Ḳarardı ḳalbi günden güne çün dūd

Tekebbürle olupdı gerçi ol pīl
Velī bir peşşe itdi anı tezlīl

Şu deñlü ʿāciz oldı peşşeden ol
Helākin añladı her gūşeden ol

D 104a , S 101a Bilindi kendünüñ ḳadr ü ʿayārı
Ḫazān irdi ṣolup bāġ u bahārı

B 82a Yaḳīn bildi ki bu inkār-ı jengār
Sebebdür Rabb-i Aʿlā pes virür zār

2485 Vü illā pes nedür ḥayvān-ı aḥḳar
"انا الاعلی" diyene irgüre żar

Didi İbrāhīme ey nūr-ı Raḥmān
Bilürsin kim ḫazīnem ṣad hezārān

* -B.
2480a sekiz :meger D, S.
2481a gerçi: -B.
2485b "(Firavun) Dedi ki: Ben sizin en büyük rabbinizim!", Nâzi'ât, 79/24.

Kimisi sīm ü zer kimi cevāhir
Metāʿ u ḥulle vü kālā-yı fāḫir

Senüñ olsun bu cümle hep ḫazā'in
Ḳuṣūrıyla ḳabūl it hem medā'in

Keremden tā baña eyle duʿāyı
Bulam bu küfr ü ẓulmetden rehāyı

İrişe żū'-i īmān-ı İlāḥī
Olam pür-nūr gide ḳalbüm tebāhı

İşitdi bunı İbrāhīm-i evfā
Sevindi çünki īmān ister aʿdā

Bu ḥāl ile Ḫalīli geldi vecde
Hemān-dem ḥażretine itdi secde

Zebān açup dir ey baḫşende-i cūd
Diler pür-nūr ola Nemrūd-ı pür-dūd

Keremden feṭḥ it anuñ ḳalbi ḳuflın
Yed-i iksīr ile ṣāf eyle ḳalbin

Uyar ġafletden āgāh eyle anı
Ki sūd olsun ḳamu ḫusr u ziyānı

HM 98b, D 104a, S 101b

Ḫiṭāb irdi Cenāb-ı Kibriyādan
Ḫaber virdi ḳamu nāz u ġınādan

2494b ile: -B / ḳalbin: siflin S.
2496b virdi: virür D.

Ḫaberdār ol bu işden ey Ḫalīlüm
Bunı ister bu dem z̲āt-ı celīlüm

Ki īmān olmaya aña müyesser
Eger yüz biñ duʿāyı ide ez-ber

Ki yoḳdur bizde īmān-ı bahāyī
ʿAṭāyīdür ʿaṭāyīdür ʿaṭāyī

Virilmez ḫilʿat-i īmān bahāya
Hem o lāyıḳ degüldür bu ʿaṭāya

B 82b

Dilersem virürem tersāya īmān
Ne cevher dilerem andan ne iḥsān

Bahāsuz çünki baḫşīş itdüñ īmān
Anı cürm ile bizden alma Raḥmān

ʿİbret *

Ulular çün bu istiġnāyı gördi
Yaşın seyl-āb idüp yüz ḫāke sürdi

Giceler itmediler bir dem ārām
ʿAceb mi olmasa taʿṭīl-i eyyām

Çıḳardı raʿd-ı āhı sīnelerden
Ṣaçarlardı cevāhir dīdelerden

---

* 2502 -HM, S.
-B.
2503a çün: ḫoş HM.
2505a raʿd-ı āhı: vaʿd-ı İlāhī D.

İşitdüñ Ādemi ez-ḫavf-i Bārī
Tamām üç yüz yıl itdi āh u zārī

Semāya irdi her dem nevḥa-i Nūḥ
Ṣaḍā virürdi ʿarşa naʿra-i rūḥ

Ḫalīli odlara atıldı ʿuryān
Tażaccur itmedi bu işde bir ān

D 105a , S 102a İşitdüñ ḥāl-i İsmāʿīl ne güne
Bu maʿnādan ṣatıldı bir ḳoyuna

2510 Düşüp aḫzāna Yaʿḳūb oldı nālān
Aña mesken olupdı beytü'l-aḫzān

Peyem-berken işitdüñ anı Eyyūb
Belālarla olupdı ʿabd-i maʿyūb

Anuñçün virdi Yaḥyā cümle eşbāḥ
Ḳodı meydāna başın miṣl-i tüffāḥ

HM 99a Anuñçün Yūsuf-ı maṭbūʿ-ı ḫoş-z̲āt
Ṣatıldı ḳul diyü kerrāt u merrāt

Düşüp yābāna çobān oldı Mūsā
Giyüp şālı seyāḥat itdi ʿĪsā

2515 Olupken zübde-i evlād-ı Ādem
Ḫabībi terk-i evṭān itdi bī-dem

B 83a İşitdüñ virdi aṣḥāb ḥānmānı
Anuñçün itdiler hem bez̲l-i cānı

2516a virdi aṣḥāb ḥānmānı: cümle aṣḥāb-ı kirāmı B, D, HM.
2516b itdiler hem: itdilerdi B; D, HM.

Bu saṭḥ üzre bilenler ḳuṭb-ı esrār
Ḳamu ser-geşte oldı miṣl-i pergār

Şu kim āḫir nefesden bī-ḫaberdür
Anuñ işi ḫaṭar-ender-ḫaṭardur

Ḥikāyet-i Bā-Yezīd Bā-Tersā *

Gelür bir demde bir tersā-yı ẕü'n-nār
Ḫużūr-ı Bā-Yezīde bilde zünnār

Dü tā olmış yaşı heftāda irmiş
Dili esved velī saçı aġarmış

D 105b, S 102b

Söze geldi didi ey şeyḫ-i Hādī
Baña īmān ile irgür reşādı

Diyüp īmān getürdi āşikāre
Yaḳīne irdi küfrinden kenāre

Hemān-dem itdi bilden ḳaṭʿ-ı zünnār
Görüp şeyḫ anı itdi girye vü zār

Didiler aña kim ey şeyḫ-i Hādī
Bu ġam yiri degül bel cāy-ı şādī

Cevābında didi ol şeyḫ-i irşād
Bu iş cā'iz olıcaḳ baʿde heftād

Ki zünnārın kese Ḥaḳ bilden anuñ
Gidere hem gümānın dilden anuñ

* -B.
2524b cāy-ı şādī: cān-ı şādī S.

Daḫı ṭoldura nūr ile miyānın
Anuñ sūd eyleye cümle ziyānın

Şu zünnārı ki tersā itdi pāre
Diger kes baġlasun dise ne çāre

Ḫudāyā ṣaḳlagil şāh u gedāyı
Ki andan almasunlar ol ʿaṭāyı

HM 99b

ʿİbret *

Bu işden dīdeler giryān olupdur
Bu işden sīneler sūzān olupdur

Bu işden niçeler ḥayrān olupdur
Bu işden niçe diller ḳan olupdur

Bu işden niçeler terk itdi evṭān
Bu işden niçe kimse virdiler cān

Bu işden niçe pīller mūr olupdur
Niçe şīrīn-dehenler şūr olupdur

D 106a , S 103a

Meges oldı bu işden niçe ʿanḳā
Niçe server geçinen oldılar pā

Niçe ʿuḳāb bu işden oldı peşşe
Niçe şāhin bu işden oldı serçe

2528b dise: dirse S.
2529 -HM, S.
* -B.
2533b şīrīn-dehenler: şīrīn-dehānlar B.
2535a ʿuḳāb: ʿuḳḳāb (harekeli) D.
2535b oldı serçe: indi ferşe S.

Niçe zer-ḳadr olanlar oldılar ḫāk
Niçe bī-bāk olanlar oldılar çāk

Niçe raʿnāları pejmürde itdi
Niçe zindeleri hem mürde itdi

Budur ḥükm-i ḳadīm-i Lā-Yezālī
Ḳayırmaz cümleden dir **"لا ابالی"**

Ḥikāyet-i Dīvāne *

Meger var idi bir dīvāne dil-sūz
Gice Kaʿbe öñinde oldı tā rūz

2540 Seḥer vaḳtinde ḫoş itdi münācāt
Cenāb-ı Ḥaḳḳa ḳıldı ʿarż-ı ḥācāt

Dir ey baḫşende-i maḳṣūd-ı cūyān
Baña aç Kaʿbenüñ ḳapusın el-ān

Açılmazsa baña ger bāb-ı Kaʿbe
Aṣam başum ḳapuda hemçü ḫalḳa

Uram başum bu bāba āşikāre
Uṣanmayam olınca pāre pāre

B 84a Ya başum ṣına ya el vire işüm
Muḳarrer bu olısardur revişüm

HM 100a 2545 Gelür ol dem aña hātifden āvāz
Şu sözler ki anuñ maʒmūnı pür-nāz

---

* -B.
2545a ol dem aña hātifden: hātifden aña ol dem HM.

D 106b, S 103b

Ki Kaʿbe niçe kez büt-ḫāne oldı
Şikeste oldı ṣoñra hep bozıldı

N'ola ṭaşında bir büt ṣınsa anuñ
Ki bir bütdür başuñ ṭaşında anuñ

Ne ġam bir büt giderse bu cihāndan
Ki biz ġam yimezüz hīç īn ü āndan

Ḳamu ʿālem giderse ġam degüldür
Bu deryādan cihān şeb-nem degüldür

2550 İşitdi hātifi bir merd-i āgāh
Gözinden yaş aḳıdup eyledi āh

Düşüp ḫāke özinden oldı bī-hūş
Ne cürʿadur bu ki olmaya ser-ḫoş

Ġanīsin cümleden ey Rabb-i ʿallām
Ḳapuñ muḥtācıdur bu şāh-ı İslām

ʿİbret *

Bu sözlerden cigerler yaralandı
Bu sözlerden ne ödler pārelendi

Celāline irişmez ʿaḳl u idrāk
Anuñçün bu ʿaceb yoldur ḫaṭarnāk

2546b hep bozıldı: cümle ṣındı B, D, HM.
2548b hīç:-S.
2549b cihān: ḳamu B.
2552a Rabb-i ʿallām : Rabbü'l-erbab B.
2552 -HM, S.
* -B.

2555 Firişteyken kimin zındīḳ ider ol
Kimin büt-ḫāneden ṣıddīḳ ider ol

Niçe bī-serleri ser-dār ider ol
Niçe serverleri ber-dār ider ol

Niçeler dūr iken eyler muḳarreb
Muḳarrebler olur derden muġarreb

Niçe zer-ḳıymeti ṣalar kesāda
Niçe bī-ḳıymeti virür mezāda

D 107a , B 84b, S 104a Ḳuluñ yoḳdur lisān-ı iʿtirāżı
Sezādur ger iderse ʿizz ü nāzı

Ḥikāyet-i Eyyūb ʿAlā-Nebiyyinā ve ʿAleyhi's-Selām *

2560 Çünīn naḳl oldı kim Eyyūb peyem-ber
Niçe yıllar belāda oldı mużṭar

HM 100b Fenāya vardı hep emvāl ü evlād
Belā her gūşeden yüz ṭutdı çün bād

Çekildi kendüden aḥbāb u aṣḥāb
Celālinden açıldı cümle ebvāb

Gelüp Cibrīl didi ey ʿabd-i ġamnāk
ʿAceb yoldur ḳuluñ yolı ḫaṭarnāk

2556b muġarreb: muʿazzeb S.
2559 mısra: Sezādur ki ola ḥükmine rāżı S.
* -B; Ḥikāyet-i Eyyūb ʿAleyhi's-Selām HM.
2561a hep: -S.
2563a ʿabd-i: merd-i B, HM.

Gerek ġamgīn olup biñ eyle nāle
Gerek ṣabr eyleyüp eyle ḥavāle

Bu işlerden Ḫudānuñ bāki yoḳdur
Niçe sencileyin ġamnāki çoḳdur

Celālüñ pür-ḫaṭardur yā İlāhī
Cemālüñ maẓharı ḳıl pādişāhı

ʿİbret *

Niçe taḳdīr idüpdür devr-i pergār
Degül bir noḳṭadan bir kes ḫaberdār

Dil ü cān bu revişden bī-ḫaberler
Velī ẓāhir arada çoḳ eşerler

Me'āli bu işüñ ḥayretdür ancaḳ
Degülsin āşinā ġurbetdür ancaḳ

B 85a

Ḥikāyet-i Yūsuf ʿAlā-Nebiyyinā Aleyhi'ṣ-Ṣalātü ve's-Selām *

D 107b, S 104b

Didiler Yūsufa bir gün ki ey yār
Züleyḫāyı n'içün itdüñ dil-efgār

Zen-i bī-çāre[y]i pür-yara itdüñ
Dilin elden alup āvāre itdüñ

Ḫarāb itdüñ göñül mışrını anuñ
Yebāb itdüñ alup ṣabrını anuñ

2566 -HM, S.
* -B.
* -B; Ḥikāyet-i Yūsuf ʿAleyhi's-Selām HM.
2570b Züleyḫāyı: Zelīḫāyı D, S.

Ḥarīḳ-ı nār olupdur hemçü ḳuḳnāṣ
Ġarīḳ-ı baḥr olupdur miṣl-i ġavvās

Girü virseñ dilin ger şād iderdüñ
Esīr iken anı āzād iderdüñ

2575 Cevābında didi ol Yūsuf-ı pāk
Ben anuñ göñlin almadum fe-ḥāṣāk

Degülem ben anuñ göñlinden āgāh
Bu sözde şāhidümdür Ḥażretu'llāh

HM 101a Ne işüm var benüm anuñ diliyle
Cefā ḳaṣd eyleyem tā bir ẕelīle

Ne göñlin bilürem anuñ ne aldum
Derūnında ne vardur pes ne bildüm

Çü göñlümden degülem kendüm āgāh
Züleyḫā göñline niçe bulam rāh

2580 *Dil-i şāhı mücellā ḳıl Ḫudāyā*
Ola esrār-ı maḫfī anda peydā

ʿİbret *

ʿAcebdür bu ṭılısm-ı cism-i insān
Dil ü cān ten mürekkeb oldı yeksān

2573a ḳuḳnāṣ: ḳaḳnās D.
2579 b Züleyḫā: Zelīḫā D; bulam: olam B.
2580 -HM, S.
* -B.
2581b mürekkeb: merkebi D.

Ne dil cāndan ḫaber bilür ne tenden
Ne bu andan ḫaber bilür ne bundan

D 108a , S 105a

ʿAceb naḳş eylemişdür dest-i ḳudret
Ki ḥāz̲ıḳlar irürmez aña fikret

ʿAceb uʿcūbe ṣandūḳ-ı muḳaffel
İcāzetsüz kimesne urımaz el

B 85b

2585 Kimesne bulmamış bu ḳufla miftāḥ
Ṭaleb eyle anı feṭḥ ide Fettāḥ

Diyesin mışr-ı cāmiʿdür bu ecsām
Derūnından ḫaberler virmez efhām

Cihāna nüsḫa-i ṣuġrā düşüpdür
Velī bir maʿnīden kübrā düşüpdür

Ki her bir ḥarfidür biñ levḥ-i maḥfūẓ
Ḳamu bundan çıḳar maʿḳūl u melfūẓ

Ne ṭurfe ḳaṭredür ʿummāna ṣıġmaz
Ne güne z̲erredür tābāna ṣıġmaz

2590 ʿAceb uʿcūbe-i āfāḳ olupdur
Ṭaşı ḳayd u içi ıṭlāḳ olupdur

Vücūduñ beyti olmışdur muʿammā
Muʿammādan ne fehm idiser aʿmā

2585a bulmamış: bulımaz B.
2588b melfūẓ: melḥūẓ S.

Velī bu bir muʿammādur ki her bār
Ẓuhūr ider be-her ḥarfinde ṣad kār

Bu işüñ issi var ender-miyāne
Arada cism ü cān u dil bahāne

HM 101b

Ḳażā çevgānına ḫoş ṭōb olupdur
Anuñçün cümleden merġūb olupdur

Zihī meydān zihī ṭōb u zihī seyr
İrādetdür anuñ çevgānı lā-ġayr

D 108b, S 105b

Gehī şarḳa bıraġur gāh ġarba
Gehī ṣulḥa bıraġur gāh ḥarbe

Ṣalar gāhī belā çāhına nā-çār
Velā ṣaḥrāsına geh baġladur bār

Müsellemdür aña el-ḥaḳ bu meydān
Elindedür anuñ çün ṭōb u çevgān

Çelerr çevgānı dir ey ṭōb-ı ḥayret
Saḳın seyrüñde olmasın saḳāmet

Eger kec-rev olursañ sen der-īn rāh
Ḳalursın tā-ebed āteşde der-çāh

Gider mi ṭōb hīç olmasa çevgān
ʿAceb sırr-ı ezeldür olmaz iẕʿān

2595a ṭōb u: çevgān S.
2596a gāh: gāhī HM.
2596b gāh: gāhī HM.
2598b çün ṭōb u çevgān: ṭōb ile çevgān HM.

B 86a

Ulular dir ezel beñzer kemāna
Anuñ tīrine ḫalḳ olmış nişāne

Gelür her demde andan tīr-i bī-ʿad
Ḫaṭā itmez ṭoḳınur nīk ü ger bed

Ne tīri görinür ne ḫod kemānı
Ṭoḳınur lā-cerem virmez amānı

2605 Siper yoḳdur aña ne ḳaçmaġa rāh
Bu sırdan kimseler olmadı āgāh

Bu ʿālem fi'l-meṣel bir bāġa beñzer
Anuñ şāḫında ḫalḳ evrāḳa beñzer

İrādet bāddur ol bāġa velī
Anuñ bāġvānı oldur ṣanma ḫālī

Gehī şarḳī eser gāhī şimālī
Gehī luṭfı irer geh gūşmāli

Gehī ġarbī olur gāhī cenūbī
Gehī şiddet gehī līnet hübūbı

D 109a , S 106a 2610 İrer gāhī bu yilden emr-i Ḫallāḳ
Gelür cūş u ḫurūşa şāḫ u evrāḳ

HM 102a

Virürken dürlü evżāʿ bu ferīḳa
Girür bir birine ol dem ḥadīḳa

Döner fermān ider ey şāḫ-ı eşcār
Ṣaḳın yirüñde ṭur ırġanma zinhār

2607 -S.
2611 a mısra: Virür bunlara evżāʿ-i ġarībe B, D, HM.

ʿAcebdür bü'l-ʿacebdür ḥāl-i insān
İrādetden yaġar üstine bārān

Gelür ol dem aña fermān-ı ʿālī
Ṣaḳın ter-dāmen olma ṣaḳla ḳāli

Cigerler ḳan olur bu varṭalardan
Ne gözler ḫūn olur bu varṭalardan

Bu remzi añlayanlar zāra düşdi
Ḳoyup işin ʿaceb bāzāra düşdi

Bu derdi ger ṭuyayduñ cān u dilden
Cihānı ṭolurayduñ ḫūn-ı dilden

B 86b

Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Dīvāne *

Meger var idi bir vīrāne fīrūz
Ṭururdı anda bir dīvāne dil-sūz

Varur vīrāna bir gün Şāh Maḥmūd
Görür dīvāne pür-endūh u pür-dūd

Nemedden bir külāhı var başında
Ḳoyup dünyāyı ol ʿuḳbā işinde

Anuñ ḳatında bir dem ṭurdı Maḥmūd
Anuñla ṣoḥbet itmek itdi maḳṣūd

* - B.
2618b anda: -D.
2620b : dünyāyı ol ʿuḳbā işinde: dünyā beḳā endīşesinde B, D, HM.

D 109b, S 106b

Ne itdi pādişāha iltifātı
Ne ġammından diler bir dem necātı

Didi şeh aña ey mecẕūb-ı pür-ġam
Bu ġamdan hīç ḫalāṣuñ yoḳ mı bir dem

Dehān açup didi ez-perde-i rāz
Bu ġammı añlamaz perverde-i nāz

2625 Senüñ de ger nemed olsa külāhuñ
Ḫarābe içre daḫı tekyegāhuñ

Olayduñ derd-i dīnüñden ḫaberdār
Ṭuyayduñ deyr-i ġam içinde esrār

HM 102b

Velākin salṭanat tācıyla maġrūr
Ne bilsün derd-i Ḥaḳdan ẕerre-i nūr

Ḫudāyā salṭanat içinde sulṭān
Ṭuya esrār-ı dīni bula ʿirfān

ʿİbret *

ʿAsel içinde yatan mūm-ı pür-nāz
Ne āteş ġammı var anda ne ḫod kāz

2630 Velī şol dem ki andan şemʿ iderler
Yaḳup anı żiyā-yı cemʿ iderler

Başında od yanar uġrar cefāya
İrer yaşı yire dūdı semāya

2622a pādişāha: şāha ol ḫoş S.
2628 -HM, S.
* -B.

B 87a

Degülsin sen daḫı kendüñden āgāh
Velī şol dem ki daʿvet ide Allāh

O demde ẓāhir olur inḳıṭāʿuñ
Var imiş Ḥażret ile iftirāḳuñ

Ḥikāyet *

D 110a , S 107a

Meger bir kimse kesdi bir dıraḫtı
Henūz tāzeydi bulmamışdı saḫtī

2635 Aña bir ehl-i ḥāl uġrar ider zār
Ki ḳatʿ olmış daḫı olmamış āzār

Ḫiṭāb idüp didi ey şāḫ-ı maḳṭūʿ
Seni ayırdılar ez-aṣl-ı maṭbūʿ

Henūz ṣolmadı sende berg ile bār
Anuñçün olmaduñ andan ḫaberdār

Ḳaçan pejmürde olursın ṣolarsın
Bu ḳaṭʿuñdan ḫaber ol dem ṭuyarsın

Ḫudāyā rūy-ı şāhı tāze eyle
Aña elṭāf-ı bī-endāze eyle

ʿİbret *

B 87b 2640 İşitdüñ bu sözi añla meʾālüñ
Senüñ bu ḳıṣṣadur pes ḥasb-i ḥālüñ

2633a inḳıṭāʿuñ: iştiyāḳuñ S.
* -B.
2636b ayırdılar: apardılar D.
2639 -HM, S.
* -B.

Degülsin şimdi ḥālüñden ḫaberdār
Velī ḥulḳūma gelse murġ-ı ṭayyār

Görürsin murġ-ı cānuñ dāma düşmiş
Zi-behr-i dāne küllī vāma düşmiş

HM 103a İşitdüñ yidi Ādem bir'ki dāne
Vedāʿ itdi behişt-i cāvidāna

Ṣaḳın her dāneye meyl itme encām
Ki var her dānenüñ altında ṣad dām

2645 Ġam-ı ferdā içün olma ġam-ālūd
Ki ġam çekmek kişiye eylemez sūd

Ḥikāyet-i Dīvāne *

D 110b, S 107b Var idi bir kişi der-şehr-i Baġdād
Tekellüm itmeden olmışdı āzād

İşidilmezdi andan cümle yek ḥarf
Maʿānī baḥrine olmışken ol ẓarf

Didiler aña ey mecnūn-ı ʿāzim
Sükūna n'içün olmışsın mülāzım

Cevābında didi ol şaḫṣ idüp nāz
Kimesne yoḳ kime ben söyleyem rāz

2650 Didiler aña ey mecnūn-ı bi-dād
Ṭoludur merdüm ile şehr-i Baġdād

* -B.
2648b sükūna: sükūta HM.

Ki ʿālimler ḳamu merd-i yegāne
Feṣāḥatda hemü ferd-i zamāne

B 88a ʿAcebdür anları sen görmemişsin
Olaruñ ḫıdmetine irmemişsin

Cevābında didi ol merd-i ḫoş-ḥāl
Ṣayılmaz bunda merd güyende-i ḳāl

Bu yolda ol durur merd-i ʿiyāżī
Ki çekmezler ġam-ı ferdā vü māżī

2655 Göñül virmeyeler bī-hūde kāra
Daḫı aldanmaya naḳş u nigāra

ʿİnāyet ḳıl Ḫudāyā şehriyāra
Ki mā'il olmaya bī-hūde kāra

ʿİbret *

Bu yoluñ merdümi āzādelerdür
Bu naṭʿ üzre ḳamu ferzānelerdür

Bular nā-āmede ġamdan yimez ġam
Bular ḥāl ehlidürler gözedür dem

HM 103b, D111a, S 108a Ṣafā sürer bular faḳr u ʿanādan
Vefā buyın alurlar her cefādan

2651b hemü: ḳamu S.
2653b bunda merd güyende-i ḳāl: merdüm-i güyende-i ḳāl D; merd-i güyende-i ḳāl HM, her merd-i güyende-i ḳāl S.
2656 -HM, S.
* -B.
2658a nā-āmede: āmede D.

Bularuñ ġammı birdür iki olmaz
Meṣeldür bir göñülde iki ṣıġmaz

Dü ʿālemden bular bir bildi ancaḳ
Bu keṣretden hemān bir ḳaldı ancaḳ

Yime ġammın degüldür ġam-küsāruñ
Refīḳ olma degüldür pāydāruñ

Hezār olur bunuñ bir ġammı ṣad bār
Yaḳın olma bunuñ ġammına zīnhār

Eger yirseñ cihānda ġamm-ı ferdā
İdersin naḳdüñi nesy ile ifnā

Kemāl ehli bulur ġamm içre şādī
Ḳaçan uḫrā içün olsa murādı

Cihān şādīlıġında ġamm-ı meknūn
Sürūrında ṣübūrı oldı mażmūn

B 88b Vücūdında ʿadem oldı muḫammen
Vürūdında ẕehāb oldı mużammen

Çü iḳbāli dönerse lā-beḳādur
Ṣafāsı bī-ṣafā bi'se'l-cezādur

Cihān şādīlıġı toḫm-ı ʿanādur
Anuñ şāḫı cefā bārı belādur

Bilürsin devletinüñ āḫiri let
Olur hem rāḥatı ʿayn-ı cerāḥat

2664b nesy ile : nesneyle D.

Muḳarrer oldı ḫamrınuñ ḫumārı
Ṣafā-y-ile terānuñ āh u zārı

D 111b, S 108b Müberhen oldı her nūşında nīşi
Muḥaḳḳaḳ merheminde mekr ü rīşi

Bıraḳ şehdini zehrinden emīn ol
Bıraḳ ʿümrānı ṭaġlarda kemīn ol

Bıraḳ cāhın er iseñ düşme çāha
Mülāzım ol bu dem ẕikr-i İlāha

2675 Anuñ nāmından özge itme yādı
Mü'ebbed bulasın ẕevḳ ile şādī

HM 104a Neşāṭı pes budur merd-i Ḫudānuñ
Liḳādur celdesi cāna ḳıyanuñ

Ḥikāyet-i Mecnūn *

İder bir kimse Mecnūna su'āli
Ki ey cūyende-i dīdār-ı Leylī

Nedür dünyāda Leylādan murāduñ
K'anuñladur ḳamu ġamm ile şāduñ

İşitdi nām-ı Leylāyı çü Mecnūn
Düşüp ṭopraġa ol dem oldı pür-ḫūn

2680 Dirüp ʿaḳlın didi bir daḫı yād it
Anuñ nāmın dil-i vīrānı şād it

2672a her: -S.
2676a neşāṭı: nişānı HM.
2676b celde: cülde D.
* -B.

Hemān senden bu olsun ẕikr-i Leylā
Dile benden o dem envāʿ-ı maʿnā

Dinilse nām u naʿti ger diger bār
Ẓuhūr ider dilümden niçe esrār

B 89a Çü Leylā añmada olduḳça imkān
Gelür ġayruñ adından būy-ı küfrān

Dil ü cāna Ḫudāyā vir liyāḳat
Ṭuyalar būy-ı ẕikrüñden ḥalāvet

D 112a , S 109a

ʿİbret *

2685 İşitdüñ mi bunı ey merd-i ġāfil
Ne sözler söyledi Mecnūn-ı ʿāḳil

Mecāzī ʿışḳı çün bulmış nihāyet
Ḥaḳīḳīden ḫaber söyler rivāyet

Bahānedür arada nām-ı Leylā
Murād andan hemīn Mevlā vü Mevlā

Velī çün bī-nişān olmaya sālik
Olur mı bī-nişān ẕikrine mālik

Gel imdi yolda evvel bī-nişān ol
Nişānın bul göñülde ʿālī-şān ol

2682a naʿti: yaʿnī S.
2684 -HM, S.
* -B.
2685b söyledi: söylerdi D.
2686b ḥaḳīḳīden: ḥaḳīḳatden D; rivāyet: dirāyet HM.

Ḥikāyet-i Sulṭān Ebū-Saʿīd Bā-Pīr *

Rivāyet eylemişdür şeyḫ-i Mihne
Ki varur bir ʿazīzüñ ḫıdmetine

HM 104b

Sükūt üzre ṭurur şöyle murāḳıb
Tefekkür baḥri içre şöyle rāġıb

Didüm bir söz tekellüm eyle ey pīr
Ki taḳviyyet vire gönlümde taḳrīr

Başın ḳaldurdı bir dem şeyḫ-i ḫoş-ḥāl
İşit benden dir ey cüyende-i ḳāl

Bilürsin Ḥaḳdan özge hīçdür hīç
Ne diyem hīç olandan pīç ü der-pīç

Velī ol nesne kim ḥaḳḳa'l-yaḳīndür
Görenler gördiler ʿayne'l-yaḳīndür

D 112b, S 109b

Anuñ şānında sözde bī-mecālem
Anuñçün ḫāmuş oldum gung ü lālem

Keremler ḳıl Murād Ḫāna Ḫudāyā
Seni bildür şenāña eyle gūyā

B 89b

ʿİbret *

Niçe yād eyleyem kim dimek olmaz
Niçe feryād idem ki bulmaḳ olmaz

---

* -B.
2690b varur: vardum HM.
2697 -HM, S.
* -B.

Ḳanı yād itmege imkān u ṭāḳat
Sükūt itmekde ḳanı istiṭāʿat

Bu kār-ı bü'l-ʿaceb andan nişāndur
Ki maʿşūḳuñ be-ġāyet dil-sitāndur

Gerekdür olasın maʿşūḳa peyvest
Ki geh yoḳ olasın geh olasın hest

Eger hest ü eger nīst ol muṣavver
Göñül maʿşūḳ elindedür muḳarrer

Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Ayāz *

Seḥergāhī meger Maḥmūd-ı ʿādil
Ayāza didi ey maḥbūb-ı ḫoş-dil

Bu dem ʿazm eyledüm seyr-i şikāra
Teferrüc eyleyü deşt ü kenāra

Bile gitmekde var mı meyl ü merġūb
Yaraşur hem-ʿinān olursa maḥbūb

Ayāz eydür benüm vardur şikārum
Benüm yoḳ seyr-i ṣaḥrā ile kārum

HM 115a

Şeh eydür kim şikāruñ kim digil zūd
Ayāz eydür şikārum Şāh Maḥmūd

D 113a , S 110a

Şeh eydür kim nedür aña kemendüñ
Ne güne żabṭ idersin ḳanı bendüñ

---

* 2700b dil-sitāndur: bī-nişāndur HM. -B.
2703a seḥergāhī: seḥergāh D.
2704a seyr-i şikāra: ʿazm-i şikāra S.
2706a şikārum: figārum S.

O dem ʿarż eyledi zülf-i dırāzın
Kemendüm bu diyü bildürdi rāzın

Didi şeh var mı dāneñ işbu dāma
Ki ṣalduñ murġ-ı şāhı işbu vāma

Cevābında ḫükūmet itdi der-ḥāl
Ruḫında ʿarża ḳıldı dāne-i ḫāl

B 90a

Eṣer buldı bu sözden cān-ı Maḥmūd
Düşüp āteş derūnı yandı çün ʿūd

Hemān emr eyledi şeh bir kelāġa
Ayāzı ṣal diyüben bend ü baġa

Ayāzı bende ṣaldı ʿabd-i meʾmūr
Dil-i şeh līk pinhān oldı mezcūr

Ayāza didi şeh ey ṣunʿ-ı Bārī
Bu dāmuñ kim durur digil şikārı

Ayāz eydür aña ey şāh-ı ümmīd
Beni ger ṣalasın zindāna cāvīd

Ṣavursañ ḫākümi āḫirde ber-bād
Şikārumsın benüm olmazsın āzād

Didi şeh ey belā-yı müstemendüm
Seni żabṭ eylemişken baġ u bendüm

2710a dāneñ : dāne HM.
2717b olmazsın: olmışsın S.

Neden didüñ baña nām-ı şikārı
Delīl ile beyān eyle bu kārı

2720 Dehān açup dir ey şāhı cihānuñ
Göñül aṣl u bu ten ferʿidür anuñ

D 113b, S 110b Çü göñlüñ oldı bu ʿabdüñ şikārı
Tenüñ ıṭlāḳınuñ yoḳ iʿtibārı

Eger bu demde cismüm dāma düşdi
Velī şāhuñ dili ḫoş vāma düşdi

Dil-i şeh çünki ṣaydumdur tamāmet
Ġulām-ı şāha besdür bu kerāmet

HM 105b **اکر هستم اکر نیستم در این راه**
Benem dil-ber benem server benem şāh

2725 *Şeh-i ʿālem iken şāhum Murād Ḫān*
Anı ʿışḳ bendesi itseñ ne noḳṣān

ʿİbret-i Müfīd ü Muḫtaṣar *

Bu ʿışḳı böyle itdi Ḥażretu'llāh
Ki şāhı bende eyler bende[y]i şāh

2722b ḫoş vāma: zindāna B, D, HM.
2724a O yolda var olsam da yok olsam da.
2724 numaralı beytin mısraları S nüshasında a b yerine b a şeklinde yer değiştirmiştir.
2725 -HM, S.
* -B.

B 90b

Su’āl-Kerden-i Püser Ez-Peder Hem Der-īn-Maʿnā *

Püser didi aña ey şāh-ı nīgū
Baña bildür nedür pes ʿilm-i cādū

Ki anuñ şevḳidür ḳalbümde merkūz
Derūnumda odur mestūr u mermūz

Benüm ḳalbümde ol maḥbūb olupdur
ʿAcebdür ki saña maʿyūb olupdur

Cevāb-ı Peder *

2730 Peder genc-i suḫandan itdi āġāz
Didi aña ki ey pürsende-i rāz

Ḥakīm-i Tirmidī itdi ḥikāyet
Zi-hāl-i Ādem ü Ḥavvā rivāyet

D 114a , S 111a Ḳabūl oldı çü tevbe baʿde sī ṣad
Gelürler bir yire bā-zaḥmet ü ked

Düşüp Firdevs-i aʿlādan olup dūr
Olurlar künc-i ġār içinde mestūr

Meger bir demde Ādem çıḳdı bīrūn
Gelüp Ḥavvāya pes şeyṭān-ı melʿūn

---

* -B; Maḳāle-i Heştüm Su’āl-Kerden-i Püser Ez-Peder Hem Der-īn-Maʿnā HM.
* -B.
2731a Tirmidī: Tirmiẕī HM.

Didi aña ki ey bānū-yı eşfaḳ
Bir oġlum var sefer üzre müreffaḳ

Yola döymez żāʿīf ü adı Ḫannās
Ḳabūl eyle ḳatuñda ola kennās

Ḳaçan gelsem alam gidem revāne
Beni gönder keremden şādmāne

Bu üslūb üzre çoḳ gösterdi lābe
Ḳabūl eyledi döymedi ḫiṭāba

HM 106a

Çü Ādem geldi ol oġlanı gördi
Bu kimdür diyü pes Ḫavvāya ṣordı

Kelāmı aña taḳrīr itdi Ḫavvā
İşitdi anı Ādem didi veylā

Bilürsin kim bu ferzend-i ʿadūdur
Bunuñ ṭabʿında mekr ü ḥīle ḫūdur

Bunı n'içün ḳabūl itdüñ zi-İblīs
Dilersin olasın maġrūr-ı telbīs

B 91a

Anı öldürdi itdi pāre pāre
Bıraḳdı anı ṣaḥrāda kenāra

Yine gitdi işine çünki Ādem
Gelür İblīs-i telbīs anda ol dem

D 114b, S 111b

Ḳıġırdı oġlını ol demde İblīs
Gelür lebbeyk diyü Ḫannās-ı telbīs

2742 -B.

Çü pāre olmış iken oldı zinde
Yine Ḥavvā'ya geldi itdi lābe

Anuñ döymedi Ḥavvā lābesine
Ḳabūl itdi inandı telbīsine

Gelür Ādem görür beytinde Ḫannās
Ḫışımnāk oldı Ḥavvāya virür tās

Bu kez öldürdi anı yaḳdı bī-dād
Külin ṣavurdı itdi anı ber-bād

2750 Yine geldi pes İblīs-i siyeh-rū
Kıġırdı oġlını siḥr ile her sū

Vücūda geldi pes cemʿ oldı z̲errāt
Yine Ḥavvāya iḳsām itdi bi'z̲-z̲āt

Ki luṭf ile ḳabūl eyle diger bār
Ḫudā ḥaḳḳı baña irgürmegil zār

İşitdi çün Ḫudā nāmını Ḥavvā
Aña telḫ olmadı gösterdi ḥalvā

Ḳabūl itdi vü İblīs gitdi rāha
Gelüp Ādem görüp irer tebāha

2755 Melāmet eyledi Ḥavvāyı ol bāz
N'içün olduñ diyü dīv ile dem-sāz

HM 106b Bunı bilmem ki şeyṭān-ı sitemkār
Neler itse gerek bize diger bār

Bu kez öldürdi itdi miṣl-i gulye
Anı ḳazġana ṣaldı itdi ḳalye

D 115a , S 112a

Yidiler anı Ḫavvā-y-ile der-ḥāl
Anuñçündür diger-gūn oldı aḥvāl

B 91b

Seferden geldi pes İblīs-i bed-kār
Ḳıġırdı oġlına ol dem diger bār

İşitdi bildi Ḫannās ḥīlesinden
Cevābın virdi Ḫavvā sīnesinden

Çü ṣadrında görüp İblīs-i mekkār
Sevindi didi ḥāṣıl oldı her kār

Didi pes bu idi maḳṣūdum encām
Ṭutaydum sīne-i Ādemde ārām

Seni çün ṣadra ṣaldum ey pesendüm
Olur evlād-ı Ādem müstemendüm

Gehī geh sīneden ez-dest-i Ḫannās
Yaḳam şehvetden āteş idem is pās

Gehī tezyīn idem fiʿl-i ḳabīḥi
Gehī tezyīf idem ḥaḳḳ-ı ṣarīḥi

Gehī emr eyleyem ben aña ṭāʿat
Riyā-y-ile dönem virem ḫasāret

Geh olam sīnesinde fitne-engīz
Gehī der-ṣūret-i ḥaḳ ḥīle-āmīz

2757a miṣl-i gulye: pāre pāre B, D, HM.
2757b itdi: ḳıldı S.

Gehī ferzend ü māl ile ḳuram dām
Gehī bostān u bāġ ile ser-encām

Düşürem geh anı sevdā-yı ḫāma
Alam naḳdini elden düşe vāma

Gehī ḫüsn ü cemāl ile idem ṣayd
Şeḳāvet ḥabli birle eyleyem ḳayd

D 115b, S 112b

Gehī aʿżālarında eyleyem seyr
Girem göñli evine eyleyem deyr

Gehī ḫoş gösterem fiʿl-i ḥarāmı
Olup reh-zen virem aña ḳıvāmı

HM 107a

Aña maʿbūd ola dīnār u dirhem
Bula ṣoñında anuñ nār ile hem

Siḥirler var muḥaṣṣal bende kāmil
Ne ḥaddi var k'ide üstād-ı Bābil

Kemālātını iẓhār itdi mel'ūn
Ḫudānuñ bendesi olmaya meftūn

Ḫudāvendā ḳuluñdur şol Murād Ḫān
Maṣūn eyle anı ez-mekr-i şeyṭān

2770a idem: ḳılam S.
2770b eyleyem: idem S.
2772 numaralı beyit B ve S nüshalarında 2771 numaralı beyitle yer değiştirmiştir.
2776 -HM,S.

B 92a

ʿİbret*

İşitdüñ mi bunı ey merd-i ṣōfī
Ne sözler söyledi İblīs-i cāfī

Gel imdi Ḥaḳḳa eyle istiʿāẕe
Ṣıġın şerrinden ol ni'me'l-melāẕe

Ki her kim aña itdi ittikāli
Ebed emn ile ḫayr oldı me'āli

2780 Eger gökden yaġarsa mekr ü ḫizlān
Olur Ḥaḳḳ ehline bārān-ı nīsān

Ḳoparsa yir yüzi ṭūfān-ı vesvās
Żarar virmeye Rabbü'l-cinni ve'n-nās

Gerekdür ḳuldan evvel istiʿānet
Ki yoldaşı ola ʿāvn ü ʿināyet

Münācāt *

D 116a, S 113a

خدایا انت الاقوی انت الاعلی

Saña şekvā ider bu ʿabd-i ednā

Ki düşmen bī-ʿaded ben ʿabd-i ʿāciz
ʿAmelde süst ü ḳavlüm ġayr-i nāfiẕ

---

* -B.
2778b ṣıġın: ṣaḳın HM.

* -B.
2783a "Ey Allah'ım, sen en kuvvetli ve en yücesin."
2783a ʿabd-i ednā: ʿabd-i evfā S.

Velī lüṭfuñdan özge yoḳ penāhum
Bu sözde ṣādıḳam sensin güvāhum

Bu ten mıṣrına şeyṭān oldı vālī
Meded irgür baña ey Rabb-i ʿālī

Göñül taḫtına ḳaṣd itdi o bed-kār
Diler kim taḫt idine ola ḫod-kār

Eger ʿavnüñ baña olmasa yārī
İdem ḫāra mübeddel gül-ʿiẕārı

HM 107b Eger furṣat bula endek zamāne
Diler el uzada beytü'l-amāna

B 92b Çü ḫā'indür metāʿın ide ġāret
Vire bu ben żaʿīfe çoḳ ḫasāret

Senüñdür ev senüñdür ʿabd-i maʿyūb
Anı ol ḫā'ine itdürme maġlūb

Egerçi ʿācizem bu yolda süstem
Velī ʿavnüñ olursa pīl-i mestem

Meṣelde peşşeyem bī-fer güẕāfam
Senüñle ger olam ʿanḳā-yı ḳāfam

Ḥaḳāretde çi ger mūr-ı siyāham
Ḳulum diseñ Süleymān-ı sipāham

Bu naṭʿ üzre neʿam beydāḳ-ı müştāḳ
Olur bir naẓrañ ile şāh-ı āfāḳ

D 116b, S 113b

Egerçi z̲erreyem rāh-ı fenāda
Senüñ nūruñla ḫurşīdem semāda

İderseñ ḳaṭreye bir z̲erre iḥsān
Olur emrüñle ol dem baḥr-i ʿummān

Eger feyżüñ ire nādān u cāhil
Olur bir demde ol dānā-yı kāmil

Eger sen viresin bir ḳula teʾsīs
Ne segdür arada İblīs-i telbīs

2800 Bu işden ol daḫı āvāre düşdi
Döküp göz yaşların ṣad pāre düşdi

Ḥikāyet *

Görür bādiyede bir ehl-i temkīn
İki ırmaḳ aḳardı tīre ḫūnīn

Ki hīç ṭurmaz aḳar seyyāl ü pür-dūd
Müseyyel mā degüldi ġayr-ı maʿhūd

Tecessüs eyleyüp sürdi ayaġın
Bulam diyü ṣuyuñ aṣl-ı sürāġın

Görür bir yirde ol İblīs-i bed-ḥāl
Göge irmiş duḫānı yaşı seyyāl

2798b ol: -S.
2800b göz yaşların: gözler yaşın HM.
* -B.
2803b ṣuyuñ: ṣunuñ D.

HM 108a

Dü çeşmi olmış anuñ ʿayn-ı fevvār
Aḳar her bir gözinden seyl-i zeḫḫār

B 93a

Ser-ā-ser bu sözi söylerdi tekrār
Enīn ü girye ile zār u bīzār

Ḫudānuñ gerçi çoḳ luṭf-ı delimi
Siyehdür bendenüñ lākin kilīmi

D 117a, S 114a

Çü oldum maẓhar-ı ḳahr-ı celāli
Niçe bulam cemālinden nevāli

Ki benden dilemezler ṭāʿat iḫlāṣ
Yazarlar deftere kim bende-i ʿāṣ

Kimesne görmedi bu kārı hergiz
Kimesne görmeye bu zārı hergiz

Ḥikāyet *

Olupdur bir uludan işbu güftār
İlāhī-nāmesinde yazdı ʿAṭṭār

Diledi Yūsuf-ı maṭbūʿ-ı iʿzāz
Ki İbn-i Yāmin ile ola hem-rāz

Bula ġayrılarından imtiyāzı
Bunuñla ola dā'im ʿizz ü nāzı

Yükinde ḳodılar pes ṣāʿ-ı şāhı
Didiler uġrıdur ol bī-günāhı

2805a ʿayn-ı fevvār: ʿayn-ı nevvār S.
2808a çü: ki S / oldum: oldur D.
* -B.

2815 Ulular didiler bu naḳl-i mezbūr
Naẓīr oldı be-ḥāl-i şaḫṣ-ı mezcūr

Ki ḳahr ile ḳapudan sürdiler bāz
Velākin cümleden laʿnetle mümtāz

Bunuñla oldı olda bende-i ḫāṣ
Derūnında egerçi yoḳdur iḫlāṣ

Çü maẓhar düşdi ḳahra oldı güm-rāh
Aña ḫilʿat virildi laʿnetu'llāh

Olupdur ol daḫı dergehde yek sū
Ṭurupdur ḥarbe-i ḳahr ile bed-ḫū

D 117b, S 114b 2820 Olupdur dergehe ẓulmānī ḥācib
Ki reh-zendür diler varmaya ṭālib

HM 108b Gerekdür sālike pes istiʿāẕe
İre tā dergeh-i ni'me'l-melāẕa

"اعوذ" olmayınca virmez ol rāh
Anuñçün bī-eʿūẕu oldı güm-rāh

B 93b Olupdur dergehe şöyle mülāzım
Ki tā ḫubṣ ehline el ura dā'im

Görür her kimsenüñ naḳdini der-ḥāl
Bilür şol kimsenüñ kim naḳdi bī-ḳāl

2820a dergehe: dergehüñ D.
2822a ""...(Allah'a) sığınırım...", Bakara, 2/67; Hûd, 11/47; Meryem 19/18; Mü'minûn, 23/97; Felak 113/1; Nâs 114/1.
2823b el: ol B.

2825 Aña eydür ki ey telbīs-i bed-kār
Bu naḳdi ʿarż idüp olduñ sitemkār

Ki ben biñ biñ ʿibādet eyledüm sāl
İşitdüñ niçe oldı ṣoñra aḥvāl

Çü bir dem ʿāṣī oldum nā-gehānī
Yüzüme urdılar redd idüp anı

ʿAcebdür sende bu bir ẕerre ṭāʿat
Bunuñla germ olursın zī-fażāḥat

Ḫudāyā pādişāhuñ ṭāʿatini
Ḳabūl it dergehüñde ṭut elini

ʿİbret *

2830 Ḳulaḳ ṭut buña ey yār-ı ṭarīḳat
İşit düşmen dilinden ḫoş naṣīḥat

Ki oldur bende-i maḳbūl-i dergāh
Naṣīḥatlar alur ez-ʿabd-i güm-rāh

Budur yol erlerinüñ kār u bārı
Ki tiryāḳ idinürler zehr-i mārı

D 118a , S 115a Görüp aʿmāyı ḫoş bīnā olurlar
Görüp nā-dānı ḫoş dānā olurlar

---

* 2829 -HM, S.
-B.
2832a yol erlerinüñ: bu yol erinüñ B, HM, S.
2833a aʿmāyı: aʿmāli S.

Alur kec-revden anlar istiḳāmet
Hüdā ehline pes budur ʿālamet

Ḳaçan bir yirde görseler dürūġı
Bularuñ ṣıdḳınuñ artar fürūġı

Edebsüzden edeb taʿlīm alurlar
Görüp nāḳışları tekmīl olurlar

Ṣıyup emri yolında oldı ʿāṣī
Bu nevʿa bulmak içün iḫtiṣāṣı

HM 109a, B 94a

Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Ayāz *

Ayāz ile meger Maḥmūd-ı ʿārif
Oturup söyleşürlerdi maʿārif

Edeb birle ovardı pāy-ı şāhı
Maḥabbetden anı öperdi gāhī

Ayāza didi pes ol şāh-ı ʿirfān
N'içün pā-būs idersin eyle tibyān

Ṭururken heft aʿżā pāk u merġūb
Neden pā-būs olupdur saña maṭlūb

Ḫuṣūṣā būs içündür dest ü ruḫsār
Anuñ ḳatında kimdür pāy-ı reftār

Ḳoyup aʿlāyı ednā būs idersin
Başa irmişken ayaġı n'idersin

* -B.
2839a ovardı: öperdi S.

Dehān açup didi ol ṭabʿ-ı mevzūn
Bu pā-būsumda vardur vech-i efzūn

D 118b, S 115b

Ki her kimse görürler rūy-ı māhı
Veli her kimse görmez pāy-ı şāhı

Öperler her kimesne dest ü ruḫsār
Velī her kimse bulmaz pāya reftār

Ḳapuñda çünki şāhum ʿabd-i ḫāṣṣam
Bunuñladur ḳatuñda iḫtişāṣum

Çü sen şāh-ı şehīr ü ben Ayāzam
Bunuñl'olsun derüñde imtiyāzum

Ḫudāvendā Murād Ḫān şāh-ı ġāzī
Bula lüṭfuñla her dem imtiyāzı

ʿİbret *

Hemīn budur meṣelde ḥāl-i şeyṭān
Ki il ribḥ istedi Ḥaḳdan o ḫüsrān

Ḳamu ʿālem diler luṭf ile bāzār
Velī ḳahrına oldı ol ḫırīdār

B 94b

Umar her kimse andan raḥmetini
O ḫoş gördi sevindi laʿnetini

Didi çün ol ṭarafdan oldı laʿnet
Bu yüzden bir olupdur laʿn ü raḥmet

2843b n'idersin: öpersin B.
2849 -HM, S.
* -B.

O laʿnetle ḥarīf-i merd ü zendür
Ḳamu ḫalḳa bilürsin rāh-zendür

HM 109b

Çü ḳuvvet buldı laʿnetle o ṭammāʿ
Anuñçün çoḳ durur etbāʿ u eşyāʿ

Çü ḫoş geldi aña laʿnet libāsı
Uzun ʿömr istedi itdi sipāsı

Ḥikāyet-i ʿĀşıḳ u Maʿşūḳ

D 119a , S 116a

Var idi bir civān-ı ḫūb u maḥbūb
Özi mevzūn u cümle vaż'ı merġūb

Bahār eyyāmı idi seyr-i ṣaḥrā
Ṭururdı çetr-i merġūb içre tenhā

Ne ḫayme ol sipihr-i muʿteberdi
Ki taḫtında anuñ şems-i digerdi

Görür pes bir civān ol şāhı tenhā
İder bir görmede varını yaġmā

Esīr-i ʿışḳ olup āvāre düşdi
İşi mecmūʿ iken ṣad pāre düşdi

Şu deñlü muḥkem oldı bend-i ʿesrī
Ki girmez oldı semʿa pend-i ġayrī

Özinden gitmiş idi ṣabr u ārām
Velākin būy-ı vaṣlındandı bī-kām

2862a bend-i ʿesrī: bend-i ʿışḳı B, D, HM.

Gidüp ṭāliʿ yüzinden ġaym-ı ḫiẕlān
İrüp ebr-i bahārī ṭutdı bārān

Ḳamu ṣaḥrā-nişīn oldı remīde
Velī bu ʿāşıḳ-ı zār āremīde

Gözi yaşıyla cemʿ olmışdı bārān
Bu cemʿiyyetle gūyā ḳopdı ṭūfān

Görür ol ʿāşıḳ-ı miskīni dildār
Ḳalup ṣaḥrāda olmış çeşmi ḫūn-bār

B 95a

Görüp ol zārı pes cūş itdi raḥmet
Anı ol çetr içine itdi daʿvet

Ki ey ṣaḥrāda ḳalmış zār u giryān
"بیا در خیمه تا انجام باران"

D 119b, S 116b

Gelüp ḫayme içinde itdi ārām
İrüp ḳurb-ı vişāle buldı ḫoş kām

HM 110a

Çü buʿdı ḳurb olup ḥicr oldı āḫir
Şühūd olup ḫicābı buldı āḫir

Çü devlet irdi ḥadden aşdı bārān
Girer bir cāmeye ol iki yārān

İder her kes duʿā-yı inḳıṭāʿı
Velī ʿāşıḳ dili ister ṣudāʿı

2868b itdi: ḳıldı S.
2869b "Yağmur bitinceye kadar çadıra gel."
2871b buldı: gitdi B, D, HM.
2872a girer: girüp B, D, S.
2873b ister ṣudāʿı: itmez ferāġı B, D, HM.

Ki bārān diñmesün ey Rabb-i dānā
Ki sensin küll-i şeyʿ üzre tüvānā

Revādur yir yüzi ḳoparsa ṭūfān
Ki bārān oldı bu derdüme dermān

Niçe bir ola ḳaḥṭ-ı ġam-küsārān
Yaġarsa ġam yimem yıllarca bārān

Ḫudāyā ḫayme-i ʿālemde sulṭān
Murādı birle cemʿ ola be-her- ān

ʿİbret *

Ḫudā İblīsi çünki itdi melʿūn
Diledi laʿneti tā ola efzūn

Çü secde emri geldi ol laʿīne
İbā itdi ḳomadı baş zemīne

Didiler aña **"اسجد قال لا غير"**
Didiler aña **"اخسا قال لا خير"**

Ne ġam laʿnetle ṭokınsa başa ṭaş
Hele ġayruñ öñinde ḳomadum baş

2876b yıllarca: yıllarla HM.
2877 -HM, S.
* -B.

Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd
Der-Ḥāl-i Vefāt Be-Ayāz *

D 120a , B 95b , S 117a

Şu dem ki itdi Maḥmūd-ı cihān-dār
Sefer bu dünyeden nā-ḫˇāh u nā-çār

Ayāzı daʿvet itdi ḫıdmetine
Ki bir gizlü sözüm var ḥażretine

Ḫavāṣṣı itdiler anı melāmet
Ki ʿömrüñden ḳalupdur nīm sāʿat

2885 Henūz anuñladur cümle kelāmuñ
Diyesin ġayrı yoḳdur hīç ġulāmuñ

Cevābında didi ol baḥr-i ʿirfān
Ki ansuz baña yoḳdur ṣabra imkān

HM 110b

Çü anuñ ʿışḳı birle zindeyem ben
Anı ḳabr içre hem cüyendeyem ben

Benüm ʿışḳum degüldür ʿışḳ-ı nā-pāk
Ki bu dem terk idem ben anı ḥāşāk

Çü ʿışḳ oldur ki dā'im ola bāḳī
Belā vaḳtinde ola baña sāḳī

2890 Bu demdür ʿışḳına pes iḫtiyācum
Ki sīnem derdine oldur ʿilācum

Çü āḫir ḫoş getürdiler Ayāzı
Ḳulaġına didi bir gizlü rāzı

* -B.
2888b bu: bir S.
2889a çü: ki S.

Ki ey maḥbūb u hem-dem yār u dildār
Be-ḥaḳḳ-ı vech-i Ġaffār-ı günehkār

Kaçan tābūt olısar mehd-i Maḥmūd
Ş̲ebāt üzre olasın vefḳ-ı maʿhūd

Ki benden ġayrıya egmeyesin baş
Diyüp çeşminden aḳdı ḳan ile yaş

D 120b, S 117b

Ayāza degdi nevbet didi ey şāh
O ʿahde ṣıdḳuma şāhiddür Allāh

Eger ben ola-y-idüm cilf ü merdūd
Şikārum mı olurdı şāh Maḥmūd

Şu kim şeh-bāz-ı ʿışḳ oldı mü'ebbed
Olur mı cīfeye şāhum muḳayyed

Ḫudā Maḥmūd idüpdür çün şikārum
Beni ṣanma ki şāhum cīfe-ḫ̆ārum

B 96a

Ayāz olduḳça bu dünyāda mevcūd
Aña maḫdūm olur mı ġayr-i Maḥmūd

Ḳamu Maḥmūd olup Sulṭān Murād Ḫan
Ayāz-veş olsun aña cümle ġılmān

ʿİbret *

Ḳulaḳ ṭut baña ey yār-i ṭarīḳat
Gel ögren bu mecāzīden ḥaḳīḳat

* 2900 -HM, S.
-B.

Çü bu resme olıcaḳ ʿışḳ-ı Maḥmūd
Ne ḥāl üzre gerekdür ʿışḳ-ı maʿbūd

Gerekdür sālike pes ʿışḳ-ı bāḳī
Ki vaḳt-i ġamda ola aña sāḳī

HM 111a

Devām üzre olursa ger mecāzī
Ḥaḳīḳat olur ol gider mecāzı

2905

Ḥaḳīḳatde müdām olmasa sālik
Ne ḥāṣıl eyleye yevmü'l-mehālik

Budur ʿuşşāḳ içinde şarṭ-ı yārī
Cefāsından anuñ itmeye zārī

Ḥikāyet-i Şeyḫ Şiblī *

D 121a , S 118a

Meger kim Şeyḫ Şiblī pür-mehābet
Çü ṭuġyān itdi ʿışḳı buldı ḥālet

Añup zülfini depreşdi cünūnı
O dem bend itdiler ol ẕū-fünūnı

Gelür bir ṭā'ife ol demde ḥāżır
Ṭururlar ḳarşusında şöyle nāẓır

2910

Ṣorar bunlardan ol Şeyḫ-i ḫoş-aḥvāl
Ki kimsiz ne ṭursız bunda bī-ḳāl

Didiler ki gürūh-ı dōstānuz
Ezelden hem muḥibb-i āstānuz

* -B.

İşidüp ḥażret-i Şeyḫuñ cünūnın
Gelüpdür cümle terk idüp fünūnın

B 96b Seni bend içre gördük çün muḳayyed
Dil ü cān ḫaste oldı ḥālümüz bed

İşidüp ṭaşa ṭutdı anları Şeyḫ
Didiler kim delürmiş her biri Şeyḫ

2915 Ḳaçup yanından itdiler firārı
Cefā bildiler anlar zaḫm-ı yārı

Çü bir seng ile oldılar remīde
Olalar tā ki andan āremīde

Zebān açup didi ol ḳuṭbu'l-aḳṭāb
N'içün ḳaçduñuz ey leffāf u kezzāb

Muḥib ḳaçar mı yāruñ zaḫmesinden
Ṣafā sürmez mi anuñ ḍarbesinden

Budur sizde hemīn ʿışḳuñ ḳarārı
Ki bir seng ile itdüñüz firārı

HM 111b, D 121b 2920 Meger işitmedüñüz ey ḫasīsān
S 118b Ki Ḥaḳḳ ile niçe itmişdi şeyṭān

Niçe yüz biñ yıl itdi Ḥaḳḳa ṭāʿat
Aña bir laʿnet oldı ṣoñra ḳıymet

Bu ḳısmını ṣafā bildi sevindi
Uzun ʿömr istedi ġāyet güvendi

2912b fünūnın: ḥużūrın B, D, HM.
2918b ḍarbesinden: zaḫmesinden S.
2922b istedi: diledi S.

Ki ṣatdum ḥāṣılum aġır bahāya
İrürdüm ḳadrümi āḫir semāya

Ḳamu ḫalḳ üzre itdi iftiḫārı
Bilüp kendüye ḫilʿat zaḫm-ı yārı

Didi baḳuñ ḥaḳīrüñ devletine
Çürük zühdi ṣatıldı laʿnetine

Baña besdür bu taʿżim ü żiyāfet
Ki buldum laʿnetīden ḫoş iżāfet

Çü şehdür ḥāmī-i sünnet cemāʿat
Aña vir raḥmetiīden ḫoş iżāfet

B 97a

ʿİbret *

ʿAzīzā nükte-i İblīsi diñle
Ḳo bu zerḳ ile bu telbīsi diñle

İşit düşmen dilinden dōst sözini
Sözini al yabāna ṣal özini

ʿAzāzilden sebaḳ al olma ġāfil
Ki budur şarṭ-ı yārī olma ẕāhil

Saʿādet ehlinüñ bu oldı kārı
Ḳoyup zehrin alur tiryāḳ-ı mārı

* 2927 -HM, S.
-B.

Ḫabāṣetden alurlar ṭayyibātı
Mehālikde bulurlar münciyātı

D 122a , S 119a Düşüpdür ger Muḍill ismine maẓhar
Sözinden sen hidāyet eyle ez-ber

Gülini al idüp ḫārından iʿrāż
Neler didi ne oldı sözde aġrāż

2935 Mühimm olmadı senden aña laʿnet
Velī bu sözlerinden al naṣīḥat

Maḳāle-i Süvüm Pādişāhuñ Üçünci Oġlı Gelüp Şāha ʿArż-ı Merām İtdügidür *

HM 112a Üçünci oġlı şāhuñ geldi der-ḥāl
Lisān-ı ḥāl ile ʿarż itdi aḥvāl

Peder didi ki ey ferzend-i kāmil
Murāduñ ḥücresinde olma ḫāmil

Beyān eyle nedür ṣadrüñde mesṭūr
Gerekdür dür ṣadefden ola menşūr

Ṣadefden çıḳmayınca dürr-i şeffāf
Bahāsın virüp almaz anı ṣarrāf

2940 Velī her cevherüñ bir ḳıymeti var
Aña göre alurlar anı tüccār

* -B; Pādişāhuñ Üçünci Oġlı Gelüp Şāha ʿArż-ı Merām İtdügidür HM.

Yüküñ aç bu dem eyle ʿarż-ı kālā
Derūnuñdan bilinsün zīr ü bālā

Dehānın açdı depretdi zebānın
ʿAyān itdi derūnından nihānın

Edeb birle didi ey şāh-ı ekber
Muʿīnüñ ola Ḥaḳ fi'l-baḥri ve'l-ber

B 97b

Var imiş bu cihān içinde bir cām
Anuñla bilinürmiş her ser-encām

D 122b, S 119b

O cāmuñ bir adı ʿālem-nümādur
Megesdür ġayrı maṭlab ol hümādur

Cihān içinde cümle hep ʿacā'ib
O cām içre görinürmiş ġarā'ib

Bu deyr içinde her naḳş u temāşā
Tamāmet bulınurmış anda mā-şā

Cihāna gelmeden bu oldı maḳṣūd
K'aña seyr-i ʿacā'ib ola mevcūd

Ne ṣanʿatla düzüpdür anı veffāḳ
Ki andan görinürmiş cümle āfāḳ

Eger ol āyine baña vire el
Olısardur ḳamu müşkillerüm ḥal

Cihānda bundan özge yoḳ murādum
Budur ʿālem içinde ġamm u şādum

Cevāb-ı Peder *

HM 112b

Peder didi ki cehlüñ ġālib olmış
Ki göñlüñ bu hevāya ṭālib olmış

Ki vāḳıf olasın her gizlü rāza
Ḳoyup Ḥaḳḳı el urasın mecāza

Olasın ser-firāz-ı ḫalḳ-ı ʿālem
Bilesin cümle ʿālem ḫalḳını kem

2955 Bu kibr ile olasın merd-i raʿnā
Hevā-y-ile olup şeyṭāna hem-pā

"انا خير" diyesin daḫı "لا غير"
Ḥaḳīḳat ehli saña diye lā-ḫayr

D 123a , S 120a

Elüñde ṭutasın ger cām-ı Cemşīd
Görine cümle ẕerre saña ḫurşīd

Seg-i nefsüñden olmazsın ḫaberdār
Ḳalursın bu cihān içinde murdār

Ne vaḳtin ṭuyasın sırr-ı ṣıfātı
Ya bilmek mi olur efʿāl-i ẕātı

B 98a

2960 Bu ḥāl ile irerse ger saña mevt
Dirīġā kim murādātuñ olur fevt

Murādın virmedi hīç bir Ceme cām
Olursın Cem gibi sen de ser-encām

* -B.
2956b saña diye: diye saña S.
2960a ger saña: saña ger HM, S.

Çün āḫir olasın üftāde-i çāh
Müfīd olmaz saña bunuñ gibi cāh

Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Pīre Zen *

Melik Maḥmūd-ı ġazī şāh-ı mesrūr
Ġurūr-ı salṭanatla mest ü maḫmūr

Şikār üzreydi der-deşt ü beyābān
Giderdi leşkeriyle ḫoş şitābān

2965 Meger uġrar yolı bir pīre zāle
Ġamı bükmiş bilin dönmiş hilāle

Elinde bir ʿaṣā var müttekāsı
Yazılmış ruḳʿa üzre müştekāsı

ʿAṣāya ruḳʿasın itmişdi peyvend
ʿAṣā-y-ile ṣunar ol şāha bī-ḳayd

HM 113a Ki şeh oḳuya ola vāḳıf-ı ḥāl
Anuñ ẓulmini defʿ eyleye bī-ḳāl

D 123b, S 120b Aña hīç iltifāt itmedi ol şāh
Naẓar eyle bu işde n'eyler Allāh

2970 Sarāyına gelüp çün ḫˇāba düşdi
Görür düş içre bir gird-āba düşdi

Ki görmemişdi böyle çāh-ı düşvār
Dibi ġāyet deriñ eṭrāfı dīvār

* -B.

Te’emmül eyledi fikr ile çāre
Zebūn oldı olup fikri figāre

Bu dem cism ile itdi saʿy-i kullī
Müfīd olmadı ḳalmadı mecāli

Bu ḥāl ile ṭururken zār u ḥayrān
Neler izhār ider gör sırr-ı Yezdān

2975 Görür nā-geh gelür ol pīre zāli
Elinde ol ʿaṣā söyler maḳāli

B 98b Ṣunar çāh içre zāl ol dem ʿaṣāsın
Yapış ey şeh diyü eyler edāsın

ʿAṣāyı şeh görüp yapışdı muḥkem
Hemān-dem ḫāṭırına geldi ol dem

Ki ṣunmışdı şehe şeh ṭutmamışdı
Anı ādem yirine ṭutmamışdı

Çıḳardı ol ḳarı çehden o şāhı
Necāta irdi bulmışken tebāhı

2980 Velī oldı ḥayā girdābına ġarḳ
Ki zen merd işin itdi baña bī-farḳ

Çü rūz oldı yine şeh çıḳdı taḫta
Veli ol ḫˇābı ḫavfından şikeste

2974a zār: mest D.
2978b ṭutmamışdı: ṣaymamışdı S.
2980b işin: imiş S.

D 124a , S 121a

Görür nā-geh o zāli dāda gelmiş
Elinde ol ʿaṣā feryāda gelmiş

Ẓulümden ḳāmeti dönmiş kemāna
Yaşı zih olmış aḳar cāvidāne

Hemān-dem gitdi şāhuñ iḫtiyārı
Anı gördükde ḳalmadı ḳarārı

HM 113b

Yirinden ṭurdı anı tiz ḳıġırdı
Ḳatında yir idüp şāhuñ oturdı

Taʿaccüb itdiler erkān-ı dīvān
Ki şehden olmamışdı işbu ʿunvān

Cevābında didi ol şāh-ı tevḳīr
Bulara itdi rü'yāsını taḳrīr

Ki bu olmasa ger itsem direngi
Alurdı cānumı mevtüñ nehengi

ʿAṣāsıdur bunuñ çün şāḫ-ı sidre
Yapışdum aña buldum küllī behre

Yaḫod budur ʿaṣā-yı İbn-i ʿİmrān
Ki bu oldı benüm derdüme dermān

Teberrük birle būs itdi ʿaṣāsın
Daḫı hem giydügi zālüñ ʿabāsın

Çü gördiler şehi erkān-ı devlet
ʿAṣāyı itdiler cümle ziyāret

2991b giydügi: giydi ol B.

B 99a

Oturur şeh ḳatında zāl-i dil-şād
Gelüp cümle dilerler andan irşād

Şefāʿat-ḫᵛāh olurlar rūz-ı maḥşer
Ki unıtma bizi ey zāl-i mefḫar

D 124b, S 121b

2995 Didi şeh aña kim ey zāl-i miskīn
Ḳamu senden umar bu ḫalḳ-ı çendīn

Bu żaʿf ile olur mı sende ṭāḳat
Ḥużūr-ı Ḥaḳda itmege şefāʿat

Dehān açup didi ol zāl-i pür-şūr
Nedür ẓannuñ baña ey şāh-ı mesrūr

Şu kim çehden çıḳardı şāhı bī-bāk
Olur mı ġayrılar emrinde ġamnāk

Çıḳaran kimse çehden pīl-i mesti
Bir avuç peşşeye eyler mi süstī

3000 *İlāhā pādişāhı ḳıl muʿallā*
Ṭabīʿat çāhına yol virme aṣlā

ʿİbret *

Şu kim ṣūretde zendür pür-hünerdür
Anı ʿavret dime maʿnāda erdür

HM 114a

Şu kim iḥsān ile ol dil-rübādur
Gedā ṣanma anı kim pādişādur

* 3000 -HM, S.
-B.

N’iderler şol emīr-i tācdārı
Ki bir maẓlūma ol itmeye yārī

Urunduñ çün başa destār-ı şāhī
O destāra göre eyle nigāhı

Özüñe ḫū ola maẓlūma ʿavnüñ
Ṭolu iḥsān ola şāhum derūnuñ

Zebān-ı şehde lāyıḳ çün neʿamdur
Aña lā lāyıḳ olmaz kim niḳamdur

Naẓar ḳıl lām elif başında destār
Çü yoḳdur maʿnīsi çün şāḫ-ı bī-bār

D 125a , B 99b

Ne ḥāṣıl ide bu şekl-i ġarībi
Çü maʿnā yoḳ götürmişdür ṣalībi

S 122a

Ḳurı nām ile şāhum olma maġrūr
Sezā olur mı mechūl ile meşhūr

Şu z̲ī-destāra kim olmaya maʿnī
O tābūt üzredür ḥay bilme yaʿnī

Şu zen kim maʿnīsi var tācı yoḳdur
O şehdür kimseye muḥtācı yoḳdur

Ḫimārına fidādur niçe destār
Ne virür issine destār-ı pür-bār

3003a şol: ol B, D, S.
3006b lā: - D.

Ṣaḳın destāruñ olmasun senüñ bār
Ki sebḳat itdiler āḫir sebük-bār

Çü destāruñ ṣoñı tār u kefendür
Bu işde olıgör bu özge fendür

3015 Senüñle ḳālini gör ġayrı terk it
Ḳo bu kiẕb ü güzāfı ʿahdi berk it

Ḥikāyet-i Behlūl *

Meger Behlūl ol dīvāne pür-ġam
Elinde bir aġaç ṭutardı muḥkem

Anı ururdı her ḳabr ü mezāra
Ġażabla tā olınca pāre pāre

HM 114b Didiler aña ey mecrūḥ-ı sīne
Nedür cevrüñ ḳubūr-ı müslimīne

Ne itdiler saña bunlar ʿayān it
Murāduñ pes nedür bundan beyān it

D 125b 3020 Cevābında didi bu ḳavm-i lāfī
Çoḳ itmişdi bular kiẕb ü güẕāfı

S 122b Kimi dirdi sarāy-ı manẓarum var
Kimi dirdi ki esbāb u zerüm var

Kimi dirdi ki vardur bāġ u bostān
Hevāsıyla yilerler idi cüstān

3013a senüñ bār: sebük-bār HM; ṣaḳın bār S..
3014b bu: bir D.
* -B.

Kimi dirdi ki vardur kūy u kendüm
Perīşān idi dā'im miṣl-i gendüm

B 100a Kimi dirdi ki esb ü esterüm var
Şütürbān ile çoḳ derd-i serüm var

Kimi dirdi ki mīrem keṯḫudāyam
ʿUlūfem var sipāham yā aġayam

Kimi dirdi ki şāham pādişāham
Bu ḫalḳı şaḳlaram ʿālem-penāham

Ḫudā dirdi ki bu sözler ḫaṭādur
Dürūġı maḥż u bī-hūde hebādur

Benümdür cümle ʿālem ki hemīnem
Benümdür cümle "نحن الوارثين"em

Çün āḫir ḳodılar bu ḫānumānı
Yaḳīnen bildiler şimdi gümānı

Bilüp kiẕbini her kes oldı ḫāmūş
Ḳamu sevdāların itdi ferāmūş

İlāhī ṣıdḳ-ı şāhı ẓāhir eyle
İki ʿālemde emrin bāhir eyle

ʿİbret *

Gel imdi bu ḥikāyetden sebaḳ al
Göñül levḥine yaz bundan varaḳ al

3030a oldı: itdi S.
3031 -HM, S.
* -B.

D 126a

Delüden gel işit aḫbār-ı ʿāḳil
Delü ṣanma anı kim sözi kāmil

S 123a

Bu merḥalden göçersin çünki pāyān
Saña bāḳī degüldür bi’llāh uyan

HM 115a

Bu māl ü mülki ṣanma kim senüñdür
Dökersin sen ḳalur bu özgenüñdür

Kesī n’eyler bunı pes eyleyüp cemʿ
Perīşānlıḳla çün āḫir olur ḳamʿ

Göñül virme ḥaḳīḳatsüz mecāza
Düziser ṭopraġuñdan ḫışt u kūze

Bu ʿālem fi’l-meṣel bir ḫāna beñzer
İki ḳapulu bir vīrāna beñzer

B 100b

Gelüp bu ḳapudan bu ḫalḳ-ı ʿālem
Göçüp çıḳmaḳdadur ol ḳapudan hem

Oturmışsın velī sen mālikāne
Ṣanursın kim ḳalısar cāvidāne

Benüm dime bu ḫānuñ issi vardur
Oturduḳça velākin ḳıṣṭı vardur

Ṣaḳın meccāne ṣanma bu sarāyı
Alurlar günde ʿömrüñden kirāyı

Gel imdi eyle bir bāḳī ticāret
Ki tā çekmeyesin āḫir ḫasāret

3039b hem:-D.

Sülūk eyle sırāṭ-ı müstaḳīme
Ṣaḳın meyl itme her rāh-ı saḳīme

Ṣırāṭı kim şaşarsa dūzaḫīdür
Bu köprü ol ṣırāṭuñ berzaḫıdur

D 126b Şu kim bundan şaşar andan düşiser
Ayaḳ ṭayınsa şāhum yarılur ser

S 123b Çü vardur ʿömrüñe pāyān u āḫir
Bu ḫān içre yürime şād u fāḫir

Egerçi pür-żiyādur şems-i pür-nūr
Veli maġribde var bir āb-ı meşhūr

Siyehdür kendedür ġāyet ḳoḳusı
Aña her gün ṭalar gider żiyāsı

Budur bāzārı şems ile zemīnüñ
N'olısar ḥāli pes anda defīnüñ

Çü ṣıġmaz bir göñülde iki dildār
Süpür lā miknesiyle gitsün aġyār

HM 115b Budur rāh-ı taṣavvuf olma güm-rāh
"ذرالاغیار یا صوفی قل الله"

3052b Ey sofu! Ağyarı bırak, "Allah" de.

Ḥikāyet-i Şeyḫ Şaḳīḳ-ı Belḫī Raḥimehu'llāh *

İşit benden yine dīger ḥikāyet
Şaḳīḳ-ı Belḫiden olur rivāyet

Meger Baġdādda ol şeyḫ-i müderris
Ṣafā ehline ʿaḳd itmişdi meclis

B 101a 3055 Tevekkül maḫzeninden feṭḥ-i dükkān
İdüp yārāna ḫoş söylerdi ʿirfān

Ki ey sālik olan rāh-ı Hüdāya
Dilerseñ iresin ḳaṣr-ı rıżāya

Tevekkül merkebine ol süvāre
Piyāde olma olursın figāre

D 127a Tevekkülden idin her zād u āşām
Tevekkülden ṭutın bilüñde iḥrām

S 124a İresin tā ḥaḳīḳat Kaʿbesine
Teveccüh idesin Ḥaḳ ḳıblesine

3060 Ki ben bir dem içinde bā-tevekkül
İdüpdüm ʿazm-i Kaʿbe bī-tevessül

* -B; Ḥikāyet-i Şeyḫ Şaḳīḳ HM.
3058 -B.
3058b ṭutın: idin S.
3059b ḳıblesine: ḳubbesine S.

Yoġ idi bir diremden ġayrı bende
Anı ceybümde ḳomışdum bu bende

Girüp bādiye içre şād u ḫurrem
Ṣafā-yı ʿīş ile gitdüm bilā-hem

Tevekkül eyledüm enbān-ı ġayba
Tevessül eyledüm ʿummān-ı ġayba

Varup geldüm seferden bī-żarūret
Daḫı ol bir direm bulmadı nevbet

Henūz ceybümdedür ol sīm-i maḍrūb
Ḳamudan pes tevekkül oldı merġūb

İşitdi bir civān pür-ʿışḳ u pür-şūr
Yirinden ṭurdı dir ey pīr-i pür-nūr

Çü sendeydi direm ey şeyḫ-i Ḥādī
Kimeydi anda cānuñ iʿtimādı

HM 116a

Kimeydi pes tevekkül ol zamānda
Ṭutarken dirhemi sen ceyb-i cānda

Meger ol demde sen mü'min degüldüñ
Ki ṣaḳlarduñ anı eymin degüldüñ

İşitdi çün Şaḳīḳ-ı Şeyḫ-i Belḫī
Şaḳāyıḳ oldı çeşmi buldı telḫī

3061a bir diremden: bendemden B.
3069b eymin: eymün D.

D 127b Düşüp endāma lerze itdi inṣāf
İdüp ol pīr civāna ḳalbini ṣāf

S 124b Didi minberde ey ḳavm-i muvaffaḳ
Ki söz işbu civānuñdur muḥaḳḳaḳ

B 101b *Ḫudāyā Ḫān Murād bā-īn-temevvül*
Saña itsün her işinde tevekkül

ʿİbret *

ʿAceb yoldur tevekkül yolı şāhā
Ki ṣıġmaz bir direm eyle temāşā

İşit benden ʿaceb āvāzedür bu
Ki ḳıldan ince bir dervāzedür bu

Riyāżet çekmese bu yolda sālik
Çü yolı incedür bulmaz mesālik

Şular kim istediler bunda anı
Gerekdür yudalar bu yolda ḳanı

Anuñçün niçeler āvāre düşdi
Ṭaġıdup varını ṣad pāre düşdi

Gerekdür sīneler pür-pāre olmaḳ
Bıraġup kārını āvāre olmaḳ

Gerekdür bülbüle feryād u efġān
Ki gül devrind'aña yol vire baġvān

* 3073 -HM, S.
-B.

Eger maʿdin türābı olmasa ḳāl
Olur mı sikke-i şāh ile ḫoş-ḥāl

Eger kānından ol bulmasa hicrān
Yazılur mıydı aña nām-ı sulṭān

ʿAceb yoldur ki olmayınca mürde
Virilmez pīrehen kim ola perde

D 128a

Ḥikāyet-i Dīvāne *

HM 116b

Meger var idi bir dīvāne pür-şūr
Bürehneydi vücūdı ġayr-ı mestūr

S 125a

3085 Yirinden ṭurdı dir ey Rabb-i dānā
Bilürsin müflisem ben sen tüvānā

Ki yoḳdur pīrehen egnümde ten-pūş
N'içündür virmeyesin baña ten-pūş

B 102a

Eger sen ṣabr iderseñ itmezem ben
Virince tā ḳapuñdan gitmezem ben

Ḫiṭāb irdi ki ey şūrīde-aḥvāl
Saña bir biz virürem diñle aḳvāl

Velī vaḳt-i kefende viriserven
Seni anuñla ol dem örtiserven

3090 İşitdi bunı dir ol ʿabd-i mużṭar
Bilürem ben seni ey bende-perver

---

* 3082a kānından: kanında D. -B.

Ḳapuñda olmayınca merd ʿuryān
Aña bir pīrehen itmezsin iḥsān

İlāhī şāhumuz der-dīn ü dünyā
Żarūret görmeye eyle tüvānā

ʿİbret *

Gel ey uṣlu geçinen merd-i bī-derd
Sebaḳ al bu delüden olıgör merd

Ki derd olmasa bulmazsın ṭabībi
Ṭaleb olmazsa görmezsin ḥabībi

Yolında olmayınca şöyle ʿuryān
Libāṣ-ı merḥametden irmez iḥsān

D 128b Anañ ḳarnında ḳanlar yutmayınca
O ẓulmetde cefālar ṭatmayınca

Dehānuñ ṭatmamışdı şīr-i şīrīn
Gözüñ hem görmemişdi verd-i rengīn

S 125b Çü ṭıfl iken belā olmışdı ʿunvān
Büyüdüñ ḳurtulam mı dirsin ey cān

Belādur sende çün ʿunvān u maẓmūn
Belā olmış durur her regde meknūn

Gel imdi merd iseñ dönme belādan
Belā içre ḫaberdār ol velādan

---

* 3092 -HM, S.
-B.
3096b ṭatmayınca: çekmeyince B, D, HM.

HM 117a, B 102b

Belā ṣūretde ger ḫˇān-ı denīdür
Velākin maʿnīde şīr-i senīdür

Belānuñ ṣūretin ḳo gözle maʿnī
Ki andan ẕevḳ-i şekker eyle yaʿnī

Belā ḳadrini bilmez merd-i raʿnā
Meḥek mi olısar her seng-i ḫārā

Anı Eyyūba ṣor kim oldur ehli
Ki virdi bir belāya ferʿ ü aṣlı

3105 Ne deñlü kim çekersin yolda zaḥmet
O deñlü bulısarsın ṣoñra raḥmet

Ḥikāyet-i Şeyḫ Vāsıṭī Raḥimehu'llāhi ʿAleyh *

Meger kim Şeyḫ Vāsıṭ ol dil-efrūz
Varur dīvāneler dārına yek rūz

Görür dīvāne[y]i pür-mest ü pür-şevḳ
Ayaġı bend ile boynında bir ṭavḳ

D 129a

Ṣalar başını eyler gāhī naʿra
Çeler destini eyler raḳṣ-ı zühre

Şu deñlü eyler ol iẓhār-ı şādī
Bilürsin ḫālīdür ġamdan nihādı

3101a ḫˇān-ı: ḫūn-ı D, S.
3101b maʿnīde: maʿnide D, HM.
3104a: oldur: odur HM.
* B; Ḥikāyet-i Şeyḫ Vāsıṭī HM.
3107a pür-şevḳ: pür-şūr S.

S 126a

Ḫiṭāb idüp aña dir şeyḫ-i ʿirfān
Ki ey mecnūn bu ḥāli eyle tibyān

Bu deñlü bend içinde cāy-ı efġān
ʿAcebdür kim olursın şād u ḫandān

Bu ġam içinde bu şādī nedendür
Bu bend içinde āzādī nedendür

Dehān açup dir ol dīvāne pür-nūr
Ḳulaġuñ baña ṭut ey şeyḫ-i mesrūr

Muḳayyeddür egerçi pāy u gerden
Velī bī-ḳayd olupdur dil ezelden

Çü bī-ḳayd oldı göñlüm aṣlum oldur
Ne ġam ġamdan ki dā'im vaṣlum oldur

Eger her ʿużvuñ olsa ḳaydı heftād
Çü dil bī-bend olupdur şād u ābād

HM 117b

Budur müşkil ki dil ola muḳayyed
Ebed bend içreyem olmam mü'eyyed

B 103a

Ne ḥāṣıl eyleye ıṭlāḳ-ı aʿżā
Çü göñle tābiʿ oldı cümle eczā

Dil-i şāhı Ḫudāyā eyle bī-ḳayd
Olursa ger senüñl'olsun muḳayyed

3113b mesrūr: maġrūr S.
3114b ezelden: fikirden S.
3118b göñle: külle HM, S.
3119 -HM, S.

ʿİbret *

Gel imdi göñle eyle iltifātı
Ki göñl'içre bulursın ṭayyibātı

Ki deryādur dü ʿālem nāmı dildür
Muḥīṭ olan anı yaʿnī göñüldür

ʿAcebdür baḥr içindeyken ser-ā-ser
Dü pāyüñ gilde ḳalmış ey birāder

Gel imdi eylegil fikrüñ sefīne
Anı ṣal bir zamān der-baḥr-i sīne

Göresin her dü ʿālem anda mevcūd
Dil-i ġāfilde lākin cümle mefḳūd

Göñülde göresin arż u semāyı
Daḫı necm ü şecer terk it ʿamāyı

Daḫı hem sendedür cennetle dūzaḫ
Hevāsından biligör olma ke'l-yaḫ

Behiştdür rūḥuñ añla aḳluñ aʿrāf
Ḥamīdüñ ḥūr-ı rıḍvān niʿmet-i ṣāf

Velī nefsüñ virür dūzaḫ nişānın
Ẕemīmüñ söyleyüp eyler beyānın

Muḥaṣṣal sendedür ġayb u şehādet
Bilürsin ġayba itdüñse şehādet

D 129b

S 126b

* -B
3120a göñle: külle B, HM, S.
3120b göñl: küll B, HM, S.
3128a virür: durur HM.

Yakīn esbine binüp eyle seyri
Ḳamusın sende bulup görme ġayrı

Bulasın ḳudretinden feṯḥ-i bābı
Gide eşyā yüzinden hep niḳābı

Şu şehdi yiyesin zenbūrı yoḳdur
Şu meyden içesin engūrı yoḳdur

B 103b

Şu gülden ḳoḳasın kim ḫārı yoḳdur
Şu sībi yiyesin kim zārı yoḳdur

HM 118a, D 130a

Şu ṣudan içesin kim nehri yoḳdur
Şu luṭfa iresin kim ḳahrı yoḳdur

Hem āteşsüz yiyesin murġ-ı biryān
Meşaḳḳatsüz göresin ḫˇān-ı elvān

S 127a

Ḳanatsuz idesin ṭayrān u seyrān
Yarım dem içre ferş ü ʿarşı cevlān

Aradan götrüle çünki vesā'iṭ
Sebebsüz bulasın anda mevā'id

Çü ḥācet yoḳ kesāda düşer esbāb
Hīçe almayalar virseñ de her bāb

Çü sende cemʿ olupdur enfüs āfāḳ
Bulınur sende hep zehr ile tiryāḳ

3135b ḫˇān-ı: ḫūn-ı D.
3139b hep: hem S.

Çü yemm-i dilde eşyā vardı ġarḳa
Naẓar ḳıl ʿayn-ı cemʿa baḳma farḳa

Saña ḫōr baḳma sensin ʿayn-ı eşyā
Vücūduñ şehrini eyle temāşā

Göñül ʿarş u çü ṣadruñ oldı kürsī
Yabāna gitme gel oḳı bu dersi

Anuñ ʿışḳında yaḳ bu ḳalb ü ṣadrı
Ebed tā görmeyesin ġayrı nārı

Ḥikāyet-i Pīre Zāl-i Baġdādī *

İşit bu ḳıṣṣa[y]ı ey nefsi ser-keş
Düşüpdi şehr-i Baġdād içre āteş

Ki andan yanmış idi şehr ü bāzār
Ol āteşden hep olmışlardı āzār

D 130b Ḳıyāmet ḳopdı pes der-şehri Baġdād
Gelür bir pīre zāl ol demde dil-şād

Ṭayanur bir ʿaṣāsı var elinde
Bu āteşden şerer yoḳ hīç dilinde

S 127b Aña bir kimse dir dīvānesin sen
Ki ġammuñ yok meger bī-ḫānesin sen

3140a vardı: oldı S.
3141b şehrini: şehrine HM.
3143a ḳalb ü ṣadrı:ṣadr u ḳalbi S.
* -B.
3146a pīre zāl: pīre zen S.

B 104a

Sözüm diñle yürime şād u ser-keş
Ki düşdi ḫāneñe bu demde āteş

HM 118b

Didi ol zāl aña dīvāne sensin
Ḫaber bilmez sözi efsāne sensin

Yüri var işüñe olma mücādil
Ki yaḳmaz ḫānemi ol Rabb-i ʿādil

Muḥaṣṣal yaḳdı ol āteş cihānı
Velī virmedi ol zāle ziyānı

Didiler aña kim ey zāl-i āgāh
Beyān eyle bu rāzı bize li'llāh

Neden bildüñdi ḫāneñ yaḳmaz idi
Saña Rabbüñ żarar irgürmez idi

Didi kim ḫāne-i ḳalbüm ber-ā-ber
Anuñ ʿışḳında yanmışdur ser-ā-ser

Bilürem ḫūyını ben ol Kerīmüñ
Ki yaḳmaz iki dārın her żaʿīfüñ

Ḫudāyā ḫāne-i ḳalb-i Murād Ḫān
Ola her demde ḥubbun anda mihmān

ʿİbret *

Gel ey ṣōfī işitdüñ mi bu remzi
Ya alduñ mı muʿammādan bu ġamzi

3155b ser-ā-ser: serler B.
3156a Kerīmüñ: Laṭīfüñ S.
3157 -HM, S.
* -B.

D 131a

Gel imdi yan anuñ ʿışḳında yek bār
Ki nār-ı hicr ile olmayasın zār

3160 Ki bu evde yananlar anda yanmaz
İrādetle ölenler anda ölmez

S 128a

Çü ḳalbüñ yandı yaḳduñ mā-sivāyı
Bu yanmaḳlıḳda bulduñ ḫoş devāyı

Yaḳarsañ āteş-i ʿışḳa palāsı
Bulursın nār-ı dūzaḫdan ḫalāṣı

Budur remz-i kelām-ı Faḫr-i ʿālem
Ki buyurmışdur ol sulṭan-ı aʿlem

B 104b

Eger bulınmasa bir derde dermān
Aña keydür devā āḫirde ey cān

3165 Severseñ āteşinden itmegil zār
Ki ʿāşıḳlarla eyler özge bāzār

Ḥikāyet-i Merd-i İlāhī Der-Rūz-ı Ḳıyāmet *

HM 119a

Rivāyetdür bu söz ḫˇāce ʿAlīden
Nesebde Fārmīdī ol velīden

Ḳaçan kim olısardur rūz-ı maḥşer
Virür Ḥaḳ bir kese bir nāme enver

3160a bu: -B.
* -B.

Açar bu bende olur aña laḥḥāẕ
Ki oḳuya ne varsa anda elfāẕ

Görür bir nāmedür yoḳdur ʿibāret
Yazılmış ne güneh vardur ne ṭāʿat

3170 Zebān açup dir ey dānā-yı pinhān
Ne ṭāʿat var bu nāmemde ne ʿiṣyān

D 131b Ḫiṭāb irer ki ey bende ol āgāh
İşüm ḥikmetledür kim benven Allāh

Ki bil ʿāşıḳlarumuñ nāmesinde
Daḫı ṣādıḳlarımuñ ḫāmesinde

S 128b Ne ṭāʿatı yazılur ne günāhı
K'anı iḥrāḳ idüpdür dün gün āhı

Çü gitdi aradan ʿiṣyān u ṭāʿat
Gözetme sen daḫı dūzaḫla cennāt

3175 Aradan götürilür çün bahāne
Ḳalur ʿāşıḳla maʿşūḳ cāvidāne

ʿAvām içün olur ḥıfẓ u kitābet
Şu kim ʿāşıḳ durur bunlar ne ḥācet

İlāhī ʿāşıḳūñ şāh-ı zamāne
İrişsün lüṭfuña ol bī-bahāne

3176b ne: - HM.
3177 -HM, S.

ʿİbret *

B 105a Gel imdi ʿāşıḳ iseñ diñle remzi
Eger aʿmā degülseñ gözle ġamzi

Anuñ ʿışḳında olġıl bī-bahāne
Bahāneyle ṣaḳın düşme yabāna

3180 Ki ḫavf-i dūzaḫ içün sevme anı
Recā-yı cennet ile virme cānı

ʿAvāmuñdur bahāneyle ʿibādāt
Anuñ z̲ātıyçün it ḳulluġı bi'z̲-z̲āt

Ki farżā olmasa dūzaḫla cennet
Meger lāzım degül miydi maḥabbet

HM 119b Fenā bulmaz çü z̲ātı cāvidāne
Bilürseñ bu saña yiter bahāne

D 132a Bunı ister cemāl-ı vech-i aḳdes
Anuñ ġayrına baḳma anı gör bes

3185 Anuñçün virdidi ol nāmesin pāk
K'anı terk it cemālüm eyle idrāk

S 129a
Ḥikāyet-i Günehkār Der-Rūz-ı Maḥşer *

İşit naḳl-i dürüstdür ez-Peyem-ber
Diye bir bendeye Ḥaḳ rūz-ı maḥşer

---

* -B.
3183b bilürseñ: bulursañ D.
* -B.

Ki ey bende gel oḳı nāmeñi gör
Ne kesb itdüñ uzun ʿömrüñde bir bir

Oḳuya nāme[y]i bende ser-ā-ser
Ṣuçından ġayrı hīç görmeye dīger

Ḫacāletlerle diye yā İlāhī
Çü yoḳdur nāmem içre cuz-siyāhī

3190 Bu ḥāl ile baña dūzaḫdur evlā
Eger ʿafv itmeseñ ey Rabb-i Mevlā

Ḫiṭāb idüp diye ol Rabb-i Ġaffār
Oḳı ol bir yüzini olmaġıl zār

Çü püşt-i nāme[y]i oḳuya bende
Yazılmış ḫaṭṭ-ı nūrāniyle anda

Egerçi ḳul günāh itmişdi bisyār
Velī tevbeyle yudı anı Ġaffār

B 105b Peşīmān olmış idi çün günāha
Yazıldı her günāhı on ṣevāba

3195 Görür cürmi cemīl olmış ser-ā-ser
Ṣavāb olmış ḫaṭāsı ide ez-ber

D 132b Ṭamaʿ ġālib olup dir yā İlāhī
Melekler yazmamışlar çoḳ günāhı

Baña ẓulm eylemişler bunda küttāb
Niçe cürmim yazılmamış der-īn-bāb

3194b ṣevāba: gün āha S.

S 129b Daḫı çoġ idi cürmüm bilürem ben
Olar yazılmamışdur n'eyleyem ben

HM 120a Çü sen faẓl eyledüñ ey Rabb-i kevneyn
N'içün yazmayalar anı kirāmeyn

3200 Çü faẓluñdan ziyānum sūd olupdur
Bu gün cürmüm baña maḳṣūd olupdur

Bunı naḳl itdi çün sulṭān-ı "اسری"[822]
Taʿaccüb birle itdi ḫande ḥattā

Görindi ḥoḳḳa-i mercānda dürler
Ne dürler görmemişdür anı gözler

Pes aña didi ey dānende-i pāk
ʿAceb luṭfuñ olur bā-ẕerre-i ḫāk

İrür ʿavnüñle luṭfuñ yā İlāhī
Cemīl eyle ḳatuñda cürm-i şāhı

ʿİbret *

3205 Anuñ luṭfına yoḳdur ḥadd ü ġāyāt
Ki bu ḥadde irer ehl-i cināyāt

Ḳıyās eyle buña aḫyār u ebrār
Neler bulur keremden nezd-i Ġaffār

Ẓuhūr itseydi ger elṭāf-ı pinhān
Helāk olurdı döymezdi aña cān

[822] 3201a "...götürdü...", İsrâ, 17/1.
3204 -HM, S.
* -B.

Velī şol ḳulını kim itdi āgāh
Anı maḥrem ider esrāra Allāh

D 133a , B 106a

Bu sırra maḥrem olmaz ʿaḳl ü idrāk
Ne deñlü kim olursa çüst ü çālāk

3210

Gehī cürm ehline luṭfı olur yār
Gehī ḳurb ehline ḳahrı virür zār

S 130a

Ḥikāyet-i Mūsā ʿAleyhi's-Selām Bā-Yegī Ez-Ehlu'llāh *

Meger bir gün Kelīmu'llāh Mūsā
Münācāt itdi dir ey Rabb-i dānā

Baña bir kimse göster ḳullaruñdan
Ki derd ehli ola ṣādıḳlaruñdan

K'anuñ rūyıyla rūşen ola çeşmüm
Ḫiṭāb irdi ki ey ʿabd-i Kelīmüm

Fülān vādīye var kim ferd ü tenhā
Görürsin anda bir ḳul merd-i yek-tā

HM 120b

3215

Ki ṣıdḳ ehli durur derd ile pür-sūz
Aña ʿışḳ ile birdür leyl ile rūz

Revān oldı Kelīm-i Ḥaḳ çü der-rāh
Görür ol vādī içre merd-i āgāh

3210b virür: olur S.

* -B; Ḥikāyet-i Mūsā Bā-Yegī Ez-Ehlu'llāh HM.

Velī ʿışḳ ile olmış zār u ḫaste
Ciger biryān u sūzān dil şikeste

Yarım kerpiç başı altında bālīn
Revān olmış gözinden eşk-i rengīn

Palāsı var bürinmiş şöyle köhne
Dizinden aşaġı ḳalmış bürehne

3220 Aña üşmiş megesle mūr u zenbūr
Yatur bu ḥāl ile ol merd-i mehcūr

D 133b Ne āhı var dilinde ne enīni
Velī Mevlāsına olmış ḫanīni

Selām ider aña Mūsā bin ʿİmrān
Ṣorar ḥālini dir ey zār u giryān

Nedür ḥālüñ ne diler ḳalb-i meyyāl
Beyān eyle yitürem şimdi der-ḥāl

S 130b Dehān açup dir ey Mūsā-yı meh-tāb
Keremdür ger virürseñ şerbet-i āb

B 106b 3225 İşitdi çün bunı Mūsā-yı derrāk
Yügürdi āb içün ol çüst ü çālāk

İrürdi ol zamān bir kūze ābı
Görür teslīm-i rūḥ itmiş cenābı

3223a ḳalb-i meyyāl: ḳalb-i zāruñ B, D, HM.
3223b yitürem şimdi der-ḥāl: neyedür şimdi meylüñ B, D, HM.

Yirinden ṭurdı tiz Mūsā-yı ber-dīn
Tedārük ide tā techīz ü tekfīn

Bu işden çün gelür ol merd-i çālāk
Görür anı hizebrān eylemiş çāk

Ten-i pākini itmiş pāre pāre
Görüp anı irer ḳalbine yara

Dili pür-şūr olup cānı ider cūş
Taḥayyür birle olur mest ü medhūş

Zebān açup dir ey dānende-i rāz
Ḳuluñı terbiyet ḳılduñ be-ṣad nāz

HM 121a Nedür sırruñ ki anı çāk idersin
Bu ḫōrlıḳ birle āḫir ḫāk idersin

Senüñ sırruñdan olmaz kimse āgāh
Bu işde ʿaḳl u dil cān cümle güm-rāh

D 134a Ḫiṭāb irdi ki ey ʿabd-i Kelīmüm
Ki irmişdür buña luṭf-ı delimüm

Virürdüm dest-i luṭfumla aña āb
İderdüm anı cūdum birle sīr-āb

Bu dem n'oldı ki senden diler ābı
Ferāmūş eyledi işbu cenābı

3228b eylemiş: eyledi HM.

S 131a

Ḳadem başdı araya çünki aġyār
ʿAceb olmaz ki zār ide anı yār

Arada çün vesā'iṭ ola peyda
Olur ġayret maḥabbetden hüveydā

Muḥib n'içün gözetmez ġayretini
Ki ġayra ʿarż ider ol ḥācetini

3240 Degülse ol bilürsin ben ġayūram
Baña ġaybet mi var ʿayn-ı ḥużūram

Arada ġayrı oldı çün bahāne
Götürdüm aradan irdi beḳāya

Ḫudāvendā Murād Ḫān ibn-i ḫāna
İrişdür aña lüṭfuñ bī-bahāne

ʿİbret *

B 107a

ʿAceb yoldur maḥabbet yolı ey cān
Ki ṣıġmaz araya Mūsā bin ʿİmrān

Dil ü cān içredür bu beyʿ u bāzār
Yaraşur mı sarāy-ı şehde aġyār

3245 Şu dem ki ṣıġmaya Cibrīl ü mürsel
Ṣıġar mı anda hīç her dūn u mühmel

3237b ki zār ide anı: anı zār ide ol S.
3238a ola: oldı HM.
3241b beḳāya: cināna S.
831 3242 -HM, S.
* -B.
832 3245b her: -S.

Üzilmeyince ortadan vesā’iṭ
Semādan saña iner mi mevā’id

Kesilmeyince tā peyvend-i ednā
Saña cevlengeh olmaz ʿarş-ı aʿlā

Çü ḫar ṣaffında olduḳça ʿalef-ḫˇār
Seni maḥrem ider mi yār-ı dildār

HM 121b Seg ile bir yalaḳdan yir iken aş
Melekle niçe olursın ḳarındaş

3250 Olup her zāġa maḥrem der-fesāne
Dişürürken mezābil içre dāne

Olam dirsin hevāya hūya dem-sāz
İdem dirsin feżā-yı ʿarşa pervāz

S 131b Meges gibi ġıdāñ iken mülevves
Dilersin olasın ṭāvūs-ı Firdevs

Boyamışken seni ḥamrā vü beyżā
Dilersin olasın bī-renge hem-tā

Vaṭan iden kimesne müsterāḥı
Bulur mı bezm-i şehde mest-i rāḥı

3255 Bulam dirseñ mü’ebbed ʿizz ü kāmı
Gider başdan hevā-yı ṭamʿ-ı ḫāmı

[833] 3246 -S.
[834] 3248a ṣaffında: ṣınfında HM.
[835] 3250 -S.
[836] 3251a hevāya: hevā-yı HM.
[837] 3251b pervāz: demsāz S.

Ne lāyıḳdur maḳām-ı ḳudse nā-pāk
Ẕükā ḳatında kimdür ẕerre-i ḫāk

B 107b Eger ḫarc itmeseñ yolında biñ cān
Cemālin ʿarż ider mi saña cānān

Bu sırra her kimesne bulmadı rāh
Meger fażlın ḳılaġuz ide Allāh

Niçe biñde bir olur buña maḥrem
Eger bu sırrı añladuñsa epsem

D 135a

Ḥikāyet *

3260 Rivāyetdür ki dört yüz biñ yıl ervāḥ
Yaradılmışdı bunlar ḳable'l-eşbāḥ

Taʿalluḳ bulmadın bu mā' u ṭīne
Ki yaʿnī inmedin işbu zemīne

Gelüp emr-i İlāhī ṭutdılar ṣaf
Mümeṣṣel oldı dünyā cümle ḫarf ḫarf

Ḳamusı itdiler aña neẓāre
Seçilüp bir bölük çıḳdı kenāra

S 132a Aña meyl eylediler cān u dilden
Ki yaʿnī sevdiler anı göñülden

HM 122a 3265 Bu kez ʿarż oldı cennet bāḳiyāna
Seçildi bir bölük oldı revāne

* -B.
3261a bu: ben S.

Ḳabūl itdiler anlar ḥūr u ġılmān
K’olalar cennet içre şād u ḫandān

Çü ḳaldı bir bölük ervāḥ-ı şeydā
Ne dünyā meyli var anda ne ʿuḳbā

Ḫiṭāb irdi ki ey cān-hāy-ı şeydā
Nedür maḳṣūduñuz pinhān u peydā

N’içün dünyāya yoḳdur sizde efkār
N’içün ʿuḳbāya yoḳdur beyʿ u bāzār

3270 Beyān eyleñ nedür mes’ūl ü maṭlūb
Meger dergāhumuzdur size merġūb

Çü gūş itdi bunı ol ṣaff-ı ʿālī
Ki remz itdi bulara ḥasb-i ḥāli

D 135b Bularda ẓāhir oldı vecd ü ḥālāt
Ki iḥyādan ḫaber ṭuydılar emvāt

B 108a Didiler ey ʿalīm-i sırr u pinhān
Bilürken sen ne ḥācet saña iʿlān

Çü senden özge yoḳdur bize maʿbūd
Bize sensin iki ʿālemde maḳṣūd

3275 Ḫiṭāb irdi ki her kim bize rāġıb
Gerekdür kim belāya ola ṭālib

Şunuñ kim maṭlabı ẕāt-ı ʿalādur
Refīḳı ġam durur ʿayşı ʿanādur

3274a maʿbūd: maḳṣūd B, HM.
3274b maḳṣūd: maʿbūd B.

S 132b

Şu kim ʿāşıḳ olur ol yüce şāna
Belālar oḳına olur nişāne

Devā isterse derd olur naṣībi
Aña şerbet düzer semden ṭabībi

Eger merhem dilerse yaralarlar
Bütünlik ister ise pārelerler

3280 Budur ʿāşıḳlaruñ sehm-i senīsi
Ḳabūl itmez bunı ḫalḳuñ denīsi

İşitdi çün ḫiṭāb-ı Ḥaḳḳı ervāḥ
Kelāmuñ sāġarından içdiler rāḥ

HM 122b

Ṣafāsından çü şādī oldı peydā
Didiler ey Ḫudāvend-i teʿālā

Fidādur her belāña niçe biñ cān
Belā senden bize inʿām u iḥsān

Ne kim senden gelür ol bize şādī
Belāñı ġam bilen bulmaya şādı

D 136a

3285 Esīrüñ olmayan olmasun āzād
Ḫarābuñ olmayan olmasun ābād

Çü her cān içre var bir sırr-ı pinhān
O sırr ile ḳamusın eyler izʿān

3277a ol: ben HM.
3279b ister ise: istedükçe HM.
3286b ḳamusın: ḳamu cān S.

Ki ṣāḥib-sır benem ġayrı degüldür
Baña cān virdiler ġayrıda gildür

Maʿārif şehrine ben oldum āgāh
Baña bildürdi ancaḳ Ḥażretu'llāh

Belī budur ḳamu cānlarda merkūz
Velī birdür arada rūḥ-ı mermūz

B 108b , S 133a

Ḥaḳīḳatda odur pes maġz-ı ervāḥ
Ḳamu cānlar aña nisbetle eşbāḥ

Ḳamu ervāh egerçi yek ṣıfatdur
Velī maḳṣūd ehl-i maʿrifetdür

Ḥikāyet-i Ümmühātü'l-Mü'minīn Ezvācü'n-Nebī Ṣalla'llāhu ʿAleyhi ve Sellem *

Meger bir gün ḳamu ezvāc-ı Aḥmed
Dirildi bir yire bā-vech-i emced

Didiler aña ey Ḥaḳḳuñ ḥabībi
Ḳamu derd ehlinüñ ḥāẕıḳ ṭabībi

Cemālüñdür göñül burcında ḫurşīd
Żiyāsından alur behrām u nāhīd

Güneşsin sen ḳamumuz müşterīdür
Seni kim sevmese Ḥaḳdan berīdür

* -B; Ḥikāyet-i Ümmühātü'l-Mü'minīn Ezvācü'n-Nebī ʿAleyhi's-Selām HM.
3294b żiyāsından: żiyā senden HM.

Ber-ā-berdür egerçi ḥaḳḳ-ı şerʿi
Kimüñledür velākin meyl-i ḳalbī

D 136b Ki yaʿnī ḳanḳımuz maḥbūbrekdür
Ḳatuñda ḳanḳımuz merġūbrekdür

HM 123a Kerem kānısın eyle ḥall-i işkāl
Biline tā nedür bu işde aḥvāl

Çü şīrīn dilini açdı cevāba
Aña reşk ile şekker düşdi āba

3300 Didi ey zümre-i bānū-yı mürsel
Bu gün ṣabr eyleñüz ferdā idem ḥal

Çü şeb irdi cihānı ṭutdı ẓulmet
Ḳıġırdı her birin tenhāca Ḥażret

S 133b Ki virdi her birine ḫātem-i ḫāṣ
Ḥaz̲āḳatle ṣarardı merhem-i ḫāṣ

Didi her birine sırr eyle zinhār
Ki bu rāza ḫabīr olmaya aġyār

Bu üslūb üzre itdi ʿahdi muḥkem
Ki keşf itmeye rāzı ola ebkem

3305 Muḥaṣṣal rūz-ı dīger oldı vehhāc
Ḳatına ḥāżır oldı cümle ezvāc

B 109a Su’āl eylediler ez-vaʿd-i māżī
Ki ḥāli bize ḥall it eyle rāżī

3296b velākin meyl-i ḳalbī: velī aṣlī vü ferʿī S.
3300b ferdā: irte S.

Teʿaṭṭuş ḥadden aşmışdur cevāba
Ḫırīdāruz ḫiṭāb-ı müsteṭāba

Çü gūş itdi oları ol Peyem-ber
O laʿlīn ḥoḳḳasından ṣaçdı dürler

Didi ey mü'mināt u ʿābidātum
Daḫı hem ṣāliḥat u ḳānitātum

D 137a

Bu cümleden anı artuḳ severem
Ki virmişem aña sırr ile ḫātem

Bu remzi çün işitdi şehden ezvāc
Kamusı oldılar şādān u vehhāc

Tesellī buldı gerçi cümle bā-hem
Velī ʿĀ'işedür bu sırra maḥrem

K'anuñla özgedür bāzār-ı ḳalbī
Bıraḳgil ḳālibi gel gözle ḳalbi

Ki ṣūret ehlinüñ yoḳdur beḳāsı
Virilmez ṣūret ehline liḳāsı

Murād Ḫānı çü ḳılduñ bende-i ḫāṣ
Anı esrāruña ḳıl maḥrem-i ḫāṣ

3308a oları: ola B.
3311b vehhāc: behhāc D.
3315 -HM, S.

HM 123b, S 134a

ʿİbret *

Gel imdi ẓāhir ile olma ḳāniʿ
Ṭoġa tā gönlüñ içre nūr-ı lāmiʿ

Cigerden ḳıl nevāle olmaġıl şād
Bulasın ḫūn-ı dil içinde āzād

Ki ḳanlar yutmayınca der-cüdāyī
Bulam ṣanma bu yolda āşināyı

İşit bu ḳıṣṣadan al ḥiṣṣe-i derd
Ki ferd olmadı bunda merd-i bī-derd

B 109b

Ḥikāyet-i Rābiʿa Raḥimeha'llāh *

3320 Meger kim Rābiʿa z̲ātü'l-kerāmāt
Ki ol ḳatʿ eylemişdi çoḳ maḳāmāt

Yimemiş idi bir hefte ṭaʿāmı
Oturmamışdı itmişdi ḳıyāmı

D 137b

Ṣalāt u ṣavm idi peyveste aḥvāl
Gehī z̲ikr ü gehī fikr ü gehī ḳāl

Ḳuvāya irmiş idi żaʿf-ı küllī
Ḳıyāma müstaṭiʿ olmazdı ricli

Getürdi aña bir mestūre kāse
Ṭaʿām ile ḳodı der-cenb-i ḫücre

---

* -B.
3319a işit: işid D.

* -B.
3320a Rābiʿa z̲ātü'l-kerāmāt: Rābiʿa ol z̲ātü'l-kerāmāt S.
3323b ricli: pāyi B, D, HM.

Çü ḳıldı Rābiʿa aḫşām namāzın
Tamām itdi tesābīḥ ü niyāzın

Diledi kim tenāvül ide andan
Ṭaʿām ile gide tā żaʿfı tenden

Be-ṣad ḥīle ayaġ üstine ṭurdı
Yüridi kāsenüñ üstine vardı

S 134b Görür dökmiş anı bir gürbe nā-gāh
Ki andan ḳalmamış bir loḳma çün kāh

Gidüp aşı idüpdi ʿazm-i kūze
Ki andan içe irte ṭuta rūze

Alur çün kūze[y]i destine ol şāh
Düşer elden ṣınar ol daḫı nā-gāh

HM 124a Dökilür ṣuyı ḳalmaz ḳaṭre-i āb
Olur deryā-yı ḥayret içre ġarḳ-āb

Derūnī itdi bir āh-ı ciger-sūz
Ki oldı āhı anuñ ʿālem-efrūz

Olup ser-geşte dir ey Rabb-i Cebbār
Nedür bu çāresüzle kār u bāzār

İşüm dā'im perīşān eyledüñ sen
Żaʿīfüñle ʿaceb şān eyledüñ sen

D 138a Ḫiṭāb irdi ki ey bānū-yı derrāk
Benüm ṣunʿum budur ḫoş eyle idrāk

3335 -B.

Dilerseñ şimdi idem saña teslīm
Ser-ā-ser mülk-i dünyā bā-eḳālīm

Velī hīç ḳomayam ḳalbüñde derdüm
Te'emmül it bunı ey rūyı zerdüm

B 110a

Ki cemʿ olmaz benüm derdümle dünyā
Ya derdüm ṭut göñülde yoḳsa dünyā

Bu derd içün belā çek cāvidānī
Ki derd-i Ḥaḳ virilmez rāyegānī

Ḥikāyet-i Behlūl Bā-Kūdegān Der-Şehr-i Baġdād *

S 135a

3340 Meger Behlūl-i Baġdādī-yi ḫoş-ḥāl
Perīşān-ḥāl idüpdi anı eṭfāl

Pey-ā-pey seng atarlardı o şāna
Ḳaçardı ellerinden ḫāne ḫāne

Çü ʿāciz ḳaldı yoldan seng-i ḫurde
Alup eylerdi ol eṭfāle lābe

Virürdi ellerine ḫurde-i seng
Bunuñ gibi atuñ tā olmayam leng

Çü leng olsam mecāl olmaz namāza
Dürüst olmaz namāzum Bī-niyāza

3339a belā: devā HM.
* -B.
3341b ḳaçardı: ḳaçarlardı B.
3342b lābe: ḫurde S.
3344a namāza: ḳıyāma B, D, HM.
3344b bī-niyāza: zī-ḫasāre B, D, HM.

3345 Çü eṭfāl itmediler aña ışġā
Urup bir seng ile tā oldı ʿarcā

Revān oldı çü sāḳından anuñ ḳan
Bu ḥāletden olur ġāyet perīşān

HM 124b, D 138b Çü ḳandan pāyı rengīn oldı anuñ
Dili pür-şūr u ġamgīn oldı anuñ

Çü nā-çār oldı o ez-dest-i ṭıflān
Gider Baṣra yolına lūk u lengān

Finā-yı Baṣraya çün irdi na-gāh
Girer bir künce anda ḥikmetu'llāh

3350 Meger anda bıraḳmışlardı maḳtūl
Ḳażā-y-ile yatur yanına Behlūl

Ṣanur kendü gibi āvāredür ol
Cefā-yı dehr ile pür-pāredür ol

Yatup yanında maḫlūṭ oldı ḳana
Seḥer ṭurdı diler ola revāne

S 135b Be-nāgāhī gelüp aʿvān-ı sulṭān
Görürler anda maḳtūl-i perīşān

B 110b Ṭurur ḳatında bir kes ḳana maḫlūṭ
Ḳasāvetle olupdı şöyle pür-dūd

3355 Anı bende ṣalarlar zār u bī-zār
Üşer başına ol dem şehr ü bāzār

3345b tā: pes HM.

Görenler didiler bu şaḫṣ-ı mechūl
İdüpdür bu işi bu merd-i çün-ġūl

D 139a Didiler aña kim ḳandansın ey seg
Ne işden irdi işbu pāyüñe leng

Didi Baġdādīyem geldüm perīşān
Ola tā Baṣra içre işüm āsān

Velī bilüñ bu işde bī-günāham
Ḫudā bilür daḫı oldur güvāhum

3360 Didiler kim budur ʿayyār-ı Baġdād
Ṭuyıldı anda bunda geldi bī-dād

Bulup kör ḫāne içre bu ġarībi
İdüpdür buña bu mekr ü firībi

Muḥaṣṣal ḥükm olındı üstine ḳan
Sezā oldı aña pes dār u urġan

Göñülden dir idi Behlūl-i pür-zār
Neden irdi saña bu kār-ı düşvār

HM 125a Cefā bildüñdi seng-i kūdegānı
Ḫavāle ḳıldı şimdi bīm-i cānı

3365 Rıżā virseñ eger der-şehr-i Baġdād
Kim olurdı saña der-Baṣra bī-dād

S 136a Çün olmaduñ ḳażā-yı senge teslīm
ʿAceb olmaz irerse cānuña bīm

3360 -B.

Bu ḥāl içindeken fermān-ı şāhī
İrüp ber-dār idüñ dir pür-günāhı

Getürdiler anı çün zīr-i dāra
Ḳodılar nerdübānı āşikāre

Resen boynında itdi merd-i çün-ġūl
Gözin açup semāya baḳdı Behlūl

Münācāt itdi ol dem zīr-i lebden
Neler ẓāhir olur gör emr-i Rabden

Hemān-dem geldi bir kes cemʿ içinden
Dütün gibi çıḳardı şemʿ içinden

Didi ẓulm eylemeñ bu bī-günāha
Benem ḳātil sezāyam bu tebāha

D 139b, B 111a
Ben itdüm bu günāhı bu berīdür
Bu işi baña eyleñ kim yiridür

İki ḳan itmege pes ṭāḳatüm yoḳ
Anuñçün dāra geldüm ṭāʿatüm yoḳ

Çizüñ andan bu ḥabli eyleñ iẕʿān
Yaraşmaz gerden-i maẓlūma urġan

Ṭaḳuñ boynuma kim aña sezādur
Bu ḥalḳ-ı mücrime ṭavḳı revādur

3366b irerse: iderse B.
3367b pür-günāhı: ber-günāhı HM.
3369a boynında itdi: ḥalḳında atdı B, D, HM.

Bu resm üzre çü ḳıṣṣa oldı cārī
İletdiler buları şāha bārī

Ḥużūr-ı şehde ḥāżırdı vezīri
Görür bend içre Behlūl-i esīri

S 136b İşidürdi meger Behlūli ol şāh
Taḥassürle anı añardı geh gāh

3380 Daḫı görmezsüzin sevmişdi anı
Aña ṭālib idi her demde cānı

HM 125b Vezīr-i şeh çü anı görmiş idi
Dem içre ṣoḥbetine irmiş idi

Çü gördükde vezīri bildi anı
Didi ey şeh ne vardur müjdegānī

Ki Behlūli severdüñ cān u dilden
Mürīd olmış idüñ aña göñülden

Budur Behlūl gelüpdür şimdi ḥāżır
Velī töhmetle olmış ḳalbi fātir

3385 Çü Behlūli işitdi şāh-ı fīrūz
Yirinden ṭurdı sürʿatle bulup sūz

D 140a Ḳatında yir idüben itdi taʿẓīm
Ser ü rūyın öpüp iderdi tekrīm

3381a çü: çün S.
3386b öpüp: olup B.

Çü şerḥ olındı anda ḥāl-i maḳtūl
Dinildi ser-güẕeşt-i Şeyḫ Behlūl

Bu dem emr eyledi ol şāh-ı ʿādil
Ki ḳatl ola ḳışāṣ içün o ḳātil

Didi Behlūl şehe ey şāh-ı ġāzī
Benümçün ger iderseñ kār-sāzī

B 111b 3390 Maʿāẕa'llāh anı ḳatl itme zinhār
Ki ṣıdḳ ile bilinden kesdi zünnār

Fidā itdi baña ṣıdḳ ile cānın
Revā mıdur anuñ almaḳ revānın

S 137a Bu gün cān oynadı yolumda ol merd
Anuñ rūyına ḥāşā irmesün zerd

İşitdi çün cevābı şāh-ı ḫoş-kār
O maḳtūlüñ velīsin itdi iḥżār

Teveccüh eyledi ol luṭf kānı
Didi senden dilek iderven anı

3395 Kışāşından geçüp anuñ diyet al
Ki ḫūnından anuñ çoḳ yig durur māl

Çi ger ʿāṣī velī var iʿtirāfı
Revādur ki anı ʿafv ide ʿĀfī

3387b şeyḫ: ḥāl-i S.
3393a ḫoş-kār: ḫod-kār S.

Gerekdür kim ḳatuñda ola maḳbūl
Ḫuṣūṣā kim şefīʿi ola Behlūl

Ḳabūl itdi velī şeh virdi mālı
Rıżā-y-ile muṭayyeb itdi ḥāli

D 140b Su'āl itdi dönüp ol şāh civāna
ʿAcebdür iʿtirāf itdüñdi ḳana

3400 Ne oldı terk-i cān itdüñ revānı
Fidā itdüñ anuñ yolına cānı

Cevābında didi ey şāh-ı pür-nūr
Ki ṭavʿan olmadı iḳrār-ı mezbūr

Velī bir ejdehā ol demde peydā
Olup üstüme geldi didi heyhā

Yüri tiz iʿtirāf eyle vü illā
Seni ihlāk iderven bī-meḥābā

Anuñ ḫavfinden itdüm ol dem iḳrār
Bi-ḥamdi'llāh müyesser oldı ḫoş-kār

S 137b 3405 Dönüp Behlūle dir şāh-ı zamāne
Şu dem ki varduñ idi zīr-i dāra

Münācāt eylemişsin anda pinhān
Ne didüñ Ḥażrete ol demde ey cān

3402a ejdehā: ezdehā D.
3405b zīr-i dāra: sīm-i cāna S.

B 112a

Didi Behlūl ki çün cāndan yudum el
Didüm eyle Ḫudāya müşkilüm ḥal

Bilürsin sen bu işde bī-günāham
Çü ḳātil ġayrıdur sensin güvāhum

Bilürken sen beni ber-dār idersin
Ne cürmüm var beni pür-zār idersin

3410 Bu demde baña virmezseñ rehāyı
O dem senden dilerven ḫūn-bāhāyı

Ki sensin ḳātilüm ben ġayrı bilmem
Çü senden oldı senden ġayrı bilmem

D 141a

Çü her kes ḥaḳḳın isterler o demde
Muḳarrer bil bu destüm dāmenüñde

Derūn-ı perdeden çün söyledüm rāz
Civān ṭurdı yirinden urdı āvāz

Beni indirdiler ez-dār-ı girdār
Murād itdi ḫoş āsān oldı düşvār

3415 Belā andan olupdı gerçi evvel
Velā irdi belāsın eyledi ḥal

Ḫudāvendā Murād Ḫān ibn-i ḫānuñ
Ḳamu düşvārın āsān eyle anuñ

3407b müşkilüm: müşkili B.
3416 -HM, S.

ʿİbret *

Çü ṣabr itmezse merd endek belāya
İrür şiddetle yolı ibtilāya

HM 126a, S 138a

Daḫı artuġını eyler ḥavāle
Ciger ḳanın ider āḫir nevāle

Ḳomaz anuñla düşer bīm-i cāna
Maḥabbet yolı olmaz rāyegāne

3420

Gerekdür sālike pes ṣabr u teslīm
Ki müblādan bula iʿzāz u tekrīm

Belā ḫālī degüldür çün velādan
Ṭabīb ayru olur mı mübtelādan

B 112b

Kimüñ kim zaḥmeti var raḥmeti var
Kimüñ kim miḥneti var minḥati var

Kimüñ kim derdi var dermānı vardur
Kimüñ kim cānı var cānānı vardur

Kimüñ kim yarası var merhemi var
Ṭabīb ile anuñ bir ḫoş demi var

D 141b

3425

Ṣınıḳ iseñ bu yolda ṣarıcı var
Żaʿīf iseñ senüñçün yarıcı var

Ġarīb iseñ ḳatuñda āşinā var
Eger aʿmā iseñ ḫoş rūşenā var

* -B.
3417a endek: andan S.

Bu remzi añlayup rindān u merdān
Belādan ġayrıya olmadı ḫˇāhān

ʿUbūdiyyet libāsın giydiler ḫūb
Anuñçün oldılar dergehde merġūb

Giderdiler aradan ġayrı aʿrāż
İrişdi bī-ġarażdan küllī aʿvāż

Ḥikāyet-i ʿĀbid *

S 138b

Var idi bir zamān bir ʿābid-i ḫāṣ
Ki zühd ile iderdi ṭāʿat iḫlāṣ

Rehā bulmazdı ḳullıḳdan yarım dem
Dili pür-şūr u çeşmi daḫı pür-nem

İder Mūsāya vaḥy ol Rabb-i aʿlā
Ḫalel yoḳdur anuñ ḥükminde ḥāşā

Ki ey Mūsā digil ol ʿābide var
ʿİbādetle tenin itmesün āzār

HM 126b

Ki defterde anuñ nāmı şaḳīdür
Bu sırrı añlamaz andan ḫafīdür

Ne ḥāṣıl ṭāʿatinden yoḳ ḳabūli
Varup pes rāḥat olsun ol fużūlī

Gelüp Mūsā ḫaber irgürdi der-ḥāl
Ṣalup cānına āteş gitdi bī-ḳāl

* -B.
3431b dili: velī S.
3436b bī-ḳāl: bu ḳāl S.

D 142a , B 113a

Görür baʿde zamānin ʿābidi ol
ʿİbādetde ḳavī olmış ṭutup yol

Daḫı arturmış ol zühd ü ṣalāḥın
Ziyāde eylemiş ṣavm u ṣalātın

Gözi pür-nem dilinde ẕikr-i yā hū
Fütūra varmamış hergiz ʿaceb ḫū

3440 Didi Mūsā aña ey merd-i ʿābid
Çü defterde şaḳīsin olma kābid

Didi Mūsāya ol ser-geşte-i rāh
Ki ey ṭūṭī-yi Ṭūr u merd-i dergāh

Bunı ben ẓann iderdüm tā ile'l-ān
Ki ben hīçem ki yoḳdur bende hīç şān

S 139a

Kimem ben deftere ḥālüm yazılur
Ya ḫod redd ile aʿmālüm yazılur

Çü bildüm deftere nāmum yazılmış
ʿİbādı silkine ben de dizilmiş

3445 Ḳavī oldı ʿibādetde neşāṭum
Ġamum gitdi be-küllī geldi şādum

K'anuñ yādı baña ʿayn-ı ʿaṭādur
Ḳula ḳulluġı terk itmek ḫaṭādur

Çü nāmum eşḳıyāsındandur anuñ
Hemānā etḳıyāsındandur anuñ

3440b kābid: kā'id S.
3443a ḥālüm: nāmum B, D, HM.
3443b yazılur: bozılur S.

Ne kim andan gelür cümle sezādur
Ḳula farḳ eylemek anı ḫaṭādur

Gelen andan gerek nūr u gerek nār
Ḫuḍādur ol bañadur bendelik kār

D 142b 3450 Ḫudāligin bilür ol yoḳ su’ālüm
Benüm ḳulluḳ olupdur ḥasb-i ḥālüm

HM 127a Gerekdür ḳullıġında ʿabd-i cāfī
Ne ḥükm iderse itsün Rabb-i ʿāfī

Diger bāre çü Mūsā irdi Ṭūra
Münācāt eyleyüp irdi ḥużūra

Ḫiṭāb irdi ki ey Mūsā-yı ber-dīn
Beşāretle ḳulumı eyle tezyīn

B 113b Çü gördüm yoḳ ʿibādetde ḳuṣūrı
Daḫı reddümle olmadı fütūrı

3455 Ziyāde eyledi olmadı mezcūr
Begendüm anı oldı saʿyi meşkūr

S 139b Çıḳardum defterinden eşḳıyānuñ
Ki yazdum zümresine etḳıyānuñ

ʿUbūdiyyetle arturdı ʿibādāt
Ulūhiyyetle virdüm çoḳ ʿaṭiyyāt

Bu sözler ʿayn-ı ʿibretdür bilürseñ
ʿUbūdiyyetde merd ol gel er iseñ

Ḥikāyet-i Merd-i Rāh *

Var idi bir zamān bir ehl-i tevḥīd
Tevekkülde yürürdi ehl-i tecrīd

3460 Beriyyede ṭutupdı ol maḳāmı
Geçerdi anda ol ʿömr-i kirāmı

Yoġ idi delv ü ibrīḳ u resenden
Ḳabūl itmezdi dünyā āletinden

D 143a Velākin var idi bir pāre nānı
Girībānında ḫoş ṣaḳlardı anı

Gehī atardı anı geh alurdı
Żaʿīf olurdı gāhī ḫoş yaturdı

Didi bir kimse ey merd-i yegāne
N'içün ʿīş eylemezsin merdümāne

3465 Senüñle bile varken pāre-i nān
Geçinürsin n'içün üftān u ḫīzān

Var iken bile esbāb-ı maʿāşuñ
N'içün bī-çārelikdür böyle işüñ

HM 127b Didi diñle cevābum ey ḫuceste
Beni ol pāre-i nān itdi ḫaste

S 140a Çü tecrīd ehliyem daʿvāda ẓāhir
Yaraşur mı benümle nān-ı āḫir

* -B; Ḥikāyet-i Merd-i İlāhī S.
3462b ḫoş: -S.

Yaraşmazken çü bende ṭutdum anı
Aña keffāret olsun yimem anı

B 114a 3470 Ḫudādan ġayrı birle zinde olmaḳ
Münāfīdür Ḫudāya bende olmaḳ

İlāhī bende-i ḫāṣṣuñdur ol şāh
Senüñle zinde eyle anı her gāh

ʿİbret *

Ḫudādan ġayrı birle zinde olmaḳ
Budur aña me'āli bende olmaḳ

Ser-i mūy ile ger olsa ḥużūruñ
O deñlü bendelikde var ḳuṣūruñ

Nenüñ bendinde sen āşüftesisin
Muḥaḳḳaḳ bil ki anuñ bendesisin

D 143b 3475 Dilersin kim bu yoldan gide ḫāruñ
Velī ḫār oldı saña cümle varuñ

Dilersin kim aradan seng ü gīlüñ
Gide lākin añadur yine meylüñ

Dilersin zā'il ola bu ḥicābuñ
Ṭutınursın yüze yüz yüz niḳābuñ

Tecerrüd daʿvīsi dilde hüveydā
Teʿalluḳlar olurken sende peydā

* 3471 -HM, S.
-B.

Tenāḳużla bu daʿvā olmaz iṣbāt
Bu ḥāl ile tecerrüd sende heyhāt

Gider dilden nuḳūş-ı mā-sivāyı
Saña mescid ideler fevḳ-ı māyı

Ḥikāyet-i Ḥasan-ı Baṣrī ve Ḥabīb-i ʿAcemī *

Çü Baṣrī yola giderdi revāne
Ḥabīb idi yanınca hem devāne

İrişdi yolları Ceyḥūna nā-gāh
Ḥabībi yavı ḳıldı anda ol şāh

Tecessüs eyledi Şeyḫ-i yegāne
Ki andan bulmadı hergiz nişāne

İder Ceyḥūna ṭarf-ı iltifātı
Görür ṣu üzredür ol ḫoş-nikātı

Ṣalup seccādesin eyler ʿibādāt
İder iẓhār-ı ḫāriḳ ẕī-kerāmāt

Didi Şeyḫ ey Ḥabīb-i merd-i dergāh
Sülūki benden ögrendüñ der-īn rāh

Çü üstāduñ benem bī-reyb ü inkār
Nedür senden ẓuhūr iden bu ḫoş kār

Ṣu üstinde yürürsin hemçü zevraḳ
Baña bu vāḳiʿ olmamışdur el-ḥaḳ

* -B; Ḥikāyet-i Ḥasan-ı Baṣrī ve Ḥabīb-i ʿAcemī Raḥimehaʾllāh D, HM.

Neden virildi saña bu kerāmet
Beyān eyle neden bulduñ liyāḳat

Cevābında dir ey üstād-ı muṭlaḳ
İrişdüm bu maḳāma der-reh-i Ḥaḳ

Ki levḥ-i dilde itdüm ictihādı
Aġartdum ḳomadum anda sevādı

Saña kāġıd siyeh ḳılmaḳ durur kār
Çi ger terk-i edebdür böyle güftār

İlāhī pādişāhuñ levḥini pāk
İdüp ḳadrini irgür fevḳa'l-eflāk

S 141a

ʿİbret *

Göñül levḥini yursañ hemçü merdān
İdersin gāh u geh ʿarş üzre seyrān

Gehī āb üzre eylersin ḳarārı
Zemīn üzre ḳılursın geh medārı

Gehī ābī olursın gāhī ḫākī
Gehī ayıḳ olursın gāhī çākī

Gehī ḫurşīd olursın gāhī pervīn
Gehī şālī olursın gāhī zerrīn

Geçersin ki bu ṣūret ʿāleminden
İçersin cürʿa[y]ı maʿnā meyinden

3493 -HM, S.
3493b fevḳa'l-āfāk : fevḳa'l-eflāk D.
* -B.

B 115a

Gehī ıṭlāḳ ile bī-ḳayd olursın
Gehi bir cüzī ḳayda ṣayd olursın

HM 128b, D144b

Gehī sāġar olursın gāhī mey nāb
Gehī āgeh olursın gāhī der-ḫāb

Gehī āteş olursın gāhī sen bād
Gehī vīrān olursın gāhī ābād

Gehī dānā olursın gāhī nā-dān
Gehī insān olursın gāhī ḥayvān

Gehī ṭāliʿ olursın gāhī ġārib
Gehī ṭālib olursın geh meṭālib

Gehī ṣōfī olursın geh sipāhī
Gehī ʿāşıḳ olup ḳılursın āhı

Gehī ki şāh olursın geh gedā sen
Gehī ʿāmī olur geh muḳtedā sen

S 141b

Bu eżdād ile yaʿnī vaṣl u hicret
Ḳadem başar bulur vaḥdetle keşret

Çıḳar rūḥ ile yaʿnī fevḳ-ı ʿarşa
İner cism ile gāhī taḫt-ı ferşe

Şu dem ki rūḥ iledür kār u bāzār
Elem görmez cihānda bilmez āzār

3499b ṣayd: ḳayd S.
3504b olup ḳılursın: olursın ḳılup D, S; ḳılup olursın B..

Ḥikāyet-i Bā-Yezīd-i Besṭāmī Bā-Merd-i Ḳallāş *

Giderdi bir yola ol pīr-i Besṭām
Görür bir yire üşmiş ḫayl ü hengām

Görür bir kimse[y]i ḳallāş u mücrim
Ṭutup iderler aña zecr-i mübrim

Urur bir kimse aña tāziyāne
Ṭurur yirinde gitmez ol yabāna

D 145a

Boyanmış ḳana her ʿużvı tamāmet
Ser-ā-ser ḍarb iderler ẕī-ḫasāret

Bu ḥāl içinde itmez āh u zārī
Ṣafā iẓhār ider urduḳça bārī

Bükā yirine eyler şevḳ u ḫande
Elem yoḳ gūyiyā hīç cān u tende

B 115b

Dir idi dem-be-dem ey Rabb-i emced
N'ola olaydı bu ḥālüm mü'ebbed

HM 129a

Taʿaccüb itdi anı Şeyḫu'l-İslām
Murāḳıb oldı tā olınca aḫşām

Çü şām irdi anı itdiler ıṭlaḳ
Ḳatına vardı anuñ Şeyḫ-i müştaḳ

* -B.

S 142a

Su’āl idüp dir ey miḥnetle pür-şūr
Belā vü derd içinde merd-i mehcūr

Nedür bu miḥnet içre inbisāṭuñ
Nedür girye yirine bu neşāṭuñ

Dilüñde āh yoḳ çeşmüñde eşküñ
Belāyadur müdāmī meyl ü reşküñ

Senüñ emrüñde oldum deng ü ḥayrān
Bunuñ sırrını eyle baña iʿlān

Cevābında dir ol ḳallāş u mehcūr
Bunuñ sırrı budur ey pīr-i pür-nūr

Ki çoḳdan ʿāşıḳ idüm işbu bende
Be-nāgāhī çü düşdüm işbu bende

Seni gördüm ki anda ḥāżır olduñ
Şikencem ḥāletine nāẓır olduñ

D 145b

Benümçün yolda ṭurdı çünki maʿşūḳ
Siyāsetgāhum oldı baña ʿayyūḳ

Benümçün çünki nāẓır oldı üstād
Baña ḫilʿatler oldı ḍarb-ı cellād

Çü çeşmüm Şeyḫe düşdi ol zamānda
Belāyı ḳanda görsün anda bende

3525b ʿayyūḳ: ġayḳūḳ HM.

Belāya baḳmayan görmez belāyı
Ne remz itdi saña gör mübtelāyı

İşitdi bu sözi Şeyḫ-i yegāne
Gözinden ḳan u yaş oldı revāne

Kerem irgür Ḫudāyā ḥażret-i şāh
Saña nāẓır ola her işde āgāh

ʿİbret *

B 116a, S 142b

Gel ey merdüm geçinen merd-i bī-derd
Neler didi saña ḳallāş-ı rū-zerd

Ḫaber ṭuy ḳışṣadan gel olma ḳallāş
Niçe bir olasın ṭarrār u nebbāş

HM 129b

Çü ḥāżırdur belāda ol Ḫudāvend
Senüñle biledür her işde peyvend

N'içün olmayasın sen aña nāẓır
Çün oldur her işüñde saña nāẓır

Aña baḳsañ belāyı görmez idüñ
ʿAnā iline yol irgürmez idüñ

Eger manẓūruñ olsa rūy-ı dildār
Belā ḫārı saña olurdı gülzār

---

* 3530 -HM, S.
-B.
3532b ṭarrār u nebbāṣ: bā-rind ü evbāş HM.
3535b yol: - HM.

Dikende gül bulurduñ gülde bülbül
İderdüñ ʿışḳ-ı dildār ile ġulġul

D 146a Bulurduñ şūr içinde şīr ü şehdi
O dem rūşen olur sırr-ı **"و یهدی"**

Ḫalīlāne bulup nārında gülşen
Bulurduñ ẓulmet içre rūz-ı rūşen

3540 Bulurduñ çāh içinde cāh-ı vālā
Olurduñ mıṣr-ı cismüñde müvellā

Bulurduñ külbe-i aḥzānda cānān
Olurduñ ḥüzn içinde şād u ḫandān

Yürürdüñ ġār-ı vaḥdetde muġayyeb
Ḳamu şādī olurdı ġamm u kürbet

Bu dersi gel oḳı ey merd-i güm-rāh
Ki merd-i rāh olasın sen de nā-gāh

S 143a Bu yolda niçeler var ehl-i teslīm
Alur kemden bu rāh-ı dīni taʿlīm

Ḥikāyet-i İbnü'l-Mübārek Bā-Ġulām-ı Hindū *

3545 Meger İbn-i Mübārek der-zemistān
Giderdi yola sürʿatle şitābān

3538b olur sırr-ı **"و یهدی":** olurdı sırr-ı **"یهدی"** D; âyetin anlamı: "(Allah,dilediğini) hidâyete erdirir.", Yûnus, 10/25; İbrâhîm 14/4; Nahl, 16/93; Fâtır, 35/8.

* -B.

B 116b

Ṣovuḳ gündi yaġardı ḳar u yaġmur
Giyüpdi her kimesne ferv ü semmūr

Görür kim bir ġulām-ı ḫoş müreffaḳ
Ki var egninde bir pīrāhen ancaḳ

Daḫı esbābı yoḳdur pā-bürehne
Ṣovuḳdan ditrer ol Hindū-yı miḥne

HM 130a

Aña dir ey ġulām-ı miḥnet-ālūd
Belā-yı zemherīr ile ciger dūd

D 146b

N'içündür ḫ̌āceñe bu ḥāli iʿlān
İdüben saña cāme almaz ey cān

Cevābında didi ol ʿabd-i Hindū
Niçe iʿlām idem ben ey güzel ḫū

Beni rūşen görürken ḫ̌āce-i ḫāṣ
Degüldür ʿarż-ı ḥālüm rāh-ı iḫlāṣ

Çü benden yig bilür ol bendesini
Bu ḥāl ile görür efgendesini

Ne diyem çün rıżāsı budur anuñ
Ne yolı var ki söz söyler gedānuñ

İşitdi çün bunı İbn-i Mübārek
Ṣalar cānına āteş Ḥaḳ tebārek

S 143b

Urup naʿra özinden gitdi ol dem
Dü çeşminden aḳardı yaş ile dem

3546b giyüpdi: giyerdi S.

Özine geldi söyler ol güzel ḫū
Ki rehber oldı bize ʿabd-i Hindū

Ḫudāyā luṭf idüp pergār-ı şāhī
Rıżāñı devr idüp bulsun penāhı

ʿİbret *

İşitgil ey ḥaḳīḳatden olan dūr
Bu Hindūdan sebaḳ al olma maġrūr

3560 Mecāzī ḫˇācesine gör ḫulūşın
Niçe teslīm idüpdür her ḫuṣūṣın

B 117a Ḥaḳīḳat ḫˇācesi dānende-i rāz
Bilür her ḥālüñi gel itme āvāz

Anuñ bildügi besdür pes bilürseñ
Anuñ ḳısmına rāżī ol er iseñ

D 147a Su'āli kes dilüñden gözle ḥāli
Budur ḳul olanuñ şāhum me'āli

Ḳuluñ yoḳdur lisān-ı iʿtirāżı
Gerekdür kim ola her ḥāle rāżī

3565 Hemīn sen ḳulluġuñ bil olma pür-ʿayb
O ḫod bilür Ḫudāligin bilā-reyb

3558 -HM, S.
* -B.

HM 130b

Maḳāle-i Çārüm Pādişāhuñ Dördünci Oġlı Gelüp ʿArż-ı Ḥāl Ḳılduġıdur *

Gelüp dördünci oġlı pādişāhuñ
Ki maḳbūli idi devlet-penāhuñ

Ser-i taʿẓīmi pes ḳodı zemīne
Didi bir bendeñem şāhum kemīne

S 144a

Çi ger şeh-zādeyem āzādeyem ben
Göñül destinde lākin bendeyem ben

Göñül bir şeh durur bī-ṭabl ü rāyāt
Anuñ seyrine yoḳdur ḥadd ü ġāyāt

3570 Olur her demde bir iḳlīme vālī
Ne tīr ü cevşeni var ne çuḳalı

Ṣalar her kimse[y]i bendine nā-çār
Olur taḫt-ı bedende kendü ḫod-kār

Gehī şarḳī gehī ġarbī olur ol
Gehī ṣulḥī gehī ḥarbī olur ol

Aña bir kār içinde yoḳdur ārām
Gehī geh ṣayd olur gāhī ḳurar dām

Bu dem ārzū ḳılupdur āb-ı ḥayvān
Bu sevdāsında ḳaldum zār u ḥayrān

* -B; Pādişāhuñ Dördünci Oġlı Gelüp ʿArż-ı Ḥāl Ḳılduġıdur HM.
3570b çuḳalı: sipāhı HM.

D 147b 3575 Eger el irmeye āb-ı ḥayāta
Muḳarrer irerem tizcek memāta

B 117b

Cevāb-ı Peder *

Peder didi ki bu ṭūl-i emeldür
Bilürsin kim emel sū'-i ʿameldür

Ne sūd eyler saña ṭūl-i ḥayātuñ
Çün iriser durur āḫir memātuñ

Eger olaydı bir ẕerre yaḳīnüñ
Emel olaydı destüñde esīrüñ

S 144b

Ḥikāyet-i İskender-i Ẕü'l-Ḳarneyn *

Meger İskender-i Rūmī der-eyyām
İrer bir şehre eyler anda ārām

HM 131a 3580 Su'āl eyler ki kim var bunda meşhūr
Ki ola zīver-i ʿilm ile pür-nūr

Bulam tā ṣoḥbetinden nūr-ı iḫlāṣ
Olam şākirdi anuñ maḥrem-i ḫāṣ

Ki ʿilm ile olur şahlıḳ revācı
Gerekmez baña ansuz taḫt u tācı

Didiler aña ey şāh-ı vefādār
Bu şehr içinde var bir merd-i dīndār

* -B.
* -B.

Naẓīri yoḳ durur ʿilmiyle ʿāmil
Daḫı ʿuzletde şöyle merd-i kāmil

Kimi ḫalḳuñ aña dīvāne dirler
Kimisi fāżıl u ferzāne dirler

D 148a Sikender aña serheng itdi irsāl
Gelüp aña didi ey pīr-i ṣad sāl

Seni daʿvet ider şāh-ı zamāne
Ki devr içre odur şimdi yegāne

Oturma ṭur yirüñden ḳıl icābet
Ki Ẕü'l-Ḳarneyn diler sizüñle ṣoḥbet

Zebān açup dir ol merd-i yegāne
Ki men āzādem ez-şāh-ı zamāne

Senüñ şāhuñ bu yol efgendesidür
Ḳapumuz bendesinüñ bendesidür

Sezā olmaz bize ol cāya varmaḳ
Gerekdür her kesi yirinde olmaḳ

S 145a Resūl irdi ḥużūr-ı şāha der-ḥāl
Ḳamu bir bir cevābın itdi īṣāl

B 118a Bu vech ile çün irdi aña peyġām
Ḫışımnāk oldı ol şāh-ı nigū-nām

Didi şeh kim meger dīvānedür ol
Yaḫod bir cāhil-i bī-gānedür ol

3584 -B.
3592b cevābın: cevābı HM.

Varur şeh kendü pīrüñ ḫıdmetine
Selām ile girür pes ḫalvetine

Su’āl idüp şeh eydür aña ey pīr
Sikenderde nedür bu ʿöẕr ü taḳṣīr

HM 131b Ki şāh iken ola bendeñ ġulāmı
Cevābın vir oñat fehm it kelāmı

Cevābında dir ey kān-ı leṭāfet
Cihānı geşt idüp itdüñ seyāḥat

D 148b Ki tā yol bulasın āb-ı ḥayāta
Olasın zinde irmeyüp memāta

Bu fikrüñ pes senüñ ṭūl-i emeldür
Bilürsin kim emel sū’-i ʿameldür

Emel faḳr ehlinüñ ḫod bendesidür
Sikender pes anuñ efgendesidür

Daḫı cemʿ eylemişsin bunca leşker
Ki feṭḥ ola saña tā heft kişver

Ülü’l-ārā buña ḥırṣ didiler ad
Yiler mi ḫıdmetinde bunuñ āzād

Emelle ḥırṣa çün efgende olduñ
Ḫudāvendüñ olup sen bende olduñ

S 145b Bu iki ehl-i faḳruñ bendesidür
Bulara ḳul olan kimüñ nesidür

3597b cevābın: kimisi D.
3603a ülü’l-ārā: ulular B.

Bu taḳrīri işitdi şāh-ı ʿādil
Ġażab gidüp göñülden oldı zā'il

Gözinden yaş aḳup pes itdi inṣāf
Derūnın ol ʿazīze eyledi ṣāf

Geçüp bu iki sevdādan o server
Żamīrinde iḳāmet oldı ez-ber

Ḫudāvendā şehüñ bu iki sevdā
Derinde bende olsun ey Tüvānā

ʿİbret *

B 118b

Gel ey ḥırṣ u emel bābında maġrūr
Bu ḥāl ile Ḫudādan dūr u mehcūr

Olup ḥırṣ atına nefsüñ süvāre
Bu sevdā-y-ile çıḳmışsın kenāra

D 149a

Olup ṭūl-i emel destüñde savṭuñ
Sürersin hā anı ṣanma uṣanduñ

Çü bulduñ tāziyāne esb-i tāzī
İdersin eblehāne luʿb u bāzī

HM 132a

Çıḳup yoldan heves tīhine düşdüñ
Kesilüp kārvāndan yolı şaşduñ

Yidüñ zuʿmınca andan menn ü selvā
Bu işden yimedüñ hīç ġamm u pervā

3606b oldı: ola B.
3609 -HM, S.
* -B.

Delīl oldı saña bu yolda İblīs
Dem-ā-dem ögredür ṣad ḥīle telbīs

Seni yoldan uzaḳlaşdırdı ol ġūl
Diler ala metāʿuñ ide maḫẕūl

S 146a Mübeddel eyleye sūduñ ziyāna
Ne ḥāṣıl böyle gelmekden cihāna

Bıraḳ bu ikiyi dön kārbāna
Eger irmek dilerseñ dōstāna

3620 Geçürme furṣatı zinhār u zinhār
Bedel olur mı ʿömre sīm ü dīnār

Ḥikāyet-i Ḥarīṣ *

Var idi bir ḥarīṣ u merd-i bed-kār
Gehī sekrān olurdı gāh hüşyār

B 119a Yilerdi rūz u şeb cemʿ-i ḥuṭāma
Bilimezdi düşiser ṣoñra dāma

Şu deñlü yildi dünyāya o bed-ḥāl
Virüp ʿömri ḳazandı bī-ʿaded māl

D 149b Zer ü sīm ü dükān u bāġ u bostān
Daḫı envāʿ-ı kālā mülk ü ḥayvān

3625 Kenīzek hem ġulām u esb ü ester
Ne deñlü var ise devrinde bihter

3619a ikiyi: iki HM.
* -B.
3622b bilimezdi: bilinmezdi D.
3623a dünyāya: dünyāda S.

Muḥaṣṣal cemʿ idüp eṣnāf-ı mālı
Tefekkür itmedi aṣlā meʾāli

Ḳuvāya żaʿf u ʿömri buldı heftād
Fenā maʿmūr u dīni ġayr-i ābād

Ticāretle gezüp şehr ü diyārı
ʿİbādet yolına ṭutmadı bārı

Çü mālı ḥadd ü ʿadden oldı bīrūn
İder üç yüz biñ altun anda maḫzūn

HM 132b

Tefekkür itdi māluñ keṣretine
Daḫı kesbinde anuñ miḥnetine

S 146b

Didi vardur çü bunca naḳd ü kālā
Bunı ekl eylemekdür şimdi evlā

Ferāġ ile ṭutup bir ḫālī gūşe
Düşe bir dem hevā-yı ʿīş ü nūşa

Ṣalar merʿāya bu nefsi ḥimārın
Dişüre bōstānuñ berg ü bārın

Ḳoya gāhī anı ıṣṭabl-ı ḫāba
Tenin maʿmūr ide dīnin ḫarābe

Muḥaṣṣal besleye bu gāv-ı nefsin
ʿAlef ide aña maḥsūl-i naḳdin

3626 -B.
3628b bārı: yārī D.

Dükendükde yine başlaya cemʿa
Ne vaḳtiyye bile ne rūz-ı cumʿa

D 150a Bu re’yini ṣavāb añladı ol ġūl
Bu ḥālāt ile ʿīşe oldı meşġūl

Aña pes ʿādet oldı ḫūrd u āşām
Baṭāletle geçüp niçe seḥer şām

B 119b Gelür ʿAzrā’il ol demde ḫışımnāk
Dir ey merd-i fużūlī eyle idrāk

3640 Çü geldüm ḳabż-ı rūḥa bu durur rām
Bu dem teslīm-i rūḥ it olmaz ārām

İşidür bu sözi çün merd-i baṭṭāl
Cihān başına ṭar olur der-īn ḥāl

Dehānı telḫ olur ʿīşi mükedder
Nihādı tār olur mevti muḳarrer

Güli ḫāra döner ḫamrı ḫumāra
Şeker şūr u terāne āh u zāra

S 147a Sarāy-ı sicne hem sūrı s̱übūra
Sürūrı ġamma vü şevḳı fütūra

3645 Mübeddel oldı maʿmūrı ḫarāba
Şarābı şerre vü ṣuyı serāba

3637b mısraı 3638b mısraı ile yer değiştirmiştir D.
3638b geçüp niçe: geçer bunda S.
3640b olmaz: itme HM.
3643a ḫāra: ḫār u B.

Melāḥatdan olur maḥbūbı ḫālī
Hemīn mismār olur çeşminde ḫāli

HM 133a Dü zülfi mār olur müjgānı hem ḫār
Ḥużūrı żurr olur ol dem ider zār

Dehān açup fiġān u zāra başlar
Muḥāl olan çürük efkāra başlar

Temelluḳ eyleyüp dir ey firişte
Vücūduñ cümle nūr ile sirişte

D 150b 3650 Bu dünyāda irem diyü murāda
Ṣavurdum ḫırmen-i ʿömrümi bāda

Cevāhir virüp aldum ḫāksārı
Ki tebdīl eylemişem güle ḫārı

Cihāndan almadum bir zerre behre
Velī yildüm yöpürdüm şöyle dehre

Revā mıdur murādum almadın ben
Gidem bu ḥasret ile şu cihāndan

Sözine itmedi ʿAzrā'il ışġā
Velī cān almaġa ʿazm itdi ān-cā

3655 Yine zārī idüp dir merd-i mekrūb
Sözüm diñle benüm ey merd-i merġūb

B 120a Saña üç yüz biñ altunum virem şād
Baña mühlet vir üç gün eyle āzād

3652b dehre: herze B, D, HM.

S 147b Yine ışġā idüp virmedi imhāl
Fiġāna başlayup ol merd-i bed-ḥāl

İki gün bārī mühlet vir keremden
Virem varumı dīnār u diremden

Mücāb olmadı çün ol ʿabd-i pür-sūz
Didi bağışla bārī baña yek rūz

3660 Yine redd oldı olmadı çü maḳbūl
Yapışdı ḳabż-ı rūḥa oldı meşġūl

Çü bildi olmadı maḳṣūdı ḥāṣıl
Murādı şehrine olmadı vāṣıl

Tażarruʿlar idüp eyler fiġānı
Yarım dem bārī vir baña amānı

D 151a Ki tā bir niçe ḥarf eyleyem imlā
İdem ebnā-yı cinse ḥālüm ifşā

HM 133b Bu defʿa aña pes virdi amānı
Ki bir söz yazmaġa bula zamānı

3665 Gözi ḳanıyla yazdı bu kelāmı
Didi ḫoş diñleñ ey ḳavm-i kirāmī

Olup bir sāʿat ʿömre ben ḫırīdār
Aña üç yüz biñ altun itdüm īṣār

Elüme girmedi ḫüsrāna düşdüm
Ecel yaġmāladı tālāna düşdüm

3665a ḳanıyla: ḳılıyla B.
3666a sāʿat ʿömre ben ḫırīdār: sāʿat-i ʿömre ḫırīdār B, D.

ʿÖmür elde iken ḫoş rāyegāne
Yirine ḫarc idüñ düşmeñ ziyāna

Çü furṣat geçe bu ʿömr-i girānuñ
Bahā-y-ile bulınmaz gör ziyānuñ

3670 *Ḫudāvendā ḳavī ḳıl şehriyārı*
Dem-i furṣatda itsün cümle kārı

S 148a

ʿİbret *

B 120b Gel ey derk itmeyen bu faḳd-i ʿömri
Elüñdeyken biligör naḳd-i ʿömri

Ne lāyıḳdur bu dürre seng-i ḫāra
Ki her dem beyʿ idüp düşdüñ ḫasāra

Virüp dürri alursın ḫār u ḫāşāk
Yaraşur mı mezābilde dür-i pāk

Mezābil saña ḫoş geldi cuʿalsin
Ḫırīdār olduñ almaġa iversin

3675 Sebeb budur mülevveṣdür dimāġuñ
Anuñçün ḫoş gelür yoḳdur ferāġuñ

D 151b Bu ʿömrüñ Yūsufın derk itmedüñ sen
Hevā cübbine ṣalduñ bilmedüñ sen

3669a geçe: geçse B.
3670 -HM, S.
* -B.
3671a faḳd: naḳd D.

Ṣoñı ṣatduñ anı eṣmān-ı baḫse
Ne ḥāṣıl devlet olmayınca naḫse

ʿAceb bulduñdı dürri rāyegāne
Çü bilmedüñ anı ṣaçduñ yabāna

Velī bir gün bilürsin bulımazsın
Anı aġır bahāya alımazsın

Ṣaḳın her yire atma tīr-i ʿömri
Elüñdeyken nişān it gözle yiri

HM 134a

Çün elden çıḳa redd olmaz bilürsin
N'içün olmaz yire żāyiʿ ḳılursın

Şunuñ kim reddine yoḳ sende ḳudret
Anuñ taʿṭīline gel itme cür'et

S 148b

Ḥikāyet-i Büzürcmihr Bā-Nūşirevān *

Büzürcmihre mīl çekmiş idi kisrā
Oturmışdı ferāġat birle tenhā

Muʿammā gönderüpdi ḳayṣer-ı Rūm
Diyüp kisrāya maʿlūm eyle mefhūm

Muʿammādan nedür remzi bilürseñ
Çerāġ-ı fikr ile rūşen ḳılursañ

3680b yiri: biri S.
3681a çıḳa: çıḳsa D.
3682a reddine: derdine D.
* -B.

B 121a Muṭīʿ olup olam pes cizye-dāduñ
Ḫarācuñ virem itmeyem ʿināduñ

Muʿammādan ḫaber olmazsa mefhūm
Cefālar eylerem pes eyle maʿlūm

D 152a Bu ḥāl ile ḫaber kisrāya irdi
Ḳamu ʿālimlerin ol dem ḳıġırdı

Muʿammā ḳıṣṣasın pes eyledi ʿarż
Anuñ taḫrīcin itdi anlara farż

3690 Ser-ā-ser itdiler aña neẕāre
Anuñ ḥālinde oldılar figāre

Görürler kim anı bir ḫaṭṭ-ı mechūl
Degül maʿlūm-ı kes melfūẓ u maʿḳūl

Ḫafiyyü'l-lafẓ u mestūru'l-maʿānī
ʿAsīrü'l-fehm u merfūʿü'l-mebānī

Ḳamusı oldılar fehminde aʿmā
Didiler ey şeh-i meymūn u vālā

Sipihr aḥvālidür bu bilmek olmaz
Şuña kim ʿilm irişmez dimek olmaz

S 149a 3695 Meger Büzürcmihr añlaya bunı
Odur ehli aña ʿarż eyle anı

3686a olam: -S.
3691b maʿlūm: maʿḳūl HM.

Büzürcimihri redd itmişdi kisrā
Girü daʿvetle itdi ḳadrin aʿlā

HM 134b Muʿammā ḳıṣṣasın itdi ḥikāyet
Bu ḥāletden ṭaleb itdi dirāyet

Ḥakīm ol dem didi ey şāh-ı aʿlā
Bilürsin gözlerüm olmışdur aʿmā

Kimesne oḳıyumaz lafẓın anuñ
Oḳınsa ger diyeydüm vaṣfın anuñ

3700 Velī şimdi gerekdür aña ḥīle
Anı tā fehm idem ben anuñ ile

D 152b Gerekdür pes girem ḥammāma ḥālī
Bula tā cismüm anda iʿtidāli

Ola bir pāre yaḫ anda müheyyā
Ki żıdd ile olur her şey’ hüveydā

B 121b Bozıla yazıla naḳş-ı muʿammā
Bu cismüm üzre tā fehm ola maʿnā

Girüp ḥammāma ḥāżır oldı me’mūr
Çü buldı iʿtidālin cism-i pür-nūr

3705 Muʿammā naḳşını buz ile der-ḥāl
Tenine yazdılar ḥall oldı işkāl

3702a anda: andan HM.
3704b pür-nūr: mezbūr S.

Ser-ā-ser keşf olup sırr-ı muʿammā
Dilinde naḳş olur lafẓ ile maʿnā

Dönüp Nūşirrevāna itdi iʿlām
Muʿammānuñ rumūzın ser-be-ser tām

S 149b Be-ġāyet şād u ḫurrem oldı ol şāh
Didi benden dile ey pīr-i āgāh

Büzürcimihr didi ey şāh-ı dānā
Gözüme mīl çeküp itmişdüñ aʿmā

3710 Girü çeşmümi vir tā ola pür-nūr
Ḫarāb itmiş iken ḫoş eyle maʿmūr

Didi şeh kim buña ḳādir miyem ben
Bilürsin ʿacz ile bir bendeyem ben

Ḥakīm eydür aña ey şāh-ı ʿādil
Degüldüñ çün girü virmekde kāmil

N'içün alduñdı bu nūr-ı Ḫudāyı
Ḳoyup ẓulmetde bu ʿabd-i cüdāyı

HM 135a, D 153a Çü yoġ idi anuñ reddine ḳudret
Yaraşmazdı anı almaġa cür'et

3715 *İlāhī ol şeh-i kān-ı leṭāfet*
İşinden çekmesün hergiz nedāmet

3712b çün girü: çünk'anı S.
3715 -HM, S.

ʿİbret *

Çü ʿömrüñ reddine yoḳdur mecālüñ
Güẕāfin żāyiʿ itme gözle ḥālüñ

Bu cevherden ne var ḳıymetlü cevher
Velī ḳudretini bilmez her ḫas ü ḫar

B 122a Rıżā-yı Ḥaḳda ḫarc eyle bu ʿömri
Hebādur ġayrısı gel añla emri

Çü aṣluñ Ḥaḳdur anı eyle maḳṣūd
Yaraşmaz bir göñülde iki maʿbūd

3720 Saña bī-gānedür İblīs-i ġaddār
ʿAcebdür kim aña olduñ ḥevādār

S 150a Niçe müddet egerçi şīr-i şeyṭān
İçüp itdüñ beden mışrında ṭuġyān

Velī Ḥaḳdan ḳaçan olursa daʿvet
Bilüp aṣluñ aña tīz eyle ricʿat

Ḥikāyet-i Murġ-ı Şāmī *

Olur Şām içre bir murġ-ı yegāne
Yapar kūh içre muḥkem āşiyāne

Zamānında yumurdasın döker ol
Tamām olduḳda terk idüp gider ol

---

* -B.
3722b aṣluñ: ehlüñ S.
* -B.

3725 Niçe günler yatur ol beyża ḫālī
Görür bir murġ-ı bī-gāne bu ḥāli

D 153b Ṣanur bir beyżadur ol rāyegāne
Ki issi terk idüp gitmiş yabāna

Baṣar ol beyża[y]ı eyler taṣarruf
Ṣalar hem zīr-i perre bī-tekellüf

Çeker zaḥmet anuñ terbiyyetinde
Çıḳarur yavrusın vaḳt ü güninde

Olara perveriş eyler şeb ü rūz
Ki tā ḥattā olurlar murġ-ı pīrūz

HM 135b 3730 Per ü bāli düzüp ḫoş murġ olurlar
Uçarlar cavḳ ile şāḫa ḳonarlar

Gelür ol māder-i evvel hemānī
Ḳonar kūh üzre ḫoş eyler figānı

Dilince daʿvet ider peççesini
Bularuñ defʿ ide tā perdesini

B 122b , S 150b Oḳur efsūnı eyler ḥāli tibyān
Ki benven aṣluñuz ḫoş eyleñ imʿān

Bu efsūnı bular çün gūş iderler
Bilüp aṣlı cigerden cūş iderler

3732b perdesini: kūçesini S.

Ezeldendür bilürler āşināsın
Gidüp ẓulmet bulurlar rūşenāsın

İcābetle iderler düpdüz āvāz
İderler sūy-ı aṣla şöyle pervāz

İrüben aṣla ber-ḫūrdār olurlar
O dem bī-gāneden bīzār olurlar

Görür ol murġ-ı bī-gāne ider zār
Bu da söyler dilince niçe güftār

D 154a Çü bulmışlardı bunlar ṭayyibātı
Aña hīç eylemezler iltifātı

Çü zaḥmet çekdidi maḥzūn olur ol
Benüm ṣandı idi meftūn olur ol

İlāhī kār-ı şāhı sāzkār it
Cenāb-ı aṣla meylin üstüvār it

ʿİbret *

İşitdüñ ḳıṣṣa[y]ı ey merd-i maʿnā
Budur pes ḥasb-i ḥālüñ añla feḥvā

Vücūduñ beyża-i Ḥaḳdur der-īn cā
Anı ḫālī bulup İblīs-i ʿarcā

3737a irüben: idüben S.
3738b niçe güftār: güftār-ı rāz B.
3741 -HM, S.
* -B.

Seni ṣaldı niçe gün zīr-i perre
Taṣarruf itdi sende virdi behre

Hevā-y-ile seni itdi mürebbā
Ġıdālandı ḳamu andan ser ü pā

S 151a Ki tā ḥattā kemāle irdi ʿaḳluñ
Hidāyetden seni yoḳladı aṣluñ

HM 136a Seni daʿvetler itdi güne güne
Cenābın ʿarż ider añla nümūne

B 123a Saña geh **"ارجعی"**den itdi remzi
Gehī geh **"فارهبو"**dan virdi ġamzi

Ṭuyarsañ **"فاتقوا"**dan itdi taṣrīḥ
"ففروا" āyetinden añla tercīḥ

Ki aṣluñ sūyına aç bāl ü perri
Bilüp bī-gāneden eyle teberrī

Eger bī-gāneden olduñsa bīzār
Cenāb-ı aṣla ḫoş olduñsa ṭayyār

D 154b Saʿādet birle maḳbūl oldı ʿöẕrüñ
Mübeddel eyledüñ ḥüsnāya vizrüñ

ʿİnāyet irdi şekker oldı şūruñ
Dönüp cidde ḳamu ʿacz ü fütūruñ

3748a "(Sen O'ndan hoşnut ve O senden hoşnut olarak Rabbine) dön", Fecr, 89/28.
3748b "(Ve yalnız benden) korkun.", Bakara, 2/40.
3749a "(Allah'tan) korkunuz (sakınınız)." , Âl-i İmrân 3/50, 123; Mâ'ide, 5/100; Enfâl, 8/1; Hûd, 11/78; Şu'arâ 26/108, 110, 126, 131, 144, 150, 163, 179; Zuhruf 43/63; Tegâbûn 64/16; Talâk 65/10)
3749b "(O halde Allah'a) koşun. ", Zāriyāt, 51/50.
3753b ʿacz ü: ʿaczüñ D.

Rücūʿuñla gül oldı cümle ḫāruñ
Ḳamu sūd oldı bu yolda ḫasāruñ

Rücūʿuñ olmasa bā-sūy-ı lāhūt
Ebed nekbetde ḳalduñ ehl-i nāsūt

Seni maġrūr ider İblīs-i telbīs
Muḥāli ḳo rücūʿuñ eyle teʾsīs

Ḥikāyet-i Ṣaʿve *

Rivāyet itdi Ṣaʿbī merd-i dergāh
Ki bir kimse ṭutar bir ṣaʿve nā-gāh

S 151b Aña dir ṣaʿve ey merd-i nigū-fāl
Nedür benden murāduñ söyle aḥvāl

Murāduñ laḥm ise ey merd-i erfaḳ
Revā mıdur bunuñçün cāna ḳıymaḳ

Ki bir'ki dirhem et var ola bende
Etüñ mi bite anuñ ile tende

Velī üç dürlü saña eyleyem pend
Ḥalāvetde aña reşk eyleye ḳand

İderseñ ger beni bendüñden āzād
Diyem bir bir saña ol pendümi şād

HM 136b, B 123b Birin destüñde iken diyem anuñ
Birisin şāḫa ḳonup idem anuñ

* -B.

D 155a

Üçüncisin ser-i kühde diyem ben
Bu ḫıdmetler edā ola gidem ben

Bu kes rāżī olup dir söylegil rāz
O dürri maʿdininden eyle ibrāz

Didi budur saña pes pend-i evvel
Muḥaḳḳaḳ bil bunı ṣanma mü'evvel

Elüñden çıḳsa bir şey' olma ġamgīn
Taḥassürle çeküp hīç yime hemmin

Çü çıḳdı ḳabżadan ol tīr-i perrān
Göñül mülkin ġam ile itme vīrān

Çü ʿahd üzre o murġı itdi ıṭlāḳ
Ḳonup şāḫa didi ey merd-i irfāḳ

İkinci ger işitseñ bir muḥāli
Hemīn taṣdīḳ idüp virme mecāli

S 152a

Anı mīzān-ı ʿaḳl ile ḥisāb it
Bunı yaz levḥ-i dilde ber-kitāb it

Bu rāzı söyleyüben itdi pervāz
Ser-i kühde ḳonup didi be-ṣad nāz

Ki ey nā-dān u aḥmaḳ bī-liyāḳat
Yañılduñ işüñi itdüñ sefāhet

İki cevher var idi bende ḫoş ḥāl
Gelürdi her biri yigirmi miṣḳāl

3771b ber-kītāb: bir kitāb S.

İkisi ḳırḳ olur der-vezn-i ṣarrāf
Deger ʿālem ḫarācın nezd-i ʿarrāf

Çü baḫtuñ yoġ imiş çıḳarduñ elden
Ziyān itdüñ bilürseñ bu ʿamelden

D 155b İşidüp anı ġamgīn oldı ol merd
Nedāmetle derūnı oldı pür-derd

Göñül endūh içinde dilde veylā
Ki destümden çıḳupdur böyle kālā

Dirüp ʿaḳlını dir ey murġ-ı bālā
Üçünci pendi bārī eyle imlā

HM 137a, B 124a Didi ol murġ aña ey merd-i bī-hūş
Ol iki pendümi itdüñ ferāmūş

İkisin n'eyledüñ üçin diyem tā
Saña ḫod ben didüm ey merd-i yek tā

Elüñden çıḳana yime nedāmet
Anı sen ṭutmaduñ çekdüñ ġarāmet

İkincisi muḥāle itme bāver
Dimişdüm sen anı ṭutduñ muḳarrer

S 152b N'içün urmaduñ anı vezn-i ʿaḳla
Ki n'eyler ḳırḳ direm cevher benümle

Beni vezn eyleseñ ger bā-per ü bāl
Ḥisāb üzre bulınmaz ʿöşr-i miṣḳāl

3783b anı: -HM, S.

Bu ḳandan ola ḳırḳ miṣḳāl gevher
Ola cevfümde ey nā-dān u ebter

Diyüp oldı ser-i kühden revāne
Ulaşdı āşiyāna şādmāne

Dil-i şāhı Ḫudāyā eyle mi'yār
Ola mīzān-ı 'aḳl ile nigū-kār

'İbret *

Seni her dem diler İblīs-i pür-şūr
Muḥāl ile ide mesrūr u maġrūr

D 156a 3790 Çü emmāre durur bu nefs-i bed-kār
Muṭī' olma anuñ emrine zīnhār

Ayaḳ başma murāduñ üzre her cā
Gözet fermān-ı Ḥaḳḳı eyle irżā

Murādınca gezenler şādmāne
Helākin tiz bulur irmez amāna

Murād-ı Ḥaḳḳı gör terk it murāduñ
Ki ferdā vire ṣad gūne murāduñ

B 124b

Ḥikāyet-i Zenbūr Bā-Mūr *

Meger zenbūr-ı ḫar mesrūr u maġrūr
Çıḳardı ḫānesinden bā-fer ü zūr

---

* 3788 -HM, S.
* -B.
* 3790b olma: ola D.
* -B.

Ġamı yoḳdur be-ġāyet şād u ḫurrem
ʿAceb ḥāletler iẓhār eyler ol dem

HM 137b, S 153a

Görür ol dem anı bir mūr-ı pür-nūr
Su’āl eyler ki ey zenbūr-ı maġrūr

Nedür bu şādmānī bu neşāṭuñ
Nedendür yoḳ durur ġamm-ı nihāduñ

Hevā-y-ile ʿaceb pervāz idersin
Ḥüseynī gözleyüp āġāz idersin

Bu dehrüñ cevr ü ḳahrın bilmemişsin
Ḥalāvā içre zehrin görmemişsin

Bunı terk it yüri ey murġ-ı nā-dān
Güẕer ḳıl bu hevādan olma şādān

D 156b

Didi zenbūr aña ey mūr-ı aḥmaḳ
Cihānda baña şādīdür muḥaḳḳaḳ

Murādum üzredür her cāy u ḫāne
Gezerven ḫāne ḫāne kāmurāne

Ne yirde kim ola envāʿ-ı niʿmet
Baña hīç yoḳdur anda menʿ ü minnet

Ne kim nefsüm diler ez-ḫūrd u āşām
Murādumca yirüm anı seḥer şām

Meger var idi bir dükkān-ı ḳaṣṣāb
Ḳonar bir nīmeye ḥırṣ ile pertāb

3797b nedendür: neden durur HM / ġamm-ı nihāduñ: ġamm ile irṭibātuñ S.

Urur nīşin aña eyler tenāvül
Bu eṣnāda ider mūra teḳāvül

Ki gör aḥvālümi ey mūr-ı miskīn
Benüm aġzumda et sen şöyle ġamgīn

Ġam-ı ferdā içün maḥrūm olursın
Ḳoyup ʿīşi ʿaceb maġmūm olursın

S 153b Ḳo efsāne sözi ey mūr-ı nekbet
Beri gel idelüm rindāne ṣoḥbet

3810 Bu sözdeyken meger ḳaṣṣāb-ı pür-zūr
Ḳażā-y-ile urur zenbūra sāṭūr

B 125a Urup miskīni eyler iki pāre
Düşer bir pāresi pes nezd-i mūra

Alur aġzına ol dem mūr-ı şāṭır
Ḫiṭāb eyler ki ey zenbūr-ı fāḫir

HM 138a Murādınca gezen dünyāda bī-bāk
Ṣoñı nā-kām iderler şöyle der-ḫāk

Murād-ı nefsini ḳoyup o sulṭān
Gözetsün dā'imā fermān-ı Raḥmān

ʿİbret *

D 157a 3815 İşit bu sözleri ey merd-i ġāfil
Ḳażā tīrinden olma şöyle z̲āhil

---

* 3814 -HM, S.
-B.
3815a ġāfil: ʿāḳil B.

Murāduñca gezerken miṣl-i zenbūr
Ḳażā destinden irer saña sāṭūr

Ġurūrı ḳo ki şeyṭān ḫaṣletidür
Tekebbürlik laʿīnüñ ḫilʿatidür

Tevāżuʿ meskenet rāh-ı Hüdādur
Tevāżuʿ ehline cānlar fedādur

Tevāżuʿ enbiyālar ḫaṣletidür
Tenezzül evliyālar ḫilʿatidür

3820 Saʿādet ister iseñ ey birāder
Olıgör mūr ile ḫāke ber-ā-ber

Siyeh olsun kilīmüñ hemçü mūrān
Kelīmüñ ola tā bir gün Süleymān

S 154a Bu kibr ile yürime hemçü zenbūr
Ki almaya seni aġzına her mūr

Eger ẕerre ḳadar kibr ola peydā
Küh-i Ḳāfa ber-ā-ber ola ferdā

Murād-ı nefsüñi ḥadden aşurma
Düşüp dāma başa zenbūr üşürme

3825 Murādınca gezen bunda ser-encām
Olur envāʿ-ı ẕilletle ser-encām

B 125b Kem-āzār ol tevāżuʿ pīşeñ olsın
Reh-i ḫulḳ u kerem endīşeñ olsın

Ḥikāyet-i Resūlu'llāh Ṣalla'llāhu ʿAleyhi ve-Sellem *

D 157b Rivāyet eyledi Selmān-ı irfāḳ
Ki bir gün maʿdin-i elṭāf u aḫlāḳ

Mübārek ẓahrını miḥrāba isnād
İdüp itmişdi diller mülkin ābād

HM 138b Ḳapudan girdi ol dem bir kenīzek
Ḥabeş cāriyyesiydi itdi āheng

3830 Ridāsından yapışdı Seyyidüñ ol
Didi ṭurġıl benümle tiz ṭutup yol

Mühimmüm var durur ṭīz bitür anı
Maḥallidür ki geçmesün zamānı

Yirinden ṭurdı tīz maḥbūb-ı dergāh
Yider anı yanınca oldı der-rāh

Aña ṣormadı ḫulḳından o sulṭān
Ki ḳanda iletürsün eyle tibyān

S 154b Düşüpdi Seyyid-i ʿālem ḫamūşa
Getürdi anı bir gendüm-fürūşa

3835 Dehān açup dir ey maḥbūb-ı Yezdān
Cefā-yı cūʿ ile ben ḫaste bī-cān

Żaʿīfem ʿācizem üftāde ez-kār
Ki kimsem yoḳ ẕelīlem zār u bīzār

* -B.
3836a üftāde ez-kār: ben ḫaste bī-kār S.

Çü sensin destgīri her żaʿīfüñ
Keremden destin alursın naḫīfüñ

Diyüp bir deste ġazli eyledi ʿarż
Ki budur mā-melek der-ṭūl u der-ʿarż

Velī gendūma almazlar bu ġazli
Niçe gündür bu kes itmedi bezli

D 158a 3840 Bunuñla baña gendüm al keremden
Ki yoḳdur bende dīnār u diremden

B 126a Elinden ġazl-i peşmīni o sulṭān
Alup gendüm-fürūşa didi ey cān

Bunuñla buña gendüm vir keremden
Yoġ imiş çünki dīnār u diremden

Çü serverden işitdi merd-i ḫoş-kār
Anuñ peşmīnine oldı ḫırīdār

Alup pes anı gendüm itdi iḥsān
O dem çignine aldı anı sulṭān

3845 Ṣaḥābe düşdiler tāb u ḫurūşa
Bu ḥāli kim ki gördi geldi cūşa

HM 139a Didiler cümleten ey şāh-ı server
Yaraşmaz dūş-ı şehde bār u ser-ber

S 155a Buyur bu ḥidmeti tā āl ü aṣḥāb
Yitürsünler yirine şöyle pür-tāb

3846a server: serdār HM.
3846b ser-ber: ser-bar HM.

Cevābında didi Sulṭān-ı kevneyn
Fidādur yolına her cān-ı kevneyn

Rıżā-yı Ḥaḳḳ içündür çünki bu kār
Yaraşur gerdenümde bār u ser-bār

Rıżā-y-ile ṭoludur çün cenānum
Bu işde kimseye yoḳ imtinānum

Getürdi ol kenīzek ḫānesine
Ne merhem ṣardı gör kim sīnesine

İdüp birr ile bürri aña teslīm
Yönin döndi Cenāba itdi taʿẓīm

Tażarruʿla dir ey dānā-yı pinhān
Ḳabūl it bendeden ʿöẕr ile noḳṣān

D 158b Keremden ʿafv-ı noḳṣān eyle yā Rab
Ġanīsin luṭf u iḥsān eyle yā Rab

Ḳuluñ her dem işi ʿacz ile taḳṣīr
Şehe lāyıḳ durur luṭf ile tenvīr

Taḥammül vir İlāhī şāh-ı ḫoş-kār
Ḥabībüñ gibi ṭutsun bār-u ser-bār

3852b taʿẓīm: taʿlīm B, D, HM.
3853 numaralı beyit D nüshasında158a sonu ve 158b başı olmak üzere iki kez yazılmıştır.
3856 -HM, S.

B 126b

ʿİbret *

Sebaḳ al bu varaḳdan merd-i dānā
Ne ögretdi gör ol sulṭān-ı aʿlā

Var iken nezd-i Ḥaḳda ʿizz ü iclāl
Rıżāsıyçün niçe gör oldı ḫammāl

Dinilmişken anuñ şānında **"لولاك"**
Aña ḫuddām iken emlāk ü eflāk

S 155b

Ġubār-ı naʿline müştāḳ iken ʿarş
Ayaġı altına refref iken ferş

Aña mesken iken Firdevs-i aʿlā
Kemīne cāriyeyken aña ḥavrā

Rıżā-yı Ḥaḳda ol aʿle'l-mekārim
Ḥabeş cāriyesine oldı ḫādim

HM 139b

Aña münḳād iken hep şāh-ı āfāḳ
Yidildi bir ḳarıya olmadı ʿāḳ

"ابيت" ḫˇānına mihmān iken ol [948]
İki ʿālemlere sulṭān iken ol

Aña cevlengeh iken ʿarş-ı aʿlā
Bulurken dem-be-dem ol ʿizz-i vālā

---

* -B.
3857b aʿlā: dānā S.
3858b ḥammāl: ḥammār D.
3859b "Sen olmasaydın", Yılmaz, age, s. 113.
3864a "(Rabbimin beni yedirip, içirdiği hâlde) gecelerim."

D 159a

Anuñ sidre degülken müntehāsı
Olurken **"قاب قوسين"** mübteġāsı

Göz irmezken anuñ kāşānesine
Varur zālüñ bir isli ḫānesine

Elā ey Seyyid-i sādāt-ı ʿālem
Fidādur cān-ı Şemsī saña her dem

Degül lāyıḳ bilürem bu dil ü cān
Velī n'idem ki yoḳdur özge ḳurbān

3870 Viren varın umaram olmaya yād
Bizi yarın şefāʿatla buyur şād

Gel ey raʿnā yüriyen merd-i merdūd
Ḥabībe iḳtidā it olma pür-dūd

Bıraḳ nāzı niyāzuñ giy ʿabāsın
Bu ʿādet ehlinüñ terk it libāsın

B 127a , S 156a

Tevāżuʿ birle düşmezseñ niyāza
Ṣayılmaz aṭlasuñ ḳışr-ı piyāza

Başal gibi acısın ṣanma zünnāc
ʿAsel eyler mi anı şīb ü dībāc

3875 Ne ġam ṣūretde giyseñ şāl-i iḥrām
İçüñ ṭatlu olıcaḳ miṣl-i bādām

3866b "(O kadar ki birleştirilmiş) iki yay arası (kadar hatta daha da yakın) oldu.", Necm, 53/9.
3875a ġam: var S.

Ḳo raʿnāligi yüklen bār-ı ḫalḳı
Yüküñ yükletme ḫalḳa añla ḫulḳı

Rıżāsıyçün olursañ şimdi ḥammāl
Ṣırāṭ üzre dökerler senden aḥmāl

Sebük-bār olup ol dem şād olursın
Ne diyem ki o dem āzād olursın

D 159 Bu gün ger yükledürseñ ġayrıya bār
Yüküñ üzre olısar anda ser-bār

HM 140a 3880 Kem-āzār ol taḥammül pīşeñ olsun
Bu yolda ḥilm ü luṭf endīşeñ olsun

Ḥikāyet-i Fażl-ı Rebīʿ *

Meger var idi bir cūmerd-i ḫoş-zād
Aña Fażl-ı Rebīʿ olmış idi ad

Seḫā vü ḥilm ile meşhūr idi ol
Ṣalāḥ u zühd ile pür-nūr idi ol

Gelür bir gün aña bir pīr-i muḥtāc
Perīşān-rūzgār u faḳr ile aç

Dü tā itmiş bilin bār-ı ʿayāli
Libāsı pāre pāre şöyle bālī

3876a ḫalḳı: ḥulḳı D.
3878 S nüshasında 3880'le yer değiştirmiştir.
* -B.
3883a gelur: gelüp D.

S 156b

Elinde bir ʿaṣāsı var ṭayanmış
Ucında bir sinānı var yülenmiş

Ḫacālet āteşinden ḳalbi pür-dūd
Gelür Faẕluñ öñine ʿaḳlı mefḳūd

B 127b

ʿAṣāsını o dem Faẕl-ı Rebīʿüñ
Ayaġı üstine ṭayar lebībüñ

Düşer üstine eyler ʿarż-ı ḥācet
Batar pāyine anuñ zī-ḫacālet

Ayaġından geçer kefşine anuñ
Ne ḥāletdür görüñ ṣabrına anuñ

Ayaġından revān olur anuñ ḫūn
Bu işden bī-ḫaber ol pīr-i mecnūn

D 160a

Aña ṣabr eyler ol faẕl issi sulṭan
Dimez anı ki tā olmaya ḫaclān

Murādını çü iʿlām eyler ol pīr
Virür maḳṣūdını eyler anı sīr

Bulur Faẕluñ ʿaṭāsından fürūġı
Ṣafā-y-ile ider ol kes rücūʿı

Olur Faẕluñ ayaġı çünki pür-derd
Su’āl eyler aña ol demde bir merd

3885
3890

3886b mefḳūd: maḥlūṭ B, D, HM.
3893 S nüshasında 3894’le yer değiştirmiştir.

3895 N’içün ṣabr eyledüñ bu zaḫm-ı tīze
Bu ḥāli dimedüñ ol bī-temīze

HM 140b Şikeste itdi pāyüñ pīr-i fertūt
Perīşān söyler ol sen şöyle mebhūt

Cevābında didi fażl issi ʿālī
Eger ʿarż eylesem ben pīre ḥāli

S 157a Ḫacāletden olurdı ol perīşān
Murādın ʿarż idüp bulmazdı iḥsān

Çün olmış ṣiḳlet-i faḳr ile pür-bār
Revā mıdur uram şerm ile ser-bār

3900 Zihī fażl u zihī ḥilm ü zihī ḫūy
Ki iẓhār itdi anı ol vefā-cūy

İlāhī berter eyle fażl-ı şāhı
Ola her bir żaʿīfüñ püştgāhı

B 128a ʿİbret *

İşit bu ḳıṣṣa-i Fażl-ı Rebīʿi
Aña ḥilm ü seḫā olmış ṭabīʿī

Anuñ ḥilmine ṣad bār āferīn bād
Ki ḫulḳ-ı Ḫaḳḳ ile olmışdı ābād

3897b pīre ḥāli: pīr-i sāli D.
3899b ṣiḳlet: ʿillet S.
3901 -HM, S.
* -B.
3903b olmışdı: olmışdur D.

Degüldür bu Rebīʿüñ faẓlı ḥāṣā
Ki faẓl-ı Ḥaḳ durur eyle temāṣā

D 160b 3905 Civān-merd iseñ ögren ḥilm ü iḥsān
Ki ḥilm ehline irer faẓl u ġufrān

Çü ṭopraḳdan düzildüñ olma āteş
Ḥaẕer ḳıl olma āteş gibi serkeş

Ki dā'im serkeşī şeyṭān işidür
"انا خير" didi kim āteşīdür

Çü yükseldükçe āteş dūd olısar
Bu rifʿatden aña ne sūd olısar

Bıraḳ rifʿat sözini ḫāke ḫāk ol
Bu benlik levṣini ʿālemde pāk ol

3910 Cenābetdür bu benlik āşikāre
Cenābetle varılmaz ḳurb-ı yāre

S 157b Tevāżuʿ ḫırḳasın giy ol muḳarreb
Ruʿūnet cübbesinden çıḳ müheẕẕeb

Püserüñ Pedere Yine Āb-ı Ḥayātdan Su'āl İtdügidür *

HM 141a Püser didi bu dem şāh-ı ġuzāta
Elüm irmezse ol āb-ı ḥayāta

3905 HM nüshasında 3906 ile yer değiştiirmiştir.
3907b "(İblis) Ben ondan hayırlıyım! (Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi.)", A'râf, 7/12; Sâd, 38/76.
* -B; Maḳāle-i Çehārüm Püserüñ Pedere Yine Āb-ı Ḥayātdan Su'āl İtdügidür HM; Püserüñ Pedere Yine Āb-ı Ḥayātdan Su'ālidür S..

Beyān eyle işidem bārī şānın
Baña bildür anuñ nām u nişānın

Ki ol ʿaynü'l-ḥayāt olmazsa rūzī
Bulam tā ʿilmi birle dil-fürūzī

Cevāb-ı Peder *

D 161a

3915 Peder açdı hidāyet bābın ol dem
Didi diñle ḥikāyetden uram dem

Oḳur bir gün kitāb içre Sikender
Bulup āb-ı ḥayātuñ vaṣfın ender

B 128b

Ki her kim içse ol āb-ı ḥayātı
Beḳā-y-ile bulur ol ṭayyibātı

Velī ẓulmetdedür ol ʿayn-ı pür-nūr
Aña her kim irerse ola mesrūr

Var imiş daḫı bir ṭabl-ı muʿallaḳ
Aña her kim urur destini muṭlaḳ

3920 Ḫalāṣ olur ḳuluncuñ zaḥmetinden
Rehā bulur bu dehrüñ nekbetinden

Daḫı bir sürmedān var anda mestūr
Gözine kim çeker anı bulur nūr

S 158a

Balıḳdan ʿarşa dek cümle mükevven
Görine gözlerine ola rūşen

* -B.

Bu üçden çün ḫaber ṭuydı Sikender
Düşer ḳalbine ārzū eyler ez-ber

Çeri cemʿ eyleyüp eyler seyāḥat
İrer bir kūha vü bulur ʿalāmet

Ḳazarlar ol kühi deh rūz ü deh şeb
Bulurlar anda bir ḫāne muṭayyeb

Sikender çün açar bāb-ı nihānı
Bulurlar anda ṭabl u sürmedānı

Çeker çeşmine andan şāh-ı niḥrīr
Bulur ol ḥāleti kim oldı taḳrīr

HM 141b, D 161b

ʿAyān olur aña aḥvāli ferşüñ
Beyān olur daḫı eṭvārı ʿarşuñ

Var idi şāha bir mīr-i muḳarreb
Ṭururdı ḫıdmetinde ḫoş mü'eddeb

Urur ol ṭabla destin ġaflet ile
Bozar ṭablı ḳalur ol ḫaclet ile

Görüp ol ḥāli şāh olur mükedder
Sükūt eyler bilür budur muḳadder

Bu dem ṭālib olur āb-ı ḥayāta
Beḳā-y-ile ire tā ṭayyibāta

3925b anda: -S.
3928b ʿarşuñ: ferşüñ S.
3931a olur: olup S.
3931b muḳadder: muḳarrer B.

İrer aḳṣā-yı Hinde şāh-ı devrān
Girer ẓulmāt içine hemçü keyvān

B 129a Ḳalurlar ẓulmet içre şāh u leşker
Olurlar ḥayret içre murġ-ı bī-per

S 158b 3935 Çü ʿāciz oldı anda pāy u serdār
İderler cümle anda ʿacze iḳrār

Ẓuhūr ider o dem yek pāre yāḳūt
Żiyāsından gider ẓulmāṭ-ı nāsūt

Çü ẓāhir oldı anda nūr-ı pinhān
Görürler anda bī-ḥad ḫayl-i mūrān

Gezerler her ṭarafda bī-tereddüd
İder her birisi ʿīşin tefaḳḳud

Bunı ẓann eyledi ol şāh-ı merdān
Ki kendüler içün oldı bu iḥsān

3940 Ḫiṭāb irdi ki bu şemʿ-i münevver
Olupdur ḫayl-i mūr içün muḳadder

D 162a Ki tā bu zümre-i mūrān-ı güm-rāh
Olalar meslekinden bunlar āgāh

Bu feḥvādan Sikender oldı nevmīd
O dem ʿaynü'l-ḥayātdan kesdi ümmīd

Çıḳup ẓulmetden ol dem sürdi menzil
Aña āḫirde menzil oldı Bābil

3938b ider: iderler S.
3941b meslekinden: mestliginden D.
3943a ol dem: oldı B.

Görür yazılmış anda bir ḥacerde
Ki bir kimse geliser bu maḥalde

HM 142a 3945 Muḳarrer ola mevti añla ḥālin
Şu dem ki cevşen ola añа bālīn

Demirden ola ol dem añа pister
Benī ādem ola dīvārı yek-ser

Anuñ saḳfı ola zerden o demde
Ṭutısardur anı merdümler elde

S 159a Oḳur çün ṭārīḫi anda hüveydā
O dem ḳulunc olur pes şehde peydā

Çü bī-ṭāḳat olup ḳalmaz mecāli
İner ṣaḥrāda atdan şöyle ḥālī

3950 Maḥal virmez ḳurıla çetr ü ḫargāh
Hemīn yatmaḳ diler yol üzre ol şāh

B 129b Bulınur anda bir cevşen müheyyā
Ki āhenden düzilmişdi ser ü pā

Sererler mā-ḥażar altına şāhuñ
Zırıh ḳorlar başı altına anuñ

O dem dīvār olurlar añа ḫuddām
Siper ṭutarlar üstine ki zerfām

3952a altına şāhuñ: taḫtına anuñ S.
3952b anuñ: şāhuñ B.

D 162b Gözin açup baḳar ol şāh-ı ḫod-kār
Görür merdümden olmış çār dīvār

3955 Zer-i ḫālişden olmış saḳf-ı enver
Demirdendür daḫı bālīn ü pister

Muḳarrer añladı mevtin o dem şāh
Te’essüf birle itdi girye vü āh

Müfīd olmaz maḥalsüz girye vü āh
Sipāh-ı mevt ile ṭutıldı çün rāh

Nedīm-i şeh meger anda gelüpdi
Ki Eflāṭūna ol şākird olupdı

Naṣīḥat birle dir şāh-ı ġuzāta
Te’essüf yimegil āb-ı ḥayāta

3960 Egerçi āb-ı ḥayvān virmedi kām
Velī bir ʿilmi virdi saña ʿAllām

S 159b K’anuñla ḥall iderdüñ müşkilātı
Seçerdüñ hem ḫabīṯ ü ṭayyibātı

HM 142b Saña rūşen idi mermūz u meknūn
Göñülde yazmış idüñ tā ile’n-nūn

Eger ṣūret ṭutaydı ʿilm ü ʿirfān
Aña teşne olaydı āb-ı ḥayvān

3957 B nüshasında mısralar yer değiştirmiştir.
3962b göñülde: göñülden S.

İşitdi çünki şeh ol şeyḫden anı
Bulup şādī revān oldı revānı

3965 *Ḥayāt-ı ʿilm ü ʿirfān ile şāhı*
Muḫalled eyle dünyāda İlāhī

ʿİbret *

B 130a Yime ġam ey püser olġıl ṭalebkār
Ki vardur āb-ı ʿilm ü keşf-i esrār

D 163a Ṭaleb eylerseñ anı eyle cānā
Geçürme ʿömrüñi ṣaḳın mecānā

Cihānda var ise ger āb-ı ḥayvān
Meger ol olısardur ʿilm ü ʿirfān

Ṭabīʿat ẓulmetinde līk mestūr
Olupdur ol mübārek çeşme-i nūr

3970 Bu ẓulmetde anı bilen muḳarrer
Aña ṭālib olur miṣl-i Sikender

Temāşā ḳıl ʿacebdür sırr-ı Settār
Ki ẓulmet içre eyler nūrı iżmār

Bulınmaz çünki ẓulmet içre mefḳūd
Ṭabīʿat ẓulmetini eyle nā-būd

Güẕer eyle ṭabīʿat ẓulmetinden
Ḫalāṣ olġıl cehālet nekbetinden

---

* 3965 -HM, S.
-B.
3969b çeşme-i nūr: çeşm-i pür-nūr S.

S 160a

Ṭabīʿat ẓulmeti olduḳça der-cān
Ṣunılmaz saña şāhum āb-ı ḥayvān

Gel imdi refʿ idigör bu ḥicābı
Ki budur ṭālibüñ müşkil niḳābı

Ṭabīʿat merḥalinden riḥlet eyle
Bu Dārü'n-nedveden ḫoş hicret eyle

İresin Ṭaybe-i dārü'l-ḳarāra
Bulasın āb-ı ḥayvān āşikāre

Ṭoġa göñlüñ göginde şems-i ʿirfān
Ḳamu ẓāhir ola ḳalmaya pinhān

HM 143a

Saña yüz göstere ol dem ḥaḳā'iḳ
Biline cümle hep sırr-ı daḳā'iḳ

D 163b

Göresin cümle şey'de rūy-ı cānān
Saña biñ yıl olur ol demde bir ān

Bulursın ʿīş-i ekmel ʿömr-i sermed
Ḥużūr-ı şehde olursın mü'ebbed

Budur āb-ı ḥayātuñ münteḥāsı
Bu durur kāmilīnüñ mübteġāsı

B 130b

N'iderler bunsuzın ʿömr-i dırāzı
Ki şeyṭān ʿömridür gel añla rāzı

Hebādur çünki ansuz zindegānī
Ṭaleb eylerseñ anı eyle anı

3981a ʿīş-i ekmel ʿömr-i sermed: ʿömr-i ekmel ʿīş-i sermed S.

Ḥikāyet-i Dīvāne *

3985 Meger var idi bir bir mecẕūb-ı dergāh
Su’āl eyler aña bir merd-i āgāh

S 160b Beyān eyle nedür ḳalbüñde meknūn
Ne diler ḫāṭıruñ tiz eyle bīrūn

Didi göñlüm diler ki ḳopa ṭūfān
Ḳomaya yir yüzinde ins ü ḥayvān

Vücūd-ı ḫalḳdan ḳalmaya āṯār
Fenā bula diyār u deyr ü deyyār

Ki bu ḫalḳ-ı cihān evhāma meşġūl
Bular pes ölmeyince olmaya maʿzūl

3990 Bularda çünki yoḳ pervā-yı dīdār
Fenā bulmaḳ sezādur cümle yek-bār

D 164a Didiler aña ey mecnūn-ı pür-şūr
Eger vāḳiʿ ola tūfān-ı mezbūr

Helāk olduḳda bu ḫalḳ-ı zamāne
Fenā bulsañ gerek sen de hemāne

Cevābında didi ol merd-i ʿāzim
Helākümdür benüm evvel murādum

Fenā seyli olaydı bende mevcūd
İdeydüm ben beni evvelde nā-būd

---

* -B.
3988b deyyār: devvār S.

HM 143b

Su’āl itdi yine ol merd-i erfaḳ
Eger ölmek murāduñsa muḥaḳḳaḳ

Seni deryāya ṣal ulaş merāma
Fenā bul tīzrek düşme ġarāma

Cevābında didi ol merd-i āgāh
Ne ḥāṣıl ben baña ölmekden ey şāh

Ölürsem ben baña meyte olam ben
Eger dōst öldüre zinde olam ben

B 131a , S 161a

Ne kim maʿşūḳ elinden ḫūb u merġūb
Şu kim ʿāşıḳ elinden zişt ü maʿyūb

Ṣata ger bendesin ger ide iʿtāḳ
Yaḫod ḳatl eyleye yā ide ıṭlāḳ

Bu işler cümle maʿşūḳdan sezādur
Velī aġyār elinden nā-revādur

İlāhī pādişāhı eyle ḫoş-kār
İde ʿışḳuñla dā’im kār u bāzār

ʿİbret *

Budur tenzīl-i ʿışḳ içinde güftār
Gerek ʿāşıḳ anuñ zülfinde ber-dār

Zebūr-ı ʿışḳ içinde oldı mezbūr
Ki ʿāşıḳ olmaya ʿömrinde mesrūr

3998a meyte: murdār S.
3998b zinde: berdār S
4002 -HM, S.
* -B.

D 164b

Budur Tevrāt-ı ʿışḳ içinde fetvā
Ki ʿāşıḳ ansuzın olmaya ḳaṭʿā

Gelür İncīl-i ʿışḳ içinde manṣūṣ
Gerek ʿāşıḳ be-küllī ʿışḳa maḫṣūṣ

Budur Furḳān-ı ʿışḳ içinde fermān
Ki ʿışḳ olmasa maḳbūl olmaz īmān

Budur ʿuşşāḳ arasında naṣīḥat
Bu durur mezheb-i ʿışḳa ṭarīḳat

Gelürse yār elinden zehr-i ḳātil
Bulur āb-ı ḥayātı anda kāmil

Gelürse ḳavs-i şehden sehm-i mesmūm
Ṣafā bulmaḳ gerekdür merd-i maġmūm

Çü yoḳdur ḥüsn-i maʿşūḳa nihāyet
Añılmaḳ ʿayb ola anda ġarāmet

HM 144a, S 161b

Ḥikāyet-i Civān-ı Gāzür Bā-Pīr-i ʿĀşıḳ *

Var idi bir civān-ı ḫūb u mevzūn
Anı her kim görür olurdı meftūn

B 131b

Aña ṣanʿat olupdı kār-ı gāzūr
Olurdı dil-rübā her dem be-ṣad zūr

Ḫam-ı zülfiyle olurdı zırıh-pūş
ʿAcebdür gāzur iken ol siyeh-pūş

* -B; Hikāyet S.

Eger āb içre ursa senge câme
Dil-i ʿuşşāḳı ṣalardı ġarāma

Görüp bir pīr anı olur fütāde
Virür varını yolında mezāda

D 165a Olur mecnūn-ı şeydāsı o māhuñ
Olur maḥzūn u rüsvāsı o şāhuñ

Ṣalar ʿırżı kilīmin āba ol dem
Ola hem-dem diyü sengine bir dem

Urur ʿışḳ ṭoḳacını sīnesine
Serilür geh dirilür çevresine

Muḥaṣṣal yur elin ġayrıdan ol pāk
Ṭaġār-ı ʿışḳ içinde gāhī ġamnāk

Özin vaḳf ider ol maḥbūba āḫir
Ḥaḳīr iken olur bir merd-i fāḫir

Çün ansuz bir nefes itmezdi ārām
Aña müzdūr olur āḫir bulur kām

Civāna ḫādim oldı çünki ol pīr
Civān oldı vü gitdi süst ü taḳṣīr

İderdi ḫıdmetin ol çüst ü çālāk
Ne ḥāṣıl olsa ecrinden anuñ pāk

4015a içre: üzre HM.
4021b merd-i fāḫir: ferd-i fāḫir B.

S 162a

Ḳoyardı dest-i maḥbūba ol āgāh
Ki **"العبد وما يملك لمولاه"**

Muḥaṣṣal her ne olsaydı fütūḥı
Aña teslīm iderdi belki rūḥı

Bu dem yüz ṭutdı maʿşūḳ imtiḥāna
Ki vāḳıf ola ṣıdḳ ile yalana

HM 144b

Didi bir gün aña maḥbūb-ı dildār
Çü ʿāşıḳsın nedür bu cüz'ī bāzār

Eger ṣıdḳ ile olduñ ise teslīm
Gerekdür baña senden çoḳ zer ü sīm

D 165b, B 132a

Dehān açup didi ol pīr-i pür-zār
Bu cism-i nā-tüvāndan özge nem var

Keremden ṣat beni ol naḳde vāṣıl
Ṣatılmazsam yoluñda ben ne ḥāṣıl

Bu ḳavl ile anı bāzār-ı mışra
İletdi ol civān-ı sāde-çihre

Oturdı bir dükāna şāh-ı mesrūr
Ṭurur ḳarşusına ol ʿabd-i pür-şūr

Didiler kim aña ey şāh-ı āzād
Niye geldüñ nedür bu pīr-i heftād

4025b Köle de kölenin malı mülkü de efendisinindir.
4027b yalana: belāya D (derkenarda "belāya" olarak düzeltilmiş).

4035 Didi bendem durur bu pīr-i hüşyār
Rıżā virdi ki idem anı bāzār

Çü bendem didügin ol eyledi güş
Ṣafādan ṣaʿḳa idüp oldı medhūş.

İlāhā şāhumuz sulṭān Murāda
Ḳulum di tā-ebed irgür murāda

ʿİbret *

S 162b Ne ḫoşdur ol dem-i fīrūz-ı efḫam
Saña bendem diye ol Rabb-i ekrem

Saña ḳulum didi kerrāt u merrāt
Velī fehm itmedüñ sen anı heyhāt

4040 İşitmedüñ meger **"قل يا عباد"** ı
Ki müsrifler içün dimişdi Hādī

Mecāzīde anı fehm itdi ol pīr
Ḥaḳīḳatde n'içün ola bu taḳṣīr

Meger ʿışḳında sen ṣādıḳ degülsin
Ya ʿışḳına anuñ lāyıḳ degülsin

D 166a Budur ʿışḳuñ kemāli añla yek bār
K'anuñ yolında gülzār ola āzār

4035b ki: kim S.
4036b medhūş: bī-hūş S.
4037 -HM, S.
* -B.
4040a "De ki: Ey (kendileri aleyhine israf eden) kullarım!", Zümer, 39/53.
4042b lāyıḳ: vāḳıf HM.

İşit bu ḳıṣṣa-i Mecnūnı encām
Yanıgör nār-ı ʿışḳa ḳalmaġıl ḫām

HM 145a, B 132b

Ḥikāyet-i Mecnūn *

Didi bir gün o Mecnūn-ı yegāne
Cefālar gördüm ez-ḫalḳ-ı zamāne

Ḳamusı yarama oldı nemek-pāş
Ururdı her kimesne şīşeme ṭaş

Velī bir zen benümle oldı hem-dem
Murādumca o ṣardı baña merhem

Meger kim ibtilā-yı ʿışḳ-ı Leylā
Beni itmişdi bir gün şöyle rüsvā

Ḳatı sūzān idi tennūr-ı sīne
Ciger biryān idi ʿışḳ āteşine

S 163a

Ne dīn ḳaydındayam ne kār-ı dünyā
Ne cān bendindeyem ne cism-i şeydā

Ser ü pā ḫūna ġarḳ olmışdı cismüm
Hemānā ʿayn-ı ḫūn olmışdı çeşmüm

Bu ḥāl üzre gezerdüm pā-bürehne
Gelürdi her ṭarafdan seng-i ṭaʿne

---

* 4044b ḳalmaġıl: olmaġıl S -B.
4051 -B.

Gelüp ol zen baña dir ey kes-i ḫām
Saña bir söz diyeyüm eyle ārām

Ki ben Leylā ḥużūrındaydum el-ān
Ḫudā virmiş aña bir ḥüsn ü bir ān

D 166b 4055 Melekdür dir isem aña revādur
Beşer dimek aña ʿayn-ı ḫaṭādur

Bu ḥāli sende ṣanma kim ġarāmdur
O ḥüsne göre ʿışḳūn nā-tamāmdur

Çü var Leylāda ḥüsn ü ṭabʿ-ı mevzūn
Daḫı bed-ter gerekdür ḥāl-i Mecnūn

Olaldan mübtelā ʿışḳına anuñ
Düşelden şevḳ ile derdine anuñ

İşitmedüm bu sözden ṭatlu güftār
Ki ʿışḳum tāzelendi yine ṣad bār

4060 *Ḫudāvendā füzūn it ʿışḳ-ı şāhı*
Ki ansuz işe gelmez pādişāhī

ʿİbret *

HM 145b, B 133a Sebaḳ alduñ mı bundan merd-i ġāfil
Ne sözler söyledi Mecnūn-ı ʿāḳil

Göñül ʿışḳ ile bulmışd'ittiḥādı
Anuñladur anuñçün ġamm u şādī

4053a gelüp: gelür HM.
4054b bir ān: vīrān S.
4060 -HM, S.
* -B.

S 163b

Diler andan ola efkār u güftār
Hem anuñla ola dīdār u bāzār

Göñül taḫtdur anuñ sulṭānı ʿışḳdur
Göñül bir kimsedür īmānı ʿışḳdur

4065 Göñül şehdür vücūda ḥākim oldur
Bu mıṣr içre her işe ḳā'im oldur

Şeh olduḳça bulınur şehr ü bāzār
Şeh içündür sarāy u rūy-ı dildār

Velī şeh cümlesinden muʿteberdür
Vücūd-ı şeh gerekdür pür-hünerdür

D 167a

Geçilür cümleden şehden geçilmez
Bize rehber durur ansuz göçilmez

Ḥikāyet-i Rūbāh *

Meger var idi bir rūbāh-ı āgāh
Ḳażā-y-ile düşer bir dāma nā-gāh

4070 Ḫalāṣına ider envāʿ-ı çāre
Mecāl olmaz ḳalur şöyle figāre

Be-āḫir fikr ider ölmek gerek dir
Bu ḥīle birle ḳurtılmaḳ gerek dir

---

* 4063b hem anuñla ola: hemīn anuñl'ola HM, S.
-B.
4070a çāre: ḥīle B, D, HM.
4070b ḳalur: olur S.

Bıraġur başını yumar gözini
Ḳılur mürde gibi ol dem özini

Düşer pes mürdelik semtine rūbāh
Gelür ṣayyād u çend kes bile hem-rāh

Görürler dāma düşmiş rūbeh-i zār
Veli ölmiş olup ġāyetde ol ḫˇār

S 164a 4075 Biri dir ki bunuñ gūşı devādur
Bu dem bundan kesilmek pes revādur

B 133b Bu güftārı işidür çünki ol zār
Göñülden dir ki miskīn olma ġam-ḫˇār

HM 146a Selāmetle ḳalursa cān bedende
Ḳulaḳsuzlıḳ żarar virmez cihānda

Cefā-y-ile keserler anda gūşı
Taḥammülle ider ṣabrında gūşı

Birisi dir ki işbu dünbe-i ḫūb
Gerekdür mescid içün behr-i cārūb

D 167b 4080 Göñülden dir ki ṣabr eyle ġarāma
Ki ḳuyruḳsuz da irilür merāma

Keserler ḳuyruġın daḫı be-ṣad ḫˇār
Berāy-ı cān ṣabır eyler o nā-çār

Birisi daḫı dir bunuñ zebānı
Gerekdür almaġuñ yoḳdur ziyānı

4073a mürdelik: mürde S.

Bunı daḫı işidür ol belākeş
Bu sözlerden düşer cānına āteş

Göñülden dir yine ṣabr itmek evlā
Ki cāndur cümleden evlā vü aʿlā

Cihānda bī-zebān olmaḳ revādur
Ki dilden geç ki bu cāna bahādur

Diyüp ṣabr eyledi bī-çāre na-çār
Anı da kesdiler hīç itmedi zār

Birisi daḫı dir dendān-ı rūbāh
Gereklüdür be-ġāyet oluñ āgāh

S 164b İşidür dir bunı da rūbeh-i zār [999]
Elüñden ne gelür ṣabr eyle nā-çār

Dirilmeklik olur olmasa dendān
Velī müşkil budur ki olmaya can

Çekerler anda dendānı be-ṣad zūr
Taḥammül eyler ol miskīn-i meṣbūr

Gelür bir kes daḫı söyler bahādur
Ki bunuñ yüregi derde devādur

Yürekden çün ḫaber işitdi rūbāh
Düşer cānına āteşler be-nā-gāh

4084a dir yine: yine dir HM.
4088a işidür: işidüp S.
4090b meṣbūr: ṣebūr D.

D 168a , B 134a

Didi ey dil senüñçün güş u dendān
Zebān u dünbe daḫı oldı tālān

HM 146b

Bu dem ḳaṣd eyledi pes saña ṣayyād
Saña ṣabr idemem feryād u feryād

4095

Göñülsüz n'eylerem cān u cihānı
Baña ansuz gerekmez zindegānī

Diyüp pes ṣıçradı dāmdan o medhūş
Ḫalāṣ oldı ve ḳurtıldı o dem ḫoş

Ḫudāyā pādişāhuñ cism ü cānın
Ṭutup āsūde gösterme ziyānın

ʿİbret *

Ḥadīṯ-i dil ʿacebdür beyne'l-aḫbār
Ki yār iḳlīmidür bu ṣıġmaz aġyār

Göñülçün cümleden geçmek revādur
Velī bundan geçilmek nā-sezādur

4100

Bedende çün budur mir'āt-ı maḥbūb
Budur pes cümle içre ḫūb u merġūb

S 165a

Ne yirde kim ola ʿışḳ-ı dil-ārām
Göñül anda olur pes itmez ārām

4097 -HM, S.

* -B.

4098a beyne'l-aḫbār: beyne'l-aḫyār B, S.

Ḳanatsuz ḳuş durur uçar yorılmaz
Ayaḳsuz esb-i tāzīdür ırılmaz

Çü anuñ menzili maʿşūḳ ilidür
Ne diyem ġāfile kim ecnebīdür

Gerek maḥrem ki ben ana açam rāẕ
Olur mı zāġ ile ṭūṭī hem-āvāz

4105 Göñül gāhī olur maʿşūḳa ṭayyār
Ne o benden ne ben andan ḫaberdār

D 168b Bu sözlerden güẕer ḳıl **"كلم الناس"**
"على قدر العقول"i eyle īnās

Göñül ḥākim durur bu mısr-ı tende
Aña tābiʿ durur aʿżā bedende

B 134b Buları ḳullanur gāhī hevāda
Gehī ḫādim olur emr-i Ḫudāda

Ḥikāyet-i Muḥammed Bin ʿĪsā *

Meger kim İbn-i ʿĪsā merd-i dil-şād
Nedīm idi ḫalīfeye be-Baġdād

HM 147a 4110 Süvār olmışdı bir gün şevket ile
Ḫalīfeden gelürdi şöhret ile

4102 – 4106 arası 5 beyit S nüshasında mevcut değildir.
4105b andan: benden HM.
4106a-b "İnsanlara akılları nisbetince hitap ediniz."
* -B; Ḥikāyet-i Maḥmūd bin ʿĪsā S.

Muraṣṣaʿdı ḳamu zeyn ü licāmı
Hevāya ġālib idi fikr-i ḫāmı

Yilerdi her ṭaraf ḫuddām-ı bisyār
Ṭolupdı “ṭarrıḳū”dan sūḳ u bāzār

Aña neẓẓāre idi ehl-i Baġdād
Ruʿūnetle giderdi şöyle dil-şād

S 165b Didiler bilmeyenler kim durur bu
Meger ḥāżırdı bir zāl-i güzel-ḫū

4115 Çü her sūdan işitdi ṣavt-ı men hū
Ġażabnāk oldı didi men hu men hū

Ne ṣorursız ki kimdür işbu maġrūr
Bu bir kesdür Ḫudādan dūr u mehcūr

Eger dūr olmasa ez-bāb-ı Raḥmān
Yürimezdi bu ḥālāt ile ḥayrān

D 169a İşitdi bu sözi ol merd-i medhūş
Uyandı cān u göñli eyledi cūş

Hidāyet irdi Ḫaḳdan itdi inṣāf
Küdūret gitdi ḳalbinden olup ṣāf

4120 Didi ṣādıḳ durur ḳavlinde bu zāl
Benümçündür bu sözler ḥasbü’l-aḥvāl

4115b didi: eytdi HM.
4116a şorursız: şorarsın S.

ʿAceb şerḥ eyledi bu zāl-i āgāh
Benüm aḥvālümi bi’llāhi va’llāh

Diyüp indi atından şöyle giryān
Ṭutup bir yolı gitdi dil-perīşān

Ḳamu terk itdi māl ü mülk ü cāhı
Giyüp egnine bir şāl-i siyāhı

B 135a

Varup bir ḫānḳāha oldı ḫādim
Gedālik içre oldı şeyḫ u ʿālim

4125

Serīr-i salṭanat içinde yā Rab
Murād Ḫānı ḳapuñda ḳıl muḳarreb

ʿİbret *

ʿAcebdür irse ger Ḥaḳdan hidāyet
Nedīm iken çeker andan nedāmet

HM 147b, S 166a

Ḫurūra döner ol demde ġurūrı
Tevāżuʿda bulur küllī ḥużūrı

Meṣūbāt olur anuñ seyyi’ātı
Gider ḫubṣı bulur çoḳ ṭayyibātı

Ḥasen olur ḳabīḥi hezli ṭāʿat
Cemīl olur ḳamu cürm ü cināyāt

4121b va’llāh: bi’llāh B, D, HM.
4125 -HM, S.
* -B.

4130 Gedālik içre bulur zindeligi
Daḫı şahlıḳa virmez bendeligi

D 169b Olur maġlūb iken nefsine ġālib
Bulur ol demde ol niʿme'l-meṭālib

Gel añla bu sözi ey ḫˇāce-i māl
Ne ṭuyduñ ḫˇācelikden söyle aḥvāl

Dimezler ḫˇācelik pes cemʿ-i māle
Yaraşur ḫˇācelik ṣāḥib-kemāle

Ṣanursın ḫˇācesin yoḳdur kemālüñ
Sözüñ geçmez senüñ midür bu mālüñ

4135 Ḳapuña gelse bir ʿuryān u muḥtāc
Belāsın saña ʿarż eylerse ol aç

Çü virmezsin aña bir dirhem-i ṣāf
Sözüñ nefsüñe geçmez eyleme lāf

Bu da bir güne mestlikdür bilürseñ
Ayıl bu mestligüñden gel er iseñ

B 135b **Maḳāle-i Pençüm Beşinci Ferzend** *

Beşinci oġlı geldi şāhuñ ey yār
Didi şāha ki ey deryā-yı esrār

S 166b Budur ṣadrında bu ʿabdüñ defīni
Süleymānuñ bulam ben ḫātemini

4130a zindeligi: ḫˇāceligi B, D, HM.
4136a aña: -B.
* -B; Beşinci Ferzend HM.

K’anuñla dīv ü perrī ins ü cin hem
Musaḫḫar olmış idi aña bī-hem

Havā üzre gezerdi taḫt ü şehri
İki aylıḳ iderdi günde seyri

Rumūz-ı mār u mūr u manṭıḳu’ṭ-ṭayr
O ḫātemle müyesser oldı lā-ġayr

HM 148a, D 170a

Eger el vire baña ol saʿādet
Gerekmez istemen özge siyādet

Cevāb-ı Peder *

Peder didi ki ey ferzend-i ġāfil
Bu sevdāya düşer mi merd-i ʿāḳil

Bu kāmuñ saña ger el virse farżā
Senüñle pāydār olmaya ḳaṭʿā

Bu dünyānuñ adıdur ḥasret-ābād
Ser-ā-ser ḥāṣılı destüñde bir bād

Ṭutam ṣanma elüñde işbu bādı
Ṣavurdı yile āḫir Keyḳubādı

Bināsı çün bu mülküñ oldı ber-bād
Olur mı hīç binā bād üzre ābād

4142a mūr: -B.
* -B.
4144a ferzend-i ġāfil: ferzend-i ʿāḳil D, S.
4146b bir bād: ber-bād S.

Fenā yili esicek eylegil hūş
Olısar kūh-ı āhen ʿıhn-i menfūş

4150 Götürse taḫtuñı yiller havāda
Ṣavurur ʿāḳıbet ḫāküñ fenādā

S 167a Bu mülke raġbet itme gözle ʿuḳbā
Er iseñ buña ḫarc eyle ser ü pā

Dilerseñ ḥāṣıl ola mülk-i cāvīd
Yiter bir ḳurṣ-ı nānuñ miṣl-i ḫurşīd

B 136a

Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd *

Ki çıḳmış idi Şeh Maḥmūd şikāra
Düşer leşkerden ayru bir kenāra

D 170b Gelüp bir kūy kenārında o ḫoş-ḥāl
Görür āteş yaḳar bir yirde bir zāl

4155 Leb-i āteşde oturmış o bānū
Diler kim aş bişüre ol güzel ḫū

Didi şeh zāle kim ey ümmü'l-iḫvān
Nedür bişen ḫalīfe geldi mihmān

Didi ol zāl aña ey şāh-ı ʿirfān
Özümçün mülk bişürdüm yaʿnī cülbān

HM 148b Didi şeh aña ey zāl-i temāşā
Baña mülk mi virir sin didi ḥāşā

4150b fenāda: fütāde S.
* -B.
4153a ki çıḳmış idi: meger çıḳmışdı B, S.

Bu mülki kendüm içün itdüm iḥżār
Senüñ mülküñe virmem bunı ṣad bār

Benüm mülkümde yoḳ ḫaṣm ile aʿdā
Senüñ mülküñde çoḳ ġamm ile sevdā

Benüm mülkümde kāsib kedd-i yeddür
Senüñ mülküñde ġāṣıb ḍarb u letdür

Ne ġam cülbān olursa bunda aşum
Ki ferdā bī-ṣudāʿ olursa başum

S 167b Ḳodı bir kāse-i seng içre cülbān
Getürdi şeh ḥużūrına bilā-nān

Didi ekl eyle şāhum bu taʿāmı
Ki yoḳ durur bunuñ ferdā ġarāmı

Yidi bu kāseden ol şāh-ı ʿālī
Virüp bir bedre altun gitdi ḥālī

Velī mülkinde zālüñ oldı ḫayrān
Daḫı pendinde anuñ şöyle giryān

Ser-i şāhı Ḫudāyā bī-ṣudāʿ it
ʿAdāletle cihānı bī-nizāʿ it

4167 -HM, S.

D 171a , B 136b

ʿİbret *

Ḥisāb olınıcaḳsın çünki cev cev
Nedür dünyā-y-içün pes bunca ʿav ʿav

Ḳanāʿatla geçinmek yig durur aç
Ḥarāmdan yimeden güllāc u zünnāc

Ḥelāl ile geçinüp bī-idām ol
Ḥużūr-ı Ḥaḳda şāhum müstedām ol

Dümūʿ-ı ʿayn olursa yaġı aşuñ
Ṣudāʿı eksük olmaz ṣoñra başuñ

Yime cerbi ki bürc olur meʾāli
Ki her bir niʿmetüñ vardur suʾāli

İşitdüñ Keyḳubādı virdi bāda
Resenle Rüstemi nʾitdi fenāda

Çü Rüstem dönse olmaz āḫiri tem
Bu bezm içre çün içmiş idi ol sem

HM 149a

Hevāya virmiş idi anı kec-rā
Çü rā gitdi sitem ḳaldı muʿarrā

S 168a

Ferīd iken bu meydānda Ferīdūn
Zebūn itdi ecel oldı feri dūn

* -B.
4168a çünki: şöyle S.
4169 HM nüshasının derkenarında “güllāc bir ḥalvādur” ve “zünnāc zaʿferānlı ṣamṣa” açıklamaları yazılmıştır.
4173b nʾitdi: itdi S.
4176b oldı: itdi S.

İşitdüñ ola pes Efrāsiyābı
Ögütdi anı dehrüñ āsiyābı

Niçe kisrāyı kesr itdi bu gerdūn
Ḳuṣūrında ḳayāṣir oldı pür-ḫūn

Cemüñ ṣındurdı cāmın virmedi kām
Bu durur ʿādeti dehrüñ ser-encām

D 171b 4180 Bu naṭʿ üzre ne deñlü ḳondı şāhān
Ṣoñı beydāḳ ile māt itdi devrān

Bulardan ʿibret al gel olma cāhil
Helākin tīz bulısar merd-i ġāfil

Kem-āzār ol ṣaḳın olma dil-āzār
Göñül yıḳma olam dirseñ sebük-bār

Bu mülküñ ʿāḳıbet vardur zevāli
Zevāline muḳārindür kemāli

Bu devr içre çü meh bulsa kemālin
Görürsin irtesi naḳṣ u zevālin

B 137a 4185 Bu çarḫ üzre çü seyr eyler dü hefte
Bulup naḳṣın olur dīger nühüfte

Ṭoġar meşrıḳ burūcından çü ḫurşīd
Ṣalar pertev cihāna virür ümmīd

4181a cāhil: z̲āhil HM.
4184a bulsa: buldı B.

Beş on sāʿat geçer geçmez hemān rūz
Ṭolınur pes irer leyl-i ciger-sūz

Eger fehm eyledüñse bu miṣāli
Kemāli gözleme gözle zevāli

S 168b Zevālin gözleyen irer kemāle
Kemāline baḳan irer zevāle

4190 Cihān olmaz senüñle çünki pādār
Gerek ʿizzetde ol şāhum gerek ḫˇār

Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd *

HM 149b Yine benden işit ol şāh-ı fīrūz
Şikāra çıḳdı ol günlerde yek rūz

Görür yol üzre ol bir pīr-i zārı
Götürmiş arḳaya bir püşte ḫārı

D 172a Cefā-yı cūʿ ile ṣolmış cemāli
Bükilmiş bili dāl olmış nihāli

Dili pür-şūr u kendü pā-bürehne
O dem bir āh ider ol pīr-i miḥne

4195 Görüp şeh ol yaña sürer semendi
Göre tā kim durur ol derdmendi

Selām idüp dir ey pīr-i şikeste
Nedür nāmuñ beyān it ey ḫuceste

* -B.
4195a görüp: görür HM, S.

Didi nāmum benüm Maḥmūd-ı ḫārkeş
Bu meydān içre benven bir belākeş

Su’āl idüp dir ey Maḥmūd-ı ʿuryān
Benüm adum durur Maḥmūd-ı sulṭān

Ber-ā-ber mi durur bu iki Maḥmūd
Beyan eyle baña ey pīr-i pür-dūd

Cevābında didi ol pīr-i pür-hūş
Sözüm diñle benüm ey mīr-i medhūş

B 137b , S 169a

Çi ger benven bu dem Maḥmūd-ı ḫārkeş
Velī sensin şehā Maḥmūd-ı bārkeş

Benüm ḫārum gider çignümden ammā
Senüñ bāruñ gider mi olsa ferdā

Çü sensin şimdi Maḥmūd-ı feraḫnāk
Benüm adum durur Maḥmūd-ı ġamnāk

Ṣafā içinde sen Maḥmūd-ı şādān
Cefā içinde ben Maḥmūd-ı giryān

Çü sensin şimdi Maḥmūd-ı süvāre
Benem Maḥmūd-ı rācil pāre pāre

D 172b

Mey-i cāh ile sen Maḥmūd-ı reyyān
Teb-i faḳr ile ben Maḥmūd-ı ʿaṭşān

4200b mīr-i medhūş: merd-i medhūş B.
4201b şehā: bu dem S.
4202b olsa: ola B, D.
4203a feraḫnāk: ḥannāk B.
4204a ṣafā: cefā B / içinde: içre S.
4206a mey-i cāh: mey-i cām B, D, HM.

Ḳaçan bir olısardur bu iki żıd
Ber-ā-ber mi olısar hezl ile cid

HM 150a

Velī yek dü ḳadem ṭaḫt-ı zemīne
Olıcaḳ bu iki Maḥmūd defīne

Ber-ā-ber olısar bu iki Maḥmūd
Ḳamu ḫāk olısardur cümle mevcūd

4210

Bu ṣūret ʿālemine olma maġrūr
Ki ṣūretde ḳalanlar dūr u mehcūr

Ḫudāyā Ḫān Murād der-her dü ʿālem
Sezādur lüṭfuña vaʾllāhu aʿlem

ʿİbret *

Ne deñlü biner iseñ esb-i tāze
Olur āḫir saña merkeb cenāze

Şeh olsañ niçe yıl der-taḫt-ı fāḫir
Yatursın taḫta-i vaḳf üzre āḫir

S 169b

Serīrüñ ʿūd u ʿāc olsa fuṣūṣkār
Başuñda olsa dāʾim tāc-ı ḫod-kār

4215

Ne taḫtuñ ḳalısar şāhum ne tācuñ
Kesāda döniser ol dem revācuñ

Ne deñlü giyesin zer-bāf u aṭlās
Libāsuñ olısar āḫirde kirbās

* 4211 -HM, S. -B.

B 138a

Ne raġbet bu fenā içre ḥużūra
Çün āḫir ṭuʿmesin mār ile mūra

Müfīd olmaz sarāy içre sürūruñ
Çü vardur menzilüñde ḳabr-i tāruñ

D 173a

Beḳā gözle fenāya olma rāġıb
Çü ʿālīsin gözet aʿle'l-meṭālib

4220

Şeh olmaḳdan hezārān sāl fenāda
Ḥużūruñ yig durur bir dem beḳāda

Ḳoyup ʿamyı baḳarsañ ʿārifāne
Fenālik ʿaybı besdür bu cihāna

Çü iḳbāli bilürseñ lā-beḳādur
Bu maʿnādan vefāsı bes cefādur

Ḥikāyet-i İbrāhīm-i Edhem Bā-Ḥıżr ʿAleyhi's-Selām *

Meger günlerde İbrāhīm-i Edhem
Oturmışdı sarāyı içre bī-hem

HM 150b

Ṭururdı pīş ü pesde ṣaff-ı ġılmān
Başında tāc-ı şāhī şöyle şādān

4225

Ṣafā vü ʿīş içinde ḫoş ferāḫnāk
Ġınā vü luʿb-bāzīyle ṭarabnāk

* -B.
4223b bī-hem: bī-ġam S.
4224a pīş ü pesde: pīşde hem HM.

S 170a Girür üstine ol dem Ḫıżr-ı zinde
Şütürbān-şekl bir şaḫṣ-ı revende

Görüp ġılmān anı dem-beste oldı
Mehābet var idi dil-ḫaste oldı

Sarāy-ı ḫāṣṣ içinde gördi çün şāh
Didi kim virdi saña ey gedā rāh

Didi Ḫıżr aña bu kārbān-serādur
Şütürbānum buña ḳonmaḳ revādur

4230 Zebān açup dir İbrāhīm-i Edhem
Budur dervīş sarāy-ı şāh-ı aʿẓam

D 173b Neden beñzer sarāy-ı şāhī ḫāna
Meger dīvānesin sözüñ fesāne

Dehān açup didi ol Ḫıżr-ı āgāh
Kimüñdi evvelā işbu vaṭangāh

B 138b Cevābında didi bu ḳaṣr-ı maʿmūr
Fülān şāhuñ idi ʿālemde meşhūr

O riḥlet eyledi degdi fülāna
Daḫı andan fülān ibn-i fülāna

4235 O da gitdi ben oturdum bu taḫta
Saʿādetle irişdüm ʿizz ü baḫta

Ḫıżır didi ḫaberdār iseñ ey şāh
Bu maʿnādan bu ḫāndur olma güm-rāh

Eger ṭuyduñsa maʿnādan budur ḫān
Biri göçer biri ḳonar firāvān

İḳāmet yoġ imiş pes bunda şāhā
Hemān sen gelmedüñ bu ḫāna tenhā

S 170b Göçersin sen daḫı bir demde nā-ḫāh
Oturur yirüñe şāhum diger şāh

4240 Sarāyum dime bu köhne ribāṭı
Sefer esbābı gör ḳıl iḫtiyāṭı

HM 151a İşitdi bu sözi çün İbn-i Edhem
Olup zīr ü zeber göñli ṭolar hem

Revān oldı Ḫıżır kendü işine
Ḳarār itmedi şeh düşdi peşine

Didi şeh Ḫıżra kim ey merd-i dil-şād
Beni çün dāma ṣalduñ eyle āzād

D 174a Ribāṭ-ı ḳalbüme çün ṣalduñ āteş
Söyündür āteşümi olma ser-keş

4245 Beni bir sözle ṣalduñ sūz u derde
Devā ḳıl ey ṭabībüm ḳılma mürde

Sözüñden şerḥalandı İbn-i Edhem
Çü sīnem yaralandı ḳanı merhem

Zemīn-i dilde ṣaçduñ toḫm-ı şevḳi
Dirīġ itme keremden āb-ı ẕevḳi

4245a bir: bu B.
4245b bu ḳılma mürde: maḥalde B, D, HM.

Cevābında didi ol Ḫızr-ı āgāh
İşit bu sözlerüm ey merd-i güm-rāh

Ḳo bu nā-merdligi merd-i cihān ol
Bıraḳ şahlıḳı tāc-ı ʿārifān ol

B 139a
Bıraḳ bu gülşeni külḫan-nişīn ol
Ḳo bu dīnārı elden merd-i dīn ol

Sarāyı ḳo geçin vīrānelerde
Ulular gibi ol gūr-ḫānelerde

S 171a
Degiş zer-bāfuñı şāl ü ʿabāya
Ḳo ġılmānı ḳarış āl-i abāya

Bu mülki ḳo elüñden olma rāġıb
Mülūk-ı ḫufyelerle ol müṣāḥib

Didi bu sözleri pes oldı mestūr
Dil-i şeh şahlıḳından oldı pür-şūr

Ḫudāvendā ulaşsun şāh-ı ʿālem
Şol esrāra ki buldı İbn-i Edhem

ʿİbret *

Sarāy añlama bu köhne ribāṭı
Ki żayf içün serilmişdür bisāṭı

D 174b
Niçeler ḳondı göçdi sen de geldüñ
Göñül virdüñ birez yildüñ yöpürdüñ

* 4255 -HM, S.
-B.
4256b żayf: żaʿīf B.

HM 151b

Metāʿını benüm ṣanduñ sevindüñ
Oġul ḳızlar irişdürdüñ güvendüñ

Benüm ṣanma bu ḫānuñ issi vardur
Kirācısın alurlar ḳıṣṭı vardur

4260 Seni şeh bilme bilürseñ gedāsın
Niçe şeh olasınʿabd-i Ḫudāsın

Bu ortada ṭuyanlar sırr-ı faḳrı
Virüp şahlıḳı aldı mühr-i faḳrı

Bulam dirseñ mü'ebbed şehriyārī
Gedānuñ bārın al yükletme bārī

Ḥikāyet-i Sulṭān Maḥmūd Bā-Pīre Zen *

Meger bir demde Maḥmūd-ı nigū-rūy
Cüdā olmışdı leşkerden be-yek sūy

B 139b, S 171b

Görür yol üzre ol bir pīr-i zāli
Bilin bükmiş götürmiş bir çüvāli

4265 Bu ḥāl ile giderdi āsiyāba
Görüp anı dil-i şeh düşdi tāba

Didi şeh aña kim ey zāl-i pür-zār
Nedür bu żaʿfuñ ile bār u ser-bār

4258b irişdürdüñ: irdürdüñ S.
4259a issi: saṭḥı S.
4260a seni şeh: seni sen şeh (Bu şekliyle mısra vezne uymamaktadır) HM.
* -B.
4264a üzre ol bir pīr-i zāli: üzere ol pīr-i zāli HM.
4264b mısra: Götürmiş arkasına bir çüvāli S.

Didi ey şeh görürsin ki çünānam
Faḳīrem merkebüm yoḳ nā-tüvānam

Çü zaḫm-ı cūʿa ṣabr itmezler eytām
Bu bārı ben de yüklendüm ser-encām

Ser-i şefḳatle eydür şāh-ı ʿālī
Benüm destüme vir bu dem çüvāli

Öñümce ol piyāde düşme tāba
Teneffüs it varınca āsiyāba

Görüp bu şefḳatin ʿālem-penāhuñ
Öñine virdi enbānı o şāhuñ

Revān oldı sebük-bār oldı çün zāl
Giderler bir iki mīl anda der-ḥāl

Çü sürʿatle giderdi esb-i sulṭān
Aña döymedi ol zāl oldı taʿbān

HM 152a Zebān açup didi ey şāh-ı çün-pīl
Teraḥḥum eyle baña itme taʿcīl

Dilersin kim olasın rūz-ı ferdā
Bu faḳr ehline şāhum anda hem-pā

ʿİnānuñ çek bu gün āheste reftār
Olup sürʿatle seyr itme der-īn-dār

S 172a İşitdi şeh aḳıtdı yaş ile dem
ʿİnānın çekdi oldı aña hem-dem

Getürdi āsiyāba itdi teslīm
Keremden daḫı virdi çoḳ zer ü sīm

İlāhī şāhumuz dervīş-nihādı
ʿAbā ehliyle ḥaşr it vir murādı

ʿİbret *

B 140a

Gel ey faḳr ehliyem diyen vefāsuz
Taḥammül ehliyem diyen ḥayāsuz

Vefā ṣuḥfından oḳuduñsa taḥḳīḳ
Ṣafā dersin alup bulduñsa tedḳīḳ

D 175b

Bu şehden gel oḳı ders-i gedāyī
İdigör ehl-i faḳra āşināyī

Budur şahlıḳ ki Maḥmūd itdi anı
Cinān içre anuñ şād ola cānı

Cihān şahlıḳı ġavġādur bilürseñ
Beḳā şahlıḳın iste gel er iseñ

Ḥikāyet-i Ferzend-i Hārūnu'r-Reşīd Ez-Zübeyde *

Var idi bir güzel oġlı Reşīdüñ
Zübeyde māderiydi ol ḥamīdüñ

4279 -HM, S.
* -B.
* -B.

Çıḳarmazdı anı ṭaşra Zübeyde
Anı ṣaḳlardı dā'im zīr-i perde

Çü ḳuvvet buldı anda ʿaḳl u idrāk
Dil-i ḥikmet-şināsı oldı ġamnāk

Didi pes māderine ey şefīḳa
Baña bildür bu ʿālemden daḳīḳa

S 172b Sarāydan ṭaşrada ḥīç var mıdur cā
Yaḫod ʿālem hemīn bu mı miṣālā

HM 152b 4290 Zübeyde didi ey ferzend-i maḥbūb
Sarāydan ṭaşra çoḳdur cāy-ı merġūb

Mürettebdür ḳamu bāġ ile bostān
Öter ḳuşlar be-eṭrāf-ı gülistān

Daḫı ṣaḥrā içinde nehr-i cārī
Başı hāmūndadur eyler güẕārı

Birez vaṣf eyledi aña cihānı
Civānuñ aña ṭālib oldı cānı

D 176a Didi pes n'içün itmeyem temāşā
Beni gönder keremden seyr idem tā

B 140b 4295 Teraḥḥum eyleyüp ol māder-i pāk
Kıġırdı bir niçe ḫuddām-ı çālāk

Vaṣıyyet itdi kim bu nūr-ı dīde
Bilürsiz beslenüpdür zīr-i perde

Degüldür ṭaşra ḥālinden ḫaberdār
Bunı seyr itdürüñ tā görsün āṣar

Birezcük gezdürüñ eṭrāf-ı şehri
Temāşā eylesün ṣaḥrā vü nehri

Daḫı görsün ki vardur kūh u hāmūn
Velī tizcek getürüñ baña me'mūn

4300 Süvāre itdiler bir esbe anı
Çıḳardılar sarāydan pes hemānī

Çü görmemişdi ʿālem ne'ydügin ol
Taʿaccüb itdi cümle gördügin ol

S 173a Bu ḥāl ile gezerken ḥikmetu'llāh
Gelür bir çoḳ cemāʿat anda nā-gāh

Kimi aġlar bularuñ kimi mebhūt
Götürmişler omuzlarında tābūt

Didi ḫuddāma bu dem eyleñ āgāh
Nedür bu ḳavm içün bu girye vü āh

4305 Nedür dūşındaki bu merdümānuñ
Beyān eyleñ nedür içinde anuñ

Didiler çün su'āl itdüñ bu rāzı
Ḫudā virsün saña ʿömr-i dırāzı

HM 153a, D 176b Ki bir kimse ölüpdür bunda nā-gāh
Anuñçündür iderler girye vü āh

Anı tābūta ḳılmışlar defīne
K’anı defn ideler taḫt-ı zemīne

Didi ölmek nedür eyleñ beyānı
Ki andan görmemişem ben nişānı

Didiler aña ey ferzend-i sulṭān
Bu cismi tāze vü zinde ṭutan cān

Çü cān gider ḳalur ten şöyle tenhā
Çü murġ uçar ḳafesden ḳala ten hā

B 141a

Didi her kimsenüñ uçar mı cānı
Didiler kimse ḳalmaz cāvidānī

Didi şeh-zādeler olur mı mürde
Didiler şeh gedā birdür emirde

Olurlar cümlesi bu ḫāke maḳbūr
Girür ġam birle buña cümle mesrūr

S 173b

Ecel gelse alur hep ʿāmm u ḫāṣṣı
Bulımaz kimse bu mevtden ḫalāṣı

İşitdi bunı çün ol kān-ı ʿirfān
Ṭolar işbu ḫaberden yüregi ḳan

Ṣolar beñzi döner berg-i ḫazāna
Elif iken döner ḳaddi kemāna

Başına ṭar olur ol demde ṣaḥrā
Sübūr olur aña seyr ü temāşā

4315a alur: ölür S.

Feraḥ gider gelür ol dem teraḥlar
İçer mevtüñ ġamından ol ḳadeḥler

D 177a 4320 Yaşı seyl-āb olur dilinde veylā
Düşer göñline ol dem ḫavf-i Mevlā

Didi çün var bizümçün mevt-i pür-şūr
Yaraşmaz kimse olmaḳ şād u mesrūr

Gerekdür kim bu cism-i nā-tüvānı
İdem Ḥaḳḳuñ ʿibādātında fānī

Uçınca cān ḳuşı işbu yuvadan
Görem bunı geçem ġayrı hevādan

HM 153b Diyüp döndi sarāya şöyle nā-şād
Ḫarāb oldı gözine cümle ābād

4325 Civān geldi sarāya çün ber-īn-ḥāl
Zübeyde ḫatun itdi aña iḳbāl

Umar göre anı mesrūr u dilşād
Ḫarāb olmış görür ol ḳalbi ābād

S 174a Taġayyür birle ṣolmış verd-i raʿnā
Elifken dāl olupdur ḳadd-i bālā

Gelüp cānı lebe dir nūr-ı dīdem
Ter ü tāze ṭutarken nev-resīdem

B 141b Ne bād esdi ki ṣolmış verd-i ruḫsār
Elümle eyledüm ben baña her bār

4330 Bu güne şīven itdi anda māder
Püser ketm itdi ḥālin açmadı der

O şeb yatdı sarāy içinde ġamnāk
Seḥergāhī yirinden ṭurdı çālāk

Bulup fürce sarāydan ḳaçdı ol dem
Dili pür-şūr u çeşmi daḫı pür-nem

D 177b Çıḳup şehri vü ol ṭutdı beyābān
Döküp zerrīn libāsın oldı ʿuryān

Ṣabāḥ olur ṭurur çünki Zübeyde
Görür gitmiş gözinden nūr-ı dīde

4335 Ṭaleb eylerler anı sū-be-her-sū
Ṭolar eṭrāf-ı ʿālem hū vü yā hū

Muḥaṣṣal istediler anı çend sāl
İşidilmedi andan hergiz aḥvāl

Rivāyet eylemiş bir merd-i ṣāliḥ
Ki vāḳiʿ oldı ḫānemde meṣāliḥ

Anuñ ecli içün bāzāra vardum
Oturmış bir civān-ı zārı gördüm

Teni lāġar u rūyı zerd ü bī-zūr
Dili pür-şūr u ġamgīn şöyle mehcūr

4340 Didüm ki ey civān-ı şūr u pür-sūz
İşüm vardur görür misin der-īn-rūz

4330b ketm: -B.

HM 154a, S 174b

Neʿam didi benümle oldı hem-rāh
İşüm gördi dilinden gitmez Allāh

Çü şeb oldı aña pes virdüm ücret
Didüm ferdā yine gel eyle ḫıdmet

Didi şenbih gün olmayınca her-gāh
Ben iş görmem ki vardur ḫıdmetu'llāh

Bu ücret baña bir hefte ġıdādur
Eger şenbih gele ol gün edādur

Çü şenbih oldı pes oldum ṭalebkār
Bulımadum çü gezdüm sūy-ı bāzār

D 178a, B 142a

Didiler ki fülān dīvānedür o
Fülān vīrānede mestānedür o

Varup vīrāne içre gördüm anı
ʿİbādet ḫıdmetinde cism ü cānı

Ne dīvāne anı merdāne gördüm
Ḫudādan ġayrıdan bī-gāne gördüm

Marīż olmış velī mevte ḳarīb ol
Ḳalup vīrāne içre hem ġarīb ol

Didüm ey faḳr ile ġurbetde ḫaste
Seni bī-kes görürem dil-şikeste

Eger ġam-ḫāneye ḳılsañ icābet
Saña idem dil ü cān ile ḫıdmet

Ḳabūl itdi yirinden ṭurdı ol şān
Gelüp ġam-ḫānemüzde oldı mihmān

Niçe gün ḫıdmet itdüm çün seḥer şām
Düşer ol ḥālet-i nezʿa ser-encām

S 175a Didi üç ḥācetüm var senden ey yār
Be-şarṭ-ı ān ki hīç ṭuymaya aġyār

4355 Didüm ey vāḳıf-ı sırr-ı İlāhī
Beyān eyle murādātuñ çi ḫˇāhī

Didi evvel murādum ey ḫuceste
Budur tenden çıḳıcak cān-ı ḫaste

Resen ṭaḳ boynuma muḥkem ṭut anı
Yüzüm üzre süri di bu kelāmı

HM 154b Budur Cebbāra ʿāṣīnüñ cezāsı
Budur Ḳahhāra cāfīnüñ sezāsı

D 178b İkinci bu ki bu köhne kilīmi
Kefen it baña ḳıl luṭf-ı delimi

4360 Ḥelāl kesbümle aldum bunı biʾz̲-z̲āt
Daḫı üstinde çoḳ ḳıldum ʿibādāt

Üçünci muṣḥafum ḥıfẓ eyle bī-pās
Ki budur ḫaṭṭ-ı ʿAbduʾllāh-ı ʿAbbās

Bunı ṣaḳlardı Hārūn cān u dilde
Ḥamāʾil itdi baña bir maḥalde

4358b Ḳahhāra: Cebbāra HM.

B 142b

Bunı Hārūna vir budur emānet
Ulaşdur ehline vefḳ-ı diyānet

Digil bu muṣḥafı bańa viren zār
Selām itdi vü sańa didi güftār

4365 Didi ġaflet içinde ḳalmasun ḫ̌ār
Cihāndan gitmeye tā ḫ̌ār u murdār

Ulaşdur māderüme hem duʿāyı
Ferāmūş itmesün işbu gedāyı

S 175b

Diyüp bunı hemān-dem virdi cānı
Ḫudāsı ṭoylasun cennetde anı

Vaṣıyyet ḥālini pes eyledüm yād
Resen ṭaḳdum anuñ boynına bī-dād

Diledüm ki sürüyem anı der-ḫāk
Ḫiṭāb irdi bańa ol dem ḫışımnāk

4370 Ki ey cehl ile maġrūr u giriftār
Çeh-i ġafletde ḳalmış şöyle bed-kār

Budur çün dergehümde bende-i ḫāṣ
Cefā itme ṣaḳın olma bańa ʿāṣ

D 179a

Maḥabbet rīsmānın çünki ol şān
Ṭaḳupdı boynına yaraşmaz urġan

Ḳo bu ʿışḳ küştesin ey merd-i raʿnā
"فلا تحزن فانا قد غفرنا"

4373b "Üzülme, muhakkak ki biz bağışladık."

"له رب کریم کان مولاه"

Anuñ vālīsi oldur olma güm-rāh

HM 155a 4375 Nidāyı çün işitdüm gitdi hūşum
Ziyāde oldı ḳalbümde ḫurūşum

Didüm kendüme ey ġafletde güm-rāh
Ḳulın hīç ḫˇār ider mi Ḥażretu'llāh

Bu dem cemʿ eyledüm yārān u iḫvān
Olara ser-güẕeşti itdüm iʿlān

Kefen itdük kilīmin vefḳ-ı me'mūr
Daḫı defn oldı ḫāke cism-i pür-nūr

Duʿā itdi ulaşdı cāvidāna
Götürdüm muṣḥafı ol dem revāne

B 143a, S 176a 4380 Reşīdüñ bābına geldüm seḥergāh
Tevaḳḳuf eylemişdüm çıḳdı ol şāh

Aña pes muṣḥafı gösterdüm ol dem
Elümden aldı çeşmi oldı pür-nem

Didi kim virdi bunı saña dervīş
Didüm ki bir gedā müzdūr u dil-rīş

İşitdi çün gedā nāmını benden
Gözi ḳan oldı vü gitdi özinden

4374a "Onun efendisi, kerem sahibi bir Rabbi vardır."
4379a itdi: oldı D, S.
4380b eylemişdüm: eylemedüm HM.
4383b gözi: gözinden B.

Şu deñlü girye ile itdi zārī
Sükūn ile birez buldı ḳarārı

D 179b 4385 Didi kim ḳandadur ol serv-i āzād
Anuñ hicriyle olduḳ cümle nā-şād

Didüm ki saġ ola şāh-ı zamāne
Anuñ rūḥı ulaşdı cāvidāna

İşidüp bunı itdi āh u efġān
Gidüp kendü özinden oldı bī-cān

Çü ḫuddām oldılar bu işden āgāh
Ne diyem ki ḳıyāmet ḳopdı nā-gāh

Semāya çıḳdı pes feryād u efġān
Ḳamu erkān-ı devlet geldi ol ān

4390 Muḥaṣṣal oldı anda küllī mātem
Diyesin dest-i şehden gitdi ḫātem

Çü zār u girye şehde buldı ārām
Didi var mı vaṣıyyet daḫı peyġām

HM 155b Didüm āḫir nefes ol merd-i āgāh
Ḳıġırdı ben faḳīrin anda nā-gāh

S 176b O demde bu kelāmı itdi īṣā
Ki Hārūnu'r-Reşīde eyle inhā

Bunı benden işitsün şāh-ı mesrūr
Cihān şahlıġına olmaya maġrūr

4395 Beḳāda olmayam dirse muḫabbeṣ
Fenā ḥubbıyla olmasun mülevveṣ

Cihāna ser-be-ser mālik olursañ
Ḳamusı saña yükdür ger bilürseñ

B 143b Bilürem merd-i nāzükdür o ḫoş-ḥāl
Yaraşmaz bār-ı ḫalḳa ola ḥammāl

D 180a Resen aḥvālini hem itdi taḳrīr
Kilīm-i köhne şerḥin virdi bir bir

İşitdiler cigerler pārelendi
Yine ol köhne derdler yaralandı

4400 Sarāya aldılar ol şaḫṣı āḫir
Zübeyde anı söyletdürdi vāfir

İşitdi mā-cerāsın ol civānuñ
ʿAceb ʿīşi mükedder oldı anuñ

Ne tafṣīl idelüm aḥvāl-i māder
Muʿayyendür bilenlere birāder

Ve baʿdü itdiler ol şaḫṣa inʿām
Tüvānger oldı faḳrı buldı encām

İşitdüñ ḳıṣṣa[y]ı gel ḥiṣṣedār ol
İki ʿālemde şāhum kāmkār ol

4405 *İlāhī şāhumuz ḫān ibn-i ḫānı*
Ḫaṭālardan kerem ḳıl şaḳla anı

4399b yaralandı: tāzelendi B, D, HM.
4405 -HM, S.

ʿİbret *

S 177a Ne ḥāṣıl bu cihānda sürmeden kām
Belā-yı cān gelür başa ser-encām

Eger gerdūna çıḳa ḳaṣr u eyvān
Hezārān sāl olasın anda şādān

Döner şāduñ ġama ḳaṣruñ ḳusūra
Terāneñ āha vü sūruñ s̱übūra

HM 156a Gider bu ṭumṭurāḳ u ḳaṣr-ı ābād
İder yiller öñince raḳṣ u feryād

4410 Ḳuṣūruñ añla bir ʿabd-i muṭīʿ ol
Bilüp ʿaczüñi bir ṭıfl-ı raḍīʿ ol

D 180b Eger var ise dilde derd-i dīnüñ
Ṭuyupsın ḳıṣṣadan żāʿf-ı yaḳīnüñ

B 144a Civān iken işitdüñ İbn-i Hārūn
Yaḳīn bildi çü mevti oldı meftūn

Bıraḳdı ol zaman ʿizzetle nāzı
Girüp vīrāneye itdi niyāzı

Virüp ol rāḥatını miḥnet aldı
Ḳabāsın virdi şāla z̲illet aldı

4415 Ḳodı ol şöhretini oldı güm-nām
Olup müzdūr-ı her sifle ser-encām

* -B.

Liḥāfını virüp köhne kilīme
Bu sevdādan düşer derd-i delime

Sözüm diñle gel ey pīr-i şikeste
Yaḳīn ögren civāndan olma ḫaste

Kemālātuña zīnhār olma maġrūr
Ki nāḳışdur kemālüñ cümle maʿẕūr

S 177b O bir dergeh durur ki pür-mehābet
Kemālinden çeker kāmil ḫacālet

4420 Utanur ṭāʿatin añmaḳa her kes
Ḳıyās it ġayrı ḥāli sözüñi kes

Ḥikāyet-i Hārūnu'r-Reşīd *

Meger bir gün giderdi yolca Hārūn
Öñine geldi pes Behlūl-i mecnūn

Ḫiṭāb idüp dir ey Hārūn-ı ġam-ḫˇār
Reşīd anı işidüp oldı āzār

D 181a Didi aʿyāna işbu merd-i mecnūn
Edebsüzdür sözi kec kendüsi dūn

Ḳıġırur bu maḥalde nāmumuzla
Görüñ taʿẓīm ider mi şānumuzla

HM 156b 4425 Didiler aña kim Behlūldür ey şāh
Öñine düşdi şāhuñ oldı hem-rāh

* -B.
4422b işidüp: işitdi B, D.
4424a ḳıġırur: ḳıġırdı HM.

Didi şeh aña ey merd-i gedāyī
N’içün cemʿ içre itmezsin ḥayāyı

Beni bilmez misin ey merd-i medhūş
Dökerven şimdi ḳanuñ yirlere uş

B 144b Cevābında didi merd-i maʿānī
Bilürem ben seni ey ʿābd-i fānī

Ki sen şol kimsesin ey ʿabd-i meyşūm
Eger bir kimse olsa şarḳda maẓlūm

4430 Anı senden ṣorısar Rabb-i Cebbār
Degülsin sen bu işlerden ḫaberdār

S 178a Daḫı bir yirde bir pül olsa vīrān
Geçerken irse bir ḥayvāna ḫüsrān

Anı senden ṣorısar Ḥażretu’llāh
Ġurūruñ var degülsin bundan āgāh

İşitdi bunı Hārūn itdi girye
Dili nerm oldı çekdi ḫayli kürbe

Didi Behlūle ey merd-i maʿānī
Eger borcuñ var ise virem anı

4435 Ne kim ḥācet var ise eyle iʿlām
Virem mālümden anı idem itmām

D 181b Didi Behlūl aña ey merd-i güm-rāh
Degülsin sen meger ḥālüñden āgāh

4433b mısra: Henūz şāh oldı çekdi ḫāyli girye S.
4435b anı idem: idem anı S.

Çü sen bir ḥabbeye mālik degülsin
Benüm borcumı pes niçe virürsin

Senüñ midür ḫazā'inde olan māl
Ḳamu ḫalḳuñ durur ey merd-i bed-ḥāl

Saña kim dir birinden al bire vir
Eger borcuñ bilürseñ issine vir

Bu sözlerden dili yandı Reşīdüñ
İrür cānına ḥasret ol ḥamīdüñ

Dehān açup dir ey Behlūl-i ḫoş şān
Cevābuñdan şifā buldı dil ü cān

HM 157a

Daḫı artur baña bu nuṣḥ u pendi
Sözüñde bulmışam ḥālāt-ı ḳandi

Cevābında dir ey ehl-i melāmet
Ki vardur sende dūzaḫdan ʿalāmet

S 178b

Yumayınca cebīnüñden anı pāk
Anuñla ölme şaḳın olma der-ḫāk

B 145a

Cevābında didi şeh ḳanı aʿmāl
Didi bī-hūde itdüñ dime aḳvāl

Ġurūr u lehv ile olan ʿibādāt
ʿİbādetden şayılmaz anda heyhāt

4439b issine ol yire S.
4442b sözüñde: sözüñden S.
4446b ʿibādetden: ʿibādātdan B, D.

Cevābında didi ger bü'l-füḍūlam
Nesebde līk ben āl-i Resūlem

Didi Behlūl aña ey merd-i güm-rāh
"فلا انساب" didi Ḥażretu'llāh

D 182a Meger oḳımaduñ āyāt-ı Ḳur'ān
Ki andan ṭuymaduñ tenbīh-i Furḳān

4450 Didi Hārūn aña ey merd-i pür-sem
Şefāʿatdan ümīdüm bārī kesmem

Didi Behlūl aña ey merd-i pür-nāz
Eger iẕn olmasa ol daḫı olmaz

Dönüp aʿyāna dir ol şāh-ı ʿirfān
Beni öldürdi bu kes itdi bī-cān

Ḫudāyā Ḫān Murād kān-ı seḫāvet
Ḥabībüñden bula yarın şefāʿat

ʿİbret *

İşit bu remzi ey ümmīde maġrūr
Yaraşmaz kes ola ḥāline mesrūr

4455 Tecessüs eyleseñ aḥvāl-i dehri
Bulınmaz loḳması k'olmaya zehri

4447a merd-i güm-rāh: merd-i mezcūr HM.
4447b Ḫażretu'llāh: sūre-i nūr HM; mısrada geçen ayetin anlamı: "(Sûra üflendiği zaman artık aralarında) akrabalık bağları kalmamıştır." , Mü'minûn, 23/101.
4453 -HM, S.
* -B.
4454b mesrūr: maġrūr B.

Ne balı var ki olmaya belāsı
Ya luṭfı var mı k'olmaya cefāsı

S 179a Gül alduñ mı ele bī-ḫār ola ol
Ya gördüñ mi kesi bī-zār ola ol

Bunuñ her nūşınuñ ṣad nīşi vardur
Senüñle daḫı çoḳ çoḳ işi vardur

HM 157b Yüzüñe güldügine olma maġrūr
Seni ḳahr ile eyler ṣoñra maḳhūr

B 145b 4460 Kimi kim besleyüp eylerse tesmīn
Anı zebḥ eyler āḫir añla resmin

Bu maʿnādan vefāsı pes cefādur
Bu naḳşı görmeyen ʿayn-ı ʿamādur

D 182b Yime ḥalvāsını kim semmi vardur
Ki her şādı içinde ġammı vardur

Bu ḥāli añladılar ehl-i ʿirfān
Bunuñ luṭfından oldılar girīzān

Ḫırīdār oldılar ḳahr u cefāya
Mü'ebbed irdiler luṭf u vefāya

4465 Çün āḫir ḫāk olısar cism-i pāküñ
Düzilür ḫışt u kūze anda ḫāküñ

Baḳarsañ dīde-i ʿibretle ẕerrāt
İder her biri bir şehden ḥikāyāt

Der ü dīvār ile dem-sāz olayduñ
Tenezzül eyleyüp hem-rāz olayduñ

Ḫaberler viredi saña derūnı
Bileydüñ kim durur dünyā-yı dūnı

Ki her bir pāre-i ḫışt-ı muḥakkar
Düzilmiş maġz-ı insāndan muḳarrar

S 179b 4470 Ṭuyayduñ aṣlını her ḫāk ü ḫāruñ
Ser ü rūyı durur her gül-ʿiẕaruñ

Ḥayā idüp aña başmaz idüñ pā
Yürimezdüñ cihān içinda ʿamyā

İçersin kūzelerden āb u şerbet
Su'āl eyle işit andan ḥikāyet

Ḥikāyet-i Süleymān ʿAlā-Nebiyyinā veʿAleyhi's-Selām *

Süleymān-ı nebī ol meşreb-i pāk
Meger bir gün diledi keffe-i ḫāk

D 183a Ki anda olmaya hīç ḫāk-i ādem
Düzile kūze andan içe her dem

HM 158a 4475 Ṭalebkār oldı aña cinn ü insān
Ḳamu geşt itdiler kūh u beyābān

B 146a Bulınmadı bu üslūb üzre bir ḫāk
Ki ḫāk-i ādem olmaya ola pāk

* -B; Ḥikāyet-i Süleymān ʿAleyhi's-Selām HM.

Didi bir dīv getürem ben de bir ḫāk
Ki ḥaḳḳā mürde ḫākinden ola pāk

Ṭalup deryā içine oldı pinhān
Girüp deryā dibinde itdi seyrān

Getürdi bir niçe demden gil-i pāk
Anı bir kūze düzdi şöyle çālāk

4480 Süleymāna getürdi ḳoydılar āb
Eline aldı ol şāh-ı cihān-tāb

Su'āl eyledi ol dem kūzeye şāh
Nedür aṣluñ beni andan ḳıl āgāh

S 180a Didi ol kūze ey şāh-ı zamāne
Benem ḫāk-i fülān ibn-i fülāne

Ki ben deryā dibinde sāl-i çendīn
Yatup ḫāk oldum anda şöyle ġamgīn

Gelüp bu dīv benüm aldı gilümden
Ayırdı meskenümden menzilümden

4485 Getürdi kūze düzdi bunda ḥāli
Henī'en iç ṣuyı itme su'āli

Ki yoḳdur isteseñ itseñ nigāhı
Zemīnüñ kaʿrını tā püşt-i māhī

D 183b Bulınmaz bir avuç ṭopraḳ bī-dūd
Ten-i ḥayvāna ol olmaya maḫlūṭ

4477 -B.
4478b dibinde: dibine S.
4486a nigāhı: su'āli S.

İlāhī kūze-i şāhuñ der-īn-der
Gilin pāk eyle şuyın āb-ı kevşer

ʿİbret *

Eger baḳarsa şāhum merd-i bīnā
Ser-ā-ser şarḳ u ġarb-ı rūy-ı dünyā

4490 Görinmez ḫālī hīç ḫāk ü mederde
Ser ü pādur görinen daḫı dīde

Eger her kimsenüñ açılsa ʿaynı
Şühūd ile cihāna baḳsa yaʿnī

HM 158b, B 146b Derūnından açılsa gūş-ı ʿibret
Göreydi işideydi çoḳ dirāyet

Senüñ de ḫāk olur bu cism-i pür-nūr
Düzilür kūze andan yāḫū tennūr

Żarūrī dem-be-dem sūzān olursın
Yaḫod ẕerrāt olup perrān olursın

S 180b 4495 Nedür yā sende bu sevdā vü ġavġā
Derūnuñda olan pinhān u peydā

Gider sevdāyı sūd eyle ziyānuñ
Kemālāt ile maʿmūr eyle cānuñ

Ki ten maʿmūrınuñ yoḳdur beḳāsı
Ṭabīʿatdan fenā ister hevāsı

---

* 4488 -HM, S.
-B.
4496b kemālāt: kem[āl]āt D.

Teveccüh eyle pes eṭvār-ı ḳalbe
Gözet emri muḳayyed olma ḫalḳa

Bıraḳ bilmekligi bilmezlik ögren
Çü gördüñ gelmegi gitmeklik ögren

Ḥikāyet-i Merd-i Ṣāḥīb-Keşf *

Var idi bir kişi keşfiyle maʿrūf
Aña cümle nihān olmışdı mekşūf

Anı bir kimse itdi imtiḥānı
Getürdi türbe-i Ḫayyāma anı

Didi keşf eyle bu ḳabr issi kimdür
Ne ḥāl üzre durur keşf it mühimdür

Naẓar idüp didi ol merd-i ḫoş-kām
Bu bir kesdür işin itmemiş itmām

Şu gün kim işbu kes dergāha gelmiş
O demde eylemiş daʿvā-yı dāniş

ʿAyān olmış çü cehli şimdi ḫaclān
Olup ġarḳ-ı ʿaraḳ tersān u lerzān

Ẓuhūr itmiş çü taḥṣīlinde taḳṣīr
Yaḳar nār-ı nedāmet birle teşvīr

4498a eṭvār-ı ḳalbe: eṭvār-ı falḳa S.
* -B.
4500a kişi: kesī B, D.
4500b nihān: cihān B, D, S.
4502b üzre: issi S.

Ḫudāvendā varıcaḳ ol Murād Ḫān
Añа ḫoş-merḥabā di eyle iḥsān

S 181a

ʿİbret *

HM 159a, B 147a

O bir dergeh durur ey merd-i dānā
Vücūd ile varılmaz anda heyhā

O derde ḥalḳa çün heft āsmāndur
Ḳıyās itme ki ol kevn ü mekāndur

4510 Naẓar ḳıl şems-i pür-nūra semāda
Ser-i mismāra degmez ol ḳapuda

Megesdür maṭbaḫ-ı ḫˇānına ḳudsī
Ne yirdür kʾanda daʿvā ide insī

D 184b

Cihānda dirilen dānā vü ʿāḳil
O derde oldılar nā-dān u cāhil

Ṭalanlar maʿrifet baḥrine çālāk
Oḳurlar gice gündüz **"ما عرفناك"**

Geçinen ʿālemüñ merd-i ferīdi
Ḳaçan bildi ne-dānem oldı virdi

4515 Bilüp monlā diyiser anda men lā
Çü monlā lā olıcaḳ ḳala Mevlā

4506 -HM, S.
* -B.
4511a ḫˇānına: ḫūnına D.
4513b "Seni bilmedik", Yılmaz, age, s. 117.

Çü monlāsın n'içün men lā dimezsin
Bu terkībüñ rumūzın añlamazsın

Ḫoş eydürsin **"منم منلا دکر نیست"**
Budur maʿnā **"منم منفی دکر نیست"**

Velī fehm itmedüñ yābāna düşdüñ
Vücūduñ gözledüñ efsāne düşdüñ

Vücūduñ ḥarfini ger itseñ iʿrāb
Dü cevdür ḥāṣılı gel itme iġrāb

S 181b 4520 Çü cevdür ḥāṣıluñ ʿarż itme gendüm
Ki ʿarżuñ ʿırżuñı yırtar efendüm

İki gendümle çıḳduñ cennetinden
Dü cevle varmaḳ ister ḫıssetinden

Kemāline irürdüñ ʿilm-i naḥvı
Velī oḳumamışsın ʿilm-i maḥvı

B 147b

Ḥikāyet-i Dīvāne *

Ṣorar bir kimse bir dīvāneden ḫoş
Ki ey dīvāne-i Ḥaḳ merd-i ser-ḫoş

HM 159b, D 185a Ne işdedür Ḫudā vü Rabb-i ʿālem
Beyān eyle bize ey şaḫṣ-ı aʿlem

4517a Molla benim, diğerleri değildir (hiçtir).
4517b Sürgün edilen benim, diğerleri değildir.
4517b budur maʿnā : diyemezsin S.
4521b ister ḫıssetinden : istersin keremden B, D, HM.
* -B.

Didi gördüñ mi levḥ-i kūdegānı
Hemīn bu resmedür añla cihānı

Ki ol levḥa yazarlar naḳş-ı elvān
Diger sāʿat bozarlar eyle iẕʿān

Yaḫod şol deftere beñzer ki ḥessāb
Şümār eyler yazarlar anı küttāb

Ḥisābından çü ḥāṣıl ola maḳṣūd
Çekerler üstine pes ḫaṭṭ-ı nā-būd

Anuñ kārıdur ancaḳ maḥv u iṡbāt
Ṡebāt añlama bunda itme ṭāmāt

İlāhī şāhumuz Sulṭān Murād Ḫān
ʿAdāletle ṭura ṭurduḳça devrān

ʿİbret *

ʿAcebdür şimdi bu ehl-i zamāne
Göñül baġladı naḳş-ı kūdegāna

S 182a

Yoġ imiş çünki bu naḳşuñ ṡebātı
Gözet naḳḳāşı itme iltifātı

Bıraḳ elden bu ẕevḳ-ı bī-şümārı
Gözet ʿuḳbāda şāhum ol nigārı

4528b pes: bir D.
4529b itme ṭāmāt: eyle ṭāʿāt HM.
4530 -HM, S.
* -B.

Ser-i merdān u şāh-ı dü cihānı
Ki aʿnī Muṣṭafā ol lüṭf kānı

Ne resm ile cihāna geldi gitdi
Bu saṭḥ üzre işitdüñ ola n'itdi

D 185b

Bu naḳşa baḳmadı hergiz o şeh-bāz
Beḳāyı gözleyüben itdi pervāz

B 148a

Ṭaʿāmı cūʿ idi her dem o şāhuñ
İdāmı ḥüzn idi ol pādişāhuñ

Bu ḫırmenden dişürmedi o dāne
Ki dāmı var diyü itdi bahāne

Anuñ faḳr ile faḫr idi libāsı
Cenāb-ı Ḥażret idi ittikāsı

Şaçup dünyā yüzine ḫāk-i hicri
Göçüp pes lā-mekāna itdi seyri

HM 160 a

Ḥikāyet-i ʿArūs-ı Fāṭıma Raḍıya'llāhu ʿAnhā *

Üsāme didi kim emr itdi server
Ki Bū-Bekr ü ʿÖmer anda geleler

Ḫaber itdüm çü geldiler ḥużūra
Liḳāsıyla irişdiler sürūra

* -B.
4541b ki: gele S / geleler: yekser S.

Didi Zehrāya ol dem şāh-ı aḳṭār
Cihāzuñ her ne varsa eyle iḥżār

S 182b Egerçi nūr-ı çeşm-i Muṣṭafāsın
Ḳamu duḫterler içre müntehāsın

4545 ʿAlīye virürem bu dem seni ben
Ḫudādan böyledür emr-i müberhen

İşidüp Fāṭıma itdi ḥayāyı
Didi Seyyid gözet emr-i Ḫudāyı

İşidüp pes Ḫudā nāmını Zehrā
Yöneldi ḥücresine ol dil-ārā

Götürmiş el degirmenin eline
Ḳodı anı edeble maḥżarına

D 186a Diger köhne ḥaṣīr ez-berg-i ḫurmā
Daḫı naʿleyn ü misvāk-i muṭarrā

4550 Getürdi bir aġaçdan kāse-i pāk
Ne ḥāletdür bunı gel eyle idrāk

Daḫı bir saḫtiyān yaṣduḳı nā-gāh
Götürmiş geldi yārān itdiler āh

Daḫı bir köhne çāder yidi pāre
Getürdi anı da ol dem ḥużūra

B 148b Müheyyā oldı anda çünki esbāb
Görüp aġlaşdılar aṣḥāb u aḥbāb

Peyem-ber Seyyid-i evlād-ı Ādem
Götürdi el degirmenin hemān-dem

Ebū Bekr ol ḥaṣīri aldı başa
ʿÖmer yaṣduḳı aldı geldi cūşa

HM 160b
Pes andan Fāṭıma nūr-ı Peyem-ber
O köhne çāderi başına örter

S 183a
Giyer naʿleyni misvāki elinde
Giderler yolca z̲ikr-i Ḥaḳ dilinde

Üsāme didi kim ol kāse-i çūb
Elümde ṭutmış idüm ḫūb u merġūb

Çü Ḥaydar bābına geldük yegāne
Gözümden ḳan u yaş oldı revāne

Görüp bu ḥāleti Seyyid hemānī
Didi kim yā Üsāme ḳıl ʿayānī

Nedür bu girye vü zār u fiġānuñ
Nedür bu dūd-ı ḳalbüñ ḥüzn-i cānuñ

D 186b
Didüm ey cān u dil içre dil-ārā
Beni bu ḥāle ṣaldı faḳr-i Zehrā

Bu iken duḫter-i Sulṭān-ı ʿālem
Cihāzı pes budur va'llahü aʿlem

İşitdüm ḳayṣer ü kisrā vü ḳaymaz
Şu deñlü var metāʿı dimek olmaz

Ayaġuñ tozına degmezken anlar
Sizi böyle gören yaḳmaz mı cānlar

Didi kim yā Üsāme işbu miḳdār
Ölecek kişiye çoḳdur be-ṣad bār

Fenāya varısar çün cism ü aʿżā
Beḳāyı gözle olma bunda aʿmā

ʿİnāyetden Ḫudāyā vir baṣīret
Bu işden tā alavuz cümle ʿibret

ʿİbret *

B 149a

Ḫaber ṭuyduñ mı şāhum bu dügünden
Şerer irdi mi cāna bu dügünden

S 183b

Nübüvvet gülşeninüñ serv-i nāzı
Gelin olduḳda pes budur cihāzı

N'içündür ümmetüñ ednā faḳīri
Bu ḥāle rāżī olmazlar ḥaḳīri

Dirīġā vü dirīġā vü dirīġā
N'olısar ḥāl-i ümmet anda ferdā

HM 161a

İder her birümüz daʿvā-yı ümmet
Fażāḥatdür eger olmazsa müṣbet

Şular kim uymaya faḳrine anuñ
Ne raġbet ola daʿvāsına anuñ

---

* 4568 -HM, S.
-B.

D 187a

İmāmına uyar her kimse ferdā
Kime uyduñ gel inṣāf eyle yārā

Metāʿum ḳayṣer ü kisrāya beñzer
Sarāyum ḳulle-i ḥamrāya beñzer

Selāmet ṣūretinde miṣl-i Hārūn
Dili dünyā işinde hemçü Ḳārūn

Cehāletle işüm Bū Cehle beñzer
Maʿārifle sözüm şol āle beñzer

Ṭaşum ṣūretde İbrāhīm-i ḫoş-merd
Derūnumda velī Nemrūd-ı nā-merd

Yed-i beyżā ṣunarven hemçü Mūsā
İçümden siḥr oḳur Firʿāvn-ı tersā

Dilüñ ṣūretde Hārūn-ı berīdür
Velī fitneyle ḳalbüñ Sāmirīdür

Muḥaṣṣal uymadı ṭaşuñ derūna
Ne ḥācet söylemek kavl-i füzūna

S 184a

İşitdüñ ḫod bunı ey merd-i lālā
Baḳar ḳalbe Ḫudāvend-i Teʿālā

Eger ümmet degülse ḳalb-i mestūr
Dilüñ ümmetligine olma maġrūr

B 149b

Gel imdi ḥālüñi uydur Resūle
Teşebbüh itme Firʿavn-ı fuḍūle

4583a merd-i lālā: merd-i Mevlā HM.

Kime kim öykünürseñ bunda yārā
Anuñ ile ḳoparsın anda ferdā

Maḳāle-i Şeşüm Pādişāhuñ Altıncı Oġlı Gelüp ʿArż-ı Merām Ḳılduġıdur *

D 187b Gelüp altıncı oġlı ṣāḥib-esrār
Açup dürc-i dehānı ol güher-bār

Edeb birle dir ol ṣadr-ı ṣafāya
Göñül mā'il olupdur kīmyāya

HM 161b Eger bu maṭlaba ben irgürem rāh
Ḳamu benden olalar kīmyā-ḫᵛāh

4590 Eger bunuñla pür-dīnār olam ben
Ferāġ ehli olup dīndār olam ben

Cihānda ḳomayam faḳr ehli aṣlā
Teraḥḥum eyleyem eytāma vaṣlā

Cevāb-ı Peder *

Açup gencīnesini şāh-ı maʿnī
Ġınā virür aña remz ile yaʿnī

S 184b Didi ey kīmyā dāmına pā-bend
Sümūmın gizleyüp ʿarż eyleyen ḳand

4586b anuñ ile ḳoparsın: anuñ ile ḳopısarsın D.

* -B; Pādişāhuñ Altıncı Oġlı Gelüp ʿArż-ı Merām Ḳılduġıdur HM.

* -B.

Me’āli gözle itme ḥüsn-i taʿbīr
Buña her kim ḳarışdı buldı taġyīr

Bu meylüñ menşe’i ḥırṣ-ı denīdür
Uyar mı ḥırṣa her kim ādemīdür

Meger fehm itmedüñ dünyā-yı fānī
Kime kim virdi nānı dökdi ḳanı

Ki her bir dānenüñ ṣad dāmı vardur
Ne deñlü çoḳ iderseñ vāmı vardur

Ḳo bunuñ dānesin dāmdan emīn ol
Ḳanāʿat cübbesini giy kemīn ol

D 188a Cihānuñ var ise ger kīmyāsı
Kazanmaḳdur kişi īmān-ı ḫāṣṣı

B 150a K’aña yol bulmaya İblīs-i melʿūn
Saʿādetle göçe ol ʿabd-i me’mūn

Cihān pür zer iderseñ kīmyādan
Çü īmān olmasa kemsin gedādan

Ṭaleb ḳıl bunı ey ferzend-i şāṭır
Ki faḳr ehli bunuñla pādişādur

4594b buldı: oldı HM.
4595b ādemīdür: o senīdür S.
4602a ḳıl: eyle (Mısra bu şekliyle vezne uymamaktadır) HM.

Ḥikāyet-i Ebū Bekr-i Varrāḳ *

Çü dünyādan gider Bū Bekr-i Varrāḳ
Görür rü'yād'anı bir merd-i müştāḳ

HM 162a
Ḳatı ḥüzn ile olmış zār u giryān
Bu kes ṣorar aña ey şāh-ı pīrān

S 185a
Nedür bu girye vü zāruñ müselsel
Sen idüñ zübde-i ümmet muḥaṣṣal

Cevābında didi ol baḥr-i ʿirfān
N'içün ben olmayam nālān u giryān

Ki on kimse bu gün defn oldı ḳabre
Ḳamusı küfr ile geldi bu ḥufre

Bulınmadı içinde biri mü'min
Ḳamusı küfr iledür ġayr-ı mūḳin

Budur pes girye vü zārum firāvān
Yaraşur olsa yaşum baḥr-i ʿummān

Ḫudāyā ṣoñ nefes cümle ʿibādı
Göçür īmān ile virgil murādı

* -B.
4603b bir:- D.
4609b baḥr-i ʿummān: baḥr-i ʿirfān B.
4610 -HM, S.

ʿİbret *

D 188b

ʿAceb müşkil görinür rāh-ı īmān
ʿAceb ġāfil görinür bundan insān

Şu kim ġāfil durur āḫir nefesden
Gülüp oynar ḫaber ṭuymaz bu sesden

Hemīşe ḫū idinmiş luʿb u şādı
Ṭolu vesvās ile anuñ nihādı

B 150b

Ḥużūrı var ki ʿaḳlı yoḳ başında
Ki bī-hemdür gezer dünyā işinde

4615 Şu kim oldı bu işlerden ḫaberdār
Ḥużūrından be-küllī oldı bīzār

Ḳoyup maʿmūrı ol vīrāna düşdi
Fiġāna başlayup yābāna düşdi

Bu ġam içinde çünki ṭuydı esrār
Bıraḳdı ʿīşini pes oldı ġam-ḫˇār

S 185b

Büküp dāl eyledi ol dem nihālin
Boyadı zaʿferāna surḫ u alin

Ḥikāyet-i Süfyān-ı Ṣevrī *

Civān iken meger Süfyān-ı Ṣevrī
Bükülmişdi bili olmışdı egri

---

* -B.
4618a büküp: bu gün S.
* -B.

HM 162b

Didi bir kimse ey sulṭān-ı esrār
Civān iken ḳadüñ dāl oldı yek bār

Elif dāl olmaya şimdi sebeb ne
Beyān eyle bize ey pīr-i Mihne

Didi var idi bir üstād-ı dānā
Anuñla olmış idüm ben tüvānā

D 189a

Baña irşād iderdi rāh-ı dīni
Ben andan almışam ʿilm-i ledünnī

Düşer bir gün ecel dāmına nā-gāh
Oturdum yaṣduġı yanında āgāh

Görürem düşdi küllī ıżṭırāba
Diyesin düşdi ol dem gird-āba

Düşer āteşlere ol cān-ı pāki
Ḳamu lerzān olur aʿżā-yı ḫākī

Ṣaçar çeşminden ol dem āb-ı ḥasret
Anı ġarḳ itdi şöyle baḥr-i ḥayret

Didüm şeyḫā ne ḥāletdür bu ḥālet
Var iken sende çoḳ keşf ü kerāmet

Nedür cānuñda bunca ıżṭırābuñ
Nedür cismüñde lerze başda tābuñ

B 151a , S 186a

Didi ġamlar yimişdüm sāl-i pençāh
Ki bu demde bulaydum ḳurb-ı dergāh

Ṣanurdum irdi īmānum kemāle
Zevālin añladum düşdüm bu ḥāle

Ḫiṭāb irdi bu dem ez-Ḥażretu'llāh
ʿİtāb ile didi ey ʿabd-i güm-rāh

Bize lāyıḳ degülsin eyle idrāk
Maḳām-ı ḳudsde olmaz merd-i nā-pāk

Yaraşmazsın bizüm dergāhumuzda
Ki olmazsın bizüm sen ḳurbumuzda

4635 İşitdüm bu sözi gird-āba düşdüm
Ciger ḳan oldı pes ḫūn-āba düşdüm

D 189b İşidelden bunı ez-pīr-i üstād
Büküldi ḳāmetüm çün şeyḫ-i heftād

HM 163a Çü üstāduñ budur ḥāli o demde
Ne ola ḥāl-i şākird ey ḫuceste

Meded irgür meded ey Rabb-i Mennān
Ḳarīn eyle bize īmān u Ḳur'ān

ʿİbret *

Bu ḥāletden dirīġ u zār u efġān
Ki yol üzre yanupdur şemʿ-i īmān

4640 Eser bād-ı hevā üstine her bār
"خدایا شمع مارا تو نکه دار"

4633b ḳudsde: ḳudse D.
4637b ey ḫuceste: ol veremde S.
4638 -HM, S.
* -B.

Çü baḥr-i maʿṣıyet pür-mevc ü gird-āb
Niçeler oldı ol mevc içre ġarḳ-āb

Düşüpdür zevraḳ-ı īmān o baḥre
Bu ḫavf içinde ḳalmışdur figāre

S 186b Şeb-i tārīk ü mevc ile girān-bār
Ne bilsün bunı sāḥilde sebük-bār

Ne reh peydā ne menzil āşikāre
Ne ḫod sāḥil görinür ne kenāre

B 151b 4645 Yaḳīn olmasa bu īmāna lenger
Şikest olurdı ol deryāda yek-ser

Dilerseñ ḳoyasın pāy-ı ḫalāṣı
Bu deryā sāḥiline giy palāsı

Şerīʿat yelkenin aç bu maḥalde
Dümenin ṭut ṭarīḳuñ muḥkem elde

Muvāfıḳ rūzgār it aña āhı
Ḥaḳīḳat sāḥiline it nigāhı

D 190a Gicelerde uyuma ḳıl münācāt
Döküp gözler yaşın it ʿarż-ı ḫācāt

4650 İşüñ feryād u zār olsun hemīşe
Yaşuñ nehr ü biḥār olsun hemīşe

Bu ḥāl üzre dile andan ʿināyāt
Ki ʿavn ola cemīl olur cināyāt

4640b Ey Allah'ım! Mumumuzu gözet.

Bu deryā üzre çün cismüñ gemidür
ʿİnāyet yili iste kim demidür

Ḥikāyet-i Pīr-i Yahūdī ki Be-ʿAvn-i Ḥaḳ Müslim Şüde *

HM 163b

Var idi Şām içinde bir Yahūdī
Göñül ṣaḥfında yazmışdı cüḥūdī

Meger bir gice ol oḳurdı Tevrāt
Be-nā-gāhī buña irer ḥikāyāt

S 187a

4655 Ki ögmişdi Muḥammed Muṣṭafāyı
Ziyāde medḥ idüp kān-ı vefāyı

Görüp anı cehūd-ı pür-ʿadāvet
Anı maḥv itdi bā-dest-i ḫıyānet

Alur destine Tevrātı diger rūz
Görür yine yazılmış nām-ı fīrūz

Anı dest-i ḥased birle diger bār
Bozar yaʿnī anı görmeye aġyār

Üçünci gün açar Tevrātı der-ḥāl
Görür yine yazılmış nām-ı ḫoş-fāl

4660 Ṭoġar nūr-ı Muḥammedden aña nūr
Ṭolar ḳalbi maḥabbetle bulur sūr

* -B.
4658b anı görmeye aġyār: ki görmeye hīç aġyār D.

D 190b, B 152a

İrer ol dem aña Ḥaḳdan hidāyet
Dili yumşar bulur andan ʿināyet

Göñülden eydür ol dem merd-i tersā
Nedür bunca ḥased ey şaḫṣ-ı be’sā

Ṣuvanur mı gil ile şems-i pür-nūr
Çüvāl içre süñi olur mı mestūr

Bozılur levḥ-i dilinden ʿadāvet
Yazılur yirine naḳş-ı maḥabbet

Bu dīne düşmen iken ol Yahūdī
Bu dem sevdi hidāyet itdi Hādī

Hemān-dem ʿāşıḳ oldı Muṣṭafāya
Dil ü cān ṭālib oldı Bü’l-vefāya

Ḳarārı ḳalmayup ol murġ-ı bī-cān
Medīne yolına gitdi şitābān

S 187b

Havā issi derūnı pür-ḥarāret
Bu ḥālāt üzre gitdi niçe müddet

Ṣulardı yolları ol Pīr-i Kenʿān
Ṣaçardı rāhına dürr ile mercān

Bu ḥāl üzre dönüpdi gird-bāda
Bu maʿnādan oḳurdı ol fütāde

Ḳaṣīde *

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Derdüñ ey ʿālem ṭabībi baña dermān olsun
Vireyin varumı tek mürde dile cān olsun

ʿAynumuñ ʿilletine ġayrı devāyı n'iderem
Ḫāk-i rāhuñ gözüme kuḥl-i Ṣıfāhān olsun

Ṣulasam kāse-i çeşm ile n'ola yollaruñı
Ġarāżum bu ki yoluñ dürr ile mercān olsun

Sürme bī-gāne diyü bāb-ı keremden şāhum
Ḳapuña geldi bu miskīni ḳo mihmān olsun

4675 Āsitānuñda niçe bende olur şāh-ı cihān
Bu gedāña daḫı luṭf eyle ki derbān olsun

ʿĪd-i vuṣlat ḫaberin bendeye her kim ki vire
Müjdeye cān u dilüm ṣıdḳ ile ḳurbān olsun

B 152b Dāġ-ı mihrüñ ki maḥabbetde nişān olmışdur
Sīne üzre çekeyin ki aña ʿunvān olsun

Ben tegi kes ḫarem-i kūyuña hergiz varımaz
Beni cezb eyle keremden yolum āsān olsun

Āsitānuñda senüñ zerre degüldür Şemsī
İltifāt eyle şehā zerreye tābān olsun

---

* -B.
4671a derdüñ: derüñ S (Mısra vezne uymamaktadır).
4673a ṣulasam: ṣulayam S.

İrer bir gün Medīne şehrine ol
Gelür mescid ḳapusına ṭutup yol

Gelür ol dem Enes nālān u giryān
Yahūdī dir aña ey baḥr-i ʿirfān

Beni ilet Resūlüñ ḥażretine
Ki sözüm var diyem tā ḫıdmetine

Enes mescid içine iltdi anı
Görür bir ḳavm oturmış nā-gehānī

Ḳamunuñ ḳalbi pür-ġam çeşmi pür-nem
Ṭurur miḥrābda ol Ṣıddīḳ-ı efḫam

Ḳamusı fikr ü ḥayretde murāḳıb
Peyem-ber ṣandı Ṣıddīḳı o ṭālib

HM 164b, D 191b

Didi kim ey Resūl-i Ḥażretu'llāh
Selām ider saña bu pīr-i güm-rāh

İşitdiler çü nāmından ḥikāyāt
Ḳopar pes içlerinden vecd ü ḥālāt

Göñül deryāları ol dem ider cūş
Cigerler pārelerler şöyle bī-hūş

* -B, - HM.
4683b oturmış: otur S.
4687b içlerinden: içlerinde HM.
4688b pārelerler: pāreler (Bu şekliyle mısra vezne uymamaktadır) HM.

Gehī nālān gehī giryān olurlar
Gehī sūzān gehī ḥayrān olurlar

Döküp gözler yaşın çün ebr-i bārān
Zihī bārān ki dökdi anı yārān

Bu ḥālātı görüp ol merd-i ḥayrān
Ḫiṭābına olur ol dem peşīmān

S 188b Didi anlara ben merd-i ġarībem
Ṭarīḳ-ı dīni bilmez bir cühūdam

B 153a Ne bilsün rāz-ı dīni merd-i ser-keş
Ki ṣaldum ḫırmene bir sözle āteş

ʿÖmer didi aña ey pīr-i mechūl
Bu iş senden degüldür olma meblūl

Velī bu dünyeden Sulṭān-ı ʿālem
İki gündür ki göçdi bu durur ġam

İşitdük çünki senden nāmın anuñ
Yine içdük ġamından cāmın anuñ

Bu ḥāletden cigerler yaralandı
Oñulmadın cerāḥat pārelendi

Güneşden çünki dūr oldı bu ẕerrāt
Ḳaçan bir daḫı irer aña heyhāt

4689b sūzān gehī ḥayrān: ḥayrān gehī sūzān
4692a ben merd-i ġarībem : ben bir merd-i ġarībem (Bu şekliyle mısra vezne uymamaktadır) HM / ġarībem: naḫīfem S.
4692b cühūdam: żaʿīfem S.
4697b oñulmadın: oñulmadın S.

D 192a

Deñizden dūr olupdur bunca māhī
ʿAceb mi göklere çıḳarsa āhı

Cihān bir cism idi Seyyid aña cān
Neye yarar bilürsin cism-i bī-cān

Çü riḥletden Yahūdī oldı āgāh
İdüp ṣaʿḳa hemān-dem ḳıldı bir āh

İdüp ol cāmesini pāre pāre
Dögerdi sīnesine seng-i ḫāra

HM 165a

Dökilürdi gözinden dürr ü mercān
Yeñi mātem ẓuhūr itdi pes ol ān

Muḥaṣṣal çün nihāyet buldı ol şūr
Gelüp başına ʿaḳlı merd-i bī-zūr

S 189a

Ḫiṭāb idüp dir ey Bū Bekr-i Ṣıddīḳ
Çü sensin nā'ib-i Sulṭān-ı tevfīḳ

Keremden baña eyle ʿarż-ı İslām
Ki tā ḫoş-nām ola bu pīr-i bed-nām

Aña telḳīn idüp oldı Müselmān
Ṭoġup göñli göginde şems-i īmān

Didi ey zümre-i aṣḥāb u aḥbāb
Egerçi luṭf-ı Ḫaḳḳ oldı be-her bāb

Veli bir ḥācetüm var şöyle mektūm
Dilerven olmayam andan da maḥrūm

B 153b

Egerçi ben degülem aña lāyıḳ
Velī bir cāmesin diler bu ʿāşıḳ

D 192b

Çü görmedüm mübārek rūyın anuñ
Alam tā ḫırḳasından būyın anuñ

ʿÖmer didi ki vardur ḫırḳa-i pāk
Velī Zehrā ḳatında ey ṭalebnāk

ʿAlī didi ki bu maṭlab revādur
Bu işe cümlemüz varmaḳ sezādur

Niçe müddet durur ol Bint-i sulṭān
Ḳapusın açmamışdur şöyle giryān

Alup pīri gelürler cümle aṣḥāb
Der-i Zehrāya her biri ciger-tāb

Edeble çün iderler daḳḳ-ı bābı
Derūnından ider Zehrā ḫiṭābı

Ki kimdür bu maḥalde rūz-ı mātem
Beni sūzān iderken sūz-ı mātem

S 189b

N'içün rāḥat ḳomazlar bu yetīmi
Ki ser-pūş eyledüm bu dem kilīmi

Didiler cümle ey bānū-yı cennet
Yaḳupdur cümlenüñ cānın bu miḥnet

HM 165b

Velī bir ḫıdmete geldük ḥużūra

4714a niçe müddet durur: ki bir hefte durur HM.

Keremden gūş ḳıl düşme fütūra

İcāzet oldı pes itdiler iʿlām
Didiler ḳıṣṣa-i pīri ser-encām

Didi āh eyleyüp ol bint-i server
Ḫaṭā yoḳdur ki ḥaḳ söyler Peyem-ber

Vaṣıyyet eylemişdi bana ol şāh
Ki bir ʿāşıḳ geliser bana ez-rāh

Beni bulmayısardur lākin ol şūr
Aña bu ḫırḳa[y]ı vir saña destūr

D 193a 4725 Ḳatı ʿāşıḳ durur görmez çü rūyum
Ala bu cāmeden tā ʿıṭr u būyum

Daḫı benden selām irgür o pīre
Yaḳındur vaḳti tiz gelsün ḥużūra

B 154a İşitdi bu sözi çün pīr-i medhūş
Ziyāde oldı şevḳı eyledi cūş

Giyürdiler aña ol ḫırḳa-i pāk
Alup būyın ider cān cübbesin çāk

Çü Yaʿḳūb idi aldı būy-ı Yūsuf
Gözine sürdi itdi çoḳ teʾessüf

4730 Çü aʿmā idi ol dem oldı bīnā
"رای من خرقة نورا مبینا"

4730b" Hırkadan apaçık bir nur gördü."

S 190a

Bu ḥāletden çü buldı rūşenālıḳ
Bulur bī-gāne iken āşinālıḳ

Ṣafā buldı çü cānı ṭālib oldı
Bu dem ḫāk-i Resūle rāġıb oldı

İletdiler anı pes ravżasına
Yaḳar nār-ı firāḳı sīnesine

Düşüp ḫākine gitdi iḫtiyārı
Sürüp rūyın o ḫāke itdi zārī

4735 Çü ʿāşıḳ irdi maʿşūḳına nā-gāh
Ḥarāretle derūnī itdi bir āh

Ḳafesden uçdı ol dem murġ-ı cānı
Vaṭan idindi eski āşiyānı

Ḫudāyā baḫt-ı şāhı rūşenā ḳıl
Ḥabībüñle bulışdur āşinā ḳıl

HM 166a

ʿİbret *

D 193b

Gel ey ḫā'if olan ehl-i cināyāt
Ümīdüñ kesmeyüp iste ʿināyāt

Ki andan olsa bir zerre ʿināyet
Cemīl olur o dem senden cināyet

4737 -HM, S.
4737a rūşenā ḳıl: rūşenālıḳ B.
4737b āşinā ḳıl: āşinālıḳ B.
* -B.

ʿİnāyet irdi çün kim pīr-i Şāmī
Çi ger yumışdı ol nām-ı kirāmı

Yuyıldı ḳalbinüñ küfr ü şeḳāsı
ʿAdāvet gitdi oldı āşināsı

B 154b ʿAdāvetden dönüp itdi tevādüʿ
ʿİnād ehli iken itdi tevāżuʿ

Dönüp düşmenliginden çeşmi nem şüd
Ġurābü'l-beyn iken şimdi behim şüd

S 190b Baʿīd iken irişdi ṣaḥn-ı ḳurba
Gidüp bā-i baṭālet irdi ʿīde

Şeḳāvet defterinden oldı mehcūr
Saʿādet ṣaḥfı içre oldı mesṭūr

Münācāt *

İlāhā pādişāhā dil-nüvāzā
Kerīmā cürm-baḫşā kār-sāzā

Eger sen gel dimezseñ bī-nevā ḳul
Saña sensüz varımaz bir ayaḳ yol

Liyāḳat kimde vardur zīr ü bālā
Velī luṭfuña yoḳdur ḥadd ü iḥṣā

Ümīdüm kesmezem ḥāşā ṭapuñdan
Ne yire varayum şāhum ḳapuñdan

* -B.

Ḥabībüñ nāmını ḥakk eyleyen ʿāḳ
Ḳabūl oldı be-āḫir buldı irfāḳ

D 194a

Ḥabībüñ nāmını ben sāl-i pençāh
Yazupvan ḳalbüme ki sensin āgāh

Fe-ḥāşā ṣümme ḥāşā cehilden
Anı maḥv idesin bu levḥ-i dilden

HM 166b

Ne ḥaccum var ne ṣavmum ne ṣalātum
Ne neflüm var ne ḳurbum ne ṣılātum

Ne zühdüm var ne ʿilmüm var ne ʿirfān
Benem şāhum ḳapuñda aç u ʿuryān

Kemālüm yoḳ durur ser-pā ḳuṣūram
Ḥalāvet yoḳ dilümde bī-ḥużūram

S 191a

Velī birligüñe itmişven iḳrār
Ümīdüm kesmezem va'llāhi ṣad bār

Ne var müflis isem ben sen tüvānā
N'ola ednā isem sen Rabb-i aʿlā

B 155a

Ne ġam ben mücrimem sen Rabb-i Ġaffār
N'ola pür-ʿayb isem sen Rabb-i Settār

N'ola ben ḍāll isem ey Rabb-i Hādī
Sañadur çünki ʿabdüñ iʿtimādı

Ḳapuña geldi şāhum ʿabd-i ābıḳ
Anı eyle ki oldur saña lāyıḳ

4752a cehilden: dergehüñden B, D, HM.
4753b neflüm: naḳlüm D.

Ḫudāvendā benem ol pīr-i Şāmī
Baṭāletle geçürdüm ṣubḥ u şāmı

Cefā işinde çün buldum nihāyet
Ṭalebkāram bu dem senden ʿināyet

D 194b Ḥabībüñ āsitānına ḳodum baş
Şefīʿ idindi anı ʿabd-i ḳallāş

Çü sensin evvel ü āḫir ümīdüm
Kime yalvaram ey Rabb-i Mecīdüm

4765 İlāhī ism-i z̲ātuñ ḥürmetīyçün
İlāhī z̲āt-ı pāküñ ḥürmetīyçün

İlāhī ʿafv u cūduñ ḥürmetīyçün
Fenā bulmaz vücūduñ ḥürmetīyçün

İlāhī luṭf-ı bī-ʿillet ḥaḳıyçün
İlāhī faż̈l-ı bī-żınnet ḥaḳıyçün

Bizi āḫir nefesde itme maḥrūm
Keremden faż̈luñ ile eyle merḥūm

S 191b

Ḫātime-i Kitāb-ı İştiyāḳ Ḥikāyet-i Şemsü'd-dīn-i Mü'ellif-i Īn Evrāḳ *

HM 167a Ḳaçan kim ben de bu dünyāya geldüm
Ḳoyup aʿlāyı bu ednāya geldüm

4768b merḥūm: maḥrem D.
* -B.

Perīşān oldı ʿaḳlum bu ʿanādan
Anuñçün bī-ḫıred ṭoġdum anadan

Büyüdüm çün ki ʿaḳlum başa geldi
Ṭayındum anda başum ṭaşa geldi

Bu şehr içre birez bī-hūde gezdüm
Hevesden niçe olmaz nesne düzdüm

Çü gördüm her kişi bir işe peyvend
Anuñla göñlin egler şöyle dil-bend

B 155b Ṭarīḳ-ı ʿilme oldum ben de meşġūl
Birez kesb eyledüm maʿḳūl u menḳūl

D 195a Çü ḥāṣıl oldı andan mā-teyesser
Bu dem taʿlīm ü taṣnīfe ḳodum ser

Birez yildüm yöpürdüm bu hevāda
Vücūd olmış arada istifāde

Gehī itdüm bu ḫalḳa vaʿẓ u tefsīr
Velī bu nefsüme itmedi teʾṯīr

Görürem bed-ter itmişem vücūdum
Vücud ile idem mi hīç sücūdum

Ḥicābum bir iken ṣad güne olmış
Bu işler ser-be-ser efsāne olmış

Ṭaleb itdüm bu dem bes ʿilm-i ḥāli
Ḳoyam ḳāli bulam andan kemāli

S 192a İrişdüm Ḥażret-i ʿAbdü'l-Mecīde
Ki Şirvān idi mevlid ol ḥamīde

Ṭoḳuz yüz altmış üç içinde Rūma
Ḳadem başdı fidā cānum ḳudūma

Ki ol cümle ʿulūma maẓhar idi
Sülūk ehline rūşen rehber idi

Ḫuṣūṣā baḥr-i tevḥīde o sulṭān
ʿAceb ġavvāṣ idi ol kān-ı ʿirfān

4785 Yapışdum dāmen-i pākine anuñ
Yüzüm ḫāk eyledüm ḫākine anuñ

HM 167b Niyāz itdüm didüm ey mürşid-i Hād
Beni irşāduñ ile eyle dil-şād

Didi ol pīr o dem ey merd-i monlā
Ne istersin dimezsin çün ki men lā

Vücūd ile gidilmez anda heyhāt
Yüri var vaʿẓ u dersüñ eyle kerrāt

Ṣanursın sen bu şehrüñ kāmilisin
Ḥaḳīḳatde bu dehrüñ ġāfilisin

4790 Vücūduñdan dü cevdür çün ki ḥāṣıl
Dü cevle kim ola dergāha vāṣıl

B 156a Bıraġursañ cevi cevher olursın
Urup iksīre el berter olursın

4788b kerrāt: tekrār S.

Bu mektebde olursañ ṭıfl-ı nādān
Yazıla levḥüñe bir demle ʿirfān

Keserseñ ger lisān-ı iʿtirāżı
Bulasın külḫan içinde riyāżı

S 192b Ṣafā añlar iseñ ṣaff-ı niʿāli
Bu bābuñ reddi yoḳdur pes teʿāli

4795 Didüm semʿān vü ṭāʿan bende oldum
O dem teslīm olup efgende oldum

Çü oldum mektebinde ṭıfl-ı ebced
Budem ḥakk oldı dilden ẕikr-i eb ced

Ne-dānem dersini pes itdi taʿlīm
ʿUyūb-ı nefsi fehm itdüm be-tefhīm

Çü ʿaybı beyʿ idüp oldum ḫaberdār
Şu sūd itdüm ki itmemişdi tüccār

Bu dem bildüm beni benden uṣandum
Geçen aḥvāli ẕikr itdüm utandum

4800 Baña himmetler itdi güne güne
ʿAceb şefḳatler itdi güne güne

D 196a Derūnī anda ḥamd itdüm Ḥamīde
Ki irgürdi beni ʿAbdü'l-Mecīde

Çü oldum ḫıdmetinde sāl ü eyyām
Civār-ı Ḥaḳḳa göçdiler ser-encām

4797a pes: çü S.

HM 168a İlāhī mest-i rāḥ eyle hemīşe
İlāhī müsterāḥ eyle hemīşe

Ḳoyup ḫıdmetde ʿabd-i kem-terini
Feżā-yı ḳudsüñ oldılar mekīni

4805 Olar gitdi bu ben ġurbetde ḳaldum
Olar rāḥatda ben miḥnetde ḳaldum

Tefekkür eyledüm pes ḥasb-i ḥālüm
Te'emmül eyledüm bir dem me'ālüm

S 193a Ki her bir kes olur bir ḫayr ile yād
Duʿālarla olur rūḥı anuñ şād

B 156b Anı mürde dime kim zindedür ol
Ki her dem raḥmet ile ḫandedür ol

Senüñ neñ var ne itdüñ sen de iḥżār
Ki sen gitseñ senüñçün ola bāzār

4810 Bu fikr ile o dem bāzāra vardum
Temāşā eyleyü ʿaṭṭāra vardum

Görürem anda bir dükkān-ı ʿāli
Temāşā eyledüm buldum mecāli

ʿAceb tertīb ile düzmiş bir üstād
Hezār elṭāf-ı Rabbānī ber ü bād

Anuñ vaż'ını itmiş şeş merātib
Muraṣṣaʿ eylemiş tertīb-i rātib

4813a vaż'ını: vaşfını S.

D 196b

Ḳomış her mertebede çoḳ ḥıḳāḳı
Velī ser-beste itmiş ittifāḳı

4815 Düzüp her ḥoḳḳada envāʿ-ı ʿıṭrı
Ki yaʿnī gizlemiş eṣnāf-ı sırrı

Şu ʿıṭrı anda cemʿ itmiş o ʿaṭṭār
Ḳoḳusından gider her hūş-ı hüşyār

Çü maʿdin olmış ol her ṭayyibāta
Baḳılmaz anda hīç ḳand ü nebāta

Daḫı her dürce derc itmiş maʿācin
Ḳomış her derdüñ anda ṣad ʿilācın

Cevāhirden düzilmiş cümle terkīb
Görilmemiş bu üslūb üzre tertīb

HM 168b, S 193b 4820 Ki her bir ḥoḳḳası sulṭāna lāyıḳ
Berāy-ı tuḥfe ol cānāna lāyıḳ

Çü būyın aldum oldum mest ü ḥayrān
Degül ol būy-ı āhū-yı beyābān

Bu şān ile velī düşmiş kesāda
Bulınmaz müşterī virseñ mezāda

Ġarīb olmış dilinden bir bilür yoḳ
O dükkānuñ öñine bir gelür yoḳ

Bürūdetden vilāyet ḫalḳı mezkūm
Anuñçün şöyle ḳalmış būyı mektūm

B 157a

Bi-ḥamdi’llāh ḫaber aldum bu būdan
Aña ṭālib olup girdüm ḳapudan

Dilin buldum açup dükkāna girdüm
Açup dürcüñ ḳapaġın kāna irdüm

D 197a

Yed-i ḥikmetle çün serpdüm ṭuvaġın
Muʿaṭṭar eyledüm cānuñ dimāġın

Anı ʿarż eyledüm iḫvān-ı dīne
Birez işrāb idüp ehl-i yaḳīne

Çü būyından ḫaber ṭuydılar aḥbāb
Ṣafā bulup didiler bize her bāb

Çıḳar bu dürc içinden bu metāʿı
Gider maʿnā yüzinden bu ṭuvaġı

Yayılsun ʿāleme ʿıṭr-ı muṭarrā
Muṭayyeb ola tā kim şehr ü ṣaḥrā

Bu şehr içinde aç dükkān-ı ʿaṭṭār
Bulurlar anı būyından ḫırīdār

S 194a

Bu maʿnādan çü ilḥāḥ itdi iḫvān
Didüm feṭḥ eyleye Fettāḥ u Deyyān

Ṣıġındum ol Cenāb-ı Kibriyāya
Yüz urdum ḫāk-i bāb-ı Muṣṭafāya

4826a buldum: bulup HM.
4830b ṭuvaġı: ṣudāʿı S.

4835 Bu ḥabl-i saʿyi bend itdüm miyāna
Ki yaʿnī ḫıdmet idem dōstāna

Bu żaʿf ile çü yapdum ben de bir kār
Şu vaż‘ üzre ki itdi Ḫˇāce ʿAṭṭār

HM 169a Velākin ḥoḳḳa-i dükkān-ı ʿaṭṭār
Ḥisābı çoġ idi ṣūretde bisyār

Egerçi cümlesi maḳbūl ü mevzūn
Se’āmetden velākin ġayr-i me’mūn

Müfīd ü muḫtaṣardur çünki evlā
Mülaḫḫaṣ eyledüm pes oldı aʿlā

D 197b 4840 Yüz urdum pes aña yüz dürcin aldum
Ki dürci cerd idüben dercin aldum

Çıḳardum yaʿnī dürcinden cevāhir
Ṭabaḳlarda ḳodum ben şöyle ẓāhir

B 157b Ki her kimse ola aña ḫırīdār
Çi ger ḫar-ṭabʿ olan olmaz ḫaberdār

N’ider ḫar cevheri çün ol cev ister
Ṣadā-yı murġı bilmez ʿav ʿav ister

Çün ol oḳumamışdur Manṭıḳu’ṭ-Ṭayr
Nühāḳ-ı ḫar gerek pes aña lā-ġayr

4835a ḥabl-i saʿyi: ḥabl-i maʿnī D.
4837 beytin mısraları 4838 numaralı beytin mısralarıyla karıştırılmıştır S.
4838a cümlesi: cümleten D.
4838b se’āmetden: şe’āmetden S.

4845 Bi-ḥamdi’llāh bu üslūb üzre dükkān
Tamām oldı bi-ʿavn-i Rabb-i Mennān

S 194b Bu kār içre ʿömürden eyledüm ḫarc
Ṭabaḳlarda cevāhir eyledüm derc

Ki ḫālī idi andan dürc-i sābıḳ
Eger taṭbīḳ iderseñ ola bayıḳ

Çü dükkānı bezetdüm yüz ṭabaḳla
Müzeyyen eyledüm zerrīn varaḳla

Ḳodum her bir ṭabaḳda çoḳ ʿiberler
Recā budur ḳala benden eṣerler

4850 Çü temṣīl üzre didüm bu kelāmı
Murādum pes budur diñle merāmı

İlāhī-nāmesinden Şeyḫ Ferīdüñ
Ki ʿAṭṭār idi nāmı ol ḥamīdüñ

Çıḳardum ṣad ḥikāyet zübdesinden
Ki yaʿnī lübbin aldum ḥabbesinden

D 198a ʿAcem dilinden itdüm anı iḫrāc
Bi-ḥamdi’llāh ki oldı sifr-i vehhāc

HM 169b Ḳodum her ḳıṣṣaya ʿibretle ʿunvān
Göre tā ʿayn-ı ʿibret birle iḫvān

4846a içre: üzre HM.

Terabbuʿ ide itmeye ʿubūrı
Bula her ʿibret içinde ḥużūrı

Çü nüh ṣad çār u heştād içre itmām
İdüp urdum aña **ʿİbret-nümā** nām

Umaram ki görüp ṣāḥib-naẓarlar
ʿİberler ala ṣalmaya naẓarlar

Ki kimdür kʾola anuñ ʿaybı nā-būd
Bu besdür ki ʿuyūbı ola maʿdūd

B 158a, S 195a

Bu sözümden benüm düşme gümāna
Bilürseñ bu daḫı çoḳdur zamāna

Naẓar eyle ki ḫoş dir bu maḳāle
Denī ʿayba baḳar kāmil kemāle

Kitābum oldı çün ṣad dāne sübḥa
Gerek ebrār idine vird-i ṣubḥa

Kitābum bōstāndur ṣad ḥadāʾiḳ
Ki her bir ravżası sulṭāna layıḳ

Müzeyyen her ḥadīḳa içre ḳaṣrı
Alur her gūşesi ṣad Şām u Mıṣrı

O ḳaṣr içinde ġılmān-ı maʿānī
Oḳurlar cümlesi sebʿāʾl-meṯānī

Ṣunarlar saña her bir gūşeden rāḥ
İçüp ol rāḥı rāḥat bulur ervāḥ

D 198b

Esüp bād-ı ṣabā virür ṣafālar
İder ṭālibler ile merḥabālar

Getürür gülşen-i yārüñ selāmın
Saña ḫoş naḳl ider bir bir kelāmın

Maʿārif bülbüli eyler terennüm
Ḥaḳāyıḳ gülleri eyler tebessüm

İşit bu bülbüli bundan sebaḳ al
Görüp ol gülleri andan varaḳ al

4870 Bu bir gülşen durur yoḳdur ḫarābı
Bahārı bāḳī ʿīşi cāvidānī

HM 170a

Degüldür gülşen-i dünyā nühüfte
Ki anuñ mevsimidür yek dü hefte

S 195b

Bahārı tiz geçer hem ḫārı dil-rīş
Ki bir ġam noḳṭası ʿīşin ider ġīş

Dilerseñ gülşeni k'olmaya ḫārı
Mü'ebbed ola gitmeye bahārı

Maʿārif gülşenin gör rūşenā bul
Yanaş bāġvāna şāhum āşinā ol

B 158b

Faṣl *

4875 Kitābuñ ḫatmine çün şehr-i Sīvās
Maḥall oldı gerekdür eyleyem pās

4874b ol: bul B, S.
* -B.
4875a kitābuñ : kitābum S.

Duʿālar eyleyem ehline yaʿnī
Tażarruʿ eyleyem dergāha yaʿnī

İlāhī ehl-i ʿışḳına şafā vir
İlāhī ehl-i derdine devā vir

D 199a Seni ṭāliblere yā Rab seni vir
Denī cāliblerine de senī vir

Ḥicāb erbābınuñ ḳaldur ḥicābın
Sülūk aṣḥābınuñ feṯḥ eyle bābın

4880 ʿUlūm ehline virgil ʿilm-i nāfiʿ
Daḫı hem ʿayn-ı dāmiʿ ḳalb-i ḫāşiʿ

İlāhī ehl-i ḥükmine ʿadālet
Müyesser eyle hem şefḳat emānet

Oları şaḳla zeyġ ile zelelden
Ḫaṭā vü meyl-i bāṭılla ḫalelden

ʿİnāyet birle tevfīḳuñ refīḳ it
Ḥabībüñ yolın anlara ṭarīḳ it

S 196a Daḫı faḳr ehline ṣabr u ḳanāʿat
Ġınā ehline bezl ile seḫāvet

4885 İlāhī beglerine vir ṣalāḥı
Dem-i āḫirde bulsunlar felāḥı

4876a ehline: dergāha S.
4876b dergāha: ol şāha S.s
4878a yā Rab: şāhum S.
4880b ʿayn-ı dāmiʿ: ʿayn-ı dāfiʿ B.

Daḫı fısḳ ehline ey Rabb-i Tevvāb
Hidāyet vir açılsun tevbeden bāb

HM 170b Bu şehr içinde erkekle dişisin
Duʿāmuz budur ufaḳla irisin

Ḥabībüñ daʿvetine māʾil eyle
Ḳamusın emr-i Ḥaḳḳa ḳāʾil eyle

Ṣalāḥ u zühd ü īmān ile yā Rab
Göçür īḳān u ʿirfān ile yā Rab

4890 Bizi cemʿ eyle der-Firdevs-i aʿlā
Müyesser eyle fażluñla tecellā

4887a içinde: içre S.

SONUÇ

1. Ecdadımız "güzel ahlâk"ı üstün bir haslet olarak görmüş, güzel ahlâkı yaymak için manzum-mensur pek çok esere kaleme almıştır.

2. Ahlâka dair yazılmış eserleri kesin hatlarla tasnif etmek zordur. Bu tür eserlerde dinî, tasavvufî, ahlâkî unsurlar birbiriyle kaynaşmıştır ve birini diğerinden ayırmak kolay değildir.

3. Kolay okunup anlaşılması ve akılda kalıcı olması için güzel ahlâka dair eserler daha çok manzum olarak yazılmışlardır.

4. Öğütlerin birbiri ardına sıralandığı eserler olsa da ahlâkî eserlerde daha çok "kıssadan hisse" çıkarma metodu uygulanmış, okuyucu, verilmek istenen mesajı sıkılmadan almıştır. Bu tür eserlerde, peygamber kıssalarından, din büyüklerinin hayatlarından, evliya menkıbelerinden, doğu klâsiklerinden , ibret verici hikâye ve fıkralardan faydalanılmıştır.

5. Anlatılan hikâyelerde yer, zaman ve şahıslar çok önemli değildir. Eserden esere farklılık gösterebilirler, anlatıldığı yer ve zamana uyabilirler. Hikâyelerde üzerinde durulan asıl unsur "ana fikir"dir. Hikâyenin ana fikri yazarın amacına hizmet ediyorsa bundan istifade edilir. Hikâyeler başka bir dinin kültüründen alınabilirler, kahramanları bilindik şahsiyetler arasından seçilse de tamamen uydurma olabilirler, müstehcen unsurlar dahi barındırabilirler.

6. Ahlâkî eserlerimizde "hikâye" başlığı altında, içinde hiçbir hikâye unsuru olmasa da "Biri şöyle dedi." şeklinde meşhur veya bilinmeyen kişilerin sözlerine de yer verilir.

7. Şemseddîn-i Sivâsî 16. yüzyılın çok eser veren şahsiyetlerindendir. Süleymaniyye, İbret-nümâ, Mevlid, Gülşen-âbâd, Heşt Behişt, Mir'âtü'l-Ahlâk Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam mesnevileriyle "hamse sahibi" şairler arasına girmelidir.

8. Şemseddîn-i Sivâsî Arapça ve Farsça bilmesine, ağır ve ağdalı bir dilde eserler yazabilecek olmasına rağmen sade ve gösterişten uzak "halk diliyle" kaleme aldığı eserleriyle yaşadığı devirde ve sonrasında çok sevilmiştir. Bazı eserlerinin baskıları günümüzde de yapılmaktadır.

9. İbret-nümâ, Şemseddîn-i Sivâsî'nin H. 984 yılında Sivas'ta tamamladığı 4890 beyitten müteşekkil bir eseridir. Yazarı 100 olarak belirtse de eser, İlâhî-nâme'den seçilen 101 hikâyenin tercümesi ve hikâyelerin sonuna kıssadan hisse bölümleri de denebilecek "İbret"lerin eklenmesiyle oluşturulmuştur. Eserin tamamının yerine seçilen bir kısmının çevrilmesinde hikâye sonlarına eklenen ibretlerin de etkisi olduğu söylenebilir. Benzer ana fikirler çerçevesindeki hikâyelerin sonuna yazılacak ibretler birbirinin aynı olacak, hikâye sayısı arttıkça Şemseddîn-i Sivâsî tekrara düşmek zorunda kalacaktır.

10. İbret-nümâ'da Arapça ve Farsça tamlamalara mecbur kalmadıkça yer verilmemiş, sade bir anlatım tarzı benimsenmiştir. Eserde Arapça ve Farsçadan dilimize girmiş pek çok kelime bulunsa da bunların önemli bir kısmı "lügat" gerektirmeyen, orta seviyeden bir okuyucu tarafından bilinen

kelimelerdir.

11. İbret-nümâ'da söz sanatlarından yararlanılmış, monotonluğu gidermek, okuyucunun dikkatini toplamak için cinas ve kalb sanatlarından azami derecede yararlanılmıştır.

12. İbret-nümâ klâsik mesnevî tertibine göre düzenlenmiştir. Aynı zamanda bir Halvetî şeyhi olan Şemseddîn-i Sivâsî devlet yöneticileriyle iyi ilişkiler kurabilmesinin bir sonucu olarak devrin padişahı ve sadrazamını eserinin giriş kısmında övmeyi ihmal etmemiştir. Diğer hacimli mesnevilerinde olduğu gibi bu eserinin hatime kısmında da hayatı hakkında çeşitli bilgiler vermiştir.

13. Şemseddîn-i Sivâsî , İlâhî-nâmeden oldukça etkilenmiş ama tercüme ettiği hikâyelerde yeri geldikçe tasarruflarda bulunmuştur. Ayrı bir başlık altında verilmese de İlâhî-nâme'de de hikâyelerden sonuç çıkarılan kısımlar bulunur. Şemseddîn-i Sivâsî eserinin "ibret" kısımlarında Attâr'dan esinlendiği olmuş fakat çoklukla Attar'dan farklı, kolay anlaşılır sonuçlar çıkarmıştır.

14. İbret-nümâ'daki hemen her hikâyede "dünya hayatının, dünyaya ait zevk ve acıların geçici olduğu" vurgulanır. Kulun halis bir iman ve hakîkî bir aşkla Hak'tan gelecek her şeye gönül hoşluğuyla rıza gösterip "öteki âleme" hazırlanması istenir.

15. İbret-nümâ'nın hedef kitlesi erkek okuyuculardır. Bunda, yazma geleneğinin ve devrin toplumsal yapısının etkili olduğu söylenebilir. Öğütler erkeklere hitap etse de kadını cinsiyetinden dolayı tahkir söz konusu değildir. Aksine kadın çeşitli hikâyelerde yüceltilir. Zaten eserde bahsedilen "er"lik de

cinsiyete dayalı değildir, "gönül erliği"dir.

16. İbret-nümâ'da eserin yazıldığı çevrenin özel hususlarını, birkaç atasözü dışında mahallî kültürünü görmek mümkün değildir.

17. Şemseddîn-i Sivâsî, edebiyat tarihimizde layık olduğu yeri alamamıştır. Hakkında yapılan ilmî araştırmalar kütüphanelerin tozlu raflarında kalmamalı, en azından tanıtıcı makaleler yazılarak konu hakkında çalışanlara ve edebiyat tarihçilerimize ışık tutulmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

Ahmed Cavid, **Tercüme-i Kenzü'l-İştihâ 15. Yüzyıldan Bir Mutfak Sözlüğü**, hzl. Seyit Ali Kahraman, Priscilla Mary Işın, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.

Acar, Hayrullah, **Nizâmî-i Gencevî`nin Mahzenü`l-Esrâr Mesnevîsine Osmanlı Sahasında Yazılmış Türkçe Nazîreler**, Dicle Üniversitesi SBE Yayımlanmamış YLT, Diyarbakır 2002.

Akkaya, Hüseyin, "Şemseddin Sivâsî", **Yedi İklim**, C.9, S.66, İstanbul 1995, s. 96-102.

_____ "Şemseddîn Sivâsî'nin İrşâdü'l-Avâm İsimli Mesnevisi", **Cumhuriyet Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.7, S. 2., Sivas 2003, s. 1- 30.

_____ **Osmanlı Türk Edebiyatında Süleyman Peygamber ve Şemseddin Sivâsî'nin Süleymâniyyesi İnceleme, Tenkidli Metin ve Tıpkıbasım**, Harvard Ü. Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1997.

_____ Şemseddin Sivâsî'nin Zileli Hamdî'ye atfedilen Bir Mesnevîsi Süleymâniye, **Journal of Turkish Studies**, vol: 21, Cambridge 1997, s. 221-229.

_____ "Şemseddin Sivasî'nin Terceme-i Ecvibe-i Alî Bin Ebî Tâlib İsimli Eseri", **Journal of Turkish Studies**, vol. 27/1, Harvard 2003, s. 48-52.

Aksoy, Hasan, "Şemseddin Sivâsî , Hayatı, Şahsiyeti, Tarikatı, Eserleri", **Cumhuriyet Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.9, S.2, Sivas 2005, s. 1-46.

_____ **Şemseddin Sivâsî (Hayatı, Eserleri) ve Mevlid'i**

(Tenkidli Metin), Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi Doktora Tezi, İstanbul 1984.

_____ "Türk Edebiyatında Mevlidler", **Türkler**, C.11, Ankara 2002, s. 758-761.

Aksoyak, İ. Hakkı , **Gelibolulu Mustafa Ali Tuhfetü'l-Uşşak**, MEB Yay., İstanbul 2003.

Alkaya, Mehmet Akif, **Taşlıcalı Yahyâ-Kitâb-ı Usûl**, İnönü Ü. SBE Yayımlanmamış YLT, Malatya 1996.

Alparslan, Ali, "İbretnümâ" , **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler / İsimler / Eserler / Terimler**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1981, C4., s. 336.

Altun, Kudret (hzl.) **Edirneli Nazmî, Pendnâme-i Nazmî İnceleme, Metin Sözlük,** Laçin Yayınları, Kayseri 2004.

Arslan, Mehmet – Aksoyak, İ. Hakkı **(Gelibolulu Âlî) Riyâzü's-Sâlikîn**, Sivas 1998.

Ateş, Sema, **Fütûhî Hüseyin Çelebi'nin Tuhfetü'l-Mecâlis Mesnevîsi Üzerinde Gramer İncelemesi Metin-Gramer-Sözlük**, Cumhuriyet Ü. SBE Yayımlanmamış YLT, Sivas 1999.

Ayan, Gönül, **Tebrizli Ahmedî, Esrâr-Nâme (İnceleme-Metin),** Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1996.

Bardakçı,M. Necmeddin, "Türklerin Sosyal ve Kültürel Hayatında Tasavvuf ve Tarikatlar", **Türkler**, C.7, Ankara 2002, s. 450-461.

Baykal, Bekir Sıtkı, **İbretnümâ Mabeynci Fahri Beyl'in Hatıraları ve**

İlgili Bazı Belgeler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1968.

Baykaldı, Remzi, **Âzerî İbrâhîm Çelebi ve Nakş-ı Hayâl Mesnevîsi (İnceleme-Metin)**, Erciyes Ü. SBE Yayımlanmamış DT, Kayseri 1994.

Belen, Maksut, **Hızrî'nin Âb-ı Hayât Mesnevîsi**, Celal Bayar Ü. SBE Yayımlanmamış YLT, Manisa 1997.

Bilget, N. Burhan, **Sivas Anıt Mezarları,** Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.

Bilgin, Azmi (hzl.), (Emre) **Terceme-i Pend-i Atâr,** , Enderun Kitabevi, İstanbul 1998.

_____ "Türk Edebiyatında Nasihatnâme ve Emre'nin Tercüme-i Pendnâme-i Attâr'ı", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S. 93, Y. 1994, s. 197-208.

Buluz, Nermin, **Şemseddin Sivasi'nin Heşt-Bihişt Mesnevisi (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin),** Cumhuriyet Ü. SBE Yayımlanmamış YLT, Sivas 1997.

Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri I-II-III**, Bizim Büro Basımevi Yayın Dağıtım, Ankara 2000, C.1.

Ceyhan, Adem, "Âlim ve Şair Bir Osmanlı Müderrisi: Pîr Mehmed Azmî Bey ve Eserleri", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, S. 1, İstanbul 1999, s. 243-286;

_____ **On Altıncı Asır Osmanlı Âlimlerinden Azmî Pîr Mehmed Bey ve Dîvânı**, Manisa 2006.

Çapan, Pervin, **Mustafa Safâyî Efendi Tezkire-i Safâyi (Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idi'l-Eş'ar) İnceleme-**

Metin-İndeks, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.

Çelebioğlu, Âmil, **Türk Edebiyatı'nda Mesnevi (XV. yy.'a kadar)**, Kitabevi, İstanbul 1999.

Çınar, Bekir, **Taşlıcalı Yahyâ, Gencîne-i Râz (İnceleme-Metin**), Erciyes Üniversitesi SBE Yayımlanmamış YLT, Kayseri 1995.

Çöm, Erol, **Emîrî'nin Gülşen-i Ebrâr ve Mir'âtü'l-Ebrâr Mesnevîleri (İnceleme-Metin)**, Selçuk Ü. SBE Yayımlanmamış YLT, Konya 2001.

Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Sözlük**, Aydın Kitabevi, 17. bsk., Ankara 2000.

Dilçin, Cem, **Öneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yayınları, 3. bsk., Ankara 1995.

_____ **Süheyl ü Nev-Bahâr (Mes'ud Bin Ahmed) İnceleme-Metin-Sözlük,** Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1991.

Doğanyiğit, İbrahim, **Yahyâ Bey (Taşlıcalı), Gülşen-i Envâr**, Erciyes Üniversitesi SBE Yayımlanmamış YLT, Kayseri 1992.

Enginoğlu, Burhan, **"Şemseddin Sivasî'nin İbret-nümâ Mesnevîsi (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin**)", Cumhuriyet Ü. SBE Yayımlanmamış YLT, Sivas 1997.

Ergin, Muharrem, **Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri için Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Basım Yayım Dağıtım, 20. bsk., İstanbul 1993.

Erişen, Gülgün, "**Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-Berg'i**", Ankara

Üniversitesi SBE Yayımlanmamış YLT, Ankara 1990.

Feridedin-i Attar, **İlâhiname**, Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, 2. bsk, İstanbul 1992.

_____ **İlâhiname II,** Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, MEB, 2. bsk, İstanbul 1996.

_____ **İlâhinâme,** Çev. Serkan Özburun, Semerkand Yayınları, 2. bsk., İstanbul 2005.

Gibb, E. J. Wilkinson, **Osmanlı Şiir Tarihi I-II**, çev.: Ali Çavuşoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

Gölpınarlı, Abdülbaki, "Şemsiyye", **İslâm Ansiklopedisi**, MEB Yayınları, C.11, İstanbul 1970, s. 422-423.

_____ **Türkiyede Mezhepler ve Tarikatler**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1997.

Gülsevin, Gürer, **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, TDK, Ankara 1997.

Gündoğdu, Cengiz, "Türk Tasavvuf Kültüründe Bir Şeyhler Ailesi", **Türkler**, C.11, Ankara 2002, s.128-140.

Gündüz, Kezban, **Ârif'in Ravzatü't-Tevhîd Adlı Mesnevîsi (İnceleme-Metin)**, Selçuk Ü. SBE Yayımlanmamış DT, Konya 2006.

Güneren, Hüseyin Şemsi, **Tasavvuf Mûsikîsinde Sıvâsî İlâhileri**, hzl. M. Fatih Güneren, Seçil Ofset (Baskı yeri ve yılı yok).

Hengirmen, Mehmet (hzl.), **Güvâhî, Pend-Nâme (Öğütler ve Atasözleri),** Kültür ve Turzim Bakanlığı Yay., Ankara 1983.

Hüseyin bin Ahmed Sirozî, Câmi'ü'n-Nasâyıh, Süleymaniye Kütüphanesi Serez Bölümü, Nu:1744.

_____ Câmi'ü'n-Nasâyıh, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü, Nu: 1604.

_____ Câmi'ü'n-Nasâyıh, İstanbul Ü. Kütüphanesi TY, Nu: 567.

İbrahim Mustafa vd., **El-Mu`cemü'l-Vasît**, Çağrı Yayınları, İstanbul 1996.

İnan, Mehmet Emin **16. Asır Şairlerinden Za`îfî ve Bâğ-ı Behişt Mesnevîsi**, Erciyes Ü. SBE Yayımlanmamış YLT, Kayseri 1998.

İsen, M.-Bilkan, A. Fuat, **Sultan Şairler**, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

Kaplan, Mahmut, **Hayriyye-i Nâbî (İnceleme –Metin)**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1995.

Kaplan, Mahmut, "Divan Edebiyatında Manzum Nasihat-Nâme Yazan Şairler ve Eserelri I**", Yüzüncü Yıl Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,** C.3, S.3., Van 1992, s. 23-68.

_____ **Deh Murg-ı Şemsî, İnceleme Metin Sözlük,** Celal Bayar Ü. Yüksek Öğrenim Vakfı Yayınları, Manisa 2003.

Karadüz, Sıddık **Derviş Şemsî'nin Deh-Murg'unun Karşılaştırmalı Metni ve Benzeri Eserlerle Genel Bir Mukayesesi**", Atatürk Üniversitesi SBE Yayımlanmamış YLT, Erzurum 2000.

Karaman, Hayrettin, vd. **Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli)**, TDV Yayınları, İstanbul 2007.

Kâtib Çelebi, **Keşf-El-Zunun**, MEB, 2. bsk, İstanbul 1972, C.2.

Kaya, Güven, **Derviş Şemseddin ve Deh-Murg Mesnevîsi, İnceleme, Tenkidli Metin ve Tıpkıbasım**, Harvard

Üniversitesi 1997

Kayabaşı, Bekir, **Taşlıcalı Yahyâ Bey ve Gülşen-i Envar (İnceleme-Metin)**, İnönü Ü. SBE Yayımlanmamış YLT, Malatya 1991.

Kılıç, Rüya, "Sivas'tan İstanbul'a Bir Tarikat Portresi: Şemsiyye ve Sivâsiyye" **Türkler**, C.11, Ankara 2002, s. 120-127.

Koçin, Abdulhakim, **Zaîfî ve Bustân-ı Nasâyıh'ı (İnceleme-Tenkitli Metin),** Gazi Ü. SBE Yayımlanmamış YLT, Ankara 1991

_____ "Feridüddin Attâr'ın Pendnâme'sinin Türk Edebiyatına Etkisi ve Zaîfî'nin Bustân-ı Nasâyıh'ı İle Karşılaştırılması", **Bilig**, S. 10, (Yaz 1999), s. 93-102.

Kut, Günay, "İbretnâme", **İslâm Ansiklopedisi**, TDV, İstanbul 2000, C. 21, s. 370-371.

Külekçi, Numan, **XI-XX Yüzyıllar El Yazması ve Özetleriyle Mesnevi Edebiyatı Antolojisi**, Aktif Yayınevi, Erzurum 1999.

Levend, A Sırrı, "Divan Edebiyatında Hikâye", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Beleten 1967**, 2. bsk., Ankara 1989, s. 71-117.

_____ "Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1963**, S. 234, Ankara 1964, s. 89-115.

M. Fuad Abdulbaki, **El-Mu'cemü'l-Müfehres Li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm,** Çağrı Yayınları, İstanbul 1990.

Mehmed Süreyyâ, **Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniye**, hzl.: Ali Aktan vd., Sebil Yayınevi, C.3, İstanbul 1996.

Muhammed bin Mahmud Şirvânî, **Mürşid (Göz Hastalıkları)**, hzl. Ali Haydar Bayat-Necdet Okumuş, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004.

Mütercim Âsım, **Burhân-ı Katı,** hzl. Mürsel Öztürk – Derya Örs, TDK, Ankara 2000

Onay, Ahmet Talat, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, MEB, İstanbul 1996.

Öğreten, Ahmet, **Mustafa Kesbî İbret-nümâ-yı Devlet (Tahlil ve Tenkitli Metin)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2002.

Özkan, Mustafa, **Cinânî-Cilâü'l-Kulûb(Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)**, İstanbul Ü. Yay., İstanbul 1990.

Öztekin, Nezahat, "Attâr'ın İlâhî-nâmesi'ndeki İki Hikâyenin Anadolu Mesnevilerindeki İzleri", **Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları**, S.5, Summer 2007, s. 427-442.

Pakalın, M. Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, MEB, 4. bsk., İstanbul 1993.

Paksoy, Kezban, "Şerhu Gazeliyyâtu's-Sultân Murâdu's-Sâlis", **Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları**, S.5, Summer 2007, s. 443-447.

Parlatır, İsmail, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınevi, Ankara 2006.

Recebü's-Sivâsî, **Hidâyet Yıldızı Şemseddîn-i Sivâsî Hazretlerinin**

Menkıbeleri, çev.: H. Şemsi Güneren, hzl.: M. Fatih Güneren, Seçil Ofset (yayın yeri ve yılı yok).

Redhouse, James W., **Turkish and English Lexicon New Edition**, Çağrı Yayınları, 2. bsk., İstanbul 1992.

Ritter, Hellmut **Ilahi-name Die Gesprache Des Königs Mit Seinen Sechs Söhnen Eine Mystiche Dichtung vun Farîdaddîn 'Attâr**, Maarif Matbaası, İstanbul 1940.

_____ "Attâr" **İslâm Ansiklopedisi**, MEB, İstanbul 1970, C. 2, 7-12.

Ruben, Walter, **Eski Metinlere Göre Budizm (Budacılığın Diyalektik Yorumu),** hzl. Lütfü Bozkurt, Okyanus Yayıncılık, 2. bsk., İstanbul 1998.

Rûdânî, **Cem'u'l-Fevâid Büyük Hadis Külliyatı**, çev.: Naim Erdoğan, İz Yayıncılık, C.5.

Safer Baba, **Istılâhât-ı Sofiye Fī Vatan-ı Asliye Tasavvuf Terimleri,** Keten Yayınları, İstanbu 1998.

Sarıçiçek, Ramazan, **Yahyâ Bey-Gencîne-i Râz**, İnönü Ü. SBE Yayımlanmamış YLT, Malatya 1991.

Sevgi, Ahmet, "İlâhi-nâme", **İslâm Ansiklopedisi** , TDV İstanbul 2000, C.22, s. 70.

Sevgi, Ahmet, "Lâdinî (Profane) Şiir mi, Hüsniyat Şiiri mi?", **Yüzakı**, S. 28, İstanbul 2007, s. 10-12.

Şahinoğlu, M. Nazif, "Attâr", **İslâm Ansiklopedisi** , TDV, İstanbul 1991, C. 4, s. 95-98.

Şarlı, Mahmut, **Cinânî'nin Riyâzu'l-Cinân'ı (İnceleme)**, Erciyes Ü. SBE Yayımlanmamış DT, Kayseri 1994.

Şemseddin Sivasî **Dört Halifenin Menkıbeleri Menakıb-ı Çehar-Yâr-ı Güzîn**, hzl. Abdullah Kargılı-Osman Yolcuoğlu,

Sufi Kitap, İstanbul 2005.

_____ **İbret-nümâ,** Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Böl., Nu. 3623/2.

_____ **İbret-nümâ,** Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa Böl., Nu. 1038.

_____ **İbret-nümâ,** Süleymaniye Ktp., H. Şemsi – F. Güneren Böl., Nu. 16.

_____ **İbret-nümâ,** Süleymaniye Ktp., H. Şemsi – F. Güneren Böl., Nu. 17.

_____ **İbret-nümâ,** Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan Böl., Nu. 248.

_____ **İbret-nümâ,** Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa Böl., Nu. 498.

_____ **İbret-nümâ,** Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Nu. 3315.

_____ **İbret-nümâ,** Atatürk Ü. Ktp., Agah Sırrı Levend Kitapları Nu. 146.

_____ **İbret-nümâ,** Ankara Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ktp., Muzaffer Ozak Kitapları Nu. 1373.

_____ **Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam,** Tevfik Efendi Matbaası, İstanbul 1291 (1874).

_____ **Gülşen-âbâd**, hzl. Hasan Aksoy, İslam Medeniyeti Vakfı Yayınları, İstanbul 1990.

_____ **Hülefâ-i Râşidîn Dört Büyük Halife**, Bedir Yayın Evi, İstanbul 2000;.

Şemsettin Sâmi, **Kâmûsü'l-A'lâm,** Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996.

Şükûn, Ziya, **Farsça – Türkçe Lugat Gencîne-i Güftâr Ferheng-i Ziya**, MEB, 2. bsk., İstanbul 1996.

Tokatlı, Ümit (hzl.), **Pîr Mehmed b. Evrenos b. Nûreddîn Zaîfî, Bostân-**

ı Nasâyih, Erciyes Ü. Yay., Kayseri 1996.

Toker, Birgül, **Şemseddin-i Sivasî'nin Mir'âtü'l-Ahlâk Adlı Mesnevisinin Tenkidli Metni ve İncelenmesi**, Selçuk Ü., SBE, Basılmamış DT, Konya 2003.

_____ "Şemseddin-i Sivasî ve Mir'âtü'l-Ahlâk Adlı Mesnevisi", **Selçuk Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 15, Konya 2004. s. 433-456.

Toker, Mustafa, "Şemseddin-i Sivasî'nin Menâsikü'l-Huccâc veya Umdetü'l-Huccâc Adlı Eseri" **Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu**, 25-27 Nisan 2007, Erzurum.

Tolasa, Harun, "15. Yüzyıl Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevileri " **Ege Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, S.1, İzmir 1982, s. 1-13.

Toparlı, Recep, **Şemseddîn Sivâsî Divanı**, Gurbet Yayınları, Sivas 1984.

Tuman, M. Nail, **Tuhfe-i Na'ilî Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri**, hzl., Cemal Kurnaz – Mustafa Tatcı, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001.

Türer, Osman, "**Osmanlı İmparatorluğunda Padişah-Tarikat Şeyhi Münasebetine Dair Tarihî Bir Örnek**", Türk Dünyası Araştırmaları, S. 128, İstanbul 1984, s. 181-194.

Uludağ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yayınları, 2. bsk., İstanbul 1995.

Ünver, İsmail, "Ahmed-i Rıdvan", **TTK Belleten**, C. L, S. 196, s. 73-125.

_____ **"**Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler**"**, **Ankara Ü. DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi**, C. 11, S. 1, Ankara 1993, s. 51-89

_____ "Mesnevî", ***Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)***, S. 415 - 417 , 1986, s. 430 – 563.

_____ "Şemseddin Ahmed Sivasi"**, Türk Ansiklopedisi,** MEB Yayınları, C. 30, Ankara 1981, s. 251.

Yazım Kılavuzu, hzl., Şükrü Halûk Akalın vd., 24. bsk., Ankara 2005.

Yeni Tarama Sözlüğü, dzl. Cem Dilçin,TDK, Ankara 1983.

Yeniterzi, Emine, **Behiştî'nin Heşt Behişt Mesnevisi**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2001.

_____ **Divan Şiirinde Na't**, TDV Yayınları, Ankara 1993.

_____ "Anadolu Sahası Türk Edebiyatında Ahlakî Mesnevîler " **Türkiye Araştırmaları LiteratürDergisi (Eski Türk Edebiyatı Tarihi II)**, S. 10, 2007, 433 – 468.

Yıldız, Alim, "İbrahim Gülşenî'nin 'Pendnâme'si", **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. XVI, İzmir 2002, s. 57-95.

Yılmaz, Mehmet **Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992.

METNİN DİZİNİ

A

ʿĀʾişe : 3312.
ʿAʿrābī (ʿArābī, ʿArāb) : 169, 568, 571, 578, 580, 597, 624, 632, 634, 807, 813, 871, 874, 920.
ʿAbdullāh-ı ʿAbbās : 4361.
ʿAbdü'l-Mecīd (Şirvānī) : 4781, 4801.
ʿAcem : 169.
Ādem : 410, 2350, 2506, 2515, 2643, 2731, 2734, 2739, 2740, 2744, 2748, 2754, 2762, 2763, 4554.
Āḫir : 71.
Aḥmed : 128, 187, 3292.
ʿAlī : 1096, 1100, 1109, 4545.
Āl-i ʿOṣmān : 201.
ʿAlīm : 83.
ʿAliyy-i Farmidī : 3166.
Allāh (*'llāh) : 2, 106, 109, 145, 159, 264, 298, 360, 387, 603, 630, 824, 905, 970, 993, 1024, 1116, 1129, 1152, 1181, 1226, 1293, 1324, 1405, 1408, 1443, 1538, 1608, 1839, 1874, 1923, 2053, 2367, 2369, 2377, 2378, 2438, 2576, 2632, 2726, 2818, 2895, 2969, 3034, 3153, 3171, 3208, 3258, 3288, 3349, 3390, 3404, 4121, 4211, 4302, 4341, 4343, 4376, 4432, 4448, 4632, 4686, 4756, 4825, 4845, 4853.
ʿAllām : 375.
Āṣaf : 281.
ʿAṭṭār (Ḫˇāce) : 446, 2334, 2811, 4836, 4851.
Ayāz : 2703, 2706, 2707, 2713, 2714, 2715, 2716, 2838, 2840, 2848, 2883, 2891, 2895, 2899, 2900.
ʿAẕrā : 31.
ʿAzrā'īl : 2177, 2178, 2183, 2186, 3639, 3654.

B

Bābil : 2164, 2169, 2174, 2774, 3943.
Baġdād : 368, 2646, 2650, 3054, 3144, 3146, 3340, 3358, 3360, 3365, 4109, 4113.
Bārī : 44, 2506, 2715.
Baṣra : 3348, 3349, 3358, 3365.
Baṭḥā : 104.
Bāṭın : 72.
Bāverd : 328.
Baverdī : 322.
Bāyezīd-i Bestāmī : 2081, 2519, 3509.
Bedr : 247.
Behlūl : 3016, 3340, 3350, 3363, 3369, 3378, 3379, 3383, 3384, 3385, 3387, 3389, 3397, 3405, 3407, 4421, 4425, 4434, 4436, 4441, 4448, 4451.
Behrām : 481, 3294.
Beytü'l-Ḥarām : 907.
Bint-i Resūl : 182.
Burāḳ : 151.
Bünyāmin (İbn-i Yāmīn, İbn-i Yāmin, Bin Yāmin, Yāmin) : 1471, 1473, 1487, 1501, 1503, 1506, 1527, 1548, 1552, 1567, 1568, 2812.
Büzürcmihr : 3683, 3695, 3696, 3709.

C

Caʿfer-i Ṣādıḳ : 2131.
Cāmiʿ : 904.
Cebbār : 81,165, 310, 1448, 2365, 3332, 4358, 4430.
Cebrā'īl (Cebre'īl, Cibrīl) : 61, 73, 1448, 2563, 3245.
Celīl : 2234, 2497.
Cem : 2961.
Cemşīd : 2957.
Cenāb-ı Kibriyā : 371, 1874, 2496, 4834.
Cevād : 85.
Ceyḥūn : 3482, 3484.

D

Dārü'n-nedve : 3976.
Deccāl : 1973.
Deyyān : 370, 395, 4833.

E

Ebū Bekr-i Varrāḳ : 4603.
Ebū Cehl : 4578.
Ebu'l-Faẓl Ḥasan : 1299, 1320, 1321.
Ebu'l-Ḳāsım-ı Hemedānī : 2050, 2386.
Ebu'l-Vefā : 4666.
Ebū-Bekr : 4541, 4555, 4705.
Eflāṭūn : 3958.
Efrāsiyāb : 4177.
Enes : 4681, 4683.
Evvel : 71.
Eyyūb : 1064, 1456, 2354, 2511, 2560, 3104.

F

Fāḍıl-ı Cāmī : 412.
Faḫr-i ʿĀlem : 3163.
Faḫr-i Cihān : 167.
Fārūḳ : 166,
Fāṭıma : 4546, 4556.
Fażl-ı Rebīʿ : 3881, 3886, 3887, 3893, 3894. 3902, 3904.
Ferīdūn : 4176.
Fettāḥ : 2585, 4833.
Feyyāż : 67.
Firʿavn : 4580, 4585.
Firdevs : 2733, 3252, 3861, 4890.
Furḳān : 4007, 4449.

G

Ġaffār : 372, 2892, 3191, 3193, 3206, 4758.
Ġafūr : 1317.
Ġazzālī : 2259.

H

Ḫʿāce Zengī : 1165, 1175.
Ḫabeş : 3829, 3862.
Ḫabīb : 1038, 2359, 2515, 3856, 3871, 4453, 4737, 4750, 4751, 4763, 4883, 4888.
Ḫabīb-i ʿAcemī : 3481, 3486.
Hādī : 200, 729, 1451, 2521, 2524, 4040, 4665, 4759.
Ḫafīẓ : 256.
Ḫaḳ : 155, 164, 174, 197, 214, 264, 282, 355, 360, 485, 523, 609, 649, 807, 854, 875, 1037, 1112, 1120, 1269, 1289, 1293, 1325, 1588, 1618, 1629, 1730, 1911, 1922, 1929, 2014, 2135, 2151, 2237, 2347, 2368, 2369, 2410, 2439, 2475, 2479, 2526, 2540, 2627, 2694, 2778, 2780, 2850, 2920, 2921, 2943, 2953, 2996, 3059, 3167, 3186, 3216, 3280, 3293, 3295, 3339, 3490, 3555, 3718, 3719, 3722, 3743, 3791, 3793, 3849, 3857, 3862, 3903, 3904, 4119, 4126, 4170, 4322, 4523, 4557, 4661, 4708, 4802, 4888.
Ḫakīm : 83.
Ḫakīm-i Tirmidī : 2731.
Ḫāliḳ : 1133, 1223, 1467, 1544.
Ḫalīl : 2234, 2352, 2492, 2497, 2508, 3539.
Ḫallāc-ı Manṣūr (Ḥüseyn) : 2239, 2259.
Ḫallāḳ : 199, 1449, 2610.
Ḫannās : 2736, 2745, 2748, 2760, 2764,.
Hārūn : 4577, 4581.
Hārūnu'r-Reşīd : 4285, 4362, 4363, 4380, 4393, 4421, 4422, 4433, 4440, 4450.
Hārūt u Mārūt : 2169.
Ḫasan : 189.
Ḫasan-ı Başrī : 221, 3481.
Ḫātem : 293.
Ḫavvā : 2731, 2734, 2739, 2740, 2746, 2747, 2748, 2751, 2753, 2755, 2758, 2760.
Ḫay : 85.
Ḫaydar (Ḫaydar-ı Kerrār) : 177, 1113, 1119, 4559.
Ḫayr-ı Nessāc : 2259.
Ḫayyām : 4501.
Ḫıżr : 255, 4226, 4229, 4232, 4236, 4242, 4243, 4248.
Ḫicāz : 503.
Hind : 2140, 2182, 3933.
Hindū : 3548, 3551, 3557, 3559.
Hindūsitān : 2187, 2189.
Ḫudā : 177, 258, 284, 285, 287, 298, 359, 404, 418, 490, 523, 526, 544, 586, 590, 592, 682, 812, 819, 834, 855, 866, 1019, 1079, 1100, 1127, 1131, 1145, 1155, 1161, 1174, 1176, 1197, 1395, 1450, 1452, 1461, 1543, 1555, 1556, 1558, 1587, 1598, 1676, 1714, 1870, 1871, 1909, 1931, 1944, 1958, 2038, 2093, 2198, 2209, 2214, 2217, 2220, 2248, 2332, 2334, 2408, 2452, 2459, 2465, 2529, 2565, 2580, 2628, 2639, 2656, 2676, 2684, 2697, 2752, 2753, 2775, 2807, 2829, 2877, 2878, 2898, 3027, 3073, 3119, 3157, 3359, 3407, 3450, 3470, 3472, 3530, 3558, 3565, 3610, 3713, 3788, 4054, 4097, 4108, 4116, 4167, 4211, 4260, 4306, 4348, 4367, 4453, 4524, 4545, 4546, 4547, 4568, 4610, 4737.
Ḫudāvend : 68, 270, 295, 1427, 1591, 2776, 2849, 3242, 3282, 3416, 3604, 3609, 3670, 4060, 4255, 4507, 4583, 4761.
Hüdā : 186, 2834, 3056, 3818.
Ḫüseyn : 189.

İ

İblīs : 2742, 2744, 2745, 2750, 2754, 2759, 2761, 2777, 2799, 2804, 2878, 2928, 3616, 3720, 3743, 3756, 3789, 4600.
İbn-i ʿİmrān : 2990.
İbn-i ʿĪsā : 4109.
İbn-i Hārūn : 4412.
İbn-i Ḫaṭṭāb : 380.
İbn-i Mübārek : 3545, 3555.
İbn-i Sīnā : 50.
İbrāhīm : 2486, 2491, 4579.
İbrahim b. Edhem : 1338, 1339, 4223, 4230, 4241. 4246, 4255.
İbret-nümā : 4856.
İlāh(ī) : 1, 68, 182, 183, 254, 256,271, 276, 308, 405, 833, 839, 842, 876, 1014, 1045, 1067, 1117, 1264, 1346, 1410, 1764, 1915, 1974, 2159, 2190, 2272, 2566, 2674, 3000, 3031, 3092, 3177, 3189, 3196, 3204, 3262, 3471, 3493, 3715, 3741, 3856, 3901, 3965, 4002, 4037, 4279, 4355, 4405, 4488, 4530, 4746, 4765, 4766, 4767, 4803, 4877, 4881, 4885.
İlāhī-nāme : 447, 4851.
İlyās : 255.
İncīl : 4006.
Īsā, Īsī : 832, 948, 949, 950, 1993, 2006, 2008, 2009, 2014, 2019, 2024, 2027, 2440, 2442, 2457, 2514.
Īsevī : 784.
İskender , Sikender) (İskender-i Rūmī) : 3579, 3586, 3596, 3601, 3916, 3923, 3926, 3942, 3970.
İslām : 167, 225, 230, 233, 240, 245, 259, 265, 269, 271, 525, 680, 923, 1044, 1959, 2058, 2088, 2120, 2412, 2552, 3517, 4706.
İsmāʿīl : 2353, 2509.

K

Kaʿbe : 109, 208, 1566, 1976, 2434, 2539, 2541, 2542, 2546, 3059, 3060.
Ḳāḍī : 84.
Ḳādir : 829, 839, 970.
Ḳahhār : 81, 750, 4358.
Ḳahir : 84.
Ḳārūn : 1049, 4577.
Ḳayyūm : 2253.
Kelāmu'llāh : 127.
Kelīm (Kelīmu'llāh) : 1108, 3211, 3213, 3216, 3234.
Kenʿān : 1434, 1480, 1508.
Kerīm : 68, 288, 716, 1224, 1974, 2159, 3156, 4746.
Keyḳubād : 4147, 4173.
Kirdigār : 445, 2311.
Ḳur'ān : 126, 254, 389, 401, 4449, 4638.
Ḳureyş : 2359.

L

Lāt : 180.
Lā-Yezāl : 162, 2538.
Leylā (Leylī) : 973, 1574, 1630, 1636, 1638. 2262, 2268, 2348, 2677, 2678, 2679, 2681, 2683, 2687, 4048, 4054, 4057.

M

Maʿşūḳ-ı Ṭūsī : 1191.
Maḥmūd (Fakir) : 4197, 4198, 4199, 4201, 4203, 4204, 4205, 4206, 4208, 4209.
Maḥmūd (Sultan, Şeh) : 321, 1804, 1808, 2098, 2619, 2621, 2703, 2707, 2712, 2838, 2882, 2893, 2896, 2898,2899, 2900, 2902, 2963, 4153, 4198, 4199, 4201, 4203, 4204, 4205, 4206, 4208, 4209, 4263, 4283.
Maḳdis : 145, 211.
Manṭıku't-Ṭayr : 4844.
Mecnūn : 973, 1574, 1630, 1632, 1634, 1640, 2005, 2262, 2265, 2270, 2348, 2677, 2679, 2685, 4044, 4045, 4057, 4061.
Mecūsī : 2109, 2121.
Medīne : 4667, 4680.
Mehdī : 1973.
Mehemmed (Sokollu) : 290.
Mekke : 760.
Mennān : 4845.
Merve : 209.
Meryem : 832.
Mesīḥ : 2036, 2091, 2358, 2440.
Mevlā : 39, 100, 387, 1107, 1134, 1961, 2219, 2687, 3190, 3221, 4320, 4515.
Mıṣr : 1475, 2226, 2356, 4863.
Mışr : 2226.
Mışrī : 221.
Mihne : 2407, 2690, 4621.

Minā : 208.
Muḍil : 2933.
Muḥammed : 124, 126, 127, 1034, 2086, 2091, 2093, 4655, 4660.
Muḥammed b. ʿĪsā : 4109.
Muḥyī : 2450.
Murād (III.) : 200, 235, 236, 270, 272, 1014, 1079, 1117, 1174, 1264, 1451, 1639, 1718, 1915, 2065, 2332, 2408, 2697, 2725, 2776, 2849, 2900, 3073, 3157, 3242, 3315, 3416, 4037, 4125, 4211, 4453, 4507, 4530.
Murtażā : 1096.
Mūsā (Mūsā bin ʿİmrān) : 2514, 3211, 3222, 3224, 3225, 3227, 3243, 3432, 3433, 3436, 3440, 3441, 3452, 3453, 4580.
Muṣṭafā : 175, 1102, 4534, 4544, 4655. 4666, 4834.
Müselmān : 402, 683, 1266, 1405, 1717, 2066, 2067, 2084, 2086, 2090, 4707.
Müsteʿān : 1.

N

Nāhīd : 481, 3294.
Naṣrānī : 414, 417.
Nebī : 523.
Nemrūd : 2480, 2493, 4579.
Nūḥ : 1064, 2233, 2351, 2507.
Nuşirrevān : 1138, 3707.

O

ʿOşmān : 172.

Ö

ʿÖmer : 170, 171, 357, 379, 381, 4541, 4555, 4694, 4712.

P

Peyem-ber : 395, 868, 1111, 1961, 3186, 3308, 4554, 4556, 4685, 4722.
Peyk-i Celīl : 1543.
Pīr-i Kenʿān : 1477, 4669.

R

Rab : 20, 118, 253, 257, 263, 266, 310, 370, 372, 375, 380, 554, 719, 829, 877, 881, 916, 923, 1113, 1223, 1338, 1451, 1559, 1617, 1835, 1959, 1971, 1988, 1991, 2065, 2137, 2147, 2159, 2230, 2256, 2378, 2450, 2484, 2552, 2781, 2786, 2874, 3085, 3151, 3154, 3190, 3191, 3199, 3211, 3333, 3370, 3432, 3451, 3515, 3854, 4038, 4125, 4430, 4524, 4638, 4757, 4758, 4759, 4764, 4812, 4845, 4878, 4886, 4889.
Rābiʿa : 863, 3320, 3325.
Rāfiżī : 406, 411.
Rahīm : 277.
Raḥmān : 105, 119, 120, 201, 213, 1158, 2486, 2502, 3814, 4117.
Resūl : 172, 182, 407, 418, 445, 1036, 4447, 4585, 4682, 4686, 4732.
Revāfiż : 411, 413, 416.
Rūḥü'l-Ḳuds : 211.
Rūm : 1026, 2140, 3684, 4782.
Rūmī : 459.
Rüstem : 2074, 2076, 2274, 4173,4174.

S

Ṣafā : 209.
Saḥbān : 48.
Saḥbān : 2277.
Ṣamed : 75.
Sāmīrī : 4581.
Ṣāniʿ : 41, 70.
Selmān : 3827.
Settār : 1605, 3971, 4758.
Seyyid : 3830, 3834, 3868, 4546, 4554, 4560, 4700.
Ṣıddīḳ : 160, 4684, 4685.
Ṣıfāhān : 4672.
Sīvās : 4875.
Sulṭān-ı Kevneyn : 3848.
Sūre-i Nūr : 1772.
Sübḥān : 105, 133.
Süfyān-ı Şevrī : 4620.
Süleymān : 304, 590, 1049, 1057, 1059, 1062, 2176, 2179, 2273, 2794, 3821, 4139, 4473, 4480.
Süleyman (Kanûnî) : 278.
Şüreyyā : 1865.

Ş

Ṣaʿbī : 3757.
Ṣaḳīḳ-i Belḫī : 3053, 3070.
Ṣām : 212, 3723, 4653, 4863.
Ṣāmī : 4740, 4761.
Ṣāmī : 4740, 4761.
Ṣemsī : 103, 154, 195, 239, 383, 2161, 3868, 4679.
Ṣeyḫ Ebū Saʿīd : 1237.
Ṣeyḫ Gürbegânî : 1558.
Ṣeyḫ Nūrī : 2369, 2373.
Ṣeyḫ Ṣiblī : 1876, 1879, 1887, 1902, 1911, 2080, 2907.
Ṣeyḫ Vāsıṭī : 3106.
Ṣeyḫ-i Necd (Necdī) : 1734, 2222.
Ṣibrī : 2080.
Ṣirvān : 4781.

T

Tatar : 710.
Ṭaybe : 3977.
Tevrāt : 4005, 4654, 4657, 4659.
Tevvāb : 2354, 4886.
Ṭūr : 1108, 3441, 3452.

U

ʿUzzā : 180.

Ü

Üsāme : 4541 , 4560, 4566.

V

Vācib : 73.
Vāmıḳ : 31.

Y

Yaʿḳūb : 1431, 1432, 1442, 1451, 1456, 1478, 1488, 1497, 1499, 1520, 1521, 1525, 1526, 1530, 1561, 2355, 2510, 4729.
Yahūdī : 413, 416, 4665, 4681, 4701.
Yaḥyā : 2357, 2511.
Yemen : 213.
Yeṣrib : 104.
Yezdān : 862, 1047, 2192, 2974, 3835.
Yezīd : 2081.
Yūsuf : 1301, 1431, 1437, 1438, 1439, 1444, 1450, 1451, 1454, 1471, 1472, 1476, 1479, 1483, 1485, 1488, 1491, 1496, 1498, 1503, 1505, 1510, 1511, 1515, 1525, 1528, 1532, 1534, 1537, 1544, 1550, 1553, 1555, 1556, 1561, 1563, 1567, 1752, 2356, 2513, 2570, 2575, 2812, 3676, 4729.
Yūsuf-ı ṣānī : 173.

Z

Ẓāhir : 72.
Zāl : 2274.
Zebūr : 318, 4004.
Zehrā : 4543, 4547, 4562, 4712, 4715, 4716.
Zemzem : 208.
Ẕü'l-Ḳarneyn : 3588.
Zübeyde : 4285, 4286, 4290, 4325, 4334, 4400.
Züleyḫā : 2570, 2579.

Nüshaların İlk Varak Fotoğrafları

معرّاسن تعلّق نسبتندن — مبرّاسن تعیّن وصمتندن
احدسن وحدتك قلّتدن اولمز — وجودك شبهه سوز علّتدن اولمز
ایشك حکمتله دریوق سنده اعراض — عجب بخشنده سن من غیر اعواض
مکان سندن طلوسن لامکان سن — زمان سندن دررسن بی زمان سن
قموسندن نشان اعراض واجسام — ولی سن بی نشان سین ارفع افهام
نشانك اولدی شانکدن هویدا — دکل ذاتك بو اورتالقده پیدا
سنك تکوینکه ای ربّ الارباب — اولوپدر جمله شی آلات واسباب

در بیان تمثیل دنیا وکار خداوند تعالی

مثلدر بو جهان قانونه بکزر — قورلمش تللری افسونه بکزر
او قانونك بو خلق اوتاری اولمش — سروپا بغلنوب پرزاری اولمش
قومشدر هر برینی بر مقامه — دوزن دوزمشدر آکه تا قیامه
قچن هر قنقسی شاشورسه پرده — ویرورلر کوشمالن اول محلده
چلردست قضا قانونی هر بار — کلور هر بر قلندن درلو کفتار
جهان ایچنده بو افعال شتّا — قمو اول زخمه دن اولدی هویدا
اکرچه زخمه بر بو جمله آثار — اولور اشیا یوزندن خوش بدیدار
براقور کیمنی خلقك فغانه — صفایله کمی ایلر ترانه
کمن خندان ایدر کیمنی کریان — کمه شادی ویرر کیمنه احزان

١٨٨

Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Nu. 3315 (B).

Ankara Ün. DTCF Ktp., Muzaffer Ozak Kitapları Nu. 1373 (D).

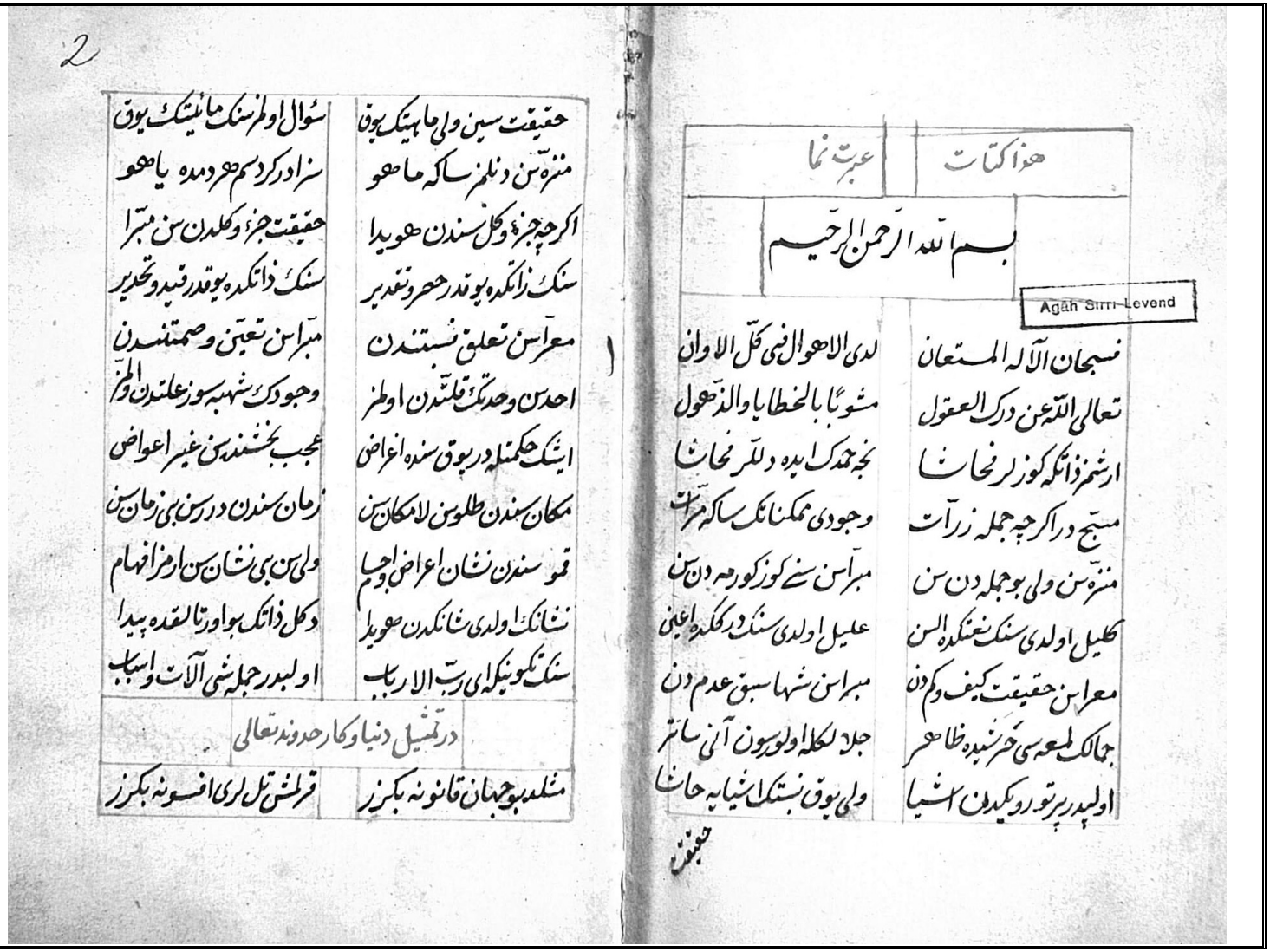

Atatürk Ün. Ktp., Agah Sırrı Levend Kitapları Nu. 146 (E).

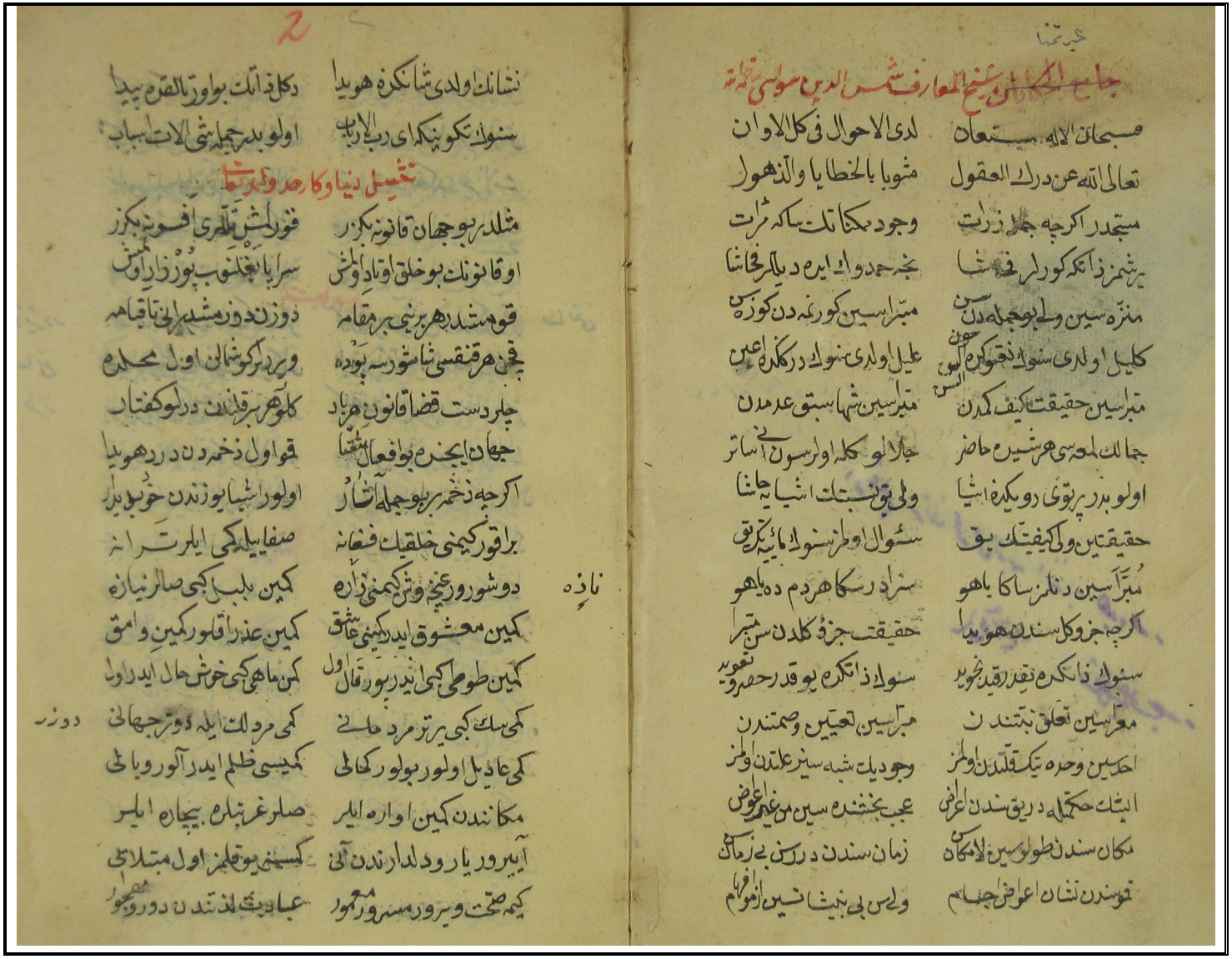

Süleymaniye Ktp., H. Şemsi – F. Güneren Böl., Nu. 16 (F).

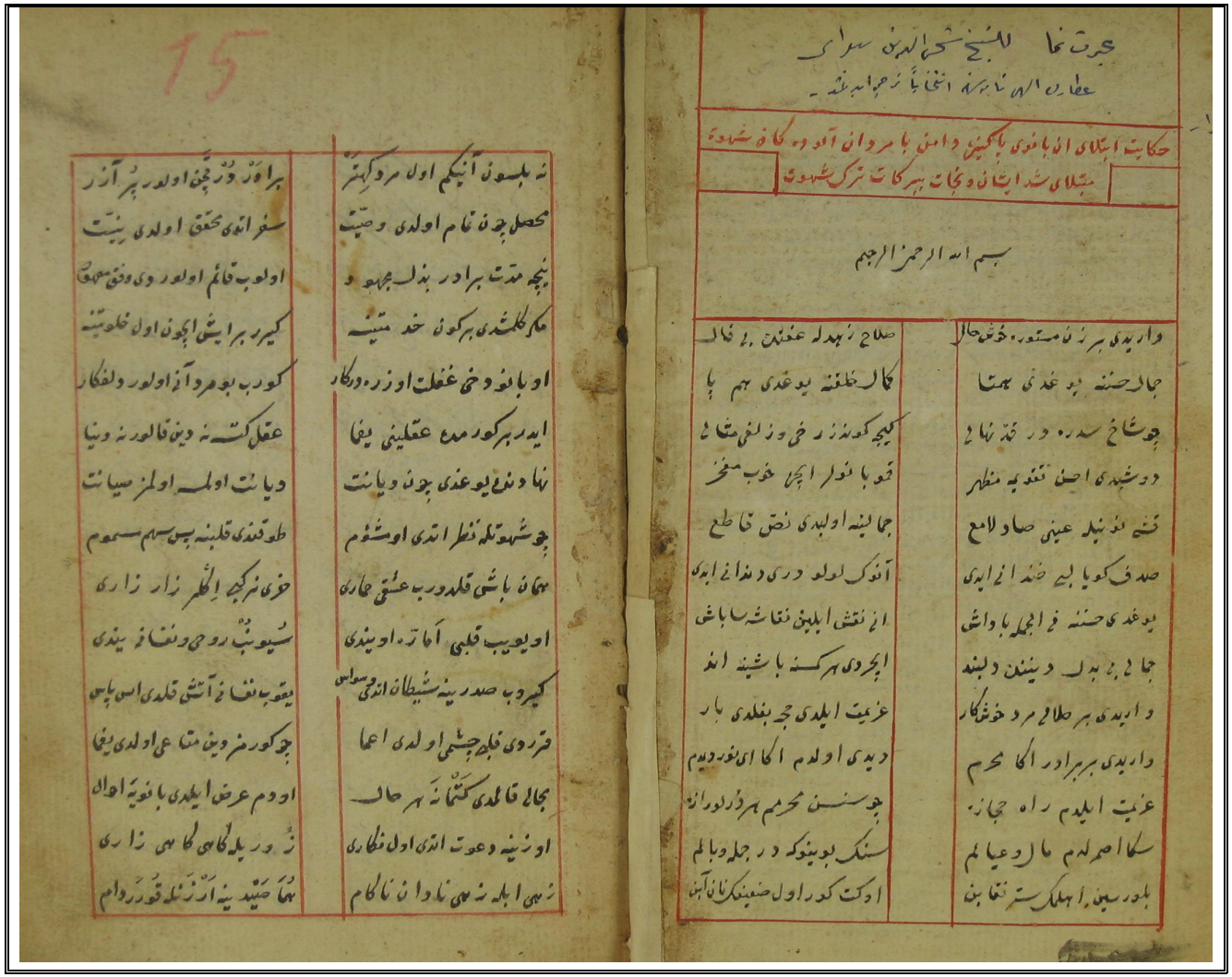

عبرت نما لشیخ شمس الدین سیواسی
عطار الله تعالی سره انشاء الله تعالی

حکایت ابتلای اول بانوی پاکیزه دامن با مردان آلوده گانه شهوت
مبتلای شدن ایشان و نجات بعضی گانه ترک شهوت

بسم الله الرحمن الرحیم

واریدی هر زنه مستور و خوش حال	صلاح زهد له عفتدن یراق
جمال حسنه بوغدی بهتا	کمال خلقنه بوغدی هم پا
چو شاخ سدره در خلد نهاده	کیجه گوندز رخی و زلفی متاع
دو شهدی احسن تقویمه مظهر	قوبا نولر ایچره خوب منظر
قشه نوبند عینی صاد لامع	جمالنه اولدی نقص قاطع
صدف گویا لیه خدانی ایدی	آنوک لولو دری دنیانی ایدی
بوغدی حسنه نی اجمله باواش	انی نقش ایلین نقاشه ساباش
جمالی بدل دینلن دلبند	ایچردی هر کسه باشینه اند
واریدی هر طلاق مرد خوشکار	عزیمت ایلدی حجه بغلدی یار
واریدی بر برادر اکا محرم	دیدی اولدم اکا ای نور دیدم
عزیمت ایلدم راه حجازه	چو سنسن محرم هر دم رفیقه
سکا اصمر لدم مال و عیالم	سنک بوینوکه در جمله وبالم
بلور سین اهلک ستر نقابین	اوکت کور اول ضعینکی نانه آچمه

15

نه بلسون آنیکم اولا مرد کهتر	هراوزر وزر خمخ اولور بر آزر
محصل چون تمام اولدی وصیت	سفر انده محقق اولدی نیت
بنجه مدت برادر بذل مجهود	اولوب قائم اولور دی وفق معهود
مکر کلشدی بر کون خدمتنه	کیرر برایشی ایچون اول خلوتنه
او بانو دخی غفلت اوزره دور کار	کورب بو مرد آز اولور دلفکار
ایدر بر کور مدع عقلینی یغما	عقل کتسه نه دین قالور نه دنیا
نهاد نفع یوغدی چون دیانت	دیانت اولسه اولمز صیانت
چو شهوتله نظر اندی اوشئوم	طوقندی قلبنه پس سهم سموم
همان باشی قلدوب عشق جاری	خوی نرکیه اکثر زار زاری
او یعیب قلبی اما ره اویندی	شیونب روحی و نفاذ یندی
کیروب صدرینه شیطان اندی وسواس	یقوب نفاذ آتشی قلدی اس پاس
قرردی قلبه چشمی اولدی اعما	چو کور مز دین متاعی اولدی یغما
بجالی قالمدی کتمان نه بر حال	اودم عرض ایلدی بانویه احوال
او زینه دعوت اندی اول نگاری	ز ور یله کاهی کاهی زاری
زهی ابله زهی نادان ناکام	همان صیدینه ارزنله قور دام

Süleymaniye Ktp., H. Şemsi – F. Güneren Böl., Nu. 17 (G).

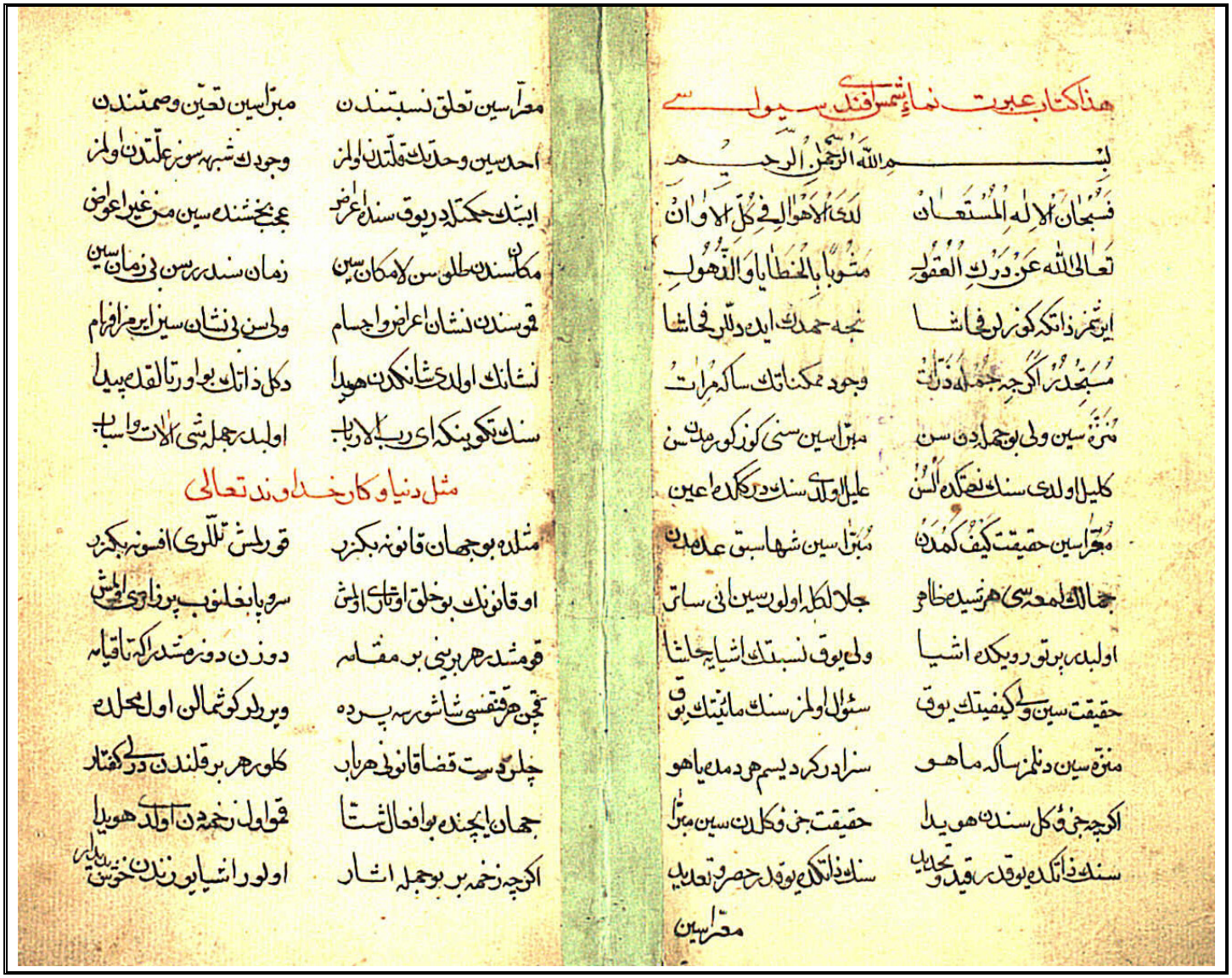

هذا کتاب عبرت نماء شمس افندی سیواسی

بسم الله الرحمن الرحیم

فسبحان الاله المستعان — لدی الاهوال فی کل الاوان
تعالی الله عن درک العقول — مشوبا بالخطایا والذهول
ایرشمز ذاتکه کوزلر فحاشا — نجه حمدک ایده دللر فحاشا
مسبحدر اکرچه جمله ذرات — وجود ممکناتک ساکه مرات
منزه سین ولی بو جمله دن سن — مبرا سین سنی کوز کورمدن سن
کلیل اولدی سنک نعتکده السن — علیل اولدی سنک درککده اعین
معرا سین حقیقت کیف کمدن — مبرا سین شها سبق عدمدن
جمالک لمعه سی هر شیده ظاهر — جلالکله اولور سین انی ساتر
اولبدر پرتو رویکده اشیا — ولی یوق نسبتک اشیایه حاشا
حقیقت سین ولی کیفیتک یوق — سؤال اولمز سنک مائیتک یوق
منزه سین دنلمز ساکه ماهو — سزا درکردیسم هر دمده یاهو
اکرچه جزو کل سندن هویدا — حقیقت جزو کلدن سین مبرا
سنک ذاتکده یوقدر قید و تحدید — سنک ذاتکده یوقدر حصر و تعدید

معرا سین

معرا سین تعلق نسبتندن — مبرا سین تعین وصمتندن
احد سین وحدتک قلتدن اولمز — وجودک شبهه سوز علتدن اولمز
ایشک حکمتله در یوق سنده اعراض — عجب بخشنده سین من غیر اعواض
مکان سندن طلوسن لامکان سین — زمان سندر رسن بی زمان سین
قمو سندن نشان اعراض و اجسام — ولی سن بی نشان سین ایرمز افهام
نشانک اولدی شانکدن هویدا — دکل ذاتک بو اورتالقده پیدا
سنک تکوینکه ای رب الارباب — اولبدر جمله شی آلات و اسباب

مثل دنیا و کار خداوند تعالی

مثلده بو جهان قانونه بکزر — قورلمش تللری افسونه بکزر
او قانونک بو خلق اوتاری اولمش — سرو پا بغلنوب پرزاری اولمش
قومشدر هر برینی بر مقامه — دوزن دوزمشدر اکه تا قیامه
قچن هر قنقسی شاشورسه پرده — ویررلر کوشمالن اول محلده
چلر دست قضا قانونی هر بار — کلور هر بر قلندن درلی کفتار
جهان ایچنده بو افعال شتا — قمو اول زخمه دن اولدی هویدا
اکرچه زخمه بر بو جمله اثار — اولور اشیا یوزندن خوش پدیدار

Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa Böl., Nu. 1038 (HH).

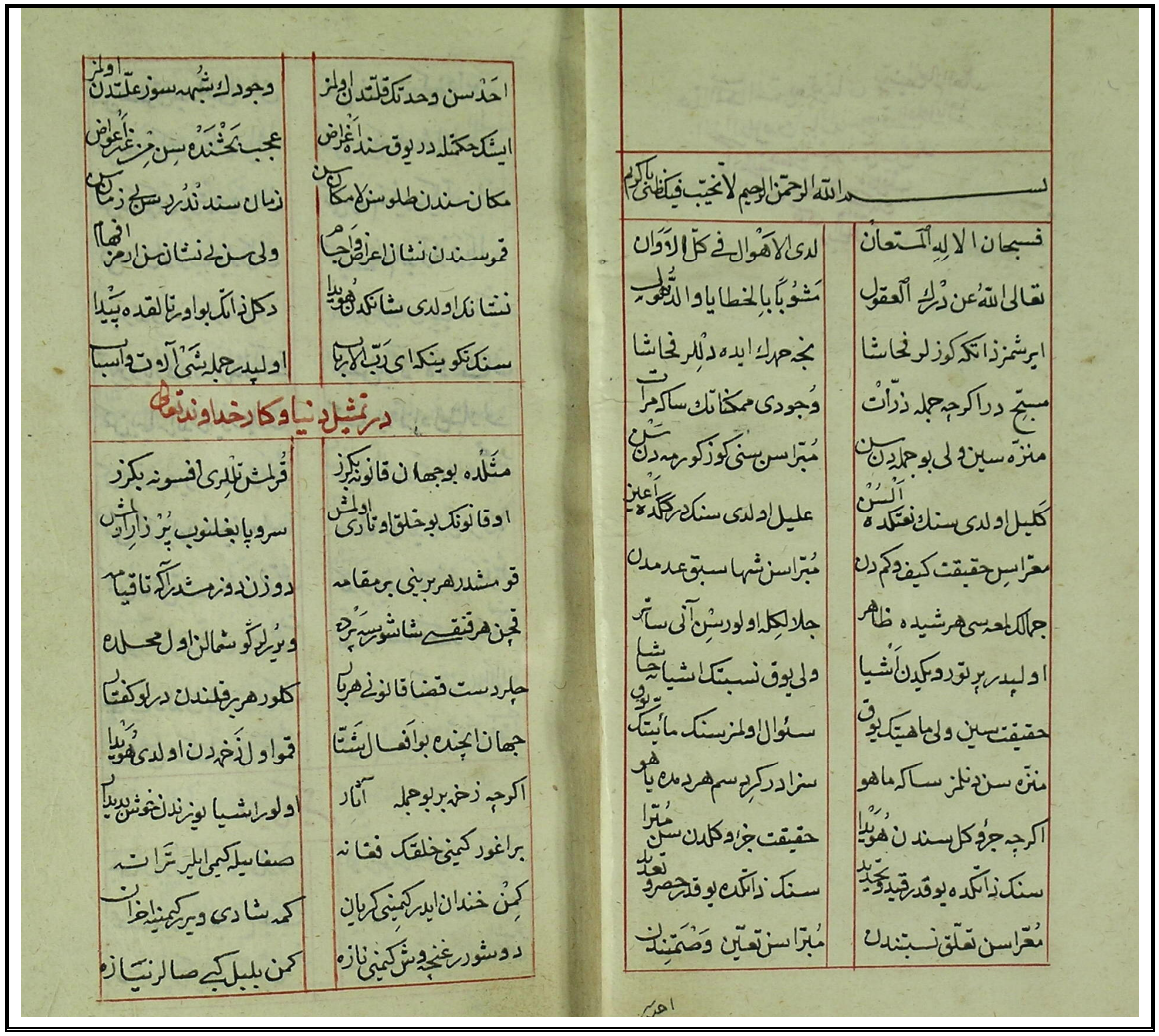

بسم الله الرحمن الرحيم لا تخيب فيك رجائي يا كريم

فسبحان الإله المستعان ... لدى الأهوال في كل الأوان
تعالى الله عن درك العقول ... مشوبًا بالخطايا والذنوب
ايرشمز انكه كوزلو فحاشا ... نجه حرك ايده دلبر فحاشا
مسبح درا كرچه جمله ذرات ... وجودى ممكانك ساكر مرات
منزه سين ولى بو جمله دن سين ... مبرا سن سنى كوزكو رمه دن سين
كليل اولدى سنك نعتكده الكن ... عليل اولدى سنك درككده اعين
معرا سن حقيقت كيفه وكم دن ... مبرا سن شها سبوق عدمدن
جمالك لمعه سى هر شيده ظاهر ... جلالكله او لورسن آنى ساتر
اولبدر بر تودد كيدن اشيا ... ولى يوق نسبتك اشيا حاشا
حقيقت سين ولى ماهيتك يوق ... سئوال اولمز سنك مائيتك يوق
منزه سن دنلمز ساكر ماهو ... سزادركه هر دمده يا هو
اكرچه جزو كل سندن هويدا ... حقيقت جزو كلدن سن مبرا
سنك ذاتكده يوقدر قيد وتحديد ... سنك ذاتكده يوقدر حصر وتعديد
معرا سن تعلق نسبتدن ... مبرا سن تعين وصمتدن

احد سن وحدتك قلتدن اولمز ... وجودك شبهه سوز علتدن اولمز
ايشك حكمله دريوق سنده اغراض ... عجب تخنده سن مرغ اغراض
مكان سندن طلوسن لامكانسن ... زمان سندن دكرسن زمانسن
قوسندن نشان اعراض واجسام ... ولى سن نه نشان سن ازمنه دن
نشانك اولدى شانكدن هويدا ... دكل ذاتك بواوصافه پيدا
سنك تكوينكه اى رب الارباب ... اولبدر جمله شئ آلت واسباب

در تمثيل دنيا وكار خداوند تعالى

مثلده بو جهان قانون يكرز ... قرلشن تلدرى افسونه يكرز
او قانونك بو خلق او تادرى اولمش ... سرو پا بغلنوب پر زارى اولمش
قو مشدر هر برينى بر مقامه ... دوزن دوزمشدر آكه تا قيامه
قچن هر قنغى شاشوب سرده ... وير لركو شمالن اول محله
جلر دست قضا قانونى هر بار ... كلور هر برقلندن درلو كفتار
جهان انجنده بو انفال اشتا ... قمو اولزخمدن اولدى هويدا
اكرچه زخم بر بو جمله آماد ... اولور اشيا يوزندن خوش پديد
براغور كيمنى خلقك فغانه ... صفا يله كيمى ايلر ترانه
كمن خندان ايدر كيمنى كريان ... كمه شادى وير كيمنه اغزان
دوشور غنچه وش كيمنى نازه ... كمن بلبل كبى صالر نيازه

Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Böl., Nu. 3623/2 (HM).

بسم الله الرحمن الرحيم

فسبحان الإله المستعان — لدى الأهوال في كل الأوان
تعالى الله عن درك العقول — مشوبا بالخطايا والذهول
ايرشمز ذاتكه كوزلر فحاشا — نجه حمدك ايده دللر فحاشا
مسبح در اكرچه جمله ذرات — وجودي ممكناتك ساكه مرآت
منزه سين ولي بو جمله دن سن — مبرا سن سني كوز كورمدن سن
كليل اولدي سنك نعتكده السن — عليل اولدي سنك دركلده اعين
معرا سن حقيقت كيف وكمدن — مبرا سن شها سبق عدمدن
جمالك لمعه سي هر شيده ظاهر — جلالكله اولور سن آني ساتر
اولوبدر پرتو رويكدن اشيا — ولي يوق نسبتك اشيايه حاشا
حقيقت سن ولي كيفيتك يوق — سؤال اولمز سنك مائيتك يوق
منزه سن دنلمز ساكه ما هو — سزادر كردلرسم هر دمده يا هو
اكرچه جزء وكل سندن هويدا — حقيقت جزء وكلدن سين مبرا

سنك ذاتكده يوقدر قيد وتحديد — سنك ذاتكده يوقدر حصر وتعديد
معرا سن تعلق نسبتدن — مبرا سين تعين وصمتندن
احد سن وحدتك قلتدن اولمز — وجودك شبهه سوز علتدن اولمز
اشك حكمتله در يوق سنده اغراض — عجب بخشنده سين من غير اعواض
مكان سندن طولوسن لامكانسن — زمان سندندر سن بي زمانسين
قمو سندن نشان اعراض واجسام — ولي سن بي نشانسين ارمز افهام
نشانك اولدي شانكده هويدا — دكل ذاتك بو اورتالقده پيدا

سنك تكوينكه اي رب الارباب
اولبدر جمله سي آلات واسباب

در بيان تمثيل دنيا وكار خداوند تعالى

مثلدر بو جهان قانونه بكزر — قورلمش تللري افسونه بكزر
او قانونك بو خلق اوتاري اولمش — سروپا بغلنوب پرزار اولمش
قومشدر هر برني بر مقامه — دوزن دوزمشدر اني تا قيامه
قچن هر قمقسي شاشورسه پرده — بوررلر كوشمالن اول محلده
چلر دست قضا قانون هر بار — كلور هر بر قلندن درلو كفتار
جهان انچنده بو افعال شتى — قمو اول زخمه دن اولدي هويدا
اكرچه زخمه بر بو جمله آثار — اولور اشيا يوزندن خوش بديدار

Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa Böl., Nu. 498 (P).

Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan Böl., Nu. 248 (S).